D. MARTINI LUTHERI

OPERA LATINA

VARII ARGUMENTI

AD REFORMATIONIS HISTORIAM

IMPRIMIS PERTINENTIA.

CURAVIT

Dr. HENRICUS SCHMIDT,

SCHOLAE LATINAE ERLANGENSIS PRAECEPTOR.

VOLUMEN IIII.

CONT. SCRIPTA LUTHERI A. 1519.

FRANCOFURTI AD M. ET ERLANGAE.

SUMPTIBUS C. HEYDERI ET H. ZIMMERI.

MDCCCLXVI.

ERLANGAE TYPIS JUNGE ET FILII.

Index

Scriptorum V. A., quae tomo tertio continentur.

Corrigenda.

Pag. 16 leg.: veteres errores.
Pag. 348 in nota leg.: *exanimem* pro: examinem.

Disputatio et Excusatio

F. Martini Lutheri adversus criminationes D. Johannis Eccii.

Praefatio.

Disputatio a. 1519 de die 27. m. Junii usque ad diem 15. m. Julii Lipsiae habita, quam valuisse plurimum constat tam ad sacrorum reformationem promovendam quam ad Lutheri ingenii doctrinaeque vires et augendas et acuendas, iam inde a mense Octobri a. 1518 ab auctoribus mente erat concepta. Tunc enim Eccius Augustae Vindelicorum cum Luthero pactus est, ut Carolostadium ad disputationem secum ineundam permoveret (cf. Lutheri Epp. ed. de Wette I p. 171 p, 216. 249. et Carlstadii Defension. adv. Eccii monomachiam*) in Loesch. Reform. Act. II, p. 158), et Lutherus Augusta Wittembergam reversus d. 15. m. Novembris a. 1518 Joh. Eccio, Ingolstadiensis studii Procancellario, nuntium reddit, Carolostadio placere, ut vel Lipsiam vel Erfordiam convenirent, eumque petere, ut Eccius ipse diem praefigeret, quo necesse esset convenire, simul et locum, utrum ex

*) „Quo fit ut tecum coram congredi verear. Attamen datis impensis, si tuto ire licet, in arenam tecum descendam, sed ea lege, ut utriusque et argumenta et solutiones fidis dictentur notariis.“ Haec Carolostadii Defensio adv. Eccii monomachiam in vulgus edita est mense Septembri a. 1518.

his duobus (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I p. 171). Eccius Lipsiam elegit disceptationis locum et iam mense Decembri Georgium Saxoniae Ducem atque Universitatis Lipsiensis facultatisque theologicae consilium precibus quam maximis adiit, ut disputationem admitterent (cf. de disputatione Lipsiensi et de his Eccii precibus Seckend. Hist. Luth. L. I Sect. 25. §. 54, p. 72, Loescheri Reform. Acta III, 292 sqq. et Seidemanni librum summo ingenii acumine et mira diligentia compositum: Die Leipziger Disputation i. J. 1519. Dresden und Leipzig 1843). Anno 1518 exeunte (d. 29. m. Dec.) Eccius „ex Augusta Rhaetiae,“ antequam inde in patriam iter faceret, litteris de hac re certiorem fecit D. Matthaeum Langium, Rom. ecclesiae cardinalem et coadiutorem Salisburgi, iisque adiunxit schedam disputatoriam, quae propositiones continebat, quas ipse in studio Lipsiensi disputaturus erat contra D. Bodenstein Carlestadium, Archidiaconum doctoremque Vuittenbergensem, a. XIX., et contra novam doctrinam defensurus (cf. librum: Disputatio D. Johannis Eccii et P. Martini Luther in Studio Lipsensi futura, et collect. Basiliensem Lucubrationum D. M. Lutheri, Basileae ap. Ad. Petri. 1520 mens. Julio p. 286 sqq., ubi hic istius libelli titulus redditur: In studio Lipsensi disputabit Eccius propositiones infra notatas contra D. Bodensteyn Carlestadium, Archidiaconum et doctorem Vuittenbergensem, an. XIX., et positionibus ipsis praefixa leguntur haec verba: Positiones quas Eccius defendet in studio Lipsensi contra novam doctrinam.) Numerus thesium, quas tum Eccius proposuit, erat duodecim, septima enim, quae in tredecim thesibus, quae postea propositae sunt, legitur et quae incipit: Errat, qui liberum arbitrium hominis dominum actuum hominis etc., postea est addita; quam ob rem Eccius ipse d. 14 m. Martii a. 1519 in libello suo: Disputatio et Excusatio adversus criminationes F. Mart. Lutheri, haec scribit: „Securim ad radicem posui propositiones sex con-

trahendo contra D. Bodenstein, septimam in scriptis transmisi, in quibus totam nostrae scriptionis summam videor mihi complexus" (cf. Loescheri Reform. Act. III. p. 561). Sex igitur priores propositiones Eccius tum Carolostadio objecit, reliquis Lutherum ipsum impugnavit. Cuius schedulae Augustae typis impressae unico exemplari accepto (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I p. 217) Lutherus, quasi ad illam responsurus, ineunte mense Februario a. 1519 (cf. Luth. Epp. ed. Aurif. I p. 142, de Wette I, p. 222 sqq.) epistolam in vulgus edidit Carolostadio missam, qua Eccii vanitatem, inconstantiam, arrogantiam, gloriae cupiditatem et calumniandi studium taxat, istum hominem monet a se versutias eius intelligi, sic fortem ad disputandum provocat, ut deinceps omnium victor salutetur, postremo Carolostadium hortatur, ut una secum a Duce Georgio et senatu Lipsiensi vel privatum locum petat, ubi exspectata disputatio praesentibus Notariis instituatur et absoluta Pontifici Romano cognoscenda exhibeatur (cf. Luth. Epp. ed. Aurif. I p. 158. de Wette I, 249. Loescheri Reform. Act. III. p. 205 sqq. 559. 814).

Huic Lutheri epistolae ad Carolostadium datae Eccius die XIV mensis Martii a. 1519 suum opposuit libellum: Disputatio et Excusatio D. Joh. Eccii adversus Criminationes F. Martini Luther, ordinis Eremitarum, cui adiunctae erant tredecim propositiones sub hoc titulo: Contra F. Luther et D. Bodenstein in Lipsensi studio has disputabit positiones XXVII. Junii M. D. XIX. Loeschero (cf. Ref. Act. III. p. 563) duae huius libelli praesto erant editiones originales *) forma quart., quem sequen-

*) In editionibus originalibus est haec: Disputatio et excusatio Domini Johannis Eccii adversus criminationes F. Martini Lutter ordinis Eremitarum: 4 folia form. quart. (Tituli paginae impressa est figura ligno incisa cum litteris M. H. A. V. [apud Martinum Landsberg Lipsiae.])

tes hic reddimus istum Eccii libellum, positiones autem ipsas repetimus ex libello, qui nec loco nec anno indicato tunc temporis in vulgus editus est sub hoc titulo: „Contenta in hoc libello: Erasmi Roterodami Epistola ad illustrissimum Principem ac Ducem Saxoniae etc. Fridericum. Positiones Joannis Eckii scholasticae. Positiones Martini Lutherii theologicae. Conclusiones Andreae Carolostadii theologicae. Ad lectorem. Habes hic, Lector optime, ad illustriss. Saxoniae ducem, Rom. imp. electorem, Fridericum prudentissimum principem, Erasmi Roterodami prudentissimi scriptoris epistolam, qua vir ille vere theologus benignissimo studiorum Maecenati primum litteras meliores earumque professores commendat, deinde Martini Lutherii causam paucis attingens in re scrupulosa sic versatur, ut nec temeritatem in pronunciando, nec praevaricationem in patrocinando calumniari possis, qua parte miraberis Erasmici stili popularem libertatem. Porro Lutheriana causa quorsum sit evasura, forsan patebit ex eventu scholasticae disputationis, quam Lipsiae vicesima septima mensis Junii die fore iam dudum inter partes convenit. Quisquis ergo rari conflictus spectator esse cupis, fac hospes in tempore adsis. Bene vale.“ Cum textu huius libri contulimus etiam textum harum thesium, qui est in libro, qui anno 1519 sub hoc titulo prodiit: Disputatio excellentium D. doctorum Johannis Eccii et Andreae Carolostadii Lipsiae etc., et editiones Propositionum Lutheri a. 1538 et 1558.

Disputatio et Excusatio D. Joh. Eccii adversus Criminationes F. Martini Lutter, ordinis Eremitarum.

Deo amandissimis praelatis Domino Caspari, Abbati fontis Suessonis, et Domino Johanni Pollingi, praeposito, patronis suis observandissimis, Eccius in Domino Jesu bene agere.

Cum mihi nova doctrina Reverendi Patris mei Lutheri Augustiniani visa fuisset in multis a ve-

ritatis tramite deviare, quid ab initio egerimus quidve secutum cum Andrea Bodenstein fuerit, minime vos praeterit. At cum semper istud genus invectivarum scribendi oderim, constitui facere periculum iudicii mei coram doctissimis, in quorum sententias intellectum meum captivarem et in servitutes redigerem, sciens quod philautia sit mater errorum, et quod singularitas in praecipitium cogit, ut ait Bern., et nolle credere prudentioribus stultitia sit, ut Boetius testatur. Quod etsi per Contraversarium diu congrediendi facultas fuerit praeclusa, tandem in Liptzense Studium convenimus, ubi dum et Augustini jussa secutus futurae disputationis summam scheda exarare curavi, etiam subitaria, adeo ut non poenitendum articulum de lib. arb. et fide negligerem. Hac tum scheda ad F. Mart. Lutter per me transmissa, ut est mordendo potentissimus, confestim Epistolam propugnatori suo dedicatam disseminavit. Quae an respondeat Eccianae modestiae, lectoris committo iudicio. At quia istiusmodi genus hominum, ut Beatus Gregorius affirmat, tacentes solos amat, non moveor nec offendor mordaci sua epistola. Utinam dignus haberer, velut apostoli gloriabantur, pro veritate et Domino Jesu contumeliam pati. Curandum tamen mihi video, ne pusilli offendantur, qui facilem praeberent detrahendi assensum, si nullam ex me haberent excusationem.

Aegre fert Lutterus, quod, dum promisissem disputaturum me Dr. Bodenstein Lipsiae, in ipsum verterim impetum, et, ut est totus olibrius, addit se nescire an ranarum an muscarum: interim in suas nugas de indulgentiis debacchatus, D. Bodenstein dicta velut parerga et summo quod aiunt digitulo vix attigerim: at quam impudenter haec mihi adscribat, lectoris non fallit iudicium. Nam cum Bodenstein sit Lutteri propugnator et adnotationes meas tres in disputata Lutteri de Indulgentiis ad Reveren. Episcopum meum Eystetenum privatim factas non tam docte quam mordaciter improbaverit, ac reliquis idem pollicitus non temere materiam

Indulgentiarum attigi conclusionibus, quod negotium ac contemptibile Lutter nugas suas dicit, in quo tot heroes desudarunt. Scio quod Hieronymus ait, nugas in ore sacerdotis esse blasphemiam: non autem existimavi hos disputatione separandos, qui in eandem sententiam manibus et pedibus conspirassent. Ob id dum illustrissimus Princeps Georgius Saxoniae Dux, Dominus clementissimus, ac felicis studii Liptzens. Commune et Facultatis Theologicae consilium disputationem nostram admisissent (spiritu illo Lutteri desinente in cor eorum dare, ut hoc negotium recusarent), et Lutterum litteris meis evocavi velut principalem, ut vel sua tueretur, vel nostra improbaret. Id ipsum et facultati Theologicae Liptzensi significavi, et quod Lutterus Andream Bodenstein nititur subvertere ex arena, non patiar, cum tam animosus sit scribendi convicia et encomium ante victoriam diu cecinerit. Recusavit adire Romam, Parrhysios, Coloniam, expensas causatus et iter. Et quando ego eum sequerer usque ad ianuam patriae suae, vellet detrectare pugnam et se intra munitiones continere, hoc esset degeneris et timidi militis. Quamvis si iam doctior factus esset ac palinodiam recineret erratuum Romanam sequendo ecclesiam, exoscularer hominem ut amicum et fere alterum. Securim autem ad radicem posui, propositiones contrahendo sex contra D. Bodenstein: septimam in scriptis transmisi, in quibus totam nostrae scriptionis summam videor mihi complexus. Non ergo velut parerga haec attigi neque subdole, sed simplicitate Theologica has propositiones Bodenstein obieci. Quae vero contra te posita sunt, Lutter, non obtrusi, nec falso imposui, quin digito monstrare possem, ubi haec monstra alueris. Utinam et illa apud te non reperissem. At quod deinde vanissimae gloriolae me damnat, quod schedam disputatoriam ediderim, antequam certus essem de Liptzensium Dominorum assensu, fateor. Et quid hoc culpae? Imo ait, posteaquam ex me acceperat eos omnino recusare, hoc quidem tornatum mendacium. Scheda mea

fuit impressa Augustae ante mensem Januarium, dum illac iter ad patriam facerem. Litterae Lutteri, quae penes me exstant, sunt datae Lipsiae 7. Januar. Accepi eas 8. Februarii. Videte, dignissimi Patres, schedas meas prius fuisse impressas, quam litteras scripserit ad me Lutterus. Taceo quod ob locorum intercapedinem tardiuscule fuerunt mihi praesentatae: intelligitis iam arbitror, quae sint illae strophae infeliciter versutae et figurae nihilo figuratae civiliores astutiae et veternosae prudentiae. Ceterum quod in me iocatur et ludit, suffero et patior: absit mihi gloriari, si in aliquibus Studiis vel Germaniae vel Italiae exercendi ingenii causa iuvenis disputavi. Sim Luttero et Bodenstenio sophisticus, argutator, sim theologista sophista, Aristotelicotatos scholasticus, disputator, nihil sciam, sciant ipsi omnia, novi quam sit mihi curta supellex. Sim pusillus, illi Golias, alter Hercules, sint eorum iudicio praeceptores mei infelices, quos felices arbitror, quibusvis nominibus me dehonestare nitantur, patiar, dummodo fidelem me esse sinant et Christianum. Si fecero omnia, quae praeceperit mihi dominus, scio quia servus inutilis sum: quanto magis dum agnosco me non fecisse sum inutilissimus. Attamen quicquid Deo donante accepi libenter exponam pro veritate fidei et ecclesia catholica tuenda. Et quantum Deus dederit, erroribus repugnabo et eos expungam. Nulla enim nos commovere debent convicia (ait Gregorius), ut a via recta et a certa regula recedamus. Amicitiam tamen in se meam Lutterus causatur simulatam, fateor, amicitiam ob litteras et studium cum eo inii nec viso (ut cum doctis facere soleo), sed tantopere a communi amico, doctiss. Christophoro Scheurlino, Jure Consulto, integerrimo, commendato. Sed creditne posse me esse amicum ei, qui extra Ecclesiae unitatem contendit, cum B. Hieronymus omni studio affirmet se egisse, ut hostes Ecclesiae et eius hostes fierent. Hominem amo, errores cum Augustino odio. Est hoc monstrum alere, veritatem et Sum. Pontif. tueri ac proximi reditum ab errore

quaerere? Vidi etiam et cum multo dolore legi arrogans scriptum eius actorum apud se, apud Legatum et Appellationis ad futurum concilium, et non sine gemitu aliquas propositiones suscepi. Maiorem sperassem sub nigra cuculla sobrietatem et patientiam. Utinam eam fuisset secutus aut modo sequeretur modestiam, quam S. Cyprianus martyr ad Rogatianum et Cornelium docuit, qui ex contemptu cleri haereses ortas testatur ad Pupianum. Et alio loco ait: Haec sunt initia haereticorum et ortus atque conatus scismaticorum male cogitantium, ut sibi placeant, ut praepositum superbo tumore contemnant: sic de Ecclesia receditur, sic altare profanum foris collocatur, sic contra pacem Christi et ordinationém atque unitatem Dei rebellatur. Nec enim aliunde (ait ad Cornelium Papam) haereses ortae sunt, aut nata scismata, nisi quod sacerdoti Dei non obtemperatur. Quam consultum esset Luttero id amplecti, quod S. Bernh. Pisanis consuluit de Honorio Papa: Honora tuum et universitatis Patrem. Sed antiquos cineres ignit Lutter et antiquae messi novam praefert zizaniam, ut Ambrosii verbis utar, D. O. M., qui recepit se mansurum cum ecclesia usque ad consummationem seculi, illuminet corda fidelium et det nobis suam pacem. Ceterum quemadmodum me obtuli, ita contra ambos disputaturus sum pro fidei veritate et Sedis Ap. tuitione Christo adiutore: non in profana domo et angulis, sed in florentissimo Lipsensi Gymnasio, coram doctissimis eiusdem Studii patribus, ea qua decet modestia, ut salvetur, non perdatur veritas. Placet vero ut pro more Augustini et Hieronymi haec fidis excipiantur notariis, et urbi ac orbi fiant notissima. Haec, fidissimi Patroni, vobis significare volui et per vos Orbi christiano, ut qui sacram veritatem plurimum colitis, ac verticem Ecclesiae Christi vicarium, papam, veneramini, ac pro felici statu Ecclesiae et cathedrae Petri cum fratribus vestris indesinenter rogatis, et hanc veritatis causam pro Christo et Petro mecum habeatis commendatam. Valete Deo

amabiles praelati, ex Ingolstadt Bajoariae, 14. Martii, Anno virginei partus 1519.

Contra F. Luther et D. Bodenstein in Lipsensi studio has disputabit positiones Eccius*) XXVII Junii M.D.XIX.

1) Neque dictis sacrae scripturae, aut sanctis patribus, Augustino et aliis concordat, Dominum et Magistrum nostrum Jesum Christum dicendo, Poenitentiam agite, voluisse omnem fidelium vitam esse poenitentiam. Unde et de sacramentali poenitentia illud verbum idonee potest intelligi.

2) Etsi peccata venialia sint quotidiana, tamen iustum semper peccare in omni opere bono, etiam bene moriendo, negamus, sicut erroneum dicimus, iustum manente iustitia peccare posse mortaliter, aut in puero post baptismum alienae voluntatis peccatum remanere.

3) Astruentem poenitentiam non recte inchoari a detestatione peccatorum, recogitando gravitatem peccati et poenae, et quod faciat magis peccatorem, tanquam evangelio et sanctis patribus contrarium, non dicimus audiendum.

4) Dicere, Deum remittendo culpam remittere poenam, et non commutare in poenam aliquam temporalem satisfactoriam, per canones et sacerdotis iniunctionem in parte vel toto declaratam, ut sacrae scripturae, et usui ecclesiae repugnans existimamus.

5) Quemlibet sacerdotem, nullo praelato dempto, suo subdito petenti posse remittere aut debere poe-

*) Hic titulus legitur etiam in libro: Disputatio excellentium D. doctorum Johannis Eccii et Andreae Carolostadii Lipsiae etc., in editionibus autem opp. lat. Lutheri tam Jenensi quam Wittembergensi, in quibus tantummodo ea, quae inter Lutherum et Eccium disputata sunt, redduntur, titulus hic est: Contra F. Martinum Lutherum in Lipsensi studio has disputabit positiones Eccius, IV. Julii anno M.D.XIX. hora VII. (Edit. Jen. I, p. 241. Wittemb. I, 241.)

nas et culpas, ita quod praelatus non plenarie absolvens a poena et culpa peccet, velut usui sanctae matris ecclesiae adversum, non acceptamus.

6) Animas in purgatorio non satisfacere pro peccatorum poenis, a quorum culpis absolutae hic non satisfecerunt, reputamus erroneum, sicut non est sine errore, qui non credit Deum a morituro requirere aliam, quam mortis poenam.

7) Errat, qui liberum arbitrium hominis negat dominum actuum hominis ex eo, quia ipsum habeat se active ad malum, ad bonum vero tantum passive, sicut non est sine errore, qui fidem quolibet crimine corrumpi contra Scholasticos existimat, nec sine maximo errore, qui nulla contritionis habita ratione in sola fide quem absolvi procaciter praedicat.

8) Ex imperfectione caritatis vel fidei in anima mortui fieri horrorem et quasi desperationem, quibus in purgatorio afficiantur, et quod illum horrorem ex timore mortis incurrant, quo quasi inviti moriantur, non recipimus, quia veritati et rationi contrarium.

9) Animas in purgatorio mereri maiorem gratiam, aut eorum praemia minui, si alienis meritis liberentur, aut non esse certas de salute, aut suffragia nostra nolle, ut fidei nostrae et omni rationi adversa negamus.

10) Meritum passionis Christi non esse thesaurum ecclesiae, ex quo dentur indulgentiae, quia veritati et apostolicis decretis obvians, negamus, sicut claves esse thesaurum ecclesiae imperitissimum opinamur. Meritis quoque sanctorum nos adiuvari pie credimus.

11) Dicere, indulgentias non expedire, est error, dicere item, indulgentias esse vitium aliquod operis, quo ipsum minus valeat, error est pessimus. Quare et hunc errare sentimus, qui dicit, se teneri improbare indulgentias, quia Dominus dicat, Propter me deleo iniquitates, non propter pecunias.

12) Papam non posse remittere poenam, pro

peccato debitam, per indulgentias, error. Imo erroneum est, eum non posse absolvere a poenis animas in purgatorio existentes. Omnium autem maxime non recipimus, quod morituri, infirmi, legitime impediti, non crimina publica habentes, indulgentiis non egeant.

13. Romanam ecclesiam non fuisse superiorem aliis ecclesiis ante tempora Silvestri, negamus. Sed eum, qui sedem beatissimi Petri habuit et fidem, successorem Petri et vicarium Christi generalem semper agnovimus.

Contraximus, quoad fieri potest, propositiones, et has paucas accepimus, et quod alia ab his pendeant.

His Eccii thesibus Carolostadius d. 26. m. Aprilis a. 1519 septendecim opposuit Conclusiones sub hoc titulo: Conclusiones Carolostadii contra D. Joannem Eccum Lipsiae 27. Junii tuendae (cf. Loescheri Reform. Act. III, p. 284 sqq. p. 563. Walch. XV, 979 sqq., Seidemann, die Leipziger Disputation i. J. 1519. Dresden u. Leipzig 1843. p. 37). Eodemque fere tempore (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, 278 sqq.) Lutherus contra Eccii Disputationem et Excusationem etc. suum edidit in vulgus libellum:

Disputatio et Excusatio Fr. Martini Luther adversus Criminationes D. Joh. Eccii. Adiunctae sunt tredecim theses sic inscriptae: Contra novos et veteres errores defendet Martinus Lutherius has positiones sequentes, in studio Lipsensi.

Nos in textu reddendo secuti sumus editionem originalem, cuius titulus est:

Disputatio et excusatio F. Martini Luther adversus criminationes D. Johannis Eccii.

In tituli pagina, nullis signis typographicis ornata, nec locus nec annus indicatur, in fine legitur: Anno M.D.XIX. Panzer in Ann. typogr. IX, 73 suspicatur, Wittenbergae prodiise hunc libellum,

qui nihil continet nisi epistolam Lutheri ad Eccium datam et Lutheri theses contra novos et veteres errores. In exemplari huius libri, quod nobis ex bibliotheca Scheurliana praesto erat, tituli paginae typis nec nigro nec alio pigmento tinctis haec sunt impressa vocabula: Illustrissimo principi et Marchioni No. D. Friderico III. Duci Saxoniae S. Rom. Imp. Archimarscalco Principi Electori et in regionibus Saxonici regis Vicario, et in ultima pagina pari ratione impressa leguntur haec: Domino suo Clementiss.

Alia huius libelli editio originalis in lucem prodiit Lipsiae sub hoc titulo:

Disputatio et excusatio Fratris Martini Luther adversus Criminationes D. Johannis Eccii (s. l. Insigne Valent. Schumann i. e. Lipsiae). In fine: 1519. 4.

Panzer Ann. typ. VII, 209. v. d. Hardt III, 22.

Latine legitur hic libellus in coll. Opp. Luth. Jenensi I, p. 239 sqq., Wittenb. I p. 240 sqq. Loescher Reform. Act. III, 563 sqq. (212. 814), (in collect. Basiliensi Lucubrat. Luth. 1520 (m. Julio) tantummodo Positiones Lutheri contra novos et veteres errores redditae sunt), Germanice ap. Walch. XV, 974 sqq. —

Disputatio et Excusatio

F. Martini Lutheri adversus criminationes D. Johannis Eccii.

D. Martinus Luther optimo Lectori S.

Eccius meus irascitur, mi lector, consecravitque sedi apostolicae aliam disputationis schedam, plenam irae suae et criminationis mei, adiecitque prioribus propositionibus unam, fortiter irascentem, hoc est, nisi timerem disputationi futurae impedi-

mentum fieri, pulchram occasionem maledictis suis semel respondendi, sed omnia tempus habent, hoc nunc satis fuerit.

Quod adductis aliquot S. patrum dictis me hostem ecclesiae criminatur, sic intellige lector, per ecclesiam Eccius opiniones suas et heroum suorum, qui sudaverunt in indulgentiis, significat, nam consecrator est sedis apostolicae, et more opinatorum heroum suorum loquitur, qui scripturae et patrum verbis utuntur, velut Anaxagorae elementis, ut quam primum ea consecrarint sedi apostolicae, mox transsubstantiata in eorum arbitrium vocabula (mirum dictu) quodlibet ex quolibet fiunt, etiam id significare idonea, quae vel per febrem ipsi somniant, vel per muliebris invidiae impotentiam delirant.

Denique tam infeliciter suae eis cedunt disciplinae, ut hoc ipsum, quod bonum didicerunt, nunquam bene intelligant, et juxta apostolum*), non intelligunt, neque quid loquuntur, neque de quibus affirmant, hoc est, nec praedicatum cum subiecto, nec subiectum cum praedicato in propositione categorica componere docti. Speramus futurum, ut simili dexteritate et alia testimonia nobis producturus sit in futura disputatione, ne desit, quod etiam pueri rideant. Speraveram, Eccius didicisset ex epistola Erasmi literarum principis, tum ex D. Carlstadii invicta apologia[1]) hebetudinem capitis sui, verum patientia Ecciana vincit omnia, satis est, si ceteris omnibus displiceat, sibi saltem et heroibus suis placeat.

Quod autem me haereticum et Bohemum conscelerat, dicens, me ignire veteres cineres etc. pro modestia sua facit aut pro officio consecrationis, qua quidquid consecrat consecratum est, nullo alio usus chrismate, quam veneno linguae suae.

Tu vero (ne hoc mali nominis agnoscam) interim scias, mi lector, me de monarchia Rom. Pontifi. non spernere venerabilem consensum tot

---

*) 1. Timo 1.

1) Haec verba: tum — apologia, desunt in edit. Jen.

fidelium per Italiam, Germaniam, Galliam, Hispaniam, Angliam, aliasque regiones. Unum tantum a Domino precor, ne unquam sinat me dicere aut sentire, quod Eccio, qui nunc est, placeat, ne forte pro libero arbitrio Christum filium Dei ostentui habeam, et pro Rom. Ecclesia Christum in India et Oriente vivere et regnare negem, seu, ut et ego quid aenigmatizem festivo huic aenigmatisti, ne cum Eccio cloacam Constantinopolitanam denuo recludam, et de antiquis Africae homicidiis nova celebrem ecclesiae martyria.

Nam ut venenati sui aenigmatis scandalo non laedaris, scias, mi lector, inter articulos Johannis Huss censeri etiam a nonnullis hunc, quod Rom. Pontificis papalem excellentiam a Caesare esse dixerit, quod et Platina manifeste scribit. Ego vero non caesareis, sed pontificiis decretis eandem monarchiam probari posui. Ita sane ipsamet ecclesia Lateranensis in urbe de frontis suae peripheria cantat, dogmate papali simul et imperiali se esse matrem ecclesiarum etc. Noti sunt versiculi. Quid igitur? Necesse est, ut ipsa quoque ecclesia Eccio sit Hussita, et igniat cineres, deinde, quia mandato papae consensu cardinalium totius Romae et universalis ecclesiae, illa sic cantat, nihil mirum, si Eccius fastidiat antiquos cineres, et pro officio consecrationis suae consecrare anhelet novum holocaustum sedi apostolicae, semel papam, cardinales ipsamque ecclesiam Lateranensem in cineres novos redacturus. Deo gratia, quod unus saltem Eccius reliquus est, qui catholice sapiat, singularissimus ille singularitatis persecutor, ceteris omnibus per virus Boemiae perditis.

Sed quid mirum, quod sophistae eiusmodi historias ignorent, quando suas propositiones categoricas non intelligunt? Ego quidem hanc materiam nunquam tractavi nec cogitavi disputare, verum Eccius, iam diu gravissima in me exulceratus invidia, has odiosas esse propositiones sciens, cum in ceteris desperaret victoriam, hic saltem mihi conciliare speravit indignationem, doctus catulum (ut

dicitur) ferire coram leone, et ex disputatione veritatis facere tragoediam invidiae.

Sed criminentur quantum velint, consecrent sedi apostolicae suas adulationes, consecrent scamno et scabello, consecrent etiam cistae apostolicae (quandoquidem haec ad rem indulgentiarum et monarchiam maxime omnium pertinet), transiliant altare sui Baal*), clament voce maiore, Deus enim est, forsitan loquetur, aut in itinere, aut in diversorio est, aut certe dormit, ut excitetur. Sufficit mihi, quod sedes apostolica neque vult, neque potest quidquam contra Christum. Nec in hac re timebo, seu papam, seu nomen papae, multo minus pappos et puppas istas.

Unum ego specto, ne nominis mei Christiani spolium cedat in doctrinae Christi purissimum dispendium. Nam hic nolo, ullus meam exspectet patientiam, nolo Eccius quaerat nec sub nigra nec sub alba cuculla modestiam, maledicta sit impiae illius clementiae gloria, qua Achab**) dimittit Benadab hostem Israel. Hic enim vellem non modo esse potentissimus mordendo (quod Eccio dolet), sed invictus quoque devorando, quo et Silvestros et Civestros, et Caietanos et Eccios, reliquosque fratrores Christianae gratiae impugnatores uno (ut Isaiae verbo utar) ore devorare possem. Terreant alium per adulationes et consecrationes suas, Lutherus sacerdotes et consecratores sedis apostolicae contemnit. Cetera in disputatione et post disputationem. Sed et D. Andreas Carlstadius, victor Ecciani erroris jam dudum, veniet non fugitivus miles, sed mortuum hunc et a se prostratum leonem cum fiducia excipiet[1]), tamen interim gaudere permittimus miseram conscientiam simulata spe triumphi et vana minarum iactantia. Igitur addo et ego meis propositionibus tertiamdecimam adversariam Eccianae iracundiae, Dei fuerit

*) 1 Reg. 18. **) 2 Reg. 22.

1) Haec verba: Sed et — excipiet, desunt in edit. Opp. Luth. Jen. et Wittenb.

ex ea disputatione bonum promovere, quam tot malis invidiae et detractionis Eccius contaminat. Bene vale, mi lector.

Contra novos et veretes errores defendet Martinus Lutherius has positiones sequentes in studio Lipsensi *).

1) Quotidie peccat omnis homo, sed et quotidie poenitet, docente Christo, Poenitentiam agite, excepto uno novo quodam iusto, qui poenitentia non indiget, cum etiam palmites fructiferos quotidie purget agricola coelestis.

2) In bono peccare hominem, et peccatum veniale non natura sua, sed Dei misericordia solum esse tale, aut in puero post baptismum peccatum remanens negare, hoc est Paulum et Christum semel conculcare.

3) Qui opus bonum aut poenitentiam a peccatorum detestatione ante dilectionem iustitiae incipi nec in eo peccari asserit, hunc inter Pelagianos haereticos numeramus, sed et contra sacrum suum Aristotelem desipere probamus.

4) Deus mutat poenam aeternam in temporalem, scilicet crucis portandae, cuius canones aut sacerdotes nec statuendae, nec auferendae habent ullam potestatem, quamquam id ab adulatoribus noxiis seducti praesumere possint.

5) Quilibet sacerdos debet absolvere poenitentem a poena et culpa aut peccat, aeque peccat superior praelatus, si occulta sine causa reservat rationabilissima, quantumlibet usus ecclesiae, id est, adulatorum resistit.

6) Forte satisfaciunt animae in purgatorio pro peccatis, sed quod Deus a morituro plus quam voluntariam mortem requirat, vanissima temeritate asseritur, quia nullis modis potest probari.

---

*) In ed. princ. **Propositionum Lutheri, quae anno 1530 prodiit, hae propositiones non inveniuntur, in** edit. 1538 et 1558 **leguntur.**

7) Neque quid fides, neque quid contritio, neque quid liberum arbitrium sit, ostendit se nosse, qui liberum arbitrium actuum, sive bonorum, sive malorum, dominum esse balbutit, aut non sola fide verbi quem iustificari, aut fidem non tolli quolibet crimine somniat.

8) Veritati et rationi contrarium est quidem, invite morientes deficere in caritate, ideoque pati horrorem purgatorii, modo veritas et ratio sit idem, quod opinio theologistarum.

9) Animas in purgatorio esse certas de salute sua, nec gratiam in eis augeri, scimus a theologistis asseri, sed miramur doctissimos viros, quod huius fidei suae rationem nec stultae[1]) verisimilem reddere possunt.

10) Meritum Christi esse thesaurum ecclesiae, et sanctorum meritis iuvari, certum est. Esse autem thesaurum indulgentiarum nemo nisi foedus adulator, extravagantes[2]) a veritate et fictae quaedam ecclesiae praxes aut usus simulant.

11) Dicere, indulgentias esse bonum Christiano, est insanire, sunt enim verissime operis boni vitium, et improbare indulgentias debet Christianus, ob abusum, quia Dominus dicit, Propter me deleo iniquitates tuas, non propter pecunias.

12) Papam posse remittere omnem poenam pro peccatis debitam huius et futurae vitae, et quod indulgentiae prosint non criminosis, somniant secure indoctissimi sophistae, et pestiferi adulatores, non tamen vel nutu possunt ostendere.

13) Romanam ecclesiam esse omnibus aliis superiorem, probatur ex frigidissimis Rom. pontificum decretis, intra quadringentos annos natis, contra quae sunt historiae approbatae mille et centum annorum, textus scripturae divinae, et decretum Niceni Concilii, omnium sacratissimi.

---

1) In ed. Prop. Luth. a. 1538: stulto.
2) In ed. Prop. Luth. a. 1558: Extravagantes.

Disputatio excellentium theologorum

Johannis Eccii et Martini Lutheri Augustiniani, quae Lipsiae coepta fuit quarta die Julii MDXIX hora septima.

Praefatio.

Lutherum ab Eccio scheda disputatoria anno 1518 exeunte edita praeter opinionem ac voluntatem ad disputationem ineundam adductum esse inter omnes constat. In duodecim enim thesibus, quas ille tunc „contra D. Bodenstein Carlestadium Archidiaconum et doctorem Vuittenbergensem“ disputandas posuerat, sex quidem prioribus Carolostadium, sed posterioribus sex Lutherum ipsum petivit. Lutherus, simulac de hac re certior factus est, suum esse duxit in arenam contra istum theologum descendere, qui „invidiae suae in ipsum conceptae satisfacturus alium nominabat concertatorem, alium invadebat tractatorem“ (Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 222.). Itaque non solum ad Carolostadium ineunte mense Februario a. 1519 epistolam dedit, qua eum orat, ut una secum a Georgio Saxoniae Duce et senatu Universitatis Lipsiensis locum petat, quo disputatio instituatur (Luth. Epp. ed. de Wette I, 249), sed eodem fere tempore (2. Febr.) scripsit Johanni Sylvio Egrano: „Eccius noster a me tentatus Augustae, ut cum Carolostadio nostro Lipsiae congrederetur pro componenda contentione, tandem obsecutus est, sed audi hominis figuram: meas positiones arripit et mordet atrocissime, et eum, cum quo sibi res est, omittit, ludere eum credas larvis carnisprivii. Cogor itaque ego pro meis indulgentiis homini pedem conferre et manus conserere“ (Luth. Epp. ed. de Wette I,

p. 216), et die 12. m. Febr. breviter nuntiavit Spalatino: „Eccius et ego congrediemur Lipsiae post Paschalia." (de Wette I, 223), atque die 20. m. Febr. Johanni Staupitio scripsit: „Eccius meus homo subdolus me denuo in novas res trahit, ut hic vides. Adeo Deus curat, ne sim otiosus: sed male cedet haec disputatio, Christo volente, tribus et usibus Romanis, in quos baculos nititur Eccius" (de Wette I, p. 232).

Die 19. m. Februarii Eccius, postquam ei facultas Lipsiae disputandi a Duce Georgio et Universitate data est, Lutherum, ut et ipse Lipsiam veniret ad dogmata sua tuenda, his literis adiit: „Theologo et Philosopho interprimo, Martino Luttero, viro polyphemo, Vuittenbergi ordinario domino et maiori Eckii Wittenbergae. Salutem in domino et recte in Jesu sapere. Quod Lipsensis Studii viri doctissimi onus nos audiendi recusarant, erat mihi permolestum, nec plane scivi, quid consilii caperem, at tum clementissimus princeps D. Georgius Saxoniae dux etc. ad petitionem meam egit cum Studio suo, ut tandem assensum praeberent, uti hoc die literas et illustrissimi Ducis et Universitatis ac Facultatis supra re accepi. Quare eis XXVII diem Junii praescripsi, quo disputationis primum actum haberemus, die autem XXVI apud facultatem Theologicam conveniremus, uter nostrum in primo congressu sit opponens. Cum autem Carlestadius sit propugnator tuus, tu vero principalis existas, qui haec dogmata per Germaniam seminasti, quae meo parvo et exili iudicio falsa et erronea apparent; quare convenit et te illuc venire, et vel tua tueri, vel nostra impugnare. Sed quam vellem, ut hunc animum deponeres, et sedi apostolicae te per omnia obedientem praestares, audires Leonem X Vicarium Christi, non quaereres singularitatem*), sed condescenderes communi doctorum sententiae, certus quod Christus ecclesiam suam iam CCCC annos non permisisset in istis (ut tu divinaris) er-

*) Luth. Epp. ed. de Wette, I, 309.

roribus. Vides enim ex scheda disputatoria, me non tam contra Bodenstein, quam contra tuas doctrinas positiones posuisse. Vale ergo, mi Martine, et oremus perinvicem, ut illuminemur. Ex Ingolstadt XIX Februarii Anno virginei partus M.D.XIX.

Tibi deditissimus Eckius.

(Cf. Seidemann, die Leipziger Disputation i. J. 1519, p. 127 sq. et Loescher, Reform. Act. III. p. 283). Lutherus illico et ipse (Luth. Epp. ed. de Wette (Seidemann) VI p. 10) Georgium Saxoniae Ducem et Universitatem Lipsiensem (cf. Seidemann „die Leipz. Disput. p. 34 et 130) orat, ut sibi concederetur Lipsiae cum Eccio disputare, et studia parat ad disputationem iuste ac rite subeundam, nam die 13. m. Martii scribit Spalatino (de Wette I p. 239): „Verso (tot occupatus operibus) et decreta Pontificum pro mea disputatione, et (in aurem tibi loquor) nescio, an Papa sit Antichristus ipse vel apostolus eius: adeo misere corrumpitur et crucifigitur Christus (id est veritas) ab eo in decretis. Discrucior mirum in modum, sic illudi populum Christi, specie legum et Christiani nominis. Aliquando tibi copiam faciam annotationum mearum in decreta, ut et tu videas, quid sit leges condere postposita scriptura ex affectu ambitae tyrannidis, ut taceam, quae alia Romana curia Antichristi opera simillima exundat. Nascitur mihi in dies magis ac magis subsidium et praesidium pro sacris literis." Et die 13. m. Aprilis epistolam dedit ad Johannem Langium, in qua haec sunt: „Disputationem nostram futuram signavit Eccius 27. Junii: erit autem inter me et ipsum, ut videbis in hac schedula. Nam Carolstadius non congredietur illi in istis positionibus, tum quod meae sint, tum quod subdolus sophista eas res movit de Papa etc. quibus illum vel in periculum traheret offensi Papae (quod praebendatis malum intolerabile est), vel periculo eiusmodi absterritum traduceret sine bello sineque victoria etc.". (de Wette I p. 254).

Quanti fecerit Lutherus hanc disputationem, cer-

nere licet ex epistola, quam d. 16. Maii Carolo de Miltitz misit, in qua haec leguntur (de Wette I p. 276): „Jam solennis disputatio Lipsiae instat oblata ab Johanne Eccio, a qua si me subtraherem, quantalibet iusta causa, summam ignominiam mihi omnibusque amicis, quin et illustrissimo Principi nostro, totique Ordini meo et Universitati inurerem." Eum autem vel die sexto m. Junii incertum fuisse, utrum ad disputandum Lipsiae admitteretur necne, apparet ex epistola, quam tunc ad Joh. Langum dedit, in qua haec leguntur: „Invidia hoc agit, ne Lipsiae admittar ad respondendum. Ternis literis a Duce Georgio non potui certum obtinere responsum — adero tamen saltem oblaturus me ad respondendum. (de Wette I p. 282, 270 cll. de Wette (Seidemann) VI, p. 11. 15. 16). Ceterum de Disputatione Lipsiensi ipsa luculentissime et accuratissime a. 1843 scripsit J. K. Seidemann in libro: „Die Leipziger Disputation im Jahre 1519" et superioribus temporibus V. E. Loescher in libro: Reform. Acta III, 122 sqq.

Editionum Opp. Lat. Lutheri et Jenensis et Wittenbergensis exemplum sequentes nos quoque tantummodo ea reddidimus, quae Lipsiae inter Lutherum et Eccium inde a die 4. usque ad diem 14. m. Julii disputata sunt. Textus ipse repetitus est ex editione originali, cuius titulus est:

Disputatio excellentium D. Doctorum Johannis Eccii et Andreae Carolostadii, quae cepta est Lipsiae XXVII. Junii a. MDXIX. Disputatio secunda D. Doctorum Johannis Eccii et Andreae Carolostadii, quae cepit XV. Julii. Disputatio eiusdem D. Joannis Eccii et D. Martini Lutheri Augustiniani, quae cepit IIII. Julii. In tituli pagina nec locus nec annus indicatur, in folii antepenultimi fine legitur: Soli Deo honor et gloria. M.D.XIX. Tum sequuntur: 1) Contra F. Luther et D. Bodenstein in Lipsiensi studio has disputabit positiones Eccius XXVII. Junii MDXIX: Neque dictis etc. 2) Contra novos et veteres errores

defendet Martinus Lutherius has positiones sequentes in studio Lipsiensi: Quotidie peccat etc. 3) Subscriptas Conclusiones Andreas Carolostadius adversus dominum Joannem Eccium defendet Lipsiae die XXVII. Junii M.D.XIX: Cum D. Joannes inficiatur etc. — Non absimile est vero, id quod Seidemannus ex Lutheri epistola d. 18. m. Dec. ad Joh. Langum data (de Wette I, 380) suspicatur, has Disputationes Erfurdiae sub finem a. 1519 prelo excudendas traditas esse (cf. Seidemann: die Leipziger Disputation p. 74) *). Loescher, qui in Actis Reform. T. III p. 292 sqq. Disputationem Lipsiensem integram ex codice MSo, qui ipsi ex Bibliotheca publica Freybergensi praesto erat, typis reddidit, opinatur illam primam Disputationis Lipsiensis editionem Lipsiae prodiisse anno 1519 **). Etiam huius editoris textum contulimus et quae inter nostram et hanc editionem differunt adnotavimus.

Textum Sermonis, quem tunc Lutherus de Matth. 16, 13—19 in Feriis Petri et Pauli (d. 29. Junii) 1519 Lipsiae in aula disputatoria Arcis habuit (Luth. Epp. ed. de Wette I p. 288.), repetivimus latine ex editione Opp. Luth. Jenensi, cuius exemplum sequentes nos quoque illum hic reddidimus. Habitus est a Lu-

*) Equidem antea ex typorum typographicorum formis et literarum compendiis, quae usurpata sunt in editione originali, mihi videbar perspexisse, has Disputationes a Melchiore Lotthero jun., qui mense Decembri 1519 chalcographiam Wittenbergae erexit (Luth. Epp. ed. de Wette, I, 381), ante mensem Decembrem a. 1519 Lipsiae esse impressas, et opinabar Lutherum in epistola illa ad Langum data per verba: „Disputationes impressas cura quantocius habeamus" a Lango repetivisse missum suum Disputationum impressarum exemplar, quoniam tum notariorum exemplaria nondum erant in vulgus edita.

**) Etiam in libro: „Catalogus oder Register aller Bücher und schrifften D. Mart. Luth. durch jn ausgelassen vom jar M.D.XVIII bis jns XXXIII. Mit einer Vorrhede Luthers Wittenberg, durch Hans Lufft. M.D.XXXIII." haec „Disputatio Lipsica a notariis excepta" a. 1519 prodiisse perhibetur.

thero lingua germanica, sicuti ille legitur apud Loescher, Reform. Act. III, 516 sqq. et apud Walch. T. XI, p. 3072 sqq. Editio princeps huius sermonis exiit a. 1519 sub hoc titulo: „Ein Sermon gepredigt zu Leipßzk vffm Schloß am tag Petri vnd pauli ym XVIIII Jar durch den wirdigen vater doctorem Martinum Luther augustiner zu Wittenburgk, mit entschuldigung etzlicher artickel, so ym von etlichen seiner abgünstigen zugemessen seyn, in der zeit der Disputation zu Leipßzk gehalten. Getruckt zu Leyppßzk durch Wolffgang Stöckel im iar 1519." Alia huius sermonis editio in vulgus exiit anno 1520, quae ob eam rem memoratu digna est, quod antiquissimam Lutheri, cucullo Augustiniani induti, prae se fert imaginem ligno incisam (cf. Ukert, D. Martin Luthers Leben etc. Gotha 1817. I, p. 365).

Latine reddita est Disputatio Lipsiensis Eccii et Lutheri in Edit. Opp. lat. Luth. Jen. I p. 242 sqq., in Wittenb. I, p. 242 b. sqq., germanice legitur apud Walch. XV p. 1069.

Ad Lectorem *).

Habes hic, lector, quisquis es, disputationem illam celebrem, quam Lipsiae vidimus et audivimus inter insignes viros, D. Johannem Eccium **) et Martinum Lutherum habitam. Erunt fortasse, qui nollent editam, alii vero et damnent exceptam, quod communi consilio Patres utrinque convenisse dicuntur, ne qua via disputatio eiusmodi disseminaretur. Verum his sermonibus nihil movearis, lector, si enim serio voluissent occultatum iri hoc pelagus et cahos verborum, non utique permisissent publico conspectu, a quovis libitum esset, excipi et in literas referri. Nam cum plus triginta exemplaria sint illic excepta et in diversas orbis partes emissa, satis palam est, voluisse omnia invulgari, nisi forte Notario-

*) Hoc prooemium autoris nescio cuius ex edit. originali et Jenensi est repetitum. **) In ed. princ. hic intersertum: Andream Carlstadium,

rum (qui ad hoc ipsum seorsim designati erant) exemplaria his legibus suis subiacere curarint.

Nos, si quid utilitatis in ea pio lectori afferre possemus, solliciti fuimus. Sunt in ea sane pleraque talia, quae hucusque aut non novimus, aut non ausi sumus nosse. Quae si bene cedunt, quid veritatis sint allatura, viderint ii, quorum interest, libertatis certe nonnihil paritura sperantur, qua de rebus ecclesiae et Christianismo audentius et loqui et audire contingere putantur.

Quamquam multa quoque sint in hac silva, quae extra propositum dicta sint, noluimus tamen quidquam imminuere, sed simplici fide, ut dicta et gesta sunt, plene omnia reddere.

Porro, nostrae opis non ignari nec immemores, neutri partium quidquam arrogare aut derogare possumus, nec iudicium tentare, quo solet vel allici vel retrahi lectoris affectus. Relinquimus autem omnia in omnium et singulorum iudicio, quod ut varium futurum non dubitamus, ita ut optimum quodque praevaleat, optamus, ad laudem Dei et communis rei Christianae incrementum. Vale, lector pie, et pie legas, quae pie monstrantur a nobis, quod facies, si nostrum studium boni consulas.

Disputatio Excellentium

Theologorum Johannis Eccii et D. Martini Lutheri Augustiniani, quae Lipsiae coepta fuit quarta die Iulii Anno M.D.XIX. hora septima.

Protestatio Patris Martini Lutheri.
In Nomine Domini, Amen.

Protestationem [1]) egregii Domini D. Johannis

---

1) In ed. principe legitur: Protestationem utriusque egregii domini et Andreae Carolostadii et Johannis Eccii. **Haec autem protestatio in prima**

Eccii amplector et sequor. Hoc unum addo, quod pro reverentia summi Pontificis et Rom. ecclesiae libens hanc materiam, non necessariam et mire invidiosam praetermisissem, nisi per propositionem egregii Do. D. Johannis Eccii in eam pertractus fuissem. Doleo etiam eos non adesse, quos maxime oportuit, qui cum et privatim et publice toties me crimine haereseos profanarunt, nunc cum instet cognitio causae, se subtraxerunt, haereticae pravitatis Inquisitores dico, qui fraternam monitionem et doctrinam postposuerunt criminationibus suis.

---

disputatione Carolostadii et Eccii die XXVII Junii hora secunda ita prolata ibidem legitur:

1) Protestatio Carolostadii per respondentem sibi a latere.

Primo illud testamur et ubique testatum esse volumus, nusquam ab ecclesia catholica ad latum digitum nos velle discedere, quod si eiusmodi quid deprehendatur non dedita opera, sed humana inscitia elapsum, iam nunc pro recantato habere volumus. Nec eruditorum iudicio praeimus, nec publicarum scholarum auctoritati praeiudicamus. Maneat incolume suum cuique iudicium, dummodo scripturas non per nebulam, sed ex integro tractat. Sacris autem scripturis hunc honorem impendimus, quod nihil sine iis aut asserere aut recipere volumus, in ceteris autem, quae non liquide hinc doceri possunt, solis ecclesiasticis primas damus, nec ab iis discedimus, quae in epistola ad D. Eccium, quae est: Nisi sanctissimum in Christo patrem, testati sumus, sed ea nunc quoque perinde ut antea testamur.

Protestatio Eccii.

Invocavit auxilium.

Protestor pro simplicitate theologica: sicut hoc onus ad laudem dei, ecclesiae honorem, animarum salutem et ad veritatis dilucidationem suscepi, ita non est animus mihi quidquam dicere vel asserere, quod vel sacrae sripturae vel sanctae matri ecclesiae esset adversum. Paratus corrigi et emendari a sede apostolica et ab iis, quorum indicio hanc nostram disceptationem, iuxta conventionem heri factam, sumus subiecturi: de quo protestor ut supra.

Scopus.

De Potestate papae[1], imo de primatu Rom. Pontificis.

Eccii protestatio.

In nomine tuo dulcis Jesu. Antequam in arenam descendam, protestor coram vobis illustrissimis, nobilibus, magnificis et excellentissimis Dominis, omnia per me dicenda et dicta in primis esse subiecta iudicio primae sedis, et Domini in ea sedentis, deinde quorumlibet aliorum, quorum est errantes corrigere, et ad veritatis cognitionem reducere.

Et quia reverendus Pater in praefatione sua quasi se excusando testatur se libenter hanc omisisse materiam, pro summi pontificis reverentia, nisi per meam pertractus fuisset propositionem. At meminerit reverendus Pater, nisi prius ipse in resolutorio ante tempora Silvestri negasset, Rom. Pontificem aliis superiorem, non fuisset necessarium, me tredecimam illam posuisse propositionem, et quod in Actis Augustae[2] coram legato Sedis apostolicae Beatum Pelagium Pontificem evangelica scripta torsisse causatur, qui tamen maxime omnium ad sanctorum Patrum intentionem verba Christi accepit. Frustra ergo Reverendus Pater in me causam torquere nititur, cui ipse non semel occasionem praestitit. Sed iam ambagibus resectis, principale institutum, Deo duce, aggrediamur.

Reverende Pater, Vestra Conclusio tredecima meae contradicens fatetur Rom. Ecclesiam esse aliis superiorem, iuxta frigidissima Rom. Pontificum Decreta, intra quadringentos annos nata, quibus obstare dicitis textum sacrae Scripturae, et historias approbatas mille et centum annorum, contra quam sic oppono.

Monarchia et unus principatus in ecclesia Dei est de iure divino, et a Christo institutus, quare

1) In ed. princ. deest: papae. 2) In ed. princ. deest: Augustae, repetitum ex ed. Ien.

textus sacrae Scripturae vel historiae approbatae ei non adversantur. Quoniam ecclesia illa militans, quae est velut unum corpus, iuxta D. Pauli sententiam, est instituta et facta ad imaginem ecclesiae triumphantis, in qua est una monarchia omnibus per ordinem dispositis, usque ad unum caput, scilicet Deum. Quare et talis ordo a Christo in terris est constitutus, cum fateatur Johan. 5: Filium non facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quare non de coelo est, qui capiti subesse recusat, sicut non de coelo, sed de Lucifero est, qui Deo non vult subiici.

Quae omnia latissime confirmari possunt, maxime per sacram illam animam B. Dionysium Areopagitam lib. de ecclesiastica hierarchia, ubi ait: Nostra enim hierarchia a Deo traditis ordinibus sancte disposita sanctis et coelestibus hierarchiis conformis est. Ita Gregorius Nazan. in Apologetico: Sacrosancta mysteria (ait) ad instar coelestis imaginis celebrari, per quae utique in terris coelestibus ordinibus associamur. Nam quod monstrum esset ecclesiam esse acephalam? quod omnes ferme haeretici moliti sunt (ut S. Cyprianus ad Rogatianum et Puppianum innuit) ut sic debilitato capite errores suos et virus impune possent mentibus hominum inculcare. Et haec fuit ratio principalis cum aliis annexis, propter quam Parisiense felix studium Johannem Tornacensem damnavit, negantem primatum Ecclesiae Romanae. Sic et error fuit Vuikleffiticus, Romanam Ecclesiam aliis non esse superiorem de lege Evangelii.

M. Lutherus.

Quando Dominus D. arguit, omnino esse caput ecclesiae universale, optime facit. Et si est aliquis qui privato pacto convenerit cum dominatione sua ad defendendum contrarium, surgat in medium, ad me nihil pertinet.

Eccius.

Quia reverendus Pater dicit, nihil ad se pertinere de contrario illius quod intendebam probare de iure divino, esse monarchiam in ecclesia mili-

tante, sicut et triumphante: in quo eum collaudo, quod et in hoc D. Johanni in Apocalypsi*) consentit: Vidi civitatem sanctam novam descendentem etc. At propius ad rem accedentes: Si ecclesia militans non fuit sine monarcha, vellem audire, quis esset iste monarcha alius, aut unquam fuisset nisi Rom. Pontifex, aut quae alia prima sedes nisi sedes Petri et eius successorum? Juxta illud B. Cypriani, qui in Epistola 2. ad Cornel. Rom. Pontificem scribens, contra Novatianos subdole Romam accedentes, inquit: Post ista adhuc insuper cedo episcopo, sibi ab haereticis constituto, navigare audent, et ad Petri cathedram atque ecclesiam principalem, unde sacerdotalis unitas exorta est, a schismaticis et profanis literas ferre, nec**) cogitare eos esse Romanos, quorum fides ab apostolo laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. Et Hieronymus idem testatur contra Luciferianos: Ecclesiae salus (ait) in summi sacerdotis dignitate pendet, cui si non exsors quaedam et ab omnibus eminens detur potestas, tot in ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes.

Et quod ille summus sacerdos sit Romanus, liquet apud eundem B. Hieronymum in duabus epistolis ad Damasum Papam, cuius ferme singula verba ad institutum faciunt, verum brevitatis studio illa signemus: Cum successore piscatoris et discipuli Christi loquor. Ego nullum praemium sequens nisi Christum beatitudini tuae, id est, cathedrae Petri consocior, super illam Petram fundatam ecclesiam scio. Et infra: Quicunque tecum non colligit, ille dispergit. Ex quibus quisque bonus Christianus facile coniicit, unitatem sacerdotalem a Rom. fluere Pontifice, et illam fuisse semper cathedram principalem, et omnibus aliis praelatam, et quod illa sit Petra, sicut Hieronymus dicit, se scire, super quam fundata sit ecclesia. Vel reverendus Pater assignet alium monarcham, ecclesiae priscis temporibus.

---

*) Apoc. 22. **) In ed. Jen.: ne.

M. Lutherus.

Monarchiam ecclesiae militantis prorsus confiteor, eiusque caput non hominem, sed Christum ipsum, idque autoritate divina. Prima ad Corinth. 15: Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Et paulo ante: Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, et evacuaverit omnem principatum. Quod Augustinus lib. 1 de Trinit. ult. cap. exponit de regno Christi praesentis temporis, ita videlicet, quod Christus, caput Ecclesiae, per fidem transferet nos, qui regnum eius sumus, per speciem[1]). Sic Matthaei ult.: Ecce ego vobiscum sum, usque ad consummationem seculi. Item, Actuum 9 audivit Paulus de coelo: Saule, Saule, quid me persequeris? ubi iterum Augustinus dicit, caput loqui pro membris suis.

Quare prorsus audiendi non sunt, qui Christum extra ecclesiam militantem trudunt in triumphantem, cum sit regnum fidei, hoc est, quod caput nostrum non videmus et tamen habemus, iuxta illud Psal. 122.[2]): Illic sederunt sedes in iudicio, super domum David, multae scilicet sedes, in quibus unus sedet Christus. Sedes videmus, non sessorem vel regem.

Proinde ad autoritates egregii D. D. veniendo, quando asserit, in ecclesia militante esse unum principatum, divino iure et a Christo institutum, sua dicit, sed nihil probat. Nam prima eius autoritas Pauli, nimirum Ephe. 4., quae Christum caput ecclesiae dicit, pro me contra eum valet, cum certissime loquatur ibi de ecclesia militante, et Christum appellat eius caput. Est etiam eadem sententia contraria huic, 1. Corinth. 3.: Quid est Apollo? quid Cephas? quid Paulus? Divisus est Christus? etc. ubi manifeste prohibet aliud caput quam Christum.

Secunda eius autoritas Johan. 5: Non potest Filius facere quidquam nisi quod viderit patrem facientem, neque de ecclesia militante, neque trium-

---

1) In ed. Jen.: ad speciem. 2) In ed. orig.: 119.

phante loquitur, sed omnium doctorum sententia de aequalitate sua cum Patre, quod[1]) nihil facit aut possit facere Pater, quin idem possit et filius.

Omitto quod dixit: Non esse de coelo, qui capiti subesse recusat, et esse de Lucifero, qui Deo non vult subiici, quia sicut praecedentia male sunt assumpta, ita et haec male illata.

Tertia, quae est Dionysii, nihil contra nos, non enim negamus hierarchiam ecclesiasticam, sed de capite disputamus monarchiae, non hierarchiae.

Quarta, quae Gregorii Nazan. adducitur, quod per sacrosancta mysteria sociamur sanctis ordinibus coelestibus, a quovis grammatico intelligitur, nihil sonare, neque de monarchia, neque de capite.

Iam quod addidit esse monstrum, si ecclesia acephala esset, fateor, sed hoc caput neque ipse Dom. Doctor aliud dare possit, quam Christum. Quod probo evidenter, quia si suum caput, quod Rom. Pontificem appellat, moritur, ut est homo, iam ecclesia est acephala, si autem Christus interim caput est ecclesiae, donec alius eligatur, non minus monstrum est, Christum cedere vivo Pontifici, et succedere mortuo.

Quinta B. Cypriani, qui haereticos insectatus, quod debilitato capite moliti sunt errores suos impune hominibus inculcare, prorsus nihil facit ad propositum. Loquitur enim non de Rom. Capite, sed de quolibet capite cuiusque episcopatus. Et si egregius D. D. voluerit stare autoritati Cypriani, hac hora finiemus disputationem. Ipse enim Cornelium Pontificem nunquam aliter salutat, nisi carissimum fratrem. Deinde describens episcoporum electiones et confirmationes per multas epistolas, ex divinis literis efficacissime probat, ad plebem pertinere et vicinos duos episcopos vel tres, quemadmodum et sancitum est in sacratissimo Niceno Concilio. Quin idem beatus Martyr, ut B. Augustinus allegat lib. 2 cap. 2 de Baptismo, sic dicit: Neque

1) In ed. origin.: sed quod.

enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico errore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habet omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium, tanquam ab alio iudicari non possit, quo modo nec ipse potest alterum iudicare, sed exspectemus universi iudicium Domini nostri Jesu Christi.

Quod autem dicit, e Romana et Petri cathedra ortam esse sacerdotalem unitatem, libentissime admitto, quantum pertinet ad ecclesiam occidentalem. Nam revera etiam Rom. ecclesia orta est ex Hierosolymitana, haec est matrix proprie omnium ecclesiarum. Sed nec valet consequentia, ex Rom. ecclesia orta est sacerdotalis unitas, ergo ipsa est caput et domina omnium prima, alioquin insuperabiliter concluderet, Hierosolymitanam esse caput et dominam omnium.

Ultima autoritas divi Hieronymi non recte inducitur ab egregio D. D., etiamsi per omnia esset vera autoritas Hieronymi, quia D. D. intendit probare ecclesiae Rom. potestatem monarchicam iure divino a Christo institutam. Hoc verba Hieronymi non habent, quia dicit: Cui si non exsors quaedam ab omnibus eminens detur potestas, tot in ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes. Detur, inquit, hoc est, iure humano posset fieri consentientibus ceteris omnibus fidelibus. Nam nec ego hoc nego, si consenserint totius orbis fideles in Rom. vel Parisiensem, vel Magdeburgensem vel quemcunque, ut esset primus Pontifex et summus, hunc propter reverentiam totius ecclesiae fidelium sic consentientis habendum esse summum monarcham. Hoc autem neque factum est unquam, neque fit, neque fiet, cum usque ad nostra tempora graeca ecclesia non consenserit, neque tamen sit habita haeretica.

Et hanc esse sententiam D. Hieronymi, probo ex epistola ad Evagrium, ubi dicit: Ubicunque episcopus fuerit, sive Romae sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Regii, sive Alexandriae, sive Tha-

nis, eiusdem meriti et eiusdem sacerdotii est. Potentia divitiarum et humilitas paupertatis vel sublimiorem vel inferiorem facit. Ceterum omnes apostolorum successores sunt. Recitatur haec epistola in Decretis non frigidis dist. 93. cap. legimus. Idem super epistolam ad Titum: Idem est ergo presbyter, qui episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego sum Cephae, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizabat, suos esse putabat, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur. Et inductis autoritatibus Scripturae dicit in fine: Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subiectos, ita episcopi noverint se magis consuetudine quam dispositionis dominicae veritate presbyteris esse maiores. Ideo quod D. D. addidit, a Hieronymo intellectum esse summum Pontificem Rom., dum dicit: Cum successore piscatoris et discipuli Christi loquor, et beatitudini tuae, id est, cathedrae Petri consocius, super illam petram fundatam ecclesiam scio, nihil facit; non sequitur, consocior huic ecclesiae, ergo haec est sola prima. Nec sequitur, est fundata supra petram, ergo sola est fundata.

Accedit ad hoc decretum Concilii Africani, dist. 99. cap. Primae. Primae, inquit, sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum primae sedis episcopus. Universalis autem Pontifex nec Romanus appelletur. Quare si divino iure staret monarchia Rom. Pontificis, haec omnia essent haeretica, quod est temerarium asserere, et in fine audiamus ipsum Dominum, qui Lucae 22. dicit: Facta est autem contentio discipulorum, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur earum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur, vos autem non sic, sed qui maior est vestrum, fiat sicut minor.

Eccius.

Reverendus D. Pater satis instructus descendit in arenam, materiam suam habens bono ordine contextam in libello impresso, et per eum composito, quare illustrissimae Dominationes vestrae, magnificentiae et dominationes veniam dabunt Eccio, multo iam tempore aliis negotiis occupato, si non tam rotunde et accurate e vestigio tanta cumulare poterit, quantum reverendus Pater iam congessit. Venit enim disputaturus, non librum editurus. Verum quid reverendus Pater dixerit, per ordinem dispiciamus.

Primo omnium, caput esse ecclesiae Christum, probare intendit, quod tamen fuerat supervacaneum, cum nullus hoc negare praesumat, nisi qui antichristus sit, miror tamen vehementer, quod hoc non perpendit, sicut pollicetur in Actis coram Legato Sedis Apostolicae, posse se praestare quendam Iuristotheologum, plura esse posse capita subordinata, in quo mystici capitis ratio aut symbolici a ratione capitis naturalis deficit; quare praeter caput Christum et aliud oportere quaeri caput in ecclesia statim probabitur. Neque ei suffragatur, quod apostolum inducit, 1. Corinth. 3: Divisus est Christus? Nam etsi Paulus ibi Petri meminerit, non tamen falsum dixit B. Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum colum. 18: Unus eligitur, loquitur de Petro, ut capite constituto schismatis tollatur occasio. Clare appellat Petrum caput in ecclesia esse constitutum. Sed haec missa facimus, solutiones ad nostra inducta repulsuri.

Primo cum respondet ad illud Johannis 5: Neque enim Filius potest facere quidquam, nisi quae viderit Patrem facientem, dixit secundum S. Patres exprimi hic aequalitatem Patris et Filii. Verum legat attentius, quaeso, reverendus Pater B. et inadulabilem Patrem Bernardum lib. 3. de consideratione ad Eugenium, ubi de forma ecclesiae loquens, et eam esse de jure divino probans, nostram rationem formavit mihi colum. 7: Nec vilem reputans for-

mam hanc, quia in terra est, exemplar habet in coelo. Neque enim Filius potest facere quidquam, nisi quae viderit Patrem facientem, praesertim cum ei sub Mosi nomine dictum sit: Vide omnia facias secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Viderat hoc qui dicebat: Vidi civitatem sanctam etc. Ego enim propter similitudinem dictum reor, quod sicut illic Seraphim et Cherubim, et ceteri qui usque ad angelos et archangelos ordinantur, sub uno capite Deo, ita hic quoque sub uno summo Pontifice primates vel patriarchae, archiepiscopi, episcopi, presbyteri vel abbates, et reliqui in hunc modum. Tunc subdit Bernardus: Non est parvi pendendum quod et Deum habeat autorem, et de coelo ducit originem. Quis iam non intelligat hanc ecclesiasticam hierarchiam, secundum Bernardum, a Christo institutam, et velut Deus caput est in coelo, ita summus Pontifex caput sit in militante ecclesia? Neutiquam Christum excludendo, cuius se fatetur vicarium.

Sed ad ratiunculam plebeiam, quam induxit, ecclesiam manere acephalam papa mortuo, nisi ridicule diceremus, Christum cedere papae vivo et succedere papae mortuo. Ridicula prorsus ratiuncula, quae in re tam seria inter tot praestantes viros vix est digna enarrari, cum ab initio dixerim, caput illud symbolicum a veri capitis naturalis ratione in aliquibus convenientiis deficere. Neque Christus, cuius regnum manet in aeternum, et cuius sempiternum est sacerdotium, cedit papae vel succedit, cum ei sit data omnis potestas in coelo et in terra, Matth. ult., et defuncto papa modo coetus Cardinalium, sicut defuncto episcopo capitulum, iura illa teneat, usque quo novus Pontifex deligatur.

Quod vero secundo loco reverendus Pater dicit, Cyprianum loqui de quolibet episcopo, non de Rom. Pontifice, plurimum miror, cum intelligentia dictorum ex causis dicendi sit accipienda, et Cyprianus in locis per me adductis eos increpet, qui a Cornelio defecerunt, qui certe Romanus fuit Pon-

tifex. Ob id sciat reverendus Pater, me non nudis verbis satiari, ut sophistas pascere solemus. Quae ex Cypriano pro se affert, opponendo, arbitror, cumulatius efficiet. Nam quod Cyprianus Cornelium fratrem appellat, et apostolos fratres fuisse nemo nescit, attamen Petrus, sicut et eius successor Cornelius, caput fuit apostolorum, apex et vertex, iuxta B. Dionysii cap. 3. vel 7. de divi. nominibus sententiam.

De electione et concilio Niceno et a Cypriano conscripta nec promovent, nec impediunt negotium et multo minus Augustinus lib. 2. cap. 2. de baptismo parvulorum debebat adduci post Cyprianum. Nam Augustinus arrogantiam et temeritatem eorum, qui per ambitionem et superbiam ad ecclesiasticas praelaturas se ingerunt, reprehendit, quod non debeant se constituere, nec alios cogere ad se constituendum, cum quisque Praelatus exspectare debeat, ut vocetur, sicut Aaron.

Tertio aliam Cypriani sententiam ex 2. Epist. ad Cornelium diluturus, respondit, unitatem quidem sacerdotalem in occidentali ecclesia a Romana exortam, non in orientali. Obticuit hic reverendus Pater, quod Cyprianus praecedenter Romanam ecclesiam appellavit Petri cathedram atque ecclesiam principalem, sed quid sua solutio possit, medullam verborum inspicienti est manifestarium; nam reverendus pater more grammatico ortum unitatis sacerdotalis intelligit, quoad auspicium et initium, cum profecto Cyprianus voluerit explicare ortum commissionis, subordinationis seu influxus, ut ab uno Petro, velut a capite, in ceteros omnes iurisdictio sit derivata, alioqui non dabit unum sacerdotem, nec Hierosolymis. Taceo, quod eum non relevat glossula adiecta de occidentali ecclesia, cum B. Hieronymus ab initio suae Epistolae ob id orientalem ecclesiam ex Oriente scribens schismaticam dicat, quae indiscissam Domini tunicam et desuper contextam minutatim per frustra discerpit. Christi vineam, inquit, vulpes exterminant, denotans scilicet Hieronymus, quod sponsa in Canticis conque-

rebatur, capite nobis vulpeculas, quae demoliuntur vineam. Taceat ergo, quaeso, reverendus Pater, et nobis non insultet cum Graecis et Orientalibus, qui a Rom. deficientes ecclesia a fide quoque Christiana facti sunt exsules. Consectarium est, quo pacto accipienda sit illatio. Est radix, ergo domina; non enim de radice loquimur initii, vel temporis, sed de radice influxus et principalitatis.

Quarto loco nititur reverendus Pater, se evolvere ex verbis Hieronymi, et illa vitare: nam summo sacerdoti tribuit quidem et dari summam dignitatem, sed hoc fiat iure humano. Sed cur tunc B. Hieronymus Damasum Piscatoris appellat successorem, et cathedrae Petri vult associari? Illud divinum citans Matth. 16. super illam petram fundatam ecclesiam scio. Quod ita reliquis ecclesiis appropriari non potest, ut Bernardus ratiocinatur, et proh dolor cum summa Christianorum iniuria sumus experti portas inferorum praevaluisse ecclesiae Hierosolymitanae, Antiochenae, Alexandrinae, addo quoque Boemicae, quod tamen de ecclesia, quae fundata est super Petram, veritas incorrupta Christi non patitur. Sed verissimum est in iis, quae sunt fidei, quod Hieronymus in eadem Epistola affirmat, ubicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae*). Profligato a mala sobole patrimonio, apud vos solos incorrupta Patrum omnino servatur autoritas. At hoc in principali adhuc evidenter probavimus, non iure humano primatum obtinere ecclesiam Rom., sed divino.

Praestat tamen diluere, quae venerandus Pater pro se ex Hieron. adduxit, primo ad Evagrium, ubi episcopum Romae et Eugubii, Constantinopoli et Regii, eiusdem meriti dicit et sacerdotii. Hoc scivimus, antequam Theognis nasceretur. Neque Papatus est ordo ultra episcopatum, nam sic et alio loco aequales dicit fuisse apostolos, ubi tamen primatum S. Petro non abstulit.

*) Matth. 24.

Sed quod reverendus Pater tantopere a me efflagitabat, ne diverticula quaererem, quod nunquam facere sum solitus, ipsum Canonem legimus, adducens 93. dist., me ad hoc ducit procardum, quod Domini Canonistae et Theologi[1]), an episcopatus ordo sit proprio charactere insignis sacerdotio additus, de quo in praesentia velut impertinente nihil decerno. Hoc tamen dico, apparere mihi, salvo semper meliori iudicio, non talem fuisse in primitiva ecclesia confusionem, ut episcopus a sacerdote non separaretur, cum duodecim apostoli septuaginta duos excedant discipulos. In cuius rei testimonium B. affero Dionysium Hieronymo antiquiorem et primitivae ecclesiae hierarcham, qui lib. de Ecclesiae Hierarchia inter sacros ordines episcopatum ponit, et supremum hierarcham, et quo pacto is debeat consecrari, cui assentiens episcopos ab ipso ecclesiae initio commune sacerdotium excelluisse opinor.

Tertio adduxit Canonem Concilii Africani 99. distin.[2]) can. 1. Ubi Concilium prohibet, nec Rom. Pontificem debere dici universalem, et quod Christus hoc prohibuerit, Lucae 22: Reges gentium etc. Respondeo verum esse, fastuosum universalis episcopi nomen fuisse prohibitum, non quod Rom. Pontifex unquam a vero Christiano habitus sit non primus et summus Pontifex, sed quod episcopus peculiariter Romanae ecclesiae non sit proprius cuiusque ecclesiae episcopus, sed primus, quod alioquin debitus honor episcopis inferioribus non tribueretur. Verum nihil criminis inest, si quispiam Rom. Pontificem universalem dixerit pro primo, rectius vero dicetur non episcopus universalis, sed universalis ecclesiae episcopus, veluti est Christi vicarius. Quod Dominus ambitiosam redarguit apostolorum contentionem, qualis inter seculares

---

1) In cod. MSo, qui Loeschero praesto erat, hic additum legitur: commentantur, et in margine adscriptum erat: alii antevertunt.

2) In ed Jen.: 66 dist.

quaeritur, hoc primatum ecclesiae Romanae non aufert, sed quod B. Gregorius primus fecit, et agnovit se ideo ecclesiae catholicae Praelatum, ut servum servorum se esse agnosceret, in qua re sequentes Pontifices non conviciis lacessere, sed orationibus, ut tales fiant, a Deo impetrare studeamus.

Hora secunda pomeridiana quarta die Julii M.D.XIX.

M. Lutherus.

Primam responsionem meam, qua ex autoritate Pauli 1. Corinth. 3. ostendi, ab apostolo prohibitum, ne fideles sibi arrogarent, vel Cepham, vel Paulum, vel Apollo, ad istum modum confutavit D. D. egregius, quod etsi Paulus ibidem Petri meminerit, non tamen falso Hieronymus contra Iovinianum dicit: Unus eligitur, quod capite constituto occasio schismatis tollatur, clare appellat Petrum caput in ecclesia constitutum. Adiecit, sed haec missa faciamus.

Respondeo: Non patior propter minorem autoritatem inductam me divelli a maiore. Nec tantus est Hieronymus, ut propter eum Paulum deseram. Non ergo Paulus solum meminit ibi Petri, sicut conatur extenuare ista confutatio, sed cum plena autoritate docet, et prohibet, ne quis dicat se esse Petri. Unde et idem capitulum[1]) concludit: Omnia vestra sive Paulus, sive Cepha[2]), sive mors, sive vita, vos autem Christi, Christus autem Dei. Stat ergo ista responsio mea adhuc invicta, et nisi robustius confutata fuerit, oppono eam omnibus praeteritis et futuris argumentis D. D. Verbum enim Dei super omnia verba hominum est.

Ad Hieronymum autem dico, quod et ego missa facio ea, cum sit ambiguissimus locus, ut bene sensit D. Doctor.

Secundam responsionem meam ad autoritatem Johan. 5. ubi dixi, Christum loqui de aequalitate potentiae paternae, iussit me D. D. attentius legere

1) In ed. Jen.: eodem capite. 2) In ed. orig.: Cephae.

B. Bernardum, qui hanc autoritatem inducit pro ecclesia militante, sicut auditum est. Respondeo: D. Bernardum veneror, et eius sententiam non contemno, sed in contentione accipiendus est sensus genuinus et proprius Scripturae, qui stare in acie possit, a quo sancti Patres nonnunquam locupletandae orationis gratia digrediuntur, et sine culpa. Nunc autem ex praecedenti et sequenti textu clarum fit, Christum loqui de aequali omnipotentia sua cum Patre. Propterea persequebantur Judaei Jesum, quia faciebat haec in sabbatho, ergo magis quaerebant eum Judaei interficere, quia non solum solvebat sabbathum, sed et Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis: Amen, amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam nisi quod viderit Patrem facientem. Et sic clare patet, quod Bernardus alio sensu tractat hoc verbum Christi.

Ad tertiam, videlicet plebeiam, ut dixit, et ridiculam ratiunculam, qua dixi, etiam sine papa ecclesiam habere caput suum. Opposuit, quod non esset digna enarrari coram tantis viris, et in re tam seria. Respondeo: Sit plebeia et ridicula, modo sit invicta, necdum video eam confutatam, non enim intelligo, si ecclesia ad tres vel quatuor menses non est acephala mortuo papa, modo sint alii episcopi, quomodo etiam non sit acephala, cum nullus sit papa, nam quod adduxit de Cardinalibus, penes quos sit ius[2]) eligendi etc., responsionem meam confortat, cum hinc sequatur, eo tempore, quo nondum erant Cardinales, ut tempore Hieronymi, non potuisse esse papam.

Ad quartam Cypriani autoritatem, ubi dixi eum loqui de quolibet Pontifice, obiecit, quod ex textu pervincatur eum locutum esse de Cornelio Rom. Pontifice, contra Novatianos. Respondeo: Mea non refert, nec eam epistolam in memoria habeo, hoc autem scio, quod D. Cyprianns per multas episto-

2) In ed. orig.: via

las in hoc totus est, ut asserat cuilibet ecclesiae suum caput et suum episcopum, per suffragium plebis, et iudicium vicinorum episcoporum ordinari. Ideoque si est, ut D. D. allegat contra Novatianos, de Cornelio dico, certum est eum locutum de capite Rom. Ecclesiae, non universalis ecclesiae.

Item et illud confutavit, quod Cyprianus Cornelium semper compellat fratrem, nunquam autem dominum, ut nunc episcopi faciunt, ponentes relativum sine correlativo. Obiecit, quod et Petrus apostolos habuerit fratres, et tamen caput et vertex apostolorum fuerit, iuxta Dionysium. Respondeo: Si poterit egregius D. D. probare, quod Petrus unquam unum apostolorum ordinaverit, imo unum ex septuaginta discipulis, aut ullum illorum unquam miserit, cedo omnia, et volo esse victus. Si autem ego probavero, quod ne omnes quidem apostoli potuerint unum apostolorum mittere vel ordinare, rogo, concedat mihi, Petro nihil fuisse potestatis super ceteros apostolos. Quo sequitur, multo minus potestatis esse episcopo successori Petro super episcopos, successores ceterorum apostolorum.

Nunc autem clarissimus textus est, Act. primo, quod Matthias apostolus ab universo coetu apostolorum et discipulorum ordinari non potuit, sed de coelo, sicut et ceteri omnes, electus et ordinatus est a Christo, ita et capite 13. Saulus et Barnabas segregante Spiritu sancto assumpti sint in opus. Error ergo est apertissimus, quod Petrus habuerit potestatem super apostolos. Hoc sane fateor, apostolum Petrum fuisse primum in numero apostolorum, et ei deberi honoris praerogativam, sed non potestatis, aequaliter electi sunt, et aequalem potestatem acceperunt. Ita et de Rom. Pontifice sentio, quod honoris praerogativa ceteris debeat anteferri, salva cuiusque aequali potestate, et non sicut Pelagius in frigidissimo suo decreto infert: Ubi maior autoritas, ibi maior potestas, et manet ceteros obsequendi necessitas.

Ad quintam, ubi electionem episcopi ex Cy-

priano et Niceno Concilio attuli, egregius D. D. satis rhetorice contempsit, dicens, quod nec promoveant, nec impediant negotium. Sed per hoc non dissolvitur mea responsio, stat ergo adhuc decretum Nicenum, aut si non stat, et contra ius divinum statuerunt, non catholicum concilium, sed diabolicum[1] conciliabulum appellandum erit; sic cum putaret Augustinum non fuisse inducendum, et pulcherrima glossa sua Cyprianum per Augustinum adductum ita interpretatus est, quod Cyprianus ambitionem et superbiam eorum reprehenderet, qui se ipsos ingererent, antequam vocarentur, sicut Aaron. Hoc mera fiducia dixit, ceterum textus satis clarus est, quod nullus episcopus, qui iam sit episcopus, se constituere debeat aliorum episcoporum episcopum. Stat ergo adhuc mea responsio.

Ad sextam, graviter me reprehendit idem egregius D. Doct., quod in altera autoritate Cypriaui obticuerim hoc vocabulum, principalem ecclesiam, deinde velut grammaticum me naso suspendit, quod dixerim, ortam esse unitatem sacerdotalem ex Petri sede. Ideo novus dialecticus vel philosophus potius ortum hunc interpretatur commissionis, subordinationis, seu influxus, Alioquin, inquit, nec ex Hierosolymis dabit unum sacerdotem. Respondeo: Sive docuerim, sive locutus fuerim, hoc vocabulum principale idem est, nec enim potest principalis vocari respectu orientalis ecclesiae, ut satis dictum est.

Deinde commentum suum de ortu influxus eadem facilitate contemno, qua ipse finxit, et non est difficile mihi dari unum sacerdotem ex Hierosolymis, scilicet ipsum Christum, a quo incepit, et hinc orta et profecta est ecclesia, iuxta illud Isaiae 2: De Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Iam quod addidit, autoritate Hieronymi orientalem ecclesiam fuisse schismaticam et indiscissam Domini tunicam minutatim discerpentem, nescio sane quid velit, nec enim potest dicere, quod tota orientalis ecclesia et semper fuerit schismatica. Hinc nec negare potest, quod et latina ecclesia sua habuit aliquando schismata, et tamen mansit ec-

clesia. Proinde nihil est, quod iubeat me tacere, et non insultare per graecam ecclesiam, quia deficientes a Romana ecclesia simul facti sunt et a fide Christi exsules. Ego potius rogo D. D. Eccium, ut pro Ecciana modestia, quam iactat, parcat tot millibus Sanctorum, cum usque ad nostra tempora durarit ecclesia graeca, et sine dubio usque hodie durat et durabit: non enim Christus accepit medium terrae Romanae, sed omnes fines terrae in possessionem et hereditatem a Patre, Psal. 2.

Ad septimam, quod [1]) ex Hieronymo de summo sacerdote opposuit, meam responsionem dixit esse evasionem, ideo confirmaturus dictum suum adiecit: Cur B. Hieronymus Damasum piscatoris successorem dicat, et cathedrae Petri vult associari? illud divinum citans Matth. 16: Super illam Petram fundatam ecclesiam scio, quod ita reliquis ecclesiis appropriari non potest, et deinde comploravit Hierosolymitanae, Antiochenae, Alexandrinae, tandem et Boemicae casum, et quod eodem Hieronymo teste apud solos Romanos incorrupta Patrum servaretur autoritas. Respondeo, et rogo D. D. egregium, velit dicta Patrum allegare secundum conscientiam, ne pro theologis videamur esse sophistae, nam summum sacerdotem eo loci Hieronymus appellat episcopum quemlibet etiam, ut qui de numero reliquorum sacerdotum sit elevatus, ideo nihil pertinet proprie ad Romanum Pontificem.

Deinde illa autoritas Matth. 16 non appropriatur Romanae ecclesiae tantum, quod expresse indicant verba Christi, cum dicit: Ecclesiam meam. Quaecunque ergo est ecclesia, est aedificata supra Petram, et non solum Romana. Aut si non convenit ceteris ecclesiis hoc verbum, Romana ecclesia erit sola, et per consequens non prima. Quare unitas ecclesiae non ab unitate primatus Romani, sed longe melius iuxta Apostolum Ephes. 4. ab unitate fidei, baptismatis, Domini pendet, sicut et frequenter Cyprianus in Epistolis suis sentit. Nec mansit

---

1) In ed. Jen.: quam.

apud Romanos solos incorrupta Patrum autoritas, nisi forte eo tempore quo scripsit Hieronymus, imo tradunt Historiae Liberium Romanum Pontificem concessisse Arianis, et illud Hieronymus in viris illustribus scribit, quod Achacius Caesariensis episcopus Arianus, Eusebii Ariani discipulus, autoritate Constantii Imperatoris ordinavit Felicem in Romanum Pontificem.

Octavo, confutans autoritatem Hieronymi a me inductam ad Evagrium, dicit se scivisse omnes eiusdem meriti, eiusdemque sacerdotii omnes episcopos fuisse et esse, sed Papatum esse ordinem ultra episcopatum; sed non evicit responsionem meam, quia Hieronymus sublimitatem et inferioritatem Episcoporum non iuri divino, sed consuetudini et potentiae divitiarum tribuit. Ideo adhuc maneo cum Hieronymo.

Ad nonum, super Canonem 99. dist. dicit sibi non apparere in ecclesia primitiva fuisse talem confusionem, ut episcopus a sacerdote non seperaretur. Respondeo: Quid hoc ad me? pugnet cum Hieronymo et canonibus. Quod autem Dionysium inducit inter sacros ordines episcopatum recensere, miror, quod non etiam inducit ex eodem autore Rom. ecclesiae monarchiam, cum habeat tantum momenti ad hierarchiam, ut sine hac similitudo triumphantis ecclesiae consistere non possit. Decuit autem professorem scribendae, hierarchiae argumento suscepto praesertim in praestantiore eius parte satisfacere, at Dionysius usque ad episcopum solum deducit.

Ad decimum, ad Canonem 99. dist. ubi respondi, prohibitum fuisse, ne Rom. Pontifex universalis ecclesiae episcopus appellaretur, confutavit in hunc modum: Non quod Rom. Pontifex non sit primus et summus, sed quod episcopus peculiariter Rom. Ecclesiae non sit proprius cuiuslibet ecclesiae episcopus. Respondeo: Quasi ulli mortalium possit tam stultus incidere affectus, ut una persona velit omnibus ecclesiis et singulis praeesse, ut tantam insaniam necesse fuerit prohibere. Tamen relin-

quens hanc confutationem rectiorem dedit, scilicet non episcopum universalem, sed universalis ecclesiae episcopum eum Rom. Pontificem dicendum. Nisi parcerem et ego suspenderem et [1]) hanc solutionem, sed iudicent iudices et auditores.

Ultimo, ad autoritatem Christi, ubi dixit *): Vos autem non sic, dixit ambitionem fuisse redargutam, sed non primatum. Respondeo: Haec est petitio principii, quasi iam obtinuerit, esse [2]) scilicet principatum. Deinde clarus est textus, quod non tantum ambitionem, sed ipsam maioritatem super ceteros prohibuit.

Eccius.

Ad defensiones solutionum a reverendo Patre datarum dico de primo: Non increpasse Paulum eos, qui dixerant se esse Petri, quia habuissent intentionem principatus apostolorum, sed quia singularitatem aspiciebant personarum; quod verba ipsa clare indicant divisionis et schismatis. Et quamquam merito Paulum praeferat Hieronymus, pie tamen credendum est, Hieronymum eo loco sententiam Pauli bene intellexisse. Nec locus est ambiguus, ob id caput in ecclesia constitutum, ut schismatis tolleretur occasio, quod grammatico satisfecit lectori, quam disciplinam praecipuam prae aliis partibus philosophiae theologiae subservientem dixit in disputatione quadam reverendus pater.

Secundo, nemo negavit Christum Iohan. 5. aequalitatem cum Patre affirmasse nisi Arianos, neque alio sensu inducit Bernardus, sed quod reverendus Pater arbitratur sanctos Patres sanctam induxisse scripturam locupletandae orationis gratia, respuimus, quoniam talem ostentationem de eis suspicari non licet.

De tertio, de papa mortuo tunc ecclesiam esse acephalam, dico, nunquam negatum Christum esse caput ecclesiae, iuxta etiam glossam Canti. 5: Ca-

1) In ed. Jen. deest: et. 2) Ibidem deest: esse.
*) Luc. 22.

put eius aurum optimum, Glossa, caput, id est, Christus, Papa vero est eius vicarius. In consistorio autem episcopus et vicarius computantur pro una persona, unde appellare a vicario ad episcopum non licet.

De Cardinalibus vero dixi, quod nunc, hoc est, iuxta ecclesiam iam institutam, electio ad Cardinales venerit, Nicolao quodam Pontifice ordinante, tamen tempore Hieronymi fuisse Cardinales credo, nisi Hieronymus non fuerit presbyter Cardinalis.

Quarto de Cypriano. Certe fieri non potest, ut S. Martyris verba in Romanae diocoesis angustias coarctet. Quia episcopum Maximum ex Numidia, quae regio est Africae ultra Atlantem, ut Ptolomaeus et Strabo autores sunt, ad Romam adventarunt. Quod vero Cyprianus Cornelium fratrem appellavit, arbitror collectoris fuisse, non Cypriani mentem, nam si sanctorum episcoporum Epistolas legerimus, inveniemus clare ea tempestate usitatiores fuisse conscriptiones illas laudabiles et magnificas, quam modo fiat, Rom. Pontifici, ut de Ambrosio, Augustino, Hilario, ceterisque liquet Patribus. Nam mutuo se vocant beatissimos, sanctissimos, Deo amabilissimos etc. Ad adiunctum causatur, quod quaeram diverticula, et ad rem non pertinentia: Cum bona venia libenter dicerem, Turpe est Doctori etc. Petit a me, ut probem Petrum ordinasse aliquem apostolum, sed hoc ad institutum nostrum est impertinens. Non enim quaerimus, quis unum aut alterum ordinavit, sed quis primatum super alios a Domino Jesu accepit. Subsequens omnino respuo, cum huiusmodi fecit illationem: Petrus nullum potuit ordinare apostolum, quare nec successor Petri successorem alterius potuit ordinare, vel super eo habere potestatem. Nam assumptum est verum, illatum est manifeste falsum, cum summus Pontifex modo potestatem habeat, et ordinet alios episcopos. Verum ratio enodandi nodum erit ista, quod apostolatus officium, fundamentum ecclesiae, plus dicit, quam esse episcopum. Quare Leo X. successor est Petri apostoli, non apostolus.

Sed quod fatetur Petrum bene fuisse primum apostolum, numero et honoris praerogativa, et non potestatis, illud non satisfacit instituto. Primo, quia Evangelistae numerum apostolorum non aequaliter inceperunt, sicut Chrysostomus super Matthaeo annotat, et glossa videatur Matth. 10. Deinde, quod de potestate et honoris praerogativa variat, expresse est contra S. Martyrem Cyprianum, qui in tractatu de simplicitate Praelatorum contra Novatianum loquens de diaboli astutia increpat eos, qui velut iustitiae ministri asserunt noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtutu spei, perfidiam sub praetextu fidei, et infra: Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem tribuat potestatem, et dicat *): Sicut me misit Pater etc. tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem, autoritate sua disposuit. Hoc erant utique et ceteri discipuli quod Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, hoc ponderandum. Sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una esse monstretur; et infra: Hanc unitatem qui non tenet, legem Dei non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem. Haec notatu dignissima Cypriani verba, qui inter praerogativam honoris et potestatis apostolos non variat.

Ad quintum, de electione, dico ut prius, nihil nos disputare de modo eligendi, sed de qualitate, aut potius quantitate ipsius electi, quare Concilium Nicenum non fuit conciliabulum. Sed quae factum et conversationem respiciunt, pro temporis, personarum et locorum qualitate mutari possunt, ut in multis Canonibus videmus.

Ad sextum, quod observandus D. D. uti dialecticum opponit me finxisse distinctionem de duplici ortu, iam audivimus Cyprianum, et loquatur pro Eccio, cui non tantum suppetit ingenium, ut nova fingat, sed vetera sanctorum dicta pro virili

*) Iohan. 20.

explanat. Dum vero omnium dat mihi sacerdotem Christum, primo Cypriani attentionem [1]) non assequitur, nec Hieronymi, quoniam Petrum primum apostolorum constitutum volunt, unde reliquorum sacerdotum potestas defluat, non quidem interius conferendo, quod Christi est velut capitis, sed potestatem ecclesiasticam communicando.

Septimo, quod desiderat Eccianam modestiam, Graecos et Orientales pro damnandis iudicantem, respondeo: Graecos longo tempore non solum fuisse schismaticos, sed haereticissimos, ut tot errorum cumulus et pervicax obstinacia testatur Clementin. de sum. Trin., ut de spiritu sancto, de confessione, de trium Evangelistarum falsitate, et innumeris aliis, quamvis saepe fictam fecerint Rom. Ecclesiae obedientiam, ut in concilio Florentino Eugenii IV. temporibus factum est. Quare si pauci Christiani apud nos multorum sententia salvari debent, quanto magis paucissimi aut nulli in Turcia salvantur, nisi religiosi aliqui, et eis adhaerentes, qui Romanam tenent obedientiam.

De octavo, rogat reverendus Pater, ut autores allegem secundum conscientiam, in quo nihil haesitet. Vellem, quod eos adducere possem, etiam secundum scientiam. At Hieronymum agnoscere Damasum velut summum Pontificem, nulli potest esse dubium. Sic quoque ecclesiam universalem esse fundatam supra petram nemo ambigit. Sed petram illam esse Petrum et eius successores, alio tempore probabo.

Sugillat tamen nonnihil Hierony. cum dixisset: Apud vos solos incorrupta prima omnino servatur autoritas; quasi et Rom. Pontifices non fuerint sine naevo. Si ad tempus Hieronymi refert, Liberius et Anastasius eum praecesserunt. Hoc dico, quod merito in mentibus fidelium est admirandum, nullum Rom. Pontificem, quantumcunque malum, vel errantem definivisse iudicialiter, et ex constituto,

---

1) Loescher in Act. Reform. (III, 348) hic affert ex cod. MSo: intentionem.

quod unquam meminerim, quod est contra fidei Christianae mandata, quamvis facto ipso saepe erraverint, imo talia iudicia erronea facere attentarunt. Ubi divino quoque correpti sunt iudicio, ut de Leone Ariano adversante Hilario, ut de Anastasio can. Anastasius xx. dist.

Ad nonum, de Canone, Legimus 93. distin. forte reverendus Pater me non intellexit. Nunquam venit mihi in mentem, papatum esse ordinem ultra episcopatum, sed dignitatem. Quod vero dicit, mihi bellum esse cum Hieronymo et Canonibus, dixi quid sentiam, praefero hoc loco Dionysii autoritatem velut senioris. At cum rhetoricetur reverendus Pater de Dionysio, cur non monarcham Ecclesiae descripsit, imo ultra episcopatum non progrediatur? Facile est quod dicam. Dionysius enim sacramenta ecclesiae perstringit, papatum autem eum ordinem esse negaverim, episcopatus inter ordines omnium consensu supremum obtinebit locum.

Decimo, quod neminem tam insanum existimat, qui crediderit aliquem esse episcopum proprium singulis ecclesiis: quid est quod ego conqueror, nisi quod stultorum et qui singularitati student infinitus est numerus. Legat reverendus Pater Alvarum de planctu ecclesiae, Iohannem de Turre cremata in summa ecclesiae, Vuilhelmum de Occam in dialogo, et inveniet homines quandoque illius fuisse insaniae.

Quod vero suspendere vult solutionem nostram de eo, quod dixi, Papam universalis ecclesiae Pontificem melius, quam universalem episcopum, feci hoc divi Bernardi autoritate et summorum Pontificum consuetudine. Ait enim Bernardus lib. 2. de Considera. ad. Euge. col. 7: Nempe signum singularis Pontificii Petri etc. Infra ita: Cum quisque ceterorum suam habet ecclesiam, tibi una commissa est, grandissima navis, facta ex omnibus ipsa universalis ecclesia, toto orbe diffusa.

Ad decimum, Verbo Christi non satisfactum, Lucae. 22., quasi sit commentum meum. At non

sine autoritate loquor, adduco ei Richardum Amarcanum, lib. 7. cap. 3. de quaestionib. Armeniorum, locum istum ita intelligentem, B. Leonis autoritate. Et quod hoc sit verum, verba indicant: Et qui maior est inter vos etc. Ergo praesupponebat Christus aliquem esse maiorem. Quis autem esset maior, non tunc indicavit, sed posterius, cum Petro diceret de daemone eos expetente, et quomodo rogaret pro eo, ut conversus confirmaret fratres suos, ubi maioritatem eius declaravit.

Mane Hora VII. die Martis, quae erat V. Julii.

M. Lutherus.

Confutaturus responsionem egregii D. D. in causa, ad illud 1. Corinth. 3: Quid est Paulus? quid est Cephas [1])? dixit ibi non esse intentam principalitatem, sed singularitatem personae, idque indicari per verba schismatis; respondeo: Me plus movet ipse textus Pauli, quam tam violenta et extorta distinctio, quae nulli prorsus nititur autoritati [2]), cum tamen velit e divino iure arguere. Clarum est autem, contentionem eorum fuisse de praestantia vel principalitate personarum, quod indicat ipsa confutatio Pauli, per tapinoses et comparationes urgens et dicens: Quid est Cephas [1])? quid Paulus? Ministri, per quos credidistis. Itaque qui plantat et qui rigat, unum sunt. Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus. In quo manifeste detrahit personam, id est, occasionem schismatis. Quomodo et ad Gal. 2. cum titulo praestantiae Petri et aliorum apostolorum Galatae essent seducti, audet et dicit: Qui videbantur [3]), quales aliquando fuerint, id est, quam magni, nihil mea refert, Deus enim personam hominis non accipit. Quasi diceret: Sive Petrus vel

1) In ed. orig.: Cephae. 2) In ed. Jen.: nulla — autoritate. 3) In ed. Jen.: videbantur esse aliquid.

quicunque apostolus primus vel ultimus sit, nihil ad rem. Vellem ergo egregius D. D. Scripturas rectius legeret, antequam sic allegaret. Stat ergo, quod primatus iste seu persona nihil pertineat ad ecclesiam de iure divino saltem.

Transeo illud, quod Hieronymum dicit Pauli sententiam intellexisse. Item et illud, quod concessit Iohan. 5. Item et illud de plebeia ratiuncula transeo, quia non est confutata. Quod de episcopo et vicario in consistorio adduxit, nihil ad rem est. Mea ratio hoc voluit: Si ecclesia non est acephala mortuo papa, nec acephala nullo papa. Transeo illud de Cardinalibus, quia omnibus notum, quando coeperint. Transeo et illud de Cypriano, quia ex propria saliva D. D. dixit nescioquae de Numidia ultra Atlantem, quae non est in rerum natura. Et illud, quod Cornelius frater appellatur a Damaso, transeo, quia non confutatum est, licet dictum sit, quod honestissimis titulis se honoraverint, ut beatissimos, sanctissimos appellando, nam et hoc ego dico. Non autem soli Rom. Pontifici, sicut hodie, sic scribebatur. Hoc enim probandum erat.

Transeo et illud, quod dixerit impertinens esse ad institutum, an Petrus apostolum aliquem ordinaret, quia hic unicus nervus est, et invictus contra D. Eccium, ideo non inconsulte transit, ne irrecuperabiliter impingat. Item admitto, quae ex Martyre Cypriano adduxit de honore et potestate aequali apostolorum, et accipio tanquam gratiam mihi factam a D. D. Simili cura quod transiit a Niceno Concilio et a Cypriano descriptam ecclesiam episcoporum, placet, quia non potest confutari. Quod autem repetiit de distinctione ortus sacerdotalis, unde patet, quod intentio Cypriani sit de defluxu potestatis sacerdotalis, quia nihil dixit nisi sua verba, apud me nihil concludit.

Illud quoque magis attendendum, quod Graecos haereticissimos ausus est appellare satis modeste, cum in universa ecclesia nulla pars dederit plures excellentiores scriptores, quam Graeca. Nam quod toties mihi submordens Bohemiam approperat

aliasque calumnias intertexit, ad sophistas relego, indigniora sunt, quam ut in gravi et theologica disputatione memorentur, nedum obiiciantur.

Quare illud Matth. 16: Super hanc Petram etc. videamus. Ubi dico, aut petra significat hoc loco potestatem vel fidem (confido enim Dominum D. nunquam satisfacturum suae promissioni, quod petra significet papam seu successorem Petri); si potestatem, superflue dicitur infra: Tibi dabo claves regni coelorum, id est, potestatem, nisi dixeris, potestatem potestati traditam. Deinde si omnino potestatem significat, eadem erit omnium ecclesiarum, quia dicit: Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, non Romanam tantum. Aut significat fidem (quod verum est), iterum eadem est fides omnium ecclesiarum. Ita patet, quod hoc solum pronomen, meam, communem facit petram, quidquid significetur per petram.

Ideo frigidissime induennt hanc autoritatem Decreta Pontificum pro singularitate principatus, quae tamen constanter defendunt communitatem Petri [1]). Et sic concordat cum apostolo ad Ephesios *): Una fides, unum baptisma, unus Dominus. Non enim ut B. Hierony. ait ad Evagrium, alia fides Rom. ecclesiae, alia Britanniae et totius orbis, ita nec alius Christus, nec alia petra. Quodsi eadem fides et idem Dominus, et idem baptisma omnium ecclesiarum, sequitur, quod etiam eadem omnia reliqua, quae ad fidem et ad baptisma, et ad Christum sequuntur.

Ultimo ex Richardo Amarcano [2]) interpretatus est verbum Christi de ambitione, non de maioritate, quia inquit, praesupponebat Christus, esse unum inter eos maiorem, licet non indicarit quis esset. Respondeo: Quidquid sit de Amarcano, praevalet clarissimus textus obscuro autori, quia scribitur, quod contentio facta sit inter eos, quis eorum videretur esse maior. Et Christus **): Qui vult inter vos esse

1) In ed. Jen.: Petrae. 2) Apud Loesch. hic et al.: Armacano etc.
*) Eph. 4. **) Luc. 22.

maior, satis indicat, nullum suppositum fuisse aut esse maiorem, et ex consequentia textus patet, quod noluit ullum esse maiorem etc. Quod autem pro confirmatione sua induxit illud Lucae: Rogavi pro te, Petre, et tu confirma, pro me valet, quia fratres Petri Petro confirmandos praecipit, non maioritatem.

Eccius.

De apostolis quod attulit reverendus Pater, ut semel dicam, ex Cypriano audivimus et Hieronymo, quod et S. martyr et papa Anacletus testatur canone in nono, dist. 21: Aequales fuisse eos in apostolatu, quod nemo negat. At aequalitas illa apostolatus non praeiudicat primatui et principatui, nisi impudenter dicatur, S. martyrem Anacletum in eodem decreto sibi contradixisse. Quod vero tantum ponderis et praesidii locat in ordinatione apostolorum, scio, quod Paulus ingenue scripsit *): Postquam ascenderit Hierosolymam, nihil se recepisse ab iis, qui videbantur aliquid esse. Verum si nervus iste tam invincibiliter Eccium ligare debet, utatur eo, cum copiam opponendi habuerit. Sed quod gratiam sibi factam ait ex Cypriano, apostolos pari consortio praeditos honoris et potestatis; si istam appellat gratiam, solutiones suas interimere, paratus sum saepe ei talem gratiam exhibere. Nam distinxerat reverendus Pater, Petrum fuisse priorem praerogativa honoris, non potestatis, Cyprianus in utroque eos aequiparat.

De Numidia, quam ait esse inter Mauritaniam, et quod attulit, negotium [1]) est impertinens, et diu cosmographicum negotium non agens, non omnium etiam memini. Hoc scio Mauritaniam Turganicam et Caesariensem ab Atlante vergere usque ad mare, neque Atlantem poni terminum Africae, sed Africam pro magna sui parte dividere ad plures gradus; sufficiat venientes ad Cornelium ex Numidia

1) In ed. Jen.: ad negotium.
*) Gal. 2.

non fuisse de dioecesi Romana, sed primam adiisse ecclesiam. Ob id invicta stat adhuc Cypriani illa sententia nondum soluta. De influxu miror, quod affert verba mea fuisse, cum Cyprianum contra Novatianum adduxerim, ad quem reverendus Pater nihil respondit.

De Graecis, fateor eos olim fuisse Christianissimos et doctissimos, cum Rom. Ecclesiam primam appellabant sedem. Sed superbia elati et invidia infecti ab obedientia Rom. Sedis se subtrahentes, in pessimos inciderunt errores, et simul fidem cum imperio perdidere. Quod vero divinatur, me non exhibiturum pollicita, et argumentum fecit ex Matth. 16, miror venerandum Patrem sophistis tam infestum, et tamen sophistarum cautelis pulchre utitur. Et cum sit respondens, se ad partem opponentis transfert. Quare nihil iam respondeo, sed quod petit per me probari, probabo, ne semper tempus deliberandi ad partes suas veniat.

Postremo obscurum Doctorem Richardum Amarcanum reiicit, illius oblitus, quod Richardum dixi id facere B. Leonis autoritate. Porro id ex litera non evincit, quod petit contentionem inter discipulos factam, Christus merito reprehendit. Quare et verba Christi *) sic sunt accipienda, ut contentionem reprimant, primatum non auferant. Et textum posterius inductum credit reverendus Pater facere pro se, quod Christus apostolos vocaverit fratres, et ita eum non fecerit maiorem. At si verba textus ponderaret, uti alias facere solet, iam videret Petrum aliis apostolis superiorem, cum maior sit confirmans confirmato. Hoc de solutionibus dictum.

Venio ergo ad principale, quod petit, probaturus primatum ecclesiae Romanae esse de iure divino et constitutione Christi, ita, quod Petrus fuerit monarcha ecclesiae, a Christo institutus cum suis successoribus. Pro quo repeto rationem Bernardi inductam et nondum solutam. Repeto dictum Cypriani pariformiter, et tertio probo per illa verba

---

*) Luc. 22

Christi, Matth. 16: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Ubi glossa ordinaria specialiter illam potestatem Petro concessit, ut ad unitatem nos invitaret, ideo enim eum principem apostolorum constituit, ut ecclesia unum principalem Christi haberet vicarium, ad quem diversa membra recurrerent, si forte inter se discuterent, quod, si diversa capita essent, vinculum unitatis rumperetur.

Ita B. Augustinus in Epistola contra Dona. exposuit: Tu es Petrus, et super hanc petram, id est, Petrum, aedificabo ecclesiam meam, et quamvis idem Augustinus alicubi exposuerit super hanc petram, id est, Christum, ad mentem apostoli, Petra autem erat Christus, tamen in lib. Retracta. expositionis suae primae eum non poenituit, ita et B. Hieronymus libro primo contra Pelagia. mihi col. 5. ait: Quid Platoni et Petro, ut ille enim princeps philosophorum, ita et hic apostolorum fuit, super quem ecclesia Domini stabili mole fundata est, quae nec impetu fluminum, nec ulla tempestate concutitur. Ita B. Ambrosius Sermo. 47 Petrum dicit fuisse petram.

Huic quoque sententiae Chrysostomus adstipulatur ab initio eiusdem capitis. Quid igitur Petrus, inquit, omnium apostolorum os, vertex totius consortii. Et infra: Sublimiora ipsum sapere fecit, et ecclesiae futurae pastorem constituit, et post hunc universo orbi terrarum Christus praeposuit. Fatetur hoc S. martyr Cyprianus ad Cornelium papam dicens: Petrus, super quem aedificata fuerat ab eodem Domino ecclesia, unus pro omnibus loquens, et ecclesiae voce respondens, ait *): Domine, ad quem ibimus? etc. Propterea S. Leo 24 q. 1. cum beatissimus, ingenue fatetur, Petrum apostolum accepisse primatum ecclesiae a Domino. Ita omnes consentiunt S. Petrum a Christo primatum totius ecclesiae obtinuisse, iuniores praetereo, Bedam, Bernar. et similes.

---

*) Johan. 6.

Loquatur S. papa et mar. Anacletus, qui non a quadringentis annis frigidissima Decreta compo-suit, sed a mille et quadringentis annis ita intonat: Sacrosancta Romana et apostolica ecclesia non ab apostolis, sed ab ipso Domino et Salvatore nostro primatum obtinuit, sicut B. Petro apostolo dixit: Tu es Petrus, et super hanc petram etc. Et infra: Haec autem apostolica sedes caput et cardo, ut praefatum est, a Domino, et non ab aliis constituta est. Transferentur [1]) haec verba can. Sacrosancta 22. dist.

Ita S. Marcellus 4. ante Silvestrum can. Rogamus, 24. q. 1. scribit Episcopis Antiochenis, licet prima sedes fuerit apud Antiochiam, posterius Domino iubente Romam translata est. Sic B. Julius 3. q. 6. can. B. Petrus, à Christo testatur ecclesiam Romanam habere primatum, et esse caput aliarum ecclesiarum.

Sic Pelagius papa non a quadringentis annis, sed nongentis et 28. S. Patrum secutus sententiam, verba Christi: Et super hanc petram etc. eodem modo accepit. Hinc inter damnatos et pestiferos errores Johannis Vickleff damnatus est et ille: Non est de necessitate salutis credere Rom. ecclesiam esse supremam inter alias. Sic inter pestilentes Johannis Huss errores ille quoque connumeratur: Petrus non est nec fuit caput Romanae Ecclesiae S. catholicae. Et alius: Non est scintilla apparentiae, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, quod semper in militante ecclesia conversetur.

Et: Ista papalis dignitas a Caesare inolevit. Et: Papae praefectio et institutio a Caesare emanavit. Ita Bonifacius 8. haereses condemnans Lugdunensium contra errorem eorum decernit, esse de necessitate salutis, omnem humanam creaturam subesse Rom. Pontifici. Ut super hoc habetur decretalis: Unam sanctam, Johan. quoque 22. haeresim Marsilii Paduani condemnans, hunc quoque repro-

1) Loescher, Act. R.: transcribuntur.

bavit, B. Petrum apostolum non plus fuisse caput Ecclesiae, quam alios apostolos. Ita longa serie incipiendo a primitiva ecclesia, semper in confesso fuit apud bonos Christianos ecclesiam Romanam primatum obtinuisse a Christo, non iure humano et populi consensu.

Fateor, quod Bohemi in suorum errorum pertinaci defensione illa commemorant, et his armis virulentis se defendunt, ut est videre in eorum oblatione facta in concilio Basiliensi, et in alia disputatione facta coram Rege et optimatibus regni inter Ragusium, et illum iniquitatis ministrum Johannem Rockenzcenam. Unde veniam precor a venerando Patre, si Bohemis (non loquor de Christianis, sed schismaticis) sum infestus, tanquam ecclesiae inimicis, et quod eorum praesenti memor sum disputatione, quoniam et conclusio ipsa, et ea, quae heri allata sunt, primatum ecclesiae iure humano constitutum, meo parvo et exili iudicio, plurimum favent erroribus eorum, et, ut fama est, de hoc plurimum gratulantur. Haec modo in praesentia afferre libet, auditurus reverendi Patris et sententiam et alligatorum solutionem.

M. Lutherus.

Primum diluam contumeliam, quod me egregius D. Doctor insimulat Bohemicae factionis studiosum et plane patronum, parcat ei Dominus, praesertim in tanta corona tantorum virorum. Nunquam mihi placuit nec in aeternum placebit quodcunque schisma inique faciunt Bohemi, quod se autoritate propria separant a nostra unitate, etiamsi ius divinum pro eis staret: cum supremum ius divinum sit caritas et unitas spiritus.

Hoc ego quaesivi solum, et rogo quemlibet bonum Christianum, dignetur Christiana caritate perpendere, an non sit longe impudentissimae iniquitatis, tot millia martyrum et Sanctorum per annos mille et quadringentos in graeca ecclesia habitos extra ecclesiam eiicere, et nunc demum etiam regnan-

tes in coelo velle deturbare? Nam si etiam insaniant omnes adulatores Rom. Pontificis, negare non possunt, ecclesiam Christi fuisse 20 annos fundatam, coronatam per multam orbis terrarum partem, antequam Rom. ecclesia fieret ex Petro, ut clarissime patet ex epistola ad Galatas, ubi scribit Paulus *), se post tres annos venisse ad Petrum, deinde post quatuordecim annos iterum ascendisse ad Petrum. Qui si conferantur, invenientur ferme decem et octo anni post ascensionem Christi, quando Petrus adhuc erat Hierosolymis, ut taceam annos, quibus sedit Antiochiae, ut non possit dici, Rom. ecclesiam esse primam et caput iure divino. Jam illud magis urget, quod graeca ecclesia usque ad nostra tempora nunquam accepit episcopos suos confirmatos ex Rom. Ideo si fuisset ius divinum per tantum tempus, omnes episcopi Alexandriae, Constantinopolis aliquot sanctissimi, ut Gregor. Nazan. et ceteri quam plurimi essent damnati, haeretici et Bohemici, qua blasphemia nihil potest detestabilius dici.

Ad argumenta solutionum.

Quando egregius D. D. dicit: Aequalitas apostolatus non praeiudicat primatui, et adducit S. mar. Anacletum distin. 21. Ca. in Novo test., dico breviter, hoc est unum de frigidissimis decretis, quod impugno, nec ullus mihi persuadebit, hoc decretum esse huius sancti pontificis et martyris. Ad secundum: Non posui vim in ordinatione apostolorum, de quo in opponendo videbimus.

Tertio, quod Cyprianum induxit aequiparantem apostolos tam in honore quam in potestate, cum ego dixissem B. Petrum honore fuisse priorem, libentissime admitto, et si opus est, libenter errare volo, modo D. D. obtineat hoc pro veritate, et dicat postea, ubi postea maneat principatus. Dico tamen, quod aequalis est honor apostolorum ad alios,

*) Galat. 2.

verum inter se merito Petro primum locum dederunt. Unusquisque enim apostolorum in sua sorte, et sicut unusquisque episcopus in sua Dioecesi aequalem habet honorem.

Quod exprobrat, me nihil respondisse ad Cyprianum, quaesivi Epistolam, et non inveni. Tamen satis responsum est ex praecedentibus, quod Cyprianus cuilibet ecclesiae tribuit suum caput per multas epistolas. Hi qui fuerunt ex Numidia non probant ius divinum esse, sed factum ostendunt. Sicut in simili Achatius de facto constituit Felicem Rom. Pontificem, quod dictum est heri. Imo Epiphanius episcopus Cypri deposuit maiorem episcopum Constantinopolitanum, scilicet Johan. Chrysostom., ut est in tripar. histor. Non tamen ex facto isto factum est ius, et multa alia exempla.

Satis miror, D. D. instituisse probare ius divinum, et usque hodie ne unam quidem syllabam Scripturae inducit, sed tantum dicta et facta Patrum eademque sibi ipsi repugnantia.

Quod Graecos olim fatetur Christianissimos fuisse, postea recedentes ab obedientia Rom. ecclesiae fidem cum imperio perdidisse, idem est, quod heri dixit eadem autoritate Eeciana, praevaluisse adversus eos portas inferi, sic tractans Scripturas, ut intelligat per praevalentiam inferorum terrenae vitae vel rerum amissionem. Bellissima glossa certe, quasi non potuerit fides manere amisso imperio, et ita liceat divinare, quod nulli sint Christiani in Graecia, quia nullum imperium. Eadem ratione dicet, et martyres ab inferis esse superatos.

Exprobrat etiam dicens, quod ex respondente factus sum opponens, gratus accipio monitionem, at hoc ideo fecerim, ut tempus haberem deliberandi. Non sunt tanta Eeciana fulmina (ut et ego quid glorier), ut necessaria sit mihi deliberatio.

Illud etiam, quod Richardus Amarcanus non sua, sed Leonis autoritate verbum Christi tractaverit, parum movet. Ostendat ipse ex ipso textu, hoc est, iure divino propositum, et ero contentus.

Ad ultimum, ubi sic ratiocinatur: Confirmans est

maior confirmato, ergo Petrus maior apostolus, forte quod ex Aristotele putet agens suo passo esse praestantius. Sed argutabor et ego plane Aristotelice: Confirmans est bene maior per se, sed per accidens bene minor, nisi fortassis confirmationem hic intelligat sacramentum confirmationis, quod non credo, alioquin non rarum est superiorem per inferiorem adhortari, consolari, confirmari, hoc ad confutationes eius.

Ad principale.

Ad principale accedens, probavit, Petrum esse monarcham iure divino, et hoc ex autoritate Bernardi superius inducta, Cypria. Hier. Ambro. Chryso. Augustini, deinde omnium Sanctorum consensu, item multis decretis et decretalibus diversorum Pontificum. Respondeo: D. D. Eccius voluit iure divino probare, et mox sui oblitus incidit in autoritates Patrum, quas pro maiore parte iam tractavimus, et vidimus eos in diversis locis diversa aliquando sensisse, et multo plures et saepius pro me, quam pro D. D.

Secundo videamus tamen per ordinem.

Prima Bernardi superius satis est dissoluta, quod videlicet non probat, sed suadet tantummodo, eo quod nitatur in alieno sensu Scripturae, ut ipsemet D. concessit Doctor. Similiter et Cypriani autoritas de principalitate et de ortu sacerdotalis unitatis satis visa est.

Tertio probavit per illa verba: Tu es Petrus, et super hanc petram etc., quae Augustinus sic exposuerit: Super hanc petram, id est, Petrum, et hanc non retractaverit. Respondeo: Quid ad me? Si vult pugnare contra me, conciliet ipse primum dicta contraria. Certum est enim, Augustinum saepius exposuisse petram Christum, et fortassis vix semel Petrum, ideo plus pro me, quam contra me facit.

Quodsi etiam Augustinus et omnes Patres Petrum intellexerunt per petram, resistam eis ego unus autoritate apostoli, id est, divino iure, qui

scribit 1. Corinth. 3: Fundamentum aliud nemo ponere potest, praeterquam quod positum est, quod est Jesus Christus; et autoritate Petri, 1. Pet. 2, ubi Christum lapidem vivum et angularem appellat, docens, ut superaedificemur in domum spiritualem. Alioquin si Petrus esset fundamentum ecclesiae, lapsa fuisset ecclesia ad unius ancillae ostiariae vocem, quam tamen nec portae inferorum expugnare poterunt.

Sequitur ergo, quod sancti Patres, quando Petrum appellant petram hoc loco, vel humana patiuntur, vel aliquem alium sensum habent, de quo non pronuncio. Ideo illud Ambrosii dicentis, Petrum esse petram, facile admitto, cum et quilibet Christianus sit petra propter Christum, in cuius soliditate firmatur, et unum cum eo efficitur.

Quando autem Chrysostomus Pétrum appellat pastorem futurae ecclesiae et constitutum praepositum universo orbi, sum contentus, modo intelligatur ista pastura non totius ecclesiae, ne Paulum apostolum excommunicemus, qui multo plures ecclesias pavit, quam Petrus, et Petrum esse primum in honore in toto orbe confiteor, et hoc etiam Chrysostomus tangit, quando dicit, eum esse verticem totius consortii apostolici. Vertex non est caput verticis, sed pars capitis. Imo apertius appellat eum apostolorum os, quod et Hieronymus et Cyprianus asserunt, quia non in sua persona solum, sed omnium apostolorum et totius ecclesiae audivit: Tibi dabo claves etc.

Ad Decreta nihil dico, quae dixi frigidissima, et praesertim istius Anacleti multum iactati hac hora, quod bonus Christianus non credat Anacleti esse martyris, qui Cephas interpretatur caput, et Roman. Ecclesiam vocat Cardinem.

In fine, quandoquidem adeo displicent Bohemi D. D. egregio, ostendat memoriam et ingenium suum, scribat contra eos. Satis ego miror, tam multos inveniri Bohemorum criminatores et hostes, nullum tamen esse, qui fraterna caritate dignetur

eorum errorem confutare in gloriam Romanae ecclesiae.

D. Martinus petiit Eccium, ne velit impingere tantam contumeliam, ut eum Bohemum faceret, quia sibi semper invisi fuissent, ideo quod ab unitate dissentiant.

Hora secunda continuata est Disputatio, eadem V. die Julii.

M. Lutherus.

Obiecit egregius D. D. in fine articulos Vuickleff et Johannis Huss damnatos, et Bonifacium damnatorem eorundem. Respondeo, sicut prius, me non velle nec posse defendere Bohemorum schisma, sed graecam ecclesiam mille et quadringentorum annorum, sive cum ea senserint Bohemi, nihil ad me, certum habeo, quod nec Rom. Pontifex nec omnes eius adulatores possint tantum numerum Sanctorum sub potestate Rom. Pontificis nunquam agentium de coelo deturbare.

Secundo, et hoc certum est, inter articulos Johannis Huss vel Bohemorum multos esse plane christianissimos et evangelicos, quos non possit universalis ecclesia damnare, velut est ille et similis, quod tantum est una Ecclesia universalis. Haec enim agentibus impiissimis adulatoribus inique est damnata, cum oret universitas ecclesiae: Credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem. Hunc nobilissimum articulum fidei inter articulos Johannis Huss numerant.

Deinde ille: Non est de necessitate salutis, credere Rom. ecclesiam esse aliis superiorem, sive sit Vuickleff, sive Huss, non curo. Scio, quod salvati sunt Gregorius Nazanzenus, Basilius magnus, Epiphanius, Cyprianus, et innumerabiles alii Graeciae episcopi, et tamen hunc articulum non tenuerunt. Nec est in potestate Rom. Pontificis aut in-

quisitorum haereticae pravitatis, novos condere articulos fidei, sed secundum conditos iudicare. Nec potest fidelis Christianus cogi ultra sacram Scripturam, quae est proprie ius divinum, nisi accesserit nova et probata revelatio. Imo ex iure divino prohibemur credere, nisi quod sit probatum, vel per Scripturam divinam, vel per manifestam revelationem, ut Gerson etiam etsi recentior in multis locis asserit, et divus Augustinus antiquior pro singulari canone observat, dicens ad divum Hieronymum: Ego solis eis Libris didici hunc honorem deferre, qui Canonici appellantur, ceteros autem ita lego, ut, quantalibet doctrina sanctitateque praepolleant, non ideo verum existimem, quia illi sic senserunt, sed si ex libris Canonicis vel probabili ratione mihi persuadere potuerunt.

Quin etiam ipsi Juristae, de quibus minus videretur, in cap. [1]) Significasti, de elect. statuerint, praevalere unius privati hominis sententiam tam Pontifici Ro. quam concilio et Ecclesiae, si meliore autoritate nixus fuerit vel ratione. Ideo nihil est, quod Dominus egregius Doctor, volens ex iure divino contra me arguere, dimisso iure divino arguit contra me ex collectaneis haereticae pravitatis Inquisitorum.

Proinde ista propositio Johannis Huss: Papalis dignitas a Caesare inolevit, si est falsa, eradatur Platyna in vita Benedicti secundi, ubi scribit Constantium IV. Imperatorem Graecorum sanxisse, Pontificem Rom. esse vicarium Christi generalem, quanquam nec sic sit observatum a Graeciae episcopis.

Quare, quantum me urget egregius D. Doctor per Bohemos nondum centum annorum, tantum ego urgeo eum per orientalem ecclesiam, meliorem partem universalis ecclesiae, et mille quadringentorum annorum. Si illi sunt haeretici, quia Rom. Pontificem non agnoverunt, haereticum accusabo adversarium, qui tot Sanctos per universalem ecclesiam celebratos audet asserere damnatos. Per eadem dico

1) Loescher: can.

ad Bonifacium VIII., qui qualis Pontifex fuerit, et qua fide eius gesta recipienda, satis probant historiae.

Proinde concludo et rogo, D. Doctor velit Rom. Pontifices concedere fuisse homines, et non constituere Deos, praesertim quoties iudicaverunt in causa propria: deinde non per se ipsos, sed per indoctissimos adulatores, quando divus Gregorius multis Epistolis, etsi Rom. Pontifex, reiecit a se primatum totius orbis, allegans ad hoc praedecessorem suum Pelagium, dicens inter cetera, quod veneranda Synodus Chalcedonensis obtulit hunc primatus honorem Ro. Pontifici, et nullus tamen ausus est acceptare. Si ergo ego erro, errat mecum Gregorius primus, cum suis praedecessoribus, et damnabiliter peccaverunt, quod oblatum primatum non assumpserunt.

Per haec volo probatum, quod ex Decretis, damnationibus, approbationibus recentioribus ecclesiae Rom. nihil contra me agitur, cum sint suspectissima omnia, et antiquae veritati et consuetudini per omnia contraria, nihilominus tamen pro reverentia et vitando schismate libentissime tolero, et toleranda persuadeo, modo non tantum iure divino tot Sanctos praecedentes damnemus. Haec habui, quae dicerem de articulis.

Eccius.

Quod reverendus Pater, honorem suum excusaturus, negat se Bohemorum patronum, si facta verbis responderent, magnificarem eum, at ultima primis non concordant, cum pestilentissimos Hussitarum errores non christiane dicit christianissimos. At de his posterius.

Conclusionem tamen illam odio, quod schismatici Bohemi et Picardi tanquam Deum acceptare possent, si pro eis staret ius divinum. Graecos laudatissimos et sanctos martyres semper laudavi. At reverend. Pater, artis coquinariae minus instructus, commiscet sanctos graecos cum schismaticis et hae-

reticis, ut fuco sanctitatis Patrum haereticorum tueatur perfidiam; quoniam mille et quadringentos simul inculcat annos.

M. Lutherus protestabatur dicens:

Protestor coram vobis omnibus et publice, quod egregius D. D. hoc mendaciter et impudenter de me loquitur. Et Eccius protestatur se velle probare scriptis et dictis, in quibus longo tempore maior Graecorum pars et ecclesia fuit haeretica et schismatica, sed non est conventio lucis ad Belial, et schismaticorum ad sanctos martyres et confessores.

Eccius.

De ecclesia, ante Romanam viginti annos existente, dicam, quam reverendus Pater mihi componit, non moveor, quod episcopi graeci a Rom. Pontifice non fuerint confirmati, nam et plebani seu parochiani sacerdotes a papa iam non confirmantur. Sed extremae esset dementiae, dicere ob hoc summum Pontificem non habere primatum super plebeianos sacerdotes.

De frigidissimo Anacleti decreto dicam inferius, alia quoque decreta defensurus. De Numidia reverendus Pater dixit esse factum non ius, quod est praeter Cypriani sententiam, qui eos incusat velut schismaticos, qui audeant ad cathedram Petri et principalem ecclesiam, unde unitas orta est, accedere. Quod Epiphanius Cyprius Johannem Chrysostomum episcopum superiorem ab episcopatu expulerit, viderit ipse, hoc, inquam, factum non iustum fuisse censeo.

Praeterea, quod in me cavillos torquet, quasi non idonee sacras literas tractantem, qui ob amissionem rerum temporalium et divitiarum dixerim adversus Graecos portas inferi praevaluisse. Nunquam cogitatum mihi imponit, nam haereses, schismata, errores contra Graecorum ecclesiam invaluisse dixi. Verum est, quod et Imperii amissio cum magno christianitatis pudore subsecuta est.

Deinde quod gloriatur reverendus Pater, se iure divino loqui Luc. 22; ego obscurum virum afferam Richardum Amarcanum, etiam Leonis autoritate fretum, dicat et me eundem credere evangelii scripturam et ius divinum. At reverendus Pater suo nixus intellectu, me respuit antiquorum sequentem intelligentiam. Indubitatum est et Arium (Pater maior me est) haereticum et Anathasium habuisse evangelium, verum Arius erronee, Athanasius, ut Spiritus sanctus efflagitabat, intellexit. De adiecta [1]) confirmatione non refert, cum quisque prudens intelligat eum, qui autoritate superioris sibi concessa alios confirmat, praestare in hoc confirmatos. De per se et per accidens, nescio quo pertineant. Hoc pro primo.

Assumpturus reverendus Pater argumenta mea, contra principalem intentionem, exprobrat mihi immodice institutum meum fuisse, probare iure divino ecclesiam Rom. esse aliis praelatam, et tamen solum in dicta Patrum et Sanctorum inciderim, quasi amphoram facturus urceolum accipiam. Parcat mihi reverendus Pater, si intentionem meam voluerit vel non potuerit assequi. Nam hoc fore de iure divino satis fit, dum tot S. Patres de iure divino esse dixerunt, licet ius divinum non obticuerimus Matth. 16: Super hanc petram, ubi autoritates S. Patrum induxi.

De Bernardo, cuius autoritas et simul ratio est invincibilis, nescio quomodo reverendus Pater sui oblitus dixerit, me admisisse Bernardum alio sensu locutum, quod nullis armis possit devincere; servato enim vero et genuino Scripturae sensu, aequalitatis Filii ad Patrem, optime procedit S. Bernardi ratio.

De Augustino et aliis, qui Petrum dixit esse petram, tanquam contraria dicentem insinuat se non recipere. Contra quem ego dico: Quomodo audeat tam sanctum, tam doctum Patrem credere sensisse contraria in eodem libro? in eodem capite, in utriusque sententiae collatione, lib. 1. retract. cap. 21 [2]).

---

1) Loescher ex cod. MSo affert: obiecta. 2) Ibid.: c. 12.

Sed quam modeste et humiliter reverendus Pater Augustinianus responderit, aliorum sit iudicium, cum unus se promiserit tot sanctis Patribus se oppositurum. Hoc est verum Boemicum, plus velle intelligere sacram Scripturam, quam summi pontifices [1]), Concilia, Doctores et Universitates in magno vigore existentes, cum tamen Spiritus sanctus ecclesiam suam non deseruerit. Et mirum esset, si illam veritatem Deus tot Sanctis et Martyribus occultasset usque ad adventum reverendi Patris. Neque evincit quippiam B. Pauli inductio, quod eius dicta S. Patribus et Doctoribus minime adversentur. Est Christus petra, est fundamentum, est lapis angularis, est caput ecclesiae indubitatum.

Porro illa non debere attribui eius vicario, contra S. Patrum et Martyrum attestationem, non esse acceptandum. Ratiunculam adiecit etiam nuper in vulgari sermone disseminatam: Si super petram, quomodo super Petrum ecclesia aedificari potuit, qui ad unius ancillulae vocem Christum et fidem Christianam abnegaret. Parcat mihi reverendus Pater, cum philosophiam Aristotelicam contemnat et grammaticam tanti faciat, cur hic lynceis suis oculis verbum, Aedificabo, futuri temporis non perspexit, non enim sponso praesente, ubi filii laetabantur, opus erat vicario, neque tunc Christus ei potestatem dedit clavium, sed potius promisit. Ante ergo clavium et potestatis dationem ab ostiaria interpellatus fuit S. Petrus, quod et Ambrosius et dehinc Gregorius testantur.

Ad Chrysostomum respondit, Petrum superiorem fuisse honore, nam et Paulus plures paverit ecclesias. Quasi reverendus Pater non plus praedicaverit, quam iam summus Pontifex, et ob hoc non sit dicendus maior pastor quam papa. Sic nimis subtiliter se torquet in dictione, vertex, quasi Chrysostomus non primatum voluit intelligere. Sed quis hoc feret, cum symbolicum sit, et vertex pro sum-

1) In ed. orig.: pontificis. concilia.

mitate in tali translatione et metaphora usurpetur? Sic et os apostolorum dicitur, quod saepe pro omnibus apostolis fuerit locutus, quod et B. Chrysostomus ponderat.

De Decretis dicit, illa esse frigidissima decreta, de quo plurimum miror, cum in disputatione sua posuerit, Rom. ecclesiam esse omnibus aliis superiorem, probatur ex frigidissimis Rom. pontificum decretis, intra quadringentos annos natis, et ego ei multum vetustiora adduxerim, antequam incepit refrigescere caritas multorum.

Subterfugium suum non accipio, quo negat constitutionem illam esse Anacleti, nam sic omnium conciliorum et summorum Pontificum decreta mihi sigillatim eluderentur, et sic tota facultas iuridica falsitatis insimularetur [1]), quasi falsis fundamentis sit innixa, in lectionibus, decisionibus, iudiciis et similibus. Et sic iura eorum pontificia erunt de nigra faba, nisi consensu totius christianitatis fuerint approbata. Unde nullo pacto recipienda est reverendi Patris sententia, cum omnium summorum Pontificum decreta et conciliorum in pluribus locis reperiantur, et ut est audax hominum genus, dudum fuissent reperti, qui simiam illam Anacleti leonina pelle incedentem diripuissent. Nisi ergo ostenderit in Originalibus illa non haberi, fidem ei non adhibeo.

Postremo de Bohemis dixit, certe non sine christianorum doctorum contumelia, plures esse criminatores Bohemorum, ubi sint qui ex caritate et bono zelo contra eos scribant et eos exhortentur, ibi exerceant ingenium et memoriam. Quid surdo narrarem fabulam? At christianus negare non debet plurimos optimo zelo motos contra Bohemos scripsisse, quales fuerunt Patres in Constantiensi Concilio deputati, qualis fuit Doctor respondens Bohemis in Concilio Herbipolensi, qualis Ragusius, qualis optimae probitatis et doctrinae Johannes Capistranus, D. Francisci sacerdos, omnibus fidelibus

1) In ed. orig.: insimulatur.

notissimus, Nicolaus Cusanus Germanorum doctissimus cum pluribus aliis, ut obiicit mihi reverendus Pater, inquisitoribus, praetereo [1]). Quare non defuerunt Bohemis, qui bona scriberent, sed ipsi defuerunt, qui in haeresi obstinati bona non sequerentur.

De graecis Sanctis diximus saepius, sed hoc horrendum omnibus Christi fidelibus esse arbitror, quod reverendus Pater contra tam sanctum et laudabile Constantiense Concilium tanto consensu totius christianitatis congregatum non veretur dicere, articulos aliquos Hussiticos et Vuiklefficos fuisse christianissimos et evangelicos.

(Non est verum, quod contra Constantiense Concilium locutus sim *).

Eccius contra offert, se probaturum ex dictis et scriptis, quos non possit universalis ecclesia damnare; sicut pessime sonat, inique esse damnatum articulum illum Hussiticum, de necessitate salutis Rom. ecclesiam aliis superiorem, de quo quidem dicto Bohemi non immerito exsultant, et hoc orationibus suis apud Deum postulaverunt, verum magna ecclesiae iactura. Quod (sicut B. Augustinus alibi ratiocinatur) si ullum mendacium ad sacras Scripturas fuerit admissum, tota erit de veritate suspecta. Ita et damnati Hussitae reverendi Patris fulti patrocinio procul dubio (Mendacium *) est impudentissimum) dicturi sunt: Si concilium erravit in his duobus articulis christianissimis, ita eius apud nos in aliis articulis vacillabit autoritas.

Unde in re prius condemnata nolo plura verba prodigere, ad quid cogendus sit Christianus aut admittendus, hoc dico autoritate Concilii vel Rom. Pontificis fieri, ut sententia sine suspicione haeresis defendi non possit, quae alioquin citra fidei laesio-

---

1) Loescher ita excudendum curavit: Pater; Inquisitores praetereo.

*) In ed. origin. hic in margine legitur: Protestatur Lutherus.

nem impune posset defendi. In promptu est exemplum: An essentia in divinis generet. Quam sententiam Richardus amplexus lib. de trinitate minime inculpatur. At decisione per Concilium facta nullus iam sine haeresis suspicione essentiam diceret generare, credo in capitulo: damnamus de summa Trinitate.

Ad Augustinum de legendis canonicis Scripturis inductum nihil moveor, quoniam conciliorum et summorum Pontificum decreta non excludit. Quid domini mei iureconsulti in c. Significasti, de elect. ponderent, iam non memini. At suae professionis memores velut iustitiae cultores non dabunt, ut arbitror, leges pontificias pessundari. Quod vero Platynam adducit, quasi ille plus sit, quam summus Pontifex, vel Augustinus vel, Cyprianus, qui in vita Benedicti II. renarret Constantium IV. sanxisse, Rom. ecclesiae deberi primatum; legat, quaeso, reverendus Pater, quae domini iureconsulti annotant in capitulo Ecclesiae S. Mariae de Constitut. quid, quantum et quomodo valeant secularium constituta in ecclesiasticis rebus, et videbit, quo sensu verba Platynae (ne dicam Rom. Imperatoris de ecclesiis et haereticis) debent accipi.

Ultimo loco proponit, me urgere Bohemos, Graecos, fateor schismaticos. Nam S. Patres graecos canonisatos non damno, sicuti gigantes volebant in fabulis Jovem e coelo pellere. Sed tunc vere occurrit nobis reverendus Pater, quando dabit Graecum inobedientem et rebellem ecclesiae Romanae, qui sit canonisatus. Et quis est hic, et non laudabimus eum? Frustra ergo assumit se tolerare monarchiam, quasi non esset de iure divino, sed quadam tolerantia populi et consensu fidelium inducta.

Quod permaxime liquet ex Gregorio inducto, qui primatum inter fideles sibi oblatum reiecit. At sensum sequatur reverendus Pater, non verborum corticem, et reperiet in Epistolis summam optimi Patris humilitatem, ut plus mititate et humilitate

sua superbiam Patriarchae Constantinopolitani infringeret, quam quod suspicio elationis aut superbiae de eo haberetur. Unde etiam Servum servorum se primus scripsit. Et quod hoc sit verum, si tam diligens est reverend. Pater Gregorii lector, potuit in eiusdem Epistola legere (sicut transponitur in Decret. can. 2. q. 6. de cetero), ubi potestatis suae memor humillimus Pater divitiarum et gloriae contemptor scribit: Alios episcopos, praeterquam Romanum, in partem vocatos sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Nemo est, qui hic dubitare possit, quin reliquis episcopis partem, Rom. vero Pontifici plenitudinem ex grammatico sensu dare velit. Ob id rogo, reverend. Pater ea, quae dicta sunt, vel per alios vel per me, non semper velit reiicere in adulationis studium, quippe adulari non didici, adulari etiam nescio.

Sexta die Julii Hora septima mane.

Martinus exorsus est.

Postquam heri egregius D. D. non partis, sed iudicis officium usurpans contra conventionis pactum et voluntatem illustrissimi Principis Georgii, Patroni nostri, me toties definivit et proclamavit haereticum, cum sui officii fuisset solum adductis rationibus et autoritatibus iudicibus relinquere, essem haereticus necne; in quo, si non est violata publica fides, viderint hi, quorum interest.

Ad causam primum obiecit, quod errores Huss pestilentissimos vocaverim christianissimos, de quo testor meam innocentiam. Nec hoc poterit unquam probare, et expostulo, ut assignet eosdem articulos, quos pestilentissimos vocaverim christianissimos, aut vocem suam revocet.

Secundo criminatur, quod commiscuerim Sanctos Graecos cum schismaticis. Quid aliud faceret, qui non haberet quod diceret, cum certissimum sit tempore novissime vastatae Constantinopolis fuisse in-

tegerrimos christianos in Graecia, postea in Italia receptos. Atque etiam si hoc non urgeret, adhuc stat, quod usque ad Concilium Nicenum saltem fuerint integri Christiani per totum Orientem, non subiecti Rom. Pontifici, ut clarissime testatur Decretum eiusdem Concilii Niceni dicentis lib. 10. hist. Eccl.: Et ut apud Alexandriam vel in Urbe Roma vetusta consuetudo conservetur, ut ille Aegypti, hoc suburbanarum ecclesiarum sollicitudinem gerat. Idem Concilium non Romano, sed Hierosolymitano tribuit honorum primatum, dicens ibidem: Et ut Episcopo Hierosolymorum antiquitus tradita honorum praerogativa servetur.

Quodsi nec ista satis sunt, quod tamen adhuc concludit, quod egregius D. D. satis callide tacuit, quod ecclesia Christi viginti annos ad minus fuit, antequam Rom. ecclesia nasceretur: ideo ridicula est eius confutatio, quod fingit me miscere Sanctos cum schismaticis, cum suos schismaticos assignare non possit.

Tertio, cum confutasset rationem meam, quia scilicet non confirmarentur episcopi Graeciae a Rom. Pontifice, dixit hoc nihil esse, cum nec plebani passim confirmentur a Rom. Pontifice. Quis non videt haec perdendi temporis gratia dicta? cum plebani tamen ab episcopis ordinentur. Simul haec omnia remitto ad prius dicta de Hieronym. ad Evag. Eadem causà et illud toties repetiit de Numidia, cum illi scribantur venisse ad Romam non vocati, et accusentur, quod venerint. Et adhuc D. D. ius ex hoc facto Rom. Pontifici divinum tribuit. Sed et illud, quod Epiphanius Cyprius Johannem Chrysostomum deposuit, non pro iure, sed facto accepit. Et sic vult confutasse, cum ille egerit secundum statutum Niceni Concilii, et autoritatem Cypriani de ordinandis episcopis citra autoritatem Rom. Pontificis.

Stat ergo adhuc invicte, quod Rom. primatus aut non est iure divino firmatus[1]), aut totius orien-

---

1) In ed. orig.: formatus.

talis ecclesiae sanctos esse in aeternum damnatos. Illud praetereo, quod praevalentiam portarum inferi interpretatur invalentiam haeresium, quod non curo, nihilominus non ostendit Graecos fuisse haereticos, cum vulgatum sit etiam per iura, Graecos non haberi pro haereticis. Transeo et illud Leonis et Amarcani, ubi dicit se sequi intelligentiam antiquorum, accipiendo numerum pro numero, scilicet unius Leonis singularis. Item de confirmatione fratrum Petro commissa nihil dicam, satis dictum est, cum nihil probet, nec adhuc confutatum sit.

Ad rem principalem dicit, se tenuisse [1]) ius divinum, quia illud Matthaei 16: Tu es Petrus, cum sententiis Patrum sit secutus, praesertim Ambrosii et Augustini, qui dixerint, Petrum esse petram, ausus etiam hoc addere, quod Augustinus non retractaverit, ego postea consulens librum Retractat. invenio contrarium. Vere enim retractat, et dicit, Petrum non esse petram, sed confessum esse petram. Idem hoc dicit in homilia, quam omnes sacerdotes orant in die Petri et Pauli, ubi dicit, Super Petram, non super te, sed super Petram, quam confessus es. Idem invenio in Ambrosio, quanquam et ipse variet. Ad hoc est simul aurea illa glossa, ut gloriantur, super capitulum: Ita Dominus, dicens: Et super hanc Petram etc. per hanc dictionem non credo Dominum aliud demonstrasse, quam haec verba, quae Petrus respondit Domino, cum dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi, quia super illo articulo fidei fundata est ecclesia, ergo super se ipso fundavit Christus ecclesiam.

Nihil est ergo, quod gloriatur egregius D. D. dicta Patrum a se stare, cum multo fortius inveniantur a me stare. Poterat ergo parcere linguae suae et auribus nostris, quando rhetorico boatu exclamavit: Me velle unum esse doctiorem omnibus, plus velle intelligere scripturam, quam Doctores, Universitates, Concilia et Rom. Pontificem, et mirum esset,

1) In ed. orig.: se non tenuisse.

si mihi soli tam diu occulta veritas revelata esset. Hoc enim non fuit disputare, sed invidiam movere.

Quod vero ridet meam ratiunculam, ubi dixi, Lapsam esse ecclesiam negante Petro, si super eum esset aedificata, adducens grammatice verbum futuri temporis, aedificabo, quasi post mortem aedificata sit ecclesia super Petrum, transeo, quod quisque facile videat, quid valeat. Nihilominus tamen etiam post Spiritum sanctum missum gravissimo scandalo fidei cecidit Petrus, Gal. 2, cum redargueretur a Paulo, in quo permansit integra fides et confessio, in Petro quidem fides, sed simulatio adversus veritatem evangelii.

Admitto tamen, quod egregius D. D. hac autoritate praecipue nixus nunc se ipsum excludit ab ea, ut sic nihil iuris divini relinquatur ei. Nam si promissio tantum facta est, eundum est ad locum, ubi exhibita promissio est, et invenietur illud Iohan. ult., ubi non dicit: Petre, accipe Spiritum sanctum, sed aequaliter omnibus: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis etc. Transeo et illud de Chrysostomo, ubi Petrum honore superiorem fuisse dixi, D. D. confutaturus opposuit, cum Paulus plus praedicavit, quam Petrus, plus etiam habebit honoris, quasi ego de multitudine laboris, ac non potius de primitate ordinis dixerim. Transeo de vertice et symbolico suo capite, quae sunt mera verba.

De Decretis, miratur me dicere frigidissima decreta et intra quadringentos annos nata. De quadringentis annis supersedeo, postea dicturus. Nam non fuit opus, ut docerer ante mille et ducentos, imo quadringentos annos, fuisse decreta, imo fuisse et contentiones de primatu. Miretur interim ipse D. D., quod autoritatem Matthaei intelligit promissionis verbum esse, non exhibitionis, cum tamen decreta ipsa super idem verbum tanquam exhibitionis penitus nitantur. Necessarie ergo est, aut decreta improprie tractare, etiam autore D. D., aut ipsum errare.

Quod vero non accipit negatum a me decretum Anacleti, et quae de sigillatis decretis ibi ludit,

transeo, nondum enim confutavit, quod idem decretum Cepham interpretatur caput, quae inscitia tanto Pontifici non est tribuenda, praesertim eo tempore, ubi floruerunt linguae et Judaeorum habebatur copia. Sed hoc constat, librum Decretorum nondum esse approbatum.

Illud etiam graviter insectatus est, quod dixi, plures esse criminatores Bohemorum, quam instructores. Utinam mendacium fuissem locutus. Video quidem multa dici et scribi contra eos, sed satis infeliciter, quod non nominentur fraterno nomine, quod tamen Paulus *) Galatos lapsos in perfidiam Judaeorum non dedignatur. Credo ego Bohemos esse homines et blandis sermonibus et concessionibus posse attrahi, qui criminationibus et opprobriis haeretici nominis magis indurantur. Non est ergo, quod excusemur non esse narrandam fabulam surdo, cum praecipiente Paulo **) instandum sit importune, opportune.

De graecis Sanctis saepius diximus. Illud autem tractandum est, quod ad concitandam invidiam multum clamavit, horrendum esse omnibus Christi fidelibus, quod contra tam sanctum et laudabile Constantiense Concilium non vereretur [1]) dicere, aliquot articulos Huss fuisse christianissimos et evangelicos, quos non possit universalis ecclesia damnare. Respondeo: Inter articulos Huss est et ille, Una [2]) est sancta universalis ecclesia, quae est praedestinatorum universitas. Item alius: Universalis sancta ecclesia tantum est una, sicut tantum unus est numerus omnium praedestinatorum. Hi duo non sunt Huss, sed Augustini super Johannem ad verbum prope, et repetuntur per Magistrum 4. sententiarum de sacra Euchar. Tertius est: Duae naturae, divinitas et humanitas, sunt unus Christus. Hos articulos credo confitetur mecum D. Johannes Eccius. Quartus: Divisio immediata humanorum

*) Galat. 6. **) 2. Tim. 4.
1) In ed. orig.: veretur. 2) Ibidem: unita.

operum est, quod sunt vel virtuosa vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, et agit quidquam, tunc agit vitiose, et si est virtuosus et agit quidquam, tunc agit virtuose, etc.

Iste articulus, ut audivimus praecedente hebdomada, triumphatus est per egregium D. D. Carolostadium[3]), ita, ut egregius D. D. Johannes Eccius coactus sit Scotum et Scotistas, Capreolum et Thomistas cum universis suae factionis doctoribus celebrioribus repudiare, et ei [4]) consentire.

Proinde quae heri in me evomuit, quod essem patronus Bohemorum, haereticus pestilentissimus, et si qua similia, refero in sinum eius. Hic sentit cum Johanne Huss, quidquid pro se dixerit, pro me contra eius criminationes dictum est. Illud addo, quod recte dixi christianissimos et evangelicos, praesertim illum: Duae naturae etc. Quare debuit mihi hoc admittere egregius D. D., quod pro reverentia Concilii Constant. crederem hos et similes articulos non fuisse ibi damnatos, sed ab aliquo impostore intersertos. Verum contra haec cum ipsummet concilium dicat, aliquos esse haereticos, aliquos erroneos, aliquos blasphemos, aliquos temerarios, aliquos seditiosos, aliquos piarum aurium offensivos, debuit prius egregius D. D. pro sua prudentia quemlibet in suum ordinem redigere, et non contra determinationem concilii omnes in universum haereticos damnare, quos concilium vix temerarios esse voluit. Nam potest et ipsa purissima veritas temeritatis, scandali, seditionis, offensionis aurium accusari, sicut Christo contigit. Nec ideo falsus est articulus, multo minus haereticus, quia temerarius vel offensivus. Et sic patet, quod nimis praecipitanter et longe citra modestiam Eccianam haereticus accusatus sum, quem fortassis vix offensivum poterit probare, imo cum ad eum non pertineat prorsus de articulis istis iudicare, qui erronei,

---

1) In ed. Jen. desunt verba: per egregium D. D. Carolostadium. 2) Ibidem: antagonistae suo.

qui haeretici, qui temerarii, clarum patet, quam inique et temere me haereticum et pessimo nomine accusat.

Proinde non esse de necessitate salutis, Romanam esse superiorem aliis, nondum convincitur esse articulus haereticus, etiamsi inter haereticos numeretur.

Quod autem ratiocinatur Augustini exemplo? Si ullum mendacium in Concilio admittatur, vacillabit universa autoritas Concilii. Infelix similitudo est, Augustinus de Scripturis divinis ratiocinatur, quae sunt [1]) verbum Dei infallibile, concilium vero creatura istius verbi. Ideo iniuria verbo Dei fit per hanc comparationem, cum concessum sit, concilium posse errare, ut notat Panormitanus in cap. Significasti. Transeo illud de essentiae divinae generatione, quia nihil ad propositum.

Ad Augustinum, qui excepta Scriptura omnium scripta cum iudicio iubet legere, dicit egregius D. D., non esse exclusa per eum decreta Rom. Pontificis et conciliorum. Hoc dicitur, sed non probatur; quin solutionem meam confirmo autoritate Pauli *) ad Thessalo.: Omnia probate, quod bonum est tenete. Rom. Pontifex et concilia sunt homines, ergo probandi sunt, et sic tenendi, nec eximendi ab hac regula apostolica.

Quod per me adductum cap. Significasti, dicit se non meminisse, et dominos iuristas monet, ut non pessundent leges pontificias, quod et ipsum valet ad concitandam invidiam mihi. Nec per hoc pessundantur leges pontificiae, si eis praeferantur leges divinae, quod cum faciunt domini iuristae, pessime faciunt theologi, qui in hac re etiam resistunt optimis iuristis.

Platynam per me allegatum dicit non esse plus, quam Rom. Pontificem, Augustinum, Cyprianum, quasi per Augustinum et Cyprianum, aut summum

1) In ed. orig.: est.
*) 1. Thess. 5.

Pontificem iam probaverit primatum, qui toties iure divino se probaturum promisit, nec nisi decreta frigidissima exhibuit, et aliquot Patrum false intellectas autoritates. Platynae nihil tribuo, sed historiae, quae est mater veritatis, quam scribit Platyna.

Quod de Constitutionibus dicit, transeo.

Tandem fatetur, graecos Sanctos non esse damnatos, sed solum schismaticos. Hoc nihil est ad propositum, neque ego enim unquam respondi de schismaticis Graecis, sed de Sanctis praesertim Niceni concilii, sicut nec credo ipsum sentire de schismaticis Latinis, quando de Rom. ecclesia loquitur.

Gregorium a me inductum dicit esse sequendum secundum sensum, non secundum corticem verborum, et sic satis est confutata mea responsio, sufficiunt enim sola verba Ecciana.

Quod autem induxit 2. q. 6. cap. de cetero, ubi scribit idem Gregorius, alios episcopos, praeterquam Romanum in partem vocatos sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis, debuit D. D. ostendere, quod omnes episcopos intellexerit per orbem, et non solum occidentalis ecclesiae episcopos. Quod si quam maxime faceret, non ideo probatur ex iure divino. Gregorius homo est, eoque minus probatur, quo multo in pluribus locis diversum sentit, ut magis sit mihi ius dicendi D. Doctori, ut ipse sensum, et non corticem in suis adductis sequatur, aut primum eundem sibi conciliet.

Ultimum, quando ego contra egregium D. D. induxi Paulum, 1. Corinth. 3: Quod fundamentum aliud nemo ponere potest, praeter id quod positum est, quod est Jesus Christus, dixit etiam tribuendum, Vicario Christi, ergo oportet sic dicere: Nemo aliud fundamentum ponere potest, praeter id quod positum est, quod est Rom. Pontifex, et sic resistendum erit evidentissimae autoritati Pauli, aut revocandum, quod haec non sint tribuenda Vicario Christi.

Similiter illud Gal. 2, ubi dixit Paulus, qui videbantur (loquitur de Petro, Jacobo, et Johanne)

quales aliquando fuerint, nihil mea refert, Deus enim personam hominis non accipit, ibi Paulus evidentissime dicit, Petri magnitudinem et qualitatem nihil referre, nec eam accipi a Deo. Si autem est de iure divino, certissimum est, Paulum hic mentiri, nam quod ius divinum est, omnino accipitur a Deo, et multum refert. Ideoque ista autoritas Pauli cogit primitatem unius hominis episcopi non esse de iure divino, et ideo revocandum, quod D. D. dixit de iure divino, cum apparenter contradicat apostolo hic. Sic dico, quod nisi D. D. egregius suam sententiam mutarit, tanquam evidentissime contrariam Paulo, non sim eum habiturus pro catholico. Haec satis sint de mea responsione ad obiecta D.D. Johannis Eccii super Propositione tertia decima de potestate et primatu summi Pontificis, quae relinquo iudicio iudicum et omnium lectorum.

Eccius.

Cum reverendus Pater mihi improperet, quod iudicis occupaverim officium, nihil ad rem, sum disputator. Neque haereticum dixi, sed dicta sua haereticis et maxime Bohemis favere et patrocinari, potissimum cum illud horrendum dicere auderet, aliquos articulos Johannis Huss per concilium sacrum Constantiense reprobatos, esse christianissimos et evangelicos. Ad rem potius descendamus. Duos heri protulit huiusmodi articulos, hodie aliquos addidit, de quibus infra.

Quod vero ad Graecos attinet, mirum quo studio reverendus Pater eos defendit, quos fuisse bonos asserit etiam in excidio Constantinopolitano, qui deinde in Italiam venerint, oportere me ostendere et nominare qui fuerint Graeci schismatici et haeretici. Miror, quod reverendus Pater in sua epistola obiicit mihi historiarum ignorantiam, et ipse hoc loco nolit scire, quod tota novit ecclesia. Nonne schismaticus fuit Nestorius, non [1]) Macedonius,

1) In ed. Jen. et apud Loesch. deest: non.

Eutyches, Achatius, Joannes Constantinopolitanus, et longo tempore in schismate perseverantes sub Eugenio IV. in concilio Florentino obedientiam fecerunt ecclesiae, quamvis pro pertinaci perfidia statim ad vomitum redierint. Alioquin si Graeci non fuissent schismatici et haeretici, non haberemus decisionem de summa fide catholica contra Graecos. Vel forte reverendus Pater ignorat Thomam edidisse librum de erroribus Graecorum.

Addo, quia induxit iam saepius ecclesiam orientalem non fuisse subiectam Rom. Pontifici, et Epiphanium Cyprium[1]) repulisse S. Chrysostomum ab episcopatu, quod bene factum dicit reverendus Pater autoritate Niceni concilii et Cypriani. Sed cecidit in foveam, quam fecit, quoniam S. Chrysostomus odio imperatricis fuit deiectus, et haereticus Arianus substitutus, quem summus Pontifex Julius mandavit recedere, et Johannem Chrysostomum restituit. Quod dum factum non esset, Julius papa Johannem Chrysostomum restitui praecepit, et imperatorem excommunicavit. Jta et contra alios episcopos haereticos processit, ut non semel, sed decies Graecos ab obedientia Rom. ecclesiae recessisse historiae tradant. Eat nunc reverendus Pater, et dicat Rom. Pontificem de ecclesiis orientalibus non disposuisse, vel iustificet tam S. Patris Chrysostomi repulsam.

Tertio, de Nicena synodo quam ex Historia scholastica lib. 10. adduxit, si ista est constitutio, quam in sua voluit conclusione, bona est, inquam, sed ad propositum frigida. Jam synodus nullo etiam eo tempore legitima arbitrabatur, quae non foret autoritate Rom. Pontificis congregata. Ita Leo, ita Marcellus, ita Julius, sancti, non frigidi papae sanxerunt, circa idem tempus viventes. Constitutiones eorum leguntur dist. 19. can. Synodum, et sequentibus, unde quod Patriarchae Hierosolymitano praerogativam honoris dederunt, sed non primatum to-

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: Cyprianum.

tius ecclesiae, hoc debebat probare Dominus. Pater. Sexta autem synodus expresse primam sedem dat Romanae ecclesiae, quae transsumitur XXII dist. Quod et Leo papa contra imperatorem Michaelem, et B. Gregorius contra Johannem Constantinopolitanum et Mauricium imperatorem obtinuit.

Unde hoc loco id quoque excutiam de B. Gregorio, quem ita inducit, ut primatum reiecerit, quod constat esse falsissimum, cum Platynae tantum tribuat, qui sic de S. Gregorio scribit. Praeterea vero cum Johannes Constantinop. Episcopus, habita Graecorum synodo, se ipsum oecumenicum, id est, universalem patriarcham creasset, monuisset Gregorium Mauricius, ut Johanni obtemperaret, respondit homo constantis ingenii et fidei, potestatem ligandi atque solvendi Petro traditam, eiusque successoribus, non episcopis Constantinopolitanis, proinde desineret iram Dei in se concitare.

Ex quo constat Gregorium sine dubio sanctum et humilem Patrem primatum non solum non reiecisse, sed etiam asseruisse contra imperatorem et Johannem episcopum Constantinop. [1]). Unde ego nolo tam sancto Patri imponere, quod reverendus Pater, ut sui minime constans, contraria [2]) et pugnantia dixerit Gregorius, sed universalem se esse episcopum negavit, ad sensum datum in priore disputatione, et tamen primatum obtinuit.

Quod autem semper iste fuerit mos, etiam tempore concilii Niceni, observatus, liquet ex Epist. 92. Augustini et Coepiscoporum ad Innocentium I., ubi inquiunt: Quia te Dominus gratiae suae praecipuo munere in Sede apostolica collocavit, talemque nostris temporibus praestitit magnis periculis infirmorum membrorum Christi, pastoralem diligentiam quaesumus adhibere digneris. Respondet papa in epistola sequenti: Diligenter ergo et congrue apo-

---

1) In ed. orig.: imperatorem et Constantinopolitanum; nostra lectio repetita est ex ed. Jen. et Loescheri. 2) In ed. Jen. et ap. Loesch.: quod contraria.

stolici honoris consulitis fastigium, honoris, inquam, illius, quoniam praeter illa, quae sunt extrinseca, sollicitudo manet omnium ecclesiarum, super anxiis rebus quae sit tenenda sententia antiquae scilicet regulae formam secuti. Quid expressius dici possit tempore Augustini, papam habuisse sollicitudinem de omnibus ecclesiis, et quod tunc non incepit, sed sit forma antiquae regulae.

Deinde venit reverendus Pater cum suo Hercule, hoc est, ratione illa viginti annorum: Ubi Ecclesia fuerit ante Romanam? Respondeo: Verum esse Christum in evangelio non expressisse Romanam ecclesiam, sed Petrum principem apostolorum constitutum. Unde quia Petrus, cuius erat principatus iubente Domino, transtulit sedem ab Antiochia ad Romam, quare tunc non iure humano, sed iussu Dei facta est prima, iure prius a B. Petro habito, ut testatur Marcellus sanctus martyr et papa ca. Roga. 24. q. 1: Licet prima sedes in Antiochia fuerit, posterius iubente Domino Romam translata est. Quis enim ita desipit, ut primatum velit loco affigere. Sed haec est S. Patrum sententia, quia iure divino Petrus constitutus sit Christi vicarius, et omnes successores, quales sunt Romani Pontifices, ubi locorum fuerint, sunt vicarii Christi. Romanus rex vel imperator non est vel ob hoc Romae. Ita videtur sensisse B. Augustinus contra Manichaeos, Palam est, inquit, quod in re dubia ad certitudinem fidei valeat autoritas ecclesiae catholicae, quae ab ipsis fundatissimis apostolorum sedibus usque ad hodiernam diem, succedentium sibimet et Episcoporum serie et populi consensu, firmatur, quare in Epistolis catalogum refert B. Augustinus Romanorum Pontificum. Haec de praeambulis.

Nunc ad principale.

Responsurus reverendus Pater inductis per me, dixi enim Petrum iure divino ceteris apostolis praelatum, Matth. 16. Allegavi Hieronymum, Bernardum, Leonem et Cyprianum. Ad quos nihil respon-

dit, quamvis manu sua in suo Libro fateatur B. Cyprianum sensisse ecclesiam fundatam supra petram, sed ausus fuit addere, quod B. Cyprianus ibi fallatur. Ad Augustinum nisus [1]) est respondere, nam de Cypriano est indubitatum, qui alia epistola ad Cornelium VIII. Rom. Ecclesiam vocat matricem et radicem aliarum.

Impingit mihi, quod dictum citaverim ab Augustino retractatum. Lectoris iudicium obscurare nequit reverendus Pater, nam adeo eum suae prioris sententiae non poenitet, ut etiam pro firmamento B. Ambrosium introducat, sed quod ab initio induxi, testatur Augustinus, se per Petram etiam exposuisse Christum, neutram retractans sententiam, neutram etiam prae eligendo subdit. Harum autem sententiarum quae sit probabilior, eligat lector, Augustinus definire non audet, et reverendus Pater unam sententiam vult reiicere, tot S. Patribus acceptatam, et eam suo arbitrio acceptare. Unde Augustinum non admitto in 9. capite dixisse contraria vel adversa, sed diversa. Quoniam ambas amplectatur sententias, quoniam petra est Christus, et Petrus fuit petra. Quare maneo cum Ambrosio, Hieronymo, Cypriano, Bernardo, et aliis sacris conciliis ac decretis.

Secundo, cum ab ostiaria sumpsisset argumentum reverendus Pater, meam sententiam debellaturus, iussi eum, ut grammatica ratione verba Christi melius ponderaret, omnium enim consensu, Matth. 16: Super hanc petram aedificabo etc. et tibi dabo etc. Christus promisit Petro, non tunc dedit. Sed dimittens grammaticam suam, quam dixit tamen plus valere reliquis partibus philosophiae, opponit, quare tunc decreta fundent se in illo loco, Matth. 16., et ipse me fundarim, a qua iam recedo. Respondeo: Quia Christus *) est via, veritas et vita, ideo indubitate credendum est eum

---

1) In ed. Jen.: visus.

*) Johan. 14.

praestitisse Petro, quod fuerat pollicitus. Quare decreta recte argumentantur ab illo loco, ubi Christus promisit, sed primo post resurrectionem praestitit.

Sed tacite obiicit, Christum non solum Petro, sed omnibus apostolis hoc praestitisse, dicendo *): Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata [1]). Noluit reverendus Pater exprimere, ubi promissum principatum Petro dederit, nam in hoc conveniunt Doctores, in coena Christum discipulos fecisse sacerdotes, dando eis potestatem supra corpus Christi verum, dicens: Hoc facite in meam commemorationem [2]), Luc. 22. Et deinde in die resurrectionis dedisse potestatem supra corpus mysticum: Accipite Spiritum sanctum. Sed primatum et praelaturam totius ecclesiae promisit Petro: Pasce oves meas, Johan. ult. Hinc Gregorius, Chrysostomus, et alii S. Patres testantur. Ait enim Chrysostomus: Eximius apostolorum erat Petrus, et os discipulorum, vertex collegii. Unde et negatione deleta promittit praelationem fratrum. Et Homilia 8. de poenitentia: Sed eadem nocte Petrus lapsus est, et resurrexit, post illum tam gravem casum rursum eum ad priorem gradum duxit poenitentia, et ei per totum orbem terrarum ecclesiae praesidentiam tradidit. Sic glossa 1. Pet. 5: Pascite qui in vobis est, ait, sicut Dominus soli Petro totius gregis curam habere commisit etc. Quare prius promissum Christus tunc praestitit. Sicut et B. Gregorius consentit: Cura totius ecclesiae et principatus Petro committitur, scilicet: Pasce oves meas. Quod si coram non monstrassem, ubi Christus dedisset, veritas tamen mentiri non poterit. Et multa sunt facta, quae non sunt scripta, ut eleganter docet Alexander 3. ca. Cum Marthae etc.

Sed iterum opponit reverendus Pater: Quia post Spiritus sancti missionem adhuc Petrus peccaverit,

---

1) In ed. origin. deest: peccata. 2) Ibid. deest: commemorationem.

*) Johan. 20.

ditiosos, et piarum [1]) aurium offensivos; quoniam in quemcunque ordinem redegerit illos articulos, non possunt dici christianissimi et evangelici, et quamvis non assumpserim hunc laborem defendendi totam synodum in articulorum condemnatione, doceamus tamen aliquid, et brevibus.

Articulum primum iudicat catholicum, et esse Augustini cap. 6. super Johan. Dico: Forte reverendus Pater benigniter interpretatur articulum, sed quia res non sermoni, sed sermo rei est subiectus, non fuerunt stupidi concilii definitores. Verum est, unam sanctam et universalem esse ecclesiam, sed quod sit tantum una, sicut est unus numerus praedestinatorum ad Hussiticam intelligentiam, est haereticissimum, quo ipse voluit, existentes in peccato mortali, velut amissa fide, non esse in ecclesia, cum tamen regnum coelorum a Christo *) comparetur decem Virginibus, ubi quinque erant prudentes, quinque vero fatuae, cum reliquis parabolis eidem proposito deservientibus. Neque Augustinus tract. 26. super Johannem facit iotam ad Hussiticum propositum, communionem eucharistiae commendans, de quo lectoris desidero iudicium.

Ita de alio dicit articulo: Duae naturae, divina et humana, unus est Christus. Nihil pro hoc adduxit, nisi quod sit de fide. In Athanasii symbolo [2]) aliter lègimus, Deus et homo unus est Christus, non deitas et humanitas.

In alio articulo: divisio immediata operum etc. quam ipse mire in me retorquet, et quasi a me iudex citatus suum collegam exclamavit triumphasse. De quo vos omnes, qui interfuistis, potestis dare testimonium, quam verissime dixerit reverendus Pater, et encomium prius cecinit ante victoriam Vuitembergae, iam aliud etiam, quasi perdita victoria.

---

1) In ed. Jen.: ipsarum. 2) In ed. orig.: In Athanasiano aliter legimus.

*) Matth. 25.

Ad rem.

Articulum illum nunquam reputabo christianum, et ob hoc Gregor. Arim. 28. dist. 2. repuli. Neque actum fuit inter nos, an possit dari opus indifferens, vel an omnis vita infidelium sit peccatum, vel similia, quae hunc respiciunt articulum. Unde quod palliando errores Hussiticos innuit aliquando sinistre verba intelligi, sicut Domino Christo evenerit. Quae, rogo, comparatio lucis ad Belial? Johannem Huss in hoc comparat Christo, non passus, quoad veritatis sugillationem in parte admissam, me comparare sacra concilia sacris Scripturis. In quibus utrisque est indubitata et infallibilis veritas. Nullum enim christianum movere debet, et quod dicit, concilia esse homines, et ita creaturas, et sic peccare posse, nam si errant, ut fuit concilium Ephesinum a Leone, credo, Papa damnatum, ut Ariminense, Aquisgranense, tunc non sunt concilia, sed conciliabula. Unde potius hoc constantissima fide tenere debemus, quidquid concilia legitime congregata in his, quae sunt fidei, determinaverint et definiverint, esse certissimum. Sic enim Christus manet nobiscum usque ad consummationem seculi. Et si duo congregati fuerint in nomine meo. Praerancidum est, quia homines sunt in concilio, et ita errare possunt; nam etsi ut homines defectibiles sint, verum in concilium legitime congregati, non humano sensu [1]), sed spiritu divino, ut sat probata sint, quae concilium probavit, et non sunt per cuiusque singularitatem vel capitositatem ulterius discutienda, sed captivare debemus intellectum in obsequium fidei. Quare miror, quod textum negaturus Siculum commentatorem admittit Panormitanum.

Sic quod postremo adduxit ex verbis apostoli patet, de fundamento semper dixi, hoc esse de omnium catholicorum sententia, Christum esse caput

---

1) Loescherus ex cod. MSo haec reddit: non humano sensu, sed spiritu divino regi credendum est, unde sat probata sunt, quae concilium probavit etc.

ecclesiae, ille enim est principalis Dominus. Sed quia Petrum constituit vicarium, et potestatem ei super tota ecclesia contulit, uti[1]) S. Leo can. Ita Dominus 21. dist. testatur. Et miror plurimum, quod relicto textu S. Leonis reverendus Pater arripit ibi unam glossam textui contrariam. Imo tantum confert Christo ascendenti ad coelos, ut loco sui constitueret hic vicarium caput, ad quod esset recursus in dubiis et aliis casibus emergentibus, ne tota Christi ecclesia esset unum confusum chaos Anaxagoricum. Istam sententiam tota tenet ecclesia, sicut est in responsorio, quo ecclesia de S. Petro utitur: Tu es pastor ovium, princeps apostolorum. Tibi tradidit Deus omnia regna mundi. Ita oramus in ecclesia. Imo divinus Franciscus, sigillis stigmatum approbatus, fratres suos et totum orbem terrarum docuit obedire summo Pontifici, et in regula hoc praecepit. Ideo de eo canit ecclesia: Franciscus vir catholicus et totus apostolicus tenere fidem Rom. ecclesiae docuit. Ita plurimi summi Pontifices, ita sacra concilia definiverunt, quae brevitatis studio non adduco. Plurimae quoque S. Patrum sententiae idem sonant et approbant. Quae omnia suo tempore, cum videro reverendi Patris tractatum super hoc negotio adducere non negligam.

Si tamen primatus Rom. Pontificis tantum iuri innititur humano, et elevatur consensu populi, unde tunc reverendi Patris mendicitatis privilegium? Unde iste religionis habitus? Unde potestas confessiones audiendi, praedicandi, cum aliis inumeris privilegiis, quibus a sede apostolica obruuntur, episcopis, archiepiscopis et curatis frequenter contradicentibus? Qui tamen ut filii obedientiae Rom. Pontificem audiunt, et in eo Christum, ut sic per patientiae bonum vitam adipiscantur aeternam.

Haec brevia volui adiicere in praesenti disputationis negotio, quantum tempus dedit, plura alioquin allaturus, nisi fastidium me absterreret et illustrissimi Principis iussus.

---

1) In ed. orig.: ubi.

Mart. Lutherus.

Duo mihi incumbunt agenda, primum respondendum confutationibus egregii D. D., secundo pro conventionis pacto opponendum idem. Et quia iam triduo respondi, tempusque consumptum est, ut nec unum possim explere, dico breviter.

Quod omnia inducta per egregium D. D. copiosissime quidem sunt dicta, sed prorsus nihil ad scopum, cum iam per tres dies promiserit, divino iure acturum se contra me, nec adhuc audita est una autoritas divini iuris, praeter illam Matth. 16, quam omnes audivimus, quam varie tractetur a S. Patribus, et quod maior pars eorumque sanior sententia pro me stet. Unum ipse locum Augustini, et alterum Ambrosii pro se adduxit, cetera omnia fuerunt vocabula Pelagii, Anacleti, eorum, qui iura humana conscripserunt. Cyprianus vero fere totus mecum sentit, quod committo iudicio prudentis lectoris. Similiter et clarissimus textus Hieronymi ad Evagrium, et super Titum. Deinde Gregorii in registro per senas ferme epistolas. Post haec historiae et usus orientalis ecclesiae. Neque enim quidquam facit ad rem, quod D. D. schismaticos Graecos allegavit, Nestorium et ceteros, non erant illi ecclesiae orientalis. Possum et ego latinam ecclesiam sic describere, per Pelagios, Manichaeos, Jovinianos, Vigilantianos, Helpidianos et similia monstra. Sed absit, ut propter paucos malos et schismaticos totam aliquam ecclesiam schismaticam appellem.

Cetera non potero prosequi. Et reservo mihi praecipue articulos Johannis Huss, mihi obiectos, et inter eos novissimum de humanis actibus ad calamum et papyrum, et cetera omnia, quae habebam opponere, ut quae hic facere non possim exclusus spatiis praestem per Scripturam, voloque in hoc cedere et obedivisse illustrissimi Principis studiorum Patroni clementissimi iussis, de quo vos Dominos Notarios requiro, et auditores in testimoninm voco.

Die septima Julii, anno MDXIX. Mane hora septima.

Eccius.

Quia reverendus Pater heri horam habuisset respondendi ad nostra, ut sic illustrissimi Principis iussa fuissemus exsecuti, ubi respondendo plurimum per verbum transeat, appellavit ad calamum, tamen deliberatione habita proposuit, se iam plenius responsurum. Cui ego non dissensi pro veritatis amore et elucidatione? Admiror, quomodo reverendus Pater magno boatu audet coram tot doctis viris intonare, quia dixerim me probaturum de iure divino monarchiam et primatum in ecclesia, cum tamen solum allegaverim dicta S. Patrum, decreta Pontificum, cum tamen adduxerim ei ius divinum, Matthaei 16. de promissione aedificationis supra Petram, quod Christus *) specialiter rogavit pro fide Petri, quod specialiter ei promisit, ut confirmaret Fratres, quod specialiter ei commisit in praesentia Johannis et Jacobi, ut pasceret oves, tribus vicibus. Et hoc ius divinum ita esse intelligendum, tunc adduxi S. Patres, summos Pontifices et martyres, consensum conciliorum et omnium Universitatum. Quare ex iure divino probatum est, esse primatum in ecclesia Dei, nisi quod reverendus Pater intelligentiam suam praeponit intellectui tot S. Patrum, summorum Pontificum et sacri concilii, cum laudabile Constantiense concilium talem articulum inter pestilentes Johannis Huss damnaverit. Ad quod reverendus Pater silet, si vult afferre meliora, pro veritatis elucidatione, quod heri potuisset fecisse, iuxta illustrissimi Principis iussum, sum paratus audire, eo pacto, quod dum fungitur officio respondentis, iam in fine actus non transferat se callide ad personam opponentis, sed quaecunque opposi-

*) Matth. 16. Lucae 22. Johan. 21.

turus sit contra istam ineluibilem veritatem, paratus sum his adductis respondere, et ea diluere, de quo protestor.

M. Lutherus.

Cum heri statutum esset nomine illustrissimi Principis, patroni nostri, ut materia ista consummaretur eo die, et egregius D. D. maiorem partem temporis sine necessitate et odiosius quam decebat hoc splendidum auditorium consumpsisset, mihi pro triduana responsione unica fuit reliqua horula, qua tantae farragini suae responderem, simul et opponerem. Placuit postea gratuito affectu eidem illustrissimo Principi nostro, ut copia daretur mihi et respondendi et opponendi, de quo gratias ago illustrissimae gratiae suae quam maximas. Ideoque ad propositum veniendo, antequam coeptam hesternam responsionem continuem, primo hanc matutinam nebulam D. D. Eccii dispellam, ubi more suo satis odiose et semper obiicit Hussiticas pravitates, non obstante, quod toties me expurgaverim. Ideoque paulum praefabor germanice, quod intelligam me pessime audire apud vulgum.

Declarabat autem se non impugnare, nec christiane a quoquam impugnari posse primatum et obedientiam Romanae ecclesiae. Verum eo pertractum esse, ut declarare se oporteat, eum primatum non esse de iure divino, sicut neque imperatoriam potestatem apud Germanos improbari posse, quamvis in sacra Scriptura non fundatam, quamvis D. Eccius dixit, verum esse, eam esse controversiam, an primatus ecclesiae Romanae sit de iure divino, quod improbare constat esse Hussiticum et articulum, a Constantiensi concilio condemnatum, esseque dolendum, si christianorum corda tam frigida essent, ut nemo hoc defenderet. Post hoc coepit D. Martinus latine prosequi.

Quod ergo inducit hanc autoritatem Matth. 16, contendens ibi primatum promissum esse, satis responsum est in praecedentibus, quod egregius D. D.

vix duos autores habet, et eosdem ambiguos in suam sententiam. Cum tamen maior pars statuat Petrum ibi fuisse personam omnium apostolorum et fidelium, quod et ipse textus consequentia sua urget, dum Christus interrogat omnes, et non solum Petrum, dicens: Vos autem quem me esse dicitis? Et ibi Petrus, os apostolorum, ut Chrysostomus ait, et persona apostolorum, ut Hieronymus et Origenes dicunt, et Beda, et Augustinus, et Ambrosius, respondet pro omnibus. Ideo dixi nihil probari ex hac autoritate de primatu. Item, quod textus ipse non dicit sic: Tu es Petrus, et super te, sed super hanc Petram, manifeste indicans petram aliam, a qua Petrus dictus sit. Proinde cum sint vulgata iura, et ipsi Rom. Pontifices testentur interpretationem Scripturae magis valere apud Doctores, quam apud se ipsos, in causis vero descindendis[1]) secus.

De articulo illo Hussitico dixi satis heri, quod nondum probatum est, eum esse haereticum. Hoc pro responsione matutina.

Redeundo ad hesternam, quando egregius D. D. secundo loco opposuit depositionem Chrysostomi ideo factam illegitime, quia odio imperatricis facta sit. Nego consequentiam, non ideo potestas ordinandi et deponendi per sacrum Nicenum concilium statuta fuit illegitima, quia casu forte habuit malum usum. Nam in eadem etiam historia scribitur, quod Rom. Pontifex Victor Martyr voluit Asiae episcopos excommunicare. At illi rursus tanquam superiores mandaverunt silentium, et ut ecclesiam non perturbaret iusserunt, lib. 5. Ecclesiasticae historiae. Sed et Ireneus Lugdunensis Galliae episcopus eundem Rom. Episcopum coercuit, et erant tunc temporis in Graecia Epiphanius celeberrime laudatus a Hieronymo, Gregorius Nazanzenus, Basilius christianissimi viri, non tamen sub Rom. Pontifice unquam fuerunt, sed iuxta Niceni concilii statuta ab episcopis provinciarum ordinabantur.

---

1) Ap. Loesch.: decidendis.

Quod vero egregius D. Doct. inducit Julium I. excommunicasse Arcadium imperatorem, nihil facit ad rem. Nam et Bonifacius VIII. ausus est et [1]) regem Francorum velle e sede eiicere. Non probatur ius esse, quidquid Rom. Pontifices pro humana fragilitate quandoque tentaverunt. Nec mirum est, sanctos istos viros ambitionis tentatione vexatos fuisse, quando plus quam semel sanctissimi apostoli etiam praesente Christo laboraverunt eadem.

Quod dicit episcopo Hierosolymitano datam honoris praerogativam, recte dicit, sed non probat primatum Rom. Pontificis, saltem iure divino esse.

Etiam ibi optime dicit egregius D. D., quod sexta synodus dedit Romanae Ecclesiae primatum, non autem praecedentes synodi. Hoc est enim quod volui, quod synodicis statutis et humano iure, consensu fidelium Christi, cui non licet resistere, datus sit iste primatus. Quod et D. Gregorius in registro in haec verba dixit: Scitis, quod veneranda synodus Chalcedonensis huic apostolicae sedi obtulit primatum, et tamen nullus praedecessorum meorum unquam praesumpserit acceptare. Proinde nihil facit, quod egregius D. D. dicit, Gregorium non reiecisse primatum, sed asseruisse. Legat pius lector Epistolas Gregorii, et inveniet Gregorium prohibuisse primatum, et oecumenicum pontificatum non vendicasse, ut ex supra relatis dist. 95. satis probavimus.

Ad autoritatem Augustini, ad Innocentium Rom. pontificem et huius ad illum respondeo: Legat lector utriusque verba, et iudicet, anne egregius D.D. novas significationes vocabulis imposuit.

De viginti duobus annis ecclesiae ante Romanam dixit, cum Petro fuisse translatum primatum ad Romam, forte volens hoc proverbium: Ubi papa, ibi Roma. Respondeo, probandus erat primatus qui transferretur, non translatio, quam libens concedo.

1) In ed. Jen. et ap. Loesch. deest: et.

Induxit etiam autoritatem Augustini contra Manich., quam suspicor esse 2. lib. doctrinae Christianae c. 8., quod in re dubia ad certitudinem fidei valeat autoritas ecclesiae catholicae, quae ab ipsis apostolorum sedibus succedentium sibimet et episcoporum serie et populi consensu firmatur. Nihil de Rom. Ecclesia loquimur, sed universali, et pro me facit contra D. D., quia successiones diversarum sedium apostolicarum sibimet et consensu populi describit Augustinus, non autem confirmationem aliarum sedium per unam sedem.

Nunc ad rem ipsam.

De autoritate Matth. 16: Tu es Petrus, et ad inductos autores dicit me non respondisse, quod committo vobis auditoribus et lectoribus, an verum sit. Augustinum in retract. 1) relinquentem electionem lectori super duabus sententiis eiusdem autoritatis opposuit dicens, se ambas amplecti sententias, quod mihi placet, et sic nihil contra me probat.

Secunda autoritas divini iuris a dominatione sua inducta est haec: Pasce oves meas, Johan. ult., et gaudeo tandem post tres dies aliquando audiri unam autoritatem divini iuris, quo firmissime nitatur eius sententia, sed videamus et ipsam.

Primum ista autoritas videtur intelligi dupliciter, uno, per verbum diligere, id quod est, sibi ipsi fidere, et quidvis licere, et per verbum pascere, idem quod primum esse et regnare. Et sic erit sensus: Petre, si diligis me, id est, si tua quaesieris et omnia feceris, quae adulatoribus tuis placent, pasce oves meas, id est, esto primus et dominus omnium. Hunc sensum non habeo in meo codice.

Alio modo: Si diligis me, id est, abnegas te ipsum, si ponis animam tuam pro me, si etiam omnem dignitatem respueris, et nihil nisi me dilexeris,

1) In ed. Jen. et ap. Loesch.: tract.

ut egregie exponit Augustinus in eodem loco, Pasce oves meas, id est, doce, praedica verbum, exhortare, ora, bono exemplo praecede. Nam verbum graecum hoc loco non simpliciter regere et pascere significat, sed suaviter et molliter curare, et omnia facere, ne quid desit ovibus, et hunc sensum credo esse evangelicum.

Proinde rogo D. D. Eccium, ut mecum roget Dominum Jesum Christum, quo velit inspirare, non solum summo, sed etiam omnibus pontificibus, ut haec verba credant ad se pertinere. Non est dubium, quin totus orbis obviis manibus et profusis lacrimis sit excepturus talem virum, qui secundum haec verba se gerere vellet. Proinde si egregius D. D. textum diligenter inspiciat, non ius ibi conceditur et privilegium, ut putatur, sed praeceptum imponitur, et labor hodie intolerabilis iniungitur, et officium demandatur ei, qui de facto est vel in primo, vel in medio loco constitutus, et non primum constituitur. Quod si urgeat, officium non posse administrari, nisi primum locus potestatis habeatur, placet, sed tunc alio modo struendus est iste locus, hic hoc verbum non nisi officium commendat.

Proinde recte fecerunt Patres S., qui hunc locum ad omnes pertinere dicunt, nam hoc nemo potest negare, si Petro hic sunt commissae omnes oves, quod ipse non omnes pavit, ut B. Augustinus dicit, et Actuum liber[1]) evidenter demonstrat, et sic Christo inobediens fuit. Nec potest dici, quod licet per se non paverit, tamen per alios subordinatos. Primum, ut donemus, quod possimus reddere, non esse dictum Petro, Pasce per alium, sed ipsimet in persona propria, Pasce tu. Tamen hoc convincit, quod nec apostolus ullus nec Paulus saltem a Petro sunt subordinati, qui multo plures oves paverunt quam Petrus. Ideo verbi intelligentia ex tota Scriptura et circumstantia rerum gestarum petenda

1) In ed. Jen.: Apostolorum Acta — demonstrant.

da est, quod haec autoritas non ad solum Petrum pertineat, aut non ad omnes oves.

Tertio, si per ista verba probabitur primatus incertus et nullus erit primatus, quia non ponitur primatus nisi sub conditione dilectionis, nec enim oportet Scripturam dirumpere in diversas partes, sed magis concinnare. Ideoque cum sit incertum, quis diligat Christum, incertum quoque erit nobis, quis sit pastor noster. Et si ei non est necessaria dilectio, nec nobis necessarium erit agnoscere pastorem. Rectius ergo dicitur, quod hoc verbum sit praeceptum datum universis praelatis ecclesiae, ut contemptis divitiis, dignitate, etiam ipso primatu, tandem vita et morte sese impendant pro ovibus Christi. Quis est hic, et laudabimus eum?

Transeo ea, quae ex Chrysostomo attulit de vertice collegii, et quomodo Petro tradita sit praesidentia orbis terrarum, quia omnia concedo, quod sit primus in honore, sed non solus in administratione, saltem iure divino.

De casu Petri, Galat. 2, ubi iterum egregius D. D. odiosius mihi articulum Hussiticum obiecit, nullum esse dominum spiritualem vel civilem, qui sit in peccato mortali; si dicerem, Petrum ideo non esse praelatum, quia peccasset mortaliter. Respondeo: Hoc non agebatur, et ad rhombum est ista disputatio. Scio et optime scio, quod Praelatus malus non sit reiiciendus. Ideo et ego damno Hussiticum articulum. Sed hoc voluit, quod Petrus, quando in causa fidei praebuit scandalum, si non fuisset emendatus per Paulum, merito debuit amoveri a praelatura, nam haereticus pastor, aut is, qui simulat in periculum fidei, graviter peccat. Nam hac simulatione Petri funditus peribat fides Christi, ut Paulus dicit, ideo potius fuisset faciendum, nisi emendatus fuisset Petrus, ut Petrus pro nullo haberetur, nedum pro summo Pontifice. Peccatum mortale nocet personae propriae, sed haeresis nocet personae communi et communitati. Ideo gratias ago D. D. quod saltem hoc didici[1]) ex hac dispu-

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: didicit.

tatione, quod aedificare super petram significat, subesse praelato, sive bono, sive malo. Nam hanc significationem aedificationis et petrae fateor prius ignoratam, quia dixit etiam: Si cecidisset Petrus mortaliter, adhuc mansisset petra, id est, primus et praelatus.

Quod dicit, olim episcopos non fuisse confirmatos, nisi praestita scheda fidei, admitto, sum contentus, verum nihil ad ius divinum, nihil enim derogo Pontifici, quidquid tribuitur ei.

Post haec adduxit Nicolaum Cusanum, et excusavit Anacletum S. virum, quod non fuerit ei necessaria tanta scientia, tam sancto viro fateor. Verumtamen summo Pontifici, sive sancto, sive non sancto, turpe est evangelia ignorare, cum sit pastor ovium et doctor evangelii. Cum autem Cephe interpretetur per Johannem Evangelistam ca. 1. dicentem: Tu es Simon, tu vocaberis Cephe, quod interpretatur Petrus, quando ergo filius tonitrui sic tonat, qui novit omnium linguas, merito debet tacere vanitas terreni fumi, sive sit Nicolaus Cusanus, Chaldaeus vel Ebraeus. Non quod reprehendam egregium D. D., qui dixerit Petrum idem valere, sicut caput domus Chaldaicae, autore suo Cusano, sed quod laudem imperterritum disputatorem, qui audeat se committere in arenam theologorum, nec tantum prius in evangelio studuerit, ut primum caput in Johanne legerit Evangelista. Similiter non habet in libro suo, quid est Cephe, quod ignosco, legat tamen c. 1. ad Corinth. 1. et inveniet.

Ultimum de articulis Bohemorum non vult iudicare, licet nunquam desistat me sugillare, et ego de eis transeo, nihil dicens, nisi quod Gregorium Ariminensem dist. XXVIII. reprobatum ab egregio D.D. ego approbo. Est enim totus aliud nihil, quam Augustinianus, et divina Scriptura, resistens quidem omnibus doctoribus scholasticis, tum maxime Aristoteli, sed nondum ab ullo confutatus est.

Consentio cum D. D., quod conciliorum statuta in iis, quae sunt fidei, sunt omni modo amplectenda, hoc solum mihi reservo, quod et reservandum

est, concilium aliquando errasse, et aliquando posse errare, praesertim in iis, quae non sunt fidei, nec habet concilium autoritatem novorum articulorum condendorum in fide, alioquin tot tandem habebimus articulos, quot hominum opiniones.

Quod in fine S. Franciscum induxit, debere nos summo Pontifici obedire, miror contra quem dixit [1]. Item transeo istas criminationes de Fratribus mendicantibus, miser iste etiam habitus cruciat egregium D. Doct. Ego pro mea sententia pronuncio, velle me, esse nullum ordinem mendicantium. Ecce haec habui, quae responderem ad obiecta egregii D. D. super propositione 13. Quare nunc finita responsione, restat, ut et ego moveam adversus egregium D. D., quae me movent.

Hic intonuit Eccius, se obiectis velle respondere, quasi et ipse respondens fuisset. Respondit Martinus [2], hoc pacto nunquam finiendam disputationem, accusans Eccianam petulantiam, quae solet singula etiam verba aucupari. Contigit prorsus virgula divina, ut clementissimus Dux Georgius interesset, cuius nutu et pio sceptro concessum est Martino, impetere Eccianam conclusionem, quae contraria est huic iam discussae.

Mart. Lutherus.

Contra sententiam egregii D. D. videtur id militare, quod satis fortiter transiliit in confutando, et scribitur [3] 1. Corinth. 3., ubi Paulus detrahens personam omnibus apostolis, dicit: Quid est Apollo? quid Paulus? quid Cephe [4]? ministri, per quos credidistis. Ubi Paulus prorsus vult tollere occasionem contentionis et schismatis, negat ullam ecclesiam ad ullum apostolorum pertinere, sed esse omnia omnibus communia. Unde in fine 3. c. dicit: Omnia

---

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: dixerit. 2) Ibid. hic et alibi: Lutherus etc. 3) Ibid. deest: scribitur. 4) Ap. Loesch. hic et al.: Cephas.

vestra, sive Cephe, sive Apollo, sive Paulus, vos autem Christi.

Nec valet evasio, qua dicitur, eos non de principalitate, sed singularitate personarum contendisse, cum manifestus textus sit, quod de dignitatibus personarum contenderunt, quod alii praeferebant omnibus Petrum, alii Paulum, alii Apollo, alii vero solum Christum. Confirmatur per illud Gal. 2., ubi simili contentione seducti Galatae, propter primitatem Petri commendatam, Paulum et doctrinam eius velut indigniorem reliquerunt. Contra quae longo textu probat, nihil ad rem pertinere Petri maiestatem vel aliorum apostolorum, dicens, se neque ab homine, neque per hominem esse missum ad eos, nec vidisse quidem Petrum nec didicisse ab eo, sed omnia sine Petro habuisse et tradidisse.

Si ergo autoritas Petri fuit necessaria et ius divinum, erit Paulus in hoc loco manifeste impius et blasphemus, ut qui nolit etiam a Deo per hominem mitti videri, et prorsus reiicit autoritatem Petri. Tertio et infra clarius, ubi dicit: Mihi qui videbantur [1], nihil contulerunt, et quales aliquando fuerint, nihil mea refert, Deus enim personam hominis non accipit. Ecce hic clare dicit, quod qualitas Petri et aliorum apostolorum nihil sua referat, quod esset impiissimum dicere, si qualitas Petri iure divino fuisset servanda. Eadem impietate diceret: Deus personam hominis non accipit, cum ius divinum, et ea quae sunt iuris divini, etiam sub aeternae maledictionis poena praecipiat. Quare videtur primatus iste et maiestas, vel quocunque nomine censetur Petri persona seu qualitas, non statui iure divino.

Eccius.

Dum reverendus Pater contra me inducit tres B. Pauli autoritates, dudum ab adversariis sedis

---

1) In ed. Jen. et ap. Loesch.: videbantur esse aliquid.

apostolicae ventilatas, et per apostolicae sedis defensores enodatas, facile ei respondeo, annectendo malos fucos, quibus dogma suum nititur palliare, et hominibus os et oculos oblinire. Dico primum, me non transiliisse, sicut imponit, locum Apostoli 1. Corinth. 3, quamvis ipse false adduxerit cum Paulo et Apollo Cepham, quia textus ab initio non habet, sed in fine meminit Cephae, sed statim glossa interlinearis fatetur eum maiorem omnibus. Non ergo suo capite, sed Sanctorum, accipiat sacram Scripturam reverendus Pater.

Et dico solutionem datam fuisse optimam et infringibilem, et fucus reverendi Patris, quo simplicibus illudit, nihil facit, testis est B. Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum, col. 18., mihi, ubi expresse dicit, supra Petrum adificatam ecclesiam. Ibi fortiter transiliit reverendus Pater et nihil dicit. Et infra: ut capite constituto schismatis tolleretur occasio. Ergo quod apostolus Paulus voluit cavere schismata, contentiones, per hoc primatum capitis non abstulit, quod schismata melius tolli non possunt, nisi per caput. Unde nec verbum facit nec apex ad propositum de negatione primatus. Quare false auspicatus est hodie, me vix duos adduxisse S. Patres et eos ambiguos, cum certos et indubitatos adduxerim, Augustinum, Ambrosium, Hieronymum, Chrysostomum, Leonem, Bernardum etc. Quod autem laudat me amplecti ambas Augustini sententias libro 1. retract. cap. 21, affirmat[1]) et se ipsum facere idem.

Quod vero secundo loco inducit Paulum ad Galatas, quasi ille scripsit contra Petrum, volens Galatas confirmare in fide, et toto ibi processu ostendat se aequalem fuisse Petro, et aliis, quia non ab homine, neque per hominem acceperit, dico, quod, si reverendus Pater tam diligens esset veritatis inquisitor, sicut promittit, didicisset vera fundamenta et intelligentiam scripturarum, ut non opus esset

---

1) In ed. orig.: et affirmat se ipsum.

ita iactanter eum in tanto consessu dicere, se unum velle resistere mille. Ita habet veritas et negotium in apostolatu et ordinis dignitate. Apostoli omnes fuerunt aequales, hoc sacra Scriptura, hoc S. Patres voluerunt. Palam dicit Hieronymus non reprehendisse Petrum, si sciret se imparem. Ita Anacletus can. In novo, dicit apostolos aequali [1]) potestate dotatos. Ita Cyprianus, ita et alii. Cum ergo Paulus fuerit designatus apostolus a Christo, ingenue dixit, se non ab homine, neque per hominem accepisse, et quod Jacobus et Petrus sibi nihil contulerunt, omnia enim ista ad apostolatum referenda sunt.

Aliud vero est de potestate regiminis et administrationis, ubi concors est S. Patrum sententia, concilium contra Johannem Huss ad ipsum Petrum huiusmodi primatum pertinuisse. Non ergo recte utitur sacrae Scripturae testimoniis, sed eas aliorsum trahit pro suo arbitrio, contra quam Sanctus Spiritus efflagitat. Quod enim hodie ponderabat Paulum dixisse, nihil referre ad eum, quales fuerint, non hoc quod volebat reverendus Pater, sed hoc significat, Petrum et Jacobum et ceteros fuisse idiotas et minus peritos, antequam cum Domino ambulassent, et sic Deus personam non accipit.

Sed inquiet, ut est cordaculus [2]), hoc est commentum Eccianum. Legat Ambrosium eodem loco, qui sententiam Pauli non corrumpens ingenue testatur, ecclesiam fundatam supra petram. Quare nisi firmiora adduxerit, rogo, ab instituto desistat. Unde hodie, dum dixissem articulum esse Hussiticum, obedientiam ecclesiasticam non esse expressam autoritate Scripturae sacrae, respondit brevibus, articulum non esse haereticum. Mallem punctim agere cum reverendo Patre, et dicere: Iste est articulus damnatus, et ipse tenet eum, itaque tenet articulum damnatum et reprobatum.

1) In ed. orig.: in quali. 2) Loesch. ex cod. MSo reddit; audaculus.

Item quaero, si articulus non est haereticus, vel est temerarius, vel seditiosus, vel offensivus piarum aurium, utcunque dederit ipse pater, erit vel temerarius, vel seditiosus, de haeresi suspectus, pias offendens aures contra theologicum institutum.

Mirum, quo colore pavonico ornet verba Christi Matth. 16. Quia Christus omnes interrógaverat discipulos, et ita Petrus pro omnibus responderit, quis hoc negat? Sed de sua farina addidit, propterea Petro [1]) pro se et aliis apostolis dictum: Tu es Petrus, et super hanc petram etc., quod tanquam commentum Lutheranum non recipio cum sanctis Patribus.

De Chrysostomo, mirum, quam facit iniuriam S. Patri, quasi legitime et secundum decreta Concilii Niceni fuerit destitutus, cum exploratum sit ab historiis post Eusebium Antiochenum, credo schismaticum, cum aliis Rom. Pontifici rebellibus, christianos episcopos fuisse expulsos, qui a prima sede refugium quaerentes, ab impiis schismaticis repulsam passi sunt, usque ad tempora Theodosii christianissimi imperatoris. Ubi tunc schismatici triginta annis sedem occupassent, S. Gregorius Nazanzenus Constantinopoli episcopatum accepit, non ambitione, sed ne alii schismatici succederent.

Sanctus vero Chrysostomus iniuria per Epiphanium pulsus, Arsatio schismatico substitutus Rom. Pontificis autoritate regressus est. Nec valet, quod reverendus Pater tunc Rom. Pontificem et Sanctos sibi adhaerentes calumniatur, quasi de facto, non de iure processerint contra illos schismaticos. Quod nudis suis verbis ait, et tot Sanctos, etiam a D. Patre commendatos, Romano Pontifici non consensisse, unde sine causa S. illos Patres ante mille annos viventes reverendus Pater iam incipit ambitionis insimulare, a quo vitio a tot seculis ab omni ecclesia habiti sunt immunes.

---

1) In ed. orig.: Petrum.

Ita captiosum est et simplicibus illudit, quod B. Gregorius noluerit se oecumenicum et universalem pastorem appellare, nam Platinam tanti fecit pridie, historiae, ut dicebat, secutus veritatem. Jam Platinam pro suo arbitrio reiicit, quod ubique existimat sibi licere.

Decretum allegat pro se; si allegetur, respuit, et dum textus apertissimos etiam Leonis can.: Ita Dominus 19. dist. cum similibus habeat sibi contrarios, glossam acceptat, sicut proci Penelopes, ut per iocum dicam, cum Domina potiri non poterant, ancillas sequebantur. Certum est, sanctos quoque Pontifices scripsisse se universales episcopos, ut Sixtus, ut Victor, et ut in Chalcedonensi concilio acclamatum fuit Leoni: Vivat Leo sanctissimus oecumenicus Patriarcha. Quamvis humilitatis et Christi formam sequentes Pontifices ab eo nomine sibi temperarunt, melius se servos servorum fatentes. Et ne crederentur velle se tollere episcoporum autoritatem, ut dudum ad illa respondit S. Thomas lib. de impugnatione fidei.

De Epistola Augustini facit vobis dominis auditoribus negotium, ut verba legatis, verba audita fuere: Innocentius ante centum et mille annos dixit esse veterum more consulendum Pontificem in iis, quae sunt fidei. Ita dictum contra Manichaeos voluit reverendus Pater transplantare in hortum suum. At hoc non faciet, si epistolam Augustini legat, in qua non seriem universitatis episcoporum, sed Romanorum Pontificum enumerat ab ipso Petro usque ad tempora sua.

Solutionem per me datam de viginti annis dicit per me non probatam, acutus est disputator reverendus Pater, hoc nondum scivi debere respondentem probare suam solutionem, semper arbitratus sum, respondentem offerre solutionem opponenti improbandam. Debilis fuit Hercules suus, si alieno Marte nititur.

Quod vero tanta laborat impudentia, ut audeat illustrissimis dominationibus, et reverendis paternitatibus vestris suggerere, quasi primum caput Jo-

hannis non legerim, insignis profecto temeritas, cum puer nondum decennis, demptis prophetis, bibliam totam legerim, sed hoc nihil ad rem, quantum quisque legerit.

Dixi Anacletum defendendo non usque adeo inscitam fuisse interpretationem eius, Cephas, id est, caput, non ignorans, quod Kephale graece caput significat, sed quia apud Johannem, quem heri vidi, apud Augustinum, et glossam ordin. Cephe interpretatur Petrus, Petrus autem, Cusano autore, etiam significat caput domus, quae omnia in risum trudit reverendus Pater, de quo iudicent ordinandi iudices.

At illud praestantius, quod autoritatem, Pasce oves [1], tantis ambagibus involvit, solum ut homines videntes faciat non videre, mitto, quod tam ridiculam attulit expositionem a se fictam. Sed ad alium eius sensum veniam, ubi multa dixit, at ego non singularitati studens, quae est mater errorum, S. Patrum secutus sententiam, et S. matris ecclesiae accepi verbum, Pasce, quod eum pastorem ibi constituerit, et primatum dederit universalis ecclesiae. Ita Gregorius, ita Chrysostomus intellexerunt, ita Ambrosius Lucae ulti. heri per me non allegatus. Ad quos pulchre praetergrediens nihil dixit reverendus Pater, verum attulit [2]) Augustini sententiam, cuiusmodi debeat esse pastor, quem et ego admitto, et credo quemlibet fidelium orare, ut et summus pontifex, quilibet princeps, quilibet praelatus quaereret honorem Dei, et subditorum salutem, quod hoc sit verissima pastura, per quam, sicut hic principantur in terris, etiam elevantur, ut regnent in coelis. Quare Augustinus non adversa, non pugnantia, sed talia dicit, ex quibus Praelatus intelligere debet, qualis sua sit institutio.

Nec valet, quod reverendus Pater adduxit sub conditione ei commissas oves, cum nulla ibi adhibea-

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: oves meas. 2) In ed. orig.: attuli.

tur conditio, nisi sua paternitas aliud habeat evangelium, quam ego. At qualis debeat esse pastor, significans Christus, dilectionem et amorem Dei a Petro quaerit, et sic eum pastorem totius ecclesiae fecit, sicut canit S. mater ecclesia, et reverendus Pater orat vel legit: Tu caput ecclesiae, pastor ovium etc. Quare iure divino habemus hoc loco, debere praelatum diligere Deum, habemus Petrum constitutum pastorem ovium, sicuti S. Gregorius, S. Ambrosius et Chrysostomus etiam Graecus, intellexerunt.

Non refert praetenuis ratiuncula, in diversum a reverendo Patre inducta, Petrum non omnes pavisse, quod nostro nomine agitur, et nos fecisse dicimur, sicut Clemens 21. ulti. distin. testatur, Petrum ordinasse presbyteros, episcopos, et diaconos, qui per universum orbem terrarum evangelium seminarent, ut legitur in can. illis, 80. vel 81. dist. Unde missus a principali, sicut fuit S. Paulus, non cogitur mitti ab ipsius vicario, tamen Paulus [1]) ascendit cum Tito, ad Gala. 2., et contulit cum Petro evangelium, qui dederunt ei dexteram societatis.

Porro, quod cudit in me glossam, nunquam a me cogitatam, quasi dixerim: Aedificare supra petram, sit subesse Rom. Pontifici, o somnia, o verborum portenta, nunquam hoc fuit mentis meae. Christus enim aedificat ecclesiam, non hi qui subsunt, subditi enim aedificatae ecclesiae esse debent.

De Gregorio Ariminensi, cuius sententia mihi displicet, ei placet, nihil iam ad propositum. Nolo ergo in ista diverticula descendere. Sed ut accepimus, defendamus articulum Constantiensis concilii esse verum, et quicunque huic contradixerit, errare, et veritati et honori concilii contradicere.

Mart. Lutherus.

Antequam ad autoritates a me oppositas ve-

[1]) In ed. origin.: Petrus.

niam, breviter discurram, quae egregius D. D. de hesterna et hodierna responsione mea commiscuit, ubi inter cetera, tanquam consumptis omnibus armis, desperans, in unum articulum Constantiensis concilii extremum fiduciae praesidium collocat, et odiosissime repetit et inculcat, quasi non abunde satis supra ad ipsum sit responsum. Dicam tamen adhuc semel.

Quando articulus de operibus hominum inter damnatos recensetur, et a S. Paulo et Augustino asseritur, deinde per Gregorium Ariminensem, per omnes Universitates usque hodie defenditur, non movebor odiosissimis inculcationibus huius articuli, donec egregius D. D. probaverit, concilium non posse errare, non errasse, aut etiam non errare, cum concilium facere ius divinum non possit, ex eo, quod natura sua non est ius divinum, ideo neque haereticum est, nisi quod contra ius divinum est. Haec pro isto articulo.

Quod Chrysostomum legitime destitutum carpit, non intellexit me, cum clare dixerim hodie, potestatem ordinandi et destituendi episcopi fuisse legitimam in B. Cypriano et Theophilo, quanquam an bene tum usi sint, an male, hac potestate legitima, nihil disputaverim [1]). Sufficit mihi, quod citra autoritatem Romani Pontificis tot sancti et celeberrimi viri Graeciae catholicissimi, non schismatici, potestatem habuerunt ordinandi et destituendi episcopos.

Elevat etiam egregie, quod antiquos Sanctos insimulaverim ambitionis, nec attendit, quod dixi etiam in apostolis hanc fragilitatem fuisse praesente Christo [2]).

Quod Platinam ita nunc magnificat adversum sanctum Gregorium, mea autoritate satis claret cuilibet vel mediocriter ingenioso, quid concludat. Ego enim ex Platina historias accipio, et non amplius. Quod autem idem Platina rationes quasdam ad-

1) In ed. origin.: disputaverit. 3) Ibid.: Christiano.

ducit, respuo propter autoritatem Gregorii contrariam.

Jam et illud transeo, quod Sixtus, Victor scripsere se universales Pontifices, et Leoni acclamatum sit in concilio Chaledonensi, de quo hodie satis dictum est. Illud obervandum, quod sequentes Pontifices dicit egregius D. D. humilitatis formam in Christo secutos, sibi temperasse ab hoc nomine, quod ego aliter intelligere non possum, quam quod causa humilitatis iuri divino detraxerint, mendaces et inobedientes facti fuerint, si ius divinum est, hoc est, praeceptum, fuisse eos universales pontifices.

Innocentii responsivam Epistolam ad Augustinum repetens dicit, veterem morem fuisse consulendi Romanos Pòntifices, in his quae sunt fidei. Optime dicit, et placet, praesertim in latina ecclesia, sed quid fidei et primatui? hoc est, quid ad propositum?

Causatus est etiam, quod exegerim ab eo probationem solutionis de viginti annis, dupliciter deficit egregius D. D., primo, quod ipse fuit opponens semiquatuor dies, et hac hora solum coepit esse respondens. Deinde non exegi, ut probaret solutionem, sed translatum primatum cum Petro.

Excutiens se etiam de Cephe, quod Petrus interpretatur apud Johannem, adhuc persistit in eo, quod Petrus etiam significet caput domus, quasi videlicet Johannes Graecis interpretaturus evangelium non graece, sed chaldaice sit locutus, ne forte intelligeretur.

Verbum, pasce, sic accipit, ut constitutionem universalis pastoris significare velit, et ad hoc Gregorium, Ambrosium, Chrysostomum heri non allegatos adduxit [1]), ad quos ego nihil dixerim. Dicam ergo nunc, si fui oblitus, et simul oppono regulam divi Augustini: Quod omnium scriptorum dicta iudicanda sunt per divinam Scripturam, cuius est maior autoritas, quam totius generis humani capacitas, non

1) In ed. orig. deest: adduxit.

quod damnem illustrissimorum Patrum sententiam, sed quod eos imiter, qui proxime Scripturae accedunt, et prae omnibus, si aperta fuerit Scriptura, eam ipsam amplector. Cum ergo clarum sit, pascere vi vocabuli et usu Scripturae non significare nisi docere, curare oves, sicut [1]) Petrus accipi vult: Pascite, qui in vobis est, gregem. Non oportet vocabulum aequivocare, et simplicem sensum sine necessitate relinquere.

Dissolvit etiam, quod dixi esse conditionem in verbo Christi, Si diligis me, quando ego arbitrer non modo conditionem, sed et pactum esse inter Christum et Petrum, dum ille dicit, Diligis me, et hic respondet: Amo te.

Omitto dialecticam, in qua exercitatissimus est D. D., et coniunctionem conditionalem, si. Vellem audire, quid diceret ad decretalem de elect. c.: significasti, ubi Paschalis pontifex manifeste dicit hic conditionem esse, si saltem adeo valet autoritas Rom. Pontificis, sicut hucusque contendit, dicit enim ad sensum.

At rationem meam sic confutavit, quod Petrus non omnes paverit, quia, inquit, quod nostro nomine agitur, et nos fecisse dicimur. Quanquam non credo, per hoc D. D. voluisse satisfactum rationi meae, dum dicere non possit, Paulum nomine Petri praedicasse, qui contra ad Roman. 1. apostolum se dicit, pro nomine Christi, quod ex eo coniicio, quia dicit Petrum, autore Clemente, ordinasse episcopos, presbyteros, diaconos, qui per totum orbem evangelium seminarent, inter quos Paulum non numerat.

Sed hoc videtur ad rem facere, quod missus a principali non cogitur mitti ab ipsius vicario, hoc admitto, si fuerit primum probatum, Petrum esse vicarium. Nunc vero non minus Paulus est vicarius, quam Petrus, ut iam dictum est, quod nomine Christi sit apostolus, et sic tot vicarii, quot apostoli.

---

1) In ed. orig.: sic Petrus accipit ult. Pascite etc.

Nunc ad propositum.

Ad autoritatem Pauli 1. Corinth. 3. primum dicit, Cephe non esse de textu ab initio, sed in fine memorari, ubi glossa fateatur, Petrum maiorem omnibus, leviculum hoc est, transeo, cum in principio primi capitis utique ponatur Cephe.

Secundo, dicit aliud nihil, quam quod nec verbum nec apex de negatione primatus sit in textu, et sic vult solutam istam autoritatem. Adiecit tamen autoritatem Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Chrysostomi, Bernardi, Leonis etc. dicentium, Petrum esse petram. Contra quae dico, et replico, hoc secundum dictum nihil est ad propositum, et supra satis disputatum, an Petrus sit petra. Similiter et illud non solvit, quod dicit, nullum verbum, nullum apicem esse de negatione primatus, quod si etiam Hieronymus constituat caput, ut occasio schismatis tollatur, satis robuste contra pugnat textus apertus, tollit caput [1]), ut occasio schismatis tollatur. Dicit enim: Quid Paulus? Quid Apollo? volens solum Christum esse caput, quo vere tollitur omne schisma, non est mihi satisfactum sic ad responsionem.

Ad autoritatem Gala. 2. dicit quidem apostolos omnes aequales, quod et Hieronymus et can. in novo, testantur. Sed aliud esse potestatem regiminis et administrationis, his tribus verbis solvere tantam autoritatem, est mihi satis mirabile. Sed et nec intelligo quid velit, quomodo distinguat regimen et administrationem.

Quod autem dixit, Paulum ascendisse cum Tito ad Petrum, ut conferat evangelium cum eis, clarum est textu [2]) praecedenti et sequenti, ut et Hieronymus ipse exponit, non hoc fecisse Paulum, ut consuleret Petrum super evangelium, quod iam plus 14. annis praedicarat, et non ab homine accepisse iactaverat, sed ut pseudapostolorum os obstrueret,

---

1) In ed. orig.: qui tollit caput. 2) In ed Jen.: ex textu.

Galatas confirmaret, eadem esse, quae ipse et ceteri apostoli praedicassent.

Eccius.

Quod reverendus Pater articulum Johannis Huss de obedientia ecclesiastica commiscet alteri articulo de operibus humanorum actuum, autoritate Gregorii Arimin., qui per omnes universitates defendatur, quem adhuc in eo loco in nulla universitate, quamvis in plurimis fuerim, audivi defensum. Petit tamen a me, ut probem ei, concilium non posse errare, nescio quid sibi velit ista petitio, an tacite laudabile et Constantiense concilium velit habere suspectum. Hoc dico vobis, reverende Pater, si creditis, concilium legitime congregatum errare et errasse, estis mihi sicut ethnicus et publicanus. Quid sit haereticus, in praesentia non discutiam.

De Chrysostomo, non vult eius expulsionem se iustificasse, sed ordinationem episcoporum a Niceno concilio institutam laudasse. Placet mihi pro S. Chrysostomi reverentia, et semper Rom. Pontifices in diversis nationibus diversos permiserunt modos episcopos eligendi, tamen ex Gregorio Nazanzeno et Chrysostomo restituto satis liquet, intervenisse autoritatem Rom. Pontificis, quod S. Athanasius Alexandrinus, S. Paulus et alii orientalis ecclesiae episcopi testantur, qui se ad Rom. Pontificem pro restitutione contulerunt. Quod in apostolis quoque quid humanae fragilitatis fuisse assignat, novimus. Sed cum publico fungerentur officio, absque iudicio et causa tam S. viris non est detrahendum.

De Platina dicit, se recipere eius historiae autoritatem, et ego neque autoritatem ex Platina adduxi, sed historiam.

Ad Innocentii Epistolam respondet, eam nihil facere ad propositum, quod de latina illum probat ecclesia, et non de alia. Sed quia haec est glossa Lutherana nulla autoritate fulcita, vel persuasione, ea facilitate contemno, qua adducitur.

De viginti annis respondit, me fuisse opponen-

tem iam triduo, deberem utique fuisse, nisi reverendus Pater suis cautelis aliquando fecisset ex opponente respondentem. Non enim hoc opposui argumentum, sed ipse posuit, et certe cathedram illam Petrus non secum sumpsit ad Romam, sed primatum transtulit.

De verbo pascere, vult dimittere Gregorium, Ambrosium, Chrysostomum, quia simplex verbum non debeat aequivocari. Dico, quis hoc ignorat, verbum pastoris esse nomen officii, honoris et etiam oneris? Unde et praelationis accepit officium et simul pascendi onus.

De conditione non recipio allegata per reverendum Patrem, quia nec Christus, sicut ipse, semper inhaeret literae, conditionem iunxit pasturae. Nam sic error confirmaretur Hussiticus, quod non existens in caritate non esset episcopus, praelatus, pastor etc.

De can. Significasti, de elect. scio Gersonem et alios doctores ponderare in materia, an concilium sit supra papam? Sed quia verba decretalis non sunt adducta, nihil possum dicere, sed coniicio nolens me huc allegare, pastoralem conditionem accepisse pro qualitate.

De Paulo, qui primatum Petri non agnoverit, sed fuerit apostolus Christi, omnes sumus Christi, ut arbitror, tamen Petro primatum nullibi abstulit regiminis, sed et moriturus, ut in epistola de transitu apostolorum scribitur, Petrum valedixit, ut caput ecclesiae, quae epistola an sit B. Dionysii vel minus, incertum habeo.

Paulum dixit vicarium Christi, sed non generalem, nam etiam in apocalypsi ponuntur duodecim fundamenta ecclesiae, et tamen fundamentum aliud, scilicet principale, nemo ponere potest, quam quod positum est, scilicet Christum *).

De secundo dixit, non esse ad propositum, an Petrus sit petra, et est totum negotium nostrum.

*) 1. Cor. 3.

Tamen solutionem pridie per me datam, ad quam me retuli, ipse reticuit, cum expressum sit de litera Paulum improbare contentionem. Sed nescio, quo ingenio reverendus Pater arbitretur propterea Paulum negasse primatum, ut tolleret schisma. Forte non fuit in provincia, quae caruit Principe, fuisset enim contrarium expertus, quot dissensiones, contentiones et dissidia emergunt, ubi non est Princeps et caput, inter causas diiudicans et agnoscens.

Et mirabile videtur ei, si tam paucis verbis, scilicet apostolatus et regiminis tantam velim solvere autoritatem. Principia in quantitate sunt minima, in virtute maxima. Si reverendus Pater illa duo minuta vocabula, apostolatus et regiminis, capitis principalis et secundarii attendisset, dudum pugnantes, ut sibi videtur, sacrae Scripturae et S. Patrum sententias reconciliasset, quibus neglectis necesse est exotica et aliena sequi dogmata.

Die Julii octava.

M. Lutherus.

Ad autoritates a me inductas, Pauli ad Corinth. et ad Galatas, egregius D. D. more suo nihil respondet, nisi quod ingeminat concilium Constantiense, et Hussitas, per quae non solvuntur [1]) mihi autoritates. Nam sicut dixi, concilium Nicenum alia statuit longe sacratius et celebrius. Ideo quantum ille nititur suo, tantum ego meo, et dico, sicut heri dixi, quantumlibet allegetur concilium nondum habetur ius divinum, de quo solo quaestio est, ideo concilium nihil ad propositum.

Secundo, ut eluderet autoritates potius quam solveret, advexit dist. apostolatus et administrationis, quae quia humano arbitrio est reperta, neque in sacris literis, neque in S. Patribus eas interpre-

---

1) In ed. orig.: solvantur.

tantibus habetur, non sum contentus, eam mihi esse redditam, praesertim quando apostolatus non, ut ipse cum suis sentit, dignitatis nomen sit, sed officii, ut clarus est Apostolus ad Romanos *), et ubique, ubi se dicit accepisse gratiam et apostolatum ad obediendum fidei. Est enim apostolus nuncius verbi, et apostolatus seu apostolorum officium verbi, et sic in sacris literis apostolatus sive administratio fere idem erunt; nisi administrationem intelligat contentiones forenses de rebus temporalibus, ecclesiasticis, quae non est proprie administratio apostolica. Fateor quidem, si ista permittatur libertas fingendi, fingens [1]) et ego S. Johannem esse cancellarium et alium apostolum aliud esse. Sed haec omnia non sunt iuris divini. Evanescit ergo principium illud, quod minimum in quantitate iactitatur [2]). Et satis admiror, quod Dominus egregius sacras literas ita exhorret, et faciem eorum fugit, divertens in istos cuniculos humanitus inventos.

Proinde adhuc stat autoritas ad Corinth., quod pro schismate tollendo Paulus **) tollit personam Petri, Pauli, Apollo etc. et solum Christum relinquit, sibi relicto ministerio duntaxat verbi, quod est vere apostolatus et administratio ecclesiae. Nec valet, quod hanc robustissimam autoritatem voluit dissolvere frigida ista similitudine, quod provincia sine capite exposita sit schismatibus et periculis multis, nam non dabitur ecclesia sine capite, quando dabuntur multi episcopi sine papa.

Quemadmodum videmus fieri in foederibus, ubi eo pulchrius administrantur respub., quo minus habent commune caput, nam hoc est ad oculum, quod regnum Franciae, Angliae, Britanniae, Galliae, et infinitorum in mundo, sunt sine communi capite, et tamen non colliduntur, quolibet regno suo rege contento. Quod si in iis temporalibus fluctuantibus tot

---

1) Apud Loescherum: fingerem. 2) In ed. Jen. et apud Loesch. addita leguntur haec: in virtute maximum etc.

*) Rom. 1. **) 1. Corinth. 1.

diversis ingeniis et moribus hominum, non habentibus, neque in coelo, neque in terra, commune caput, stat pax et concordia terrarum, quanto magis id fieri potest in spiritualibus rebus constantissimis, hoc est, una fide, eadem caritate, eisdem moribus praeditis hominibus, deinde commune caput in coelo habentibus, sicut apostolus dicit: Una fides, unus dominus, ad Ephes. *) Quare si decem essent papae, si mille essent papae, non ideo schismata fierent.

Quare peto adhuc D. D. velit autoritatem Pauli melius solvere, similiter et illam ad Galat.: Deus personam hominis etc., ubi Paulus reiicit, quidquid in Petro et apostolis personatum esse potest, seu qualificatum, ut dicunt. Utraque [1]) nondum est tacta, nedum soluta.

Quibus ut finiam disputationem, addo et illud, quod Paulus 1 ad Corinth. 12. describens corpus ecclesiasticum, primo loco apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, et fere postremo loco gubernationes, quas D. D. administrationes vocat, recenset, si ergo primatus Petri tanta res et tam necessaria esset iure divino, insufficienter descripsisset Paulus ecclesiam, ut qui principalissimum, quod in ea est, omisit.

Insuper et hoc adhuc stat, quod nec Petrus nec universi apostoli Matthiam ordinare potuerunt, Act. 1, nec ei administrationem dare. Ideo Rom. Pontifex plus sibi arrogat administrationis conferendae per totum orbem, quam in suo praecessore apostolo non invenit.

Similiter sentio de ordinatione Pauli et Barnabae, Act. 13. Spiritus sanctus, non Petrus aut ecclesia segregavit. Ideo gloriatur non immerito, se nihil accepisse ab apostolis magnis, imo ad Corinth. **) scribens dicit, nihil minus se fecisse ceteris apostolis.

Sed et illa autoritas adhuc Petrum arctius strin-

---

1) In ed. orig. non legitur: utraque.
*) Eph. 4. **) 1 Cor. 15.

git, qua scribit *) ad Galatas: Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes, et infra: Dederunt mihi dextras et Barnabae societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem, tantum ut pauperum memores simus. Qua autoritate, si vellem niti, non posset D. D. cogere, aut ullus hominum, apostolatum Petri latiorem esse, quam in Judaeos, iure divino, et per hoc omnes autoritates, quibus nititur: Pasce oves meas etc. et: Tu es Petrus etc. referendas esse ad terminos sui apostolatus, quemadmodum Christus clare Johan. 10. oves gentium secèrnit ab ovibus Israel, dicens: Habeo adhuc alias oves, quae non sunt ex hoc ovili.

Et in fine, quod et D. D. heri tetigit, Apocal. 21. describitur Hierusalem nova cum duodecim fundamentis, praeter illud fundamentum capitale Christus, et tamen ibi nihil differentiae ponitur inter fundamenta duodecim, quod omnino faciendum erat, si tantum erat de primatu Petri sentiendum. Ad hoc idem valent plurimae figurae in Scripturis, ut duodecim boves, 3. Reg. 4., maris aenei, item duodecim leunculi throni Salomonis, duodecim lapides Jordanis, et similia, in quibus omnibus prorsus omnimoda aequalitas omnium apostolorum descripta est, nec potest ulla inaequalitas in contrarium probari iure divino.

Haec sint dicta pro ista conclusione, quam ego usque hodie verissimam credo, imo certe scio, nec spero, posse eam unquam convelli. Quare rogo D. D. egregium, ex quo nullam adhuc posuit autoritatem divini iuris pro sua sententia, saltèm dissolvat aliquas clare et sine diverticulis, alioqui non habebo eum pro recte sentiente de Scripturis theologo, et relinquo, imo refero ad iudicium non invidiae neque vulgi, sed ordinandorum iudicum, et cuiuslibet prudentis lectoris candidique auditoris.

*) Gal. 2.

Eccius.

Nescio, quid reverendus Pater velit, quod ab initio sermonis dicit, me nihil respondisse, et tamen in eius procursu solutiones meas heri datas invictas et robustissimas nititur infringere; an illa sibi constent, ipse viderit.

Deinde, quod autoritate concilii Constantiensis non vult se artari, viderit ipse, videant iudices, quam iuste fecerit. Nicenam synodum non respuo in iis, quae sunt fidei atque mores respiciunt, ut ordinationes episcoporum pro qualitate temporum et locorum mutari possunt.

Postulat ex me, ut ius divinum ei afferam, quod etsi saepius fecerim, conclusio tamen mea illud non habet, sed duntaxat, quia reverendus Pater in resolutorio dixit, Rom. ecclesiam ante tempora Silvestri non fuisse aliis superiorem, quod in conclusione mea nego, tamen fateor, primatum Rom. Pontificis esse de iure divino, secundum allegata per me.

Deinde reprobaturus solutionem dicit, distinctionem meam humano arbitrio inventam, quasi non liceat in theologia distinguere, sicut Arius voluit Athanasium irridendo, nam nimis literae tenax dixit Filium esse creaturam, per illud: Pater maior me est *). Quod diluens Athanasius distinguendo, Pater maior me est, secundum humanitatem, non secundum divinitatem, quia sacras Scripturas non distinxit Arius, eam non recepit, et ita in errore pertinaciter mansit. Sic in praesentia, cum qui elucidant sacram Scripturam vitam aeternam habebunt. Diversos passus Scripturae conferendo, ne in sacris literis contrarietas admittatur, distinctiones dandae sunt, ne [1]) literae nimis tenax occidatur, sed magis a Spiritu vivificetur. Et quia Petrus aliis praefertur saepius in sacris Scripturis, saepe eis aequalis reperitur, ad contra-

1) In ed. Jen. et apud Loescher.: ut literae etc.

*) Johan. 14.

rietatem vitandam necessarium est, distinctionem ponere sacrae Scripturae conformem.

Sic et Hieronymus innuit et Cyprianus per me allegati, et Epistola 9., qui et aequalitatem apostolatus fatentur, et tamen primatum Petro tribuunt, quod fieri non potest, nisi ad diversa referas. Placet mihi apostolatum dicere officium, ita tamen quod etiam dicat honorem. Sunt enim ista nomina et honoris et oneris, ut dixi, quod apostolus ad Romanos indicat, cap. 10: Quomodo evangelisabunt, nisi mittantur?

De administratione iterum assentior reverendo Patri, illam scilicet in temporalibus esse multo inferiorem, quam illa in spiritualibus. Deum optimum rogemus, ut episcopi nostri illud agnoscant, et spiritualia non per vicarios, et temporalia per se ipsos administrent. Denotavi ergo administrationem regiminis in spiritualibus potestative, nec obstat, quod reverendus Pater dicit, sic se posse fingere Johannem Cancellarium, Marcum Sigilliferum etc. Quoniam, ut Augustinus ait, liberis verbis utuntur philosophi, nobis vero ad certam regulam loqui fas est, ideo talia oportet afferre, quae fundamentum recipiant ex sacra Scriptura, sicut primum membrum apostolatus in apostolorum aequalitate, alterum membrum regiminis in Petri primatu. Unde fateor robustissimam esse autoritatem Pauli, sed [1]) quae mihi nec in una litera adversetur.

Contempsit reverendus Pater simile per me adductum, de schismatibus in provincia praeside carente, quoniam iam ita sit in regnis fidelium Hispaniae, Galliae, Angliae, Hungariae, quae sunt sine capite, et tamen stat pax, quia concordia. Inter illa miror, quomodo reverendus Pater tantarum caedium, bellorum, proeliorum iam fuerit oblitus, quae non potest ignorare. Dicere nolo tam diuturnum dissidium et perpetuum odium inter Gallos et Anglos; odium etiam inveteratum inter Gallos et Hispanos.

---

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: et.

qui toties pro regno Neapolitano cum maxima christiani sanguinis effusione bella gesserunt, et utinam tandem pax esset stabilis et permanens. Unam fidem, unum Dominum Christum agnosco cum apostolo, sed Rom. Pontificem ut Christi veneror vicarium. Stat ergo prior solutio invicta et valida meo saltem exili iudicio, de quo doctiores iudicent [1]).

Praeterea observandus Pater dicit, verba Pauli per me non tacta: Deus personam hominis non accipit, et sic minus soluta. Forte obaudivit, quoniam tam ex Ambrosio, quam Hieronymo adduxi eorundem verborum sententiam, Johannes enim et Petrus idiotae fuerant et analphabetici in Lege; Paulus contra doctus fuit, proficiens supra multos coaetaneos suos, ut de se testatur. Noluit ergo Paulus *) reputare, quales fuissent Petrus et Johannes, quia personam hominis Deus non accipit, ita enim elegit piscatorem, sicut doctum scribam. Sed per hoc primatus non tollitur, sed acceptio personarum Deo non imputatur, etiamsi unum alteri praeelegerit, ut de Cornelio Petrus fatebatur **): In veritate comperi, quia non est acceptio personarum apud Deum. Veniamus ad inducta per reverendum Patrem.

Apostolum citat, 1. Corinth. 12, qui corpus mysticum describens referat apostolos, prophetas, doctores et novissime administrationem. Dico, egregie quidem apostolum descripsisse, sed primatum ibi nec negasse, nec astruxisse, invalidum est ergo argumentum: Hic Paulus huiusmodi primatus non meminit, ergo primatus non est in ecclesia, tum quod pueri sciunt locum ab autoritate negative non valere, tum quod etiam in sacra Scriptura uno loco non expressum, iuxta Augustini doctrinam, lib. de doct. Christiana, ex alio loco accipi debet, sicut nos fecimus.

---

1) In ed. orig. margini hic adscriptum legitur: Quia omnes sumus caeci, dixit Eccius (legend.: Lutherus).

*) Gal. 2. **) Act. 10.

Pariformiter respondemus ad illud Apoc. 21. Fateor, duodecim sunt fundamenta, sint illa etiam figurata per duodecim boves, per duodecim leunculos, per duodecim lapides Jordanis, sed in iis numerus duodenarius apostolorum asseritur, primatus ob hoc non negatur. Ego autem eum locum ob hoc induxi, quod oporteat passus sacrae Scripturae concordes ostendere, et cum Apostolus *) unum fundamentum, Christum, posuisset, et nemo aliud ponere posset, Petrum per hoc fundamentum ecclesiae negari non debere, quia Johannes et ipse sanctus duodecim posuerit fundamenta, quod nisi distinctionem acceperis de fundamento fundamentorum, id est, principali et de fundamento substituto seu secundario, Paulum et Johannem non concordabis.

Secundo loco induxit, Petrum non potuisse ordinare Matthiam, sic Spiritum sanctum segregasse Paulum et Barnabam. Respondeo: Cum apostoli fuerint episcopi, non memini me reperisse in sacra Scriptura ordinatos a Christo episcopos, cum in ultima coena primum eos ordinaverit sacerdotes. Quare et illud in Petrum referre possum, quoad episcopatus ordinationem; attamen, quia apostolatus officium a solo Deo tributum admitto, non mirum, quod divinum postularunt praesidium, sortes enim miserunt, non vulgari more, sed ut sacer Dionysius testatur, sors illa fuit Spiritus sancti visibilis apparitio. Unde locus ille pro primatu Petri facit, quia primatum sibi concessum exsecutus est: In diebus illis exsurgens Petrus in medio fratrum etc. Sicut et de Saphira et Anania, sicut in excusatione apostolorum, quod non essent musto repleti, sicut in responsione et defensione coram concilio Judaeorum et aliis in Actis apostolorum **) contentis, ubi regimen superioritatis exercuit. Unde Matthiam credo apostolum a domino factum, et a S. Petro episcopum ordinatum. Sic et de Paulo dudum con-

*) 1. Cor. 3. **) Act. 1. Act. 5. Act. 2.

cessi, quod apostolatum a Deo acceperit, abundantius eum laborasse aliis, fateor.

Sed ad tertium veniamus, quod videtur magis facere ad propositum inter alia per reverendum Patrem adducta: Qui cooperatus est Petro, ad Galat. 2. Et dico, Paulum non promulgasse ibi ius divinum, sed narrasse factum, quoniam et Petrus *) in Actis Apostol. Cornelium gentilem iussus est in fide instruere, et gentibus in Antiochia, ubi praesedit, et similiter Romae, ubi tandem martyrio a Nerone gentili coronatus est, praefuit et docuit [1]), simul cum Judaeis ad fidem conversis et convertendis. Unde clare liquet, Paulum factum tunc narrasse. Praetereo quod S. Paulus non meminit officii regiminis vel primatus praesidentiae, sed exsecutionis apostolatus, secundum quem apostoli diversas sortiebantur provincias, in quo et Petrus aliis apostolis aequalis fuit secundum Anacletum can. in novo, secundum Hieronymum contra Jovinianum, et super Epistola ad Galatas secundum Cyprianum, in Epistola 9. ad Cornelium Papam lib. 4. Qua de re sacra Scriptura intelligenda est cum effectu, ut advertamus, quando de officio apostolatus loquatur, et quando de regimine potestatis seu praesidentiae.

Non refert, quod reverendus Pater adhuc negat, me adduxisse ius divinum pro primatu, et non dissolvisse autoritates per eum inductas, quia idem dicerem de eo. Attamen nullus ex S. Patribus ita intellexit autoritates per reverendum Patrem inductas ad negationem primatus Petri super alios, sicut ipse induxit. Contra vero plurifariam sancti Patres intellexerunt autoritates per me inductas loqui de primatu Petri. Unde circa illam conclusionem, si aliquando [2]) acerbius et durius quidquam locutus sum contra reverendum Patrem, nollem arbitremini in personam suam dictum, sed causa ipsa, quae

---

1) Hic in margine ed. origin. et. Jen. adscriptum legitur: Non est verum, dixit Lutherus. 2) In ed. Jen. verba desunt inde ab autoritates usque ad aliquando.

*) Act 10.

vertitur, tam praegnans et necessaria mihi videbatur, ut verba aliquando acriora essent utenda. In reliquis conclusionibus Eccianam semper experiemini modestiam.

Unde et ego istam conclusionem volo finire in praesentia, quod repetam S. Petrum primatum totius ecclesiae a Christo tenuisse, ex promissione ei facta Matth. 16, sicut intelligit Hieronymus, Ambrosius, Cyprianus, et alii ex nominatione, quia primus nominatur Matth. 10. secundum glossam ibidem; ex solutione tributi, Matth. 17., ubi solus ipse fuit aequiparatus Christo, secundum Augustinum et Ambrosium. Ex eo, quod Christus rogavit pro fide eius indefectibili et iussit eum confirmare fratres Luc. 22., secundum Chrysostomum et S. Leonem; quod pastor ovium Christi constitutus est, Johan. ult., secundum Chrysostomum et Gregorium; quod Christus ait ad Petrum: Sequere me, non solum scilicet genere martyrii, sed et ordine magisterii, secundum Theophilum; quod solus iussus est Petrus venire super mare ad Christum, ut sic mundus, per mare designatus, totus ei subiectus secundum Bernardum de consideratione ad Eugenium, et per alia superius adducta, reputo conclusionem illam a tot sanctis Patribus, et novissime a concilio Constantiensi probatam esse veram. Nolo tamen inniti propriae prudentiae, paratus captivare intellectum meum et in iis et quibuscunque aliis iudicio iudicum ordinandorum sedis apostolicae, et aliorum prudentium et bonorum virorum.

Soli Deo Gloria.

Hora secunda.

M. Lutherus.

Cogimur adiicere coronidem, quia egregius D. D. diluens obiecta mea simul plurima opposuit, et rursus me respondere coegit. Et quanquam id voluissem praeterire, tamen ut ordinandis iudicibus per omnia meam sententiam declarem, paucis respondeo.

Primum opponebat, quod Petrus praefabatur electioni Matthiae, exhortans apostolos etc. Credo autem nec ipsi D. D. videri per hoc probari primatum Petri, si Petrus praedicat, cum in superioribus ipse mihi responderit, aliud esse apostolatum, et aliud administrationem regiminis. Non recte ergo dixit, Petrum sic praedicando exercuisse administrationem regiminis, alioquin et Stephanus *) erit primus et papa, quia et ipse praedicavit et multa fecit in populo.

Et quod credit Matthiam apostolum esse episcopum ordinatum a Petro, sum contentus, ut credat quidquid volet, ego non credo, nisi probet. Item quod Petrus **) exercuerit primatum in percussione Ananiae et Saphirae, potest dici, sed non probatur, nam suscitavit mortuos, quod et alii apostoli fecerunt. Item quod excusavit apostolos, ne viderentur esse ebrii, nec hoc iudicium est primatus, cum, ut dixi, egregius D. D. semper distinxerit primatum ab omnibus operibus et administrationibus communibus ceteris. Item quod Petrus ambulavit super mare, et Bernardus per mare interpretatur mundum, concedo, sed nihil ad primatum, cum et nos calcare debeamus mundum.

Illud liberis transeo de fidei indefectibilitate, rogante Christo, promissa, concedo enim fidem Petri nunquam cecidisse, etsi ipse ceciderit a fide. Tunc enim latro credidit fide Petri, quando Petrus negavit, ut Augustinus ait: Longe aliud est fides, quam primatus.

Item et illud, quod Petrus ***) dedit staterem pro Christo et se, in quo aequiparatus dicitur Christo, concedo, sed nihil ad primatum, imo contra primatum, nam mox sequitur, ut et Hieronymus interpretatur, ceteros apostolos ideo offensos, quod Petrum suspicarentur fore maiorem, coeperunt disputare, quis esset maior. Ideo Christus, advocato parvulo, compescuit eorum ambitionem, et sic sequentia textus fortius pugnant contra primatum, quam praecedentia pro primatu.

*) Act. 6. 7. **) Act. 5. ***) Matth. 17.

Illud. Johan. ult., quod soli Petro dictum est: Sequere me, interprete Theophilo, sit intelligendum non modo de genere martyrii, sed et ordine magisterii. Nego Theophilum, cum quod Augustinus melius videatur sentire dicens sic: Sequere me temporalia mala perferendo. Et si Augustinus non diceret, ipse textus evangelii convinceret. Exiit enim sermo inter discipulos, quod discipulus ille non moreretur, cum audissent Christum dicentem: Si volo illum manere, quid ad te? Tu me sequere. Ideo manifestissimum est, quod de genere martyrii et passionis imitatio ista intelligenda sit.

Quare ego rogo D. D. omittat nova adducere, et praesertim ea, quae non faciunt ad rem, cum et ego possem inducere illud Act. 8., ubi apostoli miserunt Petrum et Johannem tanquam inferiorem, et Act 15. Jacobus sermonem Petri et confirmavit et mutavit. Sed nolui haec et similia inducere, cum iamdudum concesserim primatum honoris Petro, solumque negaverim primatum potestatis super ceteros apostolos. Haec est enim illa persona, imo et primatus honoris, quam Deus non respicit, ut superius induxi, non autem illa persona piscatoris et paupertatis, ut Ambrosius, referente Doctore, exposuit. Hieronymus enim melius de magnifica qualitate Paulum interpretatur, quam pseudapostoli ad Galatas, tanquam ab autoritate Petri, subvertere voluerunt. Sum enim contentus optime, quod D. D. suam propositionem per autoritates Hieronymi, Ambrosii, Bernardi, Leonis confirmavit, praecipue super hanc autoritatem: Tu es Petrus, modo mea sententia, ut in praecedentibus dictum est, eisdem et maioribus autoritatibus et magis ad intentionem loquentibus, confirmatior habeatur, referens haec quoque ad iudicium, ut supra.

Eccius.

Reverendus Pater recludit hodie conclusa, et ea, quae velut accessoria et emblemata in conclusione adiecit coronidem, repercutit ut principalia,

et adeo metamorphosin curat, ut ignorem, an in opponentem vel respondentem sit transformatus. Ad rem brevibus.

Nunquam somniavi illam consequentiam: Petrus praedicavit, ergo fuit primus. Deinde credulitatem meam de Matthia improbat, et tamen rationem meam non diluit. Matthias et ceteri apostoli fuerunt episcopi, et non fuerunt ordinati a Christo, nec se ipsos ordinaverunt, quare non nisi a Petro fuerunt ordinati, quem Christus pastorem constituit. Quare mecum credat, vel aliud [1]) ad illud respondeat.

De excusatione Petri imponit mihi nunquam cogitatum. Quod primatum separaverim ab operibus administrationis aliorum apostolorum, nunquam fuit mentis meae, imo allegavi B. Gregorium, alios episcopos vocatos in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.

De Bernardo super transitu Petri super mare, dicit nihil facere ad primatum. De quo miror, quomodo dicere possit, si Bernardum legit. Nam ex intentione Bernardus voluit probare ex hoc primatum Eugenii super alios, et totum mundum debere ei esse subiectum; non sic aliis episcopis vel apostolis.

De statere ex litera sequenti vult elicere oppositum, quod tamen non fecit, sed Christus murmur apostolorum compescuit. At ego non meo capite, sed sanctorum Patrum verba sacrae Scripturae accipio, nam ex hoc B. Ambrosius voluit denotatum, Petrum reliquis superiorem futurum, quod et Augustinus in quaest. Evangel. testatur expressissime. Quaestio mihi non occurrit, quare nostro sensui non innitamur, sed S. Patribus.

De fidei defectibilitate transiit Pater, adducens tamen illud Augustini, quod fidem, quam Petrus negavit, latro in cruce servavit. Et ego de illo dicto transeo. Sciat tamen reverendus Pater, quod S. Cyprianus verbis Christi innixus voluit nullas haere-

---

1) In ed. orig. deest: aliud.

ses Romae vel in aliis ecclesiis exortas, sicut pridie dixi, quod in Romana sede fuerunt ducenti et duodecim Papae, et tamen ante eorum amotionem nullus definitive et sententiam ferendo in fide erraverit.

Ad Theophilum, quem pro suo nutu negat sine alicuius vel autoritatis vel rationis inductu, miror, quod ecclesiasticos Patres ita contemnit, qui sophistis est admodum infensus. Augustinum induxit, qui Theophilo non adversatur, Christum locutum de genere martyrii. Sed doceat, ubi Augustinus ordinem magisterii negaverit, cum ibidem tract. 124 de Petro fateatur, eum fuisse abundantiore gratia, unum eundemque primum apostolum. Et in Epistola 162: In Romana Ecclesia, inquit, semper apostolicae cathedrae viguit principatus. Quare non me roget, ut conclusionem nostram, quam reputo veram, non defendam,

Sua quae adduxit de Petro *), misso in Samariam, et per hoc primatum ab eo ablatum, quasi nesciamus aliquem mittere se ipsum, ut Filium Dei a Patre et a se ipso missum, non noviter ista ventilari coeperunt, sed omnia dudum fuerunt soluta per Alpharum, Johannem de Turre cremata et alios. Quod si Petrus Jacobo cessit Hierosolymis in concilio, et loci et senectutis rationem habens, primatum Petro non aufert. Sed ut videatur aliquid facere, tribuit primatum honoris Petro, forte velut ambitioso, cum ex me audierit Cyprianum, Hieronymum, et Anacletum, apostolos aequalis fuisse honoris. Ergo primatum honoris reverendus Pater tribuit Petro, quem S. Patres negant, contra primatum regiminis negat Petro, quem concors S. Patrum sententia et concilii Constantiensis Petro tribuit.

Desinat ergo, oro, gloriari se contra tam S. Patres, contra tam celebre concilium, se maioribus autoritatibus nixum, quod saepe ostenderim autoritates per eum inductas primatum non negare alicuius S. Patris sententia. Quare potius cum Graecis

*) Actor. 8.

sero sapientibus, velut de Troianis dicitur, tandem sapiat Rom. Pontificem verum Christi vicarium primum[1] in orbe tenere locum, sicut Graeci ipsi, imperator, patriarcha et primates hoc confessi sunt, et obedientiam fecerunt Rom. Ecclesiae Anno 1439. 22. Novemb. et sic fiat pax in diebus nostris. Quae omnia, ut supra, committo iudicio eorum, quorum interest et intererit. Soli Deo gloria.

M. Lutherus*).

Non displicent omnia ferme, quae locutus est egreg. D. D., praecipue illud Aug., quod apostolicae cathedrae principatus viguit semper in ecclesia Rom., si addidisset et unum verbum, scilicet principatus potestatis super omnes episcopos, et Bernardum credo torquere textum de ambulante Petro super mare, cum sequentia manifeste fidei tribuant ambulationem illam, non primatui, dicente Christo, cum submergeretur Petrus: Modicae fidei quare dubitasti? Et quod cupit, ut credam secum apostolos ceteros fuisse ordinatos episcopos a Petro apostolo, modo non placet obsequi, cum omnes fuerunt episcopi aequaliter Petro, ut textus per Petrum inductus probat de Juda: Et episcopatum eius accipiat alter. Haec de isto.

Eccius **).

De episcopatu, quod etiam Judas fuerit episcopus iuxta illud Psal. *): Et episcopatum eius accipiat alter, dico episcopatum ibi usurpari pro apostolatu, et non pro ordine episcopali. Nam apud plerosque dubium est, an Judas etiam fuerit sacerdos. Sed hoc nihil ad rem. Exiit tamen Judas buccella sumpta, quare dum in coena Christus ordinas-

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: primatum.

*) In ed. Jen. et origin. tantummodo in margine legitur: M. Lutherus. **) Ibid. in margine: Eccius.

*) Psal. 109.

verit discipulos sacerdotes, Judas non fuit episcopus consecratus. Committo haec iudicanda, ut alia.

De Purgatorio.

Contra nonam conclusionem argumentatur Eccius.

Non solum apud theologistas, sed etiam in sacra Scriptura, in S. Patribus habetur, quod vita haec praesens sit status et terminus merendi et demerendi. Quare existentes in purgatorio amplius mereri non posse, et sic non maiorem gratiam accipere. Et hoc ita esse probo per Jeremiam 25: Reddam eis secundum opera eorum, et secundum facta manuum eorum, ita etiam Paulus *) ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus.

Addo Hieronymum, ut gradatim descendam, eo loco apostolum intelligentem: Hoc dicit, inquam, quamdiu in mundo positi peregrinamur a Domino, conversatione bona id agamus, ut ei in futuro placere possimus, non, ut quidam putant, quod posteaquam excesserimus e corpore ibi aliquid operantes promereamur. Idem fatetur glossa ordinaria: Frustra ergo homo post corpus sibi hoc promittit, quod hic comparare neglexit. Ita etiam intellexit Ambrosius, solum facta corporis alibi praemiari.

Ex quibus liquet, cum gratia augeatur ex meritorum respondentia, et animae in purgatorio non poterunt aliquid operari meritorie, ex allegatis non poterit etiam in eis augeri gratia. Subscribit apertissime B. Augustinus in Ench. cap. 109. et 110. et repetit eadem verba principaliter quaest. 2. de 8. Dulcitii quaest. post multa. Quocirca, ait, hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. Nemo autem se spe-

---

*) 2. Cor. 5.

ret, quod hic neglexit, cum obierit, apud Deum promereri. Cessat ergo post mortem meritorii operis auctio, cessat et gratiae auctio meritis respondens.

M. Lutherus.

Opposuit egregius D. D. duas divinae Scripturae autoritates, et quatuor S. Patrum. Prima Jeremiae, ubi Deus dicit: Reddam eis secundum opera eorum. Miror satis, quod egregius D. D. haec et similia arbitretur contra me pugnare, cum ego in resolutorio meo multo plures adduxerim in hanc formam, et exposuerim, quomodo nihil contra me pugnent. Aut aeque contra purgatorium pugnant. Cum enim divina Scriptura tota prorsus nihil habeat de Purgatorio, sed omnia loquatur vel de inferno, vel coelo, volo hoc hac una responsione ad omnes autoritates respondisse, quod non faciant ad propositum, sequenter et expositiones omnium Patrum, nisi expresse meminerint purgatorii. Nam credibile est, quod, quando tractant Scripturas sanctas, sensum etiam Scripturae sanctae sequantur. Ideoque aliis rationibus et autoritatibus doceri oportet, animas esse certas, et non augeri eas in caritate.

Eccius.

Cum reverendus Pater plures se allegasse dicat autoritates in resolutorio et exposuisse, vidimus. Vidimus quoque glossam suam ad textum nihil facere, quod iam ostendemus. Hoc quoque non accipimus, in sacra Scriptura nihil haberi de purgatorio, quod dictum quidem Graecis et Picardis esset favorabile, verum christianae fidei adversum, ut recte meminit in resolutorio; sed ponamus solutionem suam unicam ad aciem [1]), qua dicit, adducta nihil facere ad propositum, quam concinne respondit. Aposto-

---

1) Loescher refert ex cod. MSo: ad arcem.

lus dicit: Unumquemque recepturum secundum quod in corpore gessit, D. Pater dicit, hominem recipere etiam secundum quod in purgatorio gessit. Augustinus dicit, omne meritum hic comparari, et D. Pater contradicit, etiam in purgatorio meritum comparari. Hieronymus dicit, postquam e corpore excesserimus, nihil nos promereri apud Deum, D. Pater contradicit, postquam e corpore excesserimus, adhuc in purgatorio nos promereri, ita de Ambrosio. Judicent iam illustrissimae dominationes, excellentiae et praestantiae vestrae, an per me inducta nihil faciant ad propositum, quae directe nihil dictis Patrum contrariantur. Peto ergo, quod vere solvat, vel ostendat, quomodo ad propositum nihil faciat, nec meretur, quomodo et ego plures sum ei adducturus autoritates, ut manifestarium sit, hoc non esse theologistarum, sed verorum theologorum.

M. Lutherus.

Ego, qui credo fortiter, imo ausim dicere, scio purgatorium esse, facile persuadeor in Scripturis de eo fieri mentionem, quemadmodum illud Matth. inducit Gregorius in dialogo: Non remittitur, neque in hoc seculo nec in futuro, volens peccata quaedam remitti in purgatorio.

Admitto et illud 2. Macha. 12: Sancta est et salubris cogitatio pro defunctis exorare etc. Sed hoc volo, quod in universa Scriptura non habeatur memoria purgatorii, quae posset stare in contentione et convincere, nam et liber Machabaeorum, cum non sit in canone, pro fidelibus potens est, contra pertinaces nihil facit. Et dictum Gregorii facillime eluditur, quod neque hic, neque in futuro peccatum remittatur, id est, nunquam. Ideo nolo mihi suspicionem fieri, quod faverem Bohemis et Graecis. Hoc pro primo.

Ad replicam D. D. dicam nihil aliud, quam quod iam prius dixi. Idem enim repetit, ideo et idem respondeo.

Dixi enim, in sacris literis nihil haberi de purgatorio, ideo non posse eas neque expositiones earum ad negotium purgatorii aptari. Redditur autem aut bonum bonis, aut malum malis post mortem. Medii sunt, qui in purgatorio sunt, de quibus dictae autoritates non loquuntur, quibus neque redditum est bonum neque malum, et sic purgatorium per medium autoritatum semper transiit.

Eccius.

Quod se excusat, credere se et scire purgatorium esse, bene accipio et prius novi. Sed quod negat in sacra Scriptura purgatorium probari, hoc tanquam falsum et graecanicum respuo, in proposito manens, quanquam nec illud nec alia multo maiora contra protervos et pertinaces convinci possint, ut de Ario et aliis Patribus. At quod propterea illud dicatur, non reperiri in Scriptura, quia contra pertinacem convinci non possit, est omnino captiosum et religioni nostrae adversum.

De libris Machabaeorum, quos dicit facere pro fidelibus, sed non esse in canone, et hoc, inquam, falsum est, quamvis enim apud Ebraeos in canone non fuerint, tamen ecclesia recepit eos in canonem, ut Pater Domini Patris Augustinus, Libr. de civitate Dei, testatur, lib. 8. et S. Ipho [1]) in suis Decretis constitutionem inserit, qua ecclesia libros illos in canonem recepit.

Quod in suo proposito, persistere vult reverendus Pater allegata per me non facere ad propositum, quae tamen de directo ei contrariantur. Primo enim quod dicit autoritates illas respicere coelum vel infernum, non iuvat, quia de directo faciunt mentionem de statu merendi et demerendi et hunc statum definiunt morte terminari. Contra reverendus Pater nullo S. Doctore innixus audet animabus a corpore existentibus terminum merendi prorogare, et merita purgatorii in coelo remunerari, et apostolica clamat

1) Loescher notam adiecit: Ivo Carnutensis.

sententia, solum remunerari opera, quae homo in corpore gessit. Quare dicta in resolutione sua perpendi, sed tanquam insufficientia acceptare non potui, ut illas contrarietates prius aperiat.

M. Lutherus.

Primum, quod egregius D. D. dicit, non ideo aliquid negandum esse de Scriptura, quia pertinaces convinci non possint, optime et verissime dicit, sed loquor ego de his pertinacibus, qui nos nostra autoritate et proprio iaculo confodere possunt. Evidens enim est librum Machabaeorum pertinere ad vetus Testamentum. Quando ergo S. Hieronymus canonem Ebraeum conscripserit, et eos solos libros valere in contentione, qui de canone sunt, definiat, sitque in hac sua sententia receptus, facile nostro telo verberabimur, nisi fidelibus persuadeamus.

Secundo probat, librum Machabaeorum esse receptum in canonem, contendit ad aequivocationem, et facile concordabimur. Scio, quod ecclesia recipit hunc librum, et hoc dixi, sed non potest ecclesia plus tribuere autoritatis aut firmitatis libro, quam per se ipsum habeat, sicut et ceterorum Patrum opuscula approbat et recipit, sed non ideo confirmat aut meliora reddit. Transeo ergo ista, quae in multis dicuntur, canon et canon.

Tertio dicit, autoritates inductas directe facere mentionem de statu merendi, et eundem morte terminari. Respondeo sicut prius: Quia nihil de purgatorio meminerunt, sed tantum de coelo et inferno, ideo moriens ad coelum non meretur, moriens ad infernum non meretur, et sic terminatur utriusque status merendi, alioquin possit eisdem autoritatibus evidentissime probari purgatorium.

Quarto dicit, me nullo autore inniti, et prorogare terminum merendi, item, merita purgatorii remunerata asserere. Fateor, hoc enim feci, ut disputarem et audirem meliora, quam ego noverim. Ego enim nihil de purgatorio novi, nisi animas ibi pati iuvandas operibus et orationibus nostris, paratus hu-

militer doceri, si qua plura de ipso possunt tradi. Quare apostolus contra me inductus, quod solum opera in corpore gesta remunerentur, relative ad purgatorium acceptus est a D. D., quomodo iam dixi non posse accipi, sed solum ad coelum vel infernum. Ista relatio si observetur, patet, quod non pugnet contra me, aut demonstrabit purgatorium.

Nona Julii [1]).

Eccius.

Primo, cum D. Pater dicit, autoritates inductas non intelligi de purgatorio, placet, quoad hoc, quia meritum solum in hac vita, ergo purgatorium excludunt in hac vita. Deinde certum est, Augustinum in Ench. loqui etiam de purgatorio, quia ibidem probat animas suffragiis vivorum relevari. Et Hieronymus increpat eos, qui putant animas exutas mereri, qui purgatorium asserit, Esa. ult.

Quod vero dicit, conclusionem suam esse disputationem, quasi non habens de ea magnam fiduciam, miror plurimum, cum iam post annum illam ventilaverit, et magnifico titulo disputationem inscripserit contra novos et veteres errores, sententiam quoque recentiorum theologorum nec stulto verisimilem affirmat, ac contemptim eos theologistas nuncupat. Quod vero divinatur canonis aequivocationem, non patior, quoniam Augustinus in illo lib. 18. de civit. Dei eundem terminum, maxime in puncto adversativo, non potuit aequivocare, dicendo, quod non fuerit in canone apud Ebraeos, sed apud ecclesiam. Deinde exploratum est, cum plura essent evangelia scripta, autoritate ecclesiae quatuor in canone recepta, et sic libros Machabaeorum receptos testatur prologus, tamen ab ecclesia inter divinorum voluminum annotantur historias, sed melius ad rem.

---

1) Loescher ex cod. MSo hic affert: Sabatho D. Marci.

Quia se fundat in hoc, quod purgatorium non sit in sacris literis expressum, contra quod est concilii Florentini decretum, quod et Graeci abnegato errore assumpserunt, deinde plures loci sacrae Scripturae, ut illud *): Transivimus per aquam et ignem, et perduxisti nos in refrigerium; illud. Eccles. 4: De carcere et catenis egreditur ad regnum; illud Matth. 5: Dixit dominus: Esto consentiens etc. ne in carcerem mittaris, Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. Ubi per carcerem intelligit locum purgatorii, ex quo homo non liberatur, nisi plene satisfecerit, sicut interpretatur B. Gregorius in loco respondente super Lucam. Ratio tamen Gregorii, quam reassumit B. Bernardus ser. 66. super Canticis, est valida, quod Christus innuat aliqua peccata remitti in futuro seculo.

Sed apertissimus textus est 1. Corinth. 3: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Et dies Domini declarabit, quia in igne revelabitur. Et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit, et ibi de stipula, foeno etc., ubi B. Ambrosius dicit, Apostolum expresse locutum de purgatorio. Idem testatur glossa interlinearis, glossa quoque ordinaria. Subscribit [1]) B. Hieronymus lib. 2. contra Jovinianum, B. quoque Gregorius de purgatorio accipit, quod et B. Bernardus super Canticis facit. Et ne quis obiiciat mihi Augustinum in Encher. cap. 67., qui et de igne praesentis seculi verba illa posse intelligi ait, legat eundem completius ibidem, et quaest. 2 de 8. Dulcitii quaestio., et reperiet Augustinum illa verba apostoli, sicut sunt manifestissima, accipere quoque de purgatorio.

Quare nedum in libris Machabaeorum **), quod utique ecclesiae sufficeret, sed et in aliis Scripturis purgatorium asseritur, nisi Gregorius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Bernardus sint de numero

---

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: subscripsit.

*) Psal. 65. **) 1. Mac. 12.

theologistarum; nescio alioquin quomodo reverendus Pater possit fateri, se scire, esse purgatorium, cúm literae sacrae Scripturae ita valide velit innití, et cum clarissima sint Scripturae testimonia pro neotericis theologis. Ipse nec unum locum in Scriptura assignare poterit, ubi merita vel gratiam in purgandis augeri asseratur, cum contra Sapiens dicat, Eccles. 11: Et si ceciderit lignum ad austrum aut aquilonem, ad locum ubi ceciderit, ibi erit. Glossa ordinaria: Id est, locum quem hic tibi praeparaveris, tunc habebis, quia in domo Patris mei, ait Christus, mansiones multae sunt, certa mànsio morienti deputatur, ultra quam suis meritis in purgatorio ascendere nequit. Sic Damascen. lib. 2. cap. 4. testatur: Scire autem oportet, quod hoc est in hominibus mors, quod in angelis casus, et declarat hoc quoad terminum merendi. Sic Sapiens Eccl. 9: Quidquid potest manus tua instanter operare, sicut ad illum sensum allegavit devotus ille et dignus ecclesiae minister, Johannes Capistranus. Ita hoc Apostolus docuit ad Galat. 6: Nolite errare, Deus non irridetur. Quae enim homo seminaverit, haec et metet. Quoniam qui seminant in carne sua, de carne metent corruptionem, bonum autem facientes non deficiamus, ergo [1] tempus habentes operemur bonum ad omnes. Glossa, quod homo seminaverit, scilicet praesentis vitae labore. Non ergo in purgatoriò seminantur merita, sed in praesenti vita. Quod et Chrysostomus confirmat per illud Johannis 9: Me operari oportet opera eius, qui misit me, donec est dies, venit enim nox, quando nemo operari potest. Dies, ait Chrysostomus, est praesens vita. Ideo Augustinus hortatur nos, debere operari, dum vivamus, ne per noctem praeveniamur. Accedat testis etiam B. Ambrosius, volens apostolum loqui de tempore praesentis vitae nobis concessae, ut iuste conversemur. Quare egregius Psaltes ait, Psal. 104: Exivit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam.

---

1) In ed. Jen. et apud. Loesch.: ergo dum.

Postremo, expressa est illa Augustini sententia, praeter superius allegata, ubi tamen purgatorii meminit, sententia est eius cap. 3. de fide ad Petrum: Tempus acquirendi vitam aeternam in ista tantum vita Deus hominibus dedit. Hieronymus quoque lib. 3. super illud ad Galat. 6: Unusquisque onus suum portabit, ostendit, quomodo homines meritis suis iuventur in hac vita, sed vocati ante tribunal, quod fit in morte, tunc nec Job, nec Noe, nec Daniel possint stare pro quoquam sed unusquisque portabit onus suum. Nam ut pulchre B. Bernardus docet, in cuiusque hominis morte particulare fiet de eo iudicium, quod fieri non posset, si adhuc terminum haberet merita sua in purgatorio cumulandi, et gratiam augendi, quia, ut per prophetam Zachariam inquit, adaequabit gratiam gratiae, gratiam gloriae reddet in proportione ad gratiam fidei. Quod si etiam testimonia illa non essent ita clara, quae tamen sunt apertissima, hoc unum deberet reverendum Patrem in proposito absterrere, quod theologus absque theologico fundamento pro suo arbitrio non existens iudex, nec iudicis assessor, animabus exeuntibus terminum merendi vult prolongare. Quare quoad istam particulam concludendum videtur, animas in purgatorio satis pati et purgari a delictis, sed maiorem gratiam non mereri.

De secundo principali, quo negat, animas in purgatorio esse certas de salute, hoc iterum arbitror nulla sacrae Scripturae autoritate fundatum. In praesentia tamen, quod sint certae de salute, adduco illud Apocal. 5: Vidi in dextra sedentis supra thronum etc. Et nemo inventus est dignus aperire librum, nec in coelo nec in terra, nec subtus terram. In inferno indubitate nulla est dignitas librum aperiendi, quare de purgatorio loquitur. In quo etiam sunt aliquando S. viri miraculis coruscantes, sicut de S. Paschasio testatur B. Gregorius 4. dialogo, et historia de S. Severino Coloniensi episcopo, natione tamen Suevo. Illud idem asserit et infra: Et omnes cantabant, in coelo, in terra, et subtus terram. Sed de salute quasi desperantes, non cantant,

quare eo ipso, quod sacra anima tantum ibi esse asserit, animas certas de salute affirmat.

Praeterea in canone missae, ubi pro defunctis in purgatorio oratur, ita dicimus: Memento, Domine, famulorum tuorum, qui nos praecesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis etc., ipsis et omnibus in Christo quiescentibus. Si ergo iuxta sacratissimum missae canonem animae quiescunt in Christo, quomodo possunt esse in tali turbatione et horrore, quasi desperationis, sicut declarat reverendus Pater in suo resolutorio Concl. 14. usque ad 20. Non enim video, quomodo in tali horrore, tremore, turbatione, et quasi desperatione, quae omnia maximam dicunt inquietudinem, animae purgandae possint dici dormire in somno pacis, quod praedicta omnia paci adversentur. Sed tunc a veris Christianis recte censebuntur in pace quiescere, dum securae exspectant terminum suae purgationis. Haec sunt partim, quae me moverunt, et hodie movent, ad dissentiendum reverendo Patri, paratus tamen stare iudicio et informationi aliorum.

M. Lutherus.

Tria per ordinem egregius D. D. copiosissime contra me prosecutus est, primum canonem Scripturae comprehendere libros Machabaeorum, deinde purgatorium probari etiam aliis locis Scripturae, tertio conatus ostendere, animas esse certas de salute sua.

Respondeo: De primis duobus nulla est inter me et dominationem suam controversia. Ideo non erat necesse tot autoritates colligere ad eam rem, quam forte constantius affirmo, quam ipse, ut qui me scire professus sim, esse purgatorium. Sed hic vertitur scopus, an possit probari animas in purgatorio mereri, et gratiam in eis augeri, tamen transeamus per ordinem.

Primo dixit autoritatibus heri adductis statui meritum solum in hac vita, ergo excludi in futura vita, quod ipse intelligit purgatorium, et sic aptat auto-

ritates ad purgatorium. Ego autem concedo de futura vita, vel inferni vel coeli. Adduxit etiam Augustin. in Ench. loquentem de purgat. et Hieron. increpantem eos, qui exutas animas mereri asserant. Utrumque concedo. Me etiam reprehendit, quod dixerim, me disputare hanc propositionem, quasi non habens fiduciam de ea, qui magnifico titulo scripserim, contra novos et veteres errores me disputaturum, sententiam recentiorum nec stulto verisimilem affirmarim ac contemptim eos theologistas nominarim.

Dico, sicut heri dixi, me adhuc nihil scire de negotio animarum et purgatorii, et hoc appellem errorem, quod quidam audent asserere quod ignorant, et opiniones Patrum, ut B. Thomae, Bonaventurae et similium, quas ipsi non asseruerunt, ipsi tanquam certos articulos fidei pronunciant. Hos ego appello theologistas et non theologos. Opiniones tractari debent in scholis, in populum praedicari verba et opera Dei. Psal. 19: Coeli enarrant gloriam Dei etc. Non ergo ego damno opiniones optimorum Patrum, sed resisto fabulis istis, qui ex opinionibus hominum nobis conflant articulos fidei, quod non est boni theologi officium.

Quod canonem ego aequivocaverim contra Augustinum lib. 18. cap. 26. coegit me divus Hieronymus. Item Eusebius in historia ecclesiastica recensens et antiquorum autoritates. Ideo stat aequivocatio, cum aliter Augustinus, aliter Hieronymus de antiquioribus, de Canone sentiunt, et per consequens nullum robur argumenti in contentione relictum est. An prologus Hieronymi inter divina volumina libros Machabaeorum enumeret, non memini, transeo illud, quod quatuor evangelia autoritate ecclesiae recepta sunt. Haec enim erit alia materia.

Post hoc dicit, contra concilium Florentinum esse, quod purgatorium non sit in Scriptura expressum. Respondeo: Concilium non potest facere de Scriptura esse, quod non est de Scriptura natura sua, sicut nec ecclesia potuit facere evangelia, etiamsi approbavit evangelia.

Quare videamus autoritates. Primo illam Psal. 65: Transivimus per ignem et aquam. Respondeo: Non valet ad purgatorium, loquitur de persecutionibus Sanctorum, sicut in multis aliis locis: Psal. 17: Igne me examinasti, item 26: Ure renes meos et cor meum, et 1. Pet. 1: Modicum, si nunc oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio fidei vestrae multo sit pretiosior auro, quod per ignem probatur. Et breviter, tropus est iste vulgatissimus Scripturae, per ignem et aquam intelligi[1]) tribulationes. Ideo nimis haeret in literis et syllabis, quod mihi imponit D. D., qui ignem pro purgatorio accipit.

Item et illud Ecclesi. *): Quod aliquis de carcere et catenis egreditur ad regnum. Satis est clarus textus de vanitate huius mundi disputantis, quod casu vertente is, qui nunc servus est, fit rex, et qui rex est, fit servus. His et similibus autoritatibus, si contra negantes pugnaremus, nihil nisi ludibrium de nobis et ecclesiae adversariis faceremus. Quanquam ego libentissime omnia haec admitto, et si qua sunt similia.

Tale et illud est Matth. 5: Esto consentiens adversario tuo, ne tradat te tortori etc., ubi per carcerem dicit intelligi per Ambrosium locum purgatorii, libenter admitto. Sed quia alii Patres in diversum exposuerunt, praesertim Augustinus de inferno et nunquam egressuro exponit, fit autoritas dubia, fidelibus suadens, resistentes [2]) non convincens. Ut id taceam, quod textus consequentia ne patiatur quidem de purgatorio intelligi, dicit enim de consentiente adversario, et dissentiente, volens dissentientem damnabiliter, et contra Christi praeceptum peccare, quae pertinent ad infernum, non ad purgatorium.

Rationem Gregorii consentiente Bernardo dicit esse validam, quod Deus remittit aliqua peccata in

1) In ed. Jen. et apud. Loesch.: intelligit. 2) In ed. orig. et Jen.: resistens.

*) Eccl. 5.

futuro. Respondeo: Verum est apud fideles, sed invalida apud resistentes.

Post haec dicit, esse apertissimum textum 1. Corinth. 3: Si[1]) cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen, quasi per ignem, et Ambrosium et Hieronymum, glossam ordinariam et interlinearem, Gregorium, Bernardum, intellexisse hoc loco [2]) apostolum de purgatorio, licet Augustinus alicubi de praesentis seculi igne eadem verba posse intelligi dicat. Respondeo: Adeo non est apertissimus hic textus, ut ego hodie fatear, cum multa excusserim, me adhuc nescire germanum sensum Pauli, ita variantibus interpretibus, quanquam per me libens admittam de purgatorio. Verum cum apostolus apertissime dicat, opus uniuscuiusque per ignem probari, in quo igne dicit revelandam diem Domini, quae declaret uniuscuiusque opus, ut sunt aperta verba, meo tenui iudicio videtur loqui de igne conflagrationis et extremi iudicii, aut ut Augustinus tropologice de igne persecutionis temporalis, qua maxime probatur fides et fidei doctrina. Et quaecunque super haec aedificantur.

Quare adhuc nihil habetur ex sacris literis manifestum de purgatorio, quod in contentione valeat. Non ergo beatissimos Patres de numero theologistarum habeo, quia purgatorium cum eis confiteor, nec ipsi opiniones et ignorantias suas de statu animarum pro articulis sanxerunt, sicut faciunt theologistae.

Miratur D. D., quomodo possim scire, esse purgatorium, et ego nec unum locum habeam pro me in Scripturis, cum haec, ut dicit, clarissima Scripturae testimonia pro neotericis theologis facere putet. Respondeo: Non est necesse confiteri, qua via noverim purgatorium, vel quaecunque. Deinde haec

---

1) In ed. orig. tantummodo legitur: Si cuius. ipse salvabitur etc. 2) In ed. orig. desunt verba: hoc loco, reddita sunt ex ed. Jen. et Loesch.

testimonia clarissima pro purgatorio sunt adducta, non pro statu animarum in purgatorio.

Jam illa autoritas Eccles. 11: In quocunque loco ceciderit lignum, sive ad austrum sive ad aquilonem, ibi erit; ubi glossa ordinaria, intelligit: locum, quem hic tibi praeparaveris, habebis, nescio, quo ingenio ad propositum ducatur; si enim per locum praeparatum [1]) intelligit purgatorium, manendum erit in aeternum in purgatorio, si autem intelligit, quod si hic praeparaveris, id est, merueris, tunc non facit ad autoritatem Eccles. 11, qui nihil de merito loquitur, sed de morte hominis.

Transeo illud, quod Christus *) dicit, in domo Patris sui esse multas mansiones, et quod certa mansio morienti deputatur, ultra quam ascendere nequit. Totum pro me est. Scio, quod unicuique mansio deputatur post mortem, sed non statim pervenit ad mansionem post mortem, nisi mansionem iterum pro purgatorio accipiat, et sic morientes ab aeterno regno excludit.

Item et illud Damascen.: Hoc hominibus mors, quod angelis casus. Respondeo: Si ergo post mortem ceciderit in purgatorium, sequitur, quod in aeternum purgabitur, aut oportet Damascenum, sicut et omnia praecedentia, intelligi de duabus ultimis mansionibus, damnationis et beatitudinis, et non de purgatorio.

Ita et illa Eccles. 9: Quodcunque poterit manus tua instanter operare, quia nec ratio nec sensus apud inferos est, quo tu properas. Si de purgatorio intelligit, iterum purgatorium erit infernus, ergo solum de inferno, citra memoriam purgatorii, loquitur.

Johannem Capistranum libenter admitto, sed extra contentionem.

Jam, quod apostolum Galat. 6. dicit contra nostram sententiam loqui: Quae homo seminaverit in

---

4) In ed. orig. additum legitur: et humidum.

*) Joh. 14.

carne, haec metet, et illud Johan. 9: Venit nox, quando nemo poterit operari, quod Ambrosius de praesentis temporis vita exponit, quomodo mereamur, clarum est, quod nihil facit [1]) ad rem. Apostolus enim non de purgatorio, sed de extremo iudicio loquitur. Et Christus per noctem salva tamen reverentia Chrysostomi intelligit infidelitatem, ut clarum est ex proximo textu, quamdiu ego in mundo sum, tam diu lux sum mundi volens, quod extra fidem Christi nemo possit bene operari, tamen Chrysostomum admitto, quia respicit ad extremum iudicium.

Autoritas Psal. 104: Exivit homo ad opus suum usque ad vesperam, permittitur trahi figurativo sensu ad vitam et mortem hominis, sed genuino sensu, et qui pugnet in contentione, loquitur de admirabili dispositione Dei, quod hominem ita disposuerit, quod homo exeat ad [2]) vesperam diei naturalis ad operationes suas. Et Augustinus recte sensit capite 3. de fide ad Petrum, tempus acquirendi vitam aeternam esse datum hominibus, tamen in ista vita, quia ut dixi, semper ad futuram vitam respiciunt, non ad purgatorium.

Et Hieronymus super Galat. 6: Unusquisque portabit onus suum etc. bene ostendit, quod homines meritis suis iuventur in hac vita, sed vocati ante tribunal, quod fit in morte, tunc nec Job, nec Daniel possunt stare pro quoquam. Respondeo, quod autoritas est robustissima contra egregium D. D., quia si verum est, hominem in morte vocari ante tribunal, et tunc nec Job, nec Daniel possunt stare, frustra orat ecclesia pro mortuis. Et sic negatur purgatorium. Quare de tribunali novissimo loquitur Hieronymus, post finitum purgatorium.

Bernardum etiam induxit, quod in hominis morte agatur particulare iudicium, quod non fieret, si haberet terminum adhuc merendi. Respondeo:

---

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: faciat. 2) Ibidem: usque ad.

quidquid sit de particulari iudicio, consequentia non valet.

Transeo autoritatem Zachariae: Adaequabit gratiam gratiae, quia tropologico et bono sensu exponitur, sed non proprio.

In fine huius articuli dicit: Etiamsi non essent tam clara haec testimonia, hoc tamen deberet me absterrere theologum, quod sic absque fundamento pro meo arbitrio, cum nec iudex, nec assessor fuerim, et tamen animabus exeuntibus terminum prorogarim merendi. Idem retorqueo in ipsum D. D., cum nec ipse iudex nec assessor fuerit, et tamen animabus certum statum iuxta opiniones suas definiat absque fundamento, praesertim cum id nolit esse opinionem duntaxat (quod libentissime tolerarem), sed certam scientiam.

Hora secunda continuata Disputatio per eundem

D. Martinum Lutherum,

qui dixit declaraturum, se recte [1]) et candide de Scripturis sentire.

Et quia mea sententia non satis intellecta videtur egregio D. D., quantum possum apertius me expono, quod Scripturae et S. Patres antiqui in suis sententiis respiciunt futuram vitam, qua vel salvantur vel damnantur animae, nihil de purgatorio interim cogitantes. Ideo multae illae autoritates, quae abnegant statum merendi post hanc vitam, non pertinent ad purgatorium. Quod si adhuc non intelligitur, fingatur purgatorium nullum esse, sicut non fuit eius cogitatio in mentibus eorum. Tunc adhuc stabunt et verae erunt omnes autoritates inductae, quod ante mortem est vita [2]) merendi. Deinde non sic de meritis loquor animarum in purgatorio, quod aliquid operentur, sed quod recipiant gratiam am-

1) In ed. origin.: qui dixit se declaraturum recte etc.
2) Loescher scribendum esse coniicit: meta.

pliorem. Cum apud omnes constet culpam non remitti, etiam venialem sine augmento gratiae, et in purgatorio culpas remitti scribat divus Gregorius in dialogorum 4, et recitatur dist. 25. can. qualis, sic tamen hoc assero, ut pro opinione habeam, imo, ut fatear, pro ignorantia. Soli Deo credo cognitum esse statum animarum in purgatorio.

Ad tertium principale de scientia salutis earum, ubi induxit primo Apocal. quintum caput, quod nemo inventus est nec in coelo, nec in terra, nec subtus terram, qui dignus esset aperire librum, volens per subtus terram intelligere purgatorium, ut in quo et aliquando sancti viri fuerunt, sicut Paschasius et Severinus:

Dico, quod haec glossa autoritatem non habet, ideo eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Fateor quidem, Sanctos in purgatorio fuisse, imo nullum in purgatorio esse, nisi Sanctum. Posset ergo contentiosus dicere, subtus terram esse idem, quod infernus, vel quodlibet aliud, ut quod nec daemones, nec homines, nec angeli possint aperire librum, sicut dicitur, trina rerum machina colere Deum; et apud apostolum *) tam coelestia, quam terrestria, quam inferna genu flectere; siquidem et daemones contremiscunt **), imo, ut in eodem libro modus est, Subtus terram, significat etiam mortuos, ut dicit in alio capitulo: Terra dedit mortuos suos, et infernus dedit mortuos suos.

Quod autem sequenter inducit omnes: Cantabant in coelo, et in terra et subtus terram, desperantes autem non cantare posse, respondeo: Non dixi animas desperare unquam, sed quando una ecclesiae sententia eadem est poena inferorum et purgatorii, dixi eas similes esse desperatis, quomodo leguntur et in hac vita quidam tentati fuisse desperatione, ut in Psalterio in multis locis: Ne avertas faciem tuam a me, et assimulabor descendentibus in lacum. Deinde cantare Domino, non semper est

*) Philip. 2. **) Jacob. 2.

laetari et gaudere, imo canticum novum est canticum crucis, hoc est, laudare et portare Deum in mediis tribulationibus atque adeo in morte.

Quod tertio adduxit canonem Missae, ubi pro defunctis orantes dicimus: Dormiunt in somno pacis, et quiescunt in Christo, non videt, ut dicit, quomodo possint dici dormire in somno pacis, si sint in tali turbatione, tremore et inquietudine maxima. Ideo interpretans hanc quietem pacis dicit, quod exspectant secure terminum suae purgationis. Respondeo: Non satisfacit mihi haec glossa, et idem per idem probatur. Nam esse eos inquietos, probat id quod sequitur in Canone: Ipsis, Domine, et omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerii lucis et pacis indulge, et illud, quod omnes oramus: Requiem aeternam dona eis, Domine. Item: Dona eis pacem, quod non potest intelligi, dona eis, exspectare secure terminum suae purgationis, quod D. D. interpretatus est esse pacem. Rectius ergo meo iudicio requiescunt in pace, quoad corpus. Dormire enim in sacris literis in pace, significat quiescere in sepulcro. Et sic patet, quod egregius D. D. non probavit scientiam salutis eorum, imo quodammodo tollit poenas purgatorii, dum eis tribuit pacem.

Eccius.

Quia nobis constitutum est arctum tempus hanc materiam hodie finiendi, ut pro qualitate materiae solutiones nihili refutare non possim, et alia puncta purgatorii attingere, paucula quaedam afferam, ut facile agnoscatur vitasse reverendum Patrem materiae nostrae medullam, et diverticula quaesivisse. Unde primo cum Augustino dixissem [1], omne meritum hic comparatur, et quod nemo speret, quod hic neglexit, cum obierit, apud Deum promereri. Similiter et Hieronymus dicit, se utrumque conce-

1) In ed. origin.: induxissem.

dere. Sed quae tunc est ista obstinatia, si Augustinum concedit, omne meritum hic comparari, ut dicat gratiam in animabus, etiam in purgatorio augeri.

Neque valet in praesentia collyrium suum ad omnes autoritates, quas dicit non loqui de purgatorio, nam B. Augustinus illud idem dixit, cum de animabus in purgatorio tractaret, et in Ench. et in libro de cura pro mortuis agenda c. 1. Nam post mortem non possumus agere quod prodest, sed recipere quod egimus. In hanc enim inciderat Augustinus difficultatem, quomodo suffragia mortuis prodesse possunt, quia nihil mererentur? Recurrit ad hoc, ut in vita meruerint, quod eis post mortem prodesset, quare frustra nitebatur me instruere de sensu suo, quem satis bene accepi. Nec persuasiuncula sua quidquam momenti habet apud Christianum, quia venialia non remittantur sine augmento gratiae. Probet hoc reverendus Pater. Nulla autoritate hoc est fulcitum, imo est falsum, cum peccatum veniale Dei offensam non faciat ex Dei misericordia, non opus est nova gratia in eius deletione, sed sufficit, quod aliquis pro eo satis patiatur.

Quod vero secundo loco excusat se de errore, quia non video unam literam adductam per D. Patrem pro sua nova doctrina: ideo merito debet reputari suspecta, cum recentiorum theologorum sententia tot sacrae Scripturae et sanctorum Patrum nitatur autoritatibus. Nec hoc excusat, quod aliquibus imponit facere opiniones Thomae vel Scoti sicut articulos fidei, de quo mihi non constat. Ego non Thomam vel Scotum, sed clarissima ecclesiae lumina cum sacra Scriptura adduxi, viderit ipse, quos theologistas incuset.

Tertio ad Augustinum dicit de libris Machabaeorum, fortiorem opponendo B. Hieronymum, at Hieronymus nullibi negat libros Machabaeorum apud ecclesiam esse de canone Bibliae, quin in prologo hoc constanter asserit fuisse annotatum inter divinorum voluminum historias. Quare opusculis S. Patrum in can. Rom. 15. dist. non debuit aequiparari.

Cum vero ei opposuissem de concilio Floren., respondet, concilium non posse facere aliquid esse de Scriptura quod non sit. Hoc quidem verum, sed quid hoc est, concilium tam laudabile tanta temeritate contaminare, ut hoc absurdum decernat. Cum vero doctissimi fuerint in eo concilio viri, malo credere concilio, quod a Spiritu sancto regitur, quam Domino Luthero, non quod concilium faciat aliquid de Scriptura, quod non sit, sed quod credam concilium melius habere sensum et intelligentiam Scripturarum decernendo hoc esse de Scriptura, quod in Scriptura reperitur.

Evanida est sua excusatio, posse reperiri semper expositionem, ita, quod textus allegatus non valeat in contentione contra pertinaces, nam illud esset omnium haereticorum labitulum, qui semper aliquem expositionis fucum possent afferre, quibus contenderent catholicas veritates in Scriptura sacra non esse expressas. Ita hodie adhuc perfidi Arii duraret haeresis, quod homousia [1]) ex sacris literis tam expresse probari non posset, quin in contentione pertinax qualicunque fuco non evaderet.

Similiter bene novimus, ecclesiam non posse facere evangelia, tamen ecclesia facit, ut relictis Nicodemi, Bartholomaei, Thomae et aliorum evangeliis, quatuor duntaxat indubitatam fidem adhibeamus, in quo ecclesiae iudicio standum est in evangeliorum acceptatione. Ita et in sacrarum Scripturarum intelligentia et expositione.

Porro assumens autoritates per me inductas ab initio, voluit praeter necessitatem hoc factum, quia et ipse crederet purgatorium esse, non meminit, quod ex tot autoritatibus terminum merendi in praesenti vita statuentibus voluit se evolvere, quia purgatorium ex sacris literis non probaretur, quod dictum, ne Picardi et alii schismatici pro se arriperent, qui non sciunt purgatorium esse, sicut

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: homousion.

D. Pater, merito fuerat a me confutandum. Dimissis aliquibus duos saltem conspiciamus locos.

Matth. 5. noluit per carcerem intelligi purgatorium, quia et Augustinus, quod minime me latebat, per carcerem infernum intelligit. Addo ultra D. Patrem, Chrysostomum intelligere praesentem vitam, sed rectiorem esse Ambrosii sententiam, vel saltem non contemnendam, qui per carcerem purgatorium intelligit, verba Christi hoc indicant, debere illum solvere usque ad novissimum quadrantem [1], sed in inferno nulla est solutio, sicut nulla est redemptio. Neque fucus additus ad Ambrosii expositionem refellere potest, quod in carcerem trudendus peccaverit mortaliter. Quoniam et propter peccata venialia et propter peccata mortalia, tamen contrita, in purgatorio puniuntur, quod ex Machabaeis *) accipimus, dum inquit: Sancta et salubris est ergo cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. Hi enim, qui occisi fuerant, et pro quibus Judas Machabaeus oblationes fecit, peccaverant mortaliter propter spolia idolorum, quamvis credantur poenituisse in ipsa caede, iuxta glossam ordin. ibidem, et illud Psal. **): Cum occideret eos, quaerebant eum.

Quarto, dum apertissimum Pauli apostoli locum 1. Corinth. 3. adduxissem, quem Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius, Bernardus, Isidorus, cum glossa ordin. intelligunt de igne purgatorii, fatetur reverend. Pater se germanum sensum huius loci non habere, ideo contemptis tot Patribus, novam attulit sententiam, apostolum loqui de igne conflagrationis, quia apostolus meminerit diei Domini, et quod uniuscuiusque opus ignis probabit; ego, qui semper audivi antiquioribus maxime Sanctis credi debere, S. Patrum exosculor sententiam, et novam illam glossam, et verba D. Lutheri non accipio, nisi probetur [2]) sacrae Scripturae autori-

---

1) In ed. origin.: dodrantem. 2) Ibid.: probet.

*) 2. Mac. 12. **) Psal. 78.

tate. Nec iuvant ea, quae ponderat in praesentia, quae et S. Patres bene legerunt. Quamvis enim peculiariter dies iudicii extremi dies Domini dicatur, ut Bernardus quoque meminit, tamen in cuiusque hominis morte, cum iudicium fit, dies Domini dici potest, neque tam exactam et captiosam accipiat distributionem, ut Sophistae facere solent, in vocula uniuscuiusque. Sed de his accipiat, qui stipulam, lignum et foenum superaedificarunt, sicut et August. complicat distributionem Johan. 1: Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Unde invicta est apostolica sententia, eos, qui super fundamentum aedificant lignum, foenum, stipulam, salvos fieri, sed per ignem purgationis, ut sic nullum malum maneat impunitum.

Ad illud Eccles. *) de casu ligni respondet: Si loquatur de purgatorio, sic probari perpetuo animam manere in purgatorio. Dico optime sensisse glossam, per lignum intelligi hominem, hinc et Ezech. 31. rationalem creaturam significat: Omne lignum Paradisi etc. et per casum mortem. Nec tamen sequi ideo perpetuo remanere in purgatorio, sed ut egregie exponit B. Hieron. per austrum bonum, per aequilonem malum et damnationem significare. Quare sapiens non loca illa intellexit, sed statum, quod in casu vel est bonus, et ita perseverabit sine augmento gratiae ob peccatorum deletionem, si est malus, perdurabit malignus.

De mansione apud Johannem dixit, statim post mortem certam animae deputatam mansionem. Quomodo ergo erit certa, si fiat accessio maioris gratiae. Nam tunc necessario accedet altior mansio, consectarium quoque esset, eum, qui ad purgatorium descenderet, cum pluribus venialibus melius habere, quam descendentem cum paucis, vel morientem cum nullis, quia maior fieret ei gratiae accessio ad plurium venialium deletionem. Addo, quod noxium et damnabile esset orare pro mortuis,

---

*) Eccl. 11.

et plus prodesset eis, si in poenis purgatorii perdurarent propter maioris gratiae accessionem, sicuti alicubi scripsit reverendus Pater, animam alienis suffragiis liberatam minus beari, quam si per se in purgatorio satis pateretur. Quod est non solum contra sacram Scripturam: Sancta ergo et salubris cogitatio etc., sed et contra observantiam et pietatem totius ecclesiae, quam mortuis impartiri debemus, ut B. Augustinus pulcherrime libro de cura pro mortuis agenda, et lib. Ench. explanat.

Ad Damascenum porro respondit, eum non loqui de purgatorio, quoniam sic perpetuo durarent in purgatorio. Et ego sentio, nec Damascenum, nec alias autoritates sonare de purgatorio, quoniam alioquin mihi obessent, et D. Patri prodessent. At cum de praesenti loquantur vita, in qua terminum ponant merendi et demerendi, non potest porrigi tempus merendi ultra terminum constitutum, scilicet mortem. Quare non aliam accipio expositionem, quam auctor ipse velit, qui de termino merendi in loco allegato loquitur.

Ita et de aliis dicere possum, neque simili obiurgatione increpari possum, sicut reverendus Pater, quod autoritate S. Patrum et sacrae Scripturae cursum et merendi terminum cum morte finiam. Ipse autem nulla fulcitus sacrae Scripturae autoritate eis terminum porrigit et prorogat, contra Augustinum et contra Hieronymum, quamvis suae sit modestiae, ut hanc dicat sententiam suam esse opinionem, sed tunc non debuit oppositum vocare errorem.

De autoritate Hieron. conatus est eam in me retorquere, nec Noe, nec Job, nec Daniel stare pro quoquam post mortem, quia ibi de extremo loquatur iudicio, quod tamen ex litera non convincit. Non solum enim in extremo iudicio, sed statim etiam post mortem unusquisque onus suum portabit.

Postremo ad aliam accedens particulam, respondit ad illud Apoc., quod per sub terram intelligatur infernus. At tunc sequens de cantico stare nequit, quia daemones et damnati non cantant, sed

blasphemant et eiulant. Quare per sub terram necessario purgatorium et non inferos intelligere potest. Quamvis non negem in sacra Scriptura etiam daemonum fieri mentionem in inferis, in apostolo coelestia, terrestria. Sed hoc nihil ad Rhombum.

Apportavit autem glossam super illo verbo, cantat, quod sit crucem portare et in tribulationibus Deum laudare, quam glossam, ut a D. Patre hoc loco fictam, ea facilitate contemno. Imo Johannes non patitur sic se exponi, quia inquit: Cantabunt in coelo, in terra, modo in coelo non portant crucem, nec in tribulationibus laudant Deum, quoniam abstergit Deus sic omnem lacrimam ab oculis eorum, iam non est ullus labor et dolor etc.

Quod si etiam daretur expositio sua, et esset vera, sicut tamen literae repugnat; adhuc hoc propositum non rumperet, nam laudantes Deum in tribulationibus post mortem certissimum haberent futurae beatitudinis signum, cum damnati contra consummato odio Dei in perpetuam prorumpunt creatoris blasphemiam. Quare animae purgandae de salute secure cantant et Deum laudant, terminum purgationis exspectantes.

Cum vero induxissem canonem missae, quo eos dormire in somno pacis asseritur, non patitur illationem meam, si in somno pacis, ergo sunt securae de salute, et non in horrore, tremore, pavore, et quasi desperatione. Rationem duplicem adduxi, primo, quia sequatur, ut eis locum refrigerii lucis et pacis indulgeas, secundo, quia frequenter oramus: Requiem aeternam dona eis, Domine, et: Dona eis pacem.

Ideo aliam glossam dedit, quod dormiant somnum pacis, scilicet quoad corpus, non contentor nec obiectione, nec nova sua glossa, quae nullam habet apparentiam, nullum quoque fundamentum. Nam dicit canon: Memento eorum, qui dormiunt, et infra: Et omnibus in Christo quiescentibus. Non dicit: In sepulcro quiescentibus. Porro quid refert ad animam corpus habere pacem, vel minus, sive a mari iactetur, sive a feris laceretur, quemadmo-

dum D. Augustinus testatur. Et quis hominum patitur corpus exanime et exsangue dormire in pace? Unde distinctiones in neotericis theologis non libenter admittit, et tamen egregie hic de pace distinguit corporis et animae.

Quare verior amplectenda est sententia, animas purgandas et dormire in pace, et quiescere in Christo. Unde quies illa et pax turbationem animae, horrorem et quasi desperationem excludit, cum inquietissimae sunt animae, quae hac turbatione mentis agitantur, ut quasi desperent.

Ad inducta vero non impendio respondemus: Orare nos et obsecrare Deum, ut det eis pacem, non pacem, quam modo habent, securitatis scilicet de salute, sed pacem aeternam, quoniam pax est, ut Bernardus testatur, et a culpa et a miseria. Det ergo Deus animabus in purgatorio pacem a poenis, sicut contulit eis gratiam contra peccata.

Quare adhuc vera et inconcussa est veritas, animas in purgatorio non quasi desperare de salute.

M. Lutherus.

Contra solutiones replicat egregius D. D. ex Augustino dicente: Omne meritum hic comparatur, atque agente de purgatorio, quod post mortem solum recipiamus, quod egimus. Respondeo brevissime: Ergo non est purgatorium, aut purgatorium erit, quod recipitur pro vita praeterita. Quare patet, Augustinum non posse de purgatorio intelligi. Non enim hoc egerunt in vita praeterita, ut purgatorium reciperent. Quanquam et haec autoritas mihi patrocinetur, quod meritum, quo merentur iuvari, hic meruerunt. Ego autem fateor intelligere me non posse, quomodo iuventur animae in purgatorio, et liberentur absque ullo munere gratiae, per solam ablationem poenarum, intelligat qui potest.

Deinde dicit, hoc falsum esse, venialia non remitti sine augmento gratiae.

Quando ergo vult D. D., quod venialia possunt

remitti absque augmento gratiae, non concedo, donec probet. Imo est contra expressum textum, ad Roma. 7, Gal. 5, ubi apostolus dicit: Venundatus sum sub peccato, quis liberabit me de morte corporis huius? Respondet: Gratia Dei per Jesum Christum. Certum est autem apostolum non fuisse in peccatis mortalibus. Cetera relinquo futurae disputationi inter egregium D. Doctorem Andream[1]) et Johannem Eccium. Et hoc erroneum est, quod veniale peccatum Deum non offendat, cum displiceat Deo omne immundum, et reprobet eum, qui minima solverit, Matth. 5. Nec probavit D. D. sufficere, quod satis patiantur.

Secundo criminatur, quod nec unam literam pro mea sententia induxerim, cum ipse pro recentiorum sententia tot Scripturae et Patrum induxerit autoritates. Respondeo: Eo magis mihi suspecta eius sententia, quo plures induxit, quia per capillos et obtorto collo adduxit, sicut in praecedentibus satis dixi. Minus peccat, qui dubitat in cogitationibus suis, quam qui dubia sua verbis divinis nititur statuere.

Dicit etiam, non constare sibi, qui pro articulis fidei opiniones Thomae vel aliorum statuerint, quia ecclesiae lumina cum Scriptura adduxerit. Monet ergo, ut videam, quos appellem theologistas. Dixi hodie, et iterum dico: Permitto opiniones esse opiniones neminique hoc vitio verto, sed trahere repugnantem Scripturam in alienum sensum, pro confirmandis opinionibus, et in hoc pertinaciter stare, hoc dico theologistarum esse officium.

Ad aliud, de canone librorum, ubi nixus Hieronymi et concilii Florent. autoritate mavult credere concilio, quod a Spiritu sancto regitur, quam mihi, et gratias ago. Pie enim sapit, nunquam volui mihi credi. Sed respondeo breviter: Conciliet ipse primum Hieronymum sibi, qui in prologo galeato Machabaeorum libros et nonnullos alios ma-

1) Praenomen Carolostadii restitutum ex edit. originali, in ed. Jen. legitur: N.

nifeste inter apocrypha recenset, qua autoritate fit, ut mihi liber Machabaeorum sit gratus et probatus, sed contentiosis pateat ad repulsam. Satis hodie de concilio dixi, imo, ut ipsemet D. D. dicit: Concilium non errat, si autem errat, non est concilium, et ut meo sensu loquar, credo concilium et ecclesiam nunquam errare, in his quae sunt fidei, in ceteris non est necesse non errare.

Quod vero exclamat, latibulum hoc esse haereticorum, qui hac fiducia quaslibet expositiones autoritatum refutarent vel reciperent, respondeo: Quare hoc non sunt conquesti S. Augustinus, Hieronymus, aliique victoriosissimi haereticorum triumphatores, sed donatis ambiguis locis studuerunt certis et apertis locis pugnare? Hoc faciamus et de animabus in purgatorio.

Ad rem: Ad autoritatum solutionem dixit, a me contemptos esse Augustinum, Ambrosium, Bernardum, Hieronymum, Gregorium, Isidorum cum glossa ordin. Hoc pro modestia, imo modestia Ecciana dixit, nimis cupidus movendae invidiae. Dixit hodie, non esse contemptos a me, et iterum dico.

Quod autem meam glossam non accipit, non curo. Probet autem ipse et suam: cum textus sit clarus de die Domini, et igne, in quo revelabitur dies Domini. Quod etsi potest trahi ad purgatorium, ut dixi, et sic sententiam D. D. non reprobavi, purgatorium scilicet esse, non tamen potest hac intelligentia oppilari os contentiosum.

Item et illud Matthae. 5. de carcere non contempsi pro Ambro. sententia, quod addit D. D. verba Christi indicare, debere solvi usque ad novissimum quadrantem, ideo de inferno intelligi non debere. Respondeo: Hoc satis eluitur per divum Hieronymum, qui adversus Helvidium hanc dictionem, donec, recte exponit, ut non cogatur significare, quod Ambrosius cum D. D. hic ponit. Nam et sic Matth. I. scribitur de Joseph: Nec cognovit eam donec peperit filium suum, et tamen non sequitur, quod post partum cognoverit eam, ita hic non sequitur,

quod sit exiturus post solutionem, sed solvet et non exibit.

Quod autem confutavit, quod non peccaverit mortaliter, dissentiens adversario, atque quod et mortalia non sint contrita, et venialia purgantur in purgatorio; dico, quod hic textus non loquitur de contritis mortalibus, nam contritum mortale iam non est mortale, et poenitens iam non est dissentiens adversario suo, ergo de dissentiente et sic permanente loquitur Christus.

Transeo illud de casu ligni apud Ecclesiasten*), ubi Hieronymus dicit, intelligere per austrum statum bonum, et per aquilonem statum malum, concedo utrumque, et nihil ad purgatorium.

De mansione apud Iohannem**) certa, ubi argutatur in hunc modum: Quomodo fiet certa, si fiat accessio gratiae, cui debeatur altior mansio? Potest idem argui de quolibet fideli post baptismum, cui est certa mansio ab aeterno praedestinata.

Deinde in purgatorio exsistentes sic ordinati sunt, ut hoc modo ad certam mansionem veniant. Illud etiam humanum argumentum nihil concludit, quod sequeretur descendentem cum pluribus peccatis melius habiturum esse, quam eum qui cum paucis. Si haec ratio bona est, timendum est, ne meretrix melior fiat, quam B. Virgo: quasi non sint differentes gradus animarum in purgatorio, cum ipse hodie Sanctos, velut prae ceteris praestantiores, in purgatorio asseruerit.

Deinde Silvestrinum argumentum inducit, quod prodesset eis, si perdurarent in poenis, nam sic et martyribus expediret usque in diem iudicii mori et pati, quasi ignoret D. D. ad certam mensuram poenas esse animabus constitutas. Non ergo damnabile est, orare pro mortuis, sicut nec damnabile fuit, quod Apostolus***) pro se oravit, et orari petiit, cum tamen cresceret virtus eius in infirmitate. Ita quilibet fidelis pro qualibet necessitate cu-

*) Eccle. 11. **) Johan. 14. ***) 2. Cor. 12.

iuslibet fidelis debet orare, debet adiuvare, non obstante, quod ille per necessitatem istam magis ac magis mereatur.

Per idem volo solutum, quod contra observantiam ecclesiae et pietatem sit, quod dixi, animam alienis suffragiis liberatam minus beari, quam si per se satis patiatur in purgatorio. Hoc velut corollarium sumpsit ex dictis meis, ubi ego sensi animabus esse succurrendum, quantumlibet perfectius genus meriti esset iustitiae divinae omnibus modis satisfacere.

Damascenum transeo cum termino meriti, et remitto ad praecedentia.

Item, iterum me carpit, quod nullo fulcitus testimonio, prorogo terminum meriti, ipse autem nitatur multis, et neget. Respondeo: Nullis nititur et ipse nisi violenter intellectis, ut satis dictum est.

Capere etiam me in verbis meis volens dicit, me appellasse sententiam meam opinionem, ergo male oppositum appellaverim errorem. Dico sicut prius. Non solum opinionem, sed et ignorantiam appello meam sententiam, errorem appellavi non contrariam opinionem, sed quod opinionem pro veritate statuunt.

Deinde autoritatem de Noe, Job et Daniel dicit non valere tantum pro extremo iudicio, nec possim hoc convincere ex litera. Relinquo hoc iudicio melius sentientis, cum textus manifeste habeat, quod pro homine ad tribunal, quod in morte fit, rapto, nec Job nec Daniel orent, quod omnino de iudicio extremo intelligi oportet, aut saltem non de purgatorio, quia pro mortuis in purgatorio orant Noe, Job, Daniel, et omnes ecclesiae.

Ad autoritatem Apocal. recte dicit, quod daemones in inferno non laudant, sed blasphemant Deum.

Reliqua exclusns tempore D. Martinus Lutherus vult signare in scheda, et ostendere D. D. et dominis Notariis, obtulit autem sequenti loco [1]) infra scripta.

Quod daemones in inferno non laudant, sed

1) Apud. Loesch. ex MSo: luce.

blasphemant Deum, scio, sed quod ideo subtus terram significet purgatorium, in quo cantent animae, non sequitur. Primum, quod sunt in tribulationibus et poenis, necdum abstersit Deus omnem lacrimam ab oculis eorum. D. D. autem negat cantare esse in tribulationibus laudare Deum. Ideo contra se ipsum loquitur, dum subtus terram in purgatorio laudem ponit simul et poenas, in quibus non laudent. Nego autem et ego, quod animae ideo cantent, quia habent certissimum signum beatitudinis. Hoc enim signum certissimum fuit probandum. Deinde ego, sub terram, non dixi significare solum infernum, sed et alia, quaecunque sub terra sunt, in quibus omnibus laus Dei abundat, omnia enim sunt plena gloria et laude Dei, qui laudabilis est in omnibus operibus suis. Alioquin oportet D. Doct. non solum purgatorium per subtus terram intelligere, sed etiam aliquod quartum, per subtus mare, cum eodem Apocal. 5. etiam subtus mare recitetur, et omnia, quae in eo sunt. Rectius ergo creaturas omnes hoc quaternario intelligimus significatas, quam ea, quae D. Eccius imaginatur.

Quod autem in tribulationibus laudare Deum sit cantare, probo non esse a me fictum, ut D. D. dicit, quia Roman. 5. dicit: Gloriamur in tribulationibus, et Psal. 42: In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte (id est, tribulatione [1]), canticum eius, et Jacob. 5: Tristatur aliquis, oret aequo animo, et psallat; item: Benedicam Dominum in omni tempore. Omni, inquit, tempore, etiam adverso. Contra vituperatur ille, de quo Psal.: Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Fateor autem hoc me non dixisse de damnatis subtus terram, sed ut excluderem sententiam D. D. volentis, quod cantare sit tantum de beatitudinis securitate in purgatorio.

De canone missae non est contentus, quod dormire in pace ad corpus retuli, quia dicit canon:

---

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: tribulationibus.

In Christo quiescentibus, non in sepulcro quiescentibus. Porro quid referat ad animam, corpus in mari aut aëre versari ac non quiescere?

Item, quis (inquit) corpus exanime dicat dormire in pace? Respondeo: Nihil ista argutia valet, nam quiescentes in sepulcro aut ubilibet secundum corpus iactati vere quiescunt in Christo, hoc est, ut Apocal. 14: requiescunt a laboribus suis, videlicet quod separata anima a corpore iam non laborat in corpore in variis huius mundi molestiis. Alioquin quomodo Christi corpus in sepulcro negabit dormire in pace, et quiescere in Deo, cum in tot locis de eo sic loquatur Scriptura, et cantet ecclesia: In pace in id ipsum dormiam, et requiescam; et Psal. 16: Et caro mea requiescet [1]) in spe. Item Apoca. 14: Beati qui moriuntur in Domino. Item Stephanus Act. 7: Obdormivit in Domino. Quod sine dubio de corporali morte tropo Scripturae dicitur. Si Eccio non dormit corpus exanime, sinat, quaeso, illud dormire suscitaturo Deo et Scripturae autoritati.

In fine dicit, orari a nobis pro pace, non quam habent, sed quam habere a miseria poenarum contingat purgatis. Respondeo: Hoc est petitio principii, quia pax illa securitatis, quam habeant, nondum est probata. Relinquitur ergo, quod in poena sunt, et ut ab hac solvantur, et pacem habeant, oremus.

Haec omnia sic volo dixisse, ut ostendam me ignarum esse eorum, quae in purgatorio agat Deus, nimis eos audere, qui huius ignorantiae impatientes potius fingere volunt sua, quam confiteri se ignorare. Mea probare non possum, sed nec illi sua. Quare recte mea conclusio id tantum voluit esse, nec Scripturis, nec rationibus probatum, animas certas esse saltem omnes de salute sua, et gratiam in eis non augeri, sufficit, quod scimus eas pati et nos debere eis succurrere, cetera Deo relinquenda soli.

Acta sunt haec X. Julii, praesentibus etc.

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: quiescet.

Eccius per Schedam respondit XI. Julii [1]).

Solutiones reverendi Patris apparent mihi insufficientes, potissimum quod Augustinum dicat non loqui de purgatorio, cum maxime id agat, scilicet de purgatorio. Neque negandum est, animas defunctorum pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynae in ecclesia fiunt, sed haec eis prosunt. Qui cum viverent, ut haec sibi postea prodesse possint, meruerunt. Est enim vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem, nec tam malus, ut ei non prosint post mortem. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. I nunc, Luthere, et dic Augustinum hic non de purgatorio locutum.

Praeterea non probat ad deletionem peccati venialis requiri augmentum gratiae. Fateor, augmentum gratiae tollere aliquando venialia, sed etiam veniale tollitur satispassione. Unde Apostolus allegatus Roman. 7. non loquitur de veniali peccato, porro si loqueretur, satispassionem non excluderet. At de eius consensu, velut impertinente, nihil dico in praesentia. Veniale, fateor, offendit, sed venialiter, quia hominem in odio Dei non constituit, nec inimicum Dei facit, quod alioquin cum gratia staret, ideo in purgatorio habent quidem peccata venialia citra inimicitiam Dei.

At quod causatur me torquere autoritates per capillos ad propositum, dispeream, si tota disputatione vel unam adduxerit autoritatem tam pertinentem, sicut ego hic adduxi. Sed hoc iudicent iudices, non Lutherus.

Indignatur, cur non et Augustinus et Hieronymus causati sint hoc latibulum haereticorum, quod dixi; bone Deus, si non ubique clamet Augustinus

1) Loescher hic ex cod. MSo adnotat: hora prima.

et Hieronymus contra Palagianos, Cyprianus et Ambrosius contra Arianos et Novatianos, eos pro arbitrio interpretari sacram Scripturam.

Petit, quod probem meam sententiam, cum suam probare non possit, meam vero probatam iudicum relinquo iudicio.

De donec alia est ratio Hieronymi ad Helpidium, quia aliunde probatur ex Scriptura, Mariam semper mansisse virginem, igitur donec ibidem non dicit consummationem, quod hic non potest facere.

Porro de rationibus meis gratia brevitatis non moror. Sed quod dicit, me certum fecisse ex dictis suis, quod animae suffragiis viventium liberatae minus beentur, male mihi imponit, nec enim mihi somnia fingo. Reperietur enim in dilutione adnotationum mearum, noluisse Paschalem sua sibi minui praemia, ideo maluisse ardere, sed missa haec facio, et iudicibus committo.

Porro, non nego, quin in tribulationibus quis laudet Deum, sed hoc loco accipi non potest, quod et in coelo cantare eos dicit, et ab illis absterserit Deus omnem lacrimam etc. Unde liquet lectori, quomodo sententiam meam invertat. Unde animae in purgatorio cantant, secundum Johannem, Deo, et quaero causam, explicet, nisi certitudinis gloriae; quare falsissime comminiscitur, quod contra me ipsum loquar. Unde non nego, bonos gloriari in tribulationibus, et cantare, sed negavi illam glossam, quam ipse finxit, quod cantare sit in tribulationibus deum laudare, alioquin angeli non canerent Deo et beati.

Quod errorem patentissimum defendere conatur, scilicet animas dormire somno pacis, scilicet quoad corpus etc., quoniam anima separata a corpore non laborat in corpore variis molestiis: vide vafritiem, qui cum solvendo ad corpus retulisset in sepulcro quiescentes, iam se transfert ad quietem animae a laboribus corporis. Sed heus bone vir, est hoc quiescere a laboribus, quia videlicet non in corpore molestias patiatur, tamen incomparabiliter

maiores molestias sentiat extra corpus in anima? quid iuvat, si quiesco a febri, et infestor calculo? De Christi quiete aliud est, resurrectionem absque corruptione exspectante. Beati ergo, qui moriuntur in Domino. Sed quis dicturus est corpus beatum nisi per redundantiam animae in corpus? Sic de B. Stephano, qui in Domino obdormivit.

Demum, inquit, me petere principium: Sunt in pace, et tamen eis petimus pacem. Et quia ridiculum est, referre pacem habitam ad corpus, sequitur, illam esse in anima scientiam securitatis.

Quod ait, se sua probare non posse, reputo verissimum, contra alii sua probant, quamvis pertinax et cervicosus etiam demonstrationibus non acquiescat, quin semper contenderet, non esse demonstrationem, velut Gregorius Arimin. et Petrus Aliacensis Aristoteli faciunt in rationibus de primo motore in 7. et 8. Physicorum. Quare cum communi concludo sententia, et in purgatorio gratiam non augeri, et eas certas esse de salute.

De indulgentiis.

Die undecima Julii, quae fuit dies Lunae[1]).

Eccius.

In primis, antequam descendam in hanc disputationem indulgentiarum, protestor, non esse mentis meae, aut propositum, velle hac mea disputatione contravenire mandatis summi Pontificis, quibus mandat in decreto incipiente: Cum postquam, non debere defendi vel praedicari contrarium certis punctis de indulgentiis, sub poena excommunicationis, sed magis esse intentionis meae, defendere veritatem in eodem decreto approbatam. Quo sic praefato, accedo ad impugnandam conclusionem undecimam.

Dicere indulgentias esse utiles Christianis, est verum et pium, nec indulgentiae sunt vitium boni

1) Loesch. ex MSo adnotat: hora septima.

operis, quare non videtur bene dictum, quod hoc affirmantes insaniant. Hoc probatur, quia ecclesia in iis, quae sunt fidei, non errat, et quae respiciunt animarum salutem.

Imo, ut S. Cyprianus ait, Deus non permittit maiorem partem cleri errare, sed in conciliis generalibus, et per universitatem cleri iam a trecentis annis indulgentiae reputatae sunt utiles et piae Christianis. Quod patuit in concilio Viennensi, ubi approbatae sunt datae per Urbanum IV. pro venerabilis eucharistiae veneratione, nam concilium hanc addidit rationem motivam, ut Christi fideles essent magis parati ad obsequia venerationis et honoris sacramento impendenda.

Sic Innocentius III. in concilio generali, ubi utilissimam constitutionem: Omnis utriusque, a tota ecclesia receptam, edidit, de indulgentiis quoque disposuit hospitaliorum, dicens: Iniungimus vobis in remissionem peccatorum, quatenus de bonis vobis collatis grata eis subsidia caritatis erogetis, ut per subventionem vestram ipsorum inopiae consulatur, et vos per haec, et alia, quae Domino inspirante feceritis, ad aeterna possitis gaudia pervenire. In eodem quoque concilio limitata fuit inferiorum praelatorum indulgentias dandi potestas, quae in Lugdunensi concilio deinde fuit approbata. Sed si indulgentiae essent vitium boni operis, et Christianis inutiles, quid opus esset collationem vitii operis minuere in inferiori praelato, et conferre in plenitudinem potestatis.

Accedit, quod laudabile Constantiense concilium, quod et inter errores damnavit indulgentiarum contemptum, contulit indulgentias omnibus in concilio exsistentibus, et feria sexta ieiunantibus, quod fuisset bona opera tantorum Patrum inquinare et inficere. Et Gerson, quem reverendus Pater illustrem theologum appellat, sicut fuit veri et honesti studiosissimus, is decidit, indulgentiarum concessionem non esse parvi pendendam seu contemnendam, sed devote amplectendam, in fide, spe et caritate Domini nostri Jesu Christi, qui talem potesta-

tem clavium ecclesiasticarum dedit hominibus. Constat enim, quod fructuosior est et Deo acceptabilior operatio talibus indulgentiis innitens, quam altera et ceteris paribus non innitens. Haec Gerson.

Sic et alii sancti et optimae existimationis viri tempore datarum indulgentiarum voluerunt, quae a B. Gregorio quoque datae sunt ante nongentos annos, et Paschasio ante sexcentos annos. Unde sola tanti Patris autoritas debet quemlibet Christianum movere, ut credat indulgentias esse utiles Christianis, quamvis non ignorem, quod Vuilhelmus Altisidorensis referat non defuisse, qui etiam, vivente B. Gregorio, sancto Patri in indulgentiis contradixerint.

Porro hoc addam: Si indulgentiae sunt vitium boni operis, hoc potissimum meo arbitratu ex eo suspicari possem, quod sunt satisfactoriae, sed per opus satisfactorium non minus meremur, quam si non esset satisfactorium, alioquin praestaret nos nulla facere opera satisfactoria, ne merita nostra pro isto statu minueremus. Sed in benedictionibus seminantes, de benedictionibus quoque metemus. Sed hic audiam reverendum Patrem. Accedat tantus totius christianitatis consensus in iubilaeis, per summos Pontifices celebratis, per Bonifacium, Clementem VI., Urbanum VI., Nicolaum V., integerrimum et doctissimum Pontificem Sixtum IV., et quod communi consensu christianissimorum regum et principum pro passagiis et cruciatis summus Pontifex plenissimas saepe dedit indulgentias.

Cum ergo fides ecclesiae sit indefectibilis, pro qua Christus rogavit, ut non deficeret, Lucae 22, et pollicitus est, se nobiscum esse omnibus diebus, usque ad consummationem seculi Matth. 28., non est admittendum, ecclesiam cum animarum pernicie tanto tempore errasse, et quia decreta summorum Pontificum ab omnibus communionem ecclesiae sanctae habentibus sunt acceptanda, ut ait Gregorius can. Praeceptis, 12 distin., item can. omnia Decretalia, 24. quaest. 1. cum multis concordantibus, et Pontifex modernus sub poena excommuni-

cationis latae sententiae definivit, indulgentias esse utiles ad poenam peccatis debitam iis, qui caritate iungente membra sunt Christi, delendam, et quod huiusmodi remissio ex merito Christi et Sanctorum, autoritate summi Pontificis, quasi compensetur. His omnibus persuasum volo Christiano fideli, indulgentias non esse vitium boni operis, nec dicere, indulgentias Christiano esse utiles, esse insanire, quod nihil aliud est, quam dicere, totum clerum in ecclesia tanto tempore insanivisse.

M. Lutherus.

Duodecim argumentis impugnat egregius D. D. conclusionem meam undecimam. Ad quae priusquam respondeam, primo diluam illud, quod insaniam esse dixi, haberi indulgentias bonas Christiano, esseque eas vitium boni operis. Dico ergo, quando propheta Psal. 40. audet insanias falsas appellare, et Psal. 119. iniquorum fabulationes, ipsas traditiones hominum, quae de se non erant malae, nisi quod malam fiduciam adversus iustitiam Dei praestabant insipientibus: quanto magis insania est indulgentias, quae neque praeceptae, neque consultae sunt, neque necessariae ad salutem, imo remissiones sunt bonorum multorum operum, haberi pro bono Christianorum? cum omne bonum nostrum et necessarium ad salutem comprehensum sit in praeceptis et consiliis. Imo amplius dico: Quando saluberrima Dei lex, teste Ezechiele et apostolo Paulo Rom. 7., non est bona homini, imo occasio peccati, sola autem gratia bonum est Christiano, quanto magis indulgentiae, quae nedum cum gratiae, sed nec cum legis ullius bonitate ullo modo comparari possint, cum sint nihil et privatio quaedam bonorum operum, haberi debent pro bono? Non quod noxias aut perniciosas arbitrer, ut dicemus.

Quando ergo egregius D. D. dicit, primo ecclesiam in iis, quae sunt fidei, non errare, nec in

iis, quae respiciunt animarum salutem, recte dicit, sed tales non sunt indulgentiae, ut dictum est.

Quod autem Cyprianus dicit, Deum non permittere, quod maior pars cleri erret, viderit ipse quid dixerit. Certum est, quod tempore Arianae perfidiae maior pars et eloquentiorum episcoporum et doctiorum virorum erravit in tanto articulo fidei, adeo ut nullus catholicus episcopus ferme resideret in cathedra sua.

Quod dicit, in conciliis generalibus iam trecentis annis habitis indulgentias utiles et pias Christianis, et in concilio Viennensi approbatas, quas Urbanus IV. pro reverentia venerabilis eucharistiae in fidelibus excitanda largitus est, respondeo: Nunquam negavi esse utiles indulgentias, sed non Christianis, hoc est, fervide agentibus, Christum secundum nomen suum amantibus et quaerentibus, iis enim ingrata est remissio operum, grata vero impositio operum. Secundo dico: Quod in iis rebus non est respicienda persona ullius sive concilii, sive papae, sed quid dicatur, praesertim quando hic error de indulgentiis, ut in re non necessaria, non est periculosus, ceteris tamen paribus, hoc est, si sciant eas esse non necessarias, nec in eas confidant.

Ad secundum, de concilio generali et Innocentio III, qui iniunxit pro dispositione hospitaliorum, ut in remissionem peccatorum conferrent grata subsidia etc., dico me adhuc non intelligere hoc verbum papae, cum remissio peccatorum mihi videatur esse aliud, quam indulgentiae, atque si esset idem, dico sicut prius.

Ad tertium, de Lugdunensi concilio, in quo approbata dicitur limitatio [1]) potestatis conferendi indulgentias inferiorum praelatorum, admitto totum. Quod autem sequitur: Si essent inutiles, non fuisse necessarium collationem vitii operis minuere in inferioribus praelatis; dico indulgentias esse vocatas

1) In ed. origin.: et limitatio.

a me vitium operis, secundum quod impugnatus sum a D. D. Conclusione mea 42. in Resolutorio, ubi sic dixi: Non quod veniae sint malae et noxiae, sed quod abusus perversus nocet, dum tale opus non facerent, nisi veniae essent. Sic enim finis operis huiusmodi fit ipsa venia, et clarissimum est, quod raro homines contribuerent, nisi indulgentiae promitterentur. Ideo semper ibi est periculum, saltem vitiosi operis.

Quarto induxit laudabile Constantiense concilium, quod inter errores ceteros damnavit contemptum indulgentiarum. Respondeo: Nunquam ego contempsi aut contemnendas esse docui, nisi contemptus intelligatur hoc modo, quod incomparabiliter meliora possumus eisdem expensis facere, quibus indulgentiae redimuntur, vel quam sunt indulgentiae ipsae. Quare praerogativa melioris non est contemptus deterioris, sicut aurum non est contemptus ligni aut foeni, etsi praestantius.

Per idem ad quintum, ubi Gersonem inducit, indulgentiarum concessionem non esse parvi pendendam, addo, in suo genere, seu sicut ipse dixit, ceteris paribus. Nec credo hanc sententiam D. D. satis placere, quod indulgentiae sint suscipiendae in fide, spe et caritate, cum tenuerit satisfactionem impleri et remitti posse, etiam iis, qui sunt extra gratiam. Admitterem, quod fructuosior sit operatio innitens indulgentiis quam altera non innitens, ceteris paribus, modo cetera illa paria recte comparentur, sicut non nego meliorem esse posse unam orationem dominicam laici, quam omnes horas canonicas unius sacerdotis.

Sexto inducit B. Gregorium ante nongentos annos, Pascasium ante sexcentos annos dedisse indulgentias, quamvis, recitante Vuilhelmo Altisidiorensi, aliqui contradixerint S. Gregorio. Respondeo: Nondum habeo fide dignam historiam de indulgentiis Gregorianis. Tamen quidquid sit, non ideo sequitur, indulgentias esse aliud, quam indulgentias, hoc est, remissiones bonorum operum, quas nemo bonas poterit appellare Christianis, quantumlibet

sancta concilia vel quamlibet sancti eas dederint vel approbaverint. Ideo D. D. non solum contra me agat solis nominibus autoritatum, sed et ipsius rei veritate.

Septimo, suspicatur eas esse ideo boni operis vitium, quia sunt satisfactoriae. Dico quod non sunt satisfactoriae, sed remissiones satisfactionis, nec habendae ut opus satisfactorium. Ideo male hoc argumento comparantur operibus satisfactoriis, quasi ideo merita nostra minuantur, si indulgentiae relinquantur, imo contrarium verius est, merita augentur, dum indulgentiae relinquuntur.

Octavo, dicit consensu fidelium receptum annum iubilaeum Bonifacii VIII, Clementis VI, Sixti etc. Respondeo: Quis scit, si consensus fidelium eum receperit. Nec est Bonifacius tantae opinionis, ut, quidquid gesserit, statim pro re bene gesta habendum sit, praesertim in re non bona nec necessaria ad salutem, qui et alia monstra perpetravit, quae in rebus necessariis malum exemplum praebuerunt.

Nono, quod dederunt Romani Pontifices consensu christianissimorum regum et principum indulgentias pro passagio. Dico sicut prius, non est miraculum, quod Deus haec contemnat et sinat agi et agere, quae impertinentia sunt ad salutem, qui in hoc super nos vigilat, ut doceat utilia, ut Apostolus ad Titum 3. dicit, hoc est, praecepta sua et consilia.

Decimo, arguit fidem ecclesiae esse indefectibilem et Christum nobiscum, ideo ecclesiam non potuisse errare tanto tempore cum animarum pernicie. Dico, non tota ecclesia erravit. Deinde si etiam erraret in iis rebus nihili (semper de Christianis loquor), non est periculum salva fide. Variari opiniones et errare in temporalibus, non tollit ecclesiam Christi.

Undecimo, Decreta Romanorum Pontificum acceptanda esse contendit. Respondeo: Sine dubio sunt acceptanda, sed tamen cum iudicio, ut habetur dist. 22. cap. Anastasio; quia Romani Pontifices homines fuerunt, et homines circum se habuerunt, errare potuerunt. Deinde nullum est Decre-

tum, quod praecipiat indulgentias redimere, nec est usque hodie, quod indulgentiarum valorem aperte declaraverit.

Ultimo, de moderni Pontificis definitione, esse videlicet utiles indulgentias, et de merito Christi et Sanctorum acceptas, respondeo: Nec ipse satis exprimit, nec probat vel una syllaba, quae dicit: de qua re copiosius in actis meis Augustensibus dixi. Non sequitur ergo totum clerum in ecclesia tanto tempore insanivisse, cum interim semper fuerint, quibus et displicuerint, qui et contradixerint saltem privatim indulgentiis, ut testatur vulgatissimum proverbium: Indulgentiae sunt piae deceptiones.

Eccius.

Accepi reverendi Patris sententiam, in multis mitiorem et aequabiliorem, quam verba Conclusionum praetenderent, aut alia sua scripta mihi videbantur significare. Neque mei est instituti, indiscretas indulgentiarum proclamationes aut abusus defendere, sed veritatem et quantum indulgentiae rationabiliter datae possunt prodesse, tutari. Et ut sim brevis, non discutio de excusatione suae Conclusionis. At cum assumit indulgentias non praeceptas, non necessarias esse, fatemur. Sed in hoc toto meo exili iudicio apparet esse difficultas nostrae dissensionis principaliter, quia reverendus Pater dicit, indulgentias non esse, nisi remissiones bonorum operum, quam interpretationem apud nullum indulgentias vel dantem vel admittentem memini me reperisse, quoniam sic indulgentiae essent vere noxiae, periculosae et damnabiles. Cum sic Concilia et summi Pontifices remitterent haec bona opera, ut vel sic homo non mereretur tantam beatitudinem, quod est contra animarum salutem, vel homines decepti remissione bonorum operum ad purgatorium mitterentur, ut poenas hic non dilutas ibidem sustinerent, quod revera damnabile est. Unde omnium vel dantium vel admittentium indulgentias unus consensus est, indulgentias non esse bonorum operum remissiones, sed remissionem esse poenae

temporalis pro peccato contrito adhuc debitae, et non solutae. Sicuti Leo modernus Papa expresse in praefato Decreto definit, quod Sixtus IV. ante eum expressissime fecit tempore iubilaei sui.

Unde concordare non possum, quod reverendus Pater in suis resolutionibus dicit, indulgentias solum datas pigris, quod etiam in Sermone vulgari affirmat, non volentibus implere canones poenitentiales. Et tamen in eodem resolutorio dicit canones poenitentiales pigris impositos, quod viri, alioquin strenui, omnem vitam poenitentiam agerent. Unde infelicissimae essent indulgentiae, si essent bonorum operum remissiones.

Soluturus ad primum respondit, indulgentias non attinere ad animarum salutem, cum profecto maxime intersit salutis animarum, an salutem promoveant vel impediant. Interest etiam fidei nostrae, an papa, ut Christi vicarius, poenas peccato debitas facta recompensatione per merita Christi et Sanctorum possit remittere et delere.

De Cypriano obiecit mihi, quod occurrebat Cyprianum legenti, quamvis non plene mihi constet, an sicut in Graecia, ita et in aliis regionibus ecclesiae maior pars cleri fuerit infecta.

Deinde ad concilia respondit, indulgentias non esse bonas Christiano, id est, qui fide et caritate Christum sequatur. Hoc certe dicta conciliorum destruit et indulgentiarum largitionem, quia non nisi Christi fidelibus et contritis et confessis sub communi forma conceduntur. Quare communi sententia indulgentiae non sunt bonae malis, quia eas non consequuntur, sed bonis et vere Christianis.

Non accepto, quod reverend. Pater dictum Senecae hic usurpat: Non attendendum, quis, sed quid dicatur, quoniam maxime in iis, quae sunt fidei, attendere oportet etiam quis dicat, et concilium legitime congregatum est ab omni Christiano audiendum.

Dicit errorem non periculosum, si hic de indulgentiis erretur. At mihi contrarium videtur, cum periculosi errores fuerunt iudicati, qui sacris ordini-

bus vestris fratrum Mendicantium ab initio detraxerunt.

Ad Innocentii in generali concilio Constitutionem dicit, se non intelligere, quomodo valeant, vel indulgentiae sint remissio peccatorum. Dico, ut semper, non dabo, tam solenne concilium et legitimum potuisse errare, cum a Spiritu sancto non derelinquatur, et remissio peccatorum intelligenda sit quoad poenam, quia nomen peccati non semper pro culpa, sed etiam pro poena culpae debita usurpatur, sicut apud Machabaeos *), ut a peccatis solvantur, quod de culpa nequit intelligi mortali, sed de poena culpae debita. Etsi indulgentiae dicantur dari, ut absolvantur a poena et culpa, eas consequentes nullus existimare debet indulgentias remittere culpam, sed quia papa concedit, ut a culpa, mediante sacramento poenitentiae, a deputatis commissariis absolvantur, et deinde indulgentias, id est, poenarum remissiones consequantur.

Quod **) vero se excusat, quod dixit, indulgentias esse vitium boni operis, quia et ipse voluerit ceteris paribus opus bonum cum indulgentiis esse melius, quam sine indulgentiis. Sed sicuti fier soleat, quia ita homines indulgentias redimant, ut bona opera illa sine indulgentiis non facerent; quamvis pleraque super illo dicto afferri possent, et in simili, quando vicini propter amicitiam vicinorum conveniunt ad oblationes et offertoria plus quam intuitu mortuorum. Attamen mihi apparet, meliori iudicio semper salvo, hoc non esse vitium boni operis. Primum ex eo, quia sacrum concilium per indulgentias vult excitare homines ad bona opera. Secundo, quia esto, quod tale quid faciant, vel exhibeant, propter indulgentias consequendas, tamen ista opera ex illo fine non inficiuntur, quoniam finis iste indulgentiarum non discrepat a fine ultimo, ita quod poenarum remissio

*) 2. Mac. 12. **) In marg. ed. origin. et Jen. hic legitur: Hic continuavit Eccius hora 2 diei XI. Julii 1519.

congruenter in Deum ordinatur, alioquin praescindendo subordinationem finium paucissima vel nulla essent bona opera.

De contemptu indulgentiarum, per Constantiense concilium improbatum, dicit reverendus Pater, se illas non contempsisse, fateor ingenue, si eo semper fuisset usus moderamine, sicut se hodie exposuit, et forte eius interpretationi est standum et in conscientia sine foro, tamen scriptus eius Sermo vulgaris aliam exhibet intelligentiam laicis. Sed hoc nihil ad me.

Ad Gersonem respondit admittendo, tamen arbitratur Gersonem mihi adversari, qui indulgentias tunc utiles reputat, quando fide, spe et caritate percipiuntur, quod ego alias tenuerim posse fieri satisfactionem in peccato mortali. Dico et ipsum Christianissimum Cancellarium hoc tenere, aliquem posse satisfacere de iniuncta poenitentia in peccato mortali, alioquin imprudentissime agerent confessionum auditores, durantem imponendo poenitentiam. Sed an quispiam indulgentias in peccato mortali consequatur, nihil ad rem, ratio diversitatis est obvia, quoniam indulgentiae non solent concedi, nisi contritis et confessis, ideo non mirum, si peccatores harum non sunt capaces, quia indulgentiae tantum valent, quantum sonant.

Subiunxit reverendus Pater, orationem Dominicam laici tantum valere, sicut horas canonicas clerici, si cetera sunt paria, illud non admitto.

De B. Gregorio dicit, se nondum receptam vidisse historiam. At tam constantissima fama, sicut B. Augustinus lib. de trin. de Alexandria inquit, hoc negare non permittit, negat autem indulgentias eess satisfactorias, sed solum sint remissiones bonorum operum. In hoc credo principali nos dissentire, et magnam partem controversiae hic fundari. At prius memini indulgentias esse non remissiones bonorum operum, ut credit reverendus Pater, sed remissiones poenarum peccatis debitarum. Unde homo vere Christianus accipiens indulgentias non minora, sed plura facit bona opera, quam si non consequeretur

indulgentias. Sic autem intelligo indulgentias esse satisfactorias, sicut papa Sixtus, Clemens VI. papa modernus declararunt, non quod consecutus indulgentias satisfaciat, sed quia nullum malum manet impunitum et nullum peccatum manet inultum (Can. sicut primi de poenit. dist. 1.). Ita Vicarius Christi dispensator eius thesauri, ubi homo pro poena peccati non reddit aequivalens, ipse ex thesauro sibi commisso merito Christi sufficientissimo illud recompensat, et pro eo satisfacit.

Quare concessi in prioribus, indulgentias de se non delere culpam, sed poenam, et quod sit talis remissio poenarum in indulgentiis, et non remissio bonorum operum, patet per illud Esaiae*): Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, ad annunciandum mansuetis misit me, ut mederer contritis, ac praedicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem. Christus eadem verba de se assumens, pro verbo indulgentias remissionis nomen accepit. Sic Theophilus ait, ut B. Thomas renarrat: nam prius ab inferis animae omnium tenebantur, donec venit, qui praedicaret captivis remissionem.

Deinde contendit reverendus Pater, merita augeri relictis indulgentiis. Hoc ego non video, quoniam, ut dixi, non redimentes vel relinquentes indulgentias aliquando istam pecuniam in bonis conviviis volunt consumere, non merita augere. Fateor, quod aliquando posset quis facere maius opus meritorium cum illa pecunia, quam si redimeret indulgentias, casus non oportet specivocari[1]).

De iubilaeis celebratis non vult admittere, accessisse consensum fidelium, et suspecta Bonifacii VIII. vita potest suspectum facere eius iubilaeum. Dico, satis magnum esse populi consensum, quod ex toto Christiano orbe in iubilaeo Christi fideles confluunt, quomodo alias consensum fidelium probare possit, non video.

---

1) Apud Loesch.: specificari.

*) Esai. 61.

Quod consensum principum dixi pro passagio et cruciatis a summo Pontifice indulgentias datas, respondet parum conficere, si hic erraverint in re nihili, quasi nihil esset, Christi fideles decipere, et unanimem Christianorum principum et regum consensum in tam fallacem descendere fidelium deceptionem.

Praeterea, nullum, ait, esse Decretum expressum et clarum super indulgentiis. Oppono ei declarationem Sixtinam, et iam novissime declarationem moderni Pontificis, ubi inquit, Romanam ecclesiam, quam reliquae tanquam matrem sequi tenentur, tradidisse Romanum Pontificem Petri Clavigeri successorem, et Jesu Christi in terris vicarium potestatem clavium, quarum est aperire tollendo illius in Christo fidelibus impedimenta, culpam scilicet et poenam pro peccatis actualibus deletam. Culpam quidem, mediante sacramento poenitentiae, poenam vero temporalem pro peccatis actualibus secundum divinam iustitiam debitam, mediante ecclesiastica indulgentia posse pro rationabilibus causis eisdem Christi fidelibus, qui caritate iungente sunt membra Christi, sive in hac vita, sive in purgatorio, indulgentias ex superabundantia meritorum Christi et Sanctorum, et tam pro vivis, quam pro defunctis apostolica autoritate indulgentiam concedendo, thesaurum meritorum Christi et Sanctorum dispensare etc. Ubi clare determinat cum sequentibus, indulgentias non esse remissiones bonorum operum, sed remissiones poenarum, quae fiat compensatione facta meritorum Christi.

Et quod ratiocinabar, ecclesiam tot annis totam non errasse, respondit, non totam ecclesiam errasse, quia semper interea fuerint, quibus hoc negotium fuerit suspectum. Hinc vulgatum illud: Indulgentiae sunt piae deceptiones fidelium. Ad quod dico: Quando alicuius rei habenda est ratio, non quod quisque dicat, sed quod boni, docti, honesti et optimi statuunt, audiendum est. Quot[1]) enim fuerunt

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: quod.

probatissimi et honestissimi viri per totum Christianum orbem in trecentis annis et horum aliqui in catalogum Sanctorum relati, non tamen indulgentias hoc pacto probaverunt, etiamsi abusus eis sicut in omni re displicuerit. Thomas sanctus est, Bonaventura, Albertus Carmelita, Bernardinus et alii magni viri, Ales, Gerson, Capistranus etc. qui tamen indulgentiarum concessionem non reprobarunt. Quare nihil refert, quod Johanni Vuickleff et Ulrico Kalteisen in Anglia, Domino Johanni de Vuesalia, qui tamen hoc retractavit Maguntiae, Bohemis indulgentiarum concessiones non placuerunt.

Quare concludamus, indulgentias rationabiliter datas, ad Dei honorem et fidei exaltationem, non esse inutiles Christi fidelibus devotis, non praesumentibus, sed eas cum humilitate [1]) et gratiarum actione accipientibus, abusibus resectis et repulsis, ut sic potius de tanto [2]) munere Deo gratias agamus, quam ut illud superbe contemnamus, semper in animo habentes, optimam indulgentiam esse veram contritionem. Tamen omnino, si hodie exposita sententia fuit mens reverendi Patris, maluissem, ut illud clare dixisset, et simplicibus non dedisset occasionem aliud cogitandi, quia nemo est omnium auditorum, qui sensum hodie datum intellexerit in Conclusione undecima: Dicere, indulgentias esse bonum Christiano, est insanire, sunt enim verissime operis boni vitium. At sum bene contentus de sua expositione, quantum ad me attinet.

M. Lutherus.

Contra solutiones meas opponit egregius D. D. primo, indulgentias non esse remissiones bonorum operum, nec se vidisse, qui hoc assereret. Sequi etiam ad hoc, indulgentias esse vere periculosas, noxias et damnabiles, esse potius eas uno consensu dantium et admittentium remissiones [3]) poenarum pro peccatis debitarum. Respondeo: Satis admiror,

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: humanitate. 2) Ibid.: toto. 3) Ibid.: remissionem.

quid haec verba D. D. velint, cum sine dubio per poenas pro peccatis debitas intelligant omnes labores satisfactionis, quae tertia pars est poenitentiae. Inter quos certe sunt bona opera, eleemosynae, orationes, ieiunia, vigiliae et similia. Ad quod est expressus textus lib. 5. cap.: Cum ex eo, ubi papa dicit, per indiscretas indulgentias enervari poenitentialem satisfactionem, et omnes Bullae indulgentiarum ferme hanc clausulam habent: De iniunctis poenitentiis relaxamus.

Sed age, dato, quod essent poenae et non opera, dico peius esse, remitti poenas, quam opera, cum vita passiva et poenosa plus perficiat aut prosit, quam mere activa, ut Apostolus 2. Corinth. 12: Cum infirmor, tunc fortior sum. Purius est enim opus, quod solo Deo operante, nobis patientibus, perficitur, quam quod nobis cooperantibus efficitur, iuxta illud Deutero. 32: Ego percutiam et sanabo, occidam et vivificabo. Quare ad sensum egregii D. D. plura absurda sequuntur ex indulgentiis, quam ad meum sensum, et sane nescio, an verissime dicam.

Secundo, non potest concordare, quod dixi, indulgentias solum pigris esse datas, et canones similiter tantum pigris impositos. Dico: Non memini me dixisse, canones esse pigris impositos, si autem dixi, sensus meus est, quod strenui et ferventes sive poenitentes plus faciunt, quam canones exigunt.

Tertio, contendit eas esse necessarias ad salutem, quia expedit nosse, an promoveant, necne, ad salutem.

Etsi non fateatur, necessarias esse ad salutem, expedit tamen scire, promoveant ad salutem [1], necne. Respondeo: nec hoc est necessarium scire, sed si nocerent saluti; non enim est necessarium scire non necessaria ad salutem.

Item, quod interest, an papa per merita Christi possit remittere, nescio an intersit. De meritis Christi postea.

---

1) In ed. origin.: promoveant salutem necne.

Post haec dicit: Meam sententiam destruere dicta conciliorum et indulgentiarum largitionem, quae communi forma concedunt contritis et confessis. Respondeo: Non ideo destruit mea sententia dicta conciliorum, quia sunt contriti et confessi, qui pigri sunt ad solvendas satisfactiones, quos Scriptura etiam infirmos vocat, et propter hos damnandae non sunt indulgentiae.

Reprehendit etiam in me, quod usurpavi dictum Senecae, Non quis, sed quid dicatur, quod in his, quae sunt fidei, attendere oporteat, etiam quis dicat. Respondeo: Hoc non est ad propositum, quia materia indulgentiarum non est materia fidei. Deinde, in materia fidei multo maxime opus est attendere, non quis, sed quid dicatur, quia non est respectus personarum habendus, sicut manifeste praemonuit Matth. 7. et 24: Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos etc. Item, multi veniunt in nomine meo dicentes: Ego sum Christus; et Johan. 10: Oves meae vocem meam audiunt. Proinde etiam summo Pontifici non temere credendum est, ut stet regula Johannis apostoli *): Carissimi, probate spiritus, utrum ex deo sint.

Dicit deinde, periculum esse in errore indulgentiarum ex eo, quod periculosus error habitus sit eorum, qui ordinibus Mendicantium ab initio detraxerunt. Quidquid sit de detractoribus, per hoc non probatur error periculosus in indulgentiis, nec mox error est, quod ordines Mendicantium vel sacerdotes ecclesiarum errorem iudicaverint. Per idem, ad id, quod dicit, concilium non errare, quia regitur a Spiritu sancto, addo ego, scilicet in his, in quibus regitur a Spiritu sancto, id est, in rebus fidei. Et ut aliquando dicam, non dixi errasse in concilio, in dandis indulgentiis, sed postea.

Transeo illud, quod remissionem peccatorum intelligit remissionem poenarum, cum saepe peccatum pro poena accipiatur, Machab. 12[1]). Ego non

1) In ed. origin.: 20.
*) 1. Joh. 4.

saepe invenio peccatum pro poena accipi, nisi forte, ubi de Christo scribitur *): Quod peccata nostra ipse portavit, quod tamen et ipsum non ausim dicere simpliciter pro poena accipi. Sed haec extranea.

Confutaturus illud, quod venias dixi esse vitium operis, dicit esse subordinationem finium in operibus, ideo si veniae referantur in Deum, non vitiant opus. Respondeo: Da exemplum demonstrandi. Dixi enim hodie raros inveniri, qui tantum darent gratis et propter Deum, quantum dant pro indulgentiis; ex fructibus ergo cognoscetis eos, imo si audiant melius se posse facere, quam redimere indulgentias, probabile est, nullas esse redempturos indulgentias.

De contemptu indulgentiarum dicit: Si fuissem usus hoc moderamine, standum esset [1]) eius declarationi. Verum vulgaris sermo aliam indicat laicis intelligentiam. Respondeo: Videat diligentius eundem sermonem egregius D. D. et inveniet, me expressis verbis dixisse, non esse contemnendas indulgentias, sed relinquendas liberas, neminem esse absterrendum, sicut neminem urgendum, esse videlicet pigrorum solatia. Quare sine mea culpa hanc declarationem et satis moderatam sententiam non intelligunt.

Transeo illud de Gersone, ubi dicit: Aliud esse satisfacere in peccatis, et redimere indulgentias in peccatis: quia in iis obstat forma concessionis, quae solum confessis et contritis permittit indulgentias, illic vero et ipse Johannes Gerson secum sentiat. Dico: Relinquendo hoc tanquam extra capacitatem intellectus mei, vere enim non capio, quomodo peccator possit satisfacere in peccatis et non etiam possit recipere licentiam non satisfaciendi, cum plus videatur requiri ad operum perfectionem, quam ad omissionem.

---

1) In ed. orig.: est.
*) Esai. 53.

De Gregorio, etsi historia non habeatur recepta, tamen famam dicit non permittere negari. Dico: Famae temere nemo credat, et transeo.

Tandem ad id redeo, quod indulgentiae sint satisfactoriae, et non remissiones bonorum operum, sed poenarum, fortassis contendimus in aequivoco, quod satisfactorium D. D. appellat, quia permittitur virtute indulgentiarum, ut non satisfaciat, et haec permissio non satisfactionis pro satisfactorio habeatur. Ego satisfactorium appello, quod implet satisfactionem, non omittit.

Adduxit etiam autoritatem Esai. 61, ubi Christus Lucae 4 legens ex Isaia, dicit: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, praedicare captivis indulgentiam, ubi Christus remissionem dixit, addidit Theophilum, qui exponit, quod animae tenebantur etc. donec venit qui praedicaret captivis redemptionem. Quod illa autoritas nihil faciat ad rem, ipsa verba et consequentia textus declarant, quia Christus ibidem dicit *): Hodie impleta est Scriptura haec in auribus vestris. Deinde, quia loquitur de vero anno iubilaei, hoc est, de plenitudine temporis, de corona anni benignitatis, et non de remissionibus poenarum, sed de remissione peccatorum, de qua tota Scriptura loquitur, cum iubilaeus Bonifacianus tanto post tempore coeperit. Item quod neget augeri merita relictis veniis, transeo, quia non per hoc confutatur, quod aliquando pecuniam eandem volunt consumere in conviviis.

De iubilaeis celebratis dicit, satis magnum esse populi consensum, quod ad indulgentias fideles in toto orbe confluunt, excepta tamen Italia et Roma, nec videt quomodo alias possim probare consensum fidelium. Respondeo: Eum consensum ego probarem esse fidelium, qui re patefacta et veritate indulgentiarum exposita fideles ad confluendum moveret. Nunc vero confluunt ignorantes, quid et quare, cum maior pars credat se rem necessariam et meritoriam facere.

*) Lucae 4.

Post hoc de passagiis et cruciatis arbitratur egregius D. D. non esse rem parvi momenti, tot fideles decipi, praesertim Magnates. Respondeo: Nec est res magni momenti, quandoquidem et divus Hieronymus Matth. 23. de sanguine Zachariae prophetae dicit: Non damnamus errorem, qui de pietate fidei descendit. Ita et hic error est sine damno animae, citra etiam lucrum pecuniae, quod deferunt pro honore S. ecclesiae rectoribus ecclesiarum.

Quando ego dixi, nullum esse decretum super indulgentiis, opposuit Sixtinam et Leoninam novissimam, ubi declarantur virtutes indulgentiarum. Dico: Haec alia quaestio est. Ego dixi, nullum esse decretum, quod praeciperet indulgentias redimere, ideo non esse necessarias.

In fine, ad proverbium illud: Indulgentiae sunt piae fidelium deceptiones, per quod volui, non totam ecclesiam errasse, dicit, non esse audiendum, quod quisque dicat, sed quod boni et honesti viri statuunt. Nunc vero aliqui etiam in Sanctorum catalogum relati non improbant indulgentias [1]. Respondeo: Nec ego sane. Hoc tamen addo, quod ecclesia accipiens opiniones non facit ideo ex opinionibus veritates. Ideo ad istam Leonis X. declarationem dico, sicut in Actis dixi, non probari nudis verbis praesertim hominum indulgentias esse de thesauro Christi sumptas, et solvere poenas iustitia divina requisitas, licet opinionem non damnem. Nam, ut dicam quod sentio, cum Christi merita, sive accipiantur ut suffragia, sive quocunque modo et nomine, nihilominus sunt merita Christi, nec propter usum vel applicationem metamorphosin subeunt. Si autem sunt merita Christi, gratia et veritas sunt, iuxta illud Psal. 25: Universae viae Domini misericordia et veritas, et Johan. 1: Gratia et veritas per Jesum Christum facta est; ibidem: Vidimus plenum gratiae et veritatis. Quare etiamsi

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: indulgentiam.

angelus *) de coelo aliud persuaserit, non credam esse in manu ullius hominis gratiam et veritatem dare, hoc est, merita Christi dispensare, non tamen resisto Pontifici. Sed ad declarationem in Actis me refero.

Eccius.

Quia, ut dixi, magna pars dissensionis iacet in eo, an indulgentiae sint remissiones bonorum operum, vel poenarum, ubi in meam partem dixi descendere ecclesiae Doctores et Rom. Pontifices, qui hactenus de indulgentiis scripserunt. Sed hoc revellit acute et docte reverendus Pater: Quia remittere poenam esset remittere labores satisfactionis, inter quos sunt bona opera contra decretum Innocentii, in can.: Cum ex eo, de poenitentiis, ne poenitentialis satisfactio enervetur. Dico bene remitti labores satisfactionis, sed non propterea bona opera, quamvis enim oratio, ieiunium etc. sint satisfactiones, tamen sunt bona opera, etiamsi iis non satisfaciamus. Accedit, quod satisfactio non solum fit labore bonorum operum, sed etiam satispassionis. Quare plerique volunt, non debere cogi filium confessionis ad satisfactionem in se recipiendam; iuxta illud commune: Melior [1]) est, ut confessor filium cum parva poenitentia mittat ad purgatorium, quam cum magna ad infernum. Nec mirum, si Pontifex plenarias resecuit indulgentias ad satisfactiones poenitentiales eluendas, si passim a Praelatis fiant. Sic particula Bullae de iniunctis poenitentiis, id est, quae secundum iustitiam divinam iniungi deberent, ut doctores ecclesiae de indulgentiis scribentes declarant.

Porro, quod argumentatur, peius esse remittere poenas, quam opera, non accipio, quia pro tanto poenae prosunt, ut homo instruatur bene operari, et sic virtus in infirmitate perficitur, sed hoc ad iudices. Et quia errare in indulgentiis esset animabus

---

1) Apud Loescher.: melius est.
*) Galat. 1.

periculosum, ut hodie induxi, ideo ecclesiae non errant, si solum pigros contritos volunt recipere indulgentias, certe ad Carthusianos venire non debent.

In materia fidei dicit maxime attendendum, quid dicatur. Ego autem autoritatem reputo in theologia potentissimam, et quod audire praecipimur sedentes supra cathedram Moysi. Ideo quis dicat, attendere debemus, ut captivemus intellectum, iuxta praeceptum apostoli, in obsequinm fidei; propterea concilia habita sunt, ut eorum autoritate errores exterminarentur.

De Mendicantibus transeo.

Quod vero ait, concilium in iis, in quibus regitur a Spiritu sancto, non errare, dico ego, antiquorum Patrum secutus sententiam, semper debere praesumi concilium regi a Spiritu sancto, quamdiu non constat de opposito, scilicet de illegitimitate congregationis.

Sed adhuc fortiter stat reverendus Pater in vitio boni operis, quod dans pecuniam propter indulgentias, alias non daturus, quasi hoc sit vitium boni operis. Quaererem a reverendo Patre, si ipse cum suis Fratribus habet anniversarium alicuius Principis vel Nobilis cum 30. Missis, quia dantur bonae Praesentiae, alioqui non habiturus anniversarium, an hoc sit vitium boni operis [1]?

De Indulgentiis ab eo non contemptis iudicent, qui Sermonem vulgarem legerint.

Porro, reverendus Pater factus interpres meus dicit, indulgentias forte sic factas esse satisfactorias, quia propter istas aliquis satisfacere non teneatur. Non iste est sensus meus, sed quia homo deberet pro peccatis etiam contritis satisfacere de suo, et per indulgentias satisfacit de alieno, quia summus Pontifex dat ei de thesauro ecclesiae, unde solvat, ut sic, iuxta communem Patrum sententiam, etiam in

---

1) In ed. orig. hic in margine additum legitur: Martinus dubitat. Eccius: Et sic non erit salva omnis caro tam in cuculla quam extra.

indulgentiis peccatum non manet impunitum, salvo eo, quod etiam de proprio satisfacere non posset, non accedentibus Christi meritis.

De consensu fidelium, credo neminem esse tam stultum, qui credat rem esse necessariam indulgentias in iubilaeo, et si existimet iter Romanum esse meritorium, nec hic errat, stat enim opus, per quod quis consequitur indulgentias esse meritorium, et tamen ipsas indulgentias non esse meritorias.

Porro, de verbis Sixtinae et moderni Pontificis non facio vim, quia cathedram Petri sequor, et eius sententiam, qui in ea sedet, quamdiu in haeresin, quod absit, prolapsus non fuerit. Scio eum non probare, sed definire, quem ut Christi vicarium definiendo arbitror esse indefectibilis fidei. Sed haec omnia eorum committo iudicio, quorum interest paratus errata expungere, si quae ostendentur.

Jussit Lutherus addere: Et ego.

Duodecima Julii argumentatus est Eccius, respondente Luthero,

De Poenitentia.

In nomine tuo dulcis Jesu.

Contra conclusionem reverendi Patris et partem Sermonis sui de poenitentia pro defensione optimorum Patrum praedicantium intendo probare: Poenitentiam veram incipere a timore etiam poenae, et quod bene quis se praeparet [1]) discutiendo, recogitando etc.

Primo, quia talem modum praedicandi observavit Dominus Jesus, et eius praecursor S. Johannes. Luc. enim 15. filius prodigus gerit typum poenitentis secundum Augustinum de quaest. evang., Ambrosium libro 2. de poenitent. cap. 3., Chryso-

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: praepararet.

stomum, Hieronymum et alios, sed eum ita proponit nobis Christus, quod in se conversus dixit: Quantum mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo, surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam illi: Pater, peccavi in coelum et coram te etc. Hic Dominus Christus motum poenitentis describens, exponit primo motum poenitentem praemiorum magnitudine, scilicet abundant panibus, et timore poenae, scilicet, hic fame pereo, quibus gradibus evectus, poenitentiam veram coepit meditari, scilicet, et dicam: Pater, peccavi. Et hoc Basilius explanat: Tres sunt ibi poenitentiae gradus, mercedis spes, suppliciorum timor, et bonitatis paternae sincera dilectio. Et sic, antequam fiat amicus Dei, qui exstitit inimicus, efficitur prius servus.

Sic Johannes incepit a timore: Progenies vel genimina viperarum, quis monstravit vobis fugere? etc.

Sic etiam in toto actum est veteri instrumento, ut timore poenarum ad mandatorum obedientiam homines traherentur, ut in Legalibus, Historiis, Prophetis hoc ubique reperitur. Sufficiat adducere unum locum, Psal. 89: Si autem dereliquerint filii eius legem meam, et in iudiciis meis non ambulaverint, si iustitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum; cum concordantibus. Quare praedicatores sacram imitati Scripturam hactenus bonum habuerunt modum de poenitentia paranda, recogitando gravitatem peccatorum, aeterni supplicii etc.

Accedit ratio Dionysiaca: Quia sic Deus res administrat, ut ima ad superiora per media ducat. Quare cum peccator sit in imo, qui non est dignus pane, quo vescitur, volens ascendere ad superiora gratiae, hoc faciat per medium timoris.

Bene esset perfectionis, quod aliquis immersus luto peccati posset se mero obtutu dilectionis Dei et amore iustitiae erigere ad gratiam capessendam; sed quis est hic et laudabimus eum?

Imo B. Augustinus approbat modum praedicandi nostrae tempestatis, docens expresse, nullum pervenire ad caritatem et ad veram gratiam, nisi praecedente timore, non filiali, sed etiam servili. Haec Aug. sententia est Tract.[1]) 9: Ergo incipiat timor, quia initium sapientiae timor Domini. Cum autem coeperit caritas habitare, pellitur timor, qui ei locum praeparavit. Quantum enim illa crescit, ille decrescit, et quantum illa fit interior, timor pellitur foras; maior caritas, minor timor; minor caritas, maior timor. Si autem nullus timor, non est qua intrat caritas (dat comparationem), sicut videmus per setam introduci linum, quo suitur, seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum; sic timor prius occupat mentem, quia ideo intravit, ut introduceret caritatem. Allegat illud Psal.: Convertisti luctum meum in gaudium. Et infra sententia dicta est de Scripturis, nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Opus ergo est, ut intret primo timor, per quem veniat caritas. Timor medicamentum, caritas sanitas. Ex istis apertissime liquet, quia poenitentia est medicinalis, et timor est medicamentum secundum Augustinum, et caritas non intrat nisi per timorem, ideo bene praedicatur, poenitentiam a timore incipere.

Et non accipio, quod reverendus Pater ab initio resolutorii refert reverendi Patris Staupicii vocem quasi coelitus demissam, Poenitentiam incipere ab amore et dilectione. Nam huic expresse reluctatur B. Ambrosius, bonus animarum medicus, in Epistola ad Studium: Ubi poena praescribitur, debet esse poenitentia peccatorum; ubi remissio donatur, gratia est; praecedit poenitentia, sequitur gratia. Neque ergo poenitentia sine gratia, neque gratia sine poenitentia. Debet enim poenitentia prius damnare peccatum, ut gratia possit illud abolere. Illud idem testatur Chrysostomus toto libro

1) In ed. origin. tantummodo legitur: August. est tract. 9: Ergo etc.

de cordis compunct., et Homilia 80. de poenit. et Sermone 29.

Addo etiam Isidorum libro 2. de summo bon. ca. 12. Compunctio cordis est humilitas mentis cum lacrimis, exoriens de recordatione peccati et timore iudicii. Et toto libro de contritione cordis, et speculo peccatorum Augustinus nihil aliud agit, imo hortatur peccatorem volentem poenitere, ut recogitet tres abyssos, scilicet peccatorum suorum, poenarum, et iudiciorum Dei. Sic B. Bernardus super Canticis ser. 16 et aliis pluribus locis, Gregorius in moralibus lib. 2. et 5, et item super ca. 29. Job, libro quoque 2. super Ezech., ubi Homilia 19. inquit: Scriptum est: Initium sapientiae timor Domini. Constat procul dubio, quia a timore ad Dominum ascenditur, non autem a sapientia ad timorem reditur. Propheta ergo de coelestibus ad ima loquebatur, coepit magis a sapientia, et descendit ad timorem. Sed nos, qui a terrenis ad coelestia tendimus, eosdem gradus ascendendo numeramus, ut a timore ad sapientiam pervenire valeamus. Idem lib. 1. super Ezech. dixit, duas esse pennas, scilicet timorem et poenitentiam, quae tegere corpora dicuntur, id est, peccata.

Ex quibus omnibus, quoad unam particulam de timore, volo habere conclusum, bene praedicasse nostrae tempestatis et superioris praedicatores, quod poenitentia a timore incipiat: et quod nituntur sermonibus suis in populo timorem [1]) Dei seminare, ut sic semen diaboli exstirpetur, iuxta illud Origenis lib. 3. super Job: Bonus est timor poenae et iudiciorum, quem nisi daemon expulerit, non poterit seminare semen peccatorum. Ex quo deinde consectarium est, poenitentiam non incipere ab amore et dilectione iustitiae, quamvis si sic inciperet, fateor eam esse laudabiliorem et perfectiorem, quam quod a timore poenae inciperet. At fragilitas nostra id non patitur, cui Dominus Jesus et

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: timore.

praedicatores condescendentes timorem praedicant, tanquam gradum, quo verum iustitiae amorem consequamur.

M. Lutherus.

Non est iste modus Scripturas divinas feliciter intelligendi, vel interpretandi, si ex diversis locis diversa decerpantur dicta, nulla habita ratione vel consequentiae vel collationis. Imo iste est canon errandi vulgatissimus in sacris literis. Oportet ergo theologum, si nolit errare, universam Scripturam ob oculos ponere, et contraria contrariis conferre, et sicut duo Cherubim adversis vultibus utriusque diversitatis consensum in medio propitiatorii invenire, alioquin cuiuslibet Cherubim vultus longe divertet sequacem oculum a propitiatorio, id est, vera Christi intelligentia.

Proinde nunquam mihi egregius D. D. remotior visus est a sacris literis, quam hodie, atque eo magis, quod concludendo fatetur, laudabiliorem et perfectiorem esse poenitentiam, si ab amore iustitiae inciperet, sicut ego sapio, quam si a timore poenae inciperet. Quasi non conandum sit, ut laudabiliter, et ut Johannes *) ait, dignos fructus poenitentiae agamus. Nam hoc prorsus non accipio, quod dicit, fragilitatem nostram obstare, quominus ab amore iustitiae poenitentiam incipiamus. Si secundum fragilitatem nostram agendum est, et Scriptura exponenda, nunquam poenitebimus, sed de die in diem peiores fiemus. Quare antequam respondeam suis obiectis, primo declaro me ipsum.

Omnis bona vita necesse est ut instituatur per aliquam legem, ideo lex principium est poenitentiae cuiuslibet boni operis. Quare et in poenitente ante omnia oportet vel revelari vel suggeri legem, contra quam fecerit, et secundum quam facere debet. Lege autem manifestata aut in memoriam revocata mox sequitur augmentum peccati, si desit

*) Matth. 3.

gratia, quia naturaliter odit voluntas legem, ut sunt expressa testimonia Pauli ad Rom. et ad Galat. Rom. 5: Lex intravit, ut abundaret delictum, Galat. 5: Lex propter transgressiones posita est. Ideo B. Augustinus de spir. et lit. c. 3: Neque enim liberum arbitrium ante gratiam quidquam valet, nisi ad peccandum, non autem ad poenitendum, ut D. D. dicit (hoc enim Pelagianum est). Porro dicit Augustinus [1]: Et cum coeperit cognosci se non latere, quod faciendum est, nisi Spiritus sanctus diffuderit caritatem in cordibus nostris, non diligitur, non suscipitur, non bene vivitur. Ibi clarissime dicit Augustinus, quod lex Dei non potest diligi, nisi accepta gratia Spiritus sancti. Si autem non diligitur lex, contrarium eius peccatum non oditur. Ergo impossibile est poenitere ante dilectionem legis. Hoc est quod Roma. 4. Apostolus vult: Lex iram operatur, hoc est, monstrat peccatum, sed non dat gratiam, ut odiatur peccatum. Ideo manet odium legis et dilectio peccati, quantumlibet per increpationes forinsecas aut intrinsecas homo concutiatur timore servili. Nam etsi abstinet ab opere peccati, non tamen abstinere potest ab amore peccati. Hoc et Christus Johan. 6. docet, ubi dicit: Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Concedo ergo, quod lex, recordatio peccatorum, intuitus poenarum possunt terrere peccatorem, sed nunquam faciunt poenitentem.

Respondeo ergo ad obiectionem primam, de filio prodigo Luc. 15, ubi incepit poenitentiam a recordatione magnitudinis praemii dicens: Abundant panibus mercenarii etc. Dico, quod hic filius prodigus incepit vere ab amore iustitiae, quia conversus in se cognovit primo bonum, et ex cognito bono intellexit suum malum. Hanc autem conversionem sui in se ipsum non habuit ex fragilitate sua, aut ex timore poenae, sicut ipsemet D. D. dicit, quod timor poenae post praemiorum magnitudinem

1) In ed. origin.: Sequitur August.: Et cum etc.

moverit. Ergo non incepit a poena et timore. Habuit autem eam ex trahente intus Patre et dilectionem inspirante paternae domus, dum dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei. Nam cum prius vixisset in peccatis, bonum nec cognovit nec dilexit, nec peccatum odivit: cum tamen non posset ignorare peccatum. Ergo necessaria fuit alia affectio, id est, amor boni.

Secundo, induxit Johannem Baptistam, Luc. 3, quod inceperit a timore, dicens: Quis monstravit vobis fugere? etc. Respondeo: Aliud est praedicare poenitentiam, aliud incipere poenitentiam; aliud est praedicare bonum opus, aliud incipere bonum opus. Praedicator monet, terret, allicit etc., sed nihil sequitur, nisi gratia moverit voluntatem.

Idem dico ad Psal. 89: Visitabo in virga iniquitates eorum etc. Percuti potest peccator, sed nisi gratia cooperetur, nihil proficitur, ut Jere. 5: Percussi eos, et non voluerunt; et Esai. 1: A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas: super quo percutiam vos ultra? quia nihil profecit percutiendo.

Et satis admiror egregium D. D., quod oblitus luminis naturae Aristotelis audeat statuere alicuius virtutis initium in timore urgente, cum ille tot verbis iam receptissimis 3. Ethi. persuadere conetur: Oportere esse voluntarium opus bonum et libera voluntate fieri. At voluntas certe aut amor est, aut soror amoris. Inde etiam dicitur, oportere opus bonum fieri per liberum arbitrium. Addo et illud, quod Christus nunquam peccatores coegit timore ad poenitentiam, sed suaviter allexit quoscumque vocavit, ut Zachaeum, Magdalenam, apostolos et omnes. Sicut et apud Jere. 2. dicit: Perpetua caritate dilexi te, ideo attraxi te miserans tui.

Dico ergo, quod timor Domini quidem necessarius est, sed filialis. Quia sine amore impossibile est ferre conversionem sui, in qua terretur, conteritur et humiliatur peccator, iuxta illud I. Reg. 2: Dominus deducit ad inferos, et reducit. Credo autem etiam ipsius egregii D. D. sententiam et om-

nium scholasticorum Doctorum mecum esse [1]), et contra obiecta eius pugnare, cum omnes consentiant contritionem oportere fieri in caritate, si debet esse bona et meritoria poenitentia. Quod ego sane intelligo, contritionem fieri movente et imperante caritate, ut sic sit voluntaria, hilaris, amorosa poenitentia. Ideo licet Johannes increpaverit Judaeos et terruerit, non ideo sequitur, poenitentes incipere etiam a terrore. Aut si incipiunt a terrore, nisi accesserit gratia, hypocritae sunt verius, quam poenitentes.

Adiecit D. D. rationem, quod Deus res sic administrat, ut ima per media ducat ad superiora, quod aptavit ad timorem, volens, peccatum esse imum, timorem medium, amorem superius, quod ego transeo, et non accipio.

Dicit etiam, esse perfectionis, si homo posset se mere Dei obtutu et amore iustitiae erigere ad gratiam capessendam. Sed quis est hic, et laudabimus eum? Respondeo: Nec timore nec amore potest se homo erigere ad gratiam capessendam, sed gratia praevenit, et movet ad merum Dei obtutum et amorem iustitiae.

Ad Augustinum, qui doceat praecedere timorem ante gratiam, et intrante caritate pelli timorem, dico: Si recte intelligatur, admitto, hoc est, quod poenitentia nondum est incepta, quando timor praecedit caritatem. Sed intrante caritate incipitur poenitentia, id est, amor iustitiae et odium peccati. Si autem caritas non intraret, timor non operaretur, nisi maiora peccata. Quare ista similitudo setae et lini probatur mihi, modo non intelligatur, quod timor inducat caritatem, quod ex ipsius D. D. verbis capio, quod nisi exeat seta, non succedit linum, hoc est, nisi timor, qui impedit poenitentiam veram, pellatur per intrantem caritatem, nunquam vere poenitetur, ut sic dixerim.

Ambrosium inductum in Epistola ad Studium,

---

1) In ed. Jen. et apud Loesch.: sentire.

quod praecedit poenitentia, et sequitur gratia, et alia, item Isidorum de summo bono, item tres abyssos recogitandas peccatorum, Bernardum super can., Gregorium in Moralibus, et alios Patres, qui docent a timore ascendendum ad sapientiam et poenitentiam a timore incipiunt, libenter admitto, sed non contra apostolum Paulum de lege et timore legis docentem intelligo. Dico et ego, habita caritate simul moveri hominem ad timorem Dei, et sic incipi poenitentiam a timore in caritate, alioquin stat firma sententia, quod timor poenam habet, bonum non operatur, sed odit legem.

Non ergo egregius D. D. concludit, poenitentiam non incipere ab amore iustitiae, quantumlibet bonus sit timor poenae, ex Origine. Non enim timore poenae, sed timore Dei poenitendum est, quod ille sit servus, non mansurus in domo, hic autem filius et heres. Ideo et illud Proverbio. 1: Principum sapientiae timor Domini, non admitto intellectum de timore poenae, qui ante gratiam torquet hominem infructuose, cum expresse dicat: Timor Domini, non timor poenae. Timor poenae potius est principium insipientiae. Videat ergo egreg. D. D. ut non in unum chaos confundant timorem servilem, et timorem filialem, ne sibi ipsi Scripturae et Patrum intelligentiam praecludat.

Eccius.

Reverendus Pater fuco verborum conatur se evolvere, ex tam expressis sacrae Scripturae et S. Patrum autoritatibus. Et ut hoc nobis [1]) persuaderet, ausus est dicere, me longe fuisse alienum a sacrae Scripturae intelligentia, hoc loco diverticulum quaerens de Cherubim se respicientibus. Sed iudicent, quorum interest, uter rectius sentiat de sacra Scriptura. Tamen ut suas solutiones impertinentissimas excludam, duo frequenter adducit, quo-

1) In ed. origin.: vobis.

rum in Sermone recitando secundum viam communem non memini, nec ullus praedicatorum, quod meminerim, negavit, et hunc quoque timorem, in quantum disponit ad veram poenitentiam praeveniri inspiratione divina. Nam indubitatum est apud Christianum contra Pelagii perfidiam, quod salutis nostrae initium Deo inspirante habemus. Quare non fuit necessarium, hoc afferre, vel ob hoc modum praedicandi reprehendere.

In uno tamen videtur mihi aequivocatione falli, quod hanc gratiam, qua Deus praevenit corda hominum movendo, credit esse caritatem, cum sit aliud gratuitum Dei munus. Et per hoc resoluta est B. Augustini de spir. et lit. sententia, contra improbos Pelagianos.

Alterum quod dicit, timorem esse infructuosum, nisi accedente caritate, quis hoc unquam vel Scholasticorum vel Praedicatorum negavit, qui omnes apostoli Pauli ad Corinth. de caritate sequuntur sententiam?

Porro, quod laudabiliorem dixi poenitentiam, quae ab amore incipiat, assumpsit nos debere illam facere, iuxta illud Johannis*): Facite dignos fructus poenitentiae. Nam si secundum fragilitatem nostram esset agendum, nunquam poenitebimus. Dico nos quoque posse facere dignos fructus poenitentiae, etiamsi a timore inceperimus, et ad caritatem perveniamus.

Et miror, quod D. Pater vult nos facere angelos, et fragilitatis nostrae oblitos, cum B. Gregorius lib. 2. super Ezechielem expresse declaraverit, prophetam descendisse de sapientia ad timorem, sed nos eosdem gradus ascendendo a timore ad caritatem pervenimus, sicut multa alia fragilitati nostrae condonantur.

Mentem suam declaraturus ostendit, quomodo dilectio legis praecedere debeat poenitentiam: quia per legem abundavit delictum, et ad Gal. 5. etc.

---

*) Matth. 3.

Dico: Verum est, ut S. Augustinus contra Faustum lib. 22. testatur, peccatum factum vel dictum contra legem ideo non esse peccatum, si non esset lex prohibens, sed sicut legis transgressione abundat delictum, ita legis observantia augetur meritum. Quare omnino ista diverticula ad propositum non conferunt: et solutiones datas esse contra sacrae Scripturae intelligentiam, post prandium manifestabimus.

Hora secunda

continuavit Eccius semiplenam orationem.

Reverendus Pater ad illud de filio prodigo *) respondit [1], praecessisse amorem iustitiae, iuxta illud: Et conversus in se, quia memoriam paternae domus habuerit, sed hoc non diluit obiectum, quia conversio illa fuit facta contemplatione poenae, dum neminem haberet, qui eum siliquis satiaret, durante enim pecunia non convertebatur in se, sed famelicus est conversus in se. Accedit, quod B. Augustinus ait, verba eius fuisse verba poenitentiam meditantis, nondum agentis. Quod si conversus in se fuisset amore iustitiae, iam poenitentiam incepisset contra Augustinum. Quare solutio sua propositum non infringit, et Basilio manifeste reluctatur.

Ad Johannem respondit, aliud esse incipere, aliud praedicare, et alias dixit, praedicatores terrere, sed non facere poenitentem per poenarum cruciatum. Iterum evanida est solutio, quia si Johannes praedicavit, certe intendebat fructum suae praedicationis, et quia insinuavit eis timorem, signum est hoc pacto poenitentiam auspicari. Et nostri praedicatores praedicant, quomodo incipiant, scit Deus.

Porro, quod poenitentiae initium gratiae tribuit,

---

1) Hic in ed. orig. in margine additum legitur: Prosequamur hodie incepta.

et nostri praedicatores et doctores nunquam negaverunt, quia Deus aspirando praevenit.

Praeterea Aristotelem non vult acceptare in Scholis theologicis, et tamen audet eum mihi opponere. Sed dico constantem esse ethnicorum sententiam, sistendo in timore poenae non esse perfectam virtutem, iuxta illud: Oderunt peccare mali formidine poenae, oderunt peccare boni, virtutis amore etc. Nec opus virtutis debet esse coactum, sed liberum. Aliud tamen est liberum arbitrium induci, aliud est liberum arbitrium cogi. Fateor, Christus benevolis verbis vocavit apostolos, Zachaeum, Magdalenam. Sed ipsum aliquando durius vocare, factum Pauli nobis innuit, de quo Augustinus ait 23. quaest. 4. can.: Quis. Cui Christus vim intulit, quem coegit, et in Evangelio*) de vocatione ad coenam dicit: Compelle intrare. Sicut pluribus verbis B. Gregorius in homilia prosequitur. Taceat ergo, quaeso, reverendus Pater, solum benevolentem afferens vocationem.

Praeterea solum timorem filialem necessarium arbitratur poenitenti, de quo plurimum miror, cum hodie me ad veram Scripturarum intelligentiam monuerit, quod se ipsum primo non emendavit, nam et B. Augustinus in loco hodie allegato super Johanne loquitur de timore servili, quem foras mittit caritas, et de illo dicit loqui Sapientem: Initium sapientiae timor Domini. Et ita de timore servili intellexit glossa super Psal.**): Initium sapientiae etc. Metus iudicii ianua est conversionis ad Deum, et est glossa Cassiodori. Sic glossa super illud Apostoli ad Roma. 8: Non enim accepistis spiritum servitutis in timore, dicit timorem servilem esse bonum et a Deo. Sic Paulus testatur illum bonum 1. Timoth. 5: Peccantem coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant. Ita Augustinus super Psalmis ait, et Longobardus eum enarrat in 3: Timor servilis est, cum per timorem gehennae continet

---

*) Lucae 14. **) Psalm. 111.

se homo a peccato, quo praesentiam iudicis et poenas metuit. Et infra: Bonus est iste timor et utilis, licet insufficiens, per quem paulatim fit consuetudo iustitiae. Beda quoque exponit: Initium sapientiae timor Domini, scilicet servilis.

Quare aliud quaerat sibi patrocinium, et aliam det solutionem, quoniam ista S. Patribus non concordat. Quod si nolit dictis Sanctorum stare, habebit adversum se sacrae Scripturae locos. Nam dum timor Domini est initium sapientiae, adhuc caritas foris pellit timorem, sed timor filialis iuxta David in aeternum permanet, et in seculum seculi. Quare alius est timor, quo sapientia iniiciatur, alius est, qui cum aucta permanet. Unde cum reverendus Pater negat timorem inducere caritatem, expresse S. Augustino contradicit, qui in loco allegato hoc totum ait, timorem scilicet servilem esse initium sapientiae, et per caritatem iterum expelli. Subscribit sententiae Augustinianae mellifluus Bernardus Ser. 52. super Canticis, quem brevitatis gratia non adduco. Sed etiam plus dico, caritatem non sic expellere timorem, sicut unum incompatibile aliud, sed successu ad augmentationem gratiae minui timorem servilem, et aucta gratia timorem omnino auferri.

Nec refert, quod ponderabat hodie D. Pater: Timor Domini, non timor poenae est initium sapientiae; quoniam et timor poenae et timor reverentiae uterque est Domini, et uterque est a Domino. Sola media timendi sunt diversa, ut Beda et alii per Longobardum inducti testantur, praeter Augustinum prius citatum. Et satis liquet ex verbis Christi, si nihil aliud haberemus, Matth. 10: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Si enim timor servilis esset damnabilis, sicut dicit reverendus Pater, cur Christus nos ad eum invitaret? et Augustinum et alios ita intellexisse, confero in iudicium eorum, quorum intererit.

Insuper dicit, Scholasticos omnes concordare,

quod contritio nullius sit utilitatis, nisi fiat in caritate. Hoc quidem verum, sed secundum Augustinum ad caritatem non pervenitur, nisi per timorem. Timor medicamentum est, caritas sanitas. Unde non accedente caritate omnes bene noverunt timorem illum insufficientem, propterea in via illum constituunt, non in termino.

Ad rationem ex B. Dionysio sumptam transivit, sed non aperuit D. Pater, cum peccatum sit imum, et caritas superius, quod sit medium perveniendi a peccato in caritatem, et profecto aliud dare nequit, quam Basilius, Beda, Augustinus, Bernardus, timorem.

Deinde assumit gratiam praevenire timorem et amorem, quod si loquitur de gratia motionis divinae, qua Deus nos aspirando praevenit, fateor quidem tunc; si autem loquitur de gratia caritatis, illud non accepto, quia illius, quae recte sapientia in Scripturis appellatur, initium est timor Domini, quamvis timor iste absque caritate sit infructuosus.

Porro, quod Ambrosium, Gregorium, et alios doctores admittit, sed non contra Apostolum de timore legis, nescio quas offundit nebulas. Dicat clare, aut isti S. Patres per me allegati repugnent dictis Apostoli, vel minus. Si repugnant dicto Apostoli, hoc ostendat, quod nunquam fieri posse arbitror, cum in sacris Scripturis fuerint exercitatissimi et Spiritu sancto repleti, apostolum Paulum aeque bene intelligentes, sicut nos. Si non repugnant dictis Pauli, stet eorum sententiae, et praedicatores modum contritionis et poenitentiae praefatum docentes non improbet, nec ab hominibus peccatoribus huiusmodi timorem servilem utilem et quasi necessarium medium excludet.

Non relevat eum, quod existimat habita caritate moveri mentem ad timorem, quoniam hoc esset cancrino more retrogradi, contra B. Gregorii sententiam lib. 2. homilia 19. super Ezechielem. Constat procul dubio, quia a timore ad sapientiam ascenditur, non autem a sapientia ad timorem redi-

tur. Habet ergo timor poenam, quae caritate aucta minuitur, et totaliter absorbetur.

Praetereo ob temporis angustiam alia in eodem sermone contenta, quae tamen omnino venirent discutienda, nisi hodiernus dies praefixus esset ad hanc materiam terminandam, sicut est punctus de sigillata peccatorum confessione in spem, uti meminit Chrysostomus super caput 12. Matth. de puncto, quod Scholastici ponant tres partes poenitentiae, scilicet contritionem, confessionem, et satisfactionem, quas prius posuit Chrysostomus sermone 29. de poenitentia. De duplici modo confitendi Sacerdoti [1]) cum aliis punctis, quae omnia prolixe possent tactari et excuti. Sed iacto iam fundamento totum simul sermonem, et ea, quae adduxi, pro parte mea confero in iudicium iudicum eligendorum.

M. Lutherus.

Sperabam egregium D. D. confutaturum meas solutiones, praesertim ea, quae pro fundamentis ex Paulo induxeram de lege, quae ante caritatem non operatur nisi iram, et auget peccatum, taceo, quod disponat ad gratiam, quemadmodum timor servilis fructus legis iram operatur, et auget peccatum. At ipse haec fortiter transiliens, eandem cantilenam recantavit, ac nobis haec, non succum sed medullam Scripturae contendit persuadere, discurram per singula.

Proinde dicit, non fuisse necessarium afferre, quod initium salutis nostrae sit ex Deo inspirante, ubi et timorem disponentem dari intelligit. Respondeo: Haec plane omnia sunt erronea propter verbum Pauli, qui dicit*): Impossibile esse legem impleri, imo peccata non augeri, nisi Spiritus sanctus diffundat caritatem in cordibus nostris. Has autori-

1) In ed. origin. hic addita leguntur haec verba: magna et alia deo, cum aliis etc.

*) Roma. 8.

tates iam expressas oportuit confutatas, et illam B. Augustini cap. 3. de spir. et lit.: Cum coeperit non latere, quomodo vivendum est, nisi gratia donetur, non suscipitur, non bene vivitur. Vadat ergo cum suo servili timore, qui non operatur, nisi odium legis et Dei, et cum iniuria vocatur disponens ad gratiam.

Invenit etiam aequivocationem gratiae, aliam esse caritatem, aliam donum, quo primum movemur. Transeat haec distinctio, nihil ad propositum, est elusio verborum Pauli. Clarissimus est textus Pauli, nisi gratia et caritas faciat nos diligere legem, lex semper iram operatur. Hoc donum autem, quo primum movemur, non diliget legem, sed caritas spiritus.

Tertio, concessit timorem esse infructuosum sine caritate, et hoc nullum negasse. Respondeo: Cur ergo docent infructuosas poenitentias, et resistunt mihi fructuosam docenti? Relinquo hanc esse omnino subversam cum tot opusculis Augustini, et si Augustinus non faceret, tot fulminibus, tamen unus Paulus concludit, opera quaecunque ante caritatem esse peccata et damnabilia et indisponentia ad gratiam. Et per haec dicta ferme ad omnia sua replicata responderi potest. Ipse quidem pro more suo dicta Scripturae divinae temperat ad dicta Patrum, imo trahit ad intelligentiam suam, quam habet in Patribus, cum potius contra scripta Patrum debeant conferri, et iudicari ad dicta Scripturae.

Quarto, non accipit quod assumpsi, nos debere facere laudabiliorem illam poenitentiam, sed dicit, nos posse etiam dignos fructus poenitentiae facere, si a timore inceperimus. Hoc secundum B. Augustinum sic expono: Si peccata peccatis addiderimus, cum, ut saepius iam dictum est, quidquid ante sanatam per gratiam voluntatem fit, fructus malae arboris sit, quae non potest bonos fructus facere. Ergo per timorem servilem nunquam pervenitur ad caritatem.

Quinto, innixus Gregorio super Ezechielem,

qui descendit [1]) de sapientia ad timorem, sed nos contra descendere a timore ad caritatem. Docenti sic respondeo, quod divus Gregorius non debet excludere caritatem, nec exclusit a timore incipiente poenitentiam, sicut D. D. intelligit, sicut nec a caritate excluditur omnis timor servilis, praesertim in hac vita, cum caritatis officium sit expellere timorem servilem, atque id tota vita, et inducere timorem filialem.

Sexto, ad autoritates Pauli, quod Lex propter transgressiones posita est, et auget delictum, dicit nihil esse ad propositum, et me diverticula quaesivisse, adducens Augustinum contra Faustum lib. 22: Peccatum esse dictum vel factum contra legem Dei; nescio quid velit D. D. Non est hic disputatio, quid sit peccatum, ideo superfluis verbis hoc tempus perditum est. Scopus iste versatur, quod autoritate Pauli timor servilis non possit esse nisi peccatum, et augere peccatum per virtutem legis, si desit gratia. Et sic autoritates Pauli non sunt diverticula, sed fulmina conterentia sententiam D. D. usque ad pulverem. Non ergo ego ex hominibus angelos facio, oblitus fragilitatis, sed doceo, ne Deos faciamus ex peccatoribus, dum obliviscuntur fragilitatis suae, qua non possunt nisi malum facere ante gratiam.

Quod conversionem filii prodigi factam dicit contemplatione poenae, nego. Ad probationem, quod neminem haberet, qui eum siliquis satiaret, dico: Nisi intus fuisset tractus et in se conversus, potius fame mortuus esset, quam rediisset, ut stet sententia: Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum.

Quod Augustinus dicit, verba eius fuisse verba poenitentiam meditantis, nondum agentis, spero quod pro me faciat; quando meditari poenitentiam, praesertim medullitus in corde, sit certe incipere poeni-

1) In ed. orig.: descendat.

tentiam. Ergo illud nondum agentis oportet de perfectione ad extra intelligi.

Idem ad Basilium dicetur.

De verbo Johannis Bapistae, dicit evanidam esse solutionem, quod dixerim, aliud esse poenitentiam docere, aliud incipere. Respondeo: Salva reverentia, egregius D. D. non videtur Paulum intelligere, nec virtutem Legis cognovisse. Lex enim docet quidem sancta, iusta, et bona, sed sola gratia incipit, facit et perficit ea. Ergo etiamsi Johannes timorem docuisset esse initium poenitentiae, non ideo sequitur, poenitentiam incipere a timore. Sicut si insinuem quodlibet bonum opus per terrores et minas, non ideo incipit opus bonum a terrore et minis, sed a caritate.

Indignatur, quod Aristotelem ei obiecerim in scholis theologicis, quem tamen non acceptarim. Fateor, minor est, quam ut valeat in theologica schola, cum seductor fuerit scholasticorum doctorum. Sed satisfacere volui conclusioni meae, quod contra sacrum suum Aristotelem desipiunt, qui poenitentiam a timore, et nón libera voluntate incipiunt. Nam distinctionem de libero arbitrio coacto et inducto transeo. Non enim verum est, quod liberum arbitrium unquam cogatur ad bonum, aut cogi etiam possit. Si autem cogitur, in diversa rapitur, et coactionem sui odit. Sola autem gratia trahitur, hoc est, vere liberum efficitur, ut Augustinus contra Julianum lib. 2. et in multis locis.

Ubi Christum dixi vocasse apostolos et Magdalenam blando tractu, contra opponit, Paulum vocatum esse durius, et in Evangelio *) iussum esse servum, ut compelleret intrare. Primum satis admiror, quod cum nos exemplum Pauli soleamus adducere pro defendenda gratia, ipsi nobis elabuntur dicentes, hoc esse miraculosum factum, et non facere regulam. Hic tamen egregius D. D. quasi non pro miraculo habens, pro regula inducit. Sed hoc

*) Lucae. 14.

dimitto. Dico, non potuisse Paulum intus ex corde converti, nisi trahente gratia, ut B. Augustinus contra Epistolas Pelagiano. docet, gratiam Dei facere ex nolentibus ac resistentibus volentes et sequaces. Ita et illud in Evangelio solvitur, quod servus potest compellere verbo, sed nisi (ut Esa. loquitur [1]) Dominus sibilet, nihil sequitur.

Ad illud Augustini, intelligentis servilem timorem in verbo Salomonis: Initium sapientiae timor Domini, et illud glossae Psal. 110: Metus iudicii ianua est conversionis ad Deum, respondeo: Si adsit gratia, alioquin servilis timor sine gratia (neque enim Augustinus excludit) non operatur nisi iram. Oportet enim quod Augustinus non pugnet, sicut vere non pugnat, cum Paulo, damnante omnia quae sunt extra gratiam. Glossam super illud Roma. 8: Non accepistis spiritum servitutis in timore, dicentem, esse servilem timorem bonum, potius reiicerem, tanquam expresse contra textum loquentem. Apostolus enim dicit: Non accepistis spiritum servitutis in timore, damnans eum. Aut dico, quod glossa textum non exponit.

Illud Apostoli ad Timoth. *): Argue coram omnibus, ut et ceteri timorem habeant, D. D. ad servilem timorem adaptavit, quod relinquo. Ego de filiali timore accipio, donec aliter probet. Quod autem Augustinus Magistro recitante lib. 3. dicit: Timor servilis est, cum per timorem gehennae continet se a peccato, quo poenitentiam iudicis, quo poenas metuit etc. Continet, inquam, se a peccato externo tantum, intus tamen auget odium iustitiae gehennam comminantis. Et infra: Bonus est timor et utilis, licet et insufficiens, per quem paulatim fit consuetudo iustitiae. Hoc est meo iudicio consuetudo desperandi et odiendi Deum, si excludatur gratia: verum autem est, si includatur gratia.

---

1) In ed. origin. m a r g i n i adscripta leguntur haec verba: ut Esa. loquitur.

*) 1. Tim. 5.

Non est ergo necesse, ut dem aliam solutionem, nisi D. D. egregius primum probaverit, S. Patres loqui de servili timore, exclusa gratia, aut caritatem non habere negotium in expellendo timore servili. Quare, quae consequenter induxit de expulsione timoris, de initio sapientiae, et quomodo expellat caritas timorem successu per augmentationem gratiae, ex praecedentibus satis intelliguntur.

Superest robustissima autoritas Matth. 10, quam unam sufficere putat: Nolite timere eos, qui corpus occidunt etc. sed timete eum etc., ideo non esse servilem timorem damnabilem, ad quem Christus nos invitat. Respondeo primum. Si hoc vult. D. D., contradicetur praecedentibus, ubi timor servilis insufficiens dicitur, ideo aeque absurdum est dicere, Christum nos docuisse insufficientiam. Dico tamen ego, non esse ibi servilem timorem Domini, quia et filialis timor timet offendere Deum, et separari ab eo. Atque etiamsi de mero servili timore loqueretur, nondum intelligitur exclusa gratia, imo inclusa, cum teste Apostolo et Augustino omnis lex et doctrina sit litera requirens Spiritum.

Consensit etiam Scholasticos vere dicere: Contritionem non valere extra caritatem, sed non confutavit. Stat ergo eorum ipsorum autoritas contra eos: nisi confutet contritionem in caritate esse id, quod a caritate incipit fieri.

Illud Augustini bene placet: quod timor est medicamentum, caritas est sanitas, timor scilicet in caritate imperfecta, et caritas perfecta.

Rationem illam ex Dionysio sumptam, de imo, medio et summo, dicit me transiisse, et non aperuisse, quod sit medium inter peccatum imum, et caritatem superiorem. Fateor me libenter transiisse, ut qui crederem ipsi D. D. satis esse perspectam hanc rationem, nihil esse ad propositum. Dionysius enim loquitur de ordinibus infinitis, mediis et summis. At ego prorsus nullum habeo medium inter peccatum et gratiam. Sicut nec Christus, quando dicit: Qui non est mecum, contra me est. Et iterum: Aut facite arborem bonam, aut facite arbo-

rem malam. Sed et ipsum D. D. credo id ipsum asserere, quod gratia et peccatum apud Scholasticos immediate opponuntur.

Non accipit D. D., quod gratiam dixi praevenire amorem et timorem, nisi loquar de gratia primae motionis. Respondeo: Ego cum Apostolo et Augustino sentio: quod nisi lex diligatur (quod est caritatis et non primae motionis) non bene vivitur. Ergo nec Deus timetur, nec colitur.

In fine, instruit adversus me cornutum syllogismum, aut Ambrosius, Gregorius, aliique repugnant dictis Apostoli, vel non, si sic, quod ostendam: si non, ut stem eorum sententiae. Respondeo et per medium transeo, non repugnant dictis Apostoli: et sto eorum sententiae, non autem Eccianae intelligentiae, imo errori. Non enim excludunt caritatem a timore sive servili sive filiali.

Dicit D. D. esse cancrino more retrogredi, quod dixi: Habita caritate moveri mentem ad timorem. Satis miror, sive scorpionem, sive cancrum istum, cum et gentilis ille poeta dixerit: Res est solliciti plena timoris amor. Quasi ignoremus, quod amor fons et caput est omnium affectuum. Ideo enim timetur poena et infernus serviliter, quia diligitur vita et voluptas pueriliter et serviliter. Ad hunc timorem et amorem exstirpandum diffunditur caritas Dei, qua amemus aliam vitam, et timeamus aliam mortem, id est, separationem a Deo.

Transiit D. D. de punctis in Sermone meo signatis, et de toto Sermone confutando. Dico breviter: Habet calamum et papyrum, aggrediatur eum cum fiducia, videbitur, an Sermonem confutaverit, vel se ipsum irriserit. Hoc relinquo iudicio ordinandorum.

Eccius.

Quia ob temporis angustiam respondere non possum iis, quae reverendus Pater adduxit: refero tamen me ad iudices, me nihil transiliisse neque fuisse de mente Praedicatorum aut Doctorum legem

adimpleri sine caritate, neque aliquos docuisse infructuosam poenitentiam, sed quomodo per timorem servilem ad fructuosam perveniatur. Et quod magnifico verborum apparatu recessit ab hodierna solutione[1], quia dixerat Sapientem loqui de timore filiali, iam vero admittit loquentem de timore servili: non tamen excludendo gratiam. Quod nec textus, nec S. Doctores patiuntur. Nam per sapientiam intelligit caritatem, et ita initium esset ante initium. Totus quoque Augustinus non laborat, quomodo timor servilis cum caritate sit initium caritatis, sed quomodo timor servilis primo occupet mentem et primo ingrediatur, et sic inducat caritatem, quod etiam est de mente Gregorii improbantis reditum cancrinum, ubi reverendus Pater pro Gregorio scorpionem mihi adducit: Res est sollicita etc. Omnes ergo S. Doctores hodie citati volunt timorem servilem esse initium caritatis, ad intelligentiam saepe datam, et quam Praedicatores solent dare, de quo refero me ad iudices.

Tertia decima Julii anno MDXIX hora secunda.

Circa materiam conclusionum quartae et quintae.

Eccius.

Reverende Pater, quia tempus nobis praefixum est nimis arctum, tamen tangendo fundum negotii aliqua obiter attingemus. Illud scilicet, quod quilibet sacerdos absolvat a poena et culpa, contra communem usum totius ecclesiae. Et quod in Sermone vulgari et Conclusione dicitis, ex nulla Scriptura probari, divinam iustitiam aliquam poenam vel satisfactionem expostulare a peccatore. Et illis innitor, quia in absolutione sacramentali culpa remittitur simultanee, sed poena peccato debita ae-

1) In ed. origin. margini adscriptum legitur: Martinus, non recessi, respondit.

terna commutatur in temporalem. Hoc liquet ex sacrae Scripturae traditione, et S. Patrum usu. Et ut brevior sim, expresse hoc voluit Ambrosius super Lucam, Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum, Augustinus quaesti. 1. de octo Dulcitii quaestionibus, et pertinenter Ambrosius Luc. 5. testatur satisfactione poenam peccati dissolvi.

Scriptura est in promptu: quoniam peccatum Adae, culpa iam remissa, punitur in tota posteritate. Quare transeunte culpa remanet poena. Quam rationem tangit Augustinus tractatu 124. supra Matth. et glossa 2. Regum 12. Similiter de David. 2. Reg. 24, ubi David poenituerat et percusserat cor eius, peccavi, dixit, valde in hoc facto, sed peto ut transferas iniquitatem servi tui. Modo peccatum non transfertur quoad culpam, quia, ut Propheta *) ait, anima ipsa quae peccaverit morte morietur. Restat ergo ut peccatum quoad poenam transferatur. Sic per prophetam Natan dicitur David **): Transtulit Deus peccatum tuum. Ubi glossa: Deus delictum delet, sed inultum non deserit. Aut enim homo in se poenitens punit, aut Deus cum homine vindicans percutit.

Et ut ad S. Patres veniamus, a quibus usus et praxis ecclesiae principaliter ab apostolis derivatus est. Nam primo nullum peccatum manet impunitum, et poena est ordinativa culpae. Quas rationes tangit Augustinus et refert Gratianus (sicut primi de poenitentia. distinctione 7.). Nam Deus malum fieri non pateretur, nisi illud per iustitiam ordinando melius stare in mundo faceret. Inquit ergo Augustinus lib. de poenitentiae medicina: Non sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere, nisi etiam de iis, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, eleemosynis cooperantibus etc. Non enim dictum est, ut tantum abstineatis a peccatis, sed et de peccatis, inquit, deprecare Dominum, ut tibi dimittantur etc.

---

*) Ezech. 18. **) 2. Samu. 11.

Sed si reverendus Pater, sicut in Resolutorio et alias, meo quidem sensu, facere nititur, satisfactionem illam fieri ecclesiae, sed Deum talem poenam non requirere, et quam Deus requirat, homo non auferat; contra ego oppono: Primo quod Augustinus in Enchiridio inquit, cap. 71. loquitur de oratione dominica: Delet omnino haec oratio minima et quotidiana peccata, delet et illa, a quibus vita fidelium scelerate gesta, sed poenitendo in melius mutata discedit. Ubi constat, orationem dominicam delere venialia et etiam mortalia, non quoad culpam, sed quoad poenam, quia poenitendo mutata, quae mutatio Augustini intelligi nequit, nisi de mutatione poenae aeternae in temporalem.

Eos, qui fuerunt a quadringentis annis, non adduco huc. Vuilhelmus Parisiensis, Vuilhelmus Altisiod., qui id pleno ore affirmant. Accedat Cyprianus in Epistola ad Fidum, ubi sic ait: Legimus literas tuas, carissime frater, quibus significasti de quodam presbytero Victore, quod ei, antequam plenam poenitentiam egisset, et Domino Deo, in quem deliquerat, satisfecisset, temere Therapius collega praepropere pacem dederat. Hic S. Cyprianus non dicit Victorem ecclesiae non satisfecisse, sed Domino Deo.

Idem Cyprianus ad Cornelium Papam de haereticis ait: Elaborant, ut opus suum diaboli malitia consumment, ne vulneratos divina clementia in ecclesia sua curet. Miserorum poenitentiam mendaciorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti satisfiat. Apertissime sacer martyr haereticos increpat, qui poenitentiam ab ecclesia iniunctam existimabant non esse satisfactionem Dei.

Quamvis reverendus Pater citra modestiam saepius mihi improperet, quasi Scripturarum sanctarum intelligentiam non idonee tractem, de quo iudicent hodie designati iudices, uter rectius de fide et sacrarum Scripturarum sensu sentiat: attamen, quantum ego video, universi sacrarum Scripturarum tractatores in hanc sententiam descendunt. Ad quid enim ecclesia vellet imponere tale onus grave poe-

nitentibus, cum Dominus et caput ecclesiae illud non exigeret? Quam rationem in annotationibus tetigi, non tamen fuit mea, sed Chrysostomi, sicut refert Gratianus 26. quaest., 7. can. Allegat homo: cui grave pondus poenitentiae imponis, aut poenitentiam reiiciet, aut dum sufferre nequit, scandalizatus amplius peccat. Deinde etsi erramus, poenitentiam modicam imponentes, nonne melius est, propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem? Ubi enim paterfamilias largus est dispensator, non debet esse tenax. Si Deus benignus, ut quid sacerdos vult esse austerus? Hoc pro confessoribus.

Idem Homilia 31. ait super Epistola ad Ebraeos: Peccatum confessione minuitur, sed non minuitur quoad culpam, quia impium est, ut Hieronymus ait, a Deo dimidiam sperare veniam, ergo minuitur quoad poenam.

Addo Gregorium, 4. moral. cap. 49 post multa ita dicit: Sed quia nullum peccatum Deus inultum relaxat, aut enim nos hoc flendo insequimur, aut ipse iudicando. Restat, ut ad emendationem suam semper mens solerter invigilet.

Hoc sensit et B. Hieronymus, verba sua transscripta sunt can. Mensuram, de poenitent. dist. 1: Mensuram temporis in agenda poenitentia idcirco non satis praefigunt Canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant, qualiter unumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt, quia apud Deum non tam valet mensura temporis, quam doloris.

Augustinum quoque refert in can. Nullus: Nullus debitae gravioris poenae accipit veniam, nisi qualemcunque etsi longe minorem, quam debeat, poenam solverit, ita enim impertitur a Deo largitas misericordiae, ut non relinquatur iustitiae disciplina. Hic habet Reverendus Pater Augustinum [1])

1) In ed. origin. hic ita legitur: Hic habet egregius D. D. Carolostadius Augustinum etc.

in defensione mea adductum, cuius sententiam prosequi non est instituti nostri in praesentia.

Accedat postremo Isidorus lib. 2. de summo bono, cap. 13: Quamvis per poenitentiam propitiatio peccatorum sit, tamen sine metu hoc esse non debet, quia poenitentis satisfactio divino tantum pensatur iudicio, non humano. Quare poenitentia iniuncta non est, quia satisfacit tantum ecclesiae, sed etiam quia satisfit Deo. Nam et apud Deum productior est poena, quam culpa, ut Augustinus testatur tract. 124 super Iohannem.

Quibus omnibus pro indubitata veritate habitis faciliter patet improbatio conclusionis quintae, ubi dicit reverendus Pater, quemlibet sacerdotem debere absolvere poenitentem a poena et a culpa, et ita quilibet sacerdos villanus esset in sua parochia episcopus, archiepiscopus et papa. Quod esse manifestissime falsum praeter usum totius ecclesiae, non solum adulatorum, probatur primo ex iis, quae dicta sunt, quia per absolutionem sacerdotalem culpa deletur, poena manet, licet commutata; deinde, quia sacramentum poenitentiae est iudiciale, ut formam huius iudicii describit B. Augustinus ca. 2. de poen. medic. Et ad iudicium ferendum pertinet iurisdictio, nisi velit Anaxagoreum chaos et confusionem maximam facere in ecclesia Dei.

Et cum iurisdictio se ad duo extendat materialia in hoc sacramento habita, nam et peccator poenitens et peccata ipsa sunt de materia poenitentiae, et nemo negat iurisdictionem in inferioribus Praelatis ad confusionem tollendam esse coartatam, quoad materiam peccantium, nam hinc proprii sacerdotis habetur determinatio. Et quia sententia non lata a suo iudice est nulla, ideo absolvens non subditum nihil facit.

Sic a simili materia[1]) peccatorum potest coartari iurisdictio eadem ratione et in criminum detestatione. Quod autem etiam a sibi commissis non possit plenarie absolvere, ex eo patet, quia tanta potestas, nisi autoritate fundetur contra totius ec-

1) In ed. orig.: Sic a simili in materia etc.

clesiae consensum, cuius praxis debet homini Christiano esse pro regula, non debet tribui. Sed in superioribus ostensum fuit per maiores clericos, Cyprianum, Chrysostomum, et Augustinum, poenae debitum remanere post culpam. Ideo reverendus Pater cedat S. Patrum autoritati, et consuetudini totius ecclesiae obtemperet, aut cur id fieri non debeat autoritate sacrae Scripturae, conciliorum vel sanctorum Patrum, exponat.

M. Lutherus.

Admitto D. D. quod habeat ultimum verbum, quia sic vult. Arguit autem egregius D. D. contra Conclusionem meam, volens probare, poenam requiri a Deo, et pro primo inducit Scripturam, Gen. 3, ubi peccatum Adae etiam remissa culpa punitur in posteritate, ergo poena remanet, transeunte culpa. Volo*) D. D. obstrictum hoc exemplo, et non replicet, nisi confirmet, aut sententiam cedat. Si ista poena requiritur pro peccato, et similiter sentiendum est de qualibet poena, ut infert, habeo propositum, quod poena non possit remitti per Papam aut ullum sacerdotem, quia nullus adhuc remisit mortem, infinita genera poenarum, morborum, et similium miseriarum, quae omnes pro peccato primo sunt illatae. Et sic probatio D. D. probavit conclusionem meam contra se ipsum.

Secundo, quod a David translato peccato non est translata tamen poena, etiam pro me facit, sicut et in Sermone eodem vulgari sequenter dixi. Quia erat poena, quam Deus requisivit, ideo nemo auferre potuit. Si D. D. non intellexit me, legat diligentius, ego enim dixi et dico: Quod hanc poenam Deus non requirat, quam papa vel homo possit solvere; quam autem ipse requirit (scilicet immediate loquitur) non possit homo solvere.

Tertio, induxit glossam: Deus delictum delet,

2) In ed. origin. hic margini adscriptum legitur: Adduxit tamen se velle replicare, si dominus D. Eccius plus iusto responderet.

sed inultum non dimittit; nihil pugnat contra me. Ulciscitur enim, sive per ipsummet hominem conterendo, sive per ecclesiam emendando, sive per se ipsum iudicando. Et hoc ultimum et primum genus poenae in nullius hominis arbitrio est, sicut Apostolus 1. Cor. 2 dicit: Si nos ipsos iudicaremus, non utique iudicaremur a Domino, cum autem iudicamur a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Ibi clarum est, quomodo Deus poenam requirat, et non requirat.

Quarto, Augustinum per Gratianum relatum, quod Deus non permitteret malum fieri, nisi per iustitiam illud ordinando melius stare faceret: miror D. D. quod has et similes autoritates ita consarcinat, cum nemo eas neget, aut contrarium sapiat. Ego enim hoc solum impugnavi semper, quod virtute clavium iactant solvi poenas per iustitiam divinam requisitas. Hoc enim non credo esse verum, nec probabitur. Non enim dixit ad Petrum*): Quod ego ligo, tu solves, sed: Quodcunque tu solveris, solutum erit.

Quinto, illud de poenitentiae medicina: Non sufficit mores in melius commutari, nisi etiam satisfaciat Deo, de iis quae facta sunt per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium. Haec omnia ego quam maxime volui semper, ut quid ergo per indulgentias ista iactantur remitti, si non sufficit, mores in melius commutare, et divina iustitia has requirat satisfactiones? Frustra ergo gloriatur D. D. quod non dictum sit, quod tantum abstineatis a peccatis, sed de praeteritis deprecare Dominum. Et sic patet, quod adhuc nulla Scriptura contra me adducta est, quanquam ego possem multo fortiores inducere contra me.

Post haec, adducit Augustinum in Enchiridio: Delet omnino haec oratio minima et quotidiana peccata, delet et illa, a quibus vita fidelium scelerate gesta, sed poenitendo in melius mutata etc.

---

*) Matth. 16.

Hoc est quod dixi, peccatorem post conversionem teneri ad crucem et passiones vitae, secundum quod Deus intulerit, quas non possit homo solvere, et iterum haec autoritas pro me facit.

Eos, qui a quadringentis annis fuerunt, non adducit, et placet. Ad Cyprianum, epistola ad Fidum, ubi damnat Therapium, quod praepropere pacem dederat Victori, antequam plenam egisset poenitentiam, et Domino satisfecisset: Ecce, inquit, non ecclesiae, sed Domino non satisfecisse dicit Victorem. Respondeo: Legat et conferat Cyprianum bene D. D. et inveniet eos etiam, quos paci dederant, ideo datos esse paci etiam praepropere, ut cruces et martyria expeditius sustinerent. Quae ipse per multas epistolas exponit esse poenas et flagella pro peccatis a Deo inflicta. Quare Victor hoc modo nondum satisfecit Deo; et tamen satisfecit, quia ecclesiae, quam nos vult audire Deus, satisfecit. Hoc enim habent verba Christi, quod ecclesia debet imponere poenas, quando dicit: Quodcunque ligaveris. Et hoc modo possem admittere, Deum requirere poenas, quas ecclesia possit solvere, quia pactum fecit cum illa.

Altera autoritas Cypriani ad Cornelium, qua iterum scribit, haereticos impedire peccantes, ne indignanti Deo satisfaciant. Quanquam Cyprianus ibi de poenitentibus non loquitur, sed de haereticis, qui tanquam iusti et quasi bene fecissent, excusaverunt et defenderunt se in peccatis suis, tamen respondeo sicut ad priorem.

Post haec addidit rationem: Ad quid ecclesia vellet onus imponere poenitentibus, si illud Dominus non exigit, et longam autoritatem allegat Capitulum. Quae inducit omnia, transeo, et dico, quod ecclesiae mandatum est, ut castiget et iudicet peccatores, quod si non fecerit, Deus irremissibiliter faciet, iuxta sententiam Pauli superius adductam 1. Cor. 11. et sic non potest solvi.

Item, idem Homilia 31. super Ebraeos: Peccatum confessione minuitur. Ex quo verbo colligit D. D. in hunc modum: Non minuitur quoad cul-

pam, quod impium sit a Deo sperare dimidiam veniam: ergo quoad poenam. Admitto totum, secundum praedicta.

Iam illa autoritas Greg. 4. Mor.: Aut enim nos hoc flendo insequimur, aut ipse iudicando; vix aliud aptius pro me adduci potuit. Similiter et illud Hiero. C. Mensuram, admitto, quod tamen Hieronymi esse dubito.

Admitto totum, quod canones non satis praefigunt, ideo relinquo arbitrio sacerdotis. Addo et ego multo magis arbitrio Dei, qui solus est ponderator spirituum, et non ignarus neque iniquus iudicat.

Placet et illa autoritas Augustini c. nullus: Ita impartitur a Deo largitas misericordiae, ut non relinquatur iustitiae disciplina. Potest pro me, et pro D. D. valere, transeo.

Et Isidorus quamvis non satis gravis autor in his rebus, placet tamen, quod poenitentis satisfactionem tantum divino pensari iudicio dictat, non humano. Ergo multo minus remitti potest humano iudicio, cum clavis potestatis non debeat operari, nisi prior sit clavis scientiae, quae sciat, quid et quantum solvat.

Apud Deum productiorem esse poenam quam culpam ex Augustino concedo, salva tamen autoritate Pauli Roman. 7. dicentis: Non invenio in me, hoc est, in carne mea, bonum. Cuius sententia est, poenam et peccatum simul finiri.

Haec de prima Conclusione. Sed contra aliam dicit, esse manifestissime falsam et praeter usum totius ecclesiae, quod quilibet sacerdos debet absolvere a poena et culpa poenitentem. Et hoc probat primo ex dictis, id est, ex nihilo. Secundo per rationem, quia sacramentum poenitentiae sit quoddam iudiciale, et ad iudicium ferendum pertinet iurisdictio. Iurisdictionem autem esse coartatam in inferioribus Praelatis ad tollendam confusionem, tam in peccantibus quam in peccatis, secundo in detestationem criminum, alioqui quilibet villanus sacerdos esset episcopus, archiepiscopus et papa.

Respondeo et dico duo, primum me nescire usque in hodiernum diem, an coartatio istius iurisdictionis fecerit hoc, quod praetenditur, scilicet, criminum detestationem, et confusiónis ablationem. Hoc certum est longe secius evenisse, nam peccata crassissima etiam ridentur in maioribus curiis, quae in propriis parochiis possent pulcherrime puniri, si servatus esset modus, quem instituerunt apostoli, et servaverunt S. Patres usque post Nicenum concilium, ubi definitum est, et longe post servatum, ut dioeceses non permiscerentur, et unusquisque poeniteret in sua dioecesi. De quo exstat cum aliis praeclarissima epistola Cypriani ad Cornelium Romanum Pontificem III.

Nam cum statutum sit ab omnibus nobis, et aequum sit pariter et iustum, ut uniuscuiusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus Domino redditurus, oportet utique eos, quibus praesumus, non circumcursare, nec episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola et fallaci temeritate confidere, sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint etc.

Loquitur enim de iis, qui in Africa peccaverunt, et ad Romanum Pontificem Cornelium cucurrerant. Et sic patet usus primitivae ecclesiae de ligandis et solvendis peccatoribus.

Cum autem, ut Apostolus Act. 20. ostendit, idem sit episcopus et presbyter, et ad Tit. 1. quaelibet civitas suum episcopum habere debeat iure divino, longe utilior esset ad corripienda peccata modus, si quilibet sacerdos in sua parochia ligaret et solveret poenitentem. Quod exemplum monstravit Apostolus, 1. Corinth. 5, ubi cum Corinthiis praesens spiritu tradidit fornicarium satanae, obiurgans quod ipsi non fecissent.

Quo vero iure, aut qua ecclesiae felicitate hic modus divino iure praescriptus et in tantum tempus roboratus sit sublatus, viderint alii. Ego quidem negare non possum, quia ad oculum videmus

ita fieri, ita statui, quod tam peccantes quam peccata reserventur, et uni animae sex vel septem pastores secundum sub et supra imponantur. Sed an ita debeat fieri, aut expediat, non definio. Scio, quod inferior tenetur obedire restringenti et vexanti, quanquam nullo iure divino. Superior tamen, ut dicit Conclusio mea, gravissime peccat, si reservet occulta peccata sine rationabilissima causa, imo adhuc dubito, et quantum capio, credo sine temeritate, nullum occultum peccatum debere reservari aut posse, optans audire probationem contrariam.

Secundo dico, ecclesia non esset ruitura, si idem plebanus, episcopus, archiepiscopus, et papa esset, ac sola concordia cohaerente, ut Cyprianus ait, et sicut usus prioris ecclesiae fuit, iungerentur.

Proinde, quod et damnatus fertur articulus in Constantiensi concilio de istis reservationibus, non satis curo. Hoc scio, quod probatus fuit, et reprobata ista reservatio in primitiva ecclesia et institutione apostolorum, et nunc quoque, ut miserrima ecclesiae experientia docet, esset utilissimus et saluberrimus ad coercenda peccata et tollendam detestabilem confusionem omnium episcopatuum, quam hodie videmus. Qua causa autem sit suo tempore mutatus, transeo. Mutabilem invenio, mutabilem relinquo. Haec in arbitrium iudicum. Hora transiit.

Quarta decima die Iulii, mane hora septima.

Continuavit Eccius praeter pactum.

Eccius.

Reverendus Pater ab initio satis glorianter parvi pendit per me adducta, quasi sibi minime obstent, quae maxime adversantur. Nam ipse voluit in Sermone vulgari non fieri commutationem poenae aeternae in poenam temporalem, et opinioni communi contradicit, quasi non possit probari, Deum exigere aliquam satisfactionem, praeter portationem

crucis. Et in Sermone latino collaudat dictum vulgarium ultra omnem doctrinam Doctorum scholasticorum, de poenitentia datam: Nimmer thun die höchste Buße. Optima poenitentia nova vita, secundum glossam eius. Addiderunt talem persuasionem ipse et propugnator, quia si averterit se impius a iustitia sua etc. Si ad novam poenam imputat, quomodo dicitur non recordari, et patet Conclusio sua manifeste dicens, peccare sacerdotem, qui non absolvat a culpa et poena. Huic errori ego contradixi S. Patrum autoritatibus, quibus ipse voluit illudere, et auditores fascinare, quasi apud eum solum esset potestas interpretandi sacram Scripturam.

Unde bene adduxi contra eum Augustinum: Non sufficit mores in melius commutare et a malis factis recedere etc. Ubi est liquidissimum, doctrinam ex Sermone allegatam esse falsam, quia nova vita non est optima poenitentia, cum non sufficiat secundum Augustinum. Et bene etiam doctrina illa improbatur per B. Ambrosium, lib. 2. de poeniten. cap. 5: Apostoli secundum Christi magisterium docuerunt poenitentiam. Et infra: Qui enim agit poenitentiam, non solum diluere debet lacrimis peccatum suum, sed etiam emendatioribus factis operire et tegere peccata sua. Clarissima S. Patris verba, quod emendatioribus factis agendo poenitentiam tegere debemus peccata.

At cum autoritates forent expressissimae, Deum non remittere peccatum impunitum, confugit ad mirabilem poenarum distinctionem, qui tamen solitus est, Scholasticos ob distinctionum usum improbare, et dixit, poenam, qua Deus vult peccatum punire, non posse auferri per hominem vel per papam, quod est omnium falsissimum, et potestatis clavium annullativum. Nam in poenitentia facta commutatione poenae certe homo potest solvere illam poenam, per ipsum Apostolum, per reverendum Patrem inductum, 1. Cor. 11: Si nos ipsos iudicaremus, non utique iudicaremur a Domino. Quare si nos pro hac poena satisfacimus, Deus pro peccato a nobis aliam non exigit, alioqui contra prophetam, illud

quod nos puniremus, si Deus vellet punire, iam bis puniret id ipsum.

Praeterea clara fuerunt Cypriani verba, Chrysostomi, Gregorii IV, Hieronymi, quod poena iniuncta a sacerdote in satisfactionem est poena Deo debita, et ita Victor, quia non impleverat poenitentiam iniunctam a Cypriano, dicitur nondum satisfecisse Deo. Quod et Theodorus in suo poenitentiali, quem sequitur quasi ad verbum Beda, id ipsum testatur, quamvis forte nec ii autores sicut nec Isidorus ei satisfaciunt[1]).

Unde quidquid dicat ore, autoritates omnes facere pro eo, tamen necessarium est, quod corde dissentiat: cum hae autoritates doctrinam eius et conclusionem subvertant. Si enim sacerdos peccat non absolvendo a poena et culpa, tunc episcopi peccassent non absolventes Victorem a poena et culpa, et omnes sacerdotes peccarent per orbem Christianum absolventes extra indulgentias.

Neque relevatur in eo, quod debeat crucem portare, et hanc poenam exigat Deus. Quia ista crucis portatio non est aliud, quam vita Christiana, sicut ipse reverendus Pater docte hoc exposuit; sed cum hoc oportet de praeteritis satisfacere, et Dominum deprecari de praeteritis.

De reservatione casuum Conclusio mea nihil habet, tamen reservationes moderatas credo esse utiles, quod etiam Praelati in monasteriis experiuntur. Fateor ingenue, me esse in voto Gersonis, in concilio Constantiensi interpellantis pro delenda immodica reservatione casuum, et potissimum displicet mihi illa reservatio, sicut et Domino Patri, quando habet avaritiam comitem, id est, pecuniarum poenam annexam.

Ecclesiam non dicit ruituram, si sacerdos in sua parochia esset episcopus et papa; certe apparet mihi, si esset illius pulcherrimi ordinis hierarchici corruptio, quod etiam esset ecclesiae subversio.

1) In ed. orig.: satisfacit.

Sed maneam in principali, quia peccatum non manet impunitum, secundum Augustinum, Gregorium. Quare satisfactio merito tertia pars poenitentiae asseritur. Et plene probavit Augustinus in Ench., per orationem dominicam nos satisfacere pro scelerate gestis. Et ut vere dixit heri reverendus Pater, Deus fecit pactum cum ecclesia, si ecclesia non facit, Deus facit. Ergo habeo propositum Scholasticorum et Praedicantium, quod oportet vel nos satisfacere, aut Deus exiget. Quod si per orationes nostras vel bona opera satisfacimus, cur illud non posset fieri accedente virtute clavium, quas Deus non frustra suae sponsae ecclesiae contulit. Et cum iuxta Gregorii sententiam can. De cetero 2, q. 7. alii episcopi sunt vocati in partem sollicitudinis, papa habet plenitudinem potestatis, per indulgentias ab eo datas satisfit poenae pro peccatis debitae, solutione ex thesauro ecclesiae facta, ut post Sixtum declaravit Papa modernus, praecipiendo sub poena excommunicationis ita doceri, teneri et praedicari. Quare si reverendus Pater contra doceat, praedicet vel disputet, iam est anathemate percussus. Placuit tamen mihi, quod ultra clavem potestatis heri posuit clavem discretionis, cum tamen plures claves contra scholasticos Doctores neget Conclus. 7. Resolutorii.

Haec volui omnino adiicere, ut futuri iudices apertius intelligerent, quae nostra esset controversia in hoc puncto, quoniam, si reverendus Pater stat sententiae Doctorum per me allegatorum, non adversabitur nec Scholasticis, nec Praedicatoribus, nec mihi. Quare si voluerit, etiam sententiam suam pro informatione dominorum iudicum poterit clarius exprimere.

M. Lutherus.

Ad istas naenias et ineptias D. D. heri satis respondi, repetit enim eadem, et velut ridiculus citharoedus chorda semper oberrat eadem.

Secundo scopum controversiae non attigit. Non

enim quaestio est, an Deus peccatum inultum dimittat, quod satis copiose probavi, sed an papa vel ecclesia remittat, quas poenas Deus exigat. De hoc nihil probavit, quod relinquo iudicio iudicum et omnium auditorum.

Tertio, obticuit hodie Scripturas sanctas, ideo sto in eius probatione hesterna prima, ex Gene. 3, ubi probavit, poenas requiri a Deo, quas ibi Scriptura ostendit irremissibiles. Doleo, quod D. D. ita profunde penetrat Scripturas, sicut tipula aquas, imo videtur fugere a facie earum, sicut diabolus crucem. Quare, salvis reverentiis Patrum, praefero ego autoritatem Scripturae, quod commendo iudicibus futuris.

Eccius.

Quia impatiens monachus scurrilia quaedam addidit, praeter gravitatem theologicam, de quo integri viri iudicent, an recte induxerim contra eum, iudices iudicabunt. Sed hanc fuisse materiam nostram, patet ex Conclusione 4. dicere, Deum remittendo culpam remittere poenam etc. Hoc erat saxum per nos volvendum, et quia praefert autoritatem sacrae Scripturae Patribus, quasi ipse velut alterum oraculum Apollinis solus habeat Scripturarum intelligentiam, ultra S. Patres, et apparenter inducit autoritatem heri per me citatam. Dico duo.

Primo me adduxisse in eum finem, ut ostenderetur, cum impius avertisset se ab iniustitia sua, Deum adhuc recordari, non quoad culpam, sed quoad poenam, quod facit pro Scholasticis et Praedicantibus.

Secundo, cum reverendus Pater reflectit autoritatem illam contra me, quia poenae istae a Deo peccato Adae impositae sint irremissibiles a Papa et homine, verum est, et fateor. Quia istae sunt poenae, quae non solum consequuntur personam, sed etiam consequuntur naturam, et ergo non est mirum, quod istae poenae sunt irremissibiles ab homine, sed per hoc non probatur, poenas perso-

nales pro peccato debitas non esse a papa vel sacerdote remissibiles. At in his remitto me ad iudices, paratus mutare sententiam, si me aliter ad melius docuerint.

Finita sunt haec XIV. die Iulii, hora octava praesente frequenti concione auditorum.

Soli Deo honor et gloria. Anno MDXIX.

Sermo Lutheri

Lipsiae in arce praedicatus *) in feriis Petri et Pauli, anno MDXIX. tempore disputationis illic habitae, una cum excusatione aliquot articulorum, a malevolis falso intentatorum.

Haud dubie plerisque omnibus notum est, quomodo ego Martinus Lutherus abusum Romanarum indulgentiarum taxarim, urgente me ad hanc lernam aggrediendam Christiano studio et commodandi piis amore, cum viderem tam misere aliquorum concionatorum insano instituto promiscuae populi multitudini imponi, cuius simplicitati illi praetextu indulgentiarum perdite insidiabantur, non solum cum animarum dispendio, sed etiam victui necessaria suis praestigiis miseris subtrahendo. Ex quo propenso meo in commune studio multum odii et periculi mihi contraxi, multos labores sustinui, multa insumpsi. Ad haec nominis mei, et non negligendae Christiano existimationis gravem iacturam feci, cum passim traducerer a quibusdam sapientibus et sanctulis pro suggestu, in angulis, plateis, et ubi non? idque gravissime, quod iam ad biennium citra intermissionem duravit.

Quanquam in his omnibus illud maxime me turbavit, quod per eiusmodi clamores et calumnias tot Christiani commoti sunt et accensi ad odium,

---

*) Textus redditus est ex edit. Jen. a. 1556.

invidiam, obtrectationes, temerarium iudicium et id genus gravia peccata, cum tamen si non perditissima avaritia instigaret, non tanti sint indulgentiae, ut earum nomine unius hominis cor odio aut malevolentia inficiatur, aut aliquod Dei praeceptum violetur, cum nec a Deo, nec ab hominibus illae praeceptae sint, et citra indulgentias salus melius constet. Atqui cum divina gratia et ope veritas et fundamentum indulgentiarum omnibus iam pateat, ut nihil opus sit, adversarios meos mendacii et vanitatis arguere, siquidem lux eorum tenebricosa opera per se accusat, ut plane videri et tangi queat, quod tam insanas vociferationes et tragoedias ad oppressionem veritatis et meam perniciem excitarint.

Et quamvis harum iniuriarum antesignanos in ius vocare potuerim, et meam existimationem per hoc restituere, remisi tamen noxam, quod Deus ita facere iusserit, qui mihi multas myriadas delictorum condonavit, et ut in posterum, ut spero et credo, condonabit, a quo uno verae indulgentiae fluunt. Facit et hoc me placatiorem, quod expertus sum, quantum in vexanda veritate invidia virium habeat, nihil tamen, quamlibet sese torqueat, ad illam opprimendam obtinere misera possit.

Verum cum iam haec tempestas magna ex parte sopita esset, ecce tibi novus ludus occipitur. Nam ex proxime Lipsiae habita concertatione omnem priorem audaciam et furores, quibus in me invecti sunt, tegere conantur, nova in me comminiscentes. Siquidem intentant mihi, quod Bohemorum haeresin instituam propugnare, et ut verisimile hoc faciant, sigillum talibus mendaciis dignum appendunt, multa alia levia et puerilia commenta in me confingentes. Huic Papam omnino in ordinem redigo, huic baccas orarias dicor avulsisse, aliis aureis annulis digitos revinxi, huic serta gestavi, et huius generis alia, indigna sane, quae coram gravibns hominibus percenseantur. Ita deplorata et perdita invidia cum sua firmare veris nesciat, multo laboriosius ipsi est mendacia fingere,

quam mihi ea sustinere, id quod prius etiam in re indulgentiaria usu venit.

Facile a quovis honesto et bono viro iudicari potest, quod sicut illi prius mendaciis me traduxerint, ita et porro facturos, maxime cum tam puerilibus fabulis se prodant, quam parati sint ad perdendum, si modo technae procederent. Et cum hactenus Christiano digna egerim, et contra omnes istorum calumnias innocens repertus sim, bene sperandum, me et nunc non nisi Christiane acturum, quanquam invidiae paulisper cedendum est, et alacriter crimina, quae Christiano nomini meo impinguntur, ferenda.

Atqui mearum partium est, ne mihi in hac re desim, et quemlibet pium et Christianum admoneam, ut suam animam a talibus obtrectationibus tutetur, nec temere iudicando, aut licenter calumniando, Dei indignationem incurrat. Quocirca hac scriptione mea omnibus innocentiam meam testatam esse volo. Siquidem, conscientia mea teste, aliud nihil mihi conscius sum, quam omnia, quae Lipsiae propugnavi, adeo Christiana esse, ut non dubitem in ea persuasione fato meo defungi, gratia et subsidio Dei mihi aspirantibus. Hoc confido sane, et suo tempore palam faciam, ac facile tutabor, multo quidem facilius, quam rem indulgentiarum falsam esse ostendi.

Neque quenquam existimo bonae fidei virum, qui de me affirmare possit, quod alicuius haereseos, sive ea bohemica sive gallica vocetur, convictus fuerim. Eiusmodi virum velim coram et videre et audire, sive doctum sive indoctum, qui tale quiddam de me in lucem et medium proferre ausit. Quocirca hic me excusatum volo. Quod si quis posticis calumniis me proscindet, hic nihil incommodi mihi afferet, sed in suum iudicem incidet. Porro ne mihi uni inserviam, sed ut aliquid etiam emolumenti consequatur, qui haec legit, Sermonem in medium dabo, quem Lipsiae in arce habui, qui incendii magna ex parte occasio fuit, ita tamen agam, ut molliam, quae forte in odium incurrere

possint, et germanam sententiam explicatius tradam.

Enarratio evang. Matth. XVI.

In festo Petri et Pauli.

Hoc evangelium universam materiam totius Disputationis hic agitatae continet, nam de duabus rebus potissimum loquitur, primo de gratia Dei et libera voluntate nostra, secundo de potestate Petri et clavium. Prior invadit magnos, sapientes et sanctos, quos omnino in nihilum redigere conatur, cum ipsi persuasi sint, se sua sapientia et operibus omnia posse efficere. Atqui Dominus hic docet haec omnia nihil esse, quidquid caro et sanguis est et potest: siquidem Christum cognoscere nemo potest, multo minus sequi, carnis et sanguinis ductu, sed ut Pater, qui in coelis est, revelet, oportet, id quod hic divo Petro accidit. Hoc ipsum etiam innuit, quod quaerit: Quid homines de se loquantur, nec aliquid certae et firmae responsionis datur, verum variae et vacillantes opiniones vulgi percensentur. Quo quidem ipso ostenditur citra gratiam Dei hac et illac declinari, et incertas opiniones de Christo fingi, donec Pater revelet, tum demum cognoscit homo, quid Christus sit.

Ex hoc sequitur, liberum arbitrium hominis, quamlibet laudibus vehatur, ex se ipso nihil prorsus posse, nec in sua esse potestate bona cognoscere aut facere, sed id esse tantum gratiae Dei, quae ipsum liberum reddit, qua destitutum in peccatis et erroribus captivum iacet, et per se liberari nequit. Sicut et Christus Iohan. 8: Veritas liberabit vos; et paulo post: Qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in aeternum, filius manet in aeternum. Si ergo vos Filius liberos reddiderit, vere liberi estis. Ita et divus Paulus Rom. 3. ait: Non est distinctio, omnes enim peccaverunt, ac destituuntur gloria Dei. Et paulo supra ex Psal. 14 et 53. dicit: Non est iustus, ne unus quidem, non est qui intelligat,

non est qui exquirat Deum. Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Quod si a nobis boni aliquid faciendi initium esset, cur Christus iubet nos pro gratia orare, et in Dominica precatione dicere nos docet: Tua voluntas fiat, quemadmodum in coelo, sic etiam in terra. Quo probatur, nos Dei voluntatem facere non posse ex libero nostro arbitrio.

Ultra sequitur, liberum arbitrium nunquam sic rite nominari aut accipi, nisi Dei gratia redimitum sit, citra quam magis serva voluntas quam libera vocandum erat. Nam sine gratia voluntati divinae se non attemperat, sed suae ipsius voluntati, quae nunquam bona est. Libera quidem in Adam fuit, verum nunc per lapsum ipsius perdita et in peccatis capta, nomen duntaxat libertatis retinet, eo quod libera fuerit, et per gratiam rursus libera reddenda sit.

Quare, si quis scire cupiat, quomodo iusti evadere et bona operari debeamus, quae iam vulgaris et usitatissima quaestio est, prius dixi, primum hoc et praecipuum esse, ut sciat aliquis, quod ex se ipso non possit iustus fieri, aut bene agere, proinde de se ipso desperet oportet, manus et pedes ferri permittat, hoc est, suarum virium et operum fiduciam abiiciat, se tanquam hominem inutilem coram divinis oculis reputet, et sic gratiam Dei imploret, in qua sola firmiter confidere debet. Qui aliam rationem aut viam ad iustitiam perveniendi docet aut quaerit, quam hanc praescriptam, hic errat, et tam se, quam alios seducit, ut faciunt illi qui dicunt: Heus, tu liberam voluntatem habes, fac quantum in te est, Deus etiam suum faciet, et disputant, hominibus non persuadendum esse, ut de ipsis desperent. Minime quidem fieri debet, ut desperationis alicui autores simus. Verum de desperatione distincte docendum erat. De gratia Dei obtinenda nemo quisquam desperare debet, sed contra totum mundum adversus omnia peccata firmiter Dei misericordia nitendum, at de se ipso pror-

sus desperandum, et nullo modo libero arbitrio confidendum est, etiam ad minimum opus Deo gratum efficiendum.

Quocirca bene Hieronymus super hoc evangelio dicit, scilicet notandum esse, quomodo Christus discipulos suos interroget, quid homines de se loquantur, postea, quid ipsi de se loquerentur, quasi ipsi homines non essent. Siquidem verum est, hominem gratia adiutum plus quiddam et augustius esse, quam hominem, atque adeo gratia Dei ipsum deiformem reddit et quasi deificat, ut et Scriptura ipsum Deum, et Dei filium vocet.

Ita hominem supra carnem et sanguinem exui oportet, et plus quam hominem fieri, si iustus coram Deo esse cupiat. Hoc tum fit, cum cognoscit homo hoc sibi impossibile, et deiecto animo gratiam Dei quaerit, ac in se ipso penitus desperat, postea demum bona opera sequuntur. Cum iam ita obtenta est gratia, tum vere liberam voluntatem habes, tum quod in te est facito. Fieri nequit, ut Deus alicui gratiam suam neget, qui ad hunc modum ex toto corde imbecillitatem et suam indignitatem agnoscit, et de se prorsus desperat. Haec optima et proxima est ad gratiam praeparatio, ut diva Virgo in suo hymno docet ac dicit: Esurientes bonis implet, et divites inanes dimittit.

Haec praedicanda essent, et homines prius exuendi sua propria persuasione, et falsa fiducia, post vero bonis operibus implendi. Contra illi plura de bonis operibus subinde inculcant, et mire pauca de initio faciendi bona opera, in quo plus situm est, quam in bonis operibus. Ubi enim initia non bene habent, raro exitus felix sequitur, ubi autem gratia Dei obtenta est, abunde operum sequetur.

Huiusmodi desperatio sui et gratiae inquisitio non horam aut aliquantum temporis durare debet, post desinere, verum omnia opera nostra, verba, cogitationes, quoad hic vivimus, non aliter ordinata sint, quam eo, ut nunquam non nobis ipsis desperabundi simus, et in Dei gratiae desiderio et siti

permaneamus, uti Propheta in Psal. 42. inquit. Eiusmodi sitim ad Deum et ad iustitiam perveniendi gratia incipit, et ad mortem usque durat. Quapropter iuxta etiam desperatio sui ipsius durare debet, et sui falsa fiducia omittenda.

Altera pars de potestate divi Petri.

Imperito vulgo nihil opus est, multa de potestate divi Petri aut Papae disputare. In eo plus situm est, ut sciatur, quomodo ea feliciter utendum sit. Verum est, claves divo Petro esse traditas, sed non ipsi ut suae personae sed in persona Christianae ecclesiae, adeoque mihi et tibi traditae sunt in consolationem conscientiarum nostrarum. Divus Petrus et quivis sacerdos minister est in clavium officio. Ecclesia domina et sponsa est, cui servire debet potestate clavium, uti quotidiano usu observamus, quod sacramenta omnibus, qui ea a sacerdotibus petunt, porriguntur.

Porro ut percipiatur, quomodo clavibus feliciter utendum sit, supra dixi, cum coram Deo iusti seu accepti esse cupimus, et nostrae possibilitati nuncium remittendo, gratiae capaces iam facti sumus. Postea in eo tantum res sita est, uti sciamus, an gratia Dei obtenta sit, vel secus. Siquidem scire oportet, quomodo cum Deo nobis conveniat, si modo conscientiam exhilarari et roborari volumus. Etenim, si quis dubitet, nec certo persuasus sit, se propitium Deum habere, certe eum non habet. Sicut credit, ita et habet. Proinde nemo scire potest, quod in gratia sit et Deum propitium habeat, nisi per fidem. Si credit hoc, salvus est, si non credit, condemnatus est. Talis enim fiducia et bona conscientia vera et probata fides est, quae Dei gratiam nobis adfert.

Vide, huc tibi claves ancillantur, ad hoc sacerdotes instituti sunt. Cum sentis cor tuum vacillare aut dubitare, se non esse in gratia coram divinis oculis, tum peropus est tibi, ut sacerdotem accedas, et absolutionem delictorum tuorum pe-

tas, ac ita potestatem et consolationem clavium quaeras. Cum iam sacerdos pronunciat et te absolvit, idem est, ac si dicatur: Remissa sunt tibi peccata tua, misericordem Deum habes. Hic demum sermo consolatione plenus est, et verba Dei sunt, qui sic fidem suam obligavit, et in coelo solutum esse vult, quod sacerdos solutum pronunciat.

Hic tibi etiam atque etiam videndum est, ne quid dubites sic se habere. Atque citius non unam mortem obire debes, quam de sacerdotis iudicio dubitare. Nam Christi et Dei iudicium est. Si haec ita credere potest, oportet ut cor tuum prae laetitia rideat et sacerdotis potestatem deamet, Deo gratias agat, eumque laudibus efferat, quod tuam conscientiam ita per homines consolari dignatur. Sin vero credere nescis, et te huius condonationis indignum iudicas, nequaquam existimes te satisfecisse pro tali fide obtinenda Deo supplicato, hanc enim nisi habeas, aeternum tibi pereundum est, estque hoc certum signum te in fide non satis instructum esse, in operibus autem plus satis.

Millies plus in eo situm est, ut certo et constanter credas sententiae absolutionis, quam quomodo dignus sis, et satisfacias, adeoque talis fides dignum te reddit, et veram satisfactionem praestat. Atque ita potestas clavium adiuvat non sacerdotes ut sacerdotes, verum tantum, ut infirmae et peccatis obrutae conscientiae, quae gratiam per fidem accipiunt, pacentur, et firmam in Deum fiduciam concipiant.

Ex quo postea sequitur, quod omnis vita et afflictio leviter feratur, et homo hilaris suo propitio Deo inservire queat, qui alioqui per cordis aestum et perpetuam dubitationem nullum unquam vere bonum opus facit. Hoc demum dulce illud onus est Domini nostri Iesu Christi, de quo Matth. 11. loquitur: Iugum meum commodum est, et onus meum leve. Atque haec de hoc evangelio.

Resolutiones Lutheri

super Propositionibus suis Lipsiae disputatis.

Lutherus paulo post disputationem Lipsiae habitam in animum induxisse videtur ad dicta sua tuenda et adversariorum convicia refellenda de disputatione ipsa quaedam in vulgus edere et propositiones suas copiosius explicare ac probare. Itaque iam die 20. Julii 1519 modo Wittembergam reversus in epistola ad Spalatinum data scribit: „Ego quid responderim (Eccio de primatu Pontificis Romani) videbis propediem" (Luth. Epp. ed. de Wette I, 286), ibidemque (de Wette I, 287): „Ita nihil ferme in ista disputatione tractatum est saltem digne praeter propositionem meam decimam tertiam. Interim tamen ille (Eccius) placet, triumphat et regnat, sed donec ediderimus nos nostra. Nam quia male disputatum est, edam resolutiones denuo." Die 15. m. Augusti a. 1519 eidem Spalatino (de Wette I p. 302) aperit: „Quando hac disputatione magis tempus est perditum, quam veritas quaesita, volo propositionum mearum resolutiones in lucem dare, confisus maiorem cognitionis fructum hinc proventurum, quam si bis septies ad hunc modum disputetur." Spalatino igitur ille iam ante editas resolutiones consilium, quod fovebat, et opus, quod moliebatur, indicasse et excusasse videtur, id quod etiam ex fine huius epistolae cerni potest, in quo Lutherus

scribit: „sed iam ad resolutiones accedo, tu interim cura ut illustrissimo Principi Eccium commendes, sicut se ipsum commendari meruit *).“ Quum vero iam die tertio m. Septembris hae resolutiones venderentur (de Wette I p. 328) et die 13. m. Septembris Augustae Vindelicorum denuo typis excusae ederentur, necesse est editionem earum Vittembergensem ipso mense Augusto in lucem prodiisse.

Princeps editio exiit sub hoc titulo:

Resolutiones Lutherianae Super Propositionibus suis Lipsiae disputatis.

In tituli pagina, quae nullis signis typographicis ornata est, nec locus nec annus indicatur. In pagina ultima legitur: Impressum Wittenbergae Anno Domini M.D.XIX. Continet hic liber Epistolam Lutheri ad Spalatinum datam, cuius in fine legitur: Vuittenbergae M.D.XIX. Assumptionis Marianae, et Resolutiones Lutheri s. Prop. L. disp. Exemplar, quod nobis ex bibliotheca reip. Norimbergensis praesto erat, Otho Beckmann Ebenero Norimbergensi miserat haec sua manu addens: „Domino Hieronymo Ebener duumviro, Nurnb. Otho Beckmann.“

Alia editio originalis huius libri, forma quartan., asservatur in bibliotheca Norimbergensi, quae hanc prae se fert inscriptionem:

Epistola D. Martini Luther Ad Georgium Spalatinum etc. de disputatione sua.

Eiusdem super Tredecim Propositionibus Lipsiae disputatis Resolutiones.

Tituli pagina nihil continet praeter hanc inscri-

---

*) Inveniuntur duae editiones huius epistolae, cui non additae sunt Resolutiones super propositionibus Lipsiae disputatis, quarum altera hunc titulum habet:

Resolutiones Lutherianae super propositionibus suis Lipsiae disputatis, 2 quatern. form. quart., altera sic inscribitur:

Resolutiones Lutheriane super Propositionibus suis Lipsie disputatis. 2 quartern. form. quart.

ptionem nullisque signis typographicis ornata nec locum nec annum indicat; neque in fine quidquam legitur nisi: Finis. Anno 1519 haec editio prodiisse videtur, quoniam in bibliotheca Norimbergensi volumini inserta est, quo complura scripta Lutheri a. 1519 continentur.

In textu reddendo maximam partem secuti sumus editionem Opp. Lutheri Jenensem, quod hac editione Resolutiones Lutheri super propositionibus suis Lipsiae disputatis emendatae redduntur; et quae ab hoc textu in editionibus originalibus differunt, in notis adiunximus. Editionem illam, quae loco non indicato in lucem prodiit, generatim nominavimus editionem originalem, alteram, quae Wittembergae prodiit, appellavimus edit. orig. Wittembergensem, ambas autem editiones originales.

Aliae editiones vetustissimae sunt:

Resolutiones Luttherianae super prepositionibus suis Lipsiae disputatis. In fine: Excusa Augustae Vindelicorum. Anno salut. M.D.XIX die XIII Mens. Septemb. 4.

(Panzer A. typ. VI, 157. 169.)

Resolutiones Lutherianae super propositionibus Lipsiae disputatis ad Georg. Spalatinum. Lipsiae ex Aedibus Vuolfgangi monacensis 1519, 4.

(Panzer A. typ. VII, 209.)

Resolutiones Lutherianae super Propositionibus suis Lipsiae disputatis: emendatae. In fine: Lipsiae, apud Melchiorem Lotherum. Anno MDXX, 4.)

(Panz. IX, 497.)

Latine legitur hic liber in ed. Jen. I p. 294 sqq. Wittenb. I, 294 sqq. (Luth. Epp. ed. Aurif. I, p. 185. Loesch. Reform. Act. III p. 733 sqq.), germanice apud Walch. XV, p. 1356 sqq.

Resolutiones Lutheri

super Propositionibus suis Lipsiae disputatis emendatae.

Jesus.

Optimo et erudito Viro

D. Georgio Spalatino, Illustrissimi Principis Friderici Saxoniae, Electoris Imperii, eiusdemque Vicarii etc. a libellis et sacris, suo S.

Historiam famosae huius disputationis, quam Lipsiae habuimus, optime Spalatine, cupis nosse, ea vel maxime causa, quod audieris Eccium nostrum, et Eccianae factionis aliquot homines iam diu et secure triumphare, encomiaque cantare. Ego sane gaudeo, et gratias ago, si tam vera est victoria, quam magna est iactantia. Quid enim Christianis, praesertim theologis, magis optandum, quam ut veritas triumphet, error traducatur? Sed rursus, quando unquam auditum est a seculo, hanc esse gloriam veram et stabilem, quae se ipsam praedicat, et ante tempus iactat? Nonne in hanc sunt proverbia edita: Encomium ante victoriam: Rumor ante salutem, deinde illud trivii: Propria laus sordet, et Laudet te os alienum? Tum Christus: Si gloriam meam quaero, gloria mea nihil est, et proverbiorum autor Salomon, haereditas (inquit), ad quam in principio festinatur, in fine benedictione carebit. Iustus enim (Scriptura dicit) in principio non est iactator, sed accusator sui: Pharisaeus autem primo est laudator sui, simul accusator omnium aliorum.

De Eccio nostro autem eo facilius credo, iactasse eum victorias, quo iam olim mihi est ingenium hominis perspectum, ut gloriae miserrimum mancipium, tum quod iam magis expertus sum, solere eum in disputatione magis criminari quam di-

sputare, et more indoctorum declamatorum tempus conviciis et contumeliis hominum perdere. Ideo nihil mirum, si non nisi gloriam quaerat. Mihi vero, qui iam duos annos patior multos eiusmodi victoriae iactantissimos et vanissimos gloriatores, rabidosque criminatores, deinde contempsi nescio quae tartara mihi intentata, pro minimo est, hanc eorum simulatam gloriam audire, quorum magis misereri, quam pigere oporteat. Nam si conscientia eorum idem gloriaretur, ne dubites, foris neque gloriarentur, neque criminarentur.

Tamen ut tibi satisfaciam, breviter rem ipsam secundum veritatem describam, et ita describam, ut intelligere possis, disputationem illam fuisse perditionem temporis, non inquisitionem veritatis: deinde Eccium Eccianosque simulare in gloria aliud, et aliud sentire in conscientia. Nam quantum in Eccio fuit, fere nullus scopus tactus est. Sin tactus est, non nisi notissimis et vulgo proculcatis argumentis certatum est. Nam Deus novit, quod totam istam conclusionum cohortem multo acrius et validius nostri Vuitembergenses duobus annis oppugnaverunt, et ita examinaverunt, ut ossa earum numerare licuerit, quas Eccius vix in facie cutis leviter perstrinxit, nisi quod multo fortius clamavit una hora, quam nos integris duobus annis, ac gestibus immaniter fastuosis et gloriosis etiam se ipsum clamatorem superare velle visus est. His enim moribus, sane quietis et tranquillis, pacificam illam et in silentio ac mysterio profundissime quietissimeque latentem theologiam quaesivit hucusque Ecciana modestia. Ita me Deus amet, fateri cogor, nos esse victos clamore et gestu, hoc est, Ecciana modestia, sic enim ipse vocat.

Verum antequam rem ipsam dicam, praefabor, et veniam petam, si homines quosdam involvam pariter, libenter omissurus, si ipsi sese non involvissent sine causa, et, ut dicitur, neutrales et indifferentes habuissent utrinque. Ideo non mihi, sed sibi imputabunt, si tangantur et ipsi, quos par gloriae studium et inveterata iam diu invidia coegit,

pro Eccio contra nos machinari non bonas machinas. Non sane omnes dico, nam sunt in ea academia praeclarissima candidissimi et rectorum studiorum optimi assertores, atque hoc ipso tamen nomine alterius illius fermenti hominibus, velut sudes in oculis, et offendiculum a latere, ut Josuae verbis dixerim. Sed et prudentissimus senatus, ornatissimique cives tam absunt ab hoc maligno ingenio, ut nemo magis abominetur hoc perversum et bonis literis inimicum genus.

Omnium autem maximé laudandus est illustrissimus Princeps Dux Georgius, qui vere principali clementia et munificentia nihil omisit, quod ad felicissimum huius disputationis fructum facere possit, si talis fuisset, ut pura veritas posthabita gloria quaereretur. Denique et sua splendidissima praesentia id negotii dignatus est mirifice illustrare, omnia cavens et monens, ut modeste et quaerendae veritatis studio agerentur. Nihil ergo optimae huic universitati me debere confiteor, quam omnem honorem, et omne officium, duntaxat invidiam quorundam (ut sunt res mortalium ex nulla parte integrae) fateor mihi satis displicuisse.

Igitur haec est sive tragoedia, sive comoedia huius disputationis (quam satyram potius dixeris): Primo ruptum est pactum, quo inter Eccium et nos convenerat, ut libere disputaretur, et excepta per notarios in publicum totius orbis iudicium ederentur, quemadmodum in literis utrinque editis legitur. Nam voluit potius Eccius noster sine notariis meris et liberis clamoribus rem agi. Consenserunt in idem suae factionis viri. Ubi hoc obtinere non potuerunt, ad aliam pacti illusionem itum est, scilicet ne excepta per notarios ederentur, nisi iudicibus nominatim et communiter electis oblata, accepissent sententiam. Additum est commentum, quo velut honestissimo titulo hoc foedifragium apud idiotas ornaretur, videlicet, oportere iudices certos habere, quos si recusaremus, iam haberent, quo in odium vulgi nos traherent et iactarent, nolle scilicet nos pati ullos iudices.

Ita solidissima veritas Eccii et Eccianorum metiut lucem et publicum, sibi scilicet optime conscia, quasi orbis et cuiusque optimi viri iudicium parum sit, quo recepta sunt tam multa, quae olim S. Patres dixerunt, scripserunt, disputaverunt. Fecerunt ita forte, quod iudices fore sperarent eos, quos in universitatibus passim contra nos pro se stare sciebant, aut quod magis suspicor, quod Eccius meus conscius sibi non intellectae a se Scripturae latibulum huius conscientiae hac ratione quaereret. Nam etsi est homo in literis humanis et opinionibus scholasticis varie et copiose eruditus, tamen sacrarum literarum ego inanem inveni disputatorem, quod mihi pro modestia sua ignoscet, quia verum dico, et suo tempore probabo, ubi ea non suffecerint, quae ipsemet in papyrum effudit testimonia imperitiae huius credibilia nimis. Non quod mihi soli vendicem Scripturarum sanctarum scientiam (sic enim me solet criminari, quando aliud quod dicat non est ad manum), sed quod arbitrer me in sacris literis tantum versatum et exercitatum, ut de scholastici theologi scientia, qui sacras literas vix a limine salutavit, possim sine periculo pronunciare.

Altera machina fuit, Carlstadius iam non noster[1]) secum libros attulerat. Cum sit honestissima disputandi et tutissima ratio, ex praesentibus libris loca ostendere, et dicta vel probare vel refutare, magno tumultu hoc Eccius noster detrectavit. Nam videbatur cuiusdam compilatoris ingenio et opera fretus multas consarcinasse autoritates S. Patrum, studioque factionis suae auxisse; ibi[2]) periculum erat, ne sicut aliquoties convincebatur, ita semper convinceretur, male induxisse dicta Patrum. Nam cum praecedentia et sequentia non vidisset (nec enim veritas, ut dixi, quaerebatur), ita illas[3]) aptavit ad propositum, ut nihil minus valeret ad propositum, nisi quod delectabat eum aliquando et risum miscere auditorio.

1) In edd. orig.: Carlst. noster. 2) In ed. Jen.: ubi. 3) Ib.: alias.

Statuerunt itaque pro Eccii voluntate, libros domi relinquendos esse, et solius memoriae et linguae viribus, ac libertate disputandum, hoc est, quod optimi quidam dixerunt, hanc disputationem non de veritate, sed de laude memoriae et linguae agitari. Praetexuit tamen et hic Adam ille folium fici pulcherrimum, quod sane nullus, nisi sit stipes, intelligat, videlicet, puerile et ridiculum esse, theologum e libris aut schedis disputare. Et mirum, quam blandum sibi vulgi murmur hoc ingenio invenerunt, quod de his rebus iudicat sicut de puerorum scholasticis exercitamentis, quasi non et Augustinus contra Manichaeos et Donatistas collatis libris pugnaverit. Verum veritatem ille quaerebat, non gloriam.

Praetereo, quod Eccio necesse fuit ultimum verbum cedere, sive opponeret, sive responderet, ut sic argumenta insoluta facilius victoriam simularent. Tum si alicui rei finiendae dictus fuisset dies, liberum illi fuit hoc non observare, nos religiosos et observantes esse oportuit. Breviter qui pugnatum veneramus contra errores et haereses, cum invidia et vana gloria negotium habere coacti sumus. Nam quod ad me pertinet, cum me tot concionibus in populo fabulam et sibilum faceret, ita volentibus suis squamis, libens transeo, ut qui nihil aeque optarim, quam nominis mei oblivionem. Nec sic tamen quidquam promoverunt, nam velint, nolint, testari coguntur et ipsi, Carolstadii propositiones domum salvas rediisse, nec una vel syllaba refutatas, quas etiam crudas devorare Eccius statuerat.

Quin egregius iste scholasticorum doctorum patronus, quo caveret, ne victus videretur, inter disputandum Protheum imitatus subito ea, quae in principio magno impetu impugnarat, in fine omnia concessit, imo affirmavit, tum praeoccupans gloriatus est, quod in sententiam suam Carolostadium pertraxerit, audens etiam hoc dicere, scholasticos doctores nunquam aliter docuisse et sapuisse. Quod cum sentiret impudentius dici, quam audire possit quicunque Scholasticos legisset, sic sane temperavit, ut Scotum cum Scotistis suis, et Capreolum

cum Thomistis suis constanter negaret, antiquiores Altisiod., Bonaven. et nescio quos autores allegans. Credo autem, quod haec suae farinae hominibus magnae cruci fuerint, etsi risum miserrime simularent, cum ducem suum, tam fortiter aggressum certamen, relictis signis, mox senserunt (si tamen senserunt) desertorem exercitus et transfugam factum. Nam id Carolostadio satis erat, scholasticorum doctorum tres celebriores sectas fuisse ab Eccio eadem hora negatas, quas nisi negasset, Pelagianus Ingolstadium reversurus erat. Certum est enim, Modernos (quos vocant) cum Scotistis et Thomistis in hac re (id est, libero arbitrio et gratia) consentire excepto uno Gregorio Ariminensi, quem omnes damnant, qui et ipse eos Pelagianis deteriores esse, et recte et efficaciter convincit. Is enim solus inter Scholasticos, contra omnes Scholasticos recentiores, cum Augustino [1]) et Apostolo Paulo consentit.

Nam Pelagiani, etsi sine gratia opus bonum fieri posse asseruerunt, non tamen sine gratia coelum obtineri dixerunt. Item certe dicunt Scholastici, dum sine gratia opus bonum, sed non meritorium fieri docent. Deinde super Pelagianos addunt, hominem habere dictamen naturale rectae rationis, cui se possit naturaliter conformare [2]) voluntas, ubi Pelagiani hominem adiuvari per legem Dei dixerunt. Nec hanc metamorphosin Ecciano ingenio alienam existimes, est in ea promptissimus. Nam hac die quidem cum Gregorio (ut dixi) sensit et Carolostadio, rursus altera mecum congressus, eundem mihi Gregorium in eadem etiam materia negavit, propter articulum Hussiticum Constan. Concilio damnatum. Ita vere mirificus est, et cui non viderim similem, disputator Eccius, apud quem nihil sit vel periculi vel vitii, Gregorii Ariminen. sententiam cum D. Carolostadio contra omnes Scholasticos pugnantem pro Scholasticis amplecti, eundem rursus pro Scholasticis eisdem in eadem re repudiare. Sic habes victoriam,

---

1) In ed. orig.: cum Carolostadio, id est, Augustino.
2) Ibid.: confirmare; ed. orig. Witt.: conformare.

qua gloriatur Eccius, gloriaturque suum fermentum, quod negatis fere omnibus scholasticis doctoribus, quos tutandos susceperant, cum ecclesiasticis consentiunt.

Sed et nos Vuitembergae sciebamus scholasticos doctores, si cum tenebris suis, id est, lumine naturae secundum Eccium, Aristotele negentur, posse convenire. cum ecclesiasticis. Verum hanc negandi rationem, et per negationem concordandi Vuitembergae ignorantes, Lipsiae didicimus, quam et tibi et omnibus qui volunt, ecce libenter communem facimus. Primum, ut in exordio disputationis alicuius dicta fortiter impugnes, protestatus etiam per publicas schedas, te contra novam doctrinam pro veritate fidei et honore S. ecclesiae pugnaturum, ita ut montes parturire putentur, tamen in negotio sensim et subdole cedens, ne quis te victum sentiat, idem constanter affirmes, et simul vicisse glorieris. Deinde multa confidentia fingendum tibi est, nullum eorum, qui adsunt, habere vel memoriam vel sensum communem, ut libere queas dicere, te ab initio ita sensisse, et hanc non novam, sed veterem esse doctrinam, nihil moratus interim, si amiseris totum exercitum doctorum, quos defendere proposueras. Atque hic quidem est modus et eventus Carolostadianae et Eccianae disputationis.

Post haec mecum congressus est de primatu Rom. pontificis, de purgatorio, de indulgentiis, de poenitentia, de potestate absolvendi cuiuslibet sacerdotis. In quibus omnibus quid fecerimus, suo videbitur die. Nam de me parcius mihi dicendum est, ne mihi praeco fiam. Interim hoc dico, quod de poenitentia et purgatorio ipse paene ignoro, quantum dissenserimus. Nam poenitentiam incipere ab amore iustitiae, laudabile quidem esse, sed non necessarium voluit. Quod ego omnino necessarium assero usque adhuc, cum ante gratiam (quae est caritas) non possit fieri ullum opus bonum, ut ipsemet concesserat. Causa dissidii mihi visa est, quod ille multis autoritatibus inductis poenitentiam

a timore etiam servili incipi contenderit, vel ignorans vel dissimulans, quod servilis timor in hac vita non penitus tollitur. Ideo etiam infusa gratia, quae incipit poenitentiam, timorem servilem commovet, simul operans timorem filialem, cum sint opera Dei terribilia, dum vivificaturus occidit etc. An autem animae essent certae de salute et gratia in eis augeretur, dixi me nescire, iuxta disputationem meam in resolutorio, necdum ipse demonstravit contrarium; ita adhuc media pendet sententia.

De indulgentiis paene concordamus, quae et prope in risum abierunt, siquidem et ipse palam in vulgus quoque concionatus est, non esse quidem eas contemnendas, nec tamen in eis fidendum, quomodo si fuissent per indulgentiarios praedicatae, nec Martini[1]) nomen hodie ullus forte nosset. Sed et in se ipsis iam diu corruissent, morientibus prae fame Commissariis, si populus novisset, non esse in eis[2]) fidendum. Itaque quam ego fore putabam summam disputationis et rem omnium periculosissimam, adeo sine negotio confecimus, ut nihil fere segnius tractaverimus, imo nunquam infelicius et miserius habuerunt indulgentiae.

Quare satis tutus mansit sermo meus de indulgentiis vernaculus cum his, quae in resolutorio et contra Silvestrum in hanc rem scripsi, licet vel more suo, vel iussu fermenti sui non potuerit eum irreprehensum relinquere, causans quod deciperem homines verbis meis, et vitam novam et crucem, quam a Deo requiri in peccatore dixeram, tam profundus theologus non intellexit includere omne genus mali, etiam mortis in hoc mundo. Nec mirum, quia non Scripturas, nec tropos eius, sed lumen naturae, Aristotelem, et illuminatos eodem lumine doctores duntaxat legit. Et tamen velut Moab arrogantissimus plus praesumens quam posset, omnia

1) In ed. Jen.: Lutheri. 2) Ibid.: eas.

quae unquam dixissem calumniari et traducere conabatur.

Proinde miror, quid nunc dicturi facturique sint Fratres illi, qui me passim apud Principes et ubique terrarum haereticum, et nescio quot nominibus criminati sunt, propter indulgentias, tum schedas [1]) satis amplas disputationis contrarias, magno (ut dicitur) stipendio alienoque studio paratas, invulgarunt, et Christi populum suis impudentibus imposturis, et in anima seduxerunt, et in corpore rebus suis spoliaverunt, cum videant causam istam ita friguisse in hac disputatione, quam inferno ardentiorem esse voluerunt. Sufficit mihi, quod summa causae cecidit in felice Lipsia, et omnium iudicio indulgentiae clamatoresque earum ridiculum fuerunt.

De primatu Romanae ecclesiae acrius certatum est. Ego primatum honoris non negavi, nec potestatis dedi, saltem iure divino, nihil repugnaturus, imo constanter confessurus ac defensurus, si facto vel iure humano eum habeat. Nihil [2]) enim minus quaero, quam ne a summa sede S. Petri et Pauli ulla causa quisquam recedat, aut obedientiam debitam subtrahat: solum ne tot S. Patres in coelo regnantes, qui in Oriente viventes sub Romana sede non fuerunt, contra ius divinum egisse concedam. Ille contra iure divino utrumque conatus asserere, cum multas autoritates Patrum conveheret, inventum tandem est, eos ambiguos et varios esse, in alteram sententiam aliquando videri inclinasse. Quamquam pro me robustius et locupletius sentirent, praesertim ubi id agunt ex animo, ut evangelium interpretentur.

Jam illud Matth. 16: Tu es Petrus; item illud Johann. 21: Pasce oves meas, et: Sequere me; item[2]): Confirma fratres tuos, et nonnulla minus ad rem, quam haec, facientia, cum non urgerent, tandem

---

1) In ed. Jen.: schedulas. 2) Ibid.: Nihilo. 2) Ibid. additum est: Lucae 22.

confugit ad concilium Constantiense, plena fiducia, quod esset illic determinatum contrarium, et sententia mea inter articulos Huss et Vuicleff damnata. Hic totus immoratus anhelabat, quo poterat odiosius movere invidiam, quia aliud non habuit, quo suo fermento palparet blandius. Ubi enim defecit in iure divino, cucurrit ad ius humanum, probaturus per ipsum ius divinum, neque sic tamen rideri oportuit, quae tantus theologus tentaret.

Cui ego duo concilia antiquiora et celebriora, Nicenum et Africanum, contra unum opposui, deinde et ipsum Constantiense non recte fuisse ab ipso et fermento nequitiae (cui tum serviebat) intellectum. Nicenum enim concilium decrevit, Romanum pontificem debere curam habere ecclesiarum suburbanarum, sicut Alexandrinum Aegypti, deinde episcopos, non, ut modo, ex urbe emptis palliis et potestate, sed per vicinos episcopos ordinandos esse, ut lib. Ecclesia. histor. 10. scribitur. Hic vero anguilla ista aiebat, Hoc ut fieret, permissum esse a Rom. Pontificibus, fingens (ut solet) ex capite proprio glossas novas, quasi non impiissime et haereticissime fecissent tam Romani Pontifices, quam Nicenum concilium, si vel statuerent vel permitterent, quod esset contra ius divinum. Nam si est ius divinum, Romanum pontificem omnia in omnibus ecclesiis posse, non est in eius potestate permittere, contrarium vel una hora fieri, nec in Concilii potestate contrarium, aut de Romano pontifice, ut inferiore suo, disponere, aut diversum, aut aliud statuere, non magis certe, quam in potestate eius sit, permittere aut statuere stupra et adulteria licere. Ita fiebat, ut miser Romanae potestatis tutor et patronus primatum hunc tueri non posset, nisi blasphemaret tum sacratissimum Nicenum concilium, tum ipsos pontifices, dum eos solvisse ius divinum asseruit. Quid est haereticum et blasphemum, si haec Ecciana modestia non est haeresis et blasphemia? Sed sic loqui debet, qui loquitur, ut hominibus placeat.

Jam cum concilium Africanum, ut habetur dist. 99.

C. primo [1]), prohibuisset Rom. Pontificem appellari universalem pontificem, dicens in hunc modum: Universalis autem pontifex nec Romanus appelletur; hic sibi temperavit quidem a blasphemia, non dicens, quod contra ius divinum aliud permissum aut statutum sit, sed glossam certe tanto theologo dignam effinxit, quam non ponerem, nisi eam scirem gloriae avidissimo disputatori satisfacere, et gloriam absolutam ei parere. Dixit enim: Etsi Rom. pontifex non sit appellandus universalis pontifex, tamen appellari debet universalis ecclesiae pontifex. Risum, quaeso, teneas, amice, sine suum fermentum ridere, nemo enim dignius rideat ad tam insignem glossam. Ego glorior me tot expensis non frustra Lipsiae moratum, saltem hoc didicisse: Non est universalis, est tamen universalis ecclesiae episcopus, non est forte etiam Moguntinus, est tamen Moguntinae ecclesiae episcopus.

Haec ad mea duo concilia ille opposuit, nam Nicenum per verbum, permisit, Africanum per nomen, ecclesiae, solvit. Adeo facile est Magistris nostris eximiis magnas quaestiones solvere, et etiam conciliorum autoritati detrahere, qua tamen mirum est, quam soleant alios strenue ad haeresim adigere.

Nunc vide, an ego melius vel peius ad suum unicum responderim, certum est, non omnes articulos Constantiae damnatos esse haereticos, sicut temerarie et impudenter latrabat Eccius. Quod probo evidenter, primum ex ipsius concilii verbis, quae sic habent: Quidam ex eis sunt notorie haeretici, quidam erronei, alii blasphemi, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. Haec ibi. Nonne clarum est, haec verba esse eorum, quos haereticae [2]) pravitatis inquisitores vocamus, quos in eo concilio apparet tyrannidem obtinuisse? Nam horum paene alia non est vox, quam haec: Ista propositio est haeretica, ista scandalosa, ista seditiosa, ista offensiva; vel certe Spiritum sanctum nimio praesentem illis ludentibus aut dormitantibus vigilasse, ut coacti sint omnino imprudentes propria

1) In ed. Jen.: Primae. 2) In edd. orig.: haeretici.

voce testari, se quosdam damnasse, nec haereticos, nec erroneos, ac per hoc catholicos, Christianos et veros. Nam si dixissent sine discretione, omnes esse et haereticos simul et erroneos, simul temerarios, simul offensivos, non pateret veritati locus aut fuga. Nunc ipsi discernunt haereticos ab erroneis, et ab utrisque temerarios et seditiosos.

Dicam ergo, quid a me, si temere et offensive loquar, modo vere et catholice loquar? Tuo te urgeo gladio, alios haereticos dicis, ut quos in fidem peccasse certum sit, alios erroneos, forte, qui in mores et statuta hominum peccent. Jam de reliquis triumphamus, eos neque in fidem, neque in statuta morum peccare, etsi forte teneras auriculas veritatis impatientes mordacius offendant, sufficit quod sint fideles et veri. Semper ita fuit, quod veritas esset temeraria, mordax, seditiosa, et offensiva. Ita ego credo hunc unum esse offensivorum, Rom. pontificem non esse iure divino dominum omnium in potestate. Quid enim atrocius offendit? quid magis temere dici hodie et a multis annis potuit? Ita et ille in auribus Thomistarum offensivus est, quem Gregorii Ariminensis esse, imo Pauli et Augustini supra esse dixi: Omnem scilicet actum hominis esse aut bonum aut malum.

Ego quidem rogabam mihi donari, ne omnes articuli a concilio damnati dicerentur, sed ab aliquo Thomista quosdam Christianissimos intrusos, ut est iste: Omnis actus hominis aut est bonus aut malus, sicut omnis arbor aut est bona aut mala, iuxta evangelium: sed noluit. Verum quid a me, quod Thomistae offenduntur veritate? Sufficit, quod sit neque haereticus, neque erroneus. Aut si est haereticus et damnatus, iam quid Eccius faciet, qui contra laudabile illud concilium Constantiense pro laudabili eodem concilio disputans, concessit Carolostadio, ipsum esse verum et catholicum, nec scholasticos doctores aliter sapuisse, ut dixi supra. O horrendum facinus, quod Eccio ecclesiae sanctae patrono sit intolerabile, quod Boemorum et haereticorum (ut eius verbis tonem) patronus cum con-

cilio contra concilium sentit, et ut cum suis doctoribus Christianus sit, haereticus efficitur. Sed ut dixi, Eccianae modestiae privilegium est, sibi ipsi libere dissentire, et in re eadem contradictoria tenere, sicut et Viennae fecisse se testatur, et forte etiam Bononiae.

Claret ergo, concilium Constan. non contra me pugnare, nec haereticum, nec erroneum, imo catholicum et veracem ex eodem me probari, ut sic stet concordia cum Niceno et Africano concilio et Constantiensi. Quod autem haec non vidit Eccius, et sua farina, deinde et haereticae [1]) pravitatis inquisitores in causa videntur [2]) esse, quod omnes hi promptiores ad contumeliam haeretici opprobrii sunt, quam tantos deceat populorum Magistros, et hac caecitate percussi, sicut Scripturas sacras et S. Patres legunt, ita et omnia alia, hoc est, non cogitant quam bene et quam diligenter, sed ad quantum odium et invidiam aliorum legant. Ideo quidquid alienum a suo sensu audierint, mox haereticum quoque affirmant, suam iuxta et oscitantiam in legendo, et temeriatem in iudicando omnibus ludibrio exponentes.

Deinde, si non placet ista conciliorum concordia et pertinaciter mihi Constan. unum contra duo obtendatur, iam non difficile mihi erit statuere, utrius autoritas debeat praeponderare. Nam cum concilium possit errare, potius Constan. quam Nicenum et Africanum errasse confitear, quod haec longe felicius quam illud processerint et egerint, ac iam diu sacris evangeliis etiam prae ceteris conciliis comparata sint, praesertim Nicenum, ad quam gloriam Constantiense necdum pervenit. Et in hoc imitabor novissimum Rom. concilium, in quo Basiliense damnatum est, et Constantiense quoque passum non parva suae autoritatis detrimenta, dum papam supra concilium esse sanxit, cuius contrarium in Constantiensi definitum est. Atque ita invi-

---

1) In edd. origin.: haeretici. 2) Ibid.: videtur.

cem sese reprobantia concilia interim satis nos tutos reddunt, et liberos ad contradicendum utrisque. Quae enim sibi dissident, cui convenient? Atque haec latius, Deo dante, cum Eccius in publicum se dederit.

Verum, quando, ut dixi, hac disputatione magis tempus est perditum, quam veritas quaesita, volo propositionum mearum resolutiones in lucem dare, confisus, maiorem cognitionis fructum hinc proventurum, quam si bis septies ad hunc modum disputetur. Quare, si cui videar errare, age, confutet errorem, si odit, aut rectiora doceat, si diligit.

Habes, mi carissime Spalatine, historiam fere totam, nam si qua alia non dixi, ad reverentiam Universitatis Lipsiensis, mihi carissimae, non dixi, ne regis Idumeae ossa ad cineres redigerem. Quanquam nisi scirem hoc meis peccatis debitum, satis indigne ferrem, me tam sterilibus negotiis occupari de indulgentiis, primatu et privilegiis, aliisque ad salutem nihil necessariis rebus, quibus ab optimis nostro seculo studiis avocor indignabundus. Nam ut illustrissimus Princeps Dux Georgius prudentissime ambos nos verberans dixit: Sive hoc sit iure divino, sive humano, Rom. pontifex est et manet summus Pontifex; ita vere dixit, et non leviter inutilem hanc nostram disputationem insigni hac modestia taxavit.

Persuasus vero sum, ubi haec viderit Eccius meus Eccianaque factio, statim vociferaturos esse, non servasse me foedus, nec conventioni paruisse, ubi cautum est, ne disputatio invulgetur ante decretum iudicum, quasi vero ullum pactum nobis unquam servaverint ipsi. Respondeo tamen, me convenisse, ne per nos disputatio evulgetur ea, quae manu notariorum excepta est, cetera vero exemplaria, sicut permittebatur cuilibet sibi eadem colligendi potestas, quis prohibebit ne edantur? Sed esto, nec ipsa edantur, meum notarii exemplar non edetur, pulchre ita servato pacto. Verum, ne praeterea scriberem, non pepigi, imo palam protestatus sum, cum iniquioribus nostram libertatem conditionibus vexa-

rent, ne praesumerent, me taciturum, itaque nolo tacere.

Sed finge me ita pepigisse, rogo, uter primo solvit pactum? Nonne Eccius, qui, ut audio, ampullosis et iniquissimis literis etiam illustrissimum Principem et patronum nostrum (quem suae factioni stupidissimae similem somniat) corrumpere molitus est, pessima de me, quantum potuit, recensens: quasi negassem S. Patrum simul omnium sententias, mihi soli arrogarim Scripturae intelligentiam, concilia negarim, haereticos defenderim. His enim mendaciis homo ille purus et S. theologus tam sacrum et venerabile caput ausus est tentare, et me coram optimo Principe tam egregie commendare. Quid ad alios, putas, scribit et loquitur (sine scilicet pacti violatione), qui ad nostrum patronum ista scribit? Aut quid apud aemulos meos verum dicit, qui ad talem, tam prudentem, tam formidabilis iudicii Principem mentiri nihil pudet?

Audio denique conflasse eum quasdam interpretationes super articulis quibusdam, mihi per inquietos et mali sui cupidos Fraterculos impositis, atque iterum me coram magnatibus mira caritate Manichaeum, Hussitam, Vuicklefistam, et nescio quot generibus haereticum descripsisse. Sic solet Ecciana modestia servare pactum. Verum hanc suam insaniam mihi facile est contemnere, qui norim hominis ferme totam supellectilem. Atque ubi illa sua genimina in manus meas venerint, spero quod Eccium meum digne et magnifice tractare possim, si qua tandem via intelligere possit, quid sit multa pacisci, et nihil servare, et tamen ab aliis servanda expostulare, atque his omnibus aliud nihil quaerere, quam ut noceat et veritatem conculcet.

Interim mihi sufficit quod carnifex illa conscientiarum theologistria, cui totum debeo, quod mea conscientia patitur, cecidit in hac disputatione. Nam prius didiceram, meritum aliud esse congrui, aliud condigni, facere hominem posse, quod in se est, ad obtinendam gratiam, posse removere obicem,

posse non ponere obicem gratiae, posse implere praecepta Dei quoad substantiam facti, licet non ad intentionem praecipientis, liberum arbitrium posse in utrumque contradictoriorum [1]), voluntatem posse ex puris naturalibus diligere Deum super omnia, posse ex naturalibus haberi actum amoris amicitiae, et id genus monstra, quae pro primis ferme principiis feruntur scholasticae theologiae, et omnium libros et aures impleverunt. At nunc hi [2]) omnes errores, sub Ecciano praesidio et triumphabundis signis, satis strenue ceciderunt, sine ullo ferme Marte, conterriti ad solum conspectum duarum propositionum Carolostadii [3]), quarum prior haec Augustini: Liberum arbitrium sine gratia nihil valet, nisi ad peccandum; posterior Ambrosii haec: Liberum arbitrium sine gratia tanto citius propinquat iniquitati, quanto fortius intenderit actioni.

Similia trophaea et spolia retulerunt ferme et indulgentiae ex hac pugna, quas non mitiore (ut garriunt) sententia utiles esse admisi, sed utiles solum pigris et stertentibus: ceterum insaniam esse defendi, si quis eas bonas et utiles esse Christiano homini dixerit. Haec, inquam, mihi interim satis sunt evenisse ex hac disputatione, quae ideo recitavi, ut iactantiam gloriosam Eccianae haeresis aliquantulum iuvarem, cetera, ubi haec quispiam eorum impetierit, fortasse dabit Dominus in lucem venire.

Vidisse te credo Eccii excusationem adversus Philippum nostrum satis dignam Ecciano genio [4]), in qua homini etiam in sacris literis, terque quaterque omnibus Ecciis doctiori, denique et sordidae illius Eccianae theologiae non ignaro, opprobrat pro magno vitio grammaticam professionem, tam recto sunt iudicio Magistri illi nostri eximii, ut eruditionem metiantur secundum qualificationes suas, et inanes titulos. Conatus est et eundem mihi invidio-

---

1) In ed. Jen: contradictorium. 2) In edd. orig.: hii 3) In ed. Jen.: illarum. 3) Ibid.: ingenio.

sum reddere, dum mihi et ingenium et eruditionem nescio quantam tribuit. Nam ut hoc etiam scias, me quoque nonnihil gloriae retulisse ex disputatione ista. Tribuit mihi Eccius eruditionem, tribuunt et Lipsenses, adeo (quantum fama cepi) ut nisi Eccio subsidiarias opes suffecissent ipsi, fateantur Eccium a me fuisse prostratum, atque ita victoria iam ab Eccio in Lipsenses incipit migrare. Rursus dicitur, illum magnificum contemptorem Lipsenses habuisse pro bonis quidem hominibus, sed in quibus longe plura sperasset, et se solum omnia fecisse.

Ita vides novam quandam Iliada et Aeneida illos cantare, et me saltem Hectora et Turnum arbitrari, quo illum Achillem et Aeneam statuant, nisi quod in hoc victoria fluctuat, an suis id Eccius praestiterit, an Lipsensium viribus et copiis. Certum est ipsum solum semper clamasse, illos autem semper tacuisse, putasne magnas me illis debere gratias?

Sed redeo ad Philippum, quem tantum abest ut ullus Eccius mihi reddere possit invidiosum, ut in omni mea professione nihil ducam antiquius Philippi calculo, cuius unius iudicium et autoritas mihi stant pro multis milibus sordidorum Ecciorum. Neque me pudet, etsi Magistrum Artium, Philosophiae et Theologiae, et omnibus paene Eccii titulis insignem, si huius mihi grammatistae dissenserit ingenium, meo sensu cedere, quod et saepius feci, et quotidie facio, ob divinum donum, quod Deus in hoc fictile vasculum (Eccio quidem contemptibile) larga benedictione infudit. Philippum non laudo, creatura est Dei et nihil, sed opus Dei mei in ipso veneror. Nec Eccium vitupero, sed crassas istas seminandae discordiae et invidiae concitandae vafritias toto corde detestor abominorque, quas neque frequentiores, neque maligniores usquam vidi, quam in Eccio, quibus et paene totius nostrae disputationis farraginem fermentavit. Nam hac una sola paene

re pessima potens est Eccius, ad rem theologicam ut asinus ad lyram [1]).

Sed iam ad Resolutiones accedo, tu interim cura, ut illustrissimo Principi Eccium commendes, sicut se ipsum commendari meruit, quanquam nihil hoc officio sit opus apud tantum Principem. Vale Wittembergae [2]) Anno MDXIX. Assumptionis Marianae [3]).

Conclusio I.

Quotidie peccat omnis homo, sed et quotidie poenitet, docente Christo: Poenitentiam agite, excepto uno, novo quodam iusto, qui poenitentia non indiget, cum etiam palmites fructiferos quotidie purget agricola coelestis.

Ista conclusio pendet ex eo fundamento, quod omnis actus humanus aut est bonus, aut malus, nec datur actus neuter, seu, ut illi dicunt, moraliter bonus. Ideo primum mihi sunt amolienda duo, quae his opponi solent.

Primum est autoritas scholae omnium fere theologorum per orbem, qui contra sentiunt. His quanquam omnem debeam reverentiam, veniam tamen mihi dabunt, quod eis divinas literas praefero. Quare obsecro, si cui displiceo, non mihi statim opponat: Tu solus sapis, et ecclesia hucusque sine te erravit, nec tot capita videre potuerunt, quod tu vides, atque his similibus suasionibus mecum expostulet. Ut enim omittam, quod per asinam quandoque locutus est Deus, quod prophetam celavit, et Samueli puero ostendit, quod sacerdoti Israelis Heli non revelavit, saltem suo exemplo mansuescant, et quod ipsi sibi mutuo et invicem concedunt, mihi quoque permittant. Surrexit Scotus unus homo, et omnium scholarum et doctorum

---

1) In ed. Jen. et ed. orig. Witt.: ὄνος πρὸς λύραν.
2) In ed. orig. Witt.: Vuittembergae. 3) In ed. Jen.: Mariae.

opiniones impugnavit et praevaluit. Idem fecit Occam, fecerunt et multi alii, faciunt usque in praesentem diem, et cum singulis eorum liberum sit[1]), omnibus contradicere, cur ego unus hac gratia privor? Denique cum et ego in aliis multis sententiis sine querela omnibus contradixi, cur in hac una novam legem patior.

Itaque rogo, attendat qui volet, non quis, aut contra quos, sed quid et contra quae dicam. Cedat respectus personarum, quas Deus non accipit. Legimus in Evangelio, praecipiente Christo, Scribas et Pharisaeos in cathedra Mosi sedentes audiendos esse, non quia personae essent, id est, Scribae et Pharisaei, sed quia Mosen docerent. Alioquin cum sit iam seculum corruptissimum, temporaque periculosissima, in proclivi erit, si superbia et contemptu coeperimus agere, ut incurramus in illud Psal. 14. periculum: Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est [2]). Quare memores invicem, quod omnes sumus homines, quam facile sit errare, quam raro et difficile contingat vera sapere, et recte agere, communi studio veritatem quaeramus potius, quam invicem solo gloriae aut sensus proprii tuendi studio mordeamus et consumamur [3]).

Secundum, quod mihi obiicitur, quod hic articulus in Constantiensi concilio est inter Hussiticos expresse damnatus: hic si non mox sileo et revoco, continent aures, et impetu facto ignem mihi minantur, neque enim dignantur hic ullam moram vel excusationis. Sed obsecro, est ne is modus veritatem quaerendi statim obstruere os quaerenti veritatem? Et ubi est, quod Petro praecipiente ratio reddenda est omni poscenti? Deinde, nonne concilia saepius erraverunt? nonne Cyprianus cum totius Africae episcopis habito concilio erravit etiam in articulo gravissimo fidei de virtute baptis-

---

1) In ed. orig. deest: sit. 2) Ibid. deest: est. 3) Ibid.: consumamus.

matis? Et quid mirum, si hodie quoque concilium non omnia attingat, quando sumus in tempore longe frigidiore quam Cyprianus? Et ut plane et libere dicam quod sentio, credo me theologum esse Christianum, et in regno veritatis vivere, ideo me debitorem esse non modo affirmandae veritatis, sed etiam asserendae et defendendae, seu per sanguinem, seu per mortem.

Proinde volo liber esse, et nullius, seu concilii, seu potestatis, seu universitatum, seu Pontificis autoritate captivus fieri, quin confidenter confitear, quidquid verum videro, sive hoc sit a catholico, sive haeretico assertum, sive probatum, sive reprobatum fuerit a quocunque concilio. Nec verebor etiam ipsam invidiam, quae me haereticorum patronum forte criminabitur: quod sciam veritati cum invidia nihil esse commercii, sicut dicit Sapiens 6: Nec cum invidia tabescente iter habebo, quoniam talis homo non erit particeps [1]) sapientiae. Quid ergo ad me, quod mendax invidia me criminatur? Laus est impiis displicuisse. Displicent et mihi haeretici, sed quando hodie nullo opprobrio Sophistae magis insaniunt, faciunt ut paene apud haereticos sola reliqua sit ecclesia catholica Christi; haereticos inquam, non qui sunt, sed qui illorum furore appellantur.

Et sequar in hoc meo proposito iurisperitorum quoque definitionem (ne solus et temere id facere existimer). Dicit enim Panormitanus de Elect. c. Significasti: Plus credendum uni privato fideli, quam toti concilio, aut papae, si meliorem habet [2]) autoritatem vel rationem. Si haec vera sunt, cur non liceat uti? cur non audeam tentare, si unus meliorem ostendere possim autoritatem, quam concilium?

Itaque de conciliis videamus. Nonne omnibus notum est, contraria aliquando fuisse dam-

1) In edd. origin.: princeps. 2) Ibid.: habeat.

nata ab ecclesia, velut illa: Deus facit malum, Deus non facit malum? Quanquam ego nescio, an ecclesia fuerit, quae haec damnavit. Nam ecclesia non habet potestatem damnandi expressam sententiam sacrae Scripturae, etiam ad verbum in textu positam, nam illa: Deus facit malum, expresse ponitur Esa. 46. et Amos 3. et multis aliis locis; nec quidquam facit, quod dicitur, propter haereticorum falsam intelligentiam esse damnata. Non sunt damnanda[1]) Scripturae verba propter cuiuscunque falsam intelligentiam. Alioqui damnandum erit propter Arianos et illud: Pater maior me est: imo tota Scriptura damnanda erit, et sola, cum e nulla alia haereses ortae sint. Quid autem insanius isto praesumi potest? Absit enim, ut pius et simplex Christianus quidquam in sacris literis recte didicerit, quod, ubi in quosdam inquisitores impegerit, quorum pedes veloces ad effundendum sanguinem, cogatur, propter aliorum falsam intelligentiam damnatam, ipse quoque damnare. Nam hac ratione viam faciemus semel universam sacris literis autoritatem convellendi, et surgent omnium blasphemorum impiisimi illi blasphematores, qui dicunt Biblia[2]) esse librum haereticorum, Christianos oportere aliis libris, scilicet Doctorum, sese tueri.

Ita invenio et in Constantiensi concilio duo contraria. Primum determinatum illic est, concilium esse supra papam, quod ego verissimum iudico. Nam et B. Hieronymus ad Evagrium dicit: Si autoritas quaeritur, maior est orbis urbe. Ita tota ecclesia maior est una Romana ecclesia: atque ita Romana ecclesia non est super universalem totam ecclesiam, sed contra, tota ecclesia (et concilium, quod illam repraesentat) super Romanam ecclesiam, sicut super quamlibet aliam particularem, totum quoque maius est sua parte, cum Romana ecclesia pars sit totius ecclesiae universalis.

Quod si haec vera sunt, apparet, concilium

---

1) In edd. orig.: damnandae. 2) Ibid.: Bibliam.

Constantiense male[1]) damnasse hunc articulum Johannis Huss: Papa non est iure divino super omnes ecclesias. Nam si Romana ecclesia et papa est iure divino super omnes ecclesias et super concilium, contra ius divinum determinatum est (quod est impiissimum et haereticum), papam et Romanam ecclesiam esse infra concilium et totam ecclesiam, quia non est in manu ecclesiae aut concilii ius divinum infringere, ideoque non potuit papam vel deponere vel constituere. An credis passurum episcopum Lugdunensem sese deponi vel constitui per episcopum Moguntinum, si iure divino se superiorem Moguntino sciret, quantumlibet meritus fuerit? Imo non id pati deberet, nisi mallet impius et haereticus esse. Ita Rom. episcopus non potest nec debet pati se a concilio regi et statui, si est super concilium et ecclesiam iure divino. Eius enim est regere, non regi, qui iure divino superior est.

Atque ita patet, Constantiense concilium aut articulum Hussi male damnasse, aut contra ius divinum impie determinasse et egisse.

Sed ultra vide Spiritus sancti praesentiam in ecclesia, id quod in Constantiensi concilio determinatum est, papam scilicet[2]) esse infra concilium et ecclesiam, ac per Basiliense confirmatum iam novissimo Romano concilio est reprobatum, et totum Basiliense abrogatum, atque statutum, papam esse superiorem concilio. Quid hic dicemus? necesse est, aut Romanum aut Constantiense concilium haereticum esse, si non licet a decretis conciliorum recedere.

Denique via iam nobis facta est enervandi[3]) autoritatem Conciliorum et libere contradicendi eorum gestis, ac iudicandi eorum decreta. Nam ut dicunt, si in uno articulo errasse deprehenditur, iam tota eius vacillat autoritas. Quis est igitur tam audax, qui me praesumat haereticum arguere, etiamsi universa decreta concilii, tam Romani quam Con-

1) In ed. Jen.: malum. 2) In edd.: orig. deest.: scilicet. 3) Ibid.: enarrandi.

stantiensis, negem, qui habeam hoc munimentum et hanc excusationem, quod concilio incumbit probare sua decreta et ostendere, se non errasse, postquam constitit, ipsum aliquando errasse et errare posse.

Quid ergo putas nobis praestant vicariae illae conciliorum nostri seculi determinationes et reprobationes, nisi quod nos reddunt (si in illas nixi fuerimus) incertos, ubi tandem quaerendus sit[1]) Christus, ecclesia, concilium, Spiritus sanctus, omniaque plane in primum chaos confundantur.

Sed ad Constantiense revertor, quo magis impetor, cuius damnationem in articulo illo Hussitico: Papa non est iure divino super omnes ecclesias, etiam ideo iniquam assero, quod sit contraria Niceno concilio et Africano, et toti orientali et Africanae ecclesiae, cum non nisi sexta Synodo Calcedonensi oblatus sit primatus (non iure divino), sed ab ecclesia Rom. pontificibus, nec sic tamen ab eis assumptus, ut scribit S. Gregorius. Nam si iure divino staret primatus, Nicenum cum quatuor sequentibus esset haereticum, omnesque in ecclesia orientis haeretici, haeretici Rom. pontifices, qui oblatum respuerunt. Quare volo autoritati Constantiensis concilii in hac parte nihil cedere. Non enim patiar ulla ratione maiorem partem ecclesiae haereticam fieri propter Constantiense concilium, quod errasse palam est. Nec mirum, cum administrata haec sint potissimum machina inquisitorum et sociorum suorum.

Sunt et multi alii articuli Hussitici verissimi ibidem damnati, quos expediam, cum adversarius me excitaverit, nam hoc ipsius[2]) concilii verbis evidenter probabo, Johannis Hussi sententiam non fuisse, quod malus pontifex, aut in peccato mortali existens, non sit pontifex habendus, licet sanguinarii inquisitores multos articulos ei in hanc rem impositos damnari curarint. Nec hic curo, quod me Boemorum patronum vociferantur; ipsius Concilii, quod contra me iactant, ostendo et sequor verba,

1) In ed. orig.: est. 2) In edd. orig.: ex ipsius.

quae si falsa inventa fuerint, quid ad me? sin vera, cur non sequar? Meum est, ut dixi, contra omnem vocabulorum, titulorum, nominis, dignitatis strepitum, verum dicere, et falsum negare. Sic enim Christiano faciendum esse credo. Et rogo, si non placeo nomine Christiani, fingant et sinant me interim velut Turcam, aut quemvis infidelem eis opponere meas rationes et autoritates, ut saltem sic videant et experiantur, quo studio possint fidem suam tueri, et quam facile sit dicere: Concilium sic determinavit, et quam difficile[1]) sit id ipsum bene determinatum esse tueri.

Dico ergo, quod iste articulus sit male damnatus Constantiae: Omnis actus hominis aut est bonus aut malus; ac respondeat, qui se putat determinationem illam defendere.

Primum dicit apostolus Rom. 8: Qui spiritu Dei aguntur, hi[2]) filii Dei sunt. Item: Quod si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Hic quaero, cuius sit ille, qui non est Christi? Nonne diaboli et peccati? At qui servus est peccati, facit non nisi peccatum.

Secundo, dicit idem Gal. 3: Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Ecce, hic opera legis extra gratiam dicit esse maledicta. Ergo non neutra. Et dicit: Quicunque, neminem excipiens, nec aliquod medium inter maledictum et gratiam faciens. Nec valet, quod apostolum hic de lege ceremoniali loqui dicunt, quod ea tunc mortifera fuerit. Nam ex sequentibus patet, quod de omnium legum operibus loquitur, cum inducat Mosen dicentem: Maledictus, qui non permanet in omnibus, quae scripta sunt in libro legis. Deinde dicit, Christum nos redemisse de maledicto legis. At Christus vere nos non redemit de lege ceremoniali post mortem eius abrogata, sed de lege quacunque, dans gratiam, ut possit impleri. Si ergo omnia (ut Mose dicit, autores Paulo) opera legis sunt maledicta

1) In edd. orig.: facile. 2) Ibid.: ii.

sine gratia[1]), quanto magis nulla alia opera sunt neutralia, seu in genere morum bona.

Tertio, Luc. 12: Aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum, aut facite arborem malam, et fructum eius malum. Hic nihil medium Christus permittit intelligi, sicut et ibidem dicit: Qui non est mecum, contra me est, et qui non colligit mecum, dispergit. Vides, quod aut cum Christo colligendum aut dispergendum, vel cum eo vel contra eum esse oporteat, at contra eum, non est nisi peccatum, nec dispergit, nisi qui peccat.

Quarto, Johan. 15: Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes et arescet et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. Ecce arescit et perit, quisquis extra Christum est; et tu dicis, neutrum, quod nec arescat neque virescat, sed medium se aliquando habet.

Quinto, Roma. 14: Omne quod non est ex fide, peccatum est, quod B. Augustinus pro regula habet. Quod autem dicunt, ibi fidem pro conscientia accipi, et apostolum loqui de iis, qui contra conscientiam operantur, quanquam hoc B. Augustinus repellit, tamen age, sit ita. Adhuc stat sententia, qui non habet fidem in Christo, non habet conscientiam bonam erga Deum. Ergo vel non credit, vel dubitat se placere Deo in operibus suis. Si dubitat, peccat contra conscientiam, quia non credit firmiter, se Deo placere. Quare agit, quod credit non bonum, et ita semper peccat. Sola autem fides firmiter confidit se placere Deo, et hac fide fit, ut placeamus Deo, quia haec fides vere de Deo bene sentit, ac pro Deo vero eum habet, praesumens bona de ipso, iuxta illud Sap. 1: Sentite de Domino in bonitate. Imposibile est enim hominem salvum esse, et bene vivere, nisi de Deo erga se ipsum bene sentiat.

Sexto, (ut omittam plura, ne prolixior sim) adduco rationem, qua utitur fere S. Augustinus,

---

1) In edd. orig.: Si ergo opera legis sunt maledicta sine gratia.

praesertim contra Iulianum lib. 4. et repetit eandem Gregorius Arim. lib. 2. q. 28. quae est haec: Virtutes discernuntur finibus, non officiis. Iam quaelibet virtus extra gratiam quaerit, quae sua sunt, nec potest quaerere, quae Dei sunt, quia non potest in opus caritatis, de qua dicitur laude propria 1 Cor. 13: Caritas non quaerit, quae sua sunt. Quare nulla virtus habet Deum pro fine, nec potest Deum diligere super omnia et propter Deum, alioquin gratia non esset necessaria. Atque hac sola causa fit, ut omnia opera bona gentium aut naturalia sint mala, quia fine debito carent. Hoc est, quod apostolus Roman. 3. involvens prorsus omnes homines, tam Iudaeos quam gentes, licet illi iustitia, hae sapientia, quantum poterant, praestabant, dicit: Non est iustus, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; ecce, nemo requirit Deum, et omnes declinant, nullus intelligit Deum, nedum pro fine Deum[1]) habet in opere suo. Unde fidenter concludit, dicens: Conclusit Deus omnes sub peccatum. Ecce neminem excipit, omnes sub peccatum, quod et David dicit: Omnis homo mendax, a mendace vero quid verum dicetur? Ab immundo quid mundum fiet? ait Sapiens.

Quod vero dicitur: Nonne Caiphas prophetavit verum? Nonne Matth. 7: Multi prophetaverunt in nomine Christi, et multas virtutes fecerunt. Respondeo: Vera, sed non vere dixerunt, bona, sed non bene fecerunt. Quis enim non dubitat, quando[2]) meretrix tam bonum aurum gestet quam pudica matrona, et tam formosa quoque membra habeat? sed non tam bene gestat et utitur. Eodem modo et bona illa opera sapientiae, virtutum, donorum, cum sint gratuita dona Dei, bona sunt valde, sed quia non in finem debitum referuntur, bona faciunt, sed non bene. Quare e bonis donis Dei mala opera nostro vitio fiunt. Ideo Christus illis dicturus est: Discedite a me omnes operarii iniquitatis. Quomodo sunt operarii

1) In ed. Jen. deest: Deum. 2) In edd. origin.: quin.

iniquitatis, qui tanta bona fecerunt? nisi quia bonis male usi sunt, etiamsi hoc male usi[1]) aliis profuerunt.

Septimo, si iustus in gratia non potest facere bonum, quin simul peccet, quanto magis iniustus non facit bonum? Ac per hoc concludo, aut bonum aut malum esse actum hominis quemcunque, nec dari actum medium et neutrum. Antecedens probabitur evidenter conclusione sequente.

Quare ad rem propositionis redeundo, omnis Christianus quotidie poenitet, quia quotidie peccat, non quidem perpetrando crimina, sed non perficiendo mandata Dei. Et ad hoc probandum sufficeret autoritas Johan. in conclusione posita, quod fructiferos palmites quotidie[2]) purgat coelestis agricola. Si sunt purgandi, sunt[3]) immundi, si sunt[3]) immundi, sunt peccatores, si peccatores, poenitentia indigent. Quare ad eos pertinet verbum Christi: Poenitentiam agite.

Secundo, illud eiusdem 1. Johan. 1.[4]): Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Quam autoritatem B. Augustinus in multis locis adducens ponderat in verbo, habemus, praesentis temporis, quod non dicit, habuimus, sed habemus. Quare quotidie peccamus, et quotidie peccatum purgamus, ita ergo poenitemus, nisi poenitentiam dicas non esse peccatorum purgationem, contra omnium sententiam, qui contritionem culpae deletricem poenitentiae potissimam partem ponunt. Denique hoc verbo Johan. nixus B. Augustinus lib. de natura et gratia, audet dicere: Si omnes Sancti in unum congregati quaererentur, an peccatum haberent, quid essent (inquit) dicturi, quam: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. At nullum peccatum sine poenitentia tollitur.

Tertio illud Psal. 32[5]): Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno. Ecce omnis

1) In edd. orig.: hoc malo usu. 2) Ibid. deest: quotidie. 3) Ibid. deest: sunt. 4) Ibid.: Johan. primo. 5) Ibid.: Psal. 31.

Sanctus orat pro impietate peccati sui, hoc autem est poenitere utique, nec potest dici, quod pro praeterito aut pro poena praeteriti peccati oret, sed pro praesenti. Nam ut hoc ostenderet, adiecit: Impietatem peccati mei, pro hac orabit, non scilicet pro peccato, quo aliquando poena significatur, sed pro impietate peccati, quae est culpa, nam pro remittenda oratur, pro remissa gratias agimus.

Quarto, illud 1. Timoth. 1: Venit Jesus Christus peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; non dicit fui[1]), sed sum peccator, iuxta illud Rom. 7: Scio, quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum; quod nolo malum, hoc facio. Et: Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato; sic Gal. 5: Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. At concupiscere contra spiritum, peccatum est, quia prohibitum praecepto Dei: Non concupisces. Quare hoc peccatum est proprie peccatum, et per poenitentiam diluendum, sicut Rom. 6. docet, destrui corpus peccati, et non obedire desideriis carnis. At desideria carnis peccata et contra legem sunt divinam, quare poenitentia pro eis opus est.

Quinto, Luc. 13: Putatis, quia ipsi debitores fuerunt prae omnibus hominibus habitatoribus Ierusalem? non, dico vobis, nisi poenitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Ecce, omnibus poenitentiam indicit. Ita Lucae. 24[2]): Oportuit praedicari in nomine eius poenitentiam et[3]) remissionem peccatorum, in omnes gentes. Ecce totum evangelium nihil est, quam praedicatio poenitentiae. Ergo vita evangelica est aliud nihil, quam poenitentia. Ideo Bernardus recte dicit: Qui non assidue ad poenitentiam festinat, facto ostendit se poenitentia non egere, quasi scilicet sit longe absurdissimum, esse aliquem, qui poenitentia non egeat.

Sexto, tota ecclesia, teste Augustino, usque in finem mundi orat: Dimitte nobis debita nostra. Haec autem vox est poenitentiae, ita ut Christus

1) In ed. orig.: fuit. 2) In edd. orig.: ult. 3) Ibid.: in.

dicat[1]): Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester remittit vobis peccata vestra; loquitur ad apostolos sanctos filius Dei, et ubi sunt eorum peccata? venialia quidem sunt, sed mortalia erunt, nisi remittantur. Sane sunt quidam, qui hanc orationem pro poenis peccatorum orari garriant, quos oportet tanquam verbi Dei depravatores cavere. Nam quid dicent ad illud: Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua? hoc sanctissimi etiam orant, at orando confitentur se nondum sanctificasse nomen Dei, nondum in eis esse regnum Dei, nec iustitiam eius; sed quaerunt hac oratione regnum Dei, et iustitiam eius, nondum se fecisse voluntatem Dei. At haec omnia sunt debita culpae, et peccata contra legem Dei, qui vult nomen suum sanctum esse, in nobis regnare, voluntatem suam in nobis fieri. Nec putandum, quod ficte oretur.

Quare sequitur, omnes vere orare, et vere sibi haec deesse confiteri. Et ita patet, quod sola oratio Dominica nos docet, primo, esse nos quotidianos peccatores et semper peccare, deinde totam vitam esse poenitentiam et orationem, et contritionem. Ex quo ulterius sequitur contra concilii Constantiensis determinationem, omnem actum hominis esse malum extra gratiam, quando etiam actus iustorum in gratia non est bonus, nec implet mandatum Dei.

Ultimo ad hoc urgent tot apostoli Pauli exhortationes, ut mortificemus membra, quae super terram sunt, Col. 3; et facta carnis, Rom. 8; et renovemur in novitate sensus, Roma. 12; et carnis curam non faciamus in desideriis eius, Rom. 13; crucifigamus carnem cum concupiscentiis, Gala. 5. Quae omnia eo tendunt (ut clarum est), quod assidue poenitendum sit, quia peccatum fomitis assidue movetur, et nova desideria profert, ceu spinas et tribulos terra maledicta Gene. 1.

Cetera in Resolutorio Con. 1. 2. et 3. et con. Sed nec adhuc video huius conclusionis sententiam confutatam. Neque enim tacta fuit Lipsiae in una syllaba. Eius[2]) sententiam si neges, necesse est,

1) In edd. orig.: dicit. 2) Ibid.: Eius etiam.

ut neges omnes ferme libros B. Augustini contra Pelagianos editos, qui totus per omnia in hanc sententiam procedit.

Sequitur ergo, hanc non esse doctinam novam, ut Eccius calumniatur, sed Eccii propositio, contraria huic, est novus et vetus error, ad haeresin pertinens Pelagianorum, nec concilium quicquam contra statuere habet, nisi velit errare, sicut saepius fecit.

Conclusio II.

In bono peccare hominem, et peccatum veniale non natura sua, sed Dei misericordia solum esse tale, aut in puero post baptismum peccatum remanens negare, hoc est Paulum est Christum semel conculcare.

Tria ista conclusio comprehendit, esse peccatum in bono opere, deinde peccatum non natura, sed misericordia Dei esse veniale, et peccatum post baptismum remanere.

Primum ita ostenditur:

Esa. 64: Et facti sumus immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae. Haec vel sola autoritas obstruat omnium contradictorum os et gulam, cum sit apertissima, esse nos omnes immundos, et non modo iniustitias, sed iustitias quoque nostras apud Deum.

Sed scio, quid hic soleant opponere, scilicet prophetam loqui de iustitia nostra, quae ex lege est, quam apostolus quoque damnat. In hanc sententiam et D. Hieronymus cedere videtur. Sed verba prophetae sunt manifesta, loquitur enim in persona sua et totius fidelis populi, qui non iustitia legis, sed gratiae iusti erant, siquidem et ipsi eandem escam manducaverunt, et eundem spiritum fidei habuerunt, ut Apostolus dicit. Neque enim iustitia legis confitetur Deo in humilitate, non est accusatrix sui in principio, sed inflata excusat se et iustificat, quare solius gratiae iustificantis est dicere et confiteri, sese esse immundum et iniquum.

Secundo, non dicit, iustitiae nostrae, aut

nos, sed omnes nos, et universae iustitiae nostrae, neminem excepit, et nullam iustitiam mundam asserit. Ergo non potest trahi ad aliquos, qui non fuerint[1]) gratia iustificati, nec ad solam legalem, sed ad omnes, et ad omnem iustitiam eorum. At certum est, aliquot inter eos fuisse, qui plus quam legali iustitia iusti essent, et aliam quam iustitiam legalem tunc fuisse simul, et tamen dicit omnes immundos, et universas iustitias pollutas. Quare vincit haec autoritas, et tam aperta verba cogunt cuiuscunque interpretationem posthaberi suo apertissimo sensui.

Sed et illud malo intelligendi usu dicitur, quod iustitia legalis fuerit immunda ad iustitiam evangelicam comparata. Quia lex utcunque ceremonialis erat bona, et a Deo instituta, quare iustitia eiusdem non erat de se immunda ullo modo, cum tunc non minus cogerentur ea servare, quam decalogi praecepta. Ideo, qui de iustitia legis tanquam immunda loquuntur, solum respiciunt ad tempus evangelii, in quo est abrogata, non quia immunda, sed quia fiduciam praebebat stultis contra gratiam Dei, ut Apostolus ad Galat. et Rom. docet. Quare sicut ceremonialis iustitia erat bona et recta, et tamen immunda, ita et decalogi eorum iustitia erat immunda, quantumlibet bona. Propheta enim pro suo tempore loquitur, quo iustitia legis nondum erat abrogata, alioqui dicendum, quod Deus eis praecepisset immunda servare, quod est detestabile. Stat ergo verbum universae iustitiae nostrae immundae, et omnes nos immundi.

Secundo, illud Eccle. 7: Non est iustus in terra, qui benefaciat, et non peccet. Solet autem et hoc verbum sic eludi, quod iustus aliquando benefacit, aliquando peccat, sed hoc non stabit. Si enim hoc voluisset, suffecerat dicere: Non est iustus qui non peccet, quid enim superflueret verbis, quasi aliquis sit iustus, qui faciat[2]) male? non enim nisi iustus facit bene, et a bene faciendo iustus est. Ideo, ut exprimat vitium, addit, qui faciat bene, et non

1) In ed. orig.: fuerunt. 2) In ed. Jen.: facit.

peccet. Nam dum de operibus extra benefacta loquitur, sic dicit: Septies in die cadit iustus, et toties resurgit. Hic non addit, iustus qui benefacit.

Tertio, illud Rom. 7: Quod nolo malum, hoc facio, quod volo bonum, hoc non facio. Et infra: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae etc. Hic advertamus Apostolum, cedant huic ratio et autoritas, sive ecclesiae sive concilii: quoniam hic docetur, cuius contrarium, si angelus de coelo docuerit, non credam. Nemo hunc locum Apostoli mihi superabit, nec evadet.

Primum, hic idem unus homo Paulus S. apostolus, plenus gratia, simul delectatur in lege Dei, simul repugnat legi Dei, simul vult bonum secundum spiritum, non tamen agit propter carnem, sed contrarium. Ergo peccat, dum bene facit. Nam repugnare legi Dei, quis aliud quam peccare audeat intelligere? Non agere bonum, nonne contra legem Dei est? At dum vult hoc bonum, eo ipso non facit hoc bonum, sed malum contrarium, cum ergo nunquam sit sine repugnantia, nunquam sine vitio bene facit, nunquam ergo plene implet legem Dei. Quare, ut sic dixerim, noluntas illa legis Dei in carne semper est, quando voluntas est legis Dei, per hanc benefacit, per illam malefacit. Nolle est ex carne, velle ex spiritu. Ideo oramus, ut fiat voluntas Dei in terra (carne), sicut id in coelo (id est spiritu) fit. Sic dicit: Velle mihi adiacet, perficere non invenio. Hoc et Scholastici dicunt, quod homo sit difficilis ad bonum, et pronus ad malum, et tamen audent dicere, non esse peccatum in opere bono, quasi difficultas, quae impedit hilarem et liberam legis dilectionem, non officiat, quo minus legi Dei satisfiat, quae non nisi puro et libero amore impletur. Psal. 1: In lege Domini voluntas eius, et 1. Timoth. 1: Finis legis caritas; ita de Christo Psal. 45: Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem.

Concludit ergo Paulus: Igitur mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Quid expressius dici potest, idem servus eadem servitute legi

17 *

Dei et legi peccati servit? Adhuc negas peccatum esse, servire legi peccati? Eadem fronte neges, bonum esse servire legi Dei. Est ergo omne opus bonum vitiosum cuiuscunque hominis in hac vita, propter servitutem peccati, qua tenetur captivus in carne, ut legi Dei semper debitor et peccator maneat, hoc uno salvus, quod cum Apostolo clamat: Infelix homo ego, quis me liberabit de morte corporis huius?

Quarto [1]) eadem eiusdem sententia est Galat. 5: Caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem, haec enim sibi invicem adversantur, ut non ea, quae vultis, faciatis. An etiam hic non satis apertus est Paulus? Concupiscere adversus spiritum, peccatum est et contra legem Dei. At haec duo manent, quamdiu caro manet, ita non faciunt quod volunt. Volunt legem Dei servare, ne concupiscant aliquid contra legem Dei, sed non faciunt, nec implent hoc velle, ideo manent peccatores, et non unum saltem opus faciunt, in quo nihil sit debiti, aut defectus a lege.

Hic vero obstrepunt, dicentes: Hic defectus proprie peccatum non est, ideo tenendus est usus loquendi, et loquendum ut multi. Respondeo: Tuus usus est perniciosus, qui a loquendi usu recessit, qui in sacris literis est, cuius theologos oportet esse constantissimos observatores. Paulus dicit, quod servit legi peccati, et contra legem agat. At peccatum magis proprie dici non potest, quam quod contra legem est, et legi peccati servit. Valeat ergo tuus loquendi abusus. Sed de hoc infra in peccato veniali.

Igitur tantum est ibi peccati, quantum noluntatis, difficultatis, repugnantiae, et tantum ibi meriti, quantum voluntatis, libertatis, hilaritatis. Mixta sunt haec duo in omni vita et opere nostro, non enim sine carne sumus, nec sine ea operamur, at qualis est caro, talia operatur. Quod si sit tota noluntas, iam est peccatum ibi mortale et aversio, tota autem voluntas in hac vita non est, ideo sem-

1) In edd. orig.: Quinto.

per peccamus, dum benefacimus, licet quandoque minus, quandoque magis, secundum quod caro minus fuerit importuna cum suis immundis desideriis.

Haec ergo est causa, quare non sit iustus in terra, qui faciat bene et non peccet, est autem talis iustus solum in coelo. Cum autem homo sine ista noluntate non sit, nec sine ea operetur, per hoc nec sine peccato in opere bono erit. Quomodo enim sine ea operari potest, qui sine ea vivere et esse non potest? Quare iustus est velut instrumentum corrosum rubigine, quod Deus suscepit expoliendum, quod, ubi corrosum est, male secat, donec perfecte sit expolitum.

Quinto [1]), ad hoc valet illa parabola (Lucae 10.) Samaritani, qui semivivo homini[2]) infuso vulneribus oleo et vino alligavit quidem vulnera, sed numquid mox sanavit? non, sed curam eius commisit stabulario, donec rediret. Itaque ecclesia stabulum est, in quo accepta gratia baptismi quotidie curamur a peccatis, et opera nostra talia sunt, qualia eorum, qui incipiunt sanari, sanati autem nondum sunt; quia [3]) patet, quod sint partim aegra, partim sana, multum ab his distantia, quae sani perfecte faciunt. Inde Christus Matth. 7. apostolos plane malos appellat, dicens: Vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Si autem sunt mali, iam stabit eiusdem Domini sententia. Arbor mala non potest fructus bonos facere, et tantum faciunt bonos, quantum sunt arbor bona, et econtra.

Quod autem haec intelligentia aut usus loquendi apud theologos periit, in causa est, quod relictis sacris literis coeperunt de his rebus divinis humano, id est, faciliore (ut ipsi putant) modo loqui, et sic paulatim amiserunt et sensum Scripturae, cuius verba tanquam vasa reliquerunt simul; qui, cum in baptismo remitti omnia peccata scirent, statim intulerunt, nullum ibi relinqui peccatum, fomitem [4]) non peccatum, sed infirmitatem, contra expressum textum Apostoli appellantes, cum peccatum remit-

1) In edd. orig.: Sexto. 2) Ibid.: semivivum hominem 3) Ibid.: quae. 4) Ibid.: ideo fomitem.

tatur ibi, non ut non sit, sed ut non imputetur (ut B. Augustinus ait). Est ergo peccatum ibi verissime, nisi quod non imputatur, eo quod coeptum est expelli, reatus[1]) quidem solutus est, ipsum autem manet, donec et ipsum expellatur. Sumus enim in phase, id est, transitu de peccato ad gratiam. Quod si cesses illud expellere, ac pro non peccato habeas, iam pactum non servas baptismi, et redit reatus eius. Pactus enim es, te peccatum expugnaturum, ac diabolo pompisque eius reluctaturum. Quod cum de peccatis extra te positis intelligis, et tuum peccatum intus nullum esse putas, nec recte baptismi sacramentum intelligis nec accipis. Nihil ergo differt peccatum fomitis a quolibet crimine post vel ante baptismum, cum sit aeque contra legem Dei, sicut quodlibet aliud, nisi quod non imputatur.

Quare, quid alii in theologia scholastica didicerint, ipsi viderint. Ego scio et confiteor, me aliud nihil didicisse, quam ignorantiam peccati, iustitiae, baptismi, et totius Christianae vitae, nec quid virtus Dei, opus Dei, gratia Dei, iustitia Dei, fides, spes, caritas sit. Breviter non solum nihil didici (quod ferendum erat), sed et[2]) non nisi dediscenda didici, omnino contraria divinis literis, miror autem, si alii felicius didicerint, qui si aliqui sint, candide eis gratulor, ego Christum amiseram illic, nunc in Paulo reperi.

Sexto[3]), huc parabola Matth. 13. pertinet: Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentaretur totum. Satum genus mensurae est, Ebraicum modium et dimidium continens autore Hieronymo. Quae autem sint tria sata ista farinae, modo non est locus dicere. Sat nunc est, farinam esse nos homines, fermentum absconditum Christum, gratiam nobis largitam in spiritu fidei. Sed sicut fermentum non subito fermentat conspersionem totam, ita gratia infusa non mox diffunditur per totum corpus, sed paulatim totum hominem fer-

1) In edd. orig.: ideo reatus. 2) Ibid. deest: et 3) Ibid.: Septimo.

mentat, sibique similem reddit. Quare peccatum ibi reliquum est, sed quia coeptum expurgari, non imputatur expurgatori, hoc est enim in baptismo omnia peccata remitti, non imputari scilicet, non autem penitus evacuari.

Error ergo est, et humana sunt commenta, quod peccatum quoad formale suum tollitur. Formale autem appellant privationem gratiae, materiale ipsum fomitem vel habitum. Reatus tantum tollitur, formale autem tantum manet, quantum materiale, hoc est, privatio gratiae tanta ibi est, quanta est concupiscentia reliqua. Oportet enim in locum concupiscentiae succedere caritatem, quae non est, ubi concupiscentia est. Causa erroris est, quod subiectum gratiae dant solam animam, eiusque nobiliorem partem; deinde, quod carnem et spiritum distinguunt metaphysice, tanquam duas substantias, cum totus homo sit spiritus et caro, tantum spiritus, quantum diligit legem Dei, tantum caro, quantum odit legem Dei. Sic sanitas et morbus iuxta sunt in eodem corpore, aut eodem loco carnis. Ideo enim iuxta Salomonem, nemo gloriari potest se habere mundum cor, quia caro, id est, affectus carnis et concupiscentia, quae est fermentum vetus nequitiae, totum hominem corrupit, iuxta Gene. 6: Non permanebit Spiritus meus in homine; quia caro est, inquit, non carnem habet, quia toto affectu cordis carnem sapit. Quare fermentum novum, quae est caritas, rursus[1]) miscetur huic fermento veteri, ut ipsum e toto homine eiiciat, primum de corde, deinde de toto corpore et omnibus membris.

Septimo[2]) illud praevalidum in Psal. 143[3]): Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Hic quaero, an ille iustus, quem fingunt, cum in ipso pulcherrimo merito iam actualiter fuerit, etiam sit[4]) numerandus inter eos, qui vivunt, cum Psal. omnis vivens universaliter dixerit? Si inter eos numeratur.

---

1) In edd. orig.: rursum. 2) Ibid.: Octavo. 3) Ibid.: 142. 4) In ed. orig.: si.

non iustificabitur coram iudicio Dei ut hic dicit. Cur hoc, quaeso? Si sine peccato est in opere bono, non potest damnari a Deo, qui iustitia est ipsa, nihil magis amans, quam iustitiam; nec timendum, quod iustus iudex iustitiam damnet, si autem damnatur, iam sine peccato non est, et contra legem Dei invenitur egisse. Non enim damnatur, nisi qui legi Dei non satifecit.

Quod si is non instificabitur in iudicio Dei, qui servus Dei est, nec omnes viventes, inter quos necesse est sanctissimos aliquot esse, si ecclesiam sanctam, Sanctorum communionem in terris vivere credimus, qui tamen legem implent; qualis putas furor est eorum, qui citra gratiam et extra ecclesiam insaniunt, legem posse impleri ex naturalibus viribus, quoad totam substantiam facti, licet non ad intentionem praecipientis? Ad hoc, ut iterum ad articulum Hussiticum Constantiae damnatum redeam, quantus error est, actum neutrum et non malum inveniri dicere, quando actus iustorum non est iustificabilis coram Deo? Quibus recte illud Jerem. 49[1]) dici potest: Ecce quibus iudicium non erat, ut biberent, bibentes bibent, et tu innocens eris? Non eris innocens; et 1. Pet. 4: Si iustus vix salvabitur, peccator et impius ubi parebunt?

Et vide monstra, quae hinc sequuntur. Impio extra gratiam in suo opere bono tribuunt nec veniale peccatum, sed solummodo non meritorium, cum hic iusto in opere bono tribuatur adeo peccatum, ut, si iudicio Dei sistatur, non possit iustificari (hoc est, mortale et damnabile). Quanto ergo magis impii opera bona sunt damnabilia et mortalia, nequaquam neutralia seu media. Et adhuc gloriantur, theologiam scholasticam non esse contra theologiam sacram, cum hac ratione melior esset conditio peccatoris, quam iusti, ubi ille non peccaret, in quo iustus peccaret. Hinc iam videmus, unde fluant S. patrum sententiae.

Augustinus lib. 9. Confess.: Vae hominum vitae,

1) In edd. orig. deest: 49.

quantumcunque laudabili, si remota misericordia iudicetur. Quid hic, quaeso, sequitur: Nonne omne peccatum esse omnino mortale ex natura sua, sola autem misericordia Dei veniale? Nec mirum sane, quia omne peccatum est contra legem Dei. At contra legem Dei esse, iam gravissimum est, quantum in ipso est. Necesse est enim perpetuo separari a Deo, quidquid quomodocunque contra legem Dei est, cum nihil inquinatum intraturum sit in regnum coelorum. Deinde cum nec apex sit praeteriturus a lege, qui non fiat, necesse est nec veniale quidem peccatum remanere. Eloquia enim Domini casta, argentum, igne probatum, purgatum septuplum. Ita purum esse oportebit et hominem, alioqui [1]) salvus non erit, aut apex unus praeteribit [2]).

Quocirca gravis error est iterum theologorum, peccatum veniale penitus nihil curantium, et garrientium, quod veniale peccatum Deum non offendit aut solum venialiter offendit. Si tam levis offensio, cur iustus vix salvus erit? cur non sustinet iudicium Dei, et iustificari iustus non potest? Cur tam serio, et non venialiter nec improprie orare cogimur: Dimitte nobis debita nostra, et: Fiat voluntas tua, adveniat regnum tuum, sanctificetur nomen tuum? Nonne apparet hos theologistas primum exstinguere timorem Dei in hominibus, deinde pulvillos et cervicalia sub manibus et capitibus eorum ponere, ut Exechiel dicit, ac orationes eorum remittere, et Spiritum exstinguere? Non est res levis momenti (dicant quid velint) legi et voluntati divinae vel uno pilo dissentire. Nec res est levis misericordia divina, quae veniale ignoscit. Ita illi legem et voluntatem ac misericordiam divinam paene pro ignavia habent, ne ferveat oratio, neve ardeat gratitudo iustorum. Attendamus ergo a fermento isto pharisaico.

His interim satisfactum est, Eccianam secun-

---

1) In edd. orig.: alioquin. 2) Ibid.: quia apex unus non praeteribit.

dam propositionem esse et erroneam et impiam, quando negat, iustum in omni opere bono peccare, aut iustum peccare mortaliter (si iudicium divinum spectes) aut peccatum in baptisato remanere. Haec enim humanis somniis concepit, qui in sacris literis, quid peccatum aut opus bonum sit, nec legit, nec intellexit.

Iterum Augusti. lib. 1. Retract. 29, ubi quaesivisset, an mandata Dei fuissent ab apostolis impleta omnia, dicit: Omnia mandata implentur, quando, quidquid non impletur, ignoscitur, quia in eisdem mandatis est et illud, quod tota ecclesia usque ad finem mundi orat: Dimitte nobis debita nostra.

Vides, quod mandata non operantibus hominibus, sed ignoscente Deo implentur. Quid autem ignoscitur in operibus mandatorum nisi peccatum? At non levis est ignoscentia, quam divina maiestas donat. Desinant ergo, veniale peccatum leve facere, ad cuius remissionem non homo, non angelus, sed misericordia aeternae maiestatis necessaria est. Deinde non leve mandatum est, quod eadem maiestas iussit orare (ut Augustinus hic dicit): Dimitte nobis debita nostra. Divina maiestas veniale peccatum tanti facit, ut pro eo delendo praeceptum statuat orandae misericordiae suae, et homo sibi securitatem in illo fingit? Vae[1]) illi, per quem tantum scandalum venit.

Iterum, idem Augustinus Epist. 29. ad beatum Hieron. de virtutibus disputans, dicit: Et ut generaliter breviterque complectar, quam de virtute habeam notionem, quod ad recte vivendum attinet: Virtus est caritas, qua id quod diligendum est diligitur. Haec in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est, plenissima vero, quae non possit augeri, quamdiu hic vivit homo, est in nemine. Quamdiu autem augeri potest, profecto id quod minus est quam debet ex vitio est. Ex quo vitio non est iustus in terra, qui benefaciat et non peccet. Ex quo vitio non iustificabitur in conspectu Dei omnis vivens. Propter quod vitium, si dixerimus, quia

1) In ed. orig.: ut.

peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, propter quod etiam, quantumlibet profecerimus, necessarium habemus dicere, Dimitte nobis debita nostra, cum iam omnia in baptismo dicta, facta, cogitata dimissa sunt.

Haec clarissimi Patris clarissima sententia nonne praedicta omnia confirmat, quod defectu caritatis reliquam nimirum concupiscentiam causam facit peccati in quolibet opere bono.

D. Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos, tractans illud Psal. 32: Dixi, confitebor adversum me iniustitiam meam, et tu remisisti impietatem peccati mei, pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Si sanctus est, inquit, quomodo orat pro impietate? Si iniquitatem habet, qua ratione sanctus appellatur? Tandem plurima Scripturae testimonia, praesertim Job adducens, concludit: Ecce Job noster immaculatus, et sine querela, et abstinens ab omni malo, quali fine iustitiae coronatur, ut misericordia Dei indigeat.

Idem lib. 1: Tunc iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, et iustitia nostra non ex proprio, sed ex Dei consistit misericordia. Quare miserentis est et ignoscentis Dei, non volentis neque currentis hominis.

Adamus Gregorium in Moralibus primo, super illud Job. 9: Non iustificabitur homo compositus Deo, Sanctus, inquit, vir, quia omne meritum virtutis nostrae vitium esse conspicit, si ab interno arbitrio districte iudicetur. Ideo recte subiungit: Si voluerit contendere cum eo, non poterit unum respondere pro mille.

Secundo ibidem super illud: Si repente interroget, quis respondebit ei? Quia, inquit, si remota pietate discutitur, in eo examine etiam iustorum vita succumbit.

Tertio ibidem super illud: Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Ut enim (inquit) saepe diximus: Omnis humana iustitia iniustitia esse convincitur, si districta[1])

1) In editionibus orig.: districte.

iudicetur; prece ergo post iustitiam indiget, ut quae succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate convalescat.

Quarto ibidem: Verebar omnia opera mea, sciens quia non parcis delinquenti. Ecce vir sanctus in operibus omnibus non malis (quae non faciebat sanctus, ut testatur Dominus de eo in principio libri) timet et deliquisse se sentit, ac minus fecisse. Ibi Gregorius dicit: Quae aperte egerim, video, sed quid intus latenter pertulerim, ignoro.

Quinto ibidem: Si fulserint velut mundissimae manus meae, tamen sordibus tinges me etc. Gregor.: Quia quousque poena corruptionis astringimur, quantumlibet rectis operibus, veram munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur. Et infra: Quamvis per studia recte operationis exercear, in tua tamen notitia video, quia mundus non sum. Et in fine Moralium: Quis inter ista remanet salutis locus, quando et mala nostra pura mala sint[1]), et bona nostra, quae nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt.

Vides ergo, omne opus bonum esse partim malum, etiam in tantis viris. Imo quod amplius est et mirabile, quomodo potest utrumque verum esse, quod Job sese confitetur peccatorem per totum librum, quem Deus in principio eximie laudat et iustum pronunciat? Neque enim Deus mentitur, neque Job mentitur, quem non mentiens Deus utique de veritate laudat. Est ergo verissime peccator Job, sicut vere confitetur, est etiam verissime iustus, sicut Deus eum commendat. Quomodo haec convenient? nisi quod revera peccator fuit, sed sola Dei ignoscente misericordia iustus.

Dicunt autem hic quidam: Verum quidem est, nullus est iustus, si cum Dei iudicio comparetur, imo inquiunt, sic nec angeli iusti sunt. Respondeo: Hoc ultimum blasphemum est, quia Deus mirabilis est in beatis (ut Apostolus ait) nec eorum iustitia

1) In ed. orig.: sunt.

nostrae iustitiae modo pensanda est. Sunt enim plene et pure iusti, etiam Dei iudicio. Verum nos, quia in peccato nati et peccatum velut naturam induti sine peccato non sumus, donec similes angelis erimus.

Primum autem pro me facit. Nam ideo dixi, nullum esse peccatum natura sua veniale, sed omnia damnabilia. Quod autem venialia sunt, Dei gratiae (quae magni pendenda est) tribuendum est. Ideo ne parvi pendatur divinae maiestatis misericordia, necesse est venialia peccata maximi facere.

Rationem etiam addemus dictorum.

Necesse est hoc mandatum impleri: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima tua, ex totis viribus, ita ut nec iota nec apex praetereatur. At cum ex Apostolo Roman. 7. probaverimus, peccatum et concupiscentiam in membris repugnare legi Dei, clarum est, quod nec ex toto corde, nec ex tota anima, nec ex totis viribus diligere ullus possit. Ubi enim concupiscentia in corde, in anima, in viribus est, ibi non totum cor, non tota anima, non totae vires diligunt, ac per hoc tantum peccant, quantum ibi reliqua est concupiscentia, seu peccatum. Atque sic Deus hoc praecepto omnes sub peccato tenet conclusos, ut omnium misereatur.

Verum invenerunt hic glossam, qua in mille annis vix data est pestilentior, scilicet, quod Deus non requirit perfectam impletionem huius et similium legum, cum Christus clare dicat, nec iota, nec apicem a Lege praetereundum [1]). Ideo timendum est, istos doctores esse inter eos, quos describit Christus, dicens: Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno coelorum. Non ergo dicendum est: Deus non requirit perfectum mandatum,

1) In ed. orig.: praetereunda.

hoc enim est mutare mandatum Dei, sed ignoscit, quod minus facimus. Non autem ignoscit stertentibus, sed operantibus, timentibus et cum Job dicentibus: Verebar omnia opera mea, sciens quoniam non parcis delinquenti. Illi vero docent, quod parcat delinquenti, dum dicunt, non requirit. Cave ergo, ne putes a te non requiri totum mandatum, ne forte ignores te quantum debeas Deo, ac per hoc superbias ac tepidus fias, gratiam eius fastidiens, ad quam te quam maxime urgere voluit mandato tibi impossibili.

In fine iterum induco orationem dominicam, quae sola plus et melius erudit animam de libero arbitrio, gratia et peccato, quam omnes recentiorum theologorum libri et argutiae disputationum.

Qui ergo orat: Sanctificetur nomen tuum, petit sine dubio, quod non habet; non enim fictis verbis apud Deum ludere licet; si non habet, ergo pollutor est [1]) nominis Dei. At nomen Dei non sanctificare, sed polluere, leve existimamus?

Ita qui orat: Regnum Dei advenire, quod est iustitia et pax, et intra nos (ut Christus et Paulus docent), nonne confitetur se iniustum et iustitia indigentem? At haec orant non nisi filii Dei, iusti et sancti.

Ita, qui dicit: Fiat voluntas tua, nonne rebellem se Deo esse confitetur? An non est peccatum, Dei voluntatem non fieri? Ubi nunc liberum arbitrium? An non hic de se desperat, ad solam gratiam confugit, non nisi peccatum sibi tribuit, et impossibilia mandata Dei sibi esse confitetur? Ubi hic est facere, quod in se est, quando iusti orant, et peccatores sese tot modis confitentur? Ita in omni ore haec oratio volvitur. Et adhuc theologi liberum arbitrium, peccatum, gratiam tot studiis et quaestionibus non invenerunt, quid faciant aut possint. Recte ergo dixi, oportere hominem de suis

1) In edd. orig.: est.

operibus diffidere, et velut paralyticum [1]), remissis manibus et pedibus, gratiam operum artificem implorare, licet hanc sententiam Eccius cum factiosis suis in singulare suae inscitiae argumentum damnaverit.

Facessant ergo nugae et argumenta humana, quae dicunt: Unus et idem actus non potest esse acceptatus et deacceptatus, quia esset bonus et non bonus. Hoc enim subtilitatis Scoticae induco, ut ostendam, quam longe absint a veritate, dum res istas divinas humanis ratiunculis incipiunt metiri. Nam nisi Scripturae veritatem ignorarent, ista non dicerent, et si recte intelligerent materiam gratiae, peccati, et liberi arbitrii, non istas cavillationes pro bonis rationibus ducerent.

Dico ergo: Idem actus est acceptatus et non deacceptatus; quod autem non deacceptatur (oportet enim eorum verbis uti), non est bonitas actus in causa, sed ignoscentia divina, quae nisi esset, nullus esset acceptatus. Quare satis patet, quod sunt ignari divinae misericordiae, ac per hoc et Christi, dum opus bonum inveniunt acceptatione dignum, sine misericordia ignoscente.

Dicerent rursus, cur ergo 1. Johan. 5. dicit: Qui natus est ex Deo, non peccat; respondeo: Imposibile est, ut peccet filius Dei quicunque. Tamen simul verum est [2]) quod peccat, sed quia ignoscitur ei, ideo vere etiam peccans non peccat, nisi Paulus non fuit natus ex Deo, Roma. 7, ubi servire se dicit legi peccati, aut ipse Johannes mentitus est contra se ipsum, ubi dicit: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Sequitur enim [3]) expositio et concordia, quam dedi. Si autem, inquit [4]), confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et iustus, ut remittat nobis peccata nostra. Sic confitentibus

---

1) In edd. orig. haec verba: velut paralyticum, leguntur post: gratiam. 2) In edd. origin.: Verum tamen iuxta est. 3) Ibid. deest: enim. 4) Ibid. deest.: inquit.

remittit, et facit, ut peccatores non sint peccatores, negantibus autem reservat et facit, ut iusti non sint iusti. Proinde definitio iusti in hac vita est haec: Iustus primo accusator est sui, ideo iustitia Christiana est accusatio sui; quam cito perit accusatio sui, statim recedit quoque iustitia. Hos confessores Christus gestat in triumpho suo: Jesus Nazarenus Rex Judaeorum, id est, confessorum. Hoc est verbum bonum et suave, quod Apostolus 1. Timoth. 1. iucundissime resonat: Fidelis sermo, et omni acceptatione dignus, quia Jesus Christus venit in hunc modum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.

Igitur stat mea secunda propositio, et claret, quomodo peccatum remaneat post baptismum, et in omni opere bono sit peccatum (si misericordia non succurrerit) mortale et nullum esse natura sua veniale. Quare iterum stabilitur, quod multo[1]) magis actus impiorum sunt mere mali, et sic omnis actus aut bonus[2]) aut malus contra determinationem concilii Constantiensis, id est, Thomistarum, quos ibi regnasse apparet.

Ex his etiam infertur, liberum arbitrium esse mere passivum in omni actu suo, qui velle vocatur, et frustra garriri distinctionem Sophistarum: Actum bonum esse totum a Deo, sed non totaliter. Est enim totus et totaliter a Deo, quia voluntas gratia[3]) non nisi rapitur, trahitur, movetur, qui tractus redundans in membra et vires seu animae seu corporis est eius activitas, et nulla alia; sicut tractus serrae secantis lignum est serrae mere passivus a sectore, nec ad tractum suum quidquam cooperatur, sed tamen tracta iam in lignum operatur, impulsa magis quam impellens, quae serratio opus eius cum serratore dicitur, cum tamen mere patiatur. Sed de hoc suo tempore latius.

---

1) In editione orig.: multorum. 2) In ed. Jen. a. 1564 deest: aut bonus. 3) Ibid. legitur.: gratiam.

Conclusio III.

Qui opus bonum aut poenitentiam a peccatorum detestatione ante dilectionem iustitiae incipi, nec in eo peccari asserit, hunc inter Pelagianos haereticos numeramus, sed et contra sacrum suum Aristotelem desipere probamus.

Ista conclusio ex praecedentibus firmiter probatur. Si enim verum est, adeo nullum opus bonum ante gratiam fieri posse, ut nec in gratia pure bonum fiat, poenitentia autem bonum opus nimirum sit, necesse est eam gratia praeveniente inchoari. De poenitentia enim salutari loquimur, non de poenitentia Judae, aut damnatorum. Est ergo expresse haeresis Pelagiana dicere, poenitentiam ante dilectionem iustitiae incipi. Dilectio autem iustitiae gratia Dei est, non natura. Verum ut Eccianae propositionis impietatem manifestius videamus, rem paulo altius incipiamus.

Docui ego in Resolutionibus et Sermone de poenitentia, peccatorum recordationem ante amorem iustitiae nemini esse salutarem, sed noxiam. Ideo primum conandum, ut iustitia diligatur, tum amore iustitiae peccata detestentur. Quam doctrinam Facciana modestia non haereticam quidem nominavit, sed evangelio et S. Patribus contrariam asseruit. Ideo magnifico titulo suis Propositionibus praefixo contra novam doctrinam (eadem modestia) se disputaturum ebuccinavit.

Age, Paulum apostolum videamus, qui Rom. 4. dicit: Lex iram operatur, ubi enim non est lex, nec praevaricatio, et 5: Lex subintravit, ut abundaret delictum, et Galat. 3: Lex propter transgressionem posita est, et 1. Corinth. 15: Virtus peccati lex. Quibus omnibus id vult Apostolus, quod per legem peccata potius augentur, quam tolluntur, et concupiscentia magis irritetur, quo magis prohibetur. Sed omnium manifestissime Rom. 7: occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

Stat ergo sententia, quod sine gratia lex occidit et auget peccatum, etsi foris cohibet manum,

tamen intus eo magis invitum accendit animum. Cum ergo peccator ante gratiam iussus peccata sua discutere, necessario legis Dei memor sit, contra quam peccavit, necesse est, ut concupiscentias refricet, et legem odiat, quam sola gratia diligere facit. Ita fit, ut hypocrita fiat, et peior, quam prius, dum simulat se odisse peccata, quae vere nec odit nec odisse potest, nisi legem prius dilexerit, imo plus iam diligat peccata, quam prius, atque id ipsum si auderet, sine dubio fateretur et ipse. Quare istis pestilentibus et haereticis doctrinis repletur ecclesia hypocritis, dum raro de dilectione iustitiae, semper autem de odio peccati docent, nec quomodo ad odium peccati perveniatur, aut sciunt, aut docent.

Et quid moror? Cum ipse Eccius meus concedat, liberum arbitrium ante gratiam non valere, nisi ad peccandum, qua insania dicere audet in ista Pelagiana propositione, quod non modo non peccet, sed secundum evangelium et secundum Patres agat, qui poenitentiam a detestatione peccati incipiat, hoc est, a peccando poenitere incipiat, cum ante gratiam non nisi peccare detur in homine.

Deinde etiam Scholasticorum sententia est, contritionem fieri oportere in caritate, ergo caritas prior contritione. At caritas amor est legis et voluntatis divinae. Quod si et ipse suam propositionem intelligit de peccatorum detestatione ex caritate fluente, quae est ergo impudentia et temeritas, hoc appellare doctrinam novam, et contrariam evangelio et S. Patribus? Quare dico: Si propositionem suam meae vult esse contrariam, haereticam, Pelagianam tenet sententiam: si consonam, temere et stulte eam novam doctrinam et contra evangelium esse iactitat.

Deinde nec Aristotelem suum intelligit, qui et ipse, licet caecus gentilis, acutius tamen Eccio meo vidit, omnem actum virtutis ab electione libera et voluntate ac amore proficisci, atque privationem nec nosci nec odiri posse, nisi cognita et amata re positiva, peccatum autem privationem esse omnes dicunt, iustitiam autem rem positivam.

Conclusio IV.

Deus mutat poenam aeternam in temporalem, scilicet crucis portandae, cuius canones aut sacerdotes nec statuendae, nec auferendae habent ullam potestatem, quamquam id ab adulatoribus noxiis seducti praesumere possunt.

Huius propositionis nullam adhuc confutationem audivi, nisi quod in contraria Eccii conclusione dicitur, hoc esse repugnans Scripturae, et usui ecclesiae; verum, an aliam ille Scripturam et ecclesiam habeat, ignoro, forte ecclesiam malignantium, et eius abusum intelligit, et Scripturam, bullas et literas eorum.

Mihi sufficit, quod ecclesia in his [1]), quae Deus vult et facit, prorsus nihil possit praeter orationem, claves habet, quibus utitur in terris; nec video, quomodo ligare aut solvere possit, cuius prorsus nullam potest habere notitiam, cum usui clavium necessaria asseratur scientia. De iis abunde in Resolutionibus meis, quas ubi confutatas videro, cedam.

Conclusio V.

Quilibet sacerdos debet absolvere poenitentem a poena et culpa, aut peccat. Aeque peccat superior praelatus, si occulta sine causa reservat rationabilissima, quantumlibet usus ecclesiae, id est, adulatorum resistit.

Et hanc usui matris [2]) ecclesiae adversam Ecciana arguit propositio, ego vero, non quid fiat, sed quid fieri debeat, disputo. Quod autem sacerdotes restringuntur per episcopos, et episcopi per Papam, quo minus id possunt, quod debent, quo iure id fiat, fateor me ignorare. Usum video, ius quaero, ius, inquam, divinum: nam humanum et usum pro eodem accipio. Cum enim presbyteri et episcopi iure divino sint idem, et olim idem fuerint, dum populorum curam haberent praedicando et ministrando, non video, quo iure episcopi, relicto officio presbyteris, ius tamen presbyterorum secum ascendentes sustulerunt.

1) In edd. orig.: hiis. 2) Ibid.: sanctae matris.

Multa sunt et alia in iure et usu ecclesiae, quae non capio, quomodo fieri potuerunt; quale est iuramentum episcoporum, quod pro palliis praestare coguntur, et in meram servitutem iniquissimae Romae capiuntur, qualis est mensis papalis et gratiae exspectativae, quales servationes casuum, et infinita his similia. Quae fiunt quidem, sed contraria fieri deberent[1]).

Conclusio VI.

Forte satisfaciunt animae in purgatorio pro peccatis, sed quod Deus a morituro plus quam voluntariam mortem requirit[2]), vanissima temeritate asseritur, quia nullis modis potest probari.

Et hanc nemo adhuc tetigit, et abunde satis de his rebus alibi scripsi. Nec multum nocet, quod Ecciana propositio erroneum dicit, quidquid haec mea propositio statuit, quia multi multa loquuntur. Ne ergo eadem repetam, illuc remitto ubi dixi.

Conclusio VII.

Neque quid fides, neque quid contritio, neque quid liberum arbitrium sit, ostendit se nosse, qui liberum arbitrium actuumsuorum, sive bonorum, sive malorum, dominum esse, balbutit, aut non sola fide verbi quem iustificari, aut fidem non tolli quolibet crimine somniat.

Tres errores Eccianos hic signavi.

Primus, quod liberum arbitrium sit dominus actuum suorum, quod una solius Apostoli autoritas satis confutat, Roma. 6: Fuistis servi peccati, liberi[3]) autem a peccato, servi facti estis iustitiae. Ita in quocunque vitae statu sumus, servi sumus, seu concupiscentiae, seu caritatis. Utraque enim dominabitur libero arbitrio. Sic Christus Johan. 8: Qui facit peccatum, servus est peccati. Ita et Petrus, 2. Petr. 2: A quo enim quis superatus est, huius et servus est.

---

1) In edd. orig.: debent. 2) Ibid.: requirat. 3) Ibid. liberati.

Si dicas: Est tamen aliquo verum sensu, liberum arbitrium esse dominum non excludendo gratiam, respondeo: Sive sit sensus sive non, theologum decet loqui ad usum theologiae et sacrae Scripturae. Et cum in suas repertas loquendi regulas cogant omnes Christianos, cur tam liberi sunt contemptores regulae divinae? Fateor, liberum arbitrium posse dici dominum, principem, episcopum,. regem, et alia quaecunque, sed haec periculo gratiae Dei et Scripturae intelligendae dicuntur, quae servitutis vocabulo nos signat, et qui aliter liberum arbitrium intelligit, non intelligit.

Alter error magis noxius, et qui evidenter indicat[1]), Eccium meum nescire, quid fides sit, dum negat per eam solam iustificari hominem, sed nec quid sit iustificari intelligit.

Dicimus ergo cum Paulo Rom. 1: Iustitia Dei revelatur in illo ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus ex fide vivet. An Apostolus ab Eccianis docendus fuit, ut glossam illam mirabilem adderet, sed non ex sola fide? Item Rom. 10: Corde creditur ad iustitiam; vide, ut hic soli fidei tribuat iustitiam, adeo, ut solum cor nominet, ceteris membris, quae operentur, tacitis, ore, inquit, confessio fit ad salutem, sed ubi iam iustificatus est per fidem.

Dicam ergo, ut nugas istas insulsas Sophistarum praeteream, nulla opera iustificant, seu iustum faciunt, sed sola fides. Iustificatus autem facit opera. Sic enim habet sensus Scripturae, ut iustificatio sit prior operibus, et opera fiant a iustificatis. Non enim, ut errat Aristoteles, iusta faciendo iusti efficimur, sed iusti facti operamur iusta. Sicut non fit episcopus opera episcopi faciendo, sed episcopus factus facit opera episcopi. Sic non opera fidei faciunt fidem, sed fides facit opera fidei. Sic non opera gratiae faciunt gratiam, sed gratia facit opera gratiae. Inde est, quod Deus respicit primum ad

1) In edd. orig.: indicet.

Habel (in quo sibi placet), et sic tandem ad opera. Hoc est, quod vult Apostolus, quod sola fide iustificamur, non operibus, licet opera iam iustificati non omittamus.

Et inde latius audet dicere, quod lex iusto non est posita, quia iam iustus ex fide non eget lege, sed sua sponte facit opera. Hunc loquendi et intelligendi modum in operibus suis submersi, nunquam intelligunt Sophistae huiusmodi. Nam quod Roman. 2. dicit: Non auditores legis, sed factores legis iustificabuntur, loquitur, quod reputantur iusti, non quod per opera iustificentur, atque facere legem est implere legem, quod est credere in Christum.

Quod autem Jacobi apostoli inducitur: Fides sine operibus mortua est, primum stilus epistolae illius longe est infra apostolicam maiestatem, nec cum Paulino ullo modo comparandus. Deinde de fide viva loquitur Paulus. Nam fides mortua non est fides, sed opinio. At vide theologos, hanc unam autoritatem mordicus tenent, nihil prorsus curantes, quod tota alia Scriptura fidem sine operibus commendet. Hic enim mos eorum est, una abrepta oratiuncula textus contra totam Scripturam cornua erigere.

Debebant ergo hi, qui titulo theologiae inflantur, discere primum, quid esset fides et opera iuxta Scripturas, ac non mox damnare, quidquid contra suas opiniones inveteratas offendissent. Quod si populus his offenditur, suis imputent infelicibus studiis, quod populum non docuerunt intelligere verba Dei et tropos Scripturae necessarios ad salutem. Ipsi autores sunt scandalorum huiusmodi. Multo periculo praedicantur opera prae fide: fides autem sine opere nullo periculo praedicatur, propterea quod facilis est et proclivis populus in fiduciam operum, et opera facile praeponderat fidei. Ubi autem pura fides recte docetur, sponte sua, et sine periculo venient opera, dum didicerint, maiorem vim, imo totam, in fide positam, quae faciat opera.

Horror est intendere, quam ignari sint etiam theologi, nedum populi, in cognitione fidei, quam profitentur: adeo ecclesia repleta est iactantia operum externorum, ut Christus de nostro tempore dixisse videatur: Filius hominis cum venerit, putas, inveniet fidem in terra? Breviter, cum fides sit recta et bona opinio de Deo, opinio autem quaelibet per se solam hominem trahit in opera, non est dubitandum, quin omnia opera faciat, qui fidem habuerit. Si enim opinio et amor mulieris non sinit esse otiosum, sed sine lege et magistro facit plura, quam postuletur: quomodo non fides multo magis idem praestet? Mundus regitur solis opinionibus, et sola fide non possit regi Christianus? Denique quis docet sophistas theologos tot et tanta facere, pati, cogitare, vitare pro opinionibus suis? Nonne sola affectio opinionis suae? Sed alias plura.

Tertius error impiissimus, quod fidem non tolli quolibet crimine dicit, cum fides sit iustitia, crimen autem contrarium iniustitia. At scio, quod mihi commentum de fide infusa et acquisita obiiciat. Sed nunquid hoc est boni viri, nedum theologi officium, scire alicuius propositionem esse veram, et tamen alium sensum quaerere, quo eandem garrias esse falsam, et ita ad vocem, et vocabuli aequivocationem veritatem calumnieris? quam eximia vero theologia haec est, ut hanc: Canis est animal latrabile, oppugnes et dicas: Contra, canis est sidus coeleste, cum scias certissime canem ab illo aliter acceptum, quam abs te.

Ista sophistica et odibilis duplicitas, seu rectius multiplicitas, cui non odiosa sit in Proteo, nedum in theologo? Verum quando Eccius titulo praefixo contra novam doctrinam disputare se dicit: intelligo eum pro simplicitate theologica non de alia fide loqui, quam ego loquutus sum: alioqui non contra meam novam doctrinam loqueretur, et titulus mentiretur. Ideo dico, quod sua haec contraria propositio sit omnium, quas viderim unquam, haereticissima et impiissima, ut quae fidem solam iustificatricem contra Paulum apostolum, et

evangelium Christi neget, et eam nullo crimine tolli affirmet. Deinde liberum arbitrium actuum dominum contra Scripturas defendit.

Conclusio VIII.

Veritati et rationi contrarium est quidem, invite morientes deficere in caritate, ideoque pati horrorem purgatorii, modo veritas et ratio sit idem, quod opinio theologistarum.

Haec nullum adhuc habet confutatorem, et de eadem multa in Resolutoriis dixi. Ne sim taedio, repetere nolo.

Conclusio IX.

Animas in purgatorio esse certas de salute sua, nec gratiam iñ eis augeri, scimus a theologistis asseri, sed miramur doctissimos viros, quod huius fidei suae rationem nec stulto verisimilem reddere possunt.

Hanc multis impetiit Eccius, sed nihil effecit, cum nullus hominum scire possit, quid cum animabus agatur in purgatorio. Hac ignorantiae professione facile eludo omnium contraria argumenta, quod nullus possit docere, quod nec vidit, nec audivit, nec in cor hominis ascendit. Opinari possimus de iis et similibus, quantum volumus, sed theologistis convenit, ut, quae opiniones sunt, pro articulis certissimis fidei iactent.

Ad argumenta vero, quorum caput est et una virtus illud, hic omne meritum comparari, non illic, respondi satis in Resolutorio. Nec ego eas mereri dixi, sed gratiam augeri [1]), et in statu merendi non esse eas, dixi nondum demonstratum esse; postquam fuerit demonstratum, cedam.

Conclusio X.

Meritum Christi esse thesaurum ecclesiae, et [2])

---

1) In edd. origin.: non augeri. 2) In editione orig. deest: et.

Sanctorum meritis nos iuvari, certum est: esse autem thesaurum indulgentiarum nemo nisi foedus adulator, extravagantes a veritate, et fictae quaedam ecclesiae praxes aut usus simulant.

Hic forte propter illam declaratoriam Leoninam addenda sunt quaedam iis, quae copiose in Resolutionibus dixi. Primo, quidquid sit de extravagante illa et declaratoria, certum est in manu ecclesiae aut Papae prorsus non esse, articulos fidei statuere, imo nec leges morum seu bonorum operum, quod haec omnia in sacris literis sint tradita. Ideo reliquum est, ut articulorum declarandorum tantummodo potestatem habeat, deinde ceremonias ordinare ad externam speciem ecclesiae Dei, quas rursum destituat, si pietatis ratio postulet.

Deinde in declarandis fidei articulis oportet, ut non eos adhibeat, qui humanis traditionibus, iuribus et opinionibus sunt exerciti, hi nihil boni declarabunt, sed theologos insigniter eruditos, vitaque probatos, ut et Iohannes Gerson censet, non sicut hodie errant quidam pontificii adulatores, qui sine literis, sine ratione bonae vitae, pronunciant de capite suo, velut certi, quod Spiritus sanctus eos regat. Fatemur, ecclesiam non deseri spiritu Christi, sed ecclesia ibi non intelligitur Papa et Cardinales, aut etiam Concilium. Ideo ponenda est ista stulta fiducia praesentis spiritus securitasque pronunciandi, et cum timore consultis sacris literis res gerenda.

Secundo dico, quod merita Christi sunt spiritus et vita, sunt gratia et veritas, ut Iohan. I: Gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Cum autem in nullius hominis potestate sit, gratiam et veritatem, spiritum et vitam tribuere, ideo non poterit Papa vel ecclesia merita Christi dispensare, id est, gratiam et veritatem. Et hanc sententiam ita teneo ac tenebo, etiamsi angelus de coelo, nedum Papa, aliud dixerit; quandoquidem et universa ecclesia omnesque in unum Doctores negent, gratiam Dei per hominem dari.

Quod si dixeris: applicare tamen potest merita Christi, quo volet, respondeo: Merita Christi sunt

gratia et veritas, sive dentur, sive vendantur, sive dispensentur, sive applicentur. Non enim fiunt aliud, quam merita Christi, in quocunque eorum usu, ideo sicut nec dare, ita nec applicare ea potest homo, dicas quid velis.

Rursum dicis [1]: Ministerialiter dat merita Christi; haec concedo, sed non pro indulgentiis, quia indulgentiae sunt contrariae meritis Christi, merita Christi sunt gratia et veritas, quae faciunt meliorem in spiritu, et sanctiorem eum qui consequitur. Indulgentiae vero nihil boni conferunt in spiritu, sed remittunt bona spiritus contra merita Christi. Quare ipsi viderint sua verba et usum suum, ego, salva eorum reverentia, dico, quod, ut verba sonant, merita Christi non esse posse thesaurum indulgentiarum, sed contra thesaurum impositionum et poenarum ferendarum omnino contraria indulgentiis.

Ideo fateor ea conferri ministerialiter in absolutione culpae, ibi enim res spiritus agitur, ibi merita Christi operantur ad verbum sacerdotis, si credat peccator, alias nequaquam.

Quare declaratoriam illam non damno, sed in [2]) suo sensu eam relinquo. Si autem aptata fuerit, ut contra praedicta militet, respuo, et postulo, ut reddatur ratio dictorum. Deinde ostendatur potestas faciendi articulos fidei, aut proferatur probata revelatio, nudis verbis prohibet me Paulus credere.

Conclusio XI.

Dicere, indulgentias esse bonum Christiano, est insanire, sunt enim verissime operis boni vitium, et improbare indulgentias debet Christianus ob abusum, quia Dominus dicit: Propter me deleo iniquitates tuas, non propter pecunias.

Propheta Psal. 40. appellat insanias falsas hominum doctrinas, quibus colitur Deus, contempto eius mandato. Quanto magis insaniunt ii [3]), qui,

---

1) In editionibus orig.: dices. 2) Ibid. deest: in. 3) Ibid.: hii.

cum indulgentiae sint remissiones bonorum operum et salubrium poenarum, audeant haec bona profiteri Christiano, cuius bona sunt, esse plenum bonis operibus et poenis crucis, imagine Domini sui Christi.

Deinde semper sunt, vitium operis, dum non daretur id, quod datur, nisi indulgentias scirent reddendas. Ita propter malum suum, seu minus bonum, faciunt bonum suum, ubi certum est, quod non quaeritur Deus, sed ipse homo.

Tenta, et videbis me verum dicere. Nam in Italia, ubi gratis sunt indulgentiae passim expositae, nemo eas curat, in Germania contra, nisi des, eas nemo tibi dabit, ita mirum est ingenium indulgentiarum, quod aliter in Italia, aliter in Germania regnant.

Hanc propositionem Iohannes Eccius Lipsiae impugnavit, sed ita, ut in sibilum pene ierint universae indulgentiae, neque ipse enim visus est eas magnifacere, atque utinam iam diu sic fuissent commendatae, sicut ab Eccio nostro sunt commendatae, minus rapinarum et spoliorum Romana avaratia tulisset e Germania, tum non ita irrisissent Germanorum barbaram ruditatem Romanenses populorum illusores. Cetera in Resolutorio.

Conclusio XII.

Papam posse remittere omnem poenam pro peccatis debitam huius et futurae vitae, et quod indulgentiae prosunt non criminosis, somniant secure indoctissimi Sophistae et pestiferi adulatores, non tamen vel nutu possunt ostendere.

Et hanc nemo aggressus adhuc, quem viderim, praeter propositionis Eccianae ventum, ad quem non est secuta pluvia. Verum quia et haec est contra novissimam declaratoriam, quae dicit, ecclesiam remittere poenas pro peccatis secundum iustitiam divinam requisitas, hic dico:

Saepius dixi, ecclesiam nihil posse contra iustitiam divinam praeter orationem, nisi aequivoce iustitiam divinam accipias. Nam mihi nullum du-

bium est, poenas, quas ecclesia requirit a peccatore, simul requiri a iustitia divina, per pactum quod fecit cum ecclesia, dicens: Quodcunque ligaveris super terram, ligatum erit[1]) et in coelis. Ubi clare dicit ligari apud se, quod in ecclesia ligatum est, et ita consonat iustitia ecclesiae et Dei super peccatore. Verum hoc modo non habet usus loquendi, qui per iustitiam divinam intelligit aliam seorsim[2]) extra pactum iustitiam Dei, secundum quam ecclesia non imposuit aut imponit. De hac[3]) dico, si declaratoria loquatur, non ei credam. Sinam tamen esse opinionem, sicut et sumpta est ex opionionibus. Nam, ut dixi, novos fidei articulos non recipio, a quocunque statuantur, nisi assit probata relatio[4]): nec declaratoriam articuli cuiuscunque, nisi per divinas Scripturas declaraverit, quarum ne syllabam quidem habet ista declaratoria iuristica magis quam theologica.

An hic mihi obstrepunt, magnam et infallibilem esse autoritatem ecclesiae, quae Spiritu sancto regatur. Denique iuxta Augustinum: Evangelio non crederem, nisi ecclesiae crederem. Hic sane novum pelagus disputationis navigandum est. Dico, sicut paulo ante dixi, magnam et infallibilem esse ecclesiae autoritatem, quod spiritu Christi regatur, pleno corde confiteor. Sed iurisperditis quibusdam et assentatoribus theologis debemus hanc intelligentiam, quod ecclesia ibi pro notariis et poenitentiariis, aut magistris palatii Papae accipitur (nam ipsi pontifices raro has res curant), cum de universali ecclesia tota loquatur, non de Romanae ecclesiae quadam parva, et nonnunquam vilissima parte. Et inde habemus etiam bullas et definitiones ex Urbe, dignas tali ecclesia.

Ad autoritatem Augustini dico primum:

Esse eius vulgatam quorundam sententiam hanc: Evangelio non crederem, nisi ecclesiae crederem, id est, plus credo ecclesiae, quam Evangelio. Et quod

---

1) In edd. orig.: ligata erunt. 2) Ibid.: seorsum. 3) Ibid.: de hoc. 4) Ibid.: revelatio.

haec eorum sit sententia, ex eo patet, quod Papae hinc tribuunt autoritatem interpretandae Scripturae, soli etiam; deinde eam opponunt omnibus, quos audiunt vel dubitare vel reluctari pontificum vel literis vel factis.

Qua sententia nec Lucifer ipse, nec omnes haeretici simul sumpti damnatiorem, imo nec similem impietatem cogitaverunt. Nam hinc sequitur, Papam et notarios palatii esse supra evangelium, ac per hoc supra Deum, cum Lucifer solum aequalis Deo esse conatus fuerit. Qua sapientia nova Papam nobis hominem illum statuunt, de quo dicit Paulus: Qui extollitur supra omne quod colitur, aut quod dicitur Deus. Ecclesia enim creatura est evangelii, incomparabiliter minor ipso, sicut ait Jacobus: Voluntarie genuit nos verbo veritatis suae, et Paulus: Per evangelium ego vos genui, unde idem verbum vocatur uterus et vulva Dei, Esa. 46: Qui gestamini in utero meo, et portamini in vulva mea, quia scilicet ex Deo nascimur et portamur verbo virtutis suae.

Si hoc voluisset B. Augustinus, sicut ei innocentissimo imponunt, quis non Augustini mallet nunquam audivisse nomen? Igitur ad fontem eundum est. Scribit enim B. Augustinus contra epistolam fundamenti Manichaeorum, non Vincentii (ut illi dicunt) capite 5: Adeo studiosi sunt tum librorum tum verborum, ut nec ad originem, nec ad sensum curent pedem movere. Denique verba Augustini, quae sic habent: Evangelio non crederem, nisi me ecclesiae commoveret autoritas, illi thrasones sic reddunt: Evangelio non crederem, nisi crederem ecclesiae. Inde nihil mirum, si tantum sit laboratum in huius dicti intelligentia, et tot sensuum rivulos inde ductos. Iustus enim labor his [1]) est, ut multis torqueantur interpretationibus, qui librum et autorem non dignantur lectione, sed de suis capitibus divinare conantur undelibet decerptis depravatisque dictis intelligentiam.

Primum, familiaris tropus est B. Augustini, di-

---

1) In edd. orig.: is.

cere: Se esse commotum huius vel huius autoritate, sic enim libr. 1 Retract: Postea cum legissem nonnullos divinorum eloquiorum tractatores, quorum me moveret autoritas etc. Deinde per autoritatem non intelligit potestatem, ut vulgo intelligitur, sed, ut latinissimi, quomodo Plinius, vino vel gemmae solet prae ceteris autoritatem tribuere, cum nullius sint in alias potestatis, quasi dicas, pretiosam opinionem et valorem [1]).

Secundo, ecclesiam hoc loco nec Papam, nec Romam accipit, sed per totum orbem diffusam universalem ecclesiam, ut mox ibidem secutus dicit: Evangelio enim catholicis praedicantibus credidi.

Est ergo argumentum, scopus et summa B. Augustini eo loco eiusmodi: Vobis Manichaeis non credo. Quare? quia in evangelio nihil de vobis lego, cum autem catholici vos per totum mundum detestentur, evangelium autem commendent mihi, et constanter ubique praedicent, evangelio autem non credidissem, nisi totus orbis tam concorditer docens hac autoritate sua me moveret ad credendum, simul eadem autoritate moveor ad vobis non credendum, quia nihil de vobis lego in evangelio, cui motus autoritate totius orbis credo. Ex quibus clarum est, Augustinum hoc volle, posse scilicet probari tanto omnium consensu evangelium et ecclesiam, et improbari haereses contrarias tantae multitudini, praesertim ubi hi[2]), cum quibus agitur, libros acceptant, ex quibus id probatur.

Hunc esse sensum B. Augustini patebit quibuslibet, qui praecedentia et sequentia conferunt, et scopum Augustini observant. Frustra Gerson, frustra Mayron, frustra et alii hoc de primitiva ecclesia, alii de ecclesia cum Christo Deo incluso intelligunt. Nam et lib. Confess. idem dicit, se non leviter motum ad Christi fidem, quod videret sacris literis a Deo tantam esse datam autoritatem, quod toto orbe haberentur in summo autoritatis fastigio. Sic hic dicit se motum tanto

1) In edd. origin. desunt verba: Deinde per autoritatem — opinionem et valorem. 2) Ibid.: ii.

per orbem populo in evangelium consentiente, in quo tamen nihil invenisset de Manichaeis, ideo non posse se Manichaeis credere, quos illi detestarentur, quos evangelium videbat ita constanter[1]) recipere, ut eorum moveret autoritas ad credendum, hoc esse evangelium.

Nec hoc ergo recte dicitur, quod approbante ecclesia evangelium noscatur, cum de approbatione Augustinus nihil dicat, praesertim si Romanam ecclesiam intelligas, sed de multitudine totius orbis, quae res non levis est autoritatis, cum sine Dei maximo miraculo fieri, tot resistentibus tyrannis, tot morientibus Christianis, non potuisset, ut evangelium sic maneret[2]) et cresceret. Si enim hoc non vidisset fieri, evangelio non crederet. Quid hoc? An non crederes, etiamsi totus orbis insaniat contra evangelium?

Dixi ergo, quod magis loquitur de convincendis haereticis et probanda fide catholica (hoc enim tunc agebat), quam de sua propria fide, quae non ullorum autoritate, sed spiritu solo Dei oritur in corde, licet per verbum et exemplum moveatur homo ad eam. Sed quia haereticis hoc exemplo pro fide fortiter resistitur, quasi diceret: Fidem[3]), quam habeo in evangelium, non possem ita tueri contra vos, nisi ecclesiae ista moveret autoritas.

Et est simile, sicuti Deo non credidissem, nisi Paulo praedicanti credidissem, quia fides non nisi ex auditu. Quomodo enim credent[4]) ei, quem non audierunt? Ita probatio fidei non nisi ab exemplo totius ecclesiae per orbem, quomodo enim persuadebit, etiamsi solus fortissime credat, nisi proferat et aliorum exemplum, et hoc quo poterit potentissimum?

Igitur non crederem, necessario intelligitur, id est, non possem persuaderi, et persuadere ad credendum, alioqui[5]) falsissime diceret, cum solus Spiritus sanctus faciat credere quemque.

---

1) In edd. orig. deest: constanter. 2) Ibid.: manaret. 3) Ibid.: fides. 4) In edit. orig.: credenti ei. 5) In edd. orig.: alioquin.

At iterum simile esto. Johan. dicit: Qui non diligit fratrem, quem videt, Deum quomodo potest diligere, quem non videt? Cum sit imposibile fratrem diligi, nisi in Deo prius dilecto. Est ergo sensus: Non probatur diligere Deum, quem non videt, qui non ostendit se diligere fratrem, quem videt.

Vides ergo, quam longe abierint ab Augustino, qui hunc tropum non observaverunt, et quam inepte ad Romanum Pontificem et ecclesiam Romanam ista directa sint.

Dicis iterum: Christus rogavit pro Petro dicens: Ut non deficiat fides tua. Si deficere accipitur latino tropo, manifestum est, Petri fidem defecisse, quando cecidit negato Christo. Quare Petri fides tum non in Petro, sed in virgine Maria mansit, et in latrone dextro orta est, eadem enim est Petri fides, quae omnium, sicut Augustinus de Trin. dicit libr. 1: Haec mea fides est, quoniam haec catholica fides est. Atque hoc modo fides Petri nihil ad Romanam ecclesiam, quod sensus est: Fidem Christi (quae totius ecclesiae est), quae tunc in Petro fuit, nunquam defecturam.

Si autem Ebraeo tropo deficere accipitur pro finire ac penitus cessare, nec aliquando reparari, clarum est, Petri fidem cecidisse quidem, sed non defecisse, quia reversa est a lapsu, verum ex hac personali fide nihil pro ullo episcopo infertur, nec aliquid ad successorem pertinet de hac fide. quantum verborum proprietas facit.

Conclusio XIII.

Romanam ecclesiam esse omnibus aliis superiorem, probatur ex frigidissimis Romanorum pontificum decretis, intra quadringentos annos natis, contra quae sunt historiae approbatae mille et centum annorum, textus Scripturae divinae, et decretum concilii Niceni omnium sacratissimi.

Hanc edita Resolutione aliquanto declaravi, plura dicturus futuris adversariis. Interim, quia scandalosa est propositio in auribus pietatis, id est, invidiae et superbiae, pauca iterum, ne nuda prodeat, addam. Pro quo primum probo, quamlibet civitatem

habere debere episcopum proprium iure divino, quod ex Paulo Tit. 1. ostendo dicente: Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut quae desunt corrigas et constituas presbyteros per civitates, sicut ego disposui tibi. Hos autem presbyteros esse episcopos, testatur Hieronymus et textus sequens ostendit dicens: Oportet enim episcopum esse irreprehensibilem[1]) etc. Sed et B. Augustinus Epistola 29. ad Hieronymum episcopum descripturus rationem addit et dicit: Erat enim civitas, quasi diceret, non erat simplex presbyter, sed episcopus, de quo loquor, quia erat civitas, cui praeerat.

Secundo suppono.

Christum habere aut aliquando habuisse Christianos in omni termino terrae, ut in extrema parte Indiae et Aethiopae, et aliis finibus iuxta Psal. 2: Possessionem tuam terminos terrae, et Psal. 72: Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.

Tertio suppono.

Fideles Christianos[2]) posse esse perfectos et pauperes, relictis omnibus suis rebus, ita ut nihil proprii habeant.

Tunc arguo.

Dentur hi[3]) fideles in extremo aliquo termino terrae, perfecti et pauperes, credisne Christum, qui legem suam voluit esse suavem, voluisse, ut per tantum iter tantis sumptibus fideles sui episcopum e Roma palliatum et confirmatum acciperent? Nam hinc vere plus imposuisset oneris ecclesiae suae, quam unquam imposuit synagogae. Quin coegisset eos paupertati evangelicae renunciare, et contempto praecepto eius curam habere et sollicitos esse, quomodo divitias et sumptus coarcervarent, quo pallia et confirmationes impetrare possent. Nam si est ius divinum, episcopos omnes e Roma accipere, non licet hoc ullo vel loci vel rerum casu infringere, ac per hoc infringere oportet aliud ius

1) In editionibus origin.: reprehensibilem. 2) Ibid.: Christiani. 3) Ibid.: hii

divinum, scilicet, ne solliciti sint de crastino, ut Matth. 6. docet. Impossibile est enim, a tot et tam remotis finibus terrae[1]) tantum iter confici ab his[2]), qui iuxta evangelium solliciti non sunt de crastino, non enim habebunt sumptus.

Si dicis[3]): Potest Romanus pontifex committere vicinis episcopis potestatem suam, respondeo: Tunc non erit ius divinum ex urbe Roma episcopos petere, quia ius divinum non potest mutari aut transferri in alium ab eo, cuius est. Et cur hodie quoque[4]) Primatibus non confert hanc potestatem? Quid enim hic obstat, nisi detrimentum lucri et gratiae[5])?

Sed finge aliquam ecclesiam ab hostibus captam, ut non possit ad Romam mittere pro episcopo. Quid hic faciet? Si est ius divinum, captivitas non excusat. Ius enim divinum est nulli rei alligatum, sed super omnia omnibusque[6]) servandum. Si dicis: Sufficit votum mittendi, dico: Cur non et in aliis episcopatibus hoc votum sufficit, qui exhausti sunt, et tam longe a Roma positi, ut magno suo detrimento (contra caritatem) episcopum emere cogantur?

Secundo, sequitur ex verbo Pauli, quo cuilibet civitati episcopum tribuit (qui nunc plebani dicuntur), episcopos, patriarchas, primates, qui hodie sunt, esse iuris humani tantum, quod et Decreta indicant, quibus Rom. pontifices sibi tribuunt omnium ecclesiarum et dignitatum constitutionem, atque ita iure divino Papa nulli est superior omnino, aut solis plebanis superior est. Ceteris mediis ac maioribus suo iure et usu superior est, quo et Cardinalibus. Atque ut plebanus alteri non praefertur iure divino, ita nec ullus episcopus ulli episcopo. Omnia enim haec per ecclesiam ordinata sunt.

Ex quo ulterius sequitur, quod cum unus Romanus episcopus non possit omnium parochiarum

---

1) In edd. orig.: a tot finibus terrae. 2) Ibid.: conficere ab iis. 3) Ibid.: dices. 4) Ibid.: cur non hodie quoque. 5) Ibid.: gloriae. 6) Ibid.: in omnibusque.

curam habere (quibus solis est superior iure divino, si superior est, ut dixi), non esse credendum, quod Christus ad impossibile eum ?voluerit iure divino astringi, ac per hoc nec iure divino superiorem esse omnibus. Quod si non omnibus, eadem ratione nulli particulariter, ac sic omnes omnium civitatum episcopi aequales iure divino sunt.

Iam quod in principio egimus: Concilium Constantiense determinavit, Concilium esse supra Papam, sicut et huius determinationis usum ibidem servavit deponendo et statuendo Papam, at si in iure divino Papa omnibus superior est[1]), Concilium haeresim et fecit et definivit; quia haereticum est, divinum ius damnare, et contrarium statuere.

Quod si dixeris: Concilium non Papam, sed hominem dat vel aufert, papatu semper manente; respondeo: Hoc est ridiculum et insulsum commentum. Sequitur enim, quod non Papam ut Papam, sed hominem tantum deponit, ergo Papa depositus Papa erit, quia manet idem qui prius, cum in eius papatum nihil sit actum. Quid moror? Non in hominem agit, sed in Papam ut Papam, quia administrationem ei aufert[2]) tanquam habens potestatem tradendae administrationis, non secus, quam Papa ipse episcopum statuit, ubi utique non hominem ut hominem, sed episcopum ut episcopum statuit, conferens ei administrationis ius. Alioqui[3]) et hic dicetur: Non episcopum statui aut pontificem, sed hominem episcopatu manente. Has larvas invenerunt, dum episcopatum non officii, sed dignitatis vocabulum (nescio in quo universali reali latentis) fecerunt.

Quod si Papa est iure divino, non licet eum deponere ullo modo, sive sit malus sive bonus, sive haereticus, sive catholicus, sed est tolerandus usque ad mortem. Sicut Saulum a Deo unctum iure divino regem David toleravit. Quare iterum errant, et haeretica erunt decreta, quae statuunt, Papam pro haeresi deponendum, quia contra ius divinum

1) In edd. origin. deest: est. 2) In editione orig.: affert. 3) In edd. orig.: alioquin.

statuunt, cum non sit superior, qui eum deponat; si autem est ullus superior, ut Concilium (quod verum est), iam ipse non est omnium superior iure divino, sed accipit hanc superioritatem humano Concilii iure, cui eam rursus debet mutandam eius arbitrio.

Plura (ut dixi) provocatus, nam servanda sunt, et in praesidio arma adversus pertinaciam aemulorum.

In fine repeto, quae in principio dixi, me prorsus confiteri et tueri primatum Romani pontificis, quantus quantus est, fuit aut futurus est, solum, quod novum dogma esse scio, iure divino eundem stabiliri, quia nullus antiquorum Patrum meminit eius articuli fidei, qui tamen omnia tam pie et sollicite, quae nostrae fidei sunt, exquisierunt, nec secundum eundem egerunt aut vixerunt, quos omnes haereticos dici nulla ratione patiar. Atque in dies magis mihi placeo et superbus fio, quod video nomen pessimum mihi crescere. Veritatem enim, id est, Christum, oportet crescere, me autem minui. Plus gaudeo ad vocem sponsi et sponsae, quam tumultum [1]) et clamorem luxuriosorum procorum metuo, certus, quod homines, qui videntur mihi adversarii[2]), ipsi non sunt malorum autores, nec eos odio habeo. Sed Behemoth ille princeps malorum, quem per umbras suas video, vellet mihi formidabilis fieri, si posset, et veritatem e regno suo mei occasione exturbare, sed maior est, qui in nobis est, quam qui in mundo, quo duce nihil proficiet inimicus iste. Amen.

Praesens male iudicat aetas, iudicium melius posteritatis erit.

---

1) In edd. orig.: ad tumultum. 2) Ibid.: adversari.

Resolutio Lutheriana

super Propositione XIII. de potestate Papae per autorem locupletata.

Ex propositionibus, quas Lutherus Eccii thesibus opposuerat (Luth. Epp. de Wette I, 262), praesertim tertia decima et Spalatini et aliorum, qui in aula Electoris Saxoniae versabantur, mota est miratio ac trepidatio. Haec propositio est de potestate papae, et Luthero (de Wette I, 261) erat extorta per thesim, quam Eccius proposuerat ultimam. In propositionibus, quas Eccius exeunte anno 1518 in vulgus ediderat, haec erat duodecima, in iis, quas mense Martio a. 1519 divulgaverat, tertia decima, quo factum est, ut Lutherus modo loquatur de propositione duodecima, modo de tertia decima. Spalatini animum ut tranquillum redderet, Lutherus bis ad eum dedit epistolas (de Wette I, 260 et 261 sqq.), in quarum altera mense Maio a. 1519 prae ceteris ei aperuit, qua via ac ratione thesim de potestate papae propositam esset defensurus. Cum vero partim mature incepisset pro disputatione sua decreta Pontificum versare, atque magis magisque sibi persuasisset, misere in his decretis corruptum et crucifixum esse Christum (id est veritatem), et ex affectu ambitae tyrannidis postposita Scriptura ibi conditas esse leges (cf. Luth. Ep. ad Spalat. de die 13. Martii (de Wette I, 239), partim maximo studio commoveretur perpetuo, ut adversariorum sedaret invidiam et trepidationi consuleret aulicorum, iam

mense Maio a. 1519 composuisse atque confecisse videtur Resolutionem super propositione sua tertia decima, qua dicta sua de potestate papae probaret, id quod cerni potest quum ex prooemio, quod „ad Lectorem" Lutherus primae editioni huius Resolutionis suae praemisit, tum ex probatione, quam in Resolutionibus super propositionibus suis Lipsiae disputatis in tertiam decimam conscripsit. Hanc Resolutionem super propositione sua XIII. eum iam ante Disputationem Lipsiae institutam in vulgus edidisse apparet ex epistola, quam die sexto mensis Junii a. 1519 ad Johannem Langum dedit, ubi haec leguntur: Edo iam probationes super odiosissimam propositionem tertiam decimam propter invidiam, quae hoc agit, ne Lipsiae admittar ad respondendum (de Wette I, p. 282 coll. Seidemann, die Leipziger Disput. p. 37; Walch. Introduct. in tom. opp. Luth. XVIII, 63; Seckendorf. Histor. Luth. lib. I § 52 p. 70).

Et hanc Resolutionem et reliquas tumultuario negotio editas postea sub incudem revocatas augere vel emendare saltem constituit, ut digniore facie in publicum venire possent. Contigit hoc cum omnibus Resolutionibus in tredecim propositiones compositis, quo etiam factum est, ut ipso anno 1520 Lipsiae apud Melchiorem Lottherum „Resolutiones Lutherianae super propositionibus suis Lipsiae disputatae emendatae" in lucem prodirent, tum praesertim Resolutioni super propositione tertia decima compositae. Huic enim prooemii illius loco, quod in prima Resolutionis editione „ad Lectorem" conditum legebatur, praefationem praemisit, qua de Resolutionibus suis augendis vel emendandis agit atque stili sui varietatem linguaeque duritiem excusat. Quae tamen praefatio quum in antiquissimis editionibus nisi Resolutioni super propositione XIII. praemissa non inveniatur, verisimile est, Lutherum hanc Resolutionem primam emendasse, eamque emendatam in lucem prodiisse paullo postquam ipse Resolutiones super propositionibus tredecim

Lipsiae disputatis primum in vulgus ediderat (vid. supra p. 226.).

Quum vero haec Resolutio locupletata de potestate Papae propter praefationem, quam affert, non anté Resolutiones super tredecim propositionibus collocari possit, nos quoque exemplum editionis opp. lat. Lutheri et Jenensis et Wittembergensis sequentes hic eam post Resolutiones super XIII propositionibus posuimus. Textum reddidimus ex editione originali, cuius titulus est:

Resolutio lutheriana super propositione decima tertia: de potestate papae: per autorem locupletata.

Tituli pagina signis typopraphicis ornata nec locum nec annum indicat. In ultima pagina legitur: Lipsiae, apud Melchiorem Lottherum. Anno a natali Christiano. M. D. XIX. Cum hac editione contulimus priorem, non locupletatam, quae prodiit sub hoc titulo:

RESOLUTIO LUTHERIANA SUPER PROPOSITIONE SUA TERCIA DECIMA DE POTESTATE PAPAE, 4. $4^3/_4$ quatern.

Tituli pagina praeter hanc inscriptionem nihil prae se fert neque usquam indicatum legitur, quo loco vel quo tempore hic libellus impressus sit. In fine additum est: Soli Deo gloria, et textus impressus literis gothicis multisque literarum compendiis. Quae inter hanc priorem editionem et locupletatam differunt, in notis adiecimus, et quae sunt ad locupletandum addita, uncinis angulatis inclusimus.

Latine legitur haec Resolutio in ed. Ienensi I, 311 sqq., in Wittemb. I p. 311 sqq., in Loescheri Reform. Act. III, p. 123 sqq., germanice apud Walch. T. XVIII p 933 sqq.

Vetustissimae editiones hae sunt:

Resolutio Lutheriana super propositione sua tertia decima de potestate Papae. (Wittembergae) 1518 (sic pro: 1519). 4.

(v. d. Hardt autogr. III p. 14. Panz. IX, 71)

Resolutio Lutheriana super propositione sua tercia decima de potestate papae (s. l. et a.); sex quatern. Tituli pagina literis capitalibus est impressa.

Resolutio Lutheriana super propositione sua decima tertia, De potestate Papae, 4. $11^1/_2$ quatern. Tituli pagina et maioribus et minoribus literis capitalibus est impressa.

Resolutio Lutheriana super propositione decima tertia: de potestate papae: per autorem locupletata. In fine: Lipsiae ex Aedibus Valentini Schumann. Anno domini Millesimo quingentimo vigesimo. 4. (Panzer ann. typ. VII, 215.)

Resolutio Lutheriana

super Propositione XIII. de potestate Papae, per autorem locupletata.

Jesus.

Martinus Luther Pio Lectori salutem in Christo [1]).

Super propositionibus tredecim Resolutiones meas nuper tumultuario negotio edidi, ut ferebat

---

1) In editione priore, non locupletata, haec legitur praefatio: Ad Lectorem.

Cogor ego solus fere mortalium disputationibus meis aut nullum interserere paradoxum aut mox simul effundere totum secretum. Adeo ceteri omnes, cum ambulent in mirabilibus super se et non modo paradoxotata, sed et pseudodoxotata proposuerint, hanc habent gratiam, ut longe distinguatur inter ea, quae sic ostentant, et ea quae plane in populo docent aut domi fabulantur; unus est Lutherus, qui et provocatur et vi rapitur ad pugnam disputationem, et simul exigitur dicere et rationem ante tempus reddere, aut ita dicere disputaturus, ut a cerdonibus quoque intelligi possit. Quod si non fecero, mox haereticus, blasphemus, scandalosus sum, sic mea habet sors, mi lector, sed non timeo. donec Christus vixerit, qui simili, imo maiore invidia laboravit, cum suis divinis paradoxis superbos falleret, ut qui videntes erant caeci fierent, quae tamen nisi post ascensionem suo tempore per spiritum sanctum revelare noluit.

et temporis et occupationum mearum ratio: ita enim cogor paene imperatus, pessimo nomini, quod mihi a multis intentatur, occurrere. Quas cum videam maiore studio peti, quam speraveram, visum est eas sub incudem revocatas augere, vel emendare saltem, si qua digniore facie in publicum venire possint.

In qua re, optime Lector, te primum oro, ne stili mei varietatem mireris: sum plane aliquando sordidior, penitusque mei dissimilis, quod de industria facio, quod mihi non sit spes nominis et memoriae diuturnae, nec tale quippiam unquam quaesivi. Sed sicut vi in publicum tractus sum, ita cogito semper quam possim citius redire in meum angulum, salvo Christiano meo nomine. Habere enim puto theatrum meum suam horam, post me alius sequetur, si Dominus volet, ego[1]) tempori meo satisfecerim.

Videor et multis paulo durior in adversarios, et velut modestiae theologicae oblitus. Hic, si qua et alia vitia mea iuveniantur, non magnopere deprecor culpam, quod hoc me alia causa facere non sum mihi conscius, quam nimio publici taedio et odio, in quod me mergunt illi, plurimum mihi pretiosissimi temporis suffurantes. Deinde, quod tam praefractos et obstinatos oblatratores patior, ut e quavis syllaba mihi ignominiam, sibi victoriam nominis Christiani insidiosissime et pertinacissime quaerant, ut malo nodo malus mihi cuneus necessarius videatur. Quamquam videor mihi stomacho meo multam semper fecisse vim, ne facerem quae possem. Et nescio, si molliter simul et utiliter tangi

---

Ita sunt istae meae adversus Johan. Eccium positae propositiones, maxime tertia decima de potestate Papae, ut superbiam invidissimam facie sua luderet, praesertim cum mihi rem fore cum lubrico colluctatore intelligerem. Quare te, lector, iudicem eligo, quisquis fueris, adeo nihil in hac propositione periculi mihi timeo, quantum ad veritatem attinet. Ceterum si invidia aliud fecerit, suum opus fecerit, tu modo candide et libere iudica. Vale.

2) In ed. Jen. legitur: ubi ego.

queant, qui inveteratissima iam diu consuetudine opprobrandi haeretici nominis, ita in iudicandis aliorum scriptis obstupuerunt, et ad audiendam veritatem obduruerunt, suisque opinionibus obsurduerunt, ut vix caduceo divino quopiam excitari posse videantur.

Ut id taceam, quam intolerabile sit leviter arguere eos, qui e templo Dei speluncam latronum fecerunt et e Scriptura Dei negotium hominum, abominationem eam e loco sancto et Christus flagellis pepulit, et Paulus dure increpandos censuit hos vaniloquos. Nam id coguntur, velint, nolint, confiteri, sacras literas passim in universalibus studiis fuisse neglectas penitus, quantumvis sese iactent Scripturas intelligere religiosius humano aliorum sensu, quam illarum proprio. Ego mihi nolo hanc cantari cantilenam, nec saltitabo ad eam. Volo non iudice humano die Scripturam, sed Scriptura iudice omnium hominum scripta, dicta, facta intelligere.

Postremo, omnium criminum nomina modeste et patienter tulisse, laus esto. Ad spolium nominis Christiani, rapinam gloriae Dei, abnegationem Christi (quod moliuntur, qui haereticum tam facile quam temere pronunciant) agnovisse, ac non potius usque ad sanguinem omnibus viribus reclamasse, anathema sit.

Proinde, qui me patientem desiderant, primum alio quam haeretico, perfido et apostatico nomine criminentur: aut, quod debent, talem me esse prius convincant. Neque enim mihi retaliasse videor quemquam talium criminatorum, etiamsi sexcentis nominibus malis eos onerassem. Haeresis enim similia sibi monstra non habet, cum sit peccatum in spiritum sanctum. Quamquam intutus omnium Sanctorum exempla, et impotentem illorum animum, qui tam celebre hoc crimen faciunt, paene mihi persuadeo, non minus ferendum esse haeretici, quam cuiusque vitii opprobrium: quando et Christum habere daemonium Iudaei insaniebant, obsequium Deo se praestare arbitrati.

Verum, utut sit, nullius persona unquam mihi

erit odiosa, qui sperem omnes nos tandem pacatos in regno Christi victuros in aeternum. Causam vero Scripturae sanctae si concitatiore zelo egero, veniam mihi, spero, iustam non negari, quod non possit esse par ullius laesio seu iniuria, cum iniuria divinae Scripturae collata. Hic enim vita nostra laeditur aeterna, illic putridum nomen corruptibilis hominis. Dominus autem ipse Jesus regat et servet nos omnes, custodiatque corda et intelligentias nostras. Amen.

Vale, optime Lector.

Gloria in excelsis Deo.

Propositio Ecciana.

Romanam ecclesiam non fuisse superiorem aliis ecclesiis ante tempora Silvestri, negamus. Sed eum, qui sedem beatissimi Petri habuit et fidem, successorem Petri et vicarium Christi generalem semper agnovimus.

Propositio Lutheriana.

Romanam ecclesiam aliis ecclesiis fuisse superiorem, probatur ex frigidissimis Decretis Romanorum pontificum, contra quae sunt textus divinae Scripturae historiae approbatae mille centumque annorum, et decretum concilii Niceni omnium sacratissimi.

Primum vides, lector, de re ipsa nos non admodum dissentire, sed de causis et origine rei. Nam nec ego nego Romanum pontificem esse, fuisse, fore primum, nec de hoc disputo, nec hoc quaeritur: sed an probationes valeant, quibus id asseritur. Mihi sane, quod fateor, maxime omnium displicet, quod in ecclesia aliquid assertum studio adulationis vel mendaciis probatur, quibus ecclesiam et fidem nostram adversariis ludibrio exponamus. Non eget ecclesia Christi nostris mendaciis, super fidei petram stabilitur, non abhorret discuti et inquiri. Inde factum est, ut Romanorum pontificum adulatores in hoc primatu ium diu suspicionem tyrannidis passi sint, dum velut malae fidei possessores non permiserunt huius rei veritatem libere inquirere et dis-

putare: quod tamen in omnibus etiam divinis rebus (modo primatum hunc non tangerent) libentissime permiserunt.

Omitto itaque Eccianam propositionem. Primum, quod eam, ut[1]) invidiose et subdole positam, mihi non capere videor. Nam sine ulla causa hanc in publico mihi invidiam movit, cum hanc materiam in nullo meorum dictorum tractarim, sed adulator sua quaesivit, etiam cum fratris sui pernicie. Deinde, quod homo suavis vicarium Christi et Petri successorem non asserit, nisi et fidem habeat. In quo aut insanit, aut multos pontifices Romanos negat vicarios Christi fuisse, et fore posse, ut quos fidem habuisse nesciamus, atque, quod omnium intolerabilissimum est, Romanis pontificibus sanctitate et pietate necessariis eos onerat, cum apud nos ratus sit etiam eius vicariatus et pontificatus, qui sine fide et sanctitate sit.

Sed age, lubricam hanc anguillam differam, et duo in mea propositione faciam. Primo adducam firmamenta, quibus primatus iste stabiliri fideliter posse mihi videatur, ita ut per ipsa etiam haereticis et schismaticis efficaciter resisti possit. Deinde ostendam, quod nihil faciant Decreta et probationes, quibus hucusque nixi fuerunt, qui eundem primatum statuerunt.

De priore prius.

Primum, quod me movet, Romanum pontificem esse aliis omnibus, quos saltem noverimus se pontifices gerere, superiorem, est ipsa voluntas Dei, quam in ipso facto videmus[2]). Neque enim sine voluntate Dei in hanc monarchiam unquam venire potuisset Romanus pontifex. At voluntas Dei, quoquo modo nota fuerit, cum reverentia suscipienda est. Ideoque non licet temere Romano pontifici in suo primatu resistere.

Haec autem ratio tanta est, ut, si etiam nulla

---

1) In ed. priore: E. propositionem, quam ut invidiose et subdole positam me non capere fateor. 2) In ed. Jen.: videbimus.

Scriptura, nulla alia causa esset, haec tamen satis esset ad compescendam temeritatem resistentium. Et hac sola ratione gloriosissimus martyr Cyprianus per multas epistolas confidentissime gloriatur, contra omnes episcoporum quorumcunque adversarios, sicut 3. Reg. 12. legimus, quod decem tribus Israel discesserunt a Roboam, filio Salomonis, et tamen quia voluntate Dei sine[1]) autoritate factum est, ratum apud Deum fuit.

Nam et apud theologos omnes voluntas signi, quam vocant operationem Dei, non minus quam alia signa voluntatis Dei, ut praecepta, prohibita etc. metuenda est. Ideo non video, quomodo sint excusati a schismatis reatu, qui huic voluntati contravenientes sese a Romani pontificis autoritate subtrahunt. Ecce, haec est una prima mihi insuperabilis ratio, quae me subiicit Romano pontifici, et primatum eius confiteri cogit.

Secunda, si iuxta praeceptum Christi cedere adversario iubemur, et qui angariarit nos mille passus, eundum est cum eo et aliis duobus millibus: quanto magis, si Romanus pontifex exegerit in suo principatu cedendum, sive id iuste sive iniuste egerit. Nam incomparabiliter minor res est, principatus iste, quam ut unitas et caritas et humilitas propter ipsam per nos dissolvatur. Ideo non dubito peccare eos, qui in dissensionem sese tradunt, et spiritus aeternam unitatem propter hanc temporalem, terrenam excellentiam fugiendam dissolvunt. Ferenda enim sunt omnia, quae peccata non sunt.

Tertia, quod si propter peccata nostra nos Deus voluerit premere multis Principibus, sicut in Proverbiis dicit Salomon: Numquid resistendum est flagello Dei? Propter peccata (inquit) populi multi principes eius. Proinde, quando nostrum non est definire, iratane an propitia voluntate Deus nobis quoscunque principes dederit, hoc nostrum est, voluntatem eius pio simplicique timore suscipere. Quo modo, etiam si sub Turca nos esse vellet, Turcae[2]) subesse libenter deberemus.

1) In ed. Jen.: sive. 2) In ed. priore: Turco.

Quarta, Rom. 13. Apostolus dicit: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas, nisi a Deo: quaecunque autem a Deo sunt, ordinata sunt. Itaque qui resistunt potestati, Dei ordinationi resistunt: qui autem Deo resistunt, ipsi damnationem sibi acquirunt. Hac certe omnium robustissima, quantum ego capio, causa nos Romano pontifici subiecti sumus, in qua clare asserit, nullam potestatem nec esse quidem posse, nisi a Deo. Cum autem Romani pontificis potestas iam sit robustissime stabilita, ut videmus, certe non oportet Dei ordinationem hanc impugnare[1]: sed quanta quanta est, humiliter sustinere, etiamsi iniusta esset, et iudicium Deo relinquere.

Quinta, est B. Petrus docens*), ut subditi simus omni humanae creaturae, quia sic est voluntas Dei. At humanam creaturam vocat magistratus, hominum arbitrio institutos, ut clarum est ex sequentibus, ubi dicit: Sive regi tanquam praecellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis. Cum autem et Romani pontificis potestatem arbitremur humano decreto statutam, et ordinante Deo sic roboratam, sine crimine non est, qui sese sua autoritate[2]) subduxerit.

Sexta, ad hoc facit unus ille consensus omnium fidelium, qui hodie sub Romano pontifice sunt. Nam cum potestas illa sit res temporalis et longe submittenda unitati fidelium, non sine foedissimo crimine esse poterit, si propter rem temporalem hunc tot fidelium communem sensum despexerit, hoc est, Christum negaverit, et ecclesiam contempserit. An possibile est, Christum non esse inter tot ac tantos Christianos? Si autem Christus ibi est et Christiani, cum Christo et Christianis standum est in quacunque re, quae contra Dei praeceptum non fuerit.

Haec, inquam, ratio fortis est, et insolubilis, et ex iis possunt multae aliae formari: quin huc

---

1) In ed. priore: certe oportet Dei ordinationem hanc non impugnare. 2) Ibid.: suae autoritati.

*) 1. Petr. 3.

potest universa Scriptura duci, ut quae ubique caritatem, humilitatem, unitatem spiritus, et timorem Dei commendet non violandas esse, pro ulla re mundi, nedum pro unius uno pontificatu vel primatu, etiam si solo iure humano esset institutus. Et hac ratione ut mihi videor, longe melius stabiliretur Roman pontificis monarchia, si voluntatem Dei et consensum fidelium non tantum subditi, sed et Roman pontifices attendere et timere cogerentur, quam, dum velut iure divino teneant, vi et terrore extorquent, non nisi odium sibi accendunt in subditis, et sesei per securitatem in tyrannidem paulatim confortant.

De Posteriore.

Quod probationes hucusque habitae nihil sint, tripliciter ostendam: primo, Scripturas adductas dissolvendo; secundo, Canonum seu Decretalium inefficacem probationem; tertio, rationes robustissimas adducendo.

Ad primum duae sunt autoritates Scripturae, quibus creditum est stabiliri primatum Romanae ecclesiae.

Primo, adducitur illa autoritas Matth. 16: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni coelorum etc. Ex hoc enim textu clamant, Petrum solum accepisse claves prae ceteris apostolis.

Sed quod haec nihil [ad hoc] faciant, probo.

Primum, quod ipsimet iuristae primatus huius assertores recedunt ab hoc sensu, et negant hoc verbo Petro datam primitatem, consequenter et Romano pontifici, sicut gloss. in c. Considerandum, dist. 50: et Panormitanus de elect. c. Significasti, unde dicunt: Non hoc verbo, sed illo verbo: Pasce oves meas, Petro esse collatum pontificatum ecclesiae

Si ergo ipsis iuristis licet negare tot textus expressos Decretorum, et dissentire omnibus, quae distin. 17. 18. 19. 21. 22. tam copiose et pertina-

citer ex hoc verbo Matth.[1]) statuuntur, cur mihi non liceat frigidissima Decreta appellare theologo, cum ea negare et annihilare liceat iuristis? Persequantur primum se ipsos, maioris criminis reos, aut, si veniam merentur Decretorum negatores et cassatores, sine peccato erit, qui inefficaces asserit et frigidas Decretorum probationes. Neque enim ego ea negavi, sicut illi, sed frigere tantum ad probandum dixi, sicut revera frigent, nisi quod ad locupletandum locum valent, exemplo eorum, quae per vim dicuntur, et in alienam sententiam trahuntur.

Nihil ergo probatur hoc textu, a quo ipsimet discedunt. Nihil istis Decretis probatur, quae ipsimet negant, neutrisque confidunt. Et moventur ad hoc satis forti ratione, quae adversarios reddat invictos, scilicet hac, quod Christus (ut etiam B. Hiero. eodem loco exponit) non tradit Petro claves, sed promittit duntaxat. Ideo currendum esse ad locum, in quo tradit claves, et tunc invenitur illud Johannis ultimo, quod non ad Petrum, sed ad omnes dicit: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata etc. Ex quibus verbis liquet, non solum, quibus in Petro claves promiserit (nempe toti ecclesiae), sed etiam quid per claves promissas intelligi velit, nempe remissionem et retentionem peccatorum.

Secundo, quod idem verbum Christi male Decreta aptant soli Petro et Romano pontifici. Nam apud S. Patres Christus hoc verbum dixisse ad ecclesiam et omnes apostolos in persona Petri asseritur. Quorum primus est D. Hieronymus, qui hoc loco interpretatus verbum Petri dicit: Petrus ex persona omnium apostolorum confitetur, dicens: Tu es Christus, filius Dei vivi. Et in hoc sequitur suum (ut solet) Origenem, qui idem eodem loco sentit.

Chrysostomus autem, etsi hunc locum totum in Petri laudem trahat, dicens eum caput et pastorem constitutum ecclesiae futurae, et toti orbi praepositum: tamen et ipse vocat eum os apostolorum, quod vice omnium responderit, dicens: Petrus om-

---

1) In ed. Jen. additum: 16.

nium apostolorum os, et vertex consortii totius, cum omnes interrogati essent, ipse solus respondet. Ergo non ad solum Petrum iste locus pertinet, sed ad omnes, etiamsi primus et princeps inter apostolos ipse fuerit.

B. Augustinus Psal. 108[1]: Sicut quaedam dicuntur, quae, [cum] ad apostolum Petrum proprie pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cum referuntur ad ecclesiam, cuius ille agnoscitur in figura gessisse personam, propter primatum, quem in discipulis habuit. Sicuti est: Tibi dabo claves regni coelorum, et si qua huiusmodi. Ita Judas personam sustinet quodammodo inimicorum Christi etc. Vides, quod claves ecclesiae in persona Petri datas asserit. Idem lib. 1. de doct. Christia. c. 17: Has igitur claves dedit ecclesiae suae, ut quaecunque solveret in terra, soluta essent et in coelis.

Et cur non nos ipsi potius textum et verba Christi consideramus, qui nos clarius per se ipsum instruet?

Dicit *) itaque: Venit Jesus in partes Caesareae Philippi, et interrogavit discipulos suos: Quem dicunt homines esse filium hominis etc.

Ubi significanter B. Hierony. observat, aliter Christum interrogasse de se, quando hominum, aliter quando apostolorum sententiam quaesivit. Illos vocat homines, hos autem Deos esse significat. Deinde de hominibus quaerens Filium hominis se appellat, velut vago nomine. At ex apostolis quaerens[2]), me, inquit, certam et singularem personam monstrans. Atque ubi de hominibus quaerit, nullus designatus discipulus respondet: ad significandum, quod sine nomine sunt, qui indigna de Filio Dei sentiunt. Quibus adde et hoc, quod opiniones inconstantes sunt hominum de Christo. At ubi apostolos de se interrogat, ibi signatus[3]) unus certus

---

1) In ed. Jen.: 109. 2) In ed. priore: at apostolos quaerens. 3) In ed. Jen.: designatus.

*) Matth. 16.

respondet, et constantem absolvit et pronunciat fidei confessionem, ut veram Christi cognitionem in unitate et firmitate consistere, non multorum opinionibus, velut arundinem agitari, doceret. Vides ergo adhuc nihil ad Petrum proprie pertinere, nisi quod commune organum est omnium apostolorum.

Iam illud vide, quod et a laicis observatum ipse didici (est etiam[1]) in laicis spiritus Christi), verbum hoc Christi non posse ad solum Petrum dictum intelligi, quia Christus non solum Petrum, sed omnes apostolos requisivit dicens: Vos autem, quem me esse dicitis? non dixit: Tu, Petre, quem me esse dicis? Nisi ergo per Petrum omnes discipuli respondissent, certe discipuli non fuissent, nec magistrum audissent, nec satisfecissent interroganti, quod est impium de apostolis sentire.

Relinquitur ergo, quod Christus responsum Petri acceptarit, non pro solo Petro, sed pro toto collegio apostolorum et discipulorum, alioquin et alios quoque denuo interrogasset.

Ex quibus ulterius sequitur, quod sicut Christus personam respondentis Petri pro omnibus acceptat, ita sequenter quoque non ad solum Petrum, sed ad omnes, quorum persona Petrus loquitur, dicat: Tu es Petrus, Tibi dabo claves etc. Alioquin Scriptura non recte intelligitur, nisi praecedentia et sequentia recte conferantur.

Atque ut hoc eo sit certius, non soli Petro a Christo aliquid dictum esse, exponit se ipsum Christus, cui loquatur, et cui tradat claves, dicens: Beatus es Simon Bar Jona, caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in coelis. Obsecro, quid hic potest contra vel fingi, quid apertius dici, quam quod Petrus in hac persona non est Petrus, non est caro, neque sanguis? Sed est is, cui revelat Pater, omnino Petrus extra hominem ponitur, et iam non est ulla persona per se, sed revelantis Patris auditor.

Non Simon Bar Jona haec respondet, non

1) In edit. priore: est enim etiam.

caro et sanguis, sed revelationis paternae auditor. Potestne hic calumniator ullus verbum Christi ad Petrum hominem torquere? Quid ergo? Is qui auditor est paternae revelationis, huic dantur claves, non Petro, non filio Johannis, non carni et sanguini.

Quod si ita est, pronum iam sequitur, quod nulli privato homini datae sunt claves, sed soli ecclesiae. Quia de nullo privato homine certi sumus, habeat, necne, revelationem Patris. Ecclesia autem ipsa est, de qua dubitari non licet, cum sit corpus Christi, una caro, eodem spiritu vivens, quo Christus. Ipsa est Petrus ille auditor revelationis, et acceptor clavium. Quia sic[1]) symbolum stat firmiter: Credo ecclesiam sanctam, communionem Sanctorum, non, ut nunc aliqui somniant: Credo ecclesiam sanctam, esse Praelatum, vel aliud quod fingunt. Totus mundus confitetur sese credere ecclesiam sanctam catholicam aliud nihil esse, quam communionem Sanctorum. Unde et antiquitus articulus ille, Sanctorum communionem, non orabatur, ut ex Ruffini symbolo exposito videre licet. Sed glossa aliqua forte ecclesiam sanctam catholicam exposuit esse[2]) communionem Sanctorum, quod successu temporis in textum relatum nunc simul oratur. Sed o necessarium et optabilissimum factum, propter eos, qui ecclesiam hodie quidvis vocant, quam communionem Sanctorum.

Sequitur autem: Et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Si per hanc petram intelligimus potestatem papae, vide, quid facimus. Primum sequitur, quod ecclesia primitiva apostolorum non fuit ecclesia, quia Petrus (ut solidis probem argumentis) anno decimo octavo adhuc fuit Hierosolymis, necdum viderat Romam; quod ex Paulo ad Galatas*) clarum fit, qui scribit, se post conversionem sui abiisse primum in Arabiam, deinde post annos tres venisse Hierosolymam, videre Petrum; ac postea post quatuordecim annos ascen-

1) In ed. priore: hic. 2) Ibid. deest: esse.
*) Galat. 2. Galat. 1.

disse, et contulisse cum Jacobo, Petro et Johanne evangelium praeputii.

Quis autem ita insaniat quaeso vel Orestes, ecclesiam Hierosolymitanam et catholicam non fuisse ecclesiam, quia potestas Romanae ecclesiae nondum fuit nec forte fides eius. Non ergo super[1]) petram, id est, potestatem Roman. ecclesiae, sicut Decreta quaedam exponunt, sed supra fidem, a Petro sub[2]) totius ecclesiae persona confessam, aedificata est, cum et universalis et catholica ecclesia tanto tempore ante Romanam ecclesiam fuerit.

Ulterius Matth. XVIII. in plurali numero dicit, non ad Petrum, non ad apostolos, sed ad ecclesiam dicens:

Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen dico vobis: Quaecunque ligaveritis[3]) super terram, ligata erunt et in coelo.

Accede nunc, qui voles, et hunc cum illo loco confer. Ille sonat, soli Petro datas claves, hic negat, et non soli datas asserit. Quomodo utrumque stabit? Concordandum utique est utrumque verbum, quod idem Christus dixit. Si soli Petro collatae sunt, mendacium est, quod hic dicit omnibus collatas. Quis autem non videat, hunc posteriorem locum esse interpretem prioris, et in hoc rem esse clare expositam. Illic vero in Petro unitatem multorum in ecclesia commendatam. [Perspicuum est itaque, claves esse ecclesiae datas, nec est, quod huic loco possit opponi, quando dicit: Dic ecclesiae, si ecclesiam non audierit. Non dicit: Dic Petro, si Petrum non audierit etc.]

Quin vide quoddam mirabile. Illic incipit ab omnibus, dicens: Quem vos me esse dicitis, et finit in uno Petro, dicens: Tu es, et tibi dabo. Hic contra incipit, ab uno dicens: Si peccaverit in te frater tuus etc. et desinit in omnibus, dicens: Quaecunque ligaveritis etc. Nonne clarum est, per unum Petrum illic idem voluisse, quod hic, per universos,

1) In edit. priore: supra. 2) Ibid. deest: sub. 3) Ibidem: ligaveris.

et claves non esse ullius hominis singularis, sed ecclesiae et communitatis, ut firmum sit, sacerdotem non suo iure, sed ministerio (quia ecclesiae minister est) ecclesiae clavibus uti, nec tanquam suis aut sibi, sed ecclesiae traditis.

Credo iam haec ferme fidem factura, hanc Matthaei autoritatem neque ad Petrum, neque ad successorem, neque ad unam aliquam ecclesiam, sed ad omnes ecclesias pertinere. Quia [(ut dixi)] quis poterit negare, illi esse claves traditas, qui revelante Patre Christum confitetur? Quo posito, necesse est, ut, ubi sit revelatio Patris et confessio Christi, illic et claves. At haec in qualibet ecclesia est, non autem in ullo uno singulari et incerto homine.

Quod ut Christus nobis commendaret, statim post gloriosam istam Petri commendationem, cum eum Petrus prohibuit, ne moreretur, audivit: Vade post me, Satana, non enim sapis ea, quae Dei sunt? Quid hoc est? non sapit Petrus, quae Dei sunt? nonne Pater revelavit ei? Si haec ante commendationem Petri facta fuissent, aliquid momenti haberent, Petrum pro sua et successorum aut unius ecclesiae persona fuisse commendatum, at nunc, cum post commendationem vituperetur, ut ignarus Dei, clarum fit, illum superiorem Petrum, qui claves accepit, non fuisse Petrum filium Bar Jona, sed ecclesiam filiam Dei, quae verbo Dei genita verbum Dei audit et confitetur perseveranter in finem, non aliquando non sapiens quae Dei sunt, et retro abire iussa, sicut Petrus.

Aut, si hoc ad Romanum pontificem et ecclesiam pertinet, quod ad Petrum dicitur: Tibi dabo claves, iam irrefragabili sequela etiam ad eandem et illud pertinebit: Vade post me, Satana, non enim sapis quae Dei sunt, quia et haec ad Petrum Romanae ecclesiae futurum episcopum dicta sunt. Aut, si haec non ad se pertinere putant, iam nulla ratione convincere possunt ea, quae superius dicta sunt ad se pertinere.

Sed age latius, si omnino ad rigorem istum[1]) grammaticum se recipiunt, quod soli Petro dictum est: Tu es Petrus, Tibi dabo claves etc., quomodo resistemus haereticis, si qui hoc nostro rigore verborum nixi nos urgeant et dicant: Esto, ad solum Petrum haec dicta sunt, ergo non ad successorem, ergo ecclesiae claves cum Petro venerunt et abierunt. Ubi ergo nunc ecclesia? Non enim ad plures pertinere potest, quod ad unum dicitur, sicut illud*): Cum iunior esses, cingebas te etc., quod ad solum Petrum ita dictum est, ut cum Petro impletum et finitum sit, ad nullum successorem eius pertinens.

Si autem ad successores et aliquam ecclesiam dictum est, iam nulla ratione prohiberi potest, quin ad omnes dictum sit, imo necessaria ratione ad apostolos omnes, qui praesentes erant, magis, quam ad unius Petri successores, qui nondum erant, dictum accipietur. Quod si ad omnes apostolos, iam etiam ad omnium apostolorum, et non unius apostoli successores dictum intelligitur.

Sed respondeat tamen mihi qui potest, quisnam credendus sit habere claves, etiam in Romana ecclesia? An ipsa ecclesia, an[2]) papa? et attende quod dico. Quando Papa eligitur, an secum affert claves an[2]) non? Si affert, ergo erat papa, antequam eligeretur, si non affert, a quo accipit? numquid ab angelo de coelo? nonne ab ecclesia? Item quando papa moritur, cui relinquit caves? aufert eas secum? Si non aufert, cui relinquit nisi ecclesiae, a qua[3]) accepit? Quid igitur potest dici contra hanc evidentissimam experientiam, optimam evangelii interpretem, claves nec Petro, nec successori, sed soli ecclesiae datas, a qua tanquam minister accipit, usurus eis sacerdos. Ubi nunc est quod soli Petro dictum esse putatur: Tibi dabo claves, imo, ubi nunc est, quod soli ecclesiae Romanae claves datae sunt? Necesse est, ut in qualibet ecclesia claves sint, ut dixi supra.

---

1) In ed. Jen.: iustum. 2) In ed. priore: vel. 3) Ibid.: a quo. *) Johan. 21.

Adhuc unum dicam, et utar apostoli Pauli argumento, Rom. 4, ubi probat ex circumstantia temporis et facti, Abraham non ex circumcisione, sed ex fide iustificatum, nulla alia ratione usus, quam quod Abraham ante circumcisionem fuerit iustus apud Deum per fidem. Si hoc eius argumentum valet, sicut necesse est valere, necesse erit et hoc valere, quod nunc produco in hunc modum: Petrus, quando claves accepit a Christo (si omnino personam eius solam contendis accipere), nondum erat episcopus urbis Romae (imo proprie nunquam fuit episcopus ullius civitatis, sed apostolus, episcoporum institutor, maior omnibus episcopis), sed erat unus inter apostolos. Ergo claves non sunt ei datae, secundum quod postea vel factus vel mutatus est, vel loco vel officio, sicut Abrahae non est iustitia reputata, qualiscunque post fidem factus est: sed prout fuit apostolus tantum, et praesertim habens Patris revelationem, quare prorsus nihil haec autoritas ad Romanum pontificem pertinet, etiamsi soli Petro dicta fuisset, quanto nunc minus pertinet, quando nec soli Petri personae dicta convincitur.

Addo et illud[1]) similis formae argumentum, quo Paulus Rom. 4. etc. et Gal. 3. utitur, dicens: Quod sicut Abrahae ex fide reputata est iustitia, ita et omnibus, qui credunt, reputabitur iustitia. Quare et his sicut Petro habenti revelationem Patris et Christum confitenti claves dantur, ita necesse est omni similiter confitenti et revelantem habenti claves donatas esse, quod nulli nisi ecclesiae, id est, communioni Sanctorum convenire potest, cum nullus singularis fidelis constanter et certo ac perseveranter habere possit hanc confessionem, cum nec Petrus ipse in eadem perseverarit, quia[2]) non modo aliquando, sed mox post acceptas claves erravit, et tamen non sunt ei claves rursum ablatae, quia non in sua, sed ecclesiae persona eas accepit. Quod si haec argumenta non concludunt, nec illa apostoli Pauli, quae allegata sunt.

1) In ed. priore: aliud. 2) Ibid.: quin.

Verum ut opinionem contrariam penitus iugulemus, age, si ista verba: Tibi dabo claves etc. ad Petrum et successorem eius pertinent, necesse erit, ut et praecedentia et sequentia, ac vi sententiae cohaerentia, ad eosdem pertineant. Non enim in sacris evangelii verbis admittendi sunt, qui pro arbitrio sensus sui partem huc, partem illuc torquent et rapiunt, sed ex consequentia sensus et verborum et ex circumstantiis intelligentia referenda est, iuxta Hilarii documentum.

Cum itaque Christus claves noluerit tradere, nisi prius omnibus discipulis de sui confessione exploratis, deinde non nisi accepto et approbato responso Petri, ex revelatione Patris loquentis, clarum est, claves non esse, nisi eius, qui talis est, qualis tunc Petrus fuit. Quo sequitur absurdissima absurditas, quod malus papa vel episcopus non esset papa nec episcopus, quia non haberet fidem, quae constituit acceptorem clavium.

Deinde sequitur, contra textum et sensum eorum, quod nec Petrus claves acceperit aut retinuerit. Quia Christus dicit, quod portae inferi non praevaleant adversus vel ecclesiam vel fidem, quam tunc Petrus tenuit. At contra Petrum praevaluit etiam ancilla ostiaria. Si itaque illorum sententia staret, necessaria omnino sequela sequetur: Aut Romanos et omnes pontifices oportere esse sanctos, et habere Patris revelationem, nec esse carnem et sanguinem, aut eos non esse pontifice, nec habere claves. Nec video, quid contra haec dici possit, cum stet tam clarus textus, quod claves sunt datae non nisi ei, qui carnem et sanguinem non audit, sed Patrem coelestem, hoc est, sanctum et iustum in spiritu. Alioquin omnis pontifex est satanas, non sapiens quae Dei sunt.

At, si hoc dicimus, iam haereticorum novorum et antiquorum Donatistarum errorem renovamus, qui malum episcopum non esse episcopum asseruerunt, quod absit a nobis, qui sanctae et iustae ecclesiae ministrum impium et malum esse posse confitemur. Ita fit, dum per haec verba volunt ex Ro-

mano pontifice solum et omnem, et universalem pontificem facere, nullum pontificem nobis relinquant, ut videant, quo stipendio Scripturas violentent adulatores et ambitiosi.

Reliquum ergo est, evangelium hoc loco, nec ad Petrum, nec ad successorem eius, nec ad ullum episcopum aut ullum hominem singularem pertinere, sed ad communionem Sanctorum, quae est ecclesia, haec deinceps potest claves committere, tum digno, tum indigno. Indigno, inquam, coram Deo, quia nescit, utrum dignus[1]) Deo, alioquin non nisi digno coram hominibus committere debet.

Quare satis patere arbitror, quando Decreta quaedam hunc textum ad Romanam sedem et pontificem trahunt, non modo frigidissime (quod modeste dixi), sed etiam contrarie sensui evangelico verbum Christi tractare, quod clarius faciemus, quando ea inferius examinabimus. Interim de hac autoritate satis sit in summa dictum. Quod si cui claves arrogantur, huic necessariam quoque esse fidem Petri; quod si fides Petri necessaria esse negabitur, eadem ratione negabitur et claves esse ei datas, cum utrumque copulet et exprimat, imo fidem magis, et primo quaerat Christus. Quare non nisi de ecclesia Christum esse locutum clare intelligitur, nec de una aliqua, sed de qualibet in qualibet parte mundi.

Secundo, adducitur illud Johan. ultimo: Simon, diligis me, pasce oves meas. Hoc enim, quia ad solum Petrum dictum putatur, ipsum super omnes constitutum arbitrantur. Verum, quod et haec nihil efficiat, ostendo. Primo, quia certissimum est, a Petro nullum apostolorum esse vel creatum vel missum. Quare nec verum, nec possibile est, Petro omnes oves esse commissas. Sed generali sententia omnibus dictum: Pasce oves meas. Non enim dicit omnes, sicut ad omnes apostolos dicit: Ite in orbem universum, et docete omnes gentes.

Verum, ego non possum satis admirari, quod

1) In edit. priore: utrum dignus sit.

tot ac tanti viri, contra tam expressas Scripturas, tam evidentem experientiam[1]), omnes oves Petro arrogant, qui tamen unanimiter confiteri coguntur, singulos apostolos in suas sortes esse missos, et Paulum de coelo in apostolatum gentium vocatum. In quibus omnibus, quomodo Petrum adhuc omnium pastorem asserere audemus? qui nullum illorum misit, praesertim Paulum, ut ad Galat. I. multis verbis contendit. Sunt haec tam aperta, ut confutatione opus non videatur. Illi, inquit Marcus, profecti praedicaverunt ubique.

Sequitur ergo, aut[2]) Petro et successori suo non esse omnes Christi oves commissas: aut oves, quas non Petrus, sed Paulus et ceteri apostoli paverunt, ad oves Christi non pertinere. Quo quid blasphemius? Ergo Corinthii, Galatae, Philippenses, et aliae gentes, quia nec pascente, nec pastores mittente Petro pastae sunt, oves Christi intelligendae non sunt. Sed quid moror in re tam aperta?

Si dicis: At verbum Christi ad solum Petrum dicit: Pasce oves meas, respondeo: Non dixit, omnes oves meas, alioquin peccasset Petrus, si non omnes pavisset solus, sine ceteris apostolis. Peccaret etiam hodie Romanus pontifex, quod non pascit, nec pastores mittit ad Turcas et alias gentes[3]).

Quin aliud dicam: Ex isto verbo nihil potest cogi aliud, quam ut Petrus pasceret oves, quae fuerunt ex ovili Judaeorum, et sic nihil ad eum pertinet, nec ad Romanum pontificem et successorem eius: aut non ad solum eum pertinet. Quod ex apostolo Paulo Gala. 2. probo, ubi Petrum vocat apostolum circumcisionis, et se apostolum gentium. Ergo si quis pertinax esset, nulla vi possit[4]) cogi hoc verbo Christi aliud intelligi, quam pasturam ovium, quae fuerunt ex circumcisione: aut, si extenditur ad Romanum pontificem, iam nec prohiberi potest, quin ad omnes pertineat; et extendi pari negotio ad omnes queat.

1) In ed. priore: evidentes experientias. 2) Ibid.: vel. 3) Ibid.: provincias. 4) In ed. Jen.: posset.

Secundo, ego rogarem, ut adulatores Romani pontificis omitterent hoc terribilissimum verbum allegare pro statuendo primatu eius. Neque enim terribilius ego verbum in tota[1]) Scriptura legi, quod Romanum pontificem et omnem pontificem magis terrere possit. Primum, quia[2]) pascere non significat id, quod esse primum aut principem, ideo ex ipso nihil aliud probatur, quam quod Romanus pontifex debet praedicare, docereque verbum Dei. Quod si hoc debet, iam ei deponendus est totus iste primatus, die ac nocte in literis sacris versandum[3]), pure orandum, periculis et morte[4]) pro verbo laborandum. Breviter, tota Roma, ut hodie est, longe in aliam faciem mutanda. Desinant ergo propter Deum verba Christi spiritualissima suis cupiditatibus aptare. Haec enim si Romano pontifici aptantur, sequitur irrefragabiliter [necessarium esse, ut] doceat verbum: Aut, si non docet, nihil ad eum pertinet.

Verum, magis observa, Christus non imponit pasturam Petro, nisi prius diligat. Obsecro te, quid hoc est? Nonne sequitur, quod si non diligat, non sit audiendus? At quis nos certos faciet de amore pastoris? Dubitabimus ergo, quemnam audiamus? Nam si audire nobis pastorem necesse est, etiam illi amare Christum necesse est. Aut, si amare Christum non est necesse, nec audire pastorem necesse est, cum utrumque Christus copularit, nec pasturam nisi amanti commiserit. Quid hic faciemus? scio, quod, si recte pensaret hoc verbum [Christi] quilibet episcopus, desperaret, se medium unius civitatis pascere posse.

Igitur hoc effecimus, quod ista autoritate nihil probatur, nec valet ad probandum primatum. Si autem aliquid facit[5]), tunc hoc urgebit, non esse episcopum in ecclesia, qui non doceat, nec docere aliquem debere, nisi diligat. Hoc, inquam, et non

---

1) In ed. priore: in sacra tota. 2) In ed. Jen.: quia si pascere. 3) In ed. priore: ei versandum. 4) In ed. orig.: morti. 5) In ed. priore: valet.

aliud ista verba concludant, nisi nova grammatica usus dicas: Si diligis me, pasce oves meas, idem sit, quod, si diligis te, esto primus super totam ecclesiam[1]).

Rectius ergo facies: Si hoc verbum Christi accipias pro exhortatione, imo praecepto, non quo oves ad subiectionem, sed quo pastores ad diligendum Christum et pascendum populum astringantur. Porro dilectio Christi (ut B. Augustinus hic exponit) etiam mori pro ovibus Christi requirit.

Atque utinam hoc verbum ad se pertinere crederent Romani pontifices. Haec est enim totius orbis querela, quod dilectionem et doctrinam aliis relegantes ad se nihil putant pertinere. Intelligunt enim, haec verba ad populum pertinere, ut per quae cogere ad subiectionem omnes volunt: et tamen pascua et auditum verbi (quod verba sonant) nemo ex iis intelligit[2]). O felix ambitio, si quis usquam inveniretur, qui omnium Pastor esse ambiret. Quis hunc non libentissime admitteret? Nunc autem libenter permittunt cuicunque diligendi et pascendi officium, sibi vero titulum diligendi et pascendi, et quae titulum sequuntur, lucra scilicet et honores, reservant. Desine itaque a verbis Christi torquendis, quia ea, quae per hoc pontifici tribuis, penitus auferunt, et omnia ea imponunt, quae non tribuis, et ille quam maxime exhorret.

At dicis: Pascere non potest, nisi sit superior. Ergo, licet non faciat officium pastoris, non per hoc superioris amittit locum. Respondeo: Quid hoc ad me? Quaere ergo alia verba, quibus locum potestatis asseras. Haec verba aut amantem et pascentem requirunt, aut prorsus nulli conveniunt, nisi iterum nova latinitate, diligere plus his, accipias pro eo, quod est, praeesse ceteris omnibus', et pascere, omnium iura et opes possidere. Proinde nihil mirum, si primatum tanto aestu quaerunt, quem si verbis in suo significatu acceptis gerere debent[3]), nec Deum ipsum pro praemio essent exspectaturi.

1) In ed. priore.: ecclesiam totam. 2) Ibid.: nemo vocat. 3) Ibid. et in ed. Jen.: deberent.

Videsne ergo, quid sit illudere Scripturas, seu, ut modestius dixi[1]), ex frigidissimis Decretis primatum hunc probare?

Sequitur ex iis, quod praeesse ceteris, et nec diligere, nec pascere, non est evangelicum, neque Christianum officium, sed mundanum et humanum. Dic mihi, si subditi erecti adversus Pontificem dicerent: Nolumus te audire, nec habere pro pontifice, quibus velles [eos] verbis compescere? Numquid his: Pasce oves meas? At ipsi dicent: Quando autem pascis? quando diligis? ubi opus et res huius verbi? Ergo alio verbo cogendi essent, non isto. Quare sequitur quoque, quod his verbis nec ulla potestas, nedum primatus committitur, sed potestatem habenti officium diligendi et docendi imponitur, sicut Petro iam in apostolatum vocato haec dicuntur.

[Et hoc est, quod istos adulatores, verborum Christi oscitantes et stertentes lectores, ab intellectu sano propellit, quod non discernunt verbum officii et potestatis. Vocatio Petri fecit eum primum, et qualem ipsi volunt statuere. Sed impositio officii, per verbum pasce, nullum ei maiorem gradum contulit, nec conferre potuit, nisi dicant: Petrum super se ipsum etiam elevatum per verbum, pasce.]

Dicis autem: Sufficit, quod per alium doceat et diligat, non est necesse, ut per se solum faciat. Respondeo: Admitto, sed hoc isto verbo Christi non traditur, et alio verbo hanc licentiam astrui oportet. Hoc verbum insuperabiliter concludit, aut pastores esse debere, etiam per se ipsos amantes et docentes, aut, si non per se ipsos amant et docent, nihil hoc verbum ad eos pertinere. Atque ita nihil probatur ex ipso pro monarchia Romana, sed potius contra pugnatur, cum tot amari et pasci ab uno sit impossibile.

Videmus[2]) quidem officium diligendi et pascendi a pontificibus Romanis tradi episcopis, retento titulo pastoris et amatoris: et episcopi eodem no-

---

1) In ed. priore: dixit. 2) In ed. Jen. et Wittenb.: vidimus.

mine servato tradunt curatis, curati capellanis, nomen per omnes transit, et haeret, officium transit, et in nullo haeret. Sed et Fratres mendicantes sumpto ab illis officio strenue eos imitantur. Maiores et Magistri officium docendi fratribus Terminariis imponunt, ipsi nomine officii contenti. Adeo molestum est verbum Dei docere, diligere et pascere, propter quod unum Filius Dei venit in mundum, misitque Spiritum sanctum, et omnia fecit, ut officium hoc esset officiosissimum.

Quod si satis est, per alium docere, quid amplius facit episcopus, quam laicus? Nonne vel Turca potest iubere aut permittere, ut alius diligat ac pascat? Quid ergo necesse fuit Petro, tot vicibus repetitis mandare hoc officium, et tam instanter urgere? Est iste modus evangelii interpretandi: Pasce oves meas, id est, permitte, iube, ut alius pascat? Si ille alius item per alium pascat, et tertius per quartum ac sic sine fine usque ad neminem, ubi manet verbum Christi? Aut qua decentia ceteri sequaces pascent, quando primores, et qui plus iis debent, non pascunt? Cur Christus non fecit idem? cur Petrus non etiam otiatus per alios pavit?

Igitur, si ista verba ad pontificiam potestatem cogas servire, in nervum res tua ibit, et concludes a tempore Gregorii Magni non fuisse pastorem in Romana ecclesia. Hic enim fere ultimus est eorum, qui sacras literas tractaverunt. Quare, si gloriaris dictum esse Petro: Diligis me plus iis, bene, fac hoc et vives, dilige plus ceteris, pasce plus ceteris. Et induentur arietes ovium, et valles abundabunt frumento, clamabunt et hymnum dicent. Quod si per diligere plus his, intelliges, maiorem te aliis esse, iam verbo Christi alienam intrudis intelligentiam. Non enim aliquid iubetur subditis, per haec verba, sed Petro. Non dicit: Estote oves sub Petro, sed: Petre, pasce oves, et tamen illud volunt, hoc nolunt.

Credo itaque manifestissimum esse, has duas evangelii autoritates nihil ad rem facere, et frigidissimum atque inefficax esse, quidquid hucusque per

ipsas in hac re formatum est. Ex iis iam facile est, Decreta ipsa iudicare, quam infirmiter sua probent. Quod ut clarum faciam, aliquot adduco.

Primus est Leo dist. 19. c. Ita Dominus noster, inquit: Jesus Christus humani generis salvator instituit, ut veritas, quae antea legis et prophetarum praeconio continebatur, per tubam apostolicam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est: In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum. Sed huius muneris sacramenta ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro omnium apostolorum summo principaliter collocaret, ut ab ipso, quasi a quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet, ut exsortem se intelligeret divini mysterii esse, qui a Petri soliditate recederet. Haec ille.

Quis, obsecro, non videt sanctum et eruditum hunc virum humana passum? Nam si per soliditatem Petri intelligit fidem, qua Petrus Christum confessus est Matth. 16., recte et evangelice dicit. Haec enim fides est petra, a qua Petrus nomen habet: a qua qui recesserit, merito exsors est divini mysterii. Verum, si per soliditatem Petri intelligit iurisdictionem et potestatem Petri et Romani pontificis, quilibet facile capit, quod verbo evangelii abutitur et fallitur. Nonne omnes apostoli fuerunt in soliditate Petri, et tamen sub Romana ecclesia non fuerunt? S. Stephanus et alii a Paulo persecutionem passi in soliditate Petri fuerunt, antequam Romana ecclesia fieret. Deinde eadem humani affectus labilitate dicit in apostolo Petro principaliter collocatum munus docendi, trahens ad singularem Petrum, quod Propheta plurali et indiscreto numero dixit*): Sonus eorum et verba eorum.

Sed et hoc manifeste falsum est, quod Petrus caput sit totius corporis, a quo dona sua Christus in omne corpus diffundat, nisi intelligat partem ecclesiae, quae docente Petro erudita est, ut est Latina et occidentalis ecclesia. Nam etiam per alios

*) Psal. 19.

apostolos, praesertim Paulum, dona sua diffudit in multo plures quam per Petrum, ut mihi miraculum sit, tam profunde huius pontificis mentem fuisse occupatam, ut haec scribens non meminisse potuerit Pauli et aliorum apostolorum. Si ergo dixisset, per quem dona sua in corpus diffunderet, recte dixisset; sed in nomine, corpus, nimium dictum est.

Sequitur idem Leo: Hunc (Petrum) enim in consortium individuae unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari dicendo: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, ut aeterni templi aedificatio mirabili munere gratiae Dei in Petri soliditate consisteret.

Iterum per soliditatem Petri non fidem universalis eclesiae, sed potestatem Romanae ecclesiae significat, et verbum Christi, sub persona propria Petri, non autem ecclesiae, accipit dictum, ut clare ex sequentibus patet, ubi dicit: Verum hanc firmitatem Petri istius sanctissimam, Deo (ut diximus) aedificante constructam, nimis vult impia praesumptione violare, quisquis eius potestatem tentat infringere, favendo suis cupiditatibus, et id quod accepit a veteribus non sequendo.

Ecce se ipsum exponit, soliditatem Petri esse potestatem Romanae ecclesiae, idem per secretissimam fidem spiritus, et externam iurisdictionis potestatem intelligens, non sine verbi evangelici iniuria. Non ergo infringit soliditatem Petri, qui sub legibus Romanae ecclesiae non vivit, sed qui non id credit, quod Petrus confessus est.

Protestor autem ego, quod Decreta quidem huiusmodi non damno. Nihil enim meae saluti deperit, si tolero alicuius violentam Scripturae interpretationem, modo vera et legitima intelligentia iuxta salva sit. Sed hoc adnitor, ut rem et fidem nostram constanti et solida intelligentia discamus firmare. Quamvis enim eiusmodi abusiones Scripturae valeant pro iis, qui iam credunt, et tolerandae sint, tamen oportet etiam, si cum contentiosis oriatur bellum, habere simplicem et germanum sensum Christi, qui stare in acie victor possit, ne ecclesiam

et omnes nos ludibrio exponamus. Neque enim cum illis sentio, qui Romanos pontifices non errasse putant, et apud eos solos esse veram Scripturae intelligentiam, cum longe contrarium hic et multis aliis locis videatur. Homines fuerunt, sicut et ceteri episcopi.

Neque sane grande miraculum est, sanctos hos pontifices humana infirmitate sibi ambivisse primatum, quando et ipsi apostoli praesente Christo non solum ambiverunt, sed etiam non semel inter se contenderunt, quis eorum videretur maior. Sicut ergo Christus benigne tulit eorum humanitatem, ita et ecclesia talium pontificum ambitionis reliquias ferendas discit et Decreta eiusmodi ideo non penitus reiicit. Illis porro et manibus et pedibus resistendum est, qui non contenti, quod huiusmodi Decreta humiliter ferimus, sed eo insaniunt, ut tanquam non sit alius in Scriptura sensus, ea pro necessariis articulis fidei nobis sancire, et omnem alium sensum haereticum proclamare audent, omnia sine ullo iudicio legentes. Qua temeritate necessario tandem fit, ut legitimum Christi sensum amittamus, et in humanum arbitrium et arenam aedificemur.

Si enim verum esset, quod hic Leo iste dicit, et tanquam divino praecepto eius verbis obediendum esset, iam tota orientalis ecclesia ab initio sui usque ad finem fuisset exsors divini mysterii, quia nunquam sub Roman. ecclesiae potestate fuit. Tolerandus itaque error huius Leonis, non autem propter eum alius et verior sensus relinquendus.

Secundus est Leo IV. distinct. 20. c. De libellis, dicens: Quam ob causam luculentius et magna voce pronunciare non timeo: quia qui illa (quae diximus) sanctorum Patrum statuta, quae apud nos Canonum nomine praetitulantur, sive sit episcopus, sive clericus, sive laicus, non indifferenter recipere convincitur, nec catholicam, nec apostolicam fidem, nec quatuor evangelia utiliter et efficaciter, ad effectum suum retinere, vel credere probatur.

Vere nimis nihil times, mi Leo, pronunciare, audens humana statuta evangeliis aequare, et au-

dacter satis affirmas, iis non servatis nec fidem catholicam servari. Si de contemptoribus, et iis, qui sub te sunt, diceres, recte diceres. Nunc contra, quando mores et fidem, traditiones cum evangelio, verbum hominum cum verbo Dei confundis, nonne homo es? Quis ferat, ut evangelium et fidem non servare putetur, qui sub statutis illis non fuerit? Tu cum tuis serva statuta et Canones, illis, qui sunt in Oriente, alia sunt statuta, sed idem evangelium.

Tertius, distin. 21. c. Clero: Quod capitulum ego nunquam credam esse ab aliquo Romano pontifice constitutum, sed videtur Isidori commentum esse. Qui metropolim mensuram civitatis, et Acolytum ceroferarium aliosque gradus egregia inscitia describit, et invenit tamen autoritatem.

Pontifex, inquit, princeps sacerdotum est, vel esse dicitur, quasi via sequentium. Ipse enim summus sacerdos, ipse pontifex maximus nuncupatur: ipse enim efficit sacerdotes et levitas, ipse omnes ordines ecclesiaticos disponit, ipse quod unusquisque facere debet. Antea autem pontifices et reges erant, nam maiorum haec consuetudo fuit, ut rex esset sacerdos et pontifex. Unde et pontifices Romani imperatores appellabantur.

Hunc divinatorem contemptum praeteriissem cum erroribus suis, nisi viderem hinc sumi hodie a nonnullis, quod papam imperatorem maximumque pontificem iactant. Ideo non inter Canones, sed inter canes hunc deputo.

Et ne id sine iudicio faciam, opponam ei contraria Decreta, quae simul sententiam nostram iuvabunt. Dicitur enim dist. 99. c. Primae: Primae sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, vel summus sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum primae sedis episcopus. Et sequitur: Universalis autem nec etiam Romanus pontifex appelletur.

Hic ego in iudicium voco ipsos canones et canonistas, doceant me, quaeso, quid hic dicam. Iste canon probatus est, sed vide, quanto maiora crimina

committat in summum pontificem, quam ego unquam ausus essem cogitare. Primo, non solum frigidos asserit, sed et negat et prohibet, ac damnat eos canones et canonistas, qui Romanum pontificem principem, caput, summum, maximum appellant. Deinde primatum ei auferens penitus eum reliquis primarum sedium episcopis, id est, patriarchis, aequat. Ubi sunt ergo, qui me nova posuisse garriunt, qui frigidissima Decreta dixi superiora, et credo, non inique. Nam hic canon concilii Africani eo plus illis praeferendus est, quo longius ab ambitione recedit, et evangelicam modestiam sapit.

Qui ergo me haereticum accusant, obsecro, parcant saltem huic canoni, si mihi nolunt parcere. Ego omnia admisi, quaecunque Romano pontifici hodie tribuuntur, rem non nego, facto non contradico, sed de iure eius disputo et séntio: Quod non iure divino, sed decretis hominum talia tribuantur. Quid amplius faciendum mihi est? an non solum debeo factum confiteri, sed etiam mendaciis et corruptionibus Scripturae idem stabilire? Absit. Igitur damner, quantum volunt, hic habeo canonem, qui damnat Romanum pontificem universalem pontificem vocari, quod ego tamen nunquam damnavi. Sed addamus plura.

Ibidem Pelagius omnibus episcopis scribit in hunc modum: Nullus patriarcharum universitatis vocabulo unquam utatur. Quia si unus patriarcha universalis dicitur, patriarcharum nomen ceteris derogatur. Sed absit hoc a fidelibus sibi velle [1]) quempiam arripere, unde honorem fratrum suorum imminuere ex quantulacunque parte videatur. Quapropter caritas vestra neminem unquam, etiam in epistolis suis, universalem appellet, ne sibi debitum subtrahat, cum alteri honorem infert indebitum.

Vides, quod honoris fraterni imminutio sit, si unus omnibus praeferatur, etiam Romano pontifice autore.

---

1) In edit. priore: sed absit hoc a fidelibus hoc sibi velle etc.

21*

Ibidem B. Gregorius Eulogio patriarchae Alexandrino: Ecce in praefatione epistolae, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, superbae appellationis verbum, universalem Papam me dicens, imprimere curastis. Quod peto mihi dulcissima sanctitas vestra ultra non faciat, quia vobis subtrahitur, quod alteri plus, quam ratio exigit, praebetur. Nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus namque est honor universalis ecclesiae, meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tunc ego honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur. Si enim universalem papam vestra sanctitas me dicit, negat se hoc esse, quod me fatetur, universum. Sed absit hoc, recedant verba, quae veritatem inflant, et caritatem vulnerant.

Obsecro, quid hic dicemus? An adhuc pecco, quod frigidissima Decreta vocavi aliquorum Romanorum pontificum, forte confictorum nominum? qui ista secutus debueram appellare verba veritatem inflantia (id est, levem et vanam facientia) et caritatem vulnerantia. Quid? si ego ista dixissem, esse videlicet non modo inefficacia, sed etiam inimica veritati, et contraria caritati.

His adde et senas ferme epistolas B. Gregorii in Regestis suis, quibus ad imperatorem Constantinopolitanum et patriarcham eiusdem acerrime idem prosequitur, protestans, oblatum fuisse a concilio Chalcedonensi Romano pontifici hunc primatum, et tamen a nullo assumptum.

Quod si dixerint canonistae novelli, esse haec abrogata, vel per consuetudinem desiisse, gratias ago, hoc volui. Sequitur ergo, quod non verbis evangelicis et iure divino iste primatus stet, sed iure hominum et usu. Hoc admitto, hoc confiteor, alioquin, si iure divino staret, nunquam debuit non esse et fuisse, et peccassent mortaliter hic Pelagius et Gregorius, sicut cassantes ius divinum, et evangelium depravantes. Quando ergo iura humana sic eum asserunt, ut per verbum evangelii conentur probare, nonne necesse est, ut frigidissime et in-

efficacissime et violentissime id faciant? sicut videmus in praedictis, et nunc ecce amplius videamus.

Quartus Anacletus 21.[1] c. In novo, In novo, inquit, Testamento post Christum Dominum a Petro sacerdotalis coepit ordo. Quia ipsi primo pontificatus in ecclesia Christi datus est, Domino dicente: Tu es Petrus etc.

Haec si intelligit, quod sacerdotalis ordo coepit a Petro in ecclesia latina, potest utcunque sustentari, quemadmodum et B. Cyprianus epistola tertia sedem Petri principalem, et unde sacerdotalis ordo coeperit, appellat, aut sic coepit, quod Petrus primus inter aequales apostolos fuerit. Si autem intelligit, quod a Romana sede omnis ordo sacerdotalis primo et solum veniat, ex dictis satis patet, quam sit erroneum. Nec hoc tunc Anacleti est decretum, sed ficti alicuius Anacleti palea.

Quintus Pelagius eadem disti. 21: Sancta Romana ecclesia catholica et apostolica (forte quod ceteras, nec sanctas, nec catholicas reputat) nullis synodicis constitutis ceteris ecclesiis praelata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit, Tu es, inquit, Petrus.

Hic magis erumpit et audet, non tantum contra praedicta dist. 99. adducta decreta, sed etiam quod verbum Christi ad Petrum omnino torquet de fide ad potestatem iurisdictionis et pompam primatus. Deinde solam Petri personam in verbis Christi accipit, reiecta persona ecclesiae, quam vere Petrus tunc gessit. Ergo nova grammatica: Tu es Petrus, significat, tu es primus, et: Tibi dabo claves, id est, soli Romanae ecclesiae, ceteris ecclesiis nihil habentibus. Sed piget me omnia commemorare.

In summa, ut dixi, si his verbis Christus Romanam ecclesiam significavit, cum Romana ecclesia vix vicesimo anno ecclesiae primitivae nata sit, sequitur, quod ipsa primitiva non fuerit ecclesia, et deinceps omnes, quae[2]) claves ex Romana ecclesia

---

1) In ed. Jen. et Witt. additum: dist. 2) In edit. priore: qui.

non acceperunt, Christo inobedientes fuerint; et ita S. Stephanus cum tot milibus martyrum orientalis ecclesiae damnati censebuntur. Ut omittam, quod, si per verbum Christi potestas Romanae ecclesiae intelligeretur, ut hic vult, et Christus super hanc petram ecclesiam suam se aedificare promittat, sequitur, quod universalis ecclesia non super fidem, sed super potestatem Romanae ecclesiae aedificata est. Super quam tunc ipsa Romana aedificata est? non super petram, id est, suam potestatem, nec super fidem, ergo super nihilum. Quis ferat haec?

Vides ergo quam possum invehi in istos hominum sensus, si vellem libere agere. Nunc autem sufficit mihi ostendere, quod his Decretis contra hostes et in contentione nihil effici potest, sunt enim languidissima, frigidissima, et penitus ineptissima ad contentionem, sat est, quod tolerantur pro fraterna caritate, non etiam adorentur pro solida et germana veritate.[1])

Sed nec hoc ferendum est, quod infert: In iis omnibus quanto gradus celsior, tanto maior autoritas invenitur. In maioribus siquidem est regendi iubendique potestas, in minoribus obsequendi necessitas.

Vide, ut necessitatem omnibus imponit, et sibi soli (contra caritatis officium) libertatem arrogat, sed pessima consequentia. Non enim mox maior autoritas est, ubi gradus celsior est. Petrus enim primus apostolornm fuit, sed nullam in eos autoritatem habuit unquam, imo contra apostoli in Petrum habuerunt autoritatem, ut Act. 8. scribitur, quod apostoli miserunt Petrum et Johannem, qui tunc primores erant inter apostolos, et tamen missi sunt ab apostolis, tanquam maioribus, ad Samariae fideles.

Labitur ergo Pelagius hoc loco satis aperte, quamquam ego credo, hos et similes canones nihil praeter nomen de Romanis pontificibus habere, esse autem compositos ab eorum Officialibus et Scribis, in theologia parum doctis. Ideo nihil evangelicum,

1) In ed. Jen.: caritate.

nihil ecclesiasticum spirant, sed humanum affectum, carnem, et sanguinem.

Sextus Nicolaus Papa eadem dist. c. Inferior, volens robustissime probare, quod inferior non potest superiorem absolvere (intelligit autem Constantinopolitanam ecclesiam inferiorem, nam haec multorum canonum causa fuit pro isto primatu), inducit illud Esa. 14: Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum, qui trahit eam?

His, inquit, ex divina Scriptura commemoratis sole clarius exhibuimus, non posse quenquam, qui minoris autoritatis est, eum, qui maioris potestatis est, iudiciis suis adiicere[1]).

Quis non miretur? Adeo iste autor sub nomine papae Scripturas tractat apposite, Deum facit ex papa, ceteros episcopos non fratres, non homines saltem, sed instrumenta facit, hoc est nimirum, sole clarius exhibere, id est, tenebras offundere.

[Ut omittam, quod hoc syllogismo probat, non posse inferiorem superioris esse iudicem, qui probandum suscepit, quis esset superior et inferior, tam apte et acute disputari, dignus fuit iste primatus ambitionis foedissimae.]

Deinde in fine, Romanam ecclesiam matrem vocat omnium ecclesiarum. In quo mirum est, cuius filiae et discipulae[2]) fuerunt ecclesiae Iudaeae, de quibus Paulus ad Galatas dicit: Eram ignotus facie ecclesiis Iudaeae; et quae ecclesia fuerit, quam Paulus vastabat: siquidem Romana ecclesia tunc erat adhuc in lumbis patris sui Petri, qui Hierosolymis erat. Quid, quaeso, Hierosolymitana ecclesia didicit a Romana? Cur mentitur Paulus Roma. 15. dicens, pauperes sanctos in Iudaea iuste accipere collectum a Romanis et aliis gentibus, quod spiritualium illorum participes facti essent? Quo verbo apostolus Hierosolymitanam ecclesiam matrem, matricem, radicem signat omnium plane ecclesiarum totius orbis, etiam Romanae, quod et verum est.

1) In ed. Jen.: subiicere. 2) In ed. Jen. et Witt.: disciplinae.

Quis enim negare potest, ecclesiam gentium posteriorem esse ecclesia Iudaeorum, et ex hac illam natam? cum tot in locis hoc de gentibus prophetae praedixerint, cum in Actibus discipuli dispersi solis Iudaeis praedicasse verbum, et de gentium salute stupuisse[1]) legantur? Et Paulus Roman. 15. Iudaeorum ministrum fuisse Christum, et gentes misericordiam consecutas ad ruinam Iudaeorum doceat? Sed et Christus Johan. 4, Salus, inquit, ex Iudaeis. Modeste itaque dixisset, matrem ecclesiarum, matrem vero omnium ecclesiarum, hyperbole est nimia.

Septimus Nicolaus iterum dist. 22. c. Omnes, de quo textu nescio quid dicam. Nam prope corrigo meam propositionem, et dico, quod Romanam ecclesiam aliis esse superiorem probatur ex deliramentis cuiusdam ineptissimae paleae, nomine Romanorum pontificum ecclesiam Christi illudentis.

Audi, quaeso per Christum, qui[2]) hic dicat.

Omnes, inquit, sive patriarcharum, sive cuiuslibet apicem, sive metropoles, primatus, aut episcopatuum cathedras, vel ecclesiarum cuiuscunque ordinis dignitatem instituit Roma. ecclesia, illam vero ipse solus fundavit, et supra fidei petram mox nascentis erexit, qui B. Petro aeternae vitae clavigero terreni simul et coelestis imperii iura commisit.

Rogo te, lector, de Rom. pontificibus et ipsa Rom. ecclesia, tot milibus martyrum in coelo et terra fulgente, alia quae potes sentias, modo propitius tibi sit Christus, ne hoc decretum credas editum ab ullo Romano pontifice, saltem sciente.

Primum, verbo Christi solam Romanam ecclesiam fundatam garrit hic impius, quisquis est Romani nominis ementitor. Ceteras autem (sequitur) non Christus, sed Romana ecclesia fundavit, quia Romanam ecclesiam supra fidei petram erexit, supra quam petram, quaeso, alias ecclesias erexit? An supra arenam? Non credunt idem Romana ecclesia[3]) et aliae

---

1) In ed. Jen. et Witt.: obstupuisse. 2) In edit. priore: quid. 3) Ibid.: Romanam ecclesiam.

ecclesiae? Non sunt ipsae etiam ecclesiae? Si sunt ecclesia Christi, cur tu impiisimo ore resistis Christo dicenti: Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Quid significat ecclesiam meam? Non est nisi una Romana ecclesia sua ecclesia? Si autem quaelibet alia etiam ecclesia Christi est, et Christus affirmat eam aedificandam supra petram fidei, impio iam errore dicitur, ad [solam] ecclesiam Romanam pertinere, et non ad alias omnes.

Te nunc appello, lector, ut iudices, an haec Decreta modeste an[2]) immodeste frigidissima dixerim, quae verius impiissima dicere debuissem, non quod Romanorum pontificum sint, sed quod nomine eorum vulgentur, et per ipsa iam multis annis adulentur summis Pontificibus, has insanias nihil curantibus, quin et suaviter audientibus.

Igitur evangelium, hoc interprete, sic intelligimus [2]) et locupletabimus: Ego supra fidei petram aedificabo ecclesiam meam Romanam. Romana autem aedificabit supra suam sententiam ecclesias suas, non meas, quia meam supra fidei petram aedificabo. Ecce nunc eant adulatores, et statuant nobis Scripturae sanctae interpretationem ad Romani pontificis scribas pertinere.

Deinde vide, quid sit in curia Romana iuristas dominari, et sine theologis ac sacris literis de sola potestate et Spiritus sancti praesentia praesumere, hoc est, per solam potentiam scripturas tractare. Ceterum iuxta Augustini regulam et Romanus et omnis pontifex subiacet cuiuslibet fidelis etiam iudicio, maxime in materia fidei.

Iam illud quam evangelice dictum est: Quod coelestis imperii et terreni iura Petro commisit; obsecro, non est haec res omnibus lacrimis digna, quod haec non modo legere, sed etiam credere pro oraculis Spiritus sancti urgeamur, et ita urgeamur, ut ignem minentur, si contra quid mutiamus? Atque ita fit, ut haec maiore timore et religione amplectamur, quam ullum aliud vel fidei vel morum

---

1) In ed. priore: vel. 2) In ed. Jen.: intelligemus.

praeceptum divinum, ubi ignem nemo minatur, quin glorificantur, et adhuc bonum statum ecclesiae somniamus, nec antichristum in medio templi agnoscimus.

Igitur, vox ista blasphemia est impiissima, quod Petrus iura coelestis imperii teneat, cum solum ministerium verbi teneat in terra, Christus solus sit [1]) Dominus coeli et terrae. Deinde imperium terrenum et Christus [2]) docuit et Petrus contemnere. Hic non non solum non habere, sed etiam iura eius in manu Petri constituit.

Hinc secutum est malum, quod adulatores Romanum pontificem in utroque regno dominum constituunt, quod nec Christo quidem datum est, qui suum regnum negat ex hoc mundo esse. Mirum autem, quod Petrus Neronem principem passus est, non modo in Roma, sed etiam in sua cruce, qui potuit ei iura terreni imperii auferre, aut certe frivolum et impium est, successorem Petri hoc praesumere, quod in Petro non fuisse cernitur. Pereant ergo arrogantissima vocabula ista, Imperii, iura imperii, coelestis et terreni imperii. Soli Deo haec conveniunt, ministro ecclesiae et sacerdoti, Christi servo, modestiora tribuantur.

Sequitur eadem palea.

Non ergo quaelibet terrena sententia, sed illud verbum, quo constructum est coelum et terra, per quod denique omnia condita sunt elementa, Romanam fundavit ecclesiam.

Vide monstra, aut haec de sola ecclesia Romana dicuntur, et sequitur, omnes alias ecclesias esse terrena sententia statutas, et sine verbo Dei, sine quo nihil factum est, quod factum est, et sic omnes aliae ecclesiae sunt nihil; aut simul etiam de aliis ecclesiis intelligendum est, esse scilicet eas per verbum Dei, quod omnia condidit, statutas. Et sequitur hinc, nihil singulare de Romana ecclesia dici, nisi inanem pompam syllabarum. Et ita decretistam hunc aut intolerabili impietate negare

1) In edit. priore: est 2) Ibid.: imperium et terrenum Christus.

ceteras ecclesias una cum Christo, aut se ipsum sua inscitia manifestissime irridere.

Quod si de constitutione ecclesiarum iuxta dignitatis gradus loquitur, non iuxta substantiam, patet ex praedictis, quam perverse hoc verbum Christi de fide totius ecclesiae universalis torqueat ad potestatem unius hominis. Christus suam ecclesiam supra petram aedificare se dicit, hic vero non, sed duntaxat Romanam, hoc est, ceteras ecclesias nihil facere, et Christum negare.

Porro, si ceterae ecclesiae sunt terrena sententia statutae, et hanc sententiam Romanae ecclesiae esse dixit, suo ore sese damnat, suam sententiam esse terrenam, non divinam, dicens. Et ubi manet, quod vocem Petri tanquam divinam et non terrenam audire oportet? Porro, quis constituit ecclesiam Hierosolymitanam, antequam ecclesia Romana esset? An non Petrus verbo Dei Romanam ecclesiam constituit? Verum si de dignitatis constitutione loquitur, non de substantia ecclesiae,

Tunc arguo sic:

Romana ecclesia est divino verbo aliis superior constituta: ergo necesse erit, ut eodem verbo ceterae ecclesiae sint ei inferiores statutae, quia non potest statui superior, nisi sint, quibus superior statui possit. Ubi ergo est, quod supra dixit, inferiores ceterarum ecclesiarum ordines a Romana ecclesia institui, non verbo divino, quo vult sola constitui ipsa? Nam, quomodo Christus potuit statui Dominus, nisi simul gentes et termini terrae subiicerentur, et mons Zion, cui rex praeficeretur?

Adde his, si quis dicat: Si Romana ecclesia divino verbo fundatur super omnes, oportet ergo et eas certas nominari, quae verbo divino subiiciantur. Age, esto ergo haec sententia divina: Romana ecclesia est aliis superior, dic ubi scriptum sit eius correlativum: Ecclesia Mediolanensis est ea[1])

1) In ed. priore: eius.

inferior, aut ulla alia? Si nulla nominatur, nulla subesse debet, praecepto saltem divino. Quid hic melius dici potest, quam quod verbum Christi nec de superioritate nec inferioritate ecclesiarum intelligi possit, sed de sola, eadem, invictaque fide et potestate omnium ecclesiarum aequaliter. Videsne, quid sit sacras literas pro humano affectu et sine timore Dei tractare.

Sequitur:

Illius certe privilegio fungitur, cuius autoritate fulcitur.

Vide, quae corollaria inferat. Verbum Christi, de fide ad potestatis significationem detortum, privilegium fit Romanae ecclesiae in verbo, quod communiter omnibus ecclesiis convenit, quia Christus dicit: Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, Meam, inquit, meam. Si ecclesia alia quaelibet est ecclesia Christi, ipsa certe aedificata est super eandem petram, et nullum est ulli privilegium. Si non est ecclesia Christi, et sola Roma[1]) est ecclesia, privilegium non stat, quia nulla est ecclesia, cui Romana superior esse possit. Iterum dico: Pronomen, meam, aut significat solam Romanam ecclesiam, aut omnem ecclesiam. Si solam, non habet privilegium prae ceteris; si omnem, iterum non habet privilegium prae ceteris. Eligat ergo quod vult, per hoc verbum Christi, Romana ecclesia aut erit sola, aut non erit prima.

Alia ergo via probandus iste primatus, quia illusionem hanc sui evangelium Christi (ut vides) quam pulchre eludit, et (ut proverbium Salomonis habet) illudit illusores suos. Et sunt tamen tam multi, qui ex hac misera palea privilegium Romanae ecclesiae passim pro articulo fidei, vel omnium primo et maximo, iactitent, patientiores, si Christum neges, quam si hoc privilegium, verba Christi pervertens, non adores.

Sequitur iterum corollarium, tali themate dignum.

Unde non est dubium, quia, quisquis cuilibet

---

1) In ed. Jen.: Romana.

ecclesiae ius suum detrahit, iniustitiam facit; qui autem Romanae ecclesiae privilegium, ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum, (vide hiatum istum Stentoreum) auferre conatur, hic procul dubio in haeresim labitur.

Ecclesia Romana non habet ius, sed privilegium. Quod? quod est supra petram fidei aedificata; hoc enim solius Romanae ecclesiae est, isto autore, deinde, petram fidei, intelligit praelationem hanc primatus terreni. Nam haec duo perpetuo miscet et confundit haec palea.

Obsecro, quanta patientia est, ista tolerare? Primum sicut dixi: Si petra fidem signat, eadem est omnium ecclesiarum, nullo reliquo privilegio. Si autem non omnium est eadem, sola erit ecclesia Romana, non habens cui praeferetur[1]). Secundo, si petra fidei dignitatem significat, iam sibi ipsi contradicit in eodem verbo, verbumque Christi adulterat, fidei significationem in potestatis significationem subvertens, et spiritum in carnem, Christum ad mundum trahens. Non ergo est haereticus, qui negat hoc privilegium Romanae ecclesiae, sed ille depravator est verbi Dei, qui per fidei petram intelligit privilegium potentiae temporalis.

Quod autem in fine Ambrosium adducit, qui se matrem ecclesiarum asserit sequi Romanam. Utinam et ipse idem faceret cum Ambrosio, ecclesia Romana mater est, sed non omnium ecclesiarum. Nam et metropolis quaelibet est mater ecclesiarum, iuxta Patrum statuta. Deinde Romana ecclesia nunquam verbis Christi has contumelias fecit, quas haec palea facit, sed per petram fidem intelligit, non tyrannidis ambitionem.

Octavus (ut finem faciamus horum deplorandorum interpretum Scripturae divinae) est iterum Anacletus eadem distin. c. Sacrosancta. (Sic enim ausus est, quisquis fuerit iste barbarissimus notarius, etiam tanto Pontifici tribuere tantam et inscitiam et temeritaten, quantam videbimus):

1) In ed. priore: praeferatur.

Sacrosancta Romana ecclesia (quia aliae non sanctae, aut sacrosanctae sunt, etiam si eadem fide, verbo, sacramento, spiritu, prorsusque eadem sanctitate sanctificentur) non ab apostolis, sed ab ipso Domino et Salvatore primatum obtinuit, sicut B. Petro dicit: Tu es Petrus etc.

Si aliquis gentilium sic exponi verba Christi audiret, quando Christianus fieret? Igitur et hic primatum intelligit per verbum: Tu es Petrus, seu per hanc petram. Eligant autem (ut iterum eadem repetam), utrum voluerint. Petra hoc loco aut significat fidem Spiritus, aut primatum exterius, utrumque enim simul nequit significare.

Si fidem, iam omnes ecclesiae super eam sunt aedificatae, quia Christus dicit: Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Ergo cuicunque convenit dici a Christo: Ecclesia mea, ad eandem pertinet petra et petrus, super quam aedificatur. Ita nihil proprium Romana ecclesia habet, sed omnia sunt communia, quia ubi eadem fides, eadem quoque potestas clavium; fidei enim et petrae datae sunt claves ut patet. Si potestatem, iam iterum omnes sunt aequales ecclesiae, quia cuicunque dicitur a Christo: Ecclesia mea, simul dicitur: Aedificabo te supra petram, id est, potestatem. Quare quaelibet ecclesia hoc verbo erit omnium prima, quia habet eandem petram, qua Romana ecclesia gloriatur esse se primam. Ita quoquo[2]) te vertas, semper occurrit et resistit tibi Christus, dum ecclesiam suam supra petram[2]) aedificat, nec sinit ulli particulari ecclesiae hanc petram appropriari, ideo nec Petrum.

Vides ergo, quod unicum illud pronomen, Meam, tanquam crystallus coelestis, omnes has Decretales infrigidat, ut ante faciem frigoris eius nulla sustinere possit, dum communem petram, communem potestatem, communes claves, communem

1) In ed. Jen.: quocunque, et in ed. priore: quoquo vertas te. 3) In edit. priore: super petram.

Petrum, et omnia communia facit. Ita iure divino, quidquid habet Romana ecclesia, habet quaelibet ecclesia, quantumlibet parva[1]; quia ad omnes dicit et Paulus 1. Corinth 3: Omnia vestra, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephe, sive mundus, omnia vestra, vos autem Christi.

Esset sane ridiculum, quod omnium ecclesiarum idem est baptismus, eadem eucharistia, eadem confirmatio, idem verbum Dei, idem sacerdotium, eadem poenitentiae, unctionis, matrimonii, et omnia sacramenta, eadem fides, spes, caritas, gratia, mors, vita, gloria, et una haec temporalis potentia uni tributa esset per verbum Dei, quod commune est omnibus.

Quare, ubicunque praedicatur verbum Dei et creditur, ibi est vera fides, petra ista immobilis; ubi autem fides, ibi ecclesia; ubi ecclesia, ibi sponsa Christi; ubi sponsa Christi, ibi omnia quae sunt sponsi. Ita fides omnia secum habet, quae ad fidem sequuntur, claves, sacramenta, potestatem, et omnia alia.

Quaero etiam: Si soli sunt Petro claves datae, et non universali ecclesiae, cur non vocantur claves Petri? cur non vocantur claves ecclesiae Romanae? Cur ipsemet pontifex in suis literis vocat eas claves sanctae matris ecclesiae? Aut enim haec vox communis totius ecclesiae iniuriam facit Romanae ecclesiae, in suo privilegio, sibi soli attrahenti claves: aut Romana ecclesia schisma quaerit, dicens: Ego sum Cephe, et toti ecclesiae rapit rem, quam ipsamet confitetur communem. Patet ergo testimonio omnium publico, non Petro, sed ecclesiae esse claves traditas, non Romanae, sed universali et cuilibet.

Praeter haec, vide, quam recte per petram intelligant potestatem. Nam cum potestas esse non possit, nisi ecclesia sit prius fundata, quae accipiat potestatem, quomodo ecclesia super potestatem, id est, prius aedificatur super posterius? Denique potestatem non per petram, sed per claves Christus

1) In ed. priore: parva sit.

intelligit, quas ecclesiae supra petram (id est fidem) prius aedificatae tradit, ut clare textus ordo probat. Vides ergo, quam ambitio exeaecet[1]) oculos mentis, ut clavium potestate non contenta, etiam ex petra fidei (quae est ecclesiae substantia) potestatem faciat[2]).

Quod autem hic Anacletus Romanam sedem primam vocat, et Alexandrinam secundam, et Antiochenam tertiam, se ipsum iterum redarguit, non solum, quia iste ordo iam diu mutatus est, verum etiam, quod sequitur hinc, aut Alexandrinam esse iure divino secundam, et Antiochenam tertiam, aut nec Romanam primam, quia eodem iure oportet esse primam, quo secundam et tertiam. At manifestum est, quod secundam et tertiam suo iure ordinat Romana, ergo et se ipsam primam suo iure ordinat.

Errat etiam in historia, quod Ignatium scribit constitutum a Petro episcopum Antiochiae sibi successorem, cum in ecclesiastica historia pateat, Enodium Petro, et Enodio Ignatium successisse. Ideo non est credibile, huius Canonis autorem esse Anacletum.

Iam audi iterum securum affirmatorem, id est, temerarium: Inter beatos apostolos, inquit, quaedam fuit discretio potestatis; et licet omnes essent apostoli, Petro tamen concessum est a Domino, et ipsi inter se voluerunt id ipsum, ut reliquis apostolis omnibus praeesset. Obsecro, quae fuit ista discretio potestatis? Numquid Petrus ordinavit apostolos? numquid misit eos? numquid confirmavit eos? Ubi legisti belua, quod a Domino concessum est Petro habere discretam potestatem ab aliis? quando hoc ipsi voluerunt?

Quin hic signa, duplex est primatus, honoris et potestatis. Quod Petrus primus fuit in ordine, nemo negat. Nam et inter cardinales, episcopos, sacerdotes, doctores, principes, etiamsi nullus alteri subiectus est, tamen necesse est, in conventu aliquem primo loco sedere, cum tamen nihil habeat

1) In edit. priore: excaecat. 2) In ed. Jen.: facit.

praecipere illis. Ita Petrum fatemur principem apostolorum, primum ecclesiae membrum, caput collegii apostolici, et alia, quae de eo S. Patres dixerunt. Ita videmus et Romanos pontifices semper fuisse honoratos, ut successores Petri, et primo loco habitos. Et in hoc recte et laudabiliter actum est, et agitur, agendumque est sine querela.

Alter autem primatus potestatis nunquam fuit Petro datus, quia quilibet apostolorum sine autoritate Petri praedicavit evangelium, episcopos et presbyteros ordinavit in locis suis. Omnes a solo Christo sunt aequaliter missi, et immediate. Hunc primatum isti honestissimi Canones ambiunt, et verbis Dei abuntur in hanc tyrannidem stabiliendam. Nolunt enim ullum episcopum in toto mundo fieri, nisi pallium et autoritatem Ro. pontificis habeat. Et ubi Petrus sese non extulit super apostolos, ibi unius apostoli successor, longe minor suo praedecessore (sicut episcopus apostolo), non contentus honoris primatu, omnium apostolorum successoribus vult dominari in potestate et violentia, [sed non etiam ipsi pascere etc.]

Hanc rationem invictam oppono omnibus, qui Romano pontifici adulantur super totius mundi dominio, et exspecto cum fiducia, quidnam contra possint movere, aut gannire. Qua simul fretus, tanquam certissima, et omnibus notissima veritate, cum fiducia proclamo: Quod Decreta, quaecunque aliter statuunt, non modo frigidissima sunt, sed etiam contraria divinae Scripturae, evangelio et Actibus, epistolis apostolorum. In quibus tam crebre, tam aperte, apostolorum aequalis, et in mundo diversa commissa provincia describitur, ut ego non possim satis admirari, esse potuisse unquam tam temerarios adulatores, qui contra haec fulmina Scripturae fumum suum terrenum levare auderent, hoc successori Petri episcopo arrogantes, quod nec apostolo Petro praedecessori unquam permissum est. Nec tamen mirarer, si id solum arrogarent, nec hoc quererer, sed quod huic arrogantiae repugnantes Scripturas maluerint corrumpere, quam repug-

nantibus temporalem hunc potestatis primatum cedere.

Addo ad haec, quod nec in hoc recte et evangelice fit a Romanis pontificibus, quod episcopos e Romana ecclesia propagatos, id est, ecclesiam Latinam sic administrant, ut soli ipsi ordinent et confirment episcopos omnes. In hoc enim non Christo, sed sibi ecclesias Christi videntur arrogare, cum apostoli Pauli exemplo deberent etiam aliis committere constitutionem episcoporum, videlicet archiepiscopis et vicinis. Deberent ergo illos Deo committere, et nequaquam cogere, ut pro novo episcopo ad Urbem mitterent. Habet enim hoc speciem non levem avaritiae et tyrannidis, qua dominentur fidei eorum, quod Paulus noluit in Corinthios sibi usurpare. Sufficeret enim semel episcopum dedisse, et deinceps eos gratiae Dei commendatos propagationi propriae[1]) eos relinquere, aut solummodo curam gerere, ne a fide degenerarent, sicut apostolus in Galatis monstravit exemplum. Nunc videmus praetextu huius beneficii et primatus omnium episcopatus et sacerdotia in voraginem Romanae avaritiae rapi, tot Simoniae impudentissimae monstris hoc uno operculo tectis.

Sequitur:

Et Cephas, id est, caput et principium teneret apostolatus. Vel hic locus ostendit, magis affectu potestatis, quam veritatis studio hunc primatum quaesitum. Quomodo enim tot falsis argumentis uterentur, si semel et solidam haberent causam? multis autem eget mendacium, ut verum appareat. Itaque tam inscius est iste scenicus et poeticus Anacletus, ut Cepham caput interpretetur contra evidentissimum et apostolicum testimonium Iohannis apostoli, qui dicit Iohan. 1: Intuitus eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Johanna, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Pudet me, quod super hoc errore crassissimo tantum negotium struitur, in quo simul indiligentes se fuisse evangelii

1) In ed. priore: proprie.

lectores, ideo non mirum, quod et falsos intellectores se ostendunt. Melius Leo supra petram, soliditatem intelligens, vocabulum Cephe bene novit: at hic nec evangelium, nec Canones recte intelligit.

Est autem Cephe, teste Hieronymo, syrum vocabulum, significans soliditatem, quam Graecus petrum vel petram, id est, saxum vel rupem firmam transtulit. At noster nugator [1]) κεφαλὴν graece pro cepha syriace accepit, et tamen inter sacros Canones vel primus habetur. Nam in Decretalibus, quas Gregorius IX et Bonifacius VIII congesserunt, huic Canoni suisque similibus autoritas tanta tribuitur, ut vix una sit, quae non totum hunc spiret. Praetereo, quod deinceps hanc formam successoribus traditam fabulatur, servandum a ceteris episcopis, omnino aliud nihil, quam ambitiosissimum spirans affectum.

Sequitur pulchra similitudo:

Et non solum in novo Testamento est constitutum, sed etiam in veteri fuit, sicut scriptum est: Moses et Aaron in sacerdotibus eius, id est, primi inter eos fuerunt.

Quid audio? quam non frustra hos canones lego, quam egregie disco Sripturas intelligere. Primum, qui unum solum summum sacerdotem in veteri Lege novi, nunc didici duos fuisse primos. Secundo, etiam grammaticam novam vide, in sacerdotibus eius, idem est, quod primi inter eos fuerunt, cum hucusque hoc versu Psalmi intellexerim nihil aliud dici, quam Mosen et Aaron sacerdotes, vel de numero sacerdotum fuisse, sicut Samuel inter invocantes nomen eius, nihil de primitate vel [2]) cogitans. Tertium documentum, quod summus sacerdos veteris Legis fuerit figura Romani pontificis. Apostolus enim ad Ebraeos *) me mirum in modum decepit cum universis ecclesiae doctoribus, docens, non Romanum pontificem, sed Christum

---

1) In ed. priore: noster hic nugator. 2) In ed. Jen. et Wittenb.: ulla.

*) Ebrae. 7.

solum fuisse per summum et unum pontificem significatum.

Ut hoc omittam, quod illis omnia in figura contigisse scimus, et in novo Testamento figuram ille denuo revocat, ut similis figura utriusque Testamenti, nihil iam utrumque ab utroque differens. Uror ego, divinas literas ab his porcis tam impudenter conculcari, praesertim sub nomine Romani pontificis et Romanae ecclesiae.

Quid autem hoc est, quod duos primos sacerdotes in veteri Testamento statuit, magno sui primatus detrimento? Imitare quod dicis (et si falsum) stet similitudo, et da etiam nunc duos primos. Quomodo unum primum probabis per duos primos? Vides ergo hos homines eos fuisse, qui simplicitate fidei nostrae abusi ausi sunt statuere, quidquid vel somniare potuerunt.

In fine concludit et eadem dexteritate Romanam ecclesiam cardinem vocat, in quo omnes ecclesiae reguntur, domino disponente: et tandem sit finis hic. Nam ceteri Canones, qui eadem spirant, horum nimirum influxu infecti sic spirant.

Non possum autem omittere, quin et Decretalem vel unam adducam, ut appareat, quid prosit ecclesias regere, et Scripturas sacras non intelligere. Sunt enim et Decretales quam plurimae frigidissimae, hae[1]) maximae, quae maxime sunt in usu. Transeo illam de constitutione, c. Translato, quam puto sic a me vindicatam antea, ut necesse non sit repetere. Assumo onus illud c. Significasti de elect., ubi archiepiscopus Panormitanus cum rege et regno Siciliae iustissime mirati, quod pallium accepturus exigeretur iuramentum, et ubi pulchra modestia contra hanc infelicissimam exactionem adduceret praeceptum Christi et statuta conciliorum, talem accepit responsionem et interpretationem Scripturae sanctae a Paschale Romano pontifice, [hoc est, a notariis Romanis].

Mirentur, inquit, Dominum nostrum Iesum Chri-

1) In ed. priore: eae.

stum, qui cum ovium suarum curam Petro committeret, conditionem apposuit, dicens: Si diligis me, pasce oves meas etc. Adeo perculsi sunt Papae et Romanae curiae proceres unius huius episcopi interrogatione, ut, quid responderent, non invenirent, donec Spiritus Domini eos huc rotaret, ubi omnibus ostenderent, in lege Domini nec voluntatem, nec meditationem eis fuisse. Agam interim partes archiepiscopi.

Si exemplum Christi placet, et valet apud te, o Paschalis, cur non imitaris? Si non placet, cur adducis, cur tu quoque non contentus quaerere, an diligat Christum, sine iuramento committis oves Christi? Cum placeat exemplum, cur non sufficit et conditio? An melior et sanctior est conditio iuramenti quam amoris? An plura speras eum facturum, qui coactus iurat, quam qui sponte amat? Christus solvit Petrum a lege et a coactione voti et juramenti, solam libertatis et caritatis in eo quaerit fidem. Et tu libertatem tollens, lege iuramenti cogis? Ubi est exemplum Christi? ubi conditionis similitudo? Est per verbum, diligere, intelligendum iuramentum?

Numquid Christus a Petro iuramentum exegit pro Romana ecclesia? Quid hoc ad oves Christi, quod tibi iuratur et ecclesiae tuae? Tuae sunt oves, an Christi? At tu, optime Pater, an Christum diligat, prorsus nihil curas, sordet haec tibi, ut vilissima conditio, tibi ut fidelis sit, iuramento adstringis; adhuc stat interrogatio archiepiccopi, non satisfecisti.

Adhuc quaeritur: Quo iure hanc fidelitatem extorqueas? Tua responsio profundius te mergit et capit. Deinde, cui, quaeso, tu iuras fidelitatem? Cur facis et imponis alteri onus, quod digito non vis movere, contra et caritatem et legem naturae?

Deinde, adhuc quaestio etiam illa stat: Cur praecedentes pontifices non exegerunt iuramentum? Cur alii non praestiterunt? unde nova ista exactio? Vis dicam? Ex malae fidei possessa potestate conscientia metuit, iustitia non suffragatur. Ideo quaeritur utcunque solatium et firmamentum.

Itaque hodie pontificari non licet, nisi iures

Romano pontifici fidelitatem. Jurata autem fidelitate mox dignus es pontificari, sive diligas, sive pascas, has enim conditiones Christus requirat, quid de iis nostro seculo? nec hoc curetur, an sanctus doctusque sit, an minus? solum sit servus Rom. ecclesiae. Non licet Christo libertatis magistro servire, nisi primum fias iuratum mancipium Rom. curiae. Satis est ab exemplo Christi didicisse, quamlibet conditionem fratribus etiam iniquissimam imponere pro libito, ipsam vero Christi conditionem ne syllaba quidem meminisse.

Sed responde adhuc semel, Paschalis, tuo te iudicio peto. Si Christus conditionem ibi posuit, ut dicis, iam tuo ore definimus, nullum esse Romanum pontificem, nisi diligat ac pascat, quia pactum et commissio conditionalis, si conditio non stet, non valet. Tuo ergo enthymemate utar. Archiepiscopus Panormitanus sine conditione iuramenti praestiti in facto non est episcopus. Ergo nec tu Papa, nisi in facto primum praestes conditionem amoris et pascuae. Quae si vera sunt, iam in sexcentis annis non habuimus Papam. Nullus enim docuit nos verbum Dei. Nec sufficit, quod promittas te amaturum, quia tibi non sufficit promissio iuraturi, sed sicut tu a fratre exigis conditionem in facto, ita nos nomine Christi maiorem hanc conditionem exigimus in facto, aut tua autoritate Papam negamus.

Quid hic facies? vides ergo, quam impatiens sit Scriptura corruptionis, quam vanos ostendat eos, qui se maculant. Noluit Paschalis vinci interrogatione, nec male egisse videri, et ignarus se ipsum toto pontificatu indignum redarguit, dumque festucam fratri eruit, trabes suas nobis ostendit. Ista ergo est[1]) pastura, quod Romani[2]) omnia sibi inflectunt, omnibus omnia imponunt, omnibus se subtrahunt, et, quod atrocius est, non ad Christum, sed ad se ipsos nos cogunt, non exigunt conditionem,

1) In ed. priore: est ergo. 2) In ed. Jen. et Witt. additum legitur: pontifices.

qua Christi libertatem promittamus, sed qua sibi servitutem iuremus. Quae autem maior miseria ecclesiae, quam non amore, sed vi conglutinari? pontifices non benevolentia, sed potestate imperare? subditos non amore, sed odio et timore coactos servire?

Sed sequitur digna applicatio similitudinis:

Si conscientiarum factor et cognitor secretorum conditione hac usus est, nec semel tantum, sed et secundo, et usque ad contristationem, qua nos oportet sollicitudine tantam ecclesiae praelationem imponere fratribus, quorum conscientias non videmus?

Nec mirum certe, quia Petrus, Paulus et alii apostoli non erant tam solliciti, tanta sollicitudine, quanta nunc sunt Romani[1]). Deinde, quia cognoverunt forte conscientias illorum, quos sacerdotes constituebant, nec exemplum Christi *) adeo curaverunt. Nonne hoc est se ipsum ridere? Sed nec Christus, cuius oves sunt propriae, licet pro eis se traderet, non tamen fuit tam sollicitus, ut iuramentum a Petro exigeret, sed velut dormitans dilectionem tantummodo, rem sane levissimam, exegit. Quandoquidem, nisi iuramentum Paschalis caritati praeponeret, sine dubio exemplo Christi contentus esset, nec se oportere magis sollicitum esse quereretur, quam Christum ipsum, [qui et Iudam praeposuit ovibus pascendis, quem malum esse novit, atque id sine conditione]. Vides enim, ut arguit a minori: Christus exegit, quanto magis nos. Quasi vero hoc aliquid ad rem pertineat, quod Christus conscientias novit, Romanus pontifex non novit, cum Christus exemplum in hoc omnibus praebuerit imitandum. Denique et nos non novimus conscientias Romani pontificis, iuret ergo et nobis conditionem, Christi salutem[2]).

Iterum quaero: Si ignorantia conscientiarum sola est causa exigendi iuramenti, cur non cogis,

---

1) Ibid. add.: pontifices 2) In ed. priore et in Jen.: saltem.
*) Johan. 10.

ut iuret se recte iurasse, idque sine fine, cum in nullo iuramento conscientiam eius noscas, rectene iuret, an secus? Si autem ignorantia ista conscientiae non movet ad exactionem iuramenti, qua fronte ignorantiam conscientiarum pro causa adducis? Quae est ista mirabilis in uno homine super eodem homine patientia et impatientia ignoratae[1]) conscientiae? Si accepto iuramento tantam administrationem ei cedis: cur non, quod levius erat, iuramentum [ei] cedis? An putas, quod maior res sit iuramentum tibi praestitum, quam tantae ecclesiae administratio?

Ad haec, ignorata conscientia debuit te quam tutissimum facere ad imponendam praelationem, ut eo magis relinqueres iuramentum, quo minus conscientias nosti, ne forte ad periurium eum cogeres. Gaudendum tibi fuit, hanc tibi a Christo relictam libertatem, ut possis eis oves committere, quorum corda non nosti. Nunc per iuramentum secreta exploras, aut in periculum fratrem adducis, quorum utrumque gravissimum est: idque sine causa, nec propter Deum, sed propter fidelitatem Romanae ecclesiae.

Demum, si ignorantia est causa iuramenti, sequitur, si scires conscientiam, male te exegisse iuramentum. At cum quisque de quolibet debeat optima praesumere, et caritatis sit omnia credere, haec ipsa fides de fratris bonitate certior est omni scientia, quod etiamsi scires, diu scire non possis, credere autem semper possis. Ultimo, numquid post iuramentum nosti eius conscientiam? Cur ergo non toto tempore tibi iurat, qui toto tempore causas iuramenti tibi praestat?

Haec dixi, ut videamus, quid sit verbo Dei nolle cedere, et Scripturas suo sensui aptare. Quomodo ego[2]) sperem apud Romanos pontifices esse ius interpretandae Scripturae, qui tam manifeste Scripturas in alieno sensu tractant? Vel, quid non obtineant in terra Romani[3])? quid non audeant eorum nomine

1) In ed. Jen.: ignorantiae. 2) In ed. Jen. et Wittenb.: ergo. 3) Ibid. additum: pontifices.

adulatores, si haec persuasio eorum nos ceperit et everterit, non licere scilicet eorum dicta cum iudicio legere, et eis solis interpretandae Scripturae iura concessa esse. Tunc enim (ut Augustini verbo utar)[1] vere sine periculo primatus huius in ecclesia luditur, sed mirum, si non Deo et nobis illuditur. Absit, absit ista plus quam Babylonica captivitas.

Sequitur nunc oppositorum dissolutio:

Aiunt, omne iusiurandum a Domino in evangelio esse probibitum, nec ab apostolis post Dominum, nec in conciliis inveniri posse statutum.

His ictibus insuperabilibus prostratus quid dicat, audiamus. Quid est ergo, quod Dominus subsequenter ait*): Quod amplius est, a malo est? hoc enim amplius, ut exigamus malum, nos illo permittente compellit. Quod Christus prohibet et negat, hic affirmat et praecipit. Christus dicit: Quod amplius est, a malo est, id est, non debet fieri. Loquitur enim de pronitate iurandi, sine necessitate fratris, hoc est, de libidine iurandi, sicut mulierem concupiscere prohibuit, qui tamen debitum coniugibus reddendum non prohibuit. Ita libidinem iurandi, non iuramentum debitum prohibuit. Hic dicit, hoc amplius cogit nos, id est, fieri omnino oportet. Sed audiamus hoc malum, quod nullus in verbis evangelii cogitavit unquam.

Nonne malum est, inquit, ab ecclesiae unitate et a sedis apostolicae obedientia resilire, et contra canonum statuta prorumpere, quod multi etiam post praestitum sacramentum praesumpserunt? Ego putabam, quod hoc malum esset interpretaturus, non diligere Christum, non pascere oves, et harum sollicitudine exemplo Christi torqueri ad iuramenti exactionem. Verum, haec Christus a Petro requirat, hodie curandum, ne ab obedientia sedis apostolicae resiliant episcopi.

---

[1]) In edit. priore: abutar.

*) Matth. 5.

Tunc ego, episcopus meus nondum quidquam illorum malorum fecit, ut quid ergo exigis iuramentum? An quod ignoras eum non facturum? Cur non in omni praecepto Dei exigis iuramentum? cur hic te non compellit malum? an non est malum a praeceptis Dei resilire? Quin ecclesiam reples, nonnisi iuramentis. Si autem in Dei praeceptis tam patiens es, ut te tot mala, quae in prospectu dominantur, etiam in domesticis tuis ad iuramentum non compellunt, quomodo in tuis praeceptis mala, nec praesentia, nec forte unquam futura, te compellunt? Nonne perspicuum est[1]), quod amor sui, quo magis sese venustat[2]), magis se ipsum prodit? Prorsus nulla reliqua est ratio, quin si in tuis praeceptis iuramenta exigas pro tuo commodo, multo magis exigas pro Dei commodo, aut si hic non facis, non sine culpa ibi facis.

Habes ergo malum, quod Romani[3]) in evangelio intelligunt, quod est suspicio mala de fratribus bonis, nam transgressiones mandatorum Dei, an malae sint, alii viderint. O oculus ambitionis et avaritiae.

Sequitur:

Hoc nimirum malo ac necessitate compellimur iuramentum pro fide, pro obedientia, pro unitate requirere. Num quid etiam pro fide Christi, pro obedientia Dei, pro unitate fratrum? Non, sed hoc unum ecclesiae[4]) bonum et necessarium est, ut Roma secure dominetur, et ceterae omnes serviant captivitatem.

Proinde Christiani in India adhuc magno malo laborant, ita suspicio pessima de optimis fratribus est causa exigendi iuramenti, quam tamen non habent in praeceptis Dei, in quibus praesumunt omnia servari.

---

[1]) In ed. orig. additum legitur: fit. [2]) In ed. Jen. et Witt.: ornat. [3]) Ibid. additum est: pontifices. [4]) In edit. priore: verbum ecclesiae.

Etiam hic unitatem ecclesiae, fidem et obedientiam Romanae ecclesiae intelligit, non fidem, spem, caritatem, sacramenta, verbum, et cetera, quae eadem sunt, sed hoc singulare, quod nulli ecclesiae convenire volunt, nisi suae, et tamen unitatem vocant. Sola Romana ecclesia hoc habet hodie vel summum bonum, et tamen ceterae omnes in eo ipso conveniunt, quod non habent, et fiunt unum in re non communi, sed singularissima et uni homini tributa. Sic enim discenda sunt nova vocabula nostris temporibus in Scripturis et ecclesia Dei. Quanto rectius Cyprianus unitatem hanc caritatem intellexit, sicut et Christus rogavit, Johan. 17: Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus, unum, inquit, in nobis, non in ecclesia Romana.

In fine.

Aiunt in conciliis non inveniri statutum, quasi Romanae ecclesiae legem concilia[1]) ullam praefixerint, cum omnia concilia per Romanae ecclesiae autoritatem et facta sint, et robur acceperint. Et in eorum statutis patenter excipiatur Romani pontificis autoritas.

Quis haec ferat, quaeso? Numquid Nicenum concilium robur accepit, aut[2]) factum est autoritate Romanae ecclesiae? Numquid et multa alia per Augustinum et olim Cyprianum in Africa habita? Denique, etiamsi statuta exciperent Romanum pontificem, tamen ipse debet nolle excipi, pro aedificatione ecclesiae. Hic autem gloriatur se nemini quidquam debere, ut et Deus ei nihil debeat.

Ego sane archiepiscopo Panormitano non tam duro et fragoso plenoque contentionis et tumoris[3]) respondissem sermone, quo furor et odium suscitatur, sed dixissem: Sustine Frater interim, res magna

---

[1]) In ed. Jen. et Wittenb. deest: concilia. [2]) In ed. priore: an. [3]) Ibidem: timore; in ed. Jen.: rumoris.

est, tua solius gratia haec tam subito cassare, quae nos non statuimus. Sic enim pax et caritas aleretur, at ista Decretalis meram superbiam et praefractam fiduciam spirat[1]).

[Adiiciamus et alteram Decretalem, quo firmius probemus, non esse solis pontificibus Romanis ius interpretandi sacras literas, nec oportere captivos esse Christianos in eorum verba, sed cum libero iudició omnia eorum legenda.

De maioritate et obedientia c. solitae, ubi cum Imperator Constantinopolitanus obiecisset Romano pontifici verbum Petri: Subditi estote omni humanae creaturae etc., quo voluit patriarcham Constantinopolitanum sibi inferiorem facere, respondet Innocentius III. sive, quisquis fuerit, familiaris eius scriba, prorsus ignarus sacrarum literarum, dicens:

Verum, si personam loquentis, et eorum ad quos loquebatur, ac vim locutionis attendisses diligentius, talem scribentis non expressisses intellectum.

Vide, quaeso, pastorem hunc ovium Christi, qui interpretaturus verbum Dei parat personarum differentias afferre, cum verbum Dei nihil aeque impugnet, atque respectum personarum. Non est enim acceptio personarum apud Deum, sed quidquid praecipit, omnibus praecipit, magnis et par-

---

[1]) In editione priore hic ita pergit Lutherus: „Sunt praeter hanc et aliae quaedam, praesertim illa de maioritate et obedientia c. solitae adeo sine theologia, ut me misereat ecclesiae illius tantum in traditionibus hominum occupatae, ut purissimum sensum evangelii videre non permittatur. Sed abstineo hoc tempore sat habens ostendisse, cur ego me sufficienter honorasse videar Romanum Pontificem, si eius decreta tulero, non autem eorum sensum tanquam solum et verum secutus fuero, ne forte, si pluribus ea examinem, existimer studio delectationis tanti verticis dicta carpsisse. Nolo ea damnare, nolo etiam eis cogi contra Scripturae veritatem." — Reliqua quae sequuntur usque ad illa: Ad tertium, ad rationes, sunt addita in editione locupletata.

vis. Sed age, videamus, quam loquentis personam hic novus advehat Scripturae interpres.

Scribebat enim Apostolus subditis suis, et eos ad meritum humilitatis provocabat.

Sic habes loquentis personam, et eorum ad quos scripsit, id est, maioris et minoris, deinde vim locutionis, quae est provocatio ad meritum humilitatis. Haec ille.

Principio, quid novi, quaeso, haec affert interpretatio? Quis unquam praecipit aliis, aut docet alios, quam subditos suos? Quid ergo necessaria est distinctio personarum, ad intelligendum hunc solum locum Petri, prae ceteris eiusdem, et omnium doctorum scripturis? An in ceteris subditi docent maiores, discipuli magistrum, gentes apostolum? Verum, sic oportet loqui, ne taceant, qui vel pessimam causam tuentur, vel ignari sunt literarum sacrarum. Fallit autem hunc locutorem, quod verba Petri interim arbitratur esse iuris sui humani, in quibus aliquando maiores statuunt pro inferiorum salute, quae ipsos non tangunt. Atque hoc nimirum est, quod ex divino praecepto Petri nobis consilium facit, dicens, eum provocasse subditos ad humilitatem, videlicet non praecepisse, nec consuluisse, sed tanquam ad humilitatis supererogatum (ut vocant) meritum provocasse. Hanc scilicet vim in locutione Dei inveniunt pastores ovium, cum Petrus praecipiat, praeceptum divinum et necessarium addens: Sic est voluntas Dei.

Sequamur tamen sensum eius, qui est, hac locutionis vi distinctis personis, non Petrum, non successores eius, non rectores in ecclesia, sed subditos tantum provocari ad subiectionem. Videamus quid sequatur.

Primo, Petrus et pontifices sunt exempti a praecepto Dei, non decet eos obedire Deo, sed solos subditos. Et cum ius seu verbum divinum omnibus praefigatur, magnis et parvis, nullumque sinat exceptum, notarius tamen Papae potestatem habet excipere, quos volet. Ita vides, per Decre-

tales extingui evangelium, per verbum hominis tolli verbum Dei, et hoc monstrum adoramus Christiani in ecclesia Christi pro verbo Dei. Quis, quaeso, non uratur?

Quis autem ita insaniret alius, ut Petrum hanc subiectionem subditis imposuisse sua autoritate crederet, quo se ipse ab eodem praecepto eximeret? Hoc si fecit, aliud docuit verbo, et aliud monstravit exemplo, hoc est, destruxit quae docuit. An oportet subditos Petri et successoris[1]) esse subiectos Caesari, ipsos vero contrario exemplo idem eisdem dissuadere? An non Petrus fuit subditus potestatibus, sicut docuit? Non fuit Christus sub Caesare? Nonne omnes apostoli et Sancti? An Romano pontifici non licet provocari ad meritum humilitatis? Huic soli licet erigi in peccatum superbiae? Itaque aliud iam pontifices sunt, quam Christiani, quoniam lex Christianorum eos non ligat. Alio eunt ipsi, alio eorum subditi, alio pastores, alio oves, alio duces, alio greges, nova certe ratione ducendi, pascendi, regendi. Non iam dicant, venite, sed, ite, non praecedant, sed tantummodo dimittant populum in mandatis Dei.

Quod si in hoc loco ista sapientia valet, valebit et in omni alio praecepto Petri, ubi docet fidem Christi, evacuabiturque universa autoritas Petri, quia ubique dicetur: Hoc subditis praecepisse, non sibi nec successoribus, quandoquidem non nisi subditis loqui potuit. Dicamus ergo et hic: Si loquentis personam attendisses, et eorum ad quos loquitur, non ita exposuisses intellectum eius: quia loquitur subditis suis, et eos ad meritum fidei, spei et caritatis provocat, se ipsum et nos exemptos voluit. Et recte, sic enim hodie attendunt diligentissime Romani loquentis sui Petri personam, ut eis licere nihil eorum servare, quae ille locutus est, intelligant, ne Christo quidem credere, et Christianos esse ac vivere, ut reiecto verbo Christiano Petri

---

1) In ed. Jen. et Witt.: et non successores.

digni fiant hac Decretali Christiani: Qualis lex, talis et populus.

Ubi ergo manebit, quod in omnibus, quae docentur in sacris literis, oportet primos esse pontifices, et lucem mundi, ut videantur eorum opera ab hominibus? Quid, si subditi dicant: Aliud nec facere nec debere possumus, quam a pastoribus nostris fieri videmus? Ubi tunc manebit verbum Petri? ubi tunc eorum persona, ad quos loquitur? Quando subditi maiorem causam habent illud reiiciendi, eo ipso, quo vident, ipsum non modo non servari, sed etiam reiici ab iis, quorum exemplo vivere debent. Vix me contineo, ne Decretalem hanc impiissimam et perversissimam dicam blasphemiam.

Sed iam cognita et persona loquentis et audientis et vi locutionis, prosequamur, quomodo haec exsequatur:

Nam si per hoc, quod dixit, Subditi estote, sacerdotibus voluit iugum subiectionis imponere, et eius praelationis autoritatem auferre, quibus eos subiectos esse monebat, sequeretur ex hoc etiam, quod servus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, cum dicatur, omni humanae creaturae.

Quam amarum verbum, Subditi estote, unde et repetit, quam potest odiosius, appellans iugum subiectionis, contra autoritatem praelationis, et servi imperium velut querulans. Deinde, monebat (inquit) exhorrens praecepti vocabulum, aliud nihil spirans, quam ne cogatur subesse ulli hominum, sed ut liceat omnibus praeesse, aut saltem, ut consilium ex praecepto faciat.

Quale autem est inconveniens: Esse sacerdotem subiectum servo? Nonne Christus in medio omnium venit ministrari, et formam servi accepit? An haec provocatio ad meritum humilitatis non nisi ad subditos Christi pertinet, cuius Romani pontifices nolunt esse subditi? Christus iussit novissimo loco sedere, et Petrus omnes iubet insinuare humilitatem, et Paulus: Superiores invicem arbitrantes, et honore praevenientes, verum haec sub-

ditis suis dixerunt personae loquentium, et alia secutae sunt.

Quamquam de hac subiectione Petrus hoc loco non loquatur, quae mutua humilitate spiritus in Christianis regnat, sed de ea, qua subiiciebantur profanis magistratibus, praesidibus, iudicibus, quos potestas Romani imperii ordinaverat. Hanc enim constitutionem vocat Petrus creaturam humanam, quod per homines creentur ii magistratus. At hic decretalista nec vocabula Scripturae intelligit, et audet eam interpretari. Esse autem creaturam humanam (id quod dixi) potuisset intelligere (si tam sensum Petri, quam suam ambitionem quaesivisset) ex mox sequentibus, ubi Petrus distribuens per singula, quae in collectione dixerat, se ipsum exponit, Omni, inquam, creaturae, sive regi, sive ducibus, quasi dicat: Ideo dixi omni creaturae, et omnibus hominum ordinationibus subiici, ne qui vestrum se adversus minores praesides elevent, quasi tantummodo regi obtemperaturi, sed etiam missis ab eo, date, facite, servate, quae danda, facienda, servanda sunt; quomodo Roma. 13: Cui honorem, honorem; cui timorem, timorem; cui tributum, tributum.

Non ergo de creatura Dei loquitur, quam Innocentius in suis opinionibus cogitat, sed de creatura humana, ut verba expresse sonant, qualis non est servus, quem timet imperium accipere super sacerdotes, licet (iuxta evangelium) cuivis servo nos oporteat submitti, quin totum hoc verborum cahos Innocentii et nihil facit ad rem, et inscitiae suae duntaxat testimonia sunt.

Sequitur:

Quod autem sequitur, sive regi tanquam praecellenti, non negamus, quin praecellat imperator in temporalibus, illos duntaxat, qui ab eo suscipiunt temporalia.

Hic si quaeras, qua autoritate verbum Petri sic coartet, et quod omnibus dictum est, ad aliquos duntaxat depravator aptet, respondebit: Aliud nihil,

quam sic volumus, nostro verbo credi fas est, etiam plus quam expresso textui verborum Dei.

Primum, hic scriba laborat, ubi non urgetur, et fugit, nemine persequente, scilicet mala fide et conscientia vexatus. Petrus dicit, Regi subdi debere tanquam praecellenti, id est, qui sit primarius et plus quam duces ab eo missi. At decretalista vocabulo, praecellenti, male tactus, timens, ne praecellentiam sonet imperatoris super pontifices, anxie occurrit, et de praecellentia regis et pontificis longe extra sententiam Petri disputat, non advertens verbum Petri, qui non modo regi praecellenti, sed etiam ducibus ab eo missis obtemperare praecipit, imo omni creaturae humanae, de quibus nihil est sollicitus decretalista, quia verbum praecellentiae in ducibus et creatura humana non sonuit terribiliter in auribus eius. Breviter, ne dictionem unam quidem in Petri hac autoritate intelligit is, quisquis est, scriptorculus Romanus, et contendit tamen omnes oves Christi docere.

Sed sequamur eius fumum.

Dico, imperator in temporalibus omnibus praecellit, etiam sacris, idque iure divino, ut haec Petri verba cogunt, tamen, quia in arbitrio eius est, et sunt creaturae humanae, potest hanc praecellentiam ipse sponte vel retinere, vel dimittere, et in utroque habet ius divinum. Sic a Constantini tempore, non autoritate pontificum, sed imperatorum, creaturis humanis data est libertas, personis et rebus ecclesiasticorum, nec potest ad hoc ullus respondere aliud quod valeat. Unde, si imperator vel duces rursum haec revocent, quae sua autoritate donarunt, non potest eis resisti sine peccato et impietate. Quare nihil hic facit depravator, duntaxat eos imperatori subiiciens, qui temporalia ab eo suscipiunt, aperte et temere verbum Dei Petri discerpens.

A quo, rogo, habet ipse temporalia? A dia-

bolo, vel rapina? Et ubi est, quod supra dixit, personam loquentis attendendam, quod Petrus haec scripserit suis subditis? Qui sunt Petri subditi? An soli laici? Cur ergo omnes oves Christi sibi commissas in Petro iactat? Ergo omnes oves Christi, id est, omnes subditi Papae sive laici, sive clerici, ac per hoc et ipse dux ac pastor, et arietes gregis, subditi sunt imperatori et ducibus. Sic enim ipsiusmet decretalistae huius verba sibi collata cogunt. Aut ergo non nisi clerici sunt oves Christi, Petro commissi, aut clerici subditi sunt imperatori simul cum laicis, quia omnes Petro subditi subduntur a Petro imperatori et ducibus.

Sed pontifex in spiritualibus antecellit, quae tanto sunt digniora, quanto anima praestat corpori.

Et cur hic non additur: Duntaxat illos, qui spiritualia ab eo suscipiunt? Nempe, quod in temporalibus excellere vult, ne imperatori ulla parte cogatur subdi, quem Petrus in totum subdit imperatori: ita cogitur sacrum et tremendum verbum Dei postremo loco sedere, et nostris affectibus cedere. Sed dicito.

An Petrus ignorabat spiritualia praecellere temporalibus? Cur ergo se ipsum et omnes subiicit temporalibus administrationibus? Verum illud longe suavius. Subditi Petri et Papae sunt spirituales, ideo non subditi imperatori, ex quo sequitur, quod laici, quia spirituales non sunt, nec subditi Petri, non sint oves Christi, quia has omnes Petro subiecit. Cum autem Petrus (hoc autore decretalista) suis subditis haec scripserit, sequens erit, solos clericos debere, et nullos laicos, subesse imperatori, aut, quod maxime horrent, non omnes oves Christi per mundum sub Petro sunt, aut omnes subditos esse oportet aequaliter spirituales, si omnes oves et subditi sunt Petro, ac per hoc distinctio ista temporalium et spiritualium prorsus corruit.

Quid aliud mereatur, qui sacras literas humanis traditionibus tractare et contaminare audet, quam

ut in haec monstra confusionis et contradictionis ruat? Non ergo alii sunt subditi Papae et imperatoris, nisi quantum donavit imperatoris constitutio et creatura. Hoc verbo Petri*) et iure divino omnes subiicimur gladio et potestati mundanae, sicut et Rom. 13. et Tit. 3. scribitur: Omnis (inquit) anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non sine causa gladium portat, ministra Dei est, tibi in bonum. Credo, qui omnis anima dixit, nec animam pontificis, nec suam ipsius exceperit. Sed perpendamus singula, ut videamus Scripturae sacrae interpretationem Romanam hodiernam.

Si spiritualia temporalibus praecellunt, quanto anima corpori, ideoque spiritualia non licet subdi temporalibus, omnis autem homo habet animam, id est, spirituale, ergo nullus homo alteri subdatur, nec oves Christi Petro, cum Petrus sit homo sicut et illi. Paulus dicit: Omnis anima subdita sit, quae utique spiritualis est. An Christus**) non erat spiritualis, quando cum Petro solvit Caesari didrachmum? an pontifices excepit, quando dixit: Date quae Caesaris sunt Caesari.

At hoc syllogismo concludemus: Quod magis spirituale fuerit, praecellat minus spirituale, tum virgo sancta ancilla dominabitur impio pontifici, et pannosus mendicus imperatori. Obsecro, quae tandem hinc ludibria sequentur? Hoc sane verum, in verbo et sacramento tradendo (haec enim sunt spiritualia) pontifices sunt super omnes. Verum in temporalibus rebus, officiis, tributo, censu, vectigali, et omnibus oneribus temporalis reipublicae, prorsus pontifices et clerici sunt magistratibus subiecti iure divino, nec exempti nisi beneficio huius humanae creaturae.

Quod si dixerit: Spiritualia non intelligo personas ipsas, nam volumus omnes oves Christi nobis esse subiectas et spirituales, sed res ipsas spirituales, ut per temporalia res temporales, respon-

*) 1 Pet. 2. **) Matth. 17. et 22.

deo: Tuo laqueo te capio. Si imperatori tribuis temporalium omnium potestatem, cur ergo tua temporalia subtrahis, et non vis subdita? Et quod maius est, et inaestimabile monstrum, cur tu imperia, regna, dominia tenes, aufers, confers, transfers? Cur his te misces? Est hoc imperatori temporalia permittere, et tibi spiritualia servare?

Quid hic dicent omnes decretalistae, nisi quod tam ex verbis quam operibus suis cognoscuntur, ceu ex foliis et fructibus, se nescire, quid sit vel temporale, vel spirituale, imo amissis spiritualibus, solum temporalia amare, ut praecellentiam, opulentiam, voluptatem. Si enim imperator excellit in temporalibus, non debet ea spiritualis pontifex usurpare, sed subdita illi relinquere, tributum de eis pendere imperatori et ducibus, ac reipublicae temporali per illa servire, quoties fuerint requisiti.

Licet non simpliciter dictum fuerit: Subditi estote, sed additum fuit: propter Deum.

Quid hoc? An iterum consilium fiet ex praecepto: annon simpliciter persona loquentis attendenda est? an non simpliciter subditos suos Petrus*) provocavit ad humilitatem? Non simpliciter imperator praecellit in temporalibus? O miserum et anxium effugium, imo deploranda inscitia, quae nondum, quid propter Deum velit, accipit. Petri sensus planus est, ut statim se ipse exponit: Quia (inquit) sic est voluntas Dei, ideo scilicet propter Deum subdi debere, non quia illi mereantur magistratus, sed quia Deus ita voluit. At decretator forte conatur hoc verbo non necessariam esse subiectionem eiusmodi docere, quasi Petrus indebitos obsecrarit, meriti videlicet humilitatis causa. Vae tibi, qui verbum Dei saluberrimum tam audacter corrumpis, miserrime decretator.

Nec pure sit scriptum, Regi praecellenti, sed interpositum fuit, forsan non sine causa, tanquam.

Tot mendacium eget fucis, ut verum saltem videatur, quam misere torquetur hic fugax autor, ut

---

[1]) 1 Petr. 2.

Dei praeceptnm illudat. Si hoc, tanquam, minuit veritatem, vel regis, vel praecepti, cur superius non similiter dixit: Subditi estote tanquam omni humanae creaturae? Cur praecipit subdi sine tanquam? Cur non dixit: Estote tanquam subditi, simulantes subiectionem, sicut ille simulat regem, tanquam sit rex? Insulsior est ista glossa, quam ut mereatur refutari. Petrus vult, hoc tanquam rationalem esse coniunctionem, ostendens, quare sit subdendum, Quia, inquit, praecellit, et quia duces missi sunt ab eo; hoc est, ipsa praecellentia et potestas, quia Deo volente geritur, est causa, quare propter Deum subdi ei debeatis.

Quod autem sequitur: ad vindictam malorum, laudem vero bonorum, intelligendum non est, quod rex vel imperator super bonos et malos acceperit gladii potestatem, sed in eos solummodo, qui utentes gladio eius sunt iurisdictioni commissi.

O necessariam Romanae curiae et cleri licentiae impunitissimae glossam. Hic sane opus erat oculos intendere, hic ulcus tangebatur, sed frustra. Iterum, hic cum suo duntaxat prodit, verbum Dei generale torquens in partem populi Christi. Quare et nos eadem absurda, pro verbo Dei, contra vanitatem hanc reducamus. Et quaeramus: An omnes oves Christi sint Petro subditae? et an ad suos subditos haec scripserit? et an alii sint subditi Petri et regis? haec enim tria, necesse est, confiteatur vera, ut ex praedictis patet.

Quare, si suis subditis haec scripsit, et hi alii sunt a subditis imperatoris, gladii potestas, verbo Petri, solum super clericos, in vindictam malorum et laudem bonorum valebit, eruntque exempti omnes et soli laici; cur ergo contraria videmus fieri, adeo ut clericos tradant seculari foro, non nisi exutos clericatu? Sin omnes sunt subditi Petro, et ad omnes haec scripsit, qui sunt oves Christi, ergo vel clerici gladio exempti non sunt oves Christi, vel haec depravatio et distinctio verborum Petri prorsus impia et veritati adversa est.

Denique haec glossa id praestabit, ut iam nulla sit potestas gladii, quandoquidem pontifici totum orbem subiiciunt, subiecti vero ei non sunt sub imperatoris iurisdictione, nisi nova et humanitus [1]) instituta iurisdictio clericos solos eximat, ac laicos illic relinquat. Sed hoc non est verbum Petri exponere, qui omnes gladio subiicit, qui sibi subiecti sunt. Ita pugnant leges hominum cum lege Dei. Quare nullus est exemptus a potestate gladii, sive laicus, sive clerus, nisi quantum ipsa potestas gladii donavit ac permisit. Sicut olim haeretici tempore Augustini puniebantur potestate gladii, et etiam nunc per ignem. Quod nullo modo liceret fieri, si ecclesiastica iurisdictio esset iuris divini, ea scilicet, qua exempti sunt clerici a gladii potestate. Et sicut hodie habet clericalis status, melius esset, sublatis exemptionibus, rursum gladio subiici iuxta praeceptum Petri et Pauli omnes cleros, ut punirentur, tunc ecclesia melius haberet, timore gladii peccatis coercitis; nunc autem suis legibus impune aluntur in omne malum.

Potest autem potestas gladii clero gratuito concedere suum rigorem. Verum, si id nollet facere, non posset cogi, nec ullis pontificum decretis impediri. Non enim habent potestatem gladii coercendi, quem Deus dedit solus. Nec verum est, quod in manu Papae sit iubere gladium eximi, vel condi, libera est potestas gladii a Deo collata, sicut et supra dixit, quod in temporalibus eam habeat imperator, ubi in omnibus dicere debuit; adeo non potuit omnino negare, gladium non esse in sua manu.

Potuisses autem praerogativam sacerdotii ex eo potius intelligere, quod dictum est, non a quolibet, sed a Deo, non regi, sed sacerdoti, non de regia stirpe, sed de sacerdotali prosapia descendenti; de sacerdotibus videlicet, qui erant in Anatoth *): Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et dissipes, aedifices et plantes.

---

[1]) In ed. orig.: humanitas. *) Ierem. 1.

Quid hoc? An non est a Deo dictum, quod Petrus et Paulus dixerunt: Subditi estote? Non est sacerdotibus dictum, non est omnibus dictum, quando Paulus dicit: Omnis anima?

Quid si imperator dicat: Ego duos apostolos primos pro me habeo, quibus plus credendum est, quam Ieremiae, eo quod illi veritatem revelatam novi Testamenti, iste more prophetico occultatam locutus est? Ideo nihil probatur contra me. Quid hic dicetur? Sed adde, si haec vera sunt: Ergo Ieremias est summus pontifex, quandoquidem hunc eius titulum soli Rom. pontifices arrogant, quod constituti sunt super gentes et regna.

Igitur de propheta et opere prophetae locutus est Deus, nihil de praecellentia sacerdotali. Non est alia praecellentia in ecclesia, quam verbi ministerium, quod bene salvum manet, si sacerdotes in omnibus temporalibus subiecti sint potestati gladii, sicut fuit in Christo et apostolis, et primoribus episcopis.

Denique cur non evellit, dissipat, aedificat, plantat, si hoc ad se pertinere putat? Non sunt dignitatis et praecellentiae, sed laboris et officii verba, quae hic ponuntur. Et ubi fuit summus sacerdos in lege, si Ieremias hoc verbo, sacerdos, constituitur super gentes et regna, super quae ille non erat constitutus. Ubi est et illud quoque, quod pontificem in spiritualibus duntaxat praecellere dixit, partitus cum Caesare imperium, si super gentes et regna constitutus est, ad hunc sensum?

Praeterea nosse debueras, quod fecit Deus duo luminaria magna in firmamento coeli, luminare maius, ut praesset diei, et luminare minus, ut praeesset nocti, utrumque magnum, sed alterum maius. Ad firmamentum igitur coeli, id est, universalis ecclesiae, fecit Deus duo luminaria magna, id est, instituit duas dignitates, quae sunt pontificalis autoritas et regalis potestas, sed illa, quae praeest diebus, id est, spiritualibus, maior est, quae vero carnalibus, minor. •Et quanta est inter solem et lu-

nam, tanta inter pontifices et reges differentia cognoscitur[1]).

A quo cognoscitur? a glossa hoc textu dignissima, quae dicit, Papam quadragesies septies esse maiorem rege. Adeo certi sibi sunt de mensura utriusque magnitudinis, et solis et pontificis. Nisi quod hic magna quaestio oritur: Quomodo in veteri lege reges erant super pontifices, nisi tunc non fuisse ecclesiam, id est, firmamentum coeli, credendum sit, quando una ecclesia Dei est, ab origine mundi ad finem usque. Sed esto, ecclesiam Christianam intelligat, quid dicet? quis certiores nos faciet, sol novum an veterem sacerdotem significet? Siquidem allegoria dubia est, et nihil probat, imo qua ratione compescetur imperator, si suam potestatem dicat intelligi per solem maius lumen, ut cui subiecta per Pauli[2]) verbum sit omnis anima, quantumlibet spiritualis?

Quid? quod hac ratione sequitur, Iulium, Augustum, et alios gentiles imperatores fuisse in ecclesia, quia fuerunt minus lumen ecclesiae, a Deo factum? Et quod festivius est, Iulius et Augustus erant minus lumen, antequam fieret firmamentum, id est, ecclesia, imo antequam Christus nasceretur, caput et autor huius firmamenti, sed et universalis ecclesia diu fuit sine isto maiori luminari, et etiamnum est in Graecia et India; illi forte adhuc in tenebris sunt, licet in firmamento coeli sint.

Dolendum sane istis ludicris et nugis, verba Dei in res (ut putant) tam serias stabiliendas deformare. Facessant larvae, figura nihil probat. Deinde, allegoria horum verborum est haec: Sol est Christus, luna ecclesia, coeli apostoli, stellae Sancti. Potestas imperatoris nihil pertinet ad ecclesiam, non magis quam quaecunque res mundi.

Nobis autem commissae sunt oves Christi, in B. Petro, dicente Domino: Pasce oves meas, non

---

1) In ed Jen. et Witt.: agnoscitur. 2) In ed. orig. et Wittenb.: Petri.

distinguens inter has oves et alias, ut alienum a suo ovili demonstraret, qui Petrum et successores ipsius magistros non recognosceret et pastores.

Hoc sane necessarium erat addere, quo ambitio aperte ostenderetur. Quis autem hanc glossam accipiet? quo nervo firmabitur? quando dicis, non distinguens inter has et alias: Cuius oves Paulus pascebat et alii apostoli? suas? Cur non potius dicendum, quod non distinxerit inter Petrum et alios pastores, cum impossibile fuerit, ab uno Petro pasci omnes. Sin per alium potest pascere, quid referi et oves posse per alium audire? Ubi tunc erunt tam pastor quam oves? Siccine verbum Dei licet ludere?

Cur autem, qui hoc verbum, pasce, ad se solos pertinere putant, non eunt in Turcas? imo cur non in Bohemos saltem? Verum, quid hoc laboro? Cur non pavit hic Paschalis hunc decretalistam, et suam curiam, ut verba Christi recte intelligeret, pro animae cibo, et non tam misere contaminaret? An in Turcia et Bohemia non sunt animae pascendae? An solum pastas sibi credit commissas? Cur ergo Petrus, non contentus pastis a Christo ovibus, ipse per totum mundum pascendas et docendas quaesivit? Cur, inquam, pascere sibi usurpant, et tamen non faciunt? nisi quod cupiunt nos scire, quid intelligant per verbum, pascere, quoties illi ad se oves pertinere iactant, scilicet dominari, in otio tondere oves, meraque tyrannide in ecclesia praevalere?

Error itaque est, alienum esse ab ovili Christi, qui Petrum et successores ipsius non recognoscit pastores et magistros: primum, quod ipsi nec pascunt, nec regunt, alioqui iam omnes Christiani essent alieni a Christo, quod nullus eorum videat, etiamsi quam maxime velit, pastores et magistros Romanos pontifices. Vident autem eos, et recognoscunt dominantes et pompantes, et tamen hac recognitione non magis sunt de ovili Christi, sed paene eiiciuntur per vim, tam efficacia sunt eorum scandala. Deinde, quia satis est, Paulum, imo

quemvis sacerdotem recognoscere pastorem et magistrum, ubiubi fuerit. Hic enim pascit et regit, illi vero pastas solum tondent et mactant. Sed satis haec, ne videar studio reprehendendi haec moliri, cum aliud non quaeram, quam ut illis os obstruam, qui nobis Scripturarum intellectum liberrimum a Christo datum captivare audent in sensum et verbum hominum pontificum, volentes de verbis Dei iudicare secundum verbum hominum, cum contra verba hominum iudicanda sint secundum verbum Dei, quod iudicat omnia.

Ad tertium, ad rationes.

Ubi illud primum tractandum, quod Decreta, quibus primatus ecclesiae Romanae probari a me dicitur, dixi intra quadringentos annos nata, et contra hoc esse historias mille et centum annorum.

Primo sciebam haec offensura, et manifestissime omnium falsa videri omnibus. Certum est enim, esse Decretis Romanorum pontificum ante mille annos certatum pro hoc primatu.

Ego autem hoc spectavi, quod Romana ecclesia nunquam fuit, nec est, nec erit unquam super omnes totius orbis ecclesias, licet super plurimas sit. Nec enim fuit unquam super Graeciae, Africae, Asiae ecclesias, nec eorum episcopos confirmavit, sicut modo nostros confirmat, ut satis probant historiae. Deinde sunt sine dubio Christiani in Oriente, cum Christi regnum sit orbis terrarum, iuxta Psal. 2, et tamen episcopi eorum non instituuntur, non confirmantur e Roma, nec est necessarium.

Deinde ab hoc tempore coeperunt multiplicari leges et iura. Nam Gregorius IX, Bonifacius VIII, Clemens V. nisi consarcinassent, et alias recisas, alias additas epistolas scholis legendas ac docendas tradidissent, sine dubio tot maria glossarum, et infelicissimum iuris studium non essent. Delituissent autem tam Decreta, quam Decretales magno ecclesiae lucro, et Evangelii commodo, intra arcas Romani pontificis, nunc autem quae sit facies ec-

clesiae vigore istarum legum, plus satis[1]) videmus. Nec hoc satis, in dies augescunt eiusmodi libri, et tamen nihil faciunt, nisi quod plures animabus laqueos ponunt. Inde dispensationum, confessionalium, indultorum, exemptionum turpissimae nundinae. Inde episcopatuum, sacerdotiorum, officiorum, palliorum, annatarum rapinae, et venditiones impudentissimae. Inde censurae, minae, fulmina, vis, fraus, dolus, et infinita monstra, quorum nullum, aut saltem rarum esset, si epistolae eiusmodi, sicut oportuit, intra annales et regestas mansissent sepositae, et Evangelio in publico locum reliquissent.

Proinde traditiones Romanas nunquam ita sensit mundus, ut in annis istis quadringentis. Ideo totum eorum pondus, et omnem vim Gregorio IX tribuendum existimo, per quem velut natae sunt et ortae. Ab hoc[2]) enim usus eorum robur accepit et invaluit[3]), ut legibus istis et traditionibus ita sint omnium officia, statuta ecclesiae, ordines in unum cahos confusa, intra istos quadringentos annos, ut Babylone ipsa confusior sit hodierna ecclesia. Nemo in suo ordine incedit, quilibet sibi ex urbe legem emit, qua vivat, ille exemptus, iste privilegiatus, iste familiaris, iste officialis, iste nescioquo titulo, omnes libertatem quidlibet essendi, faciendi, audendi habent per has Romanas leges.

Nec Romae aliud curatur, quam ut hac ecclesiae summa calamitate roboretur potestas et dominatio sua in omni individuo suo sola. Et hunc ecclesiae occasum, si quando gemimus, si dolemus, si querulamur, haeretici sumus, irreverentes in Romanam ecclesiam sumus scandalosi, seditiosi, procaces sumus. Quia videlicet querulari non possumus, nisi Romani pontificis, tum iura, tum potestatem, imo tantas iniurias populi Dei simul angamus[4]). Nam hic fons est aut servandae aut perdendae ecclesiae. Cum autem hodie omnia sint

1) In edit. priore: satis plus. 2) Ibidem: abhinc. 3) Ibidem: invaluerunt. 4) In ed. priore et in Jenensi: tangamus.

in urbe inquinatissima et corruptissima, et agentibus impiissimis adulatoribus, de ipsis nihil liceat vel mutire, nisi quod portenta ista laudet, iustificet, glorificet. Quid mirum, si sub venerabili Romanae ecclesiae nomine tot mala inundaverint in omnem ecclesiam pleno impetu, et praecipiti, cui[1]) nemo resistere possit, gurgite.

Denique eo devenit legum Romanarum studium et Evangelii neglectus, ut necesse habuerint statuere in concilio novissimo, animam hominis esse immortalem. Quid, putas, hoc decretum indicat?

Itaque, unusquisque in suo sensu[2]) abundet, mihi Decretorum autores sunt, Gregorius IX, Bonifacius VIII, Clemens V et Extravagantium pontifices. Quod his agentibus, in publicum sparsa et praecepta sunt, et omnia stabilita. Quae si instar epistolarum Gregorii, Augustini, Hieronymi, Bernhardi, et aliorum, vel in bibliothecis, vel arcis, pro cuiusque arbitrio consulenda, citra ullum praeceptum relicta fuissent, felicior esset ecclesia. Nunc vero, quando summis articulis fidei aequantur, ab adulatoribus autem et praeferuntur, fructum illarum habemus, ordinis ecclesiastici confusionem, conscientiarum horrendas carnificinas, Evangelii ignorantiam, scelerum impunitissimam licentiam, adulatorum Romanensium odiosissimam tyrannidem, donec id meruerint, ut sub vasto coelo non sit nomen odiosius et graveolentius nomine Romanae curiae.

Ex his credo intelligi, me non fuisse tam crassae ignorantiae, ut nescirem longe ante quadringentos annos Decreta Romani pontificis nata. Alioquin quomodo certos quadringentos annos, et non plus aut minus potuissem recitare? quomodo iudicare, quod essent frigidissima? quomodo historias allegare? quomodo textum Scripturae contrarium asserere? nisi diligentissime omnia pervidissem et contulissem? Ex his indiciis volui nasuto lectori satisfactum, ut me non sine causa sic posuisse

---

1) In edit. priore: et cui. 2) Ibidem: in sensu suo.

cognosceret, nec ignorantia, sed de industria sic locutum fuisse, simul, ut [1]) insidiosae et adulatoriae propositioni Eccii per omnia par referrem[2]).

Qui cum adstruxisset, ante tempora Silvestri Romanam ecclesiam fuisse aliis superiorem, et ego persuasissimum haberem, Eccium non esse tam impudentem, ut publice mentiretur, nec tam ignarum historiarum, ut haec vera crederet, insidias suspicatus sum, ut qui morem sophistarum et lubricitatates istorum Proteorum probe callerem. Qui si volent, falsum facient verum, et verum mutent in falsum, cum interim in aliis eum loquendi rigorem exigant, ut nec verba Dei tuta coram eis sint. Proinde volui animosiorem, ac ante diem triumphabundum reddere, sicut ipse me formidabundum nisus est facere.

Cum ergo mihi satis esse potuerit, quod Scripturae sanctae autoritas mecum est, qua probatur primatus ecclesiasticus iure divino nullus esse, tamen, ne solus et solas Scripturas iactare videar, iam et aliorum sententias audiamus cum rationibus.

Primus est D. Hieronymus in Epistola ad Evagrium, sic scribens: Legimus in Isaia: Fatuus fatua loquitur. Audio quendam in tantam erupisse vecordiam, ut diacones[4]) presbyteris anteferat. Nam cum Apostolus perspicue doceat, eosdem esse presbyteros, quos episcopos, quid patiatur[3]) mensarum et viduarum minister, ut super eos tumidus se efferat, ad quorum preces corpus et sanguis Christi conficitur? Quaeris autoritatem? Audi testimonium: Paulus*) et Timotheus servi Iesu Christi, omnibus Sanctis, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconibus[4]).

Vis et aliud exemplum? In Act. apostolorum **) ad unius ecclesiae sacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite vobis et universo gregi, in quo

---

1) In ed. priore: quod. 2) Ibidem: par referre volui. 3) Ibidem: patitur. 4) In ed. Jen. et Witt.: diaçonos, diaconis.

*) Philipp. 1. **) Act. 20.

Spiritus sanctus posuit episcopos, et[1]) regatis ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Ac ne quos contentiose in una ecclesia plures fuisse episcopos contendat, audiat aliud testimonium*), in quo manifestissime comprobatur, eundem esse episcopum atque presbyterum: Propter hoc reliqui te Cretae, ut quae deerant corrigeres, et constitueres episcopos per civitates, sicut tibi mandavi, si quis est sine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem. Et ad Timoth.**): Noli negligere gratiam, quae data est tibi per prophetiam, et per impositionem manuum presbyterii. Sed et Petrus in epistola prima***): Presbyteros, qui in vobis sunt, precor ego conpresbyter et testis passionum Christi, et futurae, quae revelanda est, gloriae particeps, regite gregem Christi, et inspicite non ex necessitate, sed voluntarie[2]), iuxta Deum. Quod quide graece significantius dicitur Ἐπισκοποῦντες, unde et nomen episcopi tractum est.

Parva tibi videntur tantorum testimonia virorum? Clangat tuba evangelica, filius tonitrui, quem Iesus plurimum amavit, qui de pectore[3]) Salvatoris doctrinarum fluenta potavit: Presbyter electae dominae et filiis eius, quos ego diligo in veritate. Et alia epistola: Presbyter Gaio carissimo, quem ego in veritate diligo.

Quod autem postea unus electus est, qui ceteris praeponeretur, in remedium schismatis factum est, ne unusquisque ad se trahens ecclesiam Christi rumperet. Nam et Alexandriae a Marco evangelista usque ad Esdram[4]) et Dionysium episcopos presbyteri semper ex se unum eligebant, et in excelsiore gradu collocabant, quem episcopum nomi-

---

1) In ed. Jen. et Witt.: ut. 2) Ibid. voluntate. 3) In ed. orig.: pictore. 4) In ed. Jen. et Witt.: Heraclam.

*) Tit. 1. **) 1. Tim. 1. ***) 1. Pet. 5.

nabant. Quomodo si exercitus sibi imperatorem faciat, diaconi autem eligant de se, quem industrium noverint, et archidiaconum nuncupent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non facit? Nec altera Romanae urbis ecclesia, altera totius orbis aestimanda est. Et Galliae et Britanniae, nam et Africa, et Persis, et Oriens, et India, et omnes barbarae nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si autem autoritas quaeritur, orbis maior est urbe, ubicunque episcopus fuerit, sive Romae, sive Engubii[1]), sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriae, sive Thanis, eiusdem meriti est, et eiusdem sacerdotii, potentia divitiarum et humilitas[2]) paupertatis vel sublimiorem vel inferiorem facit. Ceterum omnes apostolorum successores sunt. Haec D. Hieronymus.

Nihil de mutatione temporum loquor, nihil de iure positivo. Hoc contendo: Si unus episcopus iure divino ceteris praefertur, manifeste hic Hieronymus haeresim docet, non solum ipse (nam ei non crederem), sed Petrus, Paulus, Iohannes, Lucas, quos inducit irrefragabiles autores. Quis, quaeso, his resistet? Cur adulator negat Romanum pontificem ceteris esse coepiscopum, cum primus Petrus se conpresbyterum appellet? Si successores sunt Petri, quid erubescunt titulum sui praedecessoris? Si nomen superbissimum sanctissimi, summi, maximi pontificis haereditant ex recentibus[3]), cur non nomen conpresbyteri et coepiscopi a primo? Obsecro, an Petrus, Paulus, Iohannes, Lucas, et omnes apostoli ignoraverunt, quid verbum Christi sibi voluerit[5]): Tu es Petrus, et: Tibi dabo claves, et: Pasce oves meas, [quod non exinde Petro primatum divinitus datum observarunt].

Si me omnino haereticum clamant, qui omnia quae volunt tribuo Romano Pontifici, solum, ne

1) Ibid.: Eugubii. 2) Ibid.: humilitatis, paupertatis. 3) Ibid.: recentioribus. 4) In ed. priore: quid verbum Christi voluit.

autoritate Scripturae, id est, mendaciter facere cogar, parcant S. Hieronymo tantis autoribus munito. Proclamat ille longe impudentius, episcopos potentia divitiarum et humilitate paupertatis invicem esse vel sublimiores vel inferiores. Ego consensu fidelium et decretis hominum id astruo. Cur non hunc irreverentem, blasphemum, seditiosum, bis septies comburunt haereticae pravitatis pravissimi inquisitores? Sinant me cum Hieronymo interim sapere, sinant cum Paulo, Petro, Iohanne, Luca sentire. Si hoc non est satis, age, comburant sua Decreta primum. Nam haec epistola recitatur in Decretis, dist. 93. c. legimus, legitur, auditur, docetur, approbatur haec ab universis in ecclesia Romana. Cur ego unus prohibeor dicere et sentire, quod ipsimet omnes dicunt, sentiunt, iubentque sentire?

Hieronymus non modo episcopos aequat inter se, sed et presbyteros episcopis comparat, alterum aetatis, alterum officii nomen esse pronuncians. Ego longe reverentius locutus nihil peto, nisi ut contra hanc veritatem non cogar Scripturas et verbum Dei illudere. Sit Romanus pontifex quidquid voluerit, modo autoritate Scripturae id non astruant, sed et Scripturas eorum sensui aptari patiar, modo ne hunc esse germanum et solum sensum contendant. Sat ergo est, quod frigidissimis Decretis primatus asseritur, qui ferventissimis Dei verbis negatur. Sed audiamus iterum eundem, in commentario super Epistolam ad Titum.

[D. Hieronymus in commentariis Epistolae ad Titum.]

Idem est ergo presbyter qui episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephe, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptisarat, suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur, ad quem omnis

ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur. Putat aliquis, non Scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum et presbyterum unum esse, et aliud aetatis, et aliud esse nomen officii, relegat Apostoli ad Philippenses *) verba, et cetera, quae supra in epistola ad Evagrium induxit. Et in fine: Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subiectos, ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispensationis divinae veritate presbyteris esse maiores, et in communi debere ecclesiam regere.

Vide ergo[1]), an propositio mea male vel bene dixerit, esse contra Scripturarum textum, Romanam ecclesiam esse aliis superiorem, cum etiam sit contra ipsa Decreta. Nam et haec B. Hieronymi verba recitantur distin. 95 c. Olim. Atque si non tibi[2]) approbarentur, tamen quia solidis pugnant divinae Scripturae**) armis, etiamsi totus mundus et angelus de coelo contradixerint, nihil dixerint. Atque ita satis puto et probatam nostram propositionem, et dissoluta omnia argumenta, quae vel fingi contraria possunt. Stat sententia[3]), non dispensationis divinae veritate, sed ecclesiae consuetudine episcopos esse maiores presbyteris.

Addo tertium Decretum eadem distin. 95 c. Episcopus, Episcopus in quolibet loco sedens stare presbyterum non patiatur. Et iterum alio c. Episcopus, Episcopus in ecclesia in consessu presbyterorum sublimior sedeat, intra domum vero collegam presbyterorum se esse cognoscat. Haec ibidem esse decreta concilii Carthaginensis quarti dicuntur, quae certe haeretica sunt, scandalosa et seditiosa (ut vocant), si episcopi iure divino presbyteris sublimiores sunt, quos esse collegas episcoporum statuunt, multo magis, si unus episcopus ceteris sublimior est. Deleant ergo primum sua De-

---

1) In editione priore: Haec ille. Vide ergo. 2) Ibidem: ibi. 3) Ibidem: sententia fixa.

*) Philipp. 1. **) Gal. 1.

creta, quae nos cogunt discere, ut quid damnant in nobis, quod ipsi nos docent.

Patet itaque re ipsa aequales episcopos inter se et presbyteros, solo usu et ecclesiae causa alium alii praeferendum. Ex quo ulterius sequitur: Si primatus Romani pontificis vergere incipiat in ecclesiae detrimentum, omnino tollendus est de ecclesia, quia humana iura et consuetudines pro ecclesia servire debent, non contra ecclesiam militare. Quod si non fiat, iam coram Deo traditio hominum irrita facit mandata Dei. Quare vide, quam tenui pendeat filo Romanorum adulatorum tyrannis, quae se ipsam autoritate divina conata stabilire, se ipsam penitus ea ratione subvertit.

Huc et Cyprianum voco, quem et B. Augustinus allegat lib. 2. c. 2. de Baptismo, dicentem: Neque enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habet omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium, tanquam ab alio iudicari non possit, quomodo nec ipse potest alterum iudicare, sed exspectemus universi iudicium Domini nostri Iesu Christi. Hic gloriosus Martyr palam confitetur tyrannidem esse, ab uno episcopo alios cogi ad obedientiam. At hanc tyrannidem, velut iustitiam, paene omnes Decretalium syllabae et statuunt et servant, tanquam divinam autoritatem. Deinde mirum est, quod B. Augustinus non redarguit Cyprianum a se allegatum, si sensit eum contra ius divinum loqui, sed potius cum eo sentit[1]), omnes scilicet esse episcopos aequales.

Sed videamus et alia.

Idem Cyprianus libro Epistolarum primo, epistola quarta ad Felicem presbyterum, probaturus divinis testimoniis, quod in potestate non episco-

1) In edit. priore: consentit.

porum, sed plebis maxime sit eligere aut recusare episcopos, dicit: Propter quod plebs obsequens dominicis praeceptis et Deum metuens a peccatore praeposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quando ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Quod et ipsum videmus de divina autoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, sicut in Numeris Mosi praecepit Dominus dicens: Prehende Aaron fratrem tuum et Eleazarum filium eius, et impones eos in montem coram omni synagoga, et exue Aaron stolam eius, et indue Eleazarum filium eius, et Aaron appositus moriatur illic. Coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit et ostendit ordinationes sacerdotales, non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe praesente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum [1]) merita praedicentur, et sit ordinatio iusta et legitima, quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata.

Quod postea secundum divina magisteria observatur in Act. apostolorum *), quando de ordinando in locum Iudae episcopo Petrus ad plebem loquitur: Surrexit, inquit, Petrus in medio discentium [2]), fuit autem turba in uno. Nec hoc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed in diaconorum ordinatione observasse apostolos animadvertimus, de quo et ipso in Act. apostolorum **) scriptum est: Et convocaverunt, inquit, illi duodecim totam plebem discipulorum, et dixerunt eis. Quod utique idcirco tam diligenter et caute convocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris ministerium, vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet.

---

1) In edit. orig.: malorum. 2) In ed. Jen. et Witt.: discipulorum.

*) Act. 1. **) Act. 6.

Propter quod diligenter de divina traditione et apostolica observatione servandum est et tenendum, quod apud nos quoque et fere provincias[1]) universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui praepositus ordinatur, episcopi eiusdem provinciae propinqui quique conveniant, et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit. Quod et apud vos factum videmus in Sabini nostri collegae ordinatione, ut de universae fraternitatis suffragio et de episcoporum, qui in praesentiam convenerant, qui de eo ad vos literas fecerant, iudicio episcopatus ei deferretur, et manus ei in locum Basilidis imponeretur.

Hunc ritum et[2]) per multas alias epistolas idem Cyprianus commemorat, semper suffragium populi et iudicium propinquorum episcoporum ita allegans, ut hanc ex Deo ordinationem esse cum fiducia pronunciet.

Qui ritus, quid sit ad eum, qui hodie ex Urbe petitur, in quo non modo exclusus est populus, sed nec sacerdotum electio satis est, aliis relinquo. Nec referre est necesse, quanto felicius hodie is ritus divinus servaretur, praesertim tot sacerdotibus malis regnantibus, et invito populo impositis. Nam videmus per Romanam curiam, per gratias suas exspectativas, passim in mundum etiam intrudi sacerdotes. Transeant haec. Hoc queror, quod hunc ritum sacratissimum et vetustum, iurique divino per omnia conformem, hi nostri haereticum et damnatum haberi volunt, prae ritu suo recentiore, cum certum omnibus sit, S. Nicolaum, S. Martinum, S. Augustinum, S. Ambrosium, omnesque priscos Patres eo modo fuisse ordinatos. Sit itaque ritus hodiernus, qualis esse potest, modo Romanum pontificem non iure divino id posse putemus, ne tot seculorum Sanctos et Martyres contra ius divinum egisse damnemus.

---

1) In ed. Jen. et Witt.: per provincias. 2) In ed. priore deest: et.

Gregorius I. lib. 4. Registro. Epistola. 32. licet per autoritates illas: Pasce oves meas, et: Tu es Petrus etc. Petro apostolorum principi totius ecclesiae curam a Domino commissam dicat, tamen in hac cura nullum episcopum ei successorem patitur. Sed nec Petrum apostolum universalem appellari dicit, scribens ita Mauricio Augusto de Iohanne Constantinopolitano: Cura totius ecclesiae et principatus Petro committitur, et tamen universalis apostolus non vocatur. Et vir sanctissimus, consacerdos meus, vocari universalis episcopus conatur. Exclamare compellor, o tempora, o mores. Et infra: Si nomen illud in ecclesia sibi quisquam arripit: universa ergo ecclesia (quod absit) a statu suo corruit, quando is, qui appellatur universalis, cadit. Sed absit a cordibus Christianorum nomen istud blasphemiae, in quo omnium sacerdotum honor adimitur, dum ab uno sibi dementer arrogatur.

Ecce habes, quod blasphemiae nomen sit, universalis episcopus. Quid putas, de nomine summi, maximi, sanctissimi dixisset?

Sequitur: Certe pro B. Petri apostolorum principis honore, per venerandam Chalcedonensem synodum, Romano pontifici oblatum est, sed nullus eorum unquam hoc singularitatis vocabulum assumpsit, nec uti consensit, ne, dum privatum aliquid daretur uni, honore debito privarentur sacerdotes universi.

Perspicuum est, hunc Gregorium, qui se cunctorum sacerdotum servum potius quam Dominum vocat, et servum servorum Dei, non credidisse solum Romanum pontificem Petri successorem esse, ut qui abhorreat princeps sacerdotum et episcoporum dici, cum illum principem apostolorum dicat.

Idem in sequenti epistola ad Constantiam eundem Iohannem Lucifero comparat, dicens: Quia illum videlicet imitatur, qui spretis sociali gaudio angelorum legionibus ad culmen conatus est singularitatis erumpere.

Idem Epistola 36. ad Eulogium Alexandrinum et Anastasium Antiochenum episcopos: Sicut novit

veneranda sanctitas vestra, per sanctam Chalcedonensem synodum, pontifici sedis apostolicae (cui Deo disponente deservio) hoc universitatis nomen oblatum est. Sed nullus unquam praedecessorum meorum hoc tam profano vocabulo uti consensit, quia videlicet, si unus patriarcha universalis dicitur, patriarcharum nomen ceteris derogatur. Sed absit hoc a Christiana mente, id sibi velle quempiam arripere, unde fratrum suorum honorem imminuere ex quantulacunque parte videatur. [Sed nonne, si ius divinum est primatus Papae, tam ipsi pontifices Romani haeretici fuerunt, quam concilium: illi, quod ius divinum non assumpserunt, sed conculcaverunt, hoc, quod obtulit, quae non erant sui iuris offerre.]

Et infra de eodem: Universa tentat sibi adscribere, et omnia [membra], quae soli uni capiti cohaerent (videlicet Christo), per elationem pompatici sermonis, eiusdem Christi sibi studet subiugare. Obsecro, quid mereretur, qui hodie sic loqueretur? hic Gregorius Romanus pontifex persequitur tanquam profanum, quod nostri statuunt, quasi sit ius divinum.

Et Epistol. 38. ad ipsummet Iohannem episcopum praedicta iterans et copiosius explicans dicit: Certe Paulus apostolus, cum audiret quosdam dicere: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephe, hanc dilacerationem corporis dominici, per quam membra eius aliis se capitibus quodammodo sociabant, vehementissime perhorrescens exclamavit et dixit: Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in Pauli nomine baptisati estis? Si ergo ille membra dominici corporis certis extra Christum quasi capitibus et ipsis quidem apostolis subiici particulariter evitavit: tu, quid Christo universalis sanctae Ecclesiae capiti in extremi iudicii es dicturus examine, qui cuncta eius membra tibimet conaris Universalis appellatione supponere? [At nonne et hoc summo impetu faciunt, et conantur, o Gregori, tui successores?]

Et infra, certe Petrus apostolus primum membrum sanctae et universalis ecclesiae est, Paulus,

Andreas, Iohannes, quid aliud, quam singularium sunt plebium capita, et tamen sub uno capite omnes sunt membra ecclesiae. Sed haec satis.

Audiamus iam ipsum caput omnium, quid super huius monarchiae statu definierit. Nam hic praescius futurorum quaestionem hanc primus omnium et dedita opera dissolvit, et tot adhuc seculis super ea certatur, quasi verba Christi fumus sint, et inanis fabula.

Dicitur itaque Luc. 22: Facta est autem contentio, quis eorum videretur esse maior, dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum[1]), et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur, vos autem non sic, sed qui maior est vestrum, fiat sicut minor: et qui praecessor est, sicut ministrator. (Et exemplum suum subiungit.) Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.

Vides, quod Christus aperte pronunciat esse reges gentium, non pontifices, qui volunt esse maiores. Et potestatem illam mundanam (id est, sine verbo et dilectione) prorsus damnat. Verum ego credo, quandoquidem ecclesiam necesse fuit semper a gentibus opprimi, ut Ezech. 4. dicit: In medio gentium posui eam, et Psal. 110[2]): Dominare in medio inimicorum tuorum: ideo quando desunt gentes aliae, ut Scriptura impleatur, in ecclesia reges gentiles fieri oportuisse, et potestate dominante super ecclesiam tyrannisare, diligendi et docendi officio ad alios translato. Item, Marci 10, ubi filii Zebedaei ad potestatem aspirarunt, ut unus ad dexteram et [alius] ad sinistram sederet, acceperunt sane responsum dignum, scilicet, ut calicem biberent, nec tamen certi, ubi sessuri essent. Hanc ambitionis infirmitatem quid mirum est in pontificibus quoque Romanis fuisse, quantumlibet sanctis, etiam martyribus, quando in apostolis eam Christus pertulit? Denique cum illi duo apostoli hac arro-

---

1) In ed. Jen. et Witt.: eis. 2) In ed. orig.: 109.

gantia ceteris indignationem commovissent, et iterum oriretur contentio de maioritate, Iesus convocans eos dixit eis: Scitis, quia ii, qui videntur gentibus principari, dominantur eis, et principes eorum habent potestatem eorum. Non autem ita est in vobis, sed quicunque voluerit fieri maior, erit vester minister, et quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus (iterum exemplum sui addit), nam et filius hominis non venit, ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et animam suam daret redemptionem pro multis. [Quis autem non videat, quod hoc ministerium nec pontifices, nec eorum adulatores quaerunt, sed potestatem solam? Quia Christum ministratorem arduum est imitari.]

Item eiusdem 9: Et venerunt Capernaum, qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant, siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum maior esset. Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus et omnium minister. Et accipiens puerum statuit eum in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis: Quisquis unum receperit in nomine meo, me recipit.

Eadem Lucas 9: Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset. At Iesus videns cogitationes cordis illorum apprehendit puerum, et statuit illum secus se, et ait illis: Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit, et quicunque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic maior est. Item Matth. 18: In illa hora accesserunt ad Iesum discipuli, dicentes: Quis, putas, maior est in regno coelorum? Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit: Quicunque humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic maior est in regno coelorum.

Nunc vide, quantis verbis, quot exemplis, quanta diligentia Christus praevenerit et prohibuerit ambitionem illam, quam tanto tumore iactant Decreta et Decretales, ac ita repetunt et inculcant,

ac si hoc sit pascere populum Christi, quod est potestatem iactare et ambire. [Non ergo potestas, sed servitus imponitur episcopis. Quis autem non libens patietur eos servire, si vellent.]

Unde meo iudicio, sicut apostoli usque ad finem vitae Christi contenderunt, nec tot exemplis et verbis Christi ab humana ista affectione temperarunt, et tamen nullum permisit obtinere primatum, donec omnes dispersi eum relinquerent, ita in ecclesia tot iam seculis contenditur de primatu prohibito, nec auditur Christus interim tot vocibus resistens, nec ulli obtinere permittens, donec forte et ipsi adveniente antichristo dispergantur, et Christum negent.

Nam apostoli primum haec pulchre servabant, quando Iacobum minorem episcopum Hierosolymis constituerunt, et Petrus, Iacobus ac Iohannes a se suos primatus reiecerunt. Post illos autem mox tam Christi quam apostolorum exemplo neglecto sine fine contendunt, non pro verbo, quo plus doceant, sed quo latius mandare, ligare, solvere, et lucrari queant, sic enim et nos infirmitates pontificum non sine multis scandalis ferre cogimur, propter Christum. [Si enim iuris divini erat primatus Petri, impiissime fecit una cum Iohanne et Iacobo, quod minorem Iacobum sibi episcopum praetulerunt in ecclesia Hierosolymitana, cuius omnes erant membra, unde et Paulus Galat. 2. Iacobum praefert Petro, in censendis columnis ecclesiae.]

Nunc ex historiis et rationibus.

Prima est ipsa Act. apostolorum, ubi Petrus aequalis scribitur ceteris apostolis, denique sui sermonis c. 15. confirmationem a Iacobo accepit. Deinde nullum apostolorum ipse ordinavit, nec ullus sub ipso fuit. Quomodo ergo successor Petri omnium apostolorum successores sub se habere potest, quid, quaeso, ad haec dici ab ullo potest? Item Matthiam nec ipse nec omnes simul ausi sunt in apostolum ordinare, sed ex Deo postularunt tan-

tum. [Quod est evidentissimum argumentum, nullum apostolorum alteri fuisse praelatum, sed a solo Deo quemlibet ceteris aequaliter vocatum et institutum.]

Secunda, Galat. 2. Antiochiae Petrus a Paulo reprehendebatur, in quo patet, Romanum pontificem subesse cuilibet melius sentienti: nec ideo verum esse aut bonum, quia ipse sic dicit aut facit, sed rationem reddere tenetur, imo non semper potest reddere, sed cum Petro aliquando errat.

Tertia, ecclesiastica historia lib. 5. Victor I. Romanus pontifex Asiae episcopos voluit excommunicare, redargutus autem est non a Paulo, sed ab Irenaeo Lugdunensi, et coercitus etiam a ceteris omnibus, monitus et iussus pacem habere, et ecclesiam non conturbare, quibus, sicut decuit, cessit. Item ibidem Anicetus quoque cessit Polycarpo, Smyrneo episcopo, nec eum cogere potuit in sua decreta. Item historia tripart. lib. 4. Iulius primus conatus prohibere, ne citra suam autoritatem concilium cogerent orientales episcopi, inaniter egit, quia nihil illi hoc curarunt et acutissime ei rescripserunt.

Quarta, Romanum pontificem esse omnibus superiorem humano decreto sancitum est, nempe Constantini IV, Graecorum imperatoris, ut scribit Platina in Benedicto 2., nec sic tamen observatum episcopis aliis.

Quinta, numquid Cyprianum et Augustinum, aliosque Africae episcopos confirmavit Papa, qui tamen de latina ecclesia erant? Numquid eorum concilia impedivit? aut conciliabula fuerunt, quia sine Romani pontificis autoritate gesta sunt, ut in eorum libris clare habetur.

Sexta, quando Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum, et alios Aegypti, Arabiae, Syriae, Asiae, totiusque Orientis episcopos instituit? Hi omnes ergo haeretici fuerunt? Absit.

Septima, nec hodie sub Romano pontifice sunt, qui in Perside, India, Schytia, totoque Oriente sunt. An putas nullos ibi esse Christianos? et regnum

Christi in Romam coactum, cuius sunt omnes fines terrae? Psal. 2. et 22[1]). An non sunt episcopi, quia non induunt vestes, non habent palatia, equos, aliasque pompas Romanas? Sufficit, quod verbum Dei docent, quod diligunt ac pascunt[2]). Quia sic nec apostolos confiteberis episcopos fuisse, si faciem rerum, non res ipsas contemplari coeperis. Imo eo meliores episcopi, quo a larvis facierum remotiores, et eo minus episcopi, quo propiores.

Octava, scribit Hieronymus de illustribus viris, quod Achatius episcopus Caesariensis, discipulus Eusebii Pamphili, imperante Constantio, Liberium Papam deposuerit, et Felicem constituerit. Item, Iohannem Chrysostomum non Romanus Pontifex, sed Theophilus Alexandrinus et Epiphanius, Cypri episcopi (ut in tripart.), deposuerunt. Idem Epiphanius Cypri minor episcopus Iohanne Hierosolymitano episcopo eundem excommunicavit, [et poenituit communicasse cum illo, ut D. Hieronymus scribit contra eundem]. Et si historias consideres, quomodo nunc imperatores Papam, nunc contra Papam imperatores, item Papa episcopos, et episcopi Papam mutarint, statuerint, deposuerint, credas te Iliada quandam videre, nec mirum, quia Christum non audierunt, ambitiones prohibentem, ideo toties colliduntur et turbantur[3]).

Nona, quid ad hoc dicemus[4])? Verane est illa sententia, quam tota ecclesia, omnia etiam Decreta, omnes doctores tenent, esse videlicet episcopos apostolorum successores ut dist. 21. in novo[5]). Si est falsa, quid iactatur tanta autoritate? Si vera, quomodo solus Romanus pontifex est successor unius apostoli Petri, et ceteri omnes Romani pontificis sunt subditi? Cur non et alii apostoli habent successores? Num fuerunt[6]) ceteri apostoli suc-

1) In ed. priore et in orig.: 21. 2) In edit. priore: diligant ac pascant. 3) In edit. priore haec addita leguntur: Poenituit communicasse cum illo, ut D. Hieronymus scribit contra eundem. 4) Ibid.: dicimus. 5) Ibid.: c. in novo. 6) Ibidem: Aut fuerunt.

cessores unius Petri? Cur ceteris apostolis aufertur sua gloria, et tribuitur soli Petro? Cur non quilibet episcopi habent, quod apostoli eorum habuerunt, cum Romanus habeat, quod Petrus suus praedecessor habuit? Muta ergo verbum, et dic: Quod episcopi sunt apostolorum successores, sed unus episcopus Romanus est unius apostoli successor. Ista ratio, fateor, nisi ego sum insensatior trunco, cogit, et omnium obstruit os, esse episcopos omnes aequales, et sicut Romanus pontifex a nemine ordinatur, ita quilibet per solam electionem sicut ipse ordinari debet, iure divino. Stat enim firma sententia, nullum apostolorum a Petro missum esse, sed omnes eadem a Christo Domino aequalia accepisse in suas sortes. Ergo eorum episcopi successores aequalia habent cum Romano Pontifice, excepta praerogativa honoris seu dignitatis, sicut Paulus ad Corinthios clare scribit: Quid enim minus feci a magnis apostolis?

Decima, responde, si Romanus pontifex praecepto Dei est Vicarius generalis in tota ecclesia, sequitur inevitabiliter peccare eos, imo esse haereticos, qui non sub eo fuerint. At tunc ecclesia tota primitiva, saltem usque ad quadringentos annos cum tot martyribus et Sanctis haeretici erunt. Obsecro, quid prodest tantam blasphemiam in ecclesia pro fumidae potestatis pompa statuere? Denique etiam S. Petrus erit haereticus, qui ante Romanam ecclesiam cum apostolis fuit Hierosolymis. Vincit me haec ratio invicta.

Undecima, si ulla ecclesia est prima et mater omnium, non est alia nisi Hierosolymitana, ut dixi supra. Quid enim faceret Roma, si haberet haec pro se, quae habet illa? Nempe, quod Isaias et Michaeas, et omnes prophetae*) pronunciarint, de Zion exituram legem Evangelii, et de Ierusalem verbum Domini. Item, quod Dominus ibi dedit gloriam in domo sua novissima, ut Haggeus dicit: Quod Christus ibi pontifex, apostoli autem velut

*) Esai. 2. Mich. 4. Hagg. 2.

presbyteri, quod Christus ibi oblatus Spiritum sanctum misit; et breviter, hinc in omnem terram exivit verbum Dei, hinc omnes ecclesiae. Nec est ullius tam impudens frons, qui possit negare hanc esse vere matrem ecclesiarum omnium, fontem, radicem ac matricem, etiam Romanae ecclesiae. [Unde lib. 9. tripar. cap. 14. episcopi in concilio Constantinopolitano congregati significant Damaso episcopo Romano inter cetera, quae ordinarant in hunc modum: In matre cunctarum ecclesiarum Hierosolymis constituta reverendissimum et Deo amabilem Cyrillum episcopum esse significamus, qui regulariter olim a provincialibus ordinatus etc. Hic claret matrem omnium ecclesiarum tunc habitam Hierosolymitanam, et concilium fuisse citra Romani pontificis autoritatem habitum, quod esset haereticum, si iure divino niteretur Romani episcopi potestas.] Si ergo haec non habet primatum, imo vix quintum ei dederunt, quanto minus Romana habet, quae est eius discipula? Dicat adversus haec aliquid qui potest.

Duodecima, concilium Nicenum, ut scribitur lib. 10 [1]) c. 6. hist. ecclesiast., statuit artic. 6. in hunc modum: Et apud Alexandriam, vel in urbe Roma, vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Aegypti, vel hic suburbanarum ecclesiarum sollicitudinem gerat. Responde: Hoc concilium omnium fere sacerrimum est. Et ecce, non modo non primatum et monarchiam Romano dat pontifici, sed ex vetusta consuetudine, non iure divino tribuit sollicitudinem Italicarum et suburbanarum ecclesiarum. Atque haec in propositione mea tetigi, quando dixi, quod contra frigidissima Decreta staret Decretum huius concilii.

Si ergo sum haereticus, age, tollant primum hoc concilium, cui me ipsa quoque Decreta tanquam Evangelio cogunt obedire, non possum duobus dominis servire contrariis.

Decima tertia [2]), idem Nicenum concilium sta-

---

1) In ed. Jen.: 16. 2) In edit. priore: tertia decima.

tuit, non a Romano episcopo omnes episcopos ordinari, sed a provincialibus episcopis, dicens: Et ut, si forte in ordinando episcopo, duo vel tres pro aliqua contentione dissentiant, reliquorum autoritas, et praecipue metropolitani, cum ceteris firmior habeatur. Obsecro, quid amplius facere debeo? Non satis est, quod Romano pontifici omnia, quae sibi arrogat, libens cedo[1]), debeo insuper probare, quod haec Decreta sunt contempta et irritata humano unius episcopi arbitrio?

Decima quarta[2]), idem Nicenum concilium episcopo Hierosolymitano, non Romano tribuit honoris primatum, dicens ibidem: Et ut episcopo Hierosolymorum antiquitus tradita honoris praerogativa servetur, manente nihilominus et metropolitani ipsius provinciae dignitate. Doce me, lector, quid faciendum sit, quando non satis est, me hodierno tempore confiteri, Rom. pontificem esse primum, nisi mentiar quoque et negem alium antiquitus fuisse primum, et tanti concilii autoritati resistam. [Denique in concilio Niceno primo loco sedisse scribitur Eustachius, Antiochenae ecclesiae episcopus, non Romanus, nec Legatus Rom. episcopi lib. 2. tripar. c. 5. quod esset intolerabile hodierno iuri Rom. Episcopi, nec tamen ideo haereticus fuit, aut Nicenum concilium contra ius divinum egit.]

Decima quinta, si Romana ecclesia est prima propter primum apostolum Petrum, eadem necessitate confitebimur, et Compostellanam ecclesiam esse secundam propter apostolum S. Iacobum, et Ephesinam tertiam propter apostolum tertium, Iohannem, et sic per ordinem apostolorum. At iste ordo, numquid servatur? Quo iure ergo solus Petrus primam facit ecclesiam, nisi humano? Cur ergo Constantinopolitana, quae nullum habet apostolum, praefertur secundo loco Compostellanae? Cur Alexandrina, quae et ipsa nullum habet apostolum, praefertur Ephesinae? Cur Antiochena sine

1) In ed. priore: credo. 2) Ibid.: quarta decima etc.

apostolo praefertur Edissenae, quae apostolum Thomam habet? Cur Hierosolymitana his omnibus quinto loco postponitur, quae Christum, Petrum, Iacobum, Iohannem, item Iacobum columnas, (ut Paulus Galat. 2. scribit) habuit, et universos discipulos? Vides, quam sit nulla ratio? quam Christus studiose huius primatus ambitionem praevenerit[1]), et causas eiusdem penitus confuderit?

Decima sexta, si ad solos Petri successores pertinet verbum Christi: Tu es Petrus, et Pasce oves, pari sequela concludetur: Solius Iohannis successores esse filios Mariae in cruce commendatos, solos plus ceteris dilectos, quia hunc solum in cruce allocutus matri commendavit. Ergo ab Ephesinis episcopis accipiunt ceteri, ut sint filii ecclesiae et Mariae. Item soli successores Iacobi et Iohannis essent filii tonitrui, et soli successores Iacobi minoris essent[2]) fratres Domini, et omnino omnium, ad quos Christus semel locutus est, successores haberent eadem iure divino. Quo quid vanius dici potest?

[Decima septima, si Papa esset iure divino super omnes fideles ecclesiae, nullus posset eum absolvere, nec confitentem audire. Quia quidquid iuris divini est, immutabile est, nec ulla ratione potest se alteri submittere, et potestatem super se pati, sine iuris divini iniuria. Non enim potest inferior superior fieri ullo pacto, nisi hominum arbitrio. Ius divinum stat fixum in eo quod est.]

In fine dico, me nescire, an Christiana fides pati possit, in[3]) terris aliud caput ecclesiae universalis statui, praeter Christum. Sunt, qui Christum in ecclesiam triumphantem reiiciunt, ut Romanum pontificem militantis ecclesiae caput constituant, contra expressum Evangelium Matth. ultimo: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Et illud Actor. 9: Saule Saule, quid me persequeris? Ideo enim regnum fidei ec-

---

1) In edit. priore: praevenit. 2) Ibidem: sint. 3) Ibid.: quod in . . . . statuitur.

clesia vocatur, quod rex noster non videtur, sed creditur, sicut 1. Corinth. 15. dicit: Oportet illum regnare, donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum, et tunc tradet regnum Deo et Patri. At hi regnum rerum praesentium faciunt, dum visibile caput erigunt. Nam et mortuo pontifice ecclesia non est sine capite, cur ergo vivo pontifice Christus non pro capite solus habetur? An vivo pontifice[1]) cedit, et mortuo succedit, velut quidam alternus pontifex, si autem et vivo pontifice caput est, ut quid duo capita in ecclesia statuimus?

C o n c l u d o.

Omnis sacerdos in articulo mortis et necessitatis est episcopus, est Papa, habens plenissimam plenitudinem potestatis super confitentem, ut tenet sententia communis totius ecclesiae, et ex B. Cypriani epistolis evidenter convincitur. Ergo nec Papa est episcopis, nec episcopus est superior presbyteris iure divino, tenet consequentia, quia ius divinum est immutabile tam in vita, quam in morte.

Finis[2]).

Si quid requiris amplius, alibi invenies.

Et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

---

1) In ed. priore: pontifici. 2) Ibidem in fine tantum legitur: Soli Deo gloria.

Tractatus Lutheri
de
ratione vivendi sacerdotum.

Lutherus mense Maio a. 1519 a Spalatino rogatus, ut sibi vitam sacerdotalem describeret, haec ei respondit die 16. eiusdem mensis: „Ceterum de sacerdotali, quod petis, vita describenda, cur a me petis, qui tam copiose habeas apostolum ad Titum et Timotheum disserentem in hanc rem.“ Quamquam vero hic non scripsit, se Spalatini precibus obsecuturum esse, tamen paulo post pauca de ratione vivendi sacerdotum composuisse videtur. Joannes Aurifaber, aulae Vinariensis concionator, primus ea a. 1556 in lucem edidit in tomo primo epistolarum R. P. D. Martini Lutheri p. 175 sqq., atque ibidem tradidit: hoc scriptum Lutheri in bibliotheca Johannis Grau pastoris Vinariensis inventum esse. Legitur hic Tractatus etiam in Lutheri epistolis a de Wettio editis (I, 271 sqq.), in Loescheri Reform. Actis III, 950 sqq. et germanice in Walchii edit. Opp. Lutheri T. XXI, p. 631 sqq. Nos textum reddidimus secundum Aurifabri librum.

Ratio vivendi
sacerdotum, Mart. Luthero autore.

I. De victu sacerdotum temperato.

Quicquid de prandio fuerit, coenam esse parcam et brevem corpori et animae prodest, sicut et

Horatius ait: Coena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba. Et Eccles. 31: Somnus sanitatis in homine parco, dormit usque mane, et anima ipsius non ipso delectabitur. Quare vere dicitur proverbio: Jucundae collationes vespertinae tristes faciunt matutinas. Denique serotinae fabellae et potationes destructum pectus et confusum caput faciunt, mane vero refertum omni gravedine, pituita et phlegmate. Quae mire impediunt sacerdotis officium tum orandi tum sacrificandi. Quare ut hic vigiles adversus id malum generalissimum, sero cogita, quod non poteris perdere vesperam, quin omnino vel prope perdideris et mane et totum diem sequentem. Experto crede, si non credideris experto, expertus olim credes.

II. De sacerdotum studio.

Vespere omnino aliquid ex sacris literis tecum in corde feras ad lectum, quo velut mundum animal ruminans suaviter obdormias: non sit autem multum, sed potius modicum, bene cogitatum atque intellectum, quod mane surgens velut reliquias serotinas reperias. Item in omni studio sacrarum literarum omnino de ingenio et labore desperandum est, sed cum timore et humilitate a Deo intellectum tibi petas. Idcirco cum codicem accedis, oculos et cordis et corporis primum in coelum eleves ad Christum, brevi suspirio eius gratiam implorando, quod idem saepius faciendum est inter legendum, sed ut dicas et cogites: Da, Domine, ut et haec recte intelligam, magis ut et faciam. Sed cave omnibus modis, ne ideo cupias studere sacra, ut velis tantummodo scire et intelligere (non enim credo te tam crassa Minerva esse, ut honorem, lucrum aut gloriam quaeras), imo nec ut velis alios docere: satis tibi tuta sit cogitatio, potest enim ibi occultissime latere kenodoxia, sed prorsus nihil quaeras nisi gloriam Dei, ita ut sic sis animatus: Ecce, optime Domine Jesu, si non est hoc studium in gloriam tuam, ergo ne facias me ad syllabam

intelligere: da autem mihi, quantum tibi videtur ad gloriam tuam in me peccatore.

III .De familiaritate.

Rara etiam et eadem brevis familiaritas prodest sacerdoti. Verissimum enim est id proverbium: Amici fures temporis. Quod si amici fures sunt temporis, quid erunt extranei et ignoti vel minus familiares? Verum in his prudentia summa tibi opus fuerit, ne scilicet nimium fugiens hominum convictum daemonum societates incidas: rursus, si nimium accedas, a porcis conculceris. Itaque si te vocaverit Deus (si necessarium fuerit servire, consulere, colloqui proximo, vel pro salute, aut alia necessitate ad id fueris quaesitus) prorsus lex et regula cuiuscunque instituti tui te retineat: caritati omnis lex debet cedere etiam orandi et sacrificandi, ubi vero non vocaris, nulli te ingeras, ne incipias... velle..... *) et animae tuae patiaris detrimentum.

IV. De oratione.

Memor esto te sacerdotem esse, id est, ministrum communem et publicum: ideoque non pro te tantum, quantum pro ovibus intente orabis, praesertim pro maioribus ecclesiae, scilicet pontificibus et rectoribus, quoniam illorum salus nostrum omnium est salus.

V. De sacrificio faciendo.

Non semper eris idoneus ad sacrificium, verum ut fias idoneus, aliquando tibi accedendum est non idoneo. Id facies, si cogitabis non propter te, sed propter alios, in peccatis constitutos, pro Christianorum necessitatibus tibi esse sacrificandum. Ideo quod pro te non faceres, facies pro illis: nec incipias cuiquam confidere, quia idoneus tibi visus fuerit.

*) Hic lacuna est in textu.

VI. De tota vita.

Sicut Tobias docuit filium suum, ut a Domino peteret, qui dirigeret vitam eius, ita et tu de te desperatus ora, ut gressus tuos ipse dirigat secundum eloquium suum. Quia sic dicit Hieremias: Scio, inquit, Domine, quia non est hominis via eius. Ante omnia vero summam mansuetudinem erga peccatores indue. Hoc enim sacerdoti necessarium est, ut nullum despiciat, sed illius peccata et miserias tua esse existima, sicut Christum vides nobis fecisse. —

VI Conciones

D. Martini Lutheri
a. 1519.

In editione Jenensi operum latinorum Lutheri quae sequuntur sex conciones anno 1519 adscriptae inveniuntur. Quae quamquam omnes a Luthero germanica lingua habitae et singulae primum germanica lingua separatim editae sunt, tamen nos quoque editionis Jenensis exemplum sequentes eas hic reddidimus, quoniam illae quum gravissimi sint momenti eodem fere tempore et germanica et latina lingua sunt divulgatae. In editione operum latinorum Lutheri Wittenbergensi, in qua temporum ordo minus accurate servatur, hi sermones duodecim adscripti sunt concionibus, „quas Lutherus primis duobus annis XVII et XVIII negotii evangelici edidit.“ Nos textum harum concionum repetivimus ex editione Jenensi 1556, et pauca quae de earum ortu atque historia literaria cognita habemus hic praefamur.

I. Concio de sacramento baptismi.

Hic sermo primum germanice a. 1519 in lucem prodiit sub hoc titulo:

Eyn Sermon von dem heyligen hochwirdigen Sacrament der tauffe. D. M. L. Gedruckt zu Wittenberg durch Joannen Grünenberg. Nach Christi Geburt fünffzehn hundert vnd im Neunzehenden iar. Am Mitwoch vor Martini,

eodemque anno bis typis est repetitus sub titulis:

Ain Sermon von dem hailgen hochwirdigen Sacrament der Tauff doctor Martini Luthers Augustiner zu Wittenberg, et

Ein Sermon von dem heyligen hochwirdigen Sacrament der Tauff doctor Martini Luthers Augustiner zu Wittenberg.

Germanice legitur in editionibus opp. Luth. Wittenb. VI, p. 131 sqq. Jenens. I, p. 186 sqq., Altenb. I, p. 310 sqq., Lips. XXII, p. 139 sqq. Walch. X, p. 2592 sqq., latine in ed. Wittenb. I, 72 sqq. et in ed. Jen. I, p. 337 sqq.

II. Quomodo Christi passio sit meditanda.

Hic sermo primum a. 1519 separatim prodiit germanice Wittembergae sub titulo:

Eyn Sermon von der Betrachtung des heyligen Leydens Christi. D. Martini Luther zu Wittenberg. Gedruckt zu Wittenberg Nach Christi geburt funffzehn hundert vnd im neunzehnden iar,

eodemque anno Lipsiae sub titulo:

Eyn Sermon von der Betrachtung des heyligen leydens Christi D. Mar. Luther zu Wittenberg. In fine: Gedruckt czu leypczygk Nach Christ geburt Funffzenhundert vnd im neuzehenden iar. Tituli pagina ligno incisam imaginem prae se fert Christi vulnerati animo contemplante sedentis.

Postea receptus est in librum: Kirchenpostille sive: Auslegung der Episteln und Evangelien vom Advent an bis auf Ostern, anderweit corrigiret durch D. Martin Luther. Wittemberg durch Joh. Grünenberg. 1525 fol., ibique est diei per mortem Christi sacrato attributus. Germanice legitur in edit. Wittemberg. VI, p. 142 sqq. Altenb. I, p. 296 sqq., Walch. XI, p. 786 sqq. (ubi falso anno 1521 adscriptus est), latine in ed. Wittenb. I, p. 82 sqq., Jenens. I, p. 341 sqq. et separatim in libro: Sermo Doct. Martini Lutheri Wittembergensis de Meditatione Domi-

nice Passionis e uernaculo in latinum versus, Wittembergae 1521, 4.
(Panzer Ann. typ. IX, 79, 109).

III. Concio de confessione et sacramento eucharistiae.

Hic sermo primum germanice editus est anno 1524 sub titulo:

Eyn Sermon von der Beycht vnd dem Sacrament. Item Vom Brauch vnd bekentnis Christlicher freyheit. Martinus Luther. Wittemberg 1524. Tituli pagina signis typographicis est ornata et in fine adiuncti alterius libelli: Vom brauch etc. legitur: Gedruckt durch Hans Lufft,

et anno 1525 separatim typis est repetitus sub titulo:

Sermon von der Beycht vnd dem Sacrament. D. Martinus Luther. M.D.XXV. Wittemberg,

eodemque anno receptus est in concionum collectionem, quae Wittembergae prodiit sub titulo: Auslegung der Episteln und Evangelien vom Advent an bis auf Ostern, anderweit corrigiret durch D. Martin Luther, ubi ultimum locum obtinet. Germanice redditur a Walchio in tom. XI Opp. Luth. p. 797 sqq. et latine legitur in ed. Jen. I, p. 344 sqq. et in ed. Wittemb. I, p. 76 sqq. Liberiore ac solutiore versione latina redditur in libro: Martini Lutheri de confessione et Eucharistiae sacramento, de usu et confessione christianae libertatis sermo, ab ipso quidem autore in vernacula recens aeditus ac iuxta recens Latio donatus a Johanne Lonicero. Anno 1524. Tituli pagina signo typographico folii transversi est ornata.

IV. Quomodo sit orandum.

Hic sermo: Quomodo sit orandum, primum a. 1519 Wittembergae germanice prodiit coniunctus cum altero: Quid sit agendum de processione in hebdomade quam dicunt crucis, sub hoc titulo:

Ein Sermon von dem gepeet vnd procession yn der Creutzwochen. Gedruckt zu Wittenbergk nach Christi geburt funffzehenhundert vnd im neunzehnden Jar, eodemque anno Lipsiae, et anno 1520 tam Wittembergae quam Lipsiae et Augustae Vindelicorum typis est repetitus (cf. Rotermund, Verzeichniss von den Ausgaben der sämmtl. Schriften Luthers. Bremen 1813, et Schütze, D. M. Luthers bisher ungedruckte Briefe III, p. 272 et 281.). Germanice legitur in ed. Opp. Luth. Wittenb. VI, 1091 sqq. Jenens. I, p. 175 sqq. Altenb. I, p. 301 sqq. Lips. XXII p. 36 sqq. Walchiana X, p. 1713 sqq. coll. p. 82, latine in ed. Wittenb. I, p. 70 sqq. et in Jen. I p. 351 sqq.

V. Concio de matrimonio.

Hic sermo anno 1519 Luthero inscio Lipsiae (cf. Aemilii Werneri Repertorium typographicum, Nordlingae 1864. p. 150) eodemque anno iterum nullo loco indicato typis divulgatus est sub hoc titulo:

Ein Sermon von dem ehelichen standt Doktoris Martini Lutter gepredigt 1519.

Lutherus hac re offensus eum ipse typis excudendum tradidit Wittenbergae 1519 sub hoc titulo:

Eyn Sermon von dem Elichen | standt vorendert vnd corrigiret | durch D. Martinum Luther, Au= | gustiner tzu Wittenburgk. — In fine: Getruckt zu Witten= burgk Nach Christ geburt | tausend funff hundert vnd im | Neunzehenden iar.

eodemque anno sub eodem titulo etiam Lipsiae divulgavit. His utrisque editionibus prooemium praemisit, quo concionem hanc se inscio et invito excusam esse graviter questus est (cf. Walchii Introduct. in Tom. Opp. Luth. X, p. 53 et p. 754 et Rotermund, Verzeichniss etc. p. 18). Germanice legitur hic sermo in edit. Opp. Luth. Wittenb. VI, p. 165, Jenensi I, p. 172, Altenburg. I, p. 299, Lips. XII, p. 379, latine in Jenensi I, p. 352, Wittenb. I, p. 90 et in editione Basiliensi Lucubratio-

num Lutheri a. 1520 mense Julio, ubi p. 154 sic inscriptus est: Rev. Patris ac S. Theologiae Doctoris Martini Lutherii de matrimonio sermo habitus Vuittenbergae, in Latinam linguam e Germanica versus.

VI. Concio: Quomodo sit parandus animus ad mortem.

Haec conscio primum germanice edita est sub titulo:

Ein Sermon von der Berehtung zum sterben M. L. A. Gedruckt zu Wittenberg Nach Christ geburt XV. C. vnd im XIX.

atque postea saepius et Wittenbergae et Lipsiae et Basileae typis repetita (cf. Rotermund, Verzeichniss p. 19 et Schütze, D. M. Luthers bisher ungedruckte Briefe III, p. 273). Quae editio Basileae a. 1520 prodiit, hanc prae se fert inscriptionem:

Ein nützlich vnd fast tröstlich predig oder vnderrichtung, wie sich ein christen mensch mit freuden bereyten sol zu sterben, beschriben durch Doctor Martinum Luther Augustiner. In fine: Getruckt in der löblichen stat Basel durch Adam Petri Anno M. D. XX.

Latine redditus est hic sermo Lipsiae anno 1520 sub hoc titulo:

Sermo Martini Lutheri de praeparatione ad moriendum e vernaculo in latinum versus. Lipsiae, ex officina Melchioris Lottheri. Anno salutis M. D. XX. In fine: Lipsiae ex officina Melchioris Lottheri. Anno salutis M.D.XX. 4.

(Panzer Ann. typ. VII, p. 213.)

Germanice legitur in ed. Opp. Luth. Wittenb. VI, p. 310 sqq. Altenb. I, p. 310 sqq. Walch. X, p. 2292 sqq., latine in ed. Wittenb. I, p. 85 sqq. Jen. I, p. 354 sqq.

VI Conciones
D. Martini Lutheri.

I.

De Sacramento baptismi.

Primo, nomen, baptismus, graecum est, latine potest verti, mersio, cum immergimus aliquid in aquam, ut totum tegatur aqua.

Et quamvis ille mos iam absoleverit apud plerosque (neque enim totos demergunt pueros, sed tantum paucula aqua perfundunt), debebant tamen prorsus immergi, et statim retrahi. Id enim etymologia nominis postulare videtur, et Germani quoque baptismum Tauff vocant, a profunditate, quam Tieff illi sua lingua vocant, quod profunde demergi conveniat eos, qui baptizantur.

Et sane, si spectes, quid baptismus significet, idem requiri videbis. Hoc enim significat, ut vetus homo et nativitas nostra plena peccatis, quae ex carne et sanguine constat, tota per divinam gratiam demergatur, id quod post copiosius indicabimus. Debebat igitur modus baptizandi respondere significationi baptismi, ut certum ac plenum eius ederet signum.

Secundo, est quoque baptismus externum signum seu nota, quae nos discernit ab omnibus aliis hominibus, qui non sunt baptizati, ut cognoscamur, quod simus populus nostri ducis Jesu Christi, sub cuius signis (ea crux est) assidue contra peccata pugnamus.

Tria igitur in hoc sacramento nobis sunt spectanda, signum, significatio signi et fides. Signum in eo consistit, quod homo in aquam demergitur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Non autem in aqua retinetur, sed statim retrahitur. Hinc nostri Germani Catechistam dicunt de fonte baptismi levasse puerum, utemur enim vulgari loquendi consuetudine. Sic ambo illa in signo requiruntur,

ut et demergatur puer in aquam et rursus retrahatur.

Tertio, figura seu significatio baptismi ea est, ut mortificentur primo peccata, post ut resurgamus per gratiam Dei, ut vetus homo, qui in peccatis conceptus et editus est, totus demergatur, et prodeat novus homo, renatus per gratiam Dei.

Sic S. Paulus ad Titum 3. vocat baptismum lavacrum regenerationis ac renovationis, quod in eo lavacro regeneremur et renovemur. Sic Christus quoque Johan. 3. dicit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu (gratiae scilicet), non potest introire in regnum Dei.

Quemadmodum enim mater illo carnali partu plenum peccatis puerum et irae filium edit, ita baptismus edit spiritualem partum, et regenerat nos, ut iustificati simus filii gratiae. Sic peccata in baptismo demerguntur, et emergit pro peccatis iustitia.

Quarto, porro illa peccatorum demersio et mortificatio non perfecte in hac vita absolvitur, donec hoc mortale corpus pereat, et totum in pulverem abeat. Sacramentum vel signum baptismi, id quod videmus, brevi perficitur. Verum significatio eius et spiritualis baptismus, demersio, scilicet peccatorum, illa per hanc totam vitam durat, et non nisi in morte perficitur. Tum enim vere demergitur homo in baptismum, et vere fit hoc, quod baptismus significat.

Non igitur haec vita aliud est, quam perpetuus baptismus spiritualis, donec moriamur, et adiudicatur morti is, qui baptizatur. Perinde atque si dicat sacerdos, cum baptizat: Ecce tunihil aliud es, quam caro plena peccatis, demergo itaque te in nomine Dei, et sententiam mortis contra te in eodem nomine fero, ut tecum omnia peccata tua moriantur et demergantur. Atque sic S. Paulus quoque ad Roman. 6. dicit: Sumus cum Christo sepulti in mortem per baptismum.

Quo igitur citius homo a baptismo moritur, eo citius baptismus suus perficitur et absolvitur. Neque enim cessant peccata, quamdiu hic vivimus, nam

cum toti ex et in peccato simus nati, natura nostra peccatum est, id quod Propheta *) quoque confirmat: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Nec aliter consuli huic naturae vitio potest, quam per mortem, cum tota una cum peccatis interit.

Vides igitur Christianam vitam nihil esse aliud, quam initia quaedam a baptismo feliciter et sancte moriendi, donec hoc corpus intereat. Vult enim Deus hominem in novissimo die resurgere, ut tum plane novus sit.

Quinto, quemadmodum autem demersionem in aquam brevi perfici videmus, ita quoque mox retrahitur ex aqua infans, et levatur. Verum significatio huius, spiritualis scilicet regeneratio, donum gratiae et iustitiae, illa in baptismo quidem incipiunt, non tamen prius perfecte ea consequimur, quam moriamur, imo cum in novissimo die haec caro resuscitabitur, tum demum coeptum opus absolvet Deus, et liberi a peccato et morte aliisque malis resurgemus, et in aeternum vivemus, tam hoc corpore, quam etiam anima purificata, tum demum perfecte e baptismi fonte levabimur, et renascemur, perpetuo in coelo victuri.

Nam hoc, quod demersum infantem ex aqua retrahunt Catechistae, nihil aliud est, quam si dicant: Ecce iam demersa sunt tua peccata, nos igitur te in nomine Dei excipimus, ut eum, qui iam in aeternum et in innocentem migraturus sis vitam. Sic enim angeli Dei in novissimo die omnes pios baptizatos Christianos producent, et tum vere hoc fiet, quod et baptismus et Catechistae significant. Quemadmodum dicit Christus Matth. 24: Emittet angelos suos, et ipsi congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis coelorum usque ad terminos eorum.

Sexto, huius quoque baptismi typus fuit dilu vium illud Noha, quo totus mundus periit, excepto

---

*) Psal. 51.

Noha cum tribus filiis eorumque uxoribus, neque enim plures quam octo in arca sunt servati. Quod igitur homines diluvio perierunt, significat in baptismo demergi nostra peccata, verum, quod octo homines servantur cum omni genere animalium, significat per baptismum hominem salvari. Sicut S. Petrus in prima sua epistola hanc figuram de Noha exponit.

Porro multo latius patet baptismus, quam diluvium illud. Nam diluvium, quod Noha temporibus fuit, unius anni homines perdidit, baptismus autem adhuc per totum mundum a Christi baptismo durat, et durabit usque ad novissimum diem, et est diluvium gratiae, sicut illud erat irae diluvium. Id quod Psalmus quoque 29. praedixit: Dominus diluvium inhabitare facit. Procul dubio enim plures homines baptizantur, quam illo diluvio perierint.

Septimo, ex his igitur colligimus verum esse, quod homo statim a baptismo sine peccatis sit et plane innocens. Verum multi sunt, qui hoc non recte intelligunt. Sic enim quidam somniant, cum nullum plane sit reliquum peccatum a baptismo, licere sibi otiosis esse, neque unquam cogitant de mortificanda illa peccatis plena natura, id quod multi quoque a confessione solent facere. Recte igitur haec, ut supra monuimus, sunt accipienda et sciendum, quod haec nostra caro, quamdiu vivimus, mala sit et plena peccatis, cui non alia ratione potuit consulere Deus, quam si totam refingeret et reformaret. Sicut Jerem. indicat cap. 18. Figulus cum videt aliam esse iam ficti vasis formam, quam ipse velit, redigit in lutum, et refingit (Sic inquit Deus apud Prophetam: Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea estis).

Quia autem primus partus ipse non probatur, quod sit corruptus, ideo in terram nos denuo per mortem redigit, in novissimo autem die refinget, ut integri et sine peccatis simus. Hocque consilium inchoat Deus in baptismo, qui mortis et resurrectionis novissimi diei est typus. Quantum igitur ad figuram et ad signum sacramenti attinet, mortua

etiam nunc una cum homine sunt peccata, et resurrexit homo. Verum quantum ad opus attinet, sacramenti effectus nondum perfecte est absolutus, hoc est, mors et resurrectio in novissimo die nondum sunt facta, sed fient.

Octavo, homo igitur sacramentaliter ab omnibus peccatis mundus et innocens est, hoc est, signum divinum habet, quod significat, quod omnia ipsius peccata mortua esse debeant, et ipse quoque feliciter mori et tandem in novissimo die mundus ab omnibus peccatis resurgere ad aeternam vitam debeat. Quantum igitur ad sacramentum attinet, verum est, quod simus sine peccato. Verum, cum nondum perfectus sit baptismus, et nos adhuc in illa carne plena peccatis simus, coepta tantum illa Christiana innocentia est, non etiam absoluta.

Postquam igitur adoleverit homo, tum se peccatrix natura exserit, tum se prodit concupiscentia et affectus irae, odii, libidinis, amoris, avaritiae, superbiae, et si qui sunt similes, quorum nullus sentiretur, si in sacramento demersa et mortua omnia peccata essent. Verum baptismo peccatorum mortificatio tantum significata est, nondum penitus perfecta, perficitur autem per mortem et resurrectionem in novissimo die. Sic S. Paulus Rom. 7. Item reliqui Sancti omnes cum eo queruntur, se peccatores esse, et vi naturali ad peccandum rapi, quamvis baptizati et sancti essent. Quoad enim vivimus, sentimus, quod natura feramur ad peccandum.

Nono, quaeras igitur, quid prosit baptismus, cum non totum peccatum tollat, et abluat? Haec quaestio occasionem dabit, ut intelligamus, et quid sit baptismus, et quis eius verus usus. In baptismi enim sacramento Deus tecum foedus iungit, et se tibi conciliat foedere et gratiae et consolationis pleno.

Primo, quod baptismum et hoc quod significat expetis et exoptas, videlicet, ut una cum peccatis intermoriaris et in novissimo die refingaris (id enim baptismus significat), hoc in te probat Deus, et sinit te baptizari, statimque a baptismo te refingere

incipit, te sua gratia ac spiritu suo perfundit, sanctus autem Spiritus statim naturam et peccata mortificare incipit, atque ita te ad mortem et resurrectionem in novissimo die praeparat.

Secundo, praeterea, quia tuam fidem obstringis, te quoad vivas tuam carnem ac peccata mortificaturum, eam quoque voluntatem tuam probat Deus, teque multis ac variis bonis operibus, quoad vixeris, exercet, praeterea cruce et afflictionibus, quibus hoc, quod tu in baptismo petiisti, conficit, nempe ut te liberet a peccatis, mortificet, et resuscitet in novissimo die, atque ita baptismus absolvatur.

Cum igitur legimus aut videmus, Sanctos misere affligi, variis item exerceri calamitatibus, sic sentiamus, illa omnia fieri a propitio Deo, ut eos mortificet, et sic satisfiat sacramento baptismi, nempe ut mortui refingantur. Nisi enim hoc fiat, ut variis malis exerceamur et iactemur, corrupta haec natura vincet nos, ut nullus sit baptismi usus, sed subinde e peccato in peccatum recidamus, et tales perpetuo, quales nati sumus, maneamus.

Decimo, cum ergo tu cum Deo tale iungas foedus, ipse vicissim per gratiam suam se obstringit, quod reliquias peccatorum, quae a baptismo in natura tua supersunt, nolit imputare, adeoque quod propter eas te nolit condemnare. Et satis est ei, hocque unice probat, si assiduo labores peccata mortificare, et mortem exoptes, quae innatam illam ad peccandum vim tollat.

Si igitur sentias te malis cogitationibus, concupiscentia, item aliis affectibus agitari, imo si videas aliquando prolapsum te in peccatum aliquod, illa omnia certo tibi sunt condonata, vi foederis, quod cum Deo iunxisti in hoc sacramento, si modo resipiscas ac redeas ad hoc foedus eique credas.

Id quod S. Paulus Rom. 8. indicat, cum dicit: Nulla nunc condemnatio etc., id est, illa naturae vis, qua ad peccandum inviti rapimur, neminem, qui in Christum credit, condemnat, si modo eam non probemus ac defendamus.

Item S. Johannes in sua canonica c. 2: Si quis

peccaverit, habemus advocatum apud Patrem Jesum Christum iustum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Porro hoc totum in baptismo fit, in quo Christus nobis donatur, id quod in sequenti parte concionis tractabimus.

Undecimo, nisi ergo hoc foedus cum Deo esset, et Deus ratione huius foederis ad nostra peccata conniveret, nullum tam leve esset peccatum, quod nos non condemnaret. Neque enim ullum peccatum, quantumvis exiguum, Dei iudicium sustinere potest. Non igitur est aliud maius et suavius solatium in hoc mundo, quam baptismus. Per baptismum enim et gratiam et misericordiam consequimur, quae peccata non accusant aut damnant, sed potius magno labore et usu eiiciunt ac repellunt.

Pulchre igitur S. Augustinus scripsit, peccata in baptismo condonari, non quod nullae peccati reliquiae supersint, sed quod non amplius imputetur peccatum, q. d.: Peccata quidem in mortem usque in nostra carne haerent, se commovent, ac subinde produnt, verum cum illa fiant nobis invitis nec approbantibus, hoc baptismi beneficium est, quod nos non condemnant, nec nobis nocent, sed in dies magis ac magis, donec moriamur, mortificantur.

Cum igitur sentis, te concupiscentia aut aliis vitiis tentari, non ideo exhorresces nec desperabis, neque etiam, si in manifestum aliquod peccatum prolabaris, sed baptismi recordare, teque eo consolare. Nam in baptismo Deus se tibi obstrinxit, quod et tua peccata velit mortificare, et ea condonare, si modo ea aut non approbes, aut etiam in eis non perdures.

Et sic quoque accipiendae sunt malae cogitationes, concupiscentia, et peccata, quae sentimus, non ut iis ad desperationem adigamur, sed sentiamus ea esse ceu monumenta quaedam divina, quae nos commoneant baptismi, quid in eo voverimus, nempe ut invocemus divinam gratiam, et in assiduo belli usu contra peccata simus, ut etiam exoptemus

mortem, ut vel illa ratione ab hoc corpore peccati liberemur.

Duodecimo, restat iam tertia huius sacramenti pars tractanda, nempe fides, ut scilicet constanter et firmiter credamus, quod non solum significat hoc sacramentum mortem et resurrectionem in novissimo die, per quae homo renascitur in aeternam vitam, sed quod baptismus illa omnia, dum etiam hic vivimus, vere in nobis operetur. Haec enim baptismus agit, Deum nobis et nos vicissim Deo obstringit, quod velimus peccata, quoad vivimus, mortificare, et contra ea pugnare: quod vicissim ipse Deus velit indulgere nobis, condonare errata, nobiscum non summo iure agere, neque ideo damnare nos, quod, dum hic vivimus, sine peccatis vivere non possimus.

Sic utrumque intelligis, et quod baptismus innocentes faciat, omniaque tollat peccata, et quod reliquiae peccati in nobis remaneant, neque illa innata ad peccandum vis et natura tota aboleatur. Eum igitur, qui iam baptizatus est, innocentem ideo vocamus, quod coeperit fieri innocens, et iam innocentiae signum ac foedus acceperit, ut subinde illa innocentia crescat et augeatur. Si qua autem errata et peccata remanent, ea Deus propter ictum foedus non imputat, ita ut illa innocentia tota pendeat, non ex homine, sed ex imputatione Dei. Sicut Propheta ait Psal. 32: Beati, quibus remissa est iniquitas, et beatus homo, cui non imputat Dominus peccatum.

Porro, haec fides est omnium maxime necessaria. Ea enim sola, et nulla alia res afflictam ac turbatam conscientiam consolari et erigere potest. Quod si qui hac fide careant, illi necessario propter peccata desperabunt. Nam peccata, quae a baptismo manent, in iis, qui non credunt, omnia etiam bona opera contaminant et coinquinant coram Deo.

Quare constanti et firmo animo inniti baptismo convenit, ut obiiciamus eum peccatis et omnibus terroribus conscientiae, et demisso animo dicamus: Scio omnia mea opera impura et coinquinata esse.

Verum sum baptizatùs, et scio, quod Deus, qui mentiri non potest, per baptismum se mihi obstrinxerit, quod nolit peccata mihi imputare, sed potius ea in me mortificare et abolere.

Tertio decimo, intelligis igitur nostram innocentiam, in qua a baptismo sumus, totam divinae misericordiae deberi, quae nos peccatores tolerat, neque imputat nobis peccata, perinde atque si sine peccatis essemus.

Hinc quoque intelligis, quare Christiani misericordiae filii, populus gratiae, item homines, quibus Deus bene velit, in sacris literis appellentur. Ideo scilicet, quod in baptismo coeperint purificari, et peccati reliquiae (si quae in eis remaneant) non condemnant eos. Tum demum autem omnino ab omnibus peccatis liberi vivent, cum mortui in novissimo die resurgent, id quod baptismi signum indicat.

Longe igitur errant, si qui putant, iam tum a baptismo se ab omnibus peccatis mundatos ac liberatos, facit enim ille error, ut securi obambulent, neque unquam de mortificandis peccatis cogitent. Si quod admiserunt peccatum, se non peccasse opinantur, ita autem fit, ut in peccatis perdurent ac prorsus inutilem sibi baptismum reddant. Haerent enim in externis tantum operibus, sub quibus sepulta superbia, odium, aliaque vitia magis ac magis ipsis ignorantibus crescunt.

Verum non ita faciundum est, necesse est enim, ut peccata, item vitiosos affectus pro veris peccatis agnoscas. Quod autem illa te condemnare non possint, illud totum divinae misericordiae referes acceptum, neque enim Deus ea vult imputare, ita tamen, ut tu quoque cum eis depugnes cruce et bonis operibus, donec per mortem omnino aboleantur. Haec qui non faciunt, illis non remittentur peccata. Neque enim baptismo et foederi, quod cum Deo iunxerunt, satisfaciunt, sed inceptum tum Dei, tum baptismi opus remorantur.

Quarto decimo, non autem multum his absimiles sunt, qui satisfactionibus peccata delere conan-

tur. Hi eo usque progrediuntur, ut et plane contemnant et negligant baptismum, perinde atque si nullus alius baptismi usus esset, quam corpus aqua perfundi. Nesciunt enim, quod debeat esse eius usus per totam vitam in mortem usque, imo usque ad novissimum quoque diem, sicut supra docuimus.

Sollieiti igitur aliud quaerunt, quo pro peccatis satisfaciant, opera scilicet, verum ea res mirabiliter conscientias excruciat ac terret, neque enim unquam certa esse potest conscientia, quae operibus nititur, in mortis autem periculo etiam desperat, neque novit, quae sit Dei erga se voluntas. Sic enim sentiunt tum homines illi, frustra esse baptismum, neque ullum eius amplius propter admissa peccata esse usum.

Verum hoc ipsum summe caveri oportebat. Sic enim supra monuimus, ut quam primum quis peccatum sentit, statim ad baptismum, ceu ad asylum, recurrat ac confugiat, et recordetur divini foederis, quo se obstrinxit Deus condonaturum omnia peccata, si modo tu cum eis depugnare in mortem usque velis.

In hanc promissionem defigendi sunt oculi, huic tuto est innitendum. Atque hic verus est ac proprius baptismi usus, et hoc modo pacatur et confirmatur cor, non aliqua satisfactione aut aliquo nostro opere, sed misericordia Dei, quam in baptismo Deus promisit.

Porro adeo constanter retinenda haec fides in animo est, ut, etiamsi omnes creaturae, omnis generis peccata te obruant, tu tamen firmiter in ea haereas, qui enim ab illa fide discedit, Deum mendacem esse sentit, neque servantem foederis, quod in baptismo nobiscum iunxit.

Quinto decimo, fidem autem potissimum tentat et sollicitat Satan, quam ubi evertit, tum certam habet victoriam in manibus. Nam et poenitentiae (de qua supra egimus) ceu fundamentum baptismus est. Solis enim illis remittuntur peccata, qui sunt baptizati, hoc est, quibus promisit Deus remissio-

nem peccatorum. Poenitentia igitur ceu revocat ac renovat baptismi sacramentum.

Perinde atque si sic dicat sacerdos, tum cum confitentem absolvit (utemur enim vulgari vocabulo): Ecce, condonavit iam tibi Deus omnia peccata, quemadmodum et in baptismo antea promisit, et iam mihi mandavit virtute clavium. Sic revocamur ad verum baptismi usum. Quod si crediderimus, sine dubio peccatorum remissionem habebimus, sin minus, damnabimur. Sic videmus remissionem ac mortificationem peccatorum (ea enim duo operatur baptismus) aliquando peccatis impediri; incredulitate autem prorsus reddi inutilem, quemadmodum quoque sola fides interceptum baptismi opus reparat ac repetit, adeo omnia ex fide pendent.

Ut autem paulo rudius ac apertius rem explicemus, aliud est peccata remittere, et aliud eiicere vel mortificare peccata. Fides peccatorum remissionem impetrat, etiamsi nondum sint mortificata. Mortificantur autem peccata tum, cum eis obnitimur, item cum morimur, tum enim prorsus peccatum interit, sunt autem ambo baptismi opera.

Sic Apostolus Ebraeis 12. scribit, qui tamen ante baptizati remissionem peccatorum iam erant consecuti, ut peccatum tenaciter *) inhaerens deponant. Tum enim vim suam baptismus obtinet, et certo mihi remissa sunt peccata, cum credo Deo promittenti, quod nolit mihi peccata imputare, quamvis maxima eorum pars adhuc in carne remaneat. Illam autem fidem sequitur peccatorum mortificatio, quae fit per crucem et per mortem.

Atque hic ille fidei articulus est, quem profitemur: Credo in Spiritum sanctum, remissionem peccatorum etc. Alludit enim ad baptismum, in quo remittuntur peccata, propter foedus illud, quod nobiscum iunxit Deus. Nihil ergo de remissione peccatorum dubitabimus.

Sexto decimo, iam igitur hoc quoque vides,

---

*) In ed. Jen.: renaciter.

omnis generis afflictiones, etiam ipsam mortem, per baptismum salutarem ac utilem effici, ut sit ceu instrumentum, quo baptismus ad mortificationem utitur. Neque enim aliter fieri potest, quam ut illi, qui baptismo satisfacere et peccatis liberari volunt, moriantur. Quia autem peccatum non nisi coactum moritur, ideo etiam fit, ut mors tam acerba et horribilis carni appareat. Sicque cernimus Dei tum misericordiam tum potentiam ea in re, quod peccatum morte tollitur, quae mors peccati tamen est fructus et merces, sicut eam Paulus vocat Rom. 6. ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος.

Invenias autem multos passim, qui vellent se iustos esse, neque aliud aeque expetunt ac sanctam vitam. Verum non est alia magis compendiaria via, qua iustitiam assequamur, quam per baptismum eiusque opus, hoc est, per crucem et mortem. Quae cum illi fugiunt, apparet, quod neque intelligant, quid sit iustum esse, neque etiam vere id cupiant.

Deus igitur in varia vitae genera coniecit homines, in quibus se quisque exerceret et suam ferret crucem. Alii vivunt in coniugio, alii imperant, alii imperata faciunt. Porro hi omnes satis laborum ac molestiarum habent, quibus mortificetur caro. Et si qui baptizati sunt, illis otium, securitas et pax mundi ceu venenum est, quod iustum baptismi opus remoratur, neque enim illi, qui otiose ac secure agunt, aut crucem et mortem tolerare, aut peccatum odisse possunt. Hoc potius inde accidit, ut hanc vitam ardentius complectantur, illam autem futuram et aeternam horreant, metuant mortem, atque peccatorum mortificationem refugiant.

Decimo septimo, iam ergo si hominum vitam ac mores diligentius intuearis, multos passim invenias, qui ieiuniis, orationibus, peregrinationibus et similibus operibus non ad mortificanda peccata, sed ad promerendam gratiam et cumulanda merita utantur.

Verum ieiuniorum et aliorum similium operum hic esse debebat usus, ut veterem Adamum illamque innatam ad peccandum vim premerent et as-

suefacerent ad contemnendas huius vitae illecebras, ut sic magis ac magis pararentur animi ad mortem, ac baptismo satisfieret. Debebat tamen illorum omnium esse modus quidam, non quod magnitudo vel numerus illorum certus praescribatur, sed hoc quisque animadvertat, quantum et quid baptismus postulet, id quod sic accipiendum est: Sentit unusquisque sua vitia, in quibus ipse maxime laborat, qua igitur ratione illa opprimi aut mortificari posse putabit, ea utetur, quod si animadvertet decrescere vitia et imminui, de mortificatione quoque aliquantum remittat.

Neque autem tentantur haec humanis viribus, nos enim de iis dicimus, qui baptizati et recepti sunt in gratiam, et qui credunt iam Deo promittenti peccatorum remissionem. Hi fide ad mortificandas peccati reliquias et omnia alia bona opera commoventur et excitantur. Iam qui nullam habent fidem, se multis ac variis defatigant operibus, iam hoc iam illud instituunt, et contenti sunt illa nuda et externa operis specie, in quo ceu in lignea statua neque vita, nec spiritus aliquis inest, uno perfecto convertuntur mox ad aliud, ac mira inconstantia perpetuo feruntur, neque eius rei ullum sentiunt fructum. Nonnulli etiam ad insaniam illo studio redacti sunt, ut nec sibi nec aliis prodesse possent.

Verum omnia illa incommoda inde sunt enata, quod ab impiis doctoribus persuasi sentimus nos a baptismo seu contritione sine peccatis esse. Item, quod bona opera non ad mortificanda peccata, sed ad cumulanda merita, et ad satisfaciendum pro peccatis valeant. Confirmant autem impiam hanc opinionem, qui vitas et opera Sanctorum imprudenter praedicant, quasi ea proposita sint exempla, quae nos imitari conveniat. Stulti igitur homines, qui omni iudicio in his rebus carent, caeco impetu in ista Sanctorum exempla irruunt, et bene secum actum putant, si utcunque externam larvam facti expresserint.

Verum Deus singulis Sanctis singulas dedit

dotes, quibus isti suo baptismo satisfacerent. Est autem baptismus una cum eo, quod significat, generalis quaedam regula proposita omnibus, ut unusquisque eam rationem deligat, quam sibi suoque vitae generi maxime convenire putat, qua baptismo satisfiat, hoc est, qua mortificentur peccata, et praeparentur animi ad mortem aequius ferendam, ac leve ac suave fiat onus Christi, neque nos ad illud resistamus, aut impatientius id feramus. Sicut Salomon dicit: Insipientis opera excruciant eum, propterea quod viam ad civitatem nesciat. Quemadmodum enim, si qui ad urbem aliquam tendunt, cum a via aberrant, dolent, ita his quoque accidit, qui cum per totam vitam multis ac variis se operibus defatigarint, nullum tamen inde capiunt fructum.

Decimo octavo, huc quoque pertinent notae illae quaestiones, an baptismus et votum, quod in baptismo vovimus, maiora sint votis, quibus se obstringunt homines ad castitatem, ad monachatum, ad ordinem sacerdotum, cum tamen baptismus sit communis omnibus Christianis, et Religiosorum vota singulare ac maius quiddam prae se ferre videantur?

Si quis igitur ea, quae supra diximus, diligenter legit, is in promptu habebit, quid respondeat. Nam in baptismo unum et idem omnium est votum, vovent enim omnes illi, qui baptizantur, quod velint mortificare peccata, et sanctificari per misericordiam Dei, cui se tradunt et offerunt, ceu lutum figulo, neque hic quisquam alteri praestat, sed omnium eadem est conditio.

Ratio autem, qua satisfiat baptismo, et qua mortificemus peccata, illa non poterit esse eadem. Quare iam antea monui, ut quisque diligenter videat, quaenam ratio mortificandi peccata et reprimendae carnis sibi maxime conveniat, quod item vitae genus. Verum igitur hoc est, nullum neque gravius, neque melius, neque etiam maius esse votum, quam baptismi. Quid enim amplius quaeso vovere poteris, quam quod velis mortificare peccata, mori, hanc vitam odisse, sanctificari?

Praeter hoc autem votum, potes te quoque certo vitae generi addicere, quod tibi commodissimum videbitur, ut in eo illi voto satisfacias, quod in baptismo fecisti. Atque is delectus in nostra manu est. Quemadmodum quoque, si duo una iter faciant in aliquam civitatem, potest alter in semita, alter in publica via, prout utrique commodissimum fuerit, ingredi. Si quis ergo se coniecerit in matrimonium, ille labores ac molestias, quae in coniugio sunt, perferre cogitur, quibus dum exercetur natura, assuescit et bona et mala aequius ferre, cavere peccata, se comparare ad mortem, quae omnia commodius potest in illo genere vitae, quam si viveret extra coniugium.

Est autem praeter coniugium aliud vitae genus amplius ac praestantius, illorum scilicet, qui spirituale tenent regnum (utemur enim communibus vocabulis), quales sunt episcopi, parochi etc. Atque hi quidem singulis horis debebant esse parati, ad omnem adversam fortunam, et ad mortem quoque perferendam, non solum propter suam ipsorum salutem, sed etiam propter illorum, quibus praesunt.

Porro debet modus esse in his omnibus, sicut supra monui, ut spectetur non multitudo aut magnitudo operum, sed tantum peccatorum mortificatio.

Verum sicut nemo, neque baptismi, neque quid significet baptismus, neque voti, quod in baptismo fecimus, meminit, quod scilicet hoc nobis sit praestandum, ut nostram carnem, quamdiu hic vivimus, mortificemus, ita quoque nemo conditionis suae, in qua vivit, meminit. Et pauci sunt, qui norunt, quare hunc in hoc, illum in aliud vitae genus coniecerit Deus. Ideo autem a Deo ista sic fiunt, ut unusquisque commodius baptismo satisfaceret. Iam in pompam ea res abiit, neque quicquam aliud, quam externa quaedam species est reliqua. Id quod Esa. cap. 1. quoque conqueritur: Argentum tuum conversum est in scoriam, et vinum tuum in aquam. Est autem ea indigna et miserabilis omnino calamitas, cui utinam aliquando Deus medeatur, Amen.

Decimo nono, quia autem baptismus ceu thesaurus quidam gratiae divinae et consolationis èst, ideo magnas Deo gratias, laudem ac gloriam pro eo nos debere sentiamus. Puto enim nostrae ingratitudinis hanc fuisse poenam, quod illo superiore seculo excaecati prorsus ignoraverimus tantas in baptismo sepultas opes. Cum enim baptismo ac gratia sua Deus mundum obruisset, nos tamen in molesta opera prolapsi, post indulgentiis, aliisque similibus nugis decepti ac seducti sumus. Neque prius Deo volumus credere, quam fatisfecissemus pro peccatis, perinde atque si venalem nostris operibus gratiam proposuisset Deus.

Verum, qui non sic sentit, quod Deus per gratiam peccatores suscipiat, toleret ac salvet, neque alia ratione iudicium Dei posse sustineri a nobis, quam praesidio gratiae, is neque amare, neque praedicare Deum unquam poterit, sed perpetuo tanquam horrendum iudicem extimescet. In baptismo autem Deus talis praedicatur, quod nos peccatores suscipiat, nobis parcat, in dies magis ac magis peccatorum reliquias expurget. Ea cum audit cor, et constanter credit, non potest non gaudio exsilire, amare et praedicare Deum.

Talem quoque nobis propheta Deum describit: Sicut pater parcit filiis, ita ego illis parcam. Requiritur igitur a nobis, ut amplissimae maiestati, quae nos miseros ac damnatos vermes tanta gratia ac misericordia prosequitur, agamus gratias, ac misericordiam illam, sicut meretur, agnoscamus et praedicemus.

Vigesimo, verum cavendum est hic, ne secure nimium agamus, et sic sentiamus: Si tantus thesaurus gratiae in baptismo est repositus, ut Deus peccata imputare nolit, et si statim remissa sunt peccata vi baptismi, cum nos ab eis recesserimus, tum securus omnia, ut mihi placuerit, nunc agam. Possum aliquando post, cum commodum videbitur, vel etiam in mortis periculo baptismi meminisse, et Deum sui commonere foederis, ac satisfacere baptismo.

Quod igitur sic sentis, si a peccatis recedas et foederis, quod in baptismo cum Deo iunxisti, sis memor, tum remissa tibi esse peccata, in eo quidem non falleris et recte sentis. Verum hoc vide, ne, cum adeo impudenter fiducia gratiae pecces, divinum iudicium in ipso peccato, priusquam tu redeas, te obruat, ne (sic permittente Deo) in tantas tentationes coniiciaris, ut ne si velis quidem credere aut baptismi meminisse possis, et conscientia victa fides succumbat.

Nam cum aegre illi serventur, qui non peccant, aut qui infirmitate peccant, quid de te futurum est, qui adeo impudenter gratiam tentasti ac contemsisti? In timore igitur Dei ambulemus, ut constanti fide illum gratiae thesaurum retineamus, et pro illa misericordia laeti praedicemus ac laudemus Deum in secula, Amen.

Finis.

II. Quomodo Christi passio sit meditanda.

Primo, plerique hominum sic Christi passionem meditantur, ut graviter irascantur Iudaeis, et Iudae peccatum multis modis exsecrentur, ac praeterea nihil faciant. Sic enim illi sunt soliti et aliorum quoque hominum calamitates deplorare, et accusare illos, qui non meritis attulerunt iniuriam. Verum hoc rectius diceretur, Iudae ac Iudaeorum improbitatem quam Christi passionem meditari.

Secundo, collegerunt quidam varia commoda, quae ex diligentiori meditatione passionis Christi proveniant. Hinc illud Alberti vulgo iactatur: Satius esse Christi passionem semel et obiter in vita meditari, quam si per totum annum singulis diebus ieiunes, aut totum Psalmorum librum evolvas etc.

Est autem hac et similibus aliis sententiis effectum, ut ceu caeci homines verum usum passionis Christi nunquam sint assecuti. Neque enim in ea quidquam quaerebant, quam privatum commodum. Circumferebant enim secum imagunculas, li-

bellos, tabulas, cruces, aliasque nugas. Quidam eo usque quoque prolapsi sunt, ut se his etiam tutos credant ab aqua, igni, ferro, aliisque periculis, quasi vero Christi passio ab externis illis malis et a cruce liberet, cum tamen diversum potius efficiat.

Tertio, condolent quoque Christo, et queruntur de eius innocentia ac deflent eum, quemadmodum mulierculae illae Hierosolymitanae, quas reprehendebat Christus *) ac monebat, ut se suosque deflerent liberos.

Quibus haud dissimiles sunt concionatores illi, qui ista ratione passionem tractant, ut in media fere narratione historiae in hos excurrant locos, quomodo suis in Bethania valedixerit Christus, quantis doloribus discruciata sit Maria, et in similes alios, in quibus consistunt longius, eisque immorantur. Hinc quoque factum est, quod in tot horas, cum narrarent passionis historiam, res sit extracta, nescio an dormiendi an vigilandi causa.

Quarto, hi ergo vere et recte Christi passionem meditantur, qui in ipsius passione peccata sua cernunt, et illo conspectu peccatorum exterrentur, quorum conscientia ceu in desperationem labitur. Porro ille metus et terror inde nascitur, quod vides in hac Christi passione vehementem iram et constantem Dei in peccatores severitatem, qui noluit in gratiam unigeniti sui Filii impunitos peccatores ac liberos dimittere, nisi eos sua morte redimeret Filius. Id quod Esaias quoque confirmat cap. 53: Propter peccata populi mei percussi eum.

Quid ergo de nobis peccatoribus fiet, cum dilectus Filius adeo duriter tractetur ac percutiatur? Necesse est ineffabilem et plane intolerabilem iram ac severitatem esse, cui se opponere tanta persona coacta sit, et ad quam placandam et sedandam Dei filius passus ac mortuus sit. Et sane, si quis hic diligenter expendat ipsum Dei filium, qui est aeterna Patris sapientia, pati graviter, sat scio, exterrebitur.

---

*) Lucae 23.

Quinto, hoc quoque animo tuo insculpes, neque dubitabis, quin tu quoque ex illorum sis numero, qui Christum ita excarnificant, et cruci affigunt, peccata enim tua coniecerunt eum in illos cruciatus. Atque sic quoque S. Petrus Acto. 2. Iudaeos ceu tonitru quodam perterrefecit, cum inquit ad omnes, qui aderant: Vos eum crucifixistis. Tria igitur milia hominum ea voce conterriti, Quid igitur faciemus, fratres? ad apostolos dicebant. Ergo cum clavos infixos manibus Christi cernis, cogita illos clavos esse tua opera, cum coronam spineam, cogita eam esse malas et impias tuas cogitationes etc.

Sexto, ubi igitur Christum una spina pungi vides, tu cogita te meritum, ut millies gravius et saepius pungereris. Ubi clavis perfossas manus ac pedes cernis, cogita te longe maiores meritum cruciatus. Et sane, qui Christi passionem negligunt, illi omnes illos gravissimos cruciatus indesinenter patientur. Neque enim hoc exemplum irae divinae, in Christo propositum, nos fallet. Ista omnia atque his etiam graviora impii experientur.

Septimo, ac talem quidem terrorem S. Bernardus ex Christi passione accepit, ut diceret: Securus incedebam, nihil sciens de iudicio Dei horrendo, quod contra me latum erat in coelo. Et ecce mittitur virginis filius, filius Dei altissimi, et iubetur occidi, ut vulneribus meis, pretioso sanguinis ipsius balsamo, medeatur. Agnosce homo, quam gravia sunt vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari. Si non essent haec ad mortem et mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei filius moreretur etc.

Sic Christus quoque monebat mulierculas: Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros. Et addebat rationem: Quia si in humido ligno haec faciunt, in arido quid fiet? Luc. 23. q. d. Discite ex hac mea passione, quos cruciatus vos sitis meriti, et quae vos maneat, ni credideritis, poena. Plane enim hic videmus fieri, ut caedatur catulus in terrorem vetuli canis.

Sic Propheta quoque dicit: Et plangent se ipsos super eo omnes tribus terrae. Non dicit: Deplorabunt eum, sed plangent se ipsos super eo. Sic terrebantur illi Act. 2, id quod supra indicavimus. Et ecclesia canit: Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea.

Octavo, atque in hac quidem parte diligenter se exercebunt pii animi, nam ex ea pendet verus usus passionis Christi, ut homo se ipsum cognoscat, et sui conspectu terreatur, ac ceu conteratur. Et sane, nisi eo deveniat homo, plane nullam utilitatem ex Christi passione capiet. Hoc enim verum ac germanum opus est, quod passio Christi in cordibus piorum efficit, ut conformes imagini illius reddamur, hoc est, ut quemadmodum Christus tum corpore tum etiam animo graviter propter peccata nostra cruciatur, ita nos quoque nostra conscientia excarnificet, ob peccata admissa. Neque ad hanc rem multis est opus verbis, sed diligenti cogitatione, et ut sentias peccati magnitudinem.

Possumus autem hac similitudine uti. Fingamus principis cuiusdam interfectum filium et percussorem raptum iam in iudicium capitaliter accusari, quod si is coram iudice caedem quidem a se factam esse fateatur, verum se a te subornatum percussorem dicat, tu autem securus interim cantans aut ludens obambules, et statim ex insperato in carcerem coniiciaris: an non tum etiam amplum hoc mundi spatium angustius videbitur, quam in quo latere possis? praesertim si te tua accuset conscientia, et convincat admissi sceleris? Ita non potest non multo gravius dolere, qui hanc Christi passionem diligenter meditatur. Iudaei enim, quamvis illi iudicium suum iam habeant, et reiecti sint a Deo, tamen tui peccati ministri fuerunt, et tu re vera peccatis tuis Dei filium occidisti, eumque affixisti cruci, sicut supra quoque monuimus.

Nono, porro si qui adeo duri et saxei sunt, ut ex Christi passione neque terreantur, neque etiam se cognoscere incipiant, illi merito sibi male metuent. Neque enim aliter fieri potest, quam ut

conformes imagini Christi reddamur*), sive illud in vita, sive in inferis fiat, vel etiam in periculo mortis, ut in illos terrores coniiciamur, et contremiscamus, ac omnes illos sentiamus cruciatus, quos Christus in cruce pertulit. Est autem horrendum, illa tum demum, cum de vita periclitamur, experiri.

Orabit igitur unusquisque Deum, ut cor suum induratum emolliat, ut possit cum fructu aliquo passionem Christi diligentius animo meditari. Nam hoc nemo cogitabit, quod nostris viribus sine divina gratia passionem Christi vere meditari possimus, Dei illud est opus, non nostrum. Neque etiam haec vel alia docentur, ut cogites tuis viribus praestari ea posse. A Deo illa facultas postulanda est, ut illius gratia, non nostris viribus adiuti praestare ea possimus. Nam quod illi, de quibus supra diximus, non recte Christi passionem tractaverunt, id totum inde manavit, quod suis viribus freti humanis rationibus rem tentaverunt, neque divinam gratiam imploraverunt. Nullam igitur inde reportarunt utilitatem.

Decimo, qui igitur Christi passionem vel per unum diem, vel per horae spatium sic animo meditatus fuerit, de illo sane dici illud Alberti patiemur, quod melius illud tempus collocaverit, quam si per annum singulis diebus ieiunet, aut Psalmorum librum evolvat. Haec enim meditatio totum immutat hominem, et quodammodo regenerat, sicut baptismus. Atque hoc illud germanum et praeclarum passionis Christi opus est, ut mortificet veterem hominem, ut voluptates, item fiduciam ac spem in creaturas eiiciat; quemadmodum Christus quoque ab omnibus, etiam ab ipso Deo, erat desertus ac destitutus.

Undecimo, cum igitur non sit nostrarum virium sic meditari Christi passionem, nonnunquam accidit, ut id a Deo postulemus, neque tamen impetremus, eo, quo nos volumus, tempore, quod si fiat, non ideo statim desperandum aut intermittenda

*) Rom. 8.

oratio erit. Nonnunquam accidit, ut pro ea re prorsus non oremus, id quod Deus quoque novit, neque enim semper spiritum ad orandum donat, et vult illud donum omnino esse liberum, neque alligatum vel loco vel tempori vel personae. Fit igitur, ut graviter perturbentur animi, cum illud sentiunt, et ut homo sibi prorsus displiceat.

Fieri autem potest, ut illa ipsa animi perturbatio sit ipsissimum passionis Christi opus, quod ipsa in nobis nihil tale cogitantibus efficit. Quemadmodum quoque saepe accidit, ut qui diligentissime Christi passionem meditantur, nunquam ad sui ipsius cognitionem veniant, qui tamen verus passionis Christi debebat esse usus. Illi igitur passionis Christi fructum vere habent, quamquam latenter, hi autem tantum speciem. Et sic saepe invertit Deus omnia, ut illi, qui Christi passionem meditantur, nihil minus, quam illud faciant: contra, qui hoc faciunt in speciem, revera id faciant.

Duodecimo, hactenus crucem et passionem Christi tractavimus, iam quoque ad resurrectionem accedemus. Cum homo sic sua peccata sentire et cognoscere incipit, et terretur conspectu peccatorum suorum, diligenter cavendum est, ne illi terrores diutius in conscientia haereant. Nam inde in desperationem animi prolaberentur. Sed quemadmodum peccata et eorum cognitio e Christi passione manarunt, ita quoque regerenda in Christum sunt, et exonerandae conscientiae.

Diligenter cavebis igitur, ne, quemadmodum perversi quidam homines solent, tu quoque facias. Nam cum illi sentiunt peccata et mordentur a conscientia, recurrunt ad bona opera et satisfactiones, item ad indulgentias, seque miris excruciant modis, iam huc, iam illuc cursitando, ut se e peccatis evolvant et explicent. Verum frustra id tentant, quamquam ille mos de falsa fiducia in satisfactiones adeo inolevit, ut miserabilem religionis ruinam secum traxerit.

Tertiodecimo, porro sic reiicies peccata tua in Christum, si constanter credas, quod vulnera et

crux ipsius tua sint peccata, quae cum in se receperit Christus, pro eis quoque satisfecit. Sicut Esai. 53. ait: Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Et 1. Pet. 2: Ipse in suo corpore nostra peccata pertulit in ligno crucis. Et Paulus 2. Corinth. 5: Eum, qui peccatum non novit, pro nobis Deus peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei per illum.

Quanto igitur magis te tua conscientia excruciat, tanto tu firmius ac constantius his atque aliis similibus sententiis inniteris ac credes. Nam si per contritionem tuam et satisfactiones sedare conscientiam tentes, nunquam certus eris, sed perpetuo labore exhaustus, tandem etiam ad desperationem adigeris.

Neque conscientia consistere potest, cum videt peccatum, quale in se est, agnoscit enim longe maiorém vim peccati esse, quam ut nostrae vires ferre possint. Sin autem viderit coniecta omnia omnium peccata in Christum, et per mortem et resurrectionem crediderit ea victa, tum sentiet, quam nulla in peccato vis sit. Quemadmodum enim nulla neque vulnerum, neque doloris vestigia amplius in corpore Christi haerent, sic peccata quoque omnia ceu fumus evanuerunt.

Atque sic S. Paulus*) quoque dicit, quod Christus propter nostra peccata sit mortuus, resurrexerit autem propter iustificationem nostri. Hoc est, passio Christi nostra nobis ostendit peccata sicque ea tollit, per resurrectionem autem ipsius iustificamur, et ab omnibus peccatis liberamur, si modo credamus.

Quartodecimo, sin autem sentiamus nostram incredulitatem, quod non possimus nobis certo persuadere ista sic esse, reliqua oratio est, ut ante monuimus, ad quam confugiamus, nam et hoc totum in manu Dei est, et quemadmodum supra de passione dixi, ita et hoc aliis, ut manifeste sentiant, aliis occulte donatur. Sunt autem quaedam viae, quibus ad hanc fidem nos invitemus.

---

*) Rom. 4.

Principio, deflectes oculos a passione Christi, nam illa iam suum opus peregit, et perrumpes, ac animum Christi plenum humanitatis introspicies, qui adeo te amavit, ut conscientiam et omnia tua peccata in se receperit. Capiet autem et delectabit haec cogitatio animum tuum, et confirmabitur ita fiducia in Christum.

Postea hoc quoque facies, ut in illo Christi erga te animo videas, quaenam Patris erga te sit voluntas. Tum enim apparebit, non potuisse Christum tantum beneficium in te conferre, si non antea a Patre sic fuisset decretum. Nam illi Christus paruit, cum pro te est passus. Atque hoc modo cernes plenum humanitate Dei animum, et per Christum sic traheris ad Patrem, ut intelligere illud Christi possis: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam etc. Et hoc est vere Deum cognoscere, quando non maiestatem aut sapientiam (quibus terrentur animi), sed bonitatem et amorem apprehendimus, in quibus consistere potest fiducia, qua homo plane in Deo regeneratur.

Quintodecimo, cum igitur sic confirmatus tuus animus in Christo fuerit, et revera iam odisti peccatum, non poenae metu, sed amore erga Deum, hoc quoque restat, ut totius tuae vitae gerendae exemplum, in Christi passione propositum, sentias. Atque haec ratio meditandae passionis Christi longe a superiore diversa est. Hactenus enim sic eam sumus meditati tanquam Sacramentum aliquod, quod in nobis patientibus operetur, iam autem sic meditabimur eam, ut ipsi operemur, nempe in hunc modum.

Cum dolore aut morbo aliquo laboras, cogita, quam levis is sit cruciatus, si cum Christi spinea corona et clavis comparetur.

Cum facere aut omittere aliquid contra, quam velles, cogeris, cogita, Christum vinctum sursum ac deorsum iactari.

Tentaris superbia, vide, quam indignis modis

illudatur Christus, et ut cum latronibus reputetur.

Tentaris libidine et concupiscentia carnis; cogita, quam crudeliter tenera Christi caro flagris caesa, confossa et lacerata sit.

Tentaris odio aut invidia aut vindicta, cogita, Christum magno clamore et eiulatu pro te aliisque inimicis suis orasse, de quibus multo iustius potuisset poenam sumere.

Tentaris afflictionibus aliis, qualescunque tandem sint, sive internae, sive externae, confirma tuum cor et sic dicito: Magna ea esset ingratitudo, si parvam hanc afflictionem patienter ferre nollem, cum Christus Dominus ac redemptor meus in horto prae angoribus sanguineum emiserit sudorem. Quid enim esset turpius, quam servum in lecto molliter se curare, tum, cum Dominus ipsius pro vita dimicaret?

Ecce ad hunc modum confirmare et consolari te Christi passione poteris, contra omnia vitia et peccata, atque haec vera meditatio passionis Christi est, et hi sunt veri fructus, qui ex ea nobis petendi sunt. Qui igitur se diligenter ad hunc modum in ea exercent, illi longe rectius faciunt, quam si millies historiam passionis audirent. Et hi tantum Christiani vere dicuntur, qui ad hunc modum Christi vitam ac nomen in sua vita exprimunt, quemadmodum S. Paulus quoque dicit: Qui Christi sunt, carnem suam cum concupiscentiis una cum Christo crucifixerunt. Neque enim verbis aut gestu quodam externo, sed vita ac moribus Christi passio nobis est exprimenda.

Id quod apostolus quoque monet Ebrae. 12: Recogitate Iesum, fidei nostrae ducem, qui talem sustinuerit a peccatoribus adversus se contradictionem, ne defatigemini animis vestris defecti.

Et S. Petrus cap. 4: Sicut Christus passus est carne, sic vos quoque iuxta eandem cogitationem armemini.

Verum obsolevit haec ratio meditandae passionis Christi, et rara est, cum tamen S. Paulus et

S. Petrus in suis scriptis eam subinde repetant ac doceant. Nos hoc totum in externam quandam speciem mutavimus et contenti sumus, si historiam passionis in parietibus depictam intueamur.

Finis.

III. Concio de confessione et Sacramento eucharistiae.

Saepius a me dictum est, non posse nec debere Christianos ad sacramentum altaris, certo hoc Paschatis tempore cogi, sed liberum esse unicuique, quando et quoties velit hoc sacramento uti. Atque ad eam rem ministri in ecclesia constituti sunt, qui tum verbo tum sacramentis populo quotidie praeessent.

Longe igitur illi errant et peccant quoque graviter, qui cogunt homines sub peccato mortali in Paschatis festo sacramento uti, id quod hactenus fieri solitum est, et adhuc multis in locis fieri solet. Neque enim huius sacramenti natura ferre potest, ut quisquam coactus eo utatur. Animam sitibundam requirit, quae ipsa sese cogit, et gaudet, quod possit hoc sacramento frui. Qui ab aliis coacti hoc sacramentum accipiunt, cum nullo suo fructu id faciunt.

Vides igitur ex Satanae consilio Papam omnia egisse, Satan enim sine dubio impulit Papam, ut cogeret sine discrimine omnes ad hoc sacramentum. Ex qua re hoc secutum est incommodum, ut et irreverenter ac indigne propter Papae praeceptum tractaretur sacramentum, et mundus maximis se oneraret peccatis. Neque enim aliter atque porci, illotis (quod aiunt) manibus ac pedibus, homines ad sacramentum hoc accipiendum ruebant. Non ergo sinemus nos aliqua lege ad sacramentum cogi, sed illam libertatem, quam nobis Christus contulit, retinebimus.

Dico autem hoc propter illos, qui nolunt alio tempore sacramentum accipere, communi omnium consuetudine inducti, quam hoc Paschatis tempore.

Non tamen est hoc sic accipiendum atque si sentiam peccatum esse Paschatis tempore sacramento uti. Imo laudo eam consuetudinem, si modo conscientia non sit alligata tempori, et quoque si tua te cogat necessitas ad accipiendum sacramentum, non aliquae Papae leges.

Sed priusquam pergamus, de hoc sacramento latius disserere, de confessione quoque, ad quam Papa similiter coegit homines, pauca dicemus.

Triplex Confessio.

I.

Primo, tria sunt confessionis genera. Primum confessionis genus est ea, quam coram Deo facimus, de qua dicit Propheta Psal. 32: Peccatum meum notum tibi feci, et iniustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversus me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Et in eodem Psalmo: Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, immutatus est humor meus, in siccitates aestatis.

Hoc est, coram Deo nemo subsistet, nisi hanc confessionem secum afferat. Sic Psal. 130 praedicat: Apud te propitiatio est, ut timearis. Hoc est, qui cum Deo agere volet, ille sic aget, ut ex corde confiteatur sua peccata, et dicat: Domine, si tu tuam mihi negaveris misericordiam, actum de me est, quantumcunque sim probus.

Est autem haec confessio communis omnibus Sanctis, sicut rursum in Psal. 32 dicitur: Pro hac orabit ad te omnis Sanctus etc. Sic docet nos haec confessio, quod omnes iniusti et improbi simus. Si qui vero singularia habent dona, illi pro eo beneficio agant Deo gratias, neque se efferant. Sin in peccata prolapsus fueris, cogites eam esse carnis et sanguinis naturam, neque tam magnum tuum esse peccatum, quin in idem aut etiam in maius aliud quivis alius prolabi possit. Non igitur est alia res, quae nos discernat, quam gratia Dei.

Atque haec quidem confessio tam est necessaria, ut nullo temporis momento sit intermittenda, et debet ad hanc omnis Christianorum vita esse comparata, ut perpetuo Dei gratiam praedicet homo et suam vitam apud Deum accuset ac damnet. Nam si vel bona opera vel honestam vitam iactes, statim Dei iudicium, quod neutrum horum patitur, sequitur, non potest autem quisquam hominum iudicium Dei ferre. Sic ergo haec confessio fieri debet, ut te ipsum primo damnes, et sentias certo, te mortem ac perpetuos inferorum cruciatus meritum. Quod si facias, antevortis Deum, ut non possit te iudicare aut damnare, sed sua gratia te excipit et fovet. Verum de hac confessione hic non agimus.

II.

Secunda confessio, illa fit ad proximum, et est caritatis, sicut prior illa est fidei. De ea in epistola Iacobi scriptum est: Confitemini invicem alius alii delicta. Est autem haec confessio, cum quis confitetur proximo, quod eum laeserit.

Sicut Christus Matth. 5. docet: Si obtuleris munus tuum ad aram, et illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque illic munus tuum corum altari, et abi, prius reconcilieris fratri tuo, et tum veniens offer munus tuum. Habeto benevolentiam cum adversario tuo cito, dum es in via cum illo etc. Utrumque hic exigit Christus, ut is, qui laesit alterum, roget ab eo veniam, et is, qui rogatur, det veniam errato.

Est autem et haec confessio necessaria ac divinitus, ut prima, mandata nobis. Neque enim nobis nostra peccata remittet Deus, nisi et aliis condonaverimus, quae ipsi in nos peccaverunt. Et certum argumentum est, eam non esse veram fidem, quae non hunc fructum secum affert, ut et aliis peccata remittat, et remissionem a Deo quoque roget. Neque enim alias ad Deum homo accedere ausit. Si ergo hic fructus non affuerit, certum

argumentum est, neque fidem neque primam confessionem veram esse.

III.

Tertia confessio est, quam Papa mandavit, auricularis illa, quae fit coram sacerdote. Eam Deus non praecepit, verum Papa ad eam coegit homines. Sunt autem in ea varia peccatorum genera et discrimina conficta, quibus misere urgentur et excruciantur conscientiae. Sic igitur de hoc postremo confessionis genere sentiendum est, Deus neminem, neque ad illam primam confessionem, quae corum Deo fit, neque ad illam alteram, quae fit coram proximo, cogit, vult ut te tua cogat voluntas, ut cogat te tuae salutis ratio, item divinae gratiae sitis. Non ergo Deus delectatur iis, aut probat eos, qui inviti ita confitentur, vult potius, ut volentes ac ex animo id faciamus.

Verum Papa diversum fecit, neque curavit, volentes an inviti confiterentur, sed mandavit serio, ut nisi quis certo tempore confiteretur, is in profano loco extra publicum coemiterii humetur: perinde atque si ageretur res in politica administratione, in qua vi coguntur homines.

Verum Deus non probat eam confessionem, aut ullum aliud opus, si invitus illud facias. Imo praestat omnino non confiteri, quam invitum confiteri. Neque enim patet ad Deum aditus illis, qui non sua sponte voluntarii ad ipsum veniunt. Non igitur cogi debent homines.

Etsi qui propter Papae mandatum confitentur, illi etiam peccare se sciant, quanquam videmus ita passim iam fieri, ut omnes nulla alia ratione, quam quod ita mandatum est a Papa, ad confessionem ruant.

Vere igitur illud tempus a Germanis passionis hebdomas appellatum est, misere enim excarnificantur, hoc praesertim tempore, conscientiae, cum magno animarum ac salutis periculo. Et Christus quoque longe gravius ac contumeliosius eo tempore excruciatur, quam tum, cum in cruce pen-

deret. Merito igitur Deo agamus gratias pro hoc beneficio, quod suum verbum ceu lumen ac ducem conscientiarum dederit.

Sic ergo de auriculari confessione, quam dicunt, sentimus. Quanquam ad eam nemo sit cogendus, non tamen ideo contemnenda est, nam multae sunt rationes, propter quas eam probamus. Ac principalis quidem ea est, quod verbum Dei nullo modo contemnendum, sed ardenti animo amplectendum est, ubicunque tandem et quotiescunque illud audire contigerit. Iam autem per totum terrarum orbem suum verbum Deus divulgavit, ut nullus sit angulus, in quo non possis illud invenire.

Porro verbum Dei et evangelium proprie hoc est, quod nobis peccatorum remissionem promittit. Ea enim evangelii summa est, remissa esse peccata illis, qui credunt in Christum, neque doceri evangelium potest, quin simul absolutionem, quam vocant, sacerdos dicat.

Sic illa vox, quam in altari sacerdos dicit, Pax vobis, evangelium et absolutio quaedam est, quasi diceret: Annuncio vobis divinitus pacem et remissionem peccatorum per Christum. Sic verba Christi in coena sunt evangelium et absolutio: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, hic sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum etc. Si quis ergo ideo confiteri nolit, quod verbum in sacramento quoque habeat, is eadem ratione sacras quoque conciones poterit negligere. Verum debet evangelium assiduo personare nostras aures, et nos vicissim illud cum summo gaudio excipere debemus, ubi et quotiescunque id audire licet, debemus quoque Deo gratias agere pro summo illo beneficio, quod liceat ubique sacrosanctum Dei verbum audire.

Non igitur contemnenda confessio illa auricularis est, propter absolutionem et evangelii verbum, quod ex sacerdote audis. Et cum confiteri voles, non tam curabis tuam confessionem, quam verbum, quod audis a sacerdote.

Possunt autem illa sic discerni: Duo vestrum convenitis, tu narras prior, ille alter posterior loquitur. Non igitur admodum sollicitus sis de eo, quod tu dicis, sed maior cura sit de iis, quae audis ab illo altero, qui remissionem peccatorum Dei nomine tibi annunciat.

Neque multum refert, sive is sit sacerdos, aut publicus ecclesiae minister, sive alius quidam Christianus. Nam verbum, quod loquitur, non suum, sed Dei est, et Deus non minoris illud aestimat, quam si ipse tecum locutus fuisset, adeo in omnes angulos divinum suum verbum Deus sparsit. Cum ergo ubique verbum Dei nobis sit expositum, debemus cum gratiarum actione illud amplecti, non contemnere aut negligere.

Praeterea, quemadmodum sacramentum, ita illud verbum, quod ex sacerdote audis, non nisi ad tuam personam refertur. In publicis autem concionibus in vulgus evolat promissio, et quamvis ad te quoque pertineat, non tamen ita certus de ea esse potes. Verum hic id in confessione ad te unum dicitur, ut prorsus nihil de voluntate Dei erga te dubites. Iam si quis esset in orbe locus, in quo Christus ipse tecum vellet loqui, imo angelus quidam, non Christus, an non ad extremos usque mundi angulos curreres, ut audire coelestem vocem possis?

Quae ergo est illa miseria, quae illa stultitia, quae ingratitudo? ut hoc, quod nobis dicitur, non audiamus? Scriptura testatur Deum per nos tecum loqui, neque minus in nostris verbis pondus esse, quam si ipse praesens praesenti loqueretur, et tamen negligitur.

Sic enim Christus dicit Matth. 18: Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Item Iohan. 20: Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis, quorumcunque retinueritis, retenta sunt. Sic Deus ipse absolutionem in confessione dicit, quemadmodum quoque infantem ipse Deus, non sacerdos, baptizat, et tamen dicemus nos confessione non habere opus?

Etiamsi igitur eandem ipsam peccatorum remissionem audias in sacramento, non tamen confessio est negligenda, potissimum autem ob eam rationem, quod tibi soli in confessione verbum, ut in sacramento, annunciatur.

Praeterquam autem, quod in confessione verbum ad te unum dicitur et refertur, hoc quoque in ea est commodi, quod tibi licet tuto sacerdoti dicere, quibus in rebus maxime labores, et consilium ab eo vel quovis alio, quisquis tandem fuerit, petere. Si ergo nulla alia esset commoditas in confessione, si etiam non loqueretur nobiscum in ea Christus, tamen nolim magno carere confessione, ideo quod liceat omnia quae sentis in fratris sinum effundere et conqueri de iis, quae in te conscientiam urgent. Neque enim est alia res aeque misera, atque conscientia, cum premitur et angitur, neque tamen consilium aut solatium aliquod novit. Plenum ergo consolationis et humanitatis quoque opus est, quod in confessione duo conveniunt, et alter alterum consilio, consolatione, quacunque item alia re potest, iuvat. Hic morbum suum aperit, alter medicas affert manus.

Quanquam igitur mandato ad confessionem cogi homines nolim, ne, si qui non ante confessi accedant ad sacramentum, se peccasse sentiant, maximum tamen thesaurum confessionem esse iudico, qui nullis opibus sit comparandus, adeoque minime contemnendus. Nemo enim potest verbum Dei neque satis diligenter audire, neque in animum ita, ut merebatur, insculpere.

Dixi igitur diligenter inter se discernendas confessionem et absolutionem, ut absolutionem potissimum spectes, neque confitearis vel ob mandatum, vel tanquam bonum opus, quod peccatorum remissionem mereatur, facturus, sed ideo potius, ut Dei verbum audias, quo erigatur ac consolationem accipiat conscientia tua.

In absolutionem igitur tum oculos tum mentem potissimum defiges, in qua divina voce peccatorum remissio per hominem tibi annunciatur, quae fide

est apprehendenda. Vides enim, quam impia et absurda plane confitendi ratio ante hoc tempus in papatu fuerit, priusquam enim absolverentur homines, multa et varia eis sunt iniuncta opera, quibus pro peccatis satisfacerent eamque rem vocarunt absolutionem, cum rectius alligatio vocari queat: nam cum tollantur peccata per absolutionem, si ei credas, quid attinet opera, quibus pro peccatis satisfacias, addere? et cogere homines a fide et absolutione ad propria opera?

Quis potius sic cogitari oportuit: Ecce hoc verbum, quod a me audis divino mandato, fide tibi est apprehendendum. Si ergo credere ei non potès, omitte confessionem tuam. Non est autem hoc ita accipiendum, quod nolim confiteri sua peccata eos, aut consolationem et confirmationem animi petere, quorum infirmior est fides. Imo si sentis imbecillitatem tuam, quod credere non possis, conquueraris ea de re apud fratrem tuum, cui cônfiteri voles. Dic: Sentio quidem, quod confessione et absolutione habeam opus, verum infirmior est fides mea, quam quod possit certo sibi persuadere vera esse, quae ex te audio. Nam cui rectius de imbecillitate tua conquestus fueris, quam Deo? Deo autem tum conquereris, cum fratri tuo conquereris, qui te sancto Dei verbo consolari ac confirmare potest, atque ea demum vera est confessio. Utinam autem omnes eò usque progressi essent, ut confiterentur fidei suae infirmitatem, quod Dei promissionibus credere non possent.

Haec iam de confessione sufficiant, quod nemo ad eam cogi debeat, sed ut volentes, non coacti confiteamur.

Verum quaerat aliquis, quidnam sit confitendum? Multa nugati hic sunt, qui hactenus in templis docuerunt, de quinque sensibus, de septem peccatis mortalibus, de decem praeceptis, et aliis similibus, quibus potius implicitae sunt conscientiae quam adiutae.

Verum sic oportuit fieri, debebas ante diligenter circumspicere, quaenam peccata te maxime

premerent, quae conscientiam exstimularent et gravarent, atque ea in confessione erant dicenda. Nihil igitur opus est illo examine, quo soliti sunt uti, ut exactus peccatorum omnium referretur catalogus, ea quae cogitanti occurrunt arripe, et dic: Bone frater, hic lapsus sum, tu erige me verbo Dei, et consule, quid in hac re mihi sit faciundum.

Debet enim brevis esse confessio, in qua, si quid te fugit, quod post in mentem veniat, nihil te ea res conturbet. Neque enim confessus es, vel tanquam bonum opus, vel tanquam coactum opus facturus, et poteris hoc ipsum peccatum Deo confiteri. Insuper absolutionem quoque audis in Missa tum, cum verba coenae Dominicae recitari audis. Nihil ergo te conturbet, si quorundam peccatorum sis oblitus. Nam et occulta peccata, quaeque te fugiunt, in absolutione remissa sunt. Neque enim Deus hoc spectat, quid aut quomodo tu confessus sis, verbum suum ac tuam spectat fidem.

Et in absolutione non solet certus numerus peccatorum, quae remittuntur, addi, sed ea est libera quaedam ac late patens vox, quae simpliciter annunciat Deum tibi favere, porro si Deus tibi favet, sublata sunt omnia peccata. Confirmet igitur te non tua confessio, sed absolutio, neque multum te sollicitet, si qua non meministi. Remissio enim peccatorum tuae respondet fidei. Si ergo multum credis, multum quoque tibi remittitur. Atque in hunc modum quidem peccatis et conscientiae opponi verbum Dei et promissio debet. Sed haec iam de confessione satis sint.

Altera pars sermonis de sacramento altaris.

Iam nobis est ad inceptam de sacramento disputationem redeundum. Illum autem locum iam ante absolvimus, quod liberum esse debeat sacramentum, neque homines ad illud vi cogendos.

Restat igitur, ut quoque de utraque specie aliquid dicamus. Iam olim autem sic docui, in

nostra ecclesia unam speciem nemini exhibendam, sed ut is, qui sacramento uti volet, aut integrum sacramentum, ut a Christo institutum est, accipiat, aut prorsus abstineat.

Porro, adeo saepe haec a nobis tractata causa est, ut putem iam omnibus planum esse, quare utramque speciem sumi postulemus. Quod si qui adeo sunt rudes, aut etiam sua infirmitate adeo delectantur, ut intelligere haec nolint, illos sane nos non curamus, et multo satius quoque est, ut illi sacramento prorsus abstineant. Malum enim argumentum est, tot annis audire verbum Dei, et tamen perpetuo infirmum manere, et dicere, quod non possit illa assequi. Neque enim possibile est non illuminari animos, si diutius verbum audias, nisi omnino excaecatae sint mentes a Satana. Cum igitur perdures in caecitate tua, multo consultius quoque faciunt ministri ecclesiae, si tibi prorsus non exhibeant sacramentum. Si enim verbum, quod planissimum ac apertissimum est, capere non potes, sacramenta quoque non capias, absque verbo enim essent, et nulla quoque essent sacramenta.

Adeo autem persuasit haec nostra de utraque specie sententia orbem, ut etiam adversarii nostri eam norint. Quia autem illi non infirmi, sed indurati sunt, ac nostram doctrinam, quam norunt sacrarum literarum testimoniis niti, oppugnant (siquidem vi pergunt, ac sua autoritate nos urgere volunt), non cedemus eis, neque eorum pertinaciam ceu infirmorum errorem tolerabimus, praesertim cum non possint nostram sententiam refutare, neque ulla alia re, quam autoritate Romanae ecclesiae sint subnixi. Et quia se tam pertinaciter opponunt, ideo nostris utramque speciem exhibebimus, sive offendantur ea re, sive non. Et quia vi ac pertinacia se opponunt, nihil omnino est eis concedendum.

Illud autem mihi maxime placet, quod hoc sacramentum non sit sine persecutione. Ideo enim Christus id instituit, ut esset ceu tessera vel nota, qua discernerentur Christiani ab aliis. Nisi enim

haberemus hoc sacramentum, haud sciri poterat, quinam Christiani, aut ubi essent, item in quibus suos fructus evangelium ederet.

Verum cum accipiunt homines sacramentum, videmus, et qui sint illi, qui audiunt evangelium, et num digne Christiano nomine ambulent. Sic ceu quaedam nota hoc sacramentum est, qua nos agnoscimur, quod profiteamur nomen Dei, et quod nos divini verbi non pudeat.

Si igitur Papa aut alius impius tyrannus videat te utramque sacramenti speciem accipere, videt certum testimonium, quod hanc evangelii doctrinam probes. Indignatur igitur, et vim ceu adversus haereticum parat, bene autem tum tecum agitur, nam et sic actum est cum Christianis olim, qui hoc sacramento religionem suam testabantur.

Prohibuerunt iam nos ab utraque specie episcopi, si qui ergo Christum profiteri volent, illi utramque speciem accipiunt, tum scient reliqui, quod Christiani sint, et verbum Dei probent ac sequantur. Si eam igitur ob rem vis eis afferatur, et occidantur, patiantur eam iniuriam, reddet enim longe splendidiorem vitam Deus, quam haec sit.

Quare placet mihi, quod sacramentum hoc nostro tempore persecutioni praebeat occasionem, nam si omnes id probarent ac revererentur, qui posset vera adesse confessio? Iam cum ignominia, contumelia, denique vitae pericula inde nobis enascantur, atque illa omnia propter illam confessionem, recte nobiscum agitur, sicut quoque olim cum veris Christianis in primitiva ecclesia est actum.

Porro dixi quoque, non satis esse, si accipias sacramentum, sed oportet te quoque certum esse, et bene munitum rationibus sacrarum literarum, quibus et te confirmes, et aliis quoque, si id a te postuletur, rationem tui facti dare queas, ut, cum vis tibi eam ob rem offeratur, possis factum tuum contra Satanam et mundum divino verbo defendere.

Quare non poteris alterius fide niti, cum ad sacramentum accedis, unusquisque pro se credere debet, sicut unusquisque pro se quoque contra pec-

catum, Satanam, item mundum militare debet. Ante omnia igitur diligentissime memoriae commendanda sunt verba, quibus Christus hoc sacramentum instituit, nempe haec:

Dominus Iesus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, et postquam gratias egisset, fregit, et dedit discipulis suis, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter, postquam coenavit, accepto calice, cum gratias egisset, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic calix novum testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem.

Haec sunt verba, quae neque ipsi, neque etiam Satan negare poterit, in quae figendus pes est, ut firmiter in iis consistamus? Sunt autem nuda ac planissima, quae nullis interpretationibus eludi possunt, quod et panis sit Christi corpus pro nobis traditum, et calix Christi sanguis, pro vobis effusus, et iubemur illa facere in commemorationem ipsius.

Diversum autem Papistae mandarunt. Cum igitur pro concione dixerint: Vos Laici haec non intelligitis, neque licet vobis ista interpretari, erratis igitur, responde: ius interpretandi scripturas aeque Laicis concessum esse atque doctis. Et quemadmodum illis, ita nobis quoque mandatum est, ut credamus in Deum, ut nostram fidem confiteamur, ac omnia praecepta Dei servemus. Habemus enim eundem Deum, quem ipsi habere se dicunt, quomodo autem credemus, si aut verbum ignoremus, aut non intelligamus, cum ergo mandatum habeamus, ut credamus, necesse quoque est, ut verbum, cui credendum est, sciamus. Neque enim potest esse fides sine verbo.

Praeterea hoc quoque nobis incumbit, ut illo verbo nitamur, et contra omnes insultus Satanae, peccati et mundi nos defendamus, item, ut quae

obiiciuntur, refutare possimus. Habemus ergo, quod respondeamus illis, qui nolunt nobis concedere ius tractandi sacras literas, nempe, quod cum a nobis eadem requiratur fides, quae ab illis, necessarium nobis, idem verbum ac parem eiusdem verbi cognitionem esse.

Cum igitur dicat evangelista: Iesus accepit calicem, et dedit discipulis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic calix novum testamentum est, in meo sanguine, qui pro vobis effunditur etc., vident sine dubio omnes, quaenam horum verborum sit sententia: Accipite, bibite etc. Ni ergo probent esse aliam quandam significationem verbi bibere etc., nos nostram sententiam retinebimus, quod omnibus ex calice illo sit bibendum, neque vel consuetudinem, vel consiliorum decreta quicquam morabimur. Deus enim vetustior est, quam ulla cousuetudo, et autoritas Dei omnia vincit concilia.

Plana quoque sunt illa verba: Hoc facite in mei commemorationem. Dic quaeso, quibusnam sit mandata commemoratio Domini? num solis sacerdotibus? Cur non potius omnibus iis, qui Christi nomen profitentur? Quid enim est aliud meminisse Domini, quam praedicare eum et confiteri? Haec cum omnes debeamus, apparet quoque utramque speciem omnibus esse concessam, ut et panem edant, et bibant calicem, sive sint sacerdotes, sive non sint.

Impius et ille praetextus est, quod dicunt nefas esse, nosse Laicos verba testamenti Christi. Si nefas est ea verba Laicos tenere, frustra igitur ipsi eos docent, nam quod, quaeso, aliud ipsorum officium est, quam ut rudes illos verbum Dei doceant? Ideo enim pastores sunt constituti, ut alios instituant in verbo et doceant. His igitur nugis magis se aperiunt, quales sint, quam ut nostram sententiam oppugnent. Adeo impudenter se veritati opponunt impii homines.

Vides iam aliquo modo, quomodo accipienda et firmiter retinenda sint illa verba, quibus sacramentum hoc a Christo est institutum, nempe, quod

non solum hoc a nobis exigitur, ut teneamus et intelligamus ea, verum etiam ut nostra fides in iis haereat, ut his verbis, ceu invictis armis, contra omnium insultus nos defendere, et repellere nostros adversarios possimus.

Cum ergo sacramentum hoc voles accipere, potissima verborum erit cura, in quibus sentias eum thesaurum esse repositum, quo solo niti tuto possimus. Ad te enim sine dubio illa verba dicuntur: Meum corpus pro vobis traditur, meus sanguis pro vobis effunditur. In quem usum? num in hoc tantum, ut edas et bibas? non, imo in remissionem peccatorum tuorum. Hoc illud est, quod ad te potissimum pertinet, cui omnia reliqua, quae hic fiunt et dicuntur, serviunt, ut tibi scilicet omnia tua peccata remittantur.

Porro, si faciunt haec ad remissionem peccatorum, ergo etiam ad mortem superandam faciunt. Neque enim morti relictus locus est, ubi peccatum est sublatum, peccato sublato omne malum cessat, atque ea est beatitudo. Hic thesaurus ille est, quem nos in hoc sacramento praedicamus, in hunc defige oculos tuos, et nugas illas Scholasticorum omitte, qui multum sunt solliciti, quomodo possit adesse corpus Christi, praesertim in tam parvo corpore panis. Ad miracula illa ne respicias, sed simpliciter haereas in verbo, atque ea tua unica sit cura, quomodo hunc fructum ex hoc sacramento queas capere, nempe remissionem peccatorum.

Sic igitur animum tuum institues, ut ad te pertinere haec verba sentias. Hoc autem ita fiet, si sentias peccati morsus et terrores, si tenteris aut a carne, aut a mundo, aut a Satana, si ira, impatientia, avaritia, aut cura ventris sollicitaris, si variis exercearis malis, aut nonnunquam etiam in foeda crimina prolapsus sis, quae male afficiant animum. Si haec atque his similia, inquam, patiaris, tum senties, quam sis miser homo, terreberis conspectu mortis, frangeris animo, neque poteris esse quietus.

Ac tum quidem opportunum erit, ut confitearis

et Deo, de tua miseria conquereris et dicas: Domine Iesu, ideo a te hoc sacramentum institutum est et ad nos transmissum, ut remissionis peccatorum per id certificaremur. Sentio autem, quam sacramento opus habeam. In magna peccata sum prolapsus, metuo igitur iudicium tuum, et paene deficio, sentio me infirmiorem, quam qui verbum tuum confiteri audeam, tot tantisque laboro vitiis: quare venio ut sanes, consoleris et confirmes me.

Iam antea vero monui, nemini exhibendum esse sacramentum, nisi prius indicaverit, ad quid eo habeat opus, nempe ut conqueratur de sua miseria et peccatis suis, ut petat consolationem et confirmationem, quae et per verbum et per signum contingunt. Qui hunc sacramenti usum nesciunt, illi prorsus abstineant. Nam illi stulte et impie agunt, qui tantum tempore paschatis sacramentum sumunt, et se adeo misere excruciant, cum tamen nesciant, quis sit verus sacramenti usus.

Porro, ubi sumpseris sacramentum, non licebit tibi esse otioso, sed perges strenue, et fidem tuam exercebis. Nam et is sacramenti est usus, ut dicere hoc vere possis: Habeo hic apertum verbum, remissa mihi esse peccata. Signum quoque accepi, manducavi et bibi, id quod certo comprobare possum, feci enim id in conspectu Satanae et mundi. Cum ergo morte aut conscientia tentaris, potes hoc sacramento te erigere adversus tum Satanam, tum etiam peccata, potes quoque tuam fidem confirmare, ac conscientiam exhilarare, ut non amplius metuat Deum, sed amet.

Ita fiet, ut de die in diem melior reddaris, cum alioqui otiosus et ignavus ageres. Quo enim longius ab hoc sacramento abstinuerimus, eo magis reddimur inepti ad id accipiendum. Quod si imparatum, infirmum, vacuum item fide te esse senseris, num quaeso aliunde confirmari te posse sperabis? Num eo usque exspectabis, donec omnino sis purus, ac absolutam et perfectam habeas fidem? atqui si id facias, neque ad sacramentum unquam accedes, et ut maxime accedas, nihil id tibi proderit.

Atque hic quidem verus sacramenti est usus, et hac ratione conscientiae non excruciantur, sed eriguntur, et consolationem accipiunt. Neque enim a Deo institutum est sacramentum, ut ceu venenum aut crux quaedam esset, quae terrorem mentibus incuteret, quae opinio superiore seculo a Doctoribus impiis in vulgus sparsa, passim tenuit omnes. Sic enim docuerunt, ut nos nostram iustitiam ceu hostiam Deo offerremus, factum autem inde est, ut ea verba, quae plena consolationis et vitae sunt, quibus conscientiae eriguntur et confirmantur, prorsus contempta et ignota iacuerint. Verum sic potius oportebat fieri, ut sentiremus, in hoc sacramento nihil esse, quam summam gratiam, consolationem et vitam aeternam.

Praesentissimum autem venenum iis est, qui temere id suscipiunt, qui nullam infirmitatem, nulla vitia, nullam urgentem necessitatem sentiunt, perinde atque si iam ante puri et iusti essent. Requirit enim hoc sacramentum hominem agnoscentem vitia sua, quique videat, quam longe a vera iustitia absit, et cupiat tamen iustificari. Caput igitur est, sentire peccatum, quamvis enim peccatum omnes quotquot vivimus habeamus, non tamen omnes id agnoscimus.

Haec iam sufficiant, ut scias, quomodo te paratum esse conveniat, cum hoc sacramentum voles suscipere, ut scilicet fidem tuam his verbis, quibus hoc sacramentum instituit Christus, exerceas et confirmes, ac sentias vere pro te traditum corpus Christi, et vere pro tuis peccatis effusum Christi sanguinem, quae verba clare ostendunt, quisnam verus sacramenti sit usus, et quid nobis conferat, si id suscipiamus.

Sequitur iam alterum, quod ex priore illo, ceu ex fonte, manat, Christiana scilicet caritas, cuius quoque magnam convenit esse curam, nam hoc Deus a nobis exigit, ut fructus, quos nos ex hoc sacramento capimus, ceu lumen quoddam luceant, et ut appareat omnibus, nos cum aliquo nostro fructu hoc sacramento esse usos. Is autem est fruc-

tus, ut quemadmodum nos Christi corpus comedimus et sanguinem eius bibimus, ita vicissim quoque patiamur nos ab aliis comedi et bibi, hoc est, ut omnes actiones, omnem vitam nostram ad proximi commodum provehendum instituamus. Est enim omnino nobis Christi exemplum sequendum, cuius tanta est bonitas, ut se totum cum omnibus iis, quae habet, nobis tradiderit in illis verbis, quibus instituit hoc sacramentum. Ea ipsa verba nos quoque ad proximum dicere convenit: Accipe, comede, bibe.

Neque ioco illa dici debent, sed revera sic sentias, tibi cum omnibus, quae habes, proximi commodis esse serviendum. Cum enim Christus sic dicit: Hoc est corpus meum, quod pro te traditur, quid quaeso aliud dicit, quam hoc: En ego ipse sum, qui pro te trador, hunc thesaurum tibi dono, omnium illorum, quae ego habeo, tu quoque sis possessor, si quid tibi deerit, mihi idem defuturum est. Iustitiam meam, vitam ac aeternam beatitudinem tibi dono, ut neque peccato, neque morte, neque ullo alio incommodo succumbas, sed vincas omnia, quemadmodum autem mea iustitia, item vita mea aeterna est, sic tu quoque perpetuo iustus eris ac vives. Sic nobiscum loquitur Christus.

Requiritur autem et a nobis, ut nos eadem ad proximum dicamus, neque tantum verba illa sonemus, sed re ipsa ac factis declaremus, in hunc modum: En bone frater, ego corpus et sanguinem Liberatoris mei iam sumpsi, qui se totum mihi donavit, satis autem abunde habeo, cum eum habeo. Tu igitur iis quoque, quae ego habeo, fruere, omnia mea similiter tua sint, quod si res ita postulet, etiam pro te mortem libens obibo. Haec enim omnia in hoc sacramento a nobis requiruntur, ad quae facienda omnibus viribus est enitendum.

Hoc tamen hic monendum est, quod difficile ad hanc perfectionem simus venturi, ut animam, corpus, opes et dignitatem nostram proximi causa, si ita res postulet, in discrimen adducamus, in

28*

carne enim vivimus, quae adeo alte radices egit, ut non possimus illa caritatis officia perfecte reddere.

Atque eam ob causam Christus hoc sacramentum instituit, ut esset ceu quoddam exercitium, unde peteremus ea, quae ipsi nobis deesse sentimus. Cum enim illam in te infirmitatem videas, quod quaeso aliud afferes remedium quam hoc? Necesse est enim, ut inter reliqua de hoc quoque conquieraris, et dicas: Bone Domine Iesu, vides quantum mihi adhuc desit, tu mihi te totum donas, non possum autem ego idem facere proximo meo. Fac igitur, ut et ego similem erga proximum benevolentiam praestare possim.

Et sane, quanquam, dum in hac carne vivimus, nunquam illam perfectionem possumus consequi, tamen eo est connitendum, etsi nihil aliud cum gemitu ea postulanda a Deo facultas est, neque desperandum est ob hanc imbecillitatem, modo remaneat in nobis is affectus, ut et doleat nobis illa nostra infirmitas, et cupiamus eam mutatam et emendatam.

Porro non est hoc minimum caritatis officium, posse cedere de sua opinione et sententia animo concepta. Nam sublevare alterius inopiam, externis officiis ei inservire, nostro labore eum iuvare, docere, item pro eo orare, haud ita difficile est. Sunt et illa facilia, invisere aegrotos, consolari calamitosos, dare cibum esurientibus, captivos item liberare. Hoc longe omnium est maximum, posse cedere de sua opinione, et ferre alterius infirmitatem (sicut Poeta quoque ait: Aurum et opes et vasa frequens donavit amicus, Qui velit ingenio cedere nullus erit.)

Neque etiam unquam, dum hic vivimus, perfecte id poterimus, Christus enim ea in parte perfectus fuit, nos nunquam perfecte idem faciemus. Est enim Christus ceu sol, in quo nullum nobis vestigium apparet, ad quem nos collati sumus ceu accensa quaedam stipula. Quanquam autem illam perfectionem caritatis, quae in Christo est, nos

nunquam possumus assequi (est enim seu quidam ignitus caminus), tamen nos tolerat, si vel scintillam caritatis in nobis relucere videat.

Cavendum igitur est, cum ex hac parte iuxta omnes laboremus, ne de quoquam iudicemus, quod non sit Christianus. Habes enim exemplum Christi in evangelio, qui adeo benigne discipulorum suorum errores et lapsus tolerat, et sua sapientia illorum stultitiae cedit et servit, neque condemnat eos ideo, quod sint infirmiores, sed blande fovet, et ad illam infirmitatem connivet, quo ego, inquit, iam eo, illo vos accedere non potestis; item ad Petrum: Quod ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea.

Sic efficit caritas, ut Christus iustitiam suam, iudicium, potentiam, vindictam, poenam, item ius suum, quod tum in nos, tum in peccata nostra habet, omnino negligat. Merebatur quidem stultitia nostra damnationem, verum non damnat nos, commonet nos, quod peccaverimus, quod stulte egerimus, non tamen ideo abiicit. Vides igitur non esse minimum inter caritatis officia, posse tolerare proximi infirmitatem, vel in fide, vel in caritate.

Quanquam autem Christi exemplum habeamus, qui adeo placide suorum discipulorum errata tulit: non tamen ideo vel infirmitas proximi vel peccatum est defendendum. Sic enim ad Petrum dicit*): Scies postea, quid iam faciam. Ad tempus toleravit eius infirmitatem, perinde ac si sic dicat: Tuam stultitiam et infirmitatem illam fidei tolerabo et parcam tibi, modo sentias longius tibi progrediendum esse, atque ea, quae in te iam haerent vitia, emendanda ac mutanda, ne otiosus ac securus agas.

Non igitur, postquam sacramentum sumpserimus, negligentes aut otiosos esse convenit. Sed hoc potius praestandum est, ut caritas subinde crescat, ut, si qua in re laborat proximus, nos illi feramus

---

*) Iohan. 13.

opem, et sublevemus eius inopiam. Quod qui non faciunt, illi aut Christiano nomine non sunt censendi, aut certe nimis infirmi sunt, etiamsi iactent se Christi una cum omnibus iis, quae habet, in hoc sacramento participes factos esse.

Non autem certius argumentum est, an digne et cum fructu hoc sacramento sis usus, quam quod ex caritatis officiis sumitur. Nam quod aut magnus fuerit animi ardor in sumendo sacramento, aut quod sensisse tibi videris, ut verbis Christi sit erectum et confirmatum cor tuum, illa etsi improbari non possunt, non tamen sunt tam certa argumenta. Officia vero caritatis illa te certum possunt facere, digne an indigne hoc sacramento sis usus. Digne enim is eo usus est, qui ita cor suum hoc signo commotum sentit, ut etiam inimicos odisse desinat, et omnes alios, qui sua habent opus opera, iuvet, aliorum calamitates quoque suas esse existimet.

Qui non sentiunt hos affectus, illi incerti sunt, etiamsi singulis diebus centies hoc sacramento utantur, etiam cum tanto mentis ardore, ut lacrimas prae gaudio fundant. Neque enim Deus mirabilem illum ardorem mentis adeo magnifacit, nonnunquam enim est cum maiore periculo, quam commodo coniunctus. Hoc summum est, ut certi simus, id quod Petrus *) quoque innuit. Confirmate, inquit, vocationem vestram, nempe per bona opera, quae fructus sunt fidei.

Ac quantum quidem ad verbum et ad sacramentum attinet, sunt omnia certissima, confirmat enim Deus peccatorum remissionem suo, item angelorum, et omnium piorum testimonio. Hoc restat, ut tu quoque tuum testimonium afferas, et tu nihil de remissione peccatorum dubites. Etiamsi igitur omnes angeli cum toto mundo confirment suis testimoniis, te digne hoc sacramento esse usum, longe tamen his omnibus tuum testimonium te magis confirmat. Porro hoc est tuum testimonium, si

*) 2 Petr. 1.

in te eluceant illa caritatis officia, et si sentias maiorem bonorum operum proventum a sumpto sacramento, quam ante sacramentum sumptum.

Quod si caritatis officia non sequantur, ac sentias neque cor neque vitam tuam quicquam immutatam, item videas te prorsus non moveri in afflictis rebus tui proximi. Magnam satis habes causam, quae te ad orandum impellat. Sic igitur Christo de tua miseria conqueraris:

Bone Domine Iesu, ego quidem ad sacramentum accedo, verum nullum ea ex re sentio fructum, semper idem maneo, sentio adhuc concupiscentiam, iram, invidiam etc., et manet apud me otiosus ingens ille thesaurus. Da igitur, ut fructum aliquem inde capiam, ac ut sentiam alios motus, item alias actiones ab hoc sacramento inseri animo meo. Quod si semel coeperis immutari, fiet, ut subinde magis confirmeris, et ut in dies plus bonorum operum edas.

Neque enim haec vita aliud est, quam quidam assiduus fidei, caritatis et crucis usus, non tamen in ullo hominum perfecta haec tria esse possunt. In Christo quidem perfecta haec fuerunt, qui ceu sol propositus est nobis exemplum, quod omnes imitemur, etiamsi nunquam possimus assequi.

Semper igitur reperias firmioribus immixtos infirmos, rursus his quoque aliquos firmiores, atque illi quidem parvis, hi maioribus calamitatibus exercentur, ut ita omnes reddantur conformes imaginis Christi. Sic enim nostra haec vita esse debet, ut de fide in fidem, de caritate in caritatem, de patientia in patientiam, de cruce in crucem progrediamur.

Neque debet dici haec vita iustitia, sed iustificatio, non puritas, sed purificatio. Nondum attigimus illam metam, quae nobis proposita est, sed ad eam contendimus, et iam sumus in cursu. Quidam longius evecti sunt, quidam autem procul alios sequuntur. Probatur autem Deo conatus noster, si videat nos ad metam contendere, etiamsi adhuc longius ab ea absimus. Et ubi opus est,

accurrit et confirmat nos in fide et caritate, ac tandem semel ex hoc seculo in coelos transferi. Interim autem, dum hic vivimus, alius alium ferat, sicut Christus quoque nos tulit, neque enim quisquam hominum est perfectus.

Neque vero hoc solo verbo et exemplo suo Christus nobis proposuit, sed idem etiam expressum est externis signis panis et vini. Sic enim sentimus, hunc panem esse corpus Christi, et hoc vinum esse Christi sanguinem. Aliud igitur vident oculi, aliud fides verbo admonita credit, quae fidei propria effigies et imago est. Nam cum sacramento hoc utimur, et audimus quoque verbum, duo illa externa concurrunt, verbum, quod in aures, et ipsum factum, quod in oculos incurrit. Nihilominus tamen in illis externis et subiectis sensui rebus aeternam vitam, omnia item bonorum genera, imo Deum quoque ipsum omnium bonorum autorem apprehendimus.

Qualis autem fidei, talis quoque caritatis imago in hoc sacramento est expressa, ac primo quidem in pane. Grana enim, priusquam molitoris arte in unum pulverem cogantur, unumquodque per se proprium ac integrum corpus est, ubi autem comminuta fuerint, unum quoddam conficiunt corpus. Sic et in vino, priusquam in torcular coniectae uvae conterantur, unaquaque uva suam formam retinet integram, ubi autem vinum expresseris, ex infinitis uvis unus potus conficitur. Neque confirmare quis potest, hoc vel ex illa vel alia quadam uva profluxisse. Quemadmodum quoque nemo potest asserere, farinam vel ex hoc vel ex illo grano factam, sic enim confusae et uvae et grana sunt, ut discerni amplius non possint.

Atque in hunc modum S. Paulus quoque accepisse ista videtur 1. Corinth. 10: Quoniam unus panis, unum corpus nos multi sumus. Nam omnes ex eodem pane participamus. Quia enim verbo credimus, manducamus corpus Iesu Christi, qui cibus animam reficit ac pascit.

Porro proximus meus vicissim me manducat,

hoc est, ego illum fortunis meis, meo corpore ac vita, item omnibus iis, quae habeo, sublevo, quacunque in re possum, illi adsum eumque iuvo. Habeo autem et ego iisdem officiis opus et gratum est, quod vicissim me sublevet. Sic impliciti et coniuncti inservimus alii aliis mutuis officiis, quemadmodum quoque Christus nobis inservivit, atque hoc quidem est spiritualiter manducare et bibere.

Debemus igitur, quantum quisque potest, anniti, ut per illa caritatis officia certi reddamur, nos aliquem fructum ex hoc sacramento cepisse. Neque enim ipsi solum certi tum reddimur, sed alii quoque homines id vident, admoniti bonis operibus, quae sua sponte tum sequuntur. Quod qui non faciunt, illi, etiamsi saepius sacramentum sumant, nihilo tamen redduntur meliores.

Mittamus igitur illas cogitationes, quibus excitare quidam se ad hoc sacramentum solent. Vitam suam et facta sua putet sibi unusquisque propositum speculum, in quo videat, num digne et cum fructu hoc sacramento sit usus. Hoc enim omnino fieri debet, ut sacramentum hoc mores ac omnem vitam nostram immutet, atque alios plane fingat homines.

Nam tum dicta, tum facta Dei non solent esse otiosa, sed maximarum rerum sunt principia et fontes, liberant a peccatis, a morte, diabolo et inferno, et sic nos confirmant, ut nulla tanta res sit, qua territus animus succumbat.

Econtra sic quoque parant animum, ut volentes etiam infimis hominibus inserviamus, et ut sit voluptati beneficia in quam plurimos serere, rursus, ut doleat nos tantis bonis, quae habemus, non ad plurimorum salutem ac commodum esse usos.

Si qui ergo sunt, in quibus sacramentum hos fructus non producit, periculum est, ne iis etiam magis obsit. Non tamen infirmos abiiciendos censeo, si minus haec, quae diximus, perfecte faciant, de illis dico, qui ignavi et temerarii sunt, qui sa-

tis esse putant sumpsisse sacramentum, ceterum operum caritatis nullam prorsus agant curam.

Necesse est, ut prorsus immuteris, et signa mutatae vitae in actionibus et moribus tuis edas. Id enim si fiat, certum est argumentum, Deum tecum esse, et confirmatur sic fides tua ac secura redditur. Hoc enim certo sentitur, num a sumpto sacramento quietior, et confidentior quoque factus sit animus. Nam antea quam primum subibat animum vel mortis vel peccatorum facies, tum statim territus animus, quo se verteret, nesciebat.

Eos terrores, si non amplius sentias, ne putes id accidere tua quadam vi, maior ea res est, quam quae humanis paretur viribus. Neque enim ante hoc seculum, cum nostris studiis et satisfactionibus nos excruciaremus, pervenire eo nobis licuit. Sentiri et illa possunt, an eum, qui te offendit, iam ames, an eius miserearis, qui in aliquam calamitatem est coniectus, item num privata vita sit aliquanto reddita sanctior.

Quod si nihil istorum sentias, oratio reliqua est, qua Deo de tua miseria conquueraris, ut is suo spiritu infirmitati tuae medeatur. Nam cum nullus nostrum sit perfectus, nunquam cessare ab oratione nos convenit. Atque haec de sacramento corporis et sanguinis Christi iam sufficiant.

Finis.

IV. Concio Quomodo sit orandum.

Primum omnium duo requiruntur ad veram ac Deo gratam orationem, quae certo hoc quod petit consequitur. Alterum est, ut habeamus promissionem Dei, alterum, ut de illa promissione nihil dubitemus. Oportet autem eam promissionem Dei iam ante bene meditatam esse, ut oraturi de ea commonefaciamus Deum, tum futurum est, ut illa ratione nos excitemur ad confidentius orandum. Nisi enim divinitus mandatum ad orandum haberemus, nisi item promisisset Deus se nos exauditurum,

ne vel minimum quiddam suis precibus omnes creaturae impetrare possent.

Atque hic vides, non nostris precibus aut dignitati nostrae acceptum ferendum esse, si quid a Deo impetramus, sed inexhaustae bonitati Dei, quae nostras preces ac vota multo antevertit, sua promissione et mandato, quibus ad orandum nos excitat, ut vel hac ratione discamus, eum longe magis pro nobis sollicitum esse, et promptiorem ad largiendum, quam nos simus vel ad accipiendum vel ad petendum. Quia autem plus offert nobis bonorum, quam ipsi optare simus ausi, deberet ea liberalitas Dei nos accendere et confirmare, ut sine ulla haesitatione confidenter oraremus.

Secundo, hoc quoque, sicut diximus, ad veram orationem requiritur, ne quid de promissione veracis ac fidelis Dei dubitemus. Illa enim potissimum ratione se nos exauditurum promisit, ac mandatum orandi dedit, ut certi essemus, et firmiter crederemus fore, ut nos certo exaudiret. Sicut dicit Matth. 21 et Marc. 11: Dico vobis: Quaecunque orantes petitis, credite quod accipietis, et erunt vobis. Et Luc. 11: Petite et accipietis, quaerite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim, qui petit, accipit, et qui quaerit, invenit, et pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis pater, a quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ovum, num porriget illi scorpium? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum poscentibus se. His et similibus tum promissionibus, tum praeceptis confirmandus animus est, ut confidenter oremus, certi, omnia quae petimus nos accepturos.

Tertio, si qui autem dubitant de voluntate Dei, cum orant, et temere orant, sive fiat quod postulant, sive non; illi duo peccata committunt. Primum, quod ipsorum vitio accidit, quo minus aliquid ea oratio valeat, et quod frustra laborant.

Ita, enim et S. Iacobus ait *): Si quis a Deo aliquid postulat, postulet cum fiducia, nihil haesitans. Nam qui haesitat, is similis est fluctui maris, qui a vento movetur et impetu rapitur. Neque enim existimet homo ille, se quicquam a Deo accepturum. Quae Iacobi verba sic accipienda sunt: ideo nihil a Deo impetrant, qui haesitant, quod corda ipsorum non sint certa ac quieta. Fides autem cor quietum retinet, ut possit divina dona suscipere.

Alterum autem, in quo peccant, si quid sine fide orant, hoc est, quod fideli ac veraci Deo, ceu mendaci ac futuli viro, non habent fidem, perinde atque promissa facere vel non possit vel nolit Deus. Atque hi gloriam ac nomen summo Deo eripiunt, quod non credunt eum fidelem et veracem esse. Tantum autem hoc est peccatum, ut ex Christiano ethnicum faciat, et non solum negatur hoc peccato Deus, sed prorsus amittitur, neque ulla spes salutis est, quamdiu in hoc peccato manserimus. Quod si accidit aliquando, ut impetrent aliquid, qui sic sine fiducia oraverint, datur eis illud ipsum donum ad perniciem tum corporis tum animae ab irato Deo, ut habeatur saltem honos aliquis sacris verbis, quae ab hominibus peccato, infidelitate et contemptu Dei plenis proferuntur.

Quarto, neque illi recte sentiunt, qui tum putant se orando aliquid impetrare posse, si digni ad orandum accedant. Non autem est hoc spectandum, dignus an indignus sis, qui ores. Si enim non ante nobis orandum erat, quam sentiremus ipsi nos dignos et aptos, nunquam possemus orare. Nostra enim oratio, sicut ante monuimus, nititur non in dignitate, quam nos afferimus, sed in constanti veritate divinae promissionis. Et sane si oratio vel in se vel in alio quodam nitatur, vana est et frustranea, etiamsi ex cordis pio affectu progressa videatur, et oculi non aquam, sed sanguinis guttas lacrimando effundant.

*) Iac. 1.

Ideo autem oramus, quod digne orare non possumus, et ideo digni iudicamur, qui oremus et exaudiamur, quod sentiamus nostram indignitatem, et solius Dei benignitate et fide audeamus. Quantumvis indignum te sentias, qui a Deo vel postulare aliquid vel accipere merearis, hoc unicum tantum specta, ut honore nomen eius, quod verax sit, afficias, neque incredulitas tua fida ipsius promissa pro mendacio reputet. Neque enim indignitas tua te impedit, sicut quoque nihil te promovet, si sis dignus, sed sola incredulitas te damnat, fides autem dignum te facit et servat te.

Hoc igitur diligenter cavebis, ne unquam te dignum sive ad adorandum sive ad accipiendum existimes, nisi tum, cum sentias te posse tuto audere, et inniti certis ac veracibus promissis propitii tui Dei, de cuius misericordia eo debebas esse certior, quod, quemadmodum promisit indigno ac immerito tibi se nihil negaturum, ita quoque, quantumvis indignus sis, exaudire tamen te vult, ut redimat fidem suam, quam tibi dedit.

Adeo nihil nostris meritis aut dignitati nostrae relictum est, sed omnia sibi vendicant, tum veritas Dei, quae promissionibus satisfacit, tum etiam misericordia Dei, ex qua ceu ex fonte omnes promissiones manarunt, ut rata maneat sententia illa, Psalm. 25: Universae viae Domini misericordia et veritas. Misericordiam enim cernimus in promissionibus, veritatem autem tum, cum servantur et fiunt. Et Psalm. 85: Misericordia et veritas obviaverunt sibi, hoc est, conveniunt et cernuntur, coniunctae in unoquoque opere aut dono, quod a Deo precibus nostris impetramus.

Quinto, illa fides, qua Dei promissionibus credimus, sic nobis moderanda est, ne quem terminum, tempus, locum aut modum Deo statuamus, sed omnia illa relinquamus voluntati, sapientiae ac omni potentiae ipsius, certi fore, ut fiant quae petimus, etiamsi neque locus, neque tempus, neque etiam ratio, qua fiant, appareat. Hoc enim certum est, divinam sapientiam longe melius illa nosse ac

praevidere quam nos. Si igitur Deo credideris, et omnia illius arbitrio deposueris, certo fient, quae petis, vel per miracula, si alia nulla sit ratio, qua fiant.

Id quod in populo Israelitico *) videmus, qui cum Deo credidisset fore, ut se liberaret ab hoste, neque tamen via aliqua appareret, qua id fieret, subito se mare rubrum aperuit, ac viam, qua transirent, dedit, hostes autem ad unum omnes obruit ac demersit.

Sic Iudith sancta mulier, cum accepisset, hoc consilium cepisse cives Bethuliae, se, ni Deus intra quinque dies opem ferret, dedituros hosti civitatem, graviter reprehendit illos, et dicit: Quinam vos estis, qui tentatis ita Dominum? Non est iste sermo, qui misericordiam provocet, sed potius qui iram excitet et furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini et in arbitrium vestrum diem constituistis ei? Mira ergo ratione liberavit ipsam Dominus, ut capite Holofernen truncaret, et repelleret ita exercitum ab urbe, Iudith 8. Sic ad Ephes. 3 quoque Paulus dicit, hunc esse morem Dei, ut omnia faciat longe alia ratione, ac melius multo, quam nos vel orare vel intelligere possimus.

Sic igitur sentiamus, longe nos inferiores esse, quam qui statuamus aut praescribamus in oratione nostra Deo vel tempus, vel locum, vel modum, vel quamcunque aliam circumstantiam, sed omnia relinquamus divinae illius voluntati, et constanter credamus, certo fore, ut nos exaudiat.

Finis.

V. Concio de Matrimonio.

Primo, cum Deus creasset Adam, adduxit ad illum omnia animantia. Inter quae cum non inveniretur quodpiam illi conforme, inquit Deus: Non est bonum, quod Adam solus sit, faciam ei adiutricem, quae parata sit ad manum. Et immisit so-

*) Exod. 14.

porem in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, et replevit carnem pro ea. Et aedificavit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Et adduxit eam ad Adam. Tum Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Vocetur autem virago, quoniam de viro sumpta est. Propterea relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.

Haec omnia sunt verba Dei, quibus viri et uxoris exordium describitur, et eorum coniunctio, et quamobrem facta mulier, denique quis amor esse debet inter coniuges.

Secundo, quando Deus non coniungit matrimonium, et non adest ceu pronubus, tum accidit ut solet, quod hic insinuatur, ex hoc, quod Adam nullam invenit coniugem, donec ei provideret Dominus de Heva, quam cum vidisset, coepit recte amare et sinceriter cognoscens apud se hanc esse coniugem suam.

Iuvenes ergo et ii, quorum animus est, matrimonium subire, docendi sunt sedulo et diligenter orandum esse, ut Dominus Deus dignetur disponere felix coniugium. Ad quod Salomon etiam hortatur, dicens: Domus et divitiae dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens. Heva a solo Deo Adae concessa est.

Res itaque magna in conspectu Dei matrimonium est, tametsi imprudens iuventus, in qua affectus dominantur, plerumque circa hoc errat. Nam factum est non sine causa, et admirabili quodam consilio, quod Dominus Deus solum hominem matrimonio copulavit. Reliquis animantibus tantum dixit: Crescite et multiplicamini, non adducens masculum ad foeminam. Unde et inter bruta animalia matrimonium non est. Adae autem creavit uxorem ex propria costa, adduxit, et consentienti acceptantique copulavit.

Tertio, creata est uxor ea causa, ut esset adiutorium viri cum in omnibus rebus, tum praecipue, ut liberos generaret, id hodie adhuc observatur ut-

cunque. Post lapsum viri et mulieris affectus corruptissimi sunt, quando maior pars non ob mutuum auxilium, sine liberorum amore, ut institutum est, conveniunt, quin magis ad explendam carnis libidinem.

Quarto, matrimonium diiudicat inter amores, viri et uxoris amorem maximum esse oportet inter universos amores. Sic enim scriptum est*): Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, uxor vicissim viro suo, boni adhuc hodie observant.

Deinde notandum, quod triplex est amor, falsus, naturalis, coniugalis. Falsus amor quaerit pecuniam, honorem, opes, mulieres quoque prohibitas ex praecepto Dei. Naturalis est inter parentes et prolem, fratres et sorores et consanguineos. Tertius vero, qui coniugalis dicitur, duos primos excedens ceu ignis ardet, nihil quaerit, nihil desiderat praeter coniugem. Sic enim inquit: Nec argentum tuum nec aurum, neque hoc neque illud, sed te volo, et praeter te nihil prorsus. Ceteri amores ultra id, quod videntur amare, aliud quaeritant, sed coniugalis id quod diligit totum possidere vult. Quod si Adam in innocentia perseverasset, exoptabilissimum rerum omnium duceretur sponsum esse vel sponsam.

Veruntamen ille amor iam impurus redditus est, quandoquidem uterque coniugum in altero quaerit, quo concupiscentiae malae satisfaciat. Hinc est, quod hoc tempore status matrimonialis sincerus et sine peccato esse vix possit. Est enim ceu hospitale infirmorum, quando matrimonio praecavetur, ne corruamus in graviora delicta. Innocenti Adae facillimum erat virginitatem servare et castitatem, quod nostra aetate sine singulari gratia Dei vix possibile fuerit. Quapropter neque Christus praecepit castitatem, neque aliquis apostolorum, cum praedicarent. Tametsi illam nobis maximopere commendent, consulentes et praemio sollicitantes,

---

*) Matth. 19.

si quis queat assequi. Qui autem non potest, contrahat legitimum matrimonium. Satius enim est contrahere quam uri *), et tamen melior castitas, si cui contingat.

Ceterum, doctores circa matrimonium tria bona excogitarunt, his caventes, ne carnalis concupiscentia omnino esset mortifera. Primo, quod connumeratur inter sacramenta. Sacramentum scilicet rei sacrae signum est, spirituale quippiam significans, coeleste et aeternum. Exempli gratia, baptismus, quo presbyteri pueros abluunt, divinam, sanctam et aeternam Dei gratiam designat, quae simul infunditur in corpus et animam baptizati, et quae purgat a peccato originali, faciens omnia munda templumque Dei. Haec, inquam, spiritualia sunt et corporalibus externisque rebus longe maiora, per quae repraesentantur.

Matrimonium ergo sacramentum dicitur. Est namque typus rei nobilissimae et sanctissimae, hoc est, unionis humanae et divinae naturae in Christo. Hinc inquit Paulus *): Quemadmodum vir et mulier duo quaedam unum sunt in carne una, ita Deus et homo unus Christus, ita Christus et ecclesia unum corpus, quod profecto magnum est sacramentum.

Omnino itaque res sancta est et sacra matrimonium, si rite fuerit observatum, in cuius typo significatur is, qui, cum Deus esset, factus est homo, qui cum in coelis, habitavit in hominibus, semet illis impartiens, cuius exemplo coniuges quoque vivant.

Advertendum est hic, vel propter Dei honorem, quam sacrosanctam rem repraesentet copulatio viri et mulieris, certe humanitatem Christi Iesu servatoris. A quo hoc privilegii manavit, ne affectus carnis prorsus essent letales. Hi enim in nobis exstirpari non possunt penitus, mortiferi tamen sunt, quoties extra matrimonium consumantur.

Quapropter coniuges dignitatem huius sacra-

*) 1. Corinth. 7. **) Eph. 5.

menti perpendant venerenturque, uxori vir *) debitam benevolentiam reddat, similiter et uxor viro, videantque, ne propter importunas concupiscentias affectus humanus fiat beluinus et irrationalis.

Secundum bonum, matrimonium vinculum fidei dicitur. Fides enim fundamentum est et summa matrimonii, alter enim alteri sese devovet et dat, seclusis omnibus aliis. Quia ergo copulati matrimonio concupiscentiae carnali occluserunt omnes vias, et quisquis sua coniuge contentus vivit, nec passim deliciatur, Dominus Deus ex gratia concedit, ut huiusmodi delectatione gaudeant, etiamsi illa sit citra spem fructus, modo servetur modestia, ne coniugum amor fiat brutorum.

Hic dicendum foret, quibusnam verbis contrahentes uti possent. Verum res ita est involuta et impedita, ut ego iuxta meum captum et simplicitatem intelligere non possim. Verendum quoque, quod multa matrimonia ad hanc regulam examinata non sint matrimonia. Tamen cum praecipue constet ex consensu mutuo, nolo ego inpraesentiarum definire, sed Deo, cuius iudicia sunt incomprehensibilia et mirabilia, committo.

Verba communiter observata haec sunt: Ego sum tuus, tu es mea, quanquam acuti quidam opinentur, non satis esse, cum dicitur: Ego te accipio, vel accipiam te, vel id genus alia verba. Malim tamen ego iudicare iuxta mentem, quam tunc utraque personarum contrahentium habuit.

Praeterea circa hoc, quod nonnunquam tacite aliquis promittit uni, deinde alteram ducit, vel occulte vel manifeste, nescio an omnia vera sint et recta, quae dicuntur et scribuntur. Hoc meum consilium est: Parentes suos liberos instruant, ne verecundentur ab eis petere coniuges. Item doceantur, ne citra parentum voluntatem contrahant. Si enim te non pudet togam, domum, et alia id genus a parentibus petere, cur pudebit coniugem petere, rem multo magis necessariam? Quod Sam-

*) 1. Corinth. 7.

son *) fecisse dicitur, qui cum in civitate quadam videret puellam elegantem, et quae ei placeret, reversus ad parentes, Vidi, inquit, puellam, quam amo, rogo vos, date mihi illam in uxorem.

Tertium bonum matrimonii fructus dicitur, qui finis et officium matrimonii praecipuum est. Porro, ut doctores de fructu loquuntur, cum dicunt fructum excusare peccatum, non satis est accepisse fructum matrimonii, nisi educatur ad laudem et honorem Dei, alioqui gentiles hunc fructum etiam habent. Sunt qui solum haeredes quaerunt, vel delectationem ex pueris, nihil curantes gloriam Dei, ad quam oporteret semper spectare. Et sunt, qui, cum ignorent praecepta Dei, ignorent pietatem pueris inculcandam praecipue, parentes tamen fiunt. Hoc audiant, qui in matrimonio copulati sunt, quod nullum opus Deo gratius, Christianae reipublicae nihil utilius, parentibus et liberis nihil salubrius contingere potest, quam si pueri pie instituantur. Peregrinationes ad Romam, Hierusalem, ad Compostellam S. Iacobi, nihil sunt collatae ad hoc, quod est ceu regia via parentibus perveniendi ad regnum Dei. Praeterea hoc officio carere tam absurdum videtur, quam ignem non urere, aquam non humectare.

Ut ergo in liberis tuis coelum, sic infernum quoque citissime meruisti. Nihil abiectius, exsecrabiliusve feceris, quam si negligenter pueros tuos educas, quod tum fit, quando sinis blasphemare, impudenter loqui, impuras cantilenas discere, et iuxta pravam eorum voluntatem vivere.

Tales sunt quidam, qui pueros indecenti amictu ad mundum alliciunt, ad pompam et fastum vitae, ad divitias instigant, ad honores, magis solliciti de corpore quam anima puerorum, neque considerantes maximam iacturam imminere rebus Christianis, per pueros perperam institutos, quae si debent reformari, necesse est, ut olim a pueris fiat initium.

Hoc tertium bonum matrimonii maximum est

*) Iudic. 14.

et utilissimum, quod non solum debita matrimonii et imperfectiones, verum etiam omnia alia peccata tolleret, si modo falsus amor lapsae naturae non usque adeo obcaecaret miseros parentes, qui pluris faciunt puerorum corpora, quam animos. Hinc Salomon *): Qui parcit virgae, is odit filium proprium, et qui diligit filium, saepius castigat. Sunt in corde pueri stulta decreta et puerilia, quae per virgam tolluntur. Hinc idem: Si virga percusseris filium, redimes animam eius ab inferno.

Necesse est, ut diligentius et frequentius meditentur coniuges, quae saluti animae conducunt, quam quae corporis. Itaque tandem sic tibi persuade, quod puer est ceu thesaurus eximius a Deo commissus magna diligentia custodiendus, ne a diabolo, mundo vel carne possit seduci, et quod hunc thesaurum in morte et extremo iudicio accurato examine repetiturus sit Deus. Unde enim miserabilis eiulatus, et horrendus fletus earum, quae plangent, dicentes **): Beati ventres, qui non pepererunt, et beata ubera, quae non lactaverunt? Procul dubio ex hoc, quod filios commissos a Deo pessime educarunt. O sanctam conditionem matrimonii, si recte, miseram, si male fuerit observata.

Haec si quis animadverteret, facillime concupiscentiam carnis refrenaret, et fortassis citius arriperet institutum virginitatis, quam matrimonii. Iuventus cupiditatum sequax haec ceu parva aestimat, Deus autem non sic, qui iuste iudicaturus magnifaciet.

Summa.

Si vis veram agere poenitentiam, summas indulgentias hic et alibi acquirere, feliciter mori, tuam prosapiam augeri et amplificari, summa diligentia, totis viribus conare, ut pueri bene instituantur, si per te non potes, utere aliorum opera, qui sciant, possint et velint, nec parce labori, pecuniis aut sumptui. Haec sunt altaria, testamenta, vigiliae et missae defunctorum, item lumina, quae tibi luce-

*) Proverb. 13. **) Lucae 22.

bunt perpetuo, hic dum vixeris, et alibi post mortem in vita aeterna.

VI. Concio Quomodo sit parandus animus ad mortem.

Primo mors est huius vitae omniumque humanorum operum finis. Necesse igitur est, ut quantum ad fortunas attinet, sua bona unusquisque iis deleget, quos et leges et sua voluntas iubent succedere, ne aliqua litigandi et contendendi occasio relinquatur successoribus, ad quos redire debet haereditas. Est autem haec externa et corporalis quaedam ratio, qua mundum deserimus, et dicimus vale facultatibus et fortunis nostris.

Secundo, est autem alia quaedam ratio, qua mundum deserimus, quam spiritualem appellare licet, ut propter Deum condonemus aliis, si quid in nos commiserint. Item ut vicissim nos quoque rogemus veniam ab iis, quos ipsi offendimus, vel malis exemplis, vel quod minus officiorum, quam conveniebat, in ipsos contulerimus. Habemus enim Dei mandatum, ut alii aliis mutuis caritatis officiis adsimus, ideo autem hoc quoque requiritur, ne quid relinquatur, quod conscientiam gravare possit.

Tertio, postquam ita omnibus hominibus valedixeris, tum in solum Deum defigendi sunt oculi. Nam ad eum quoque nos per mortem ducimur. Est autem haec angusta illa porta, et arcta semita ad vitam, eam confidenter ingrediamur necesse est. Quamvis enim arcta sit illa semita, est tamen compendiaria et brevis.

Et quemadmodum satis magno cum periculo puer ex illa angusta materni uteri cellula in amplum hoc et iucundum coeli lumen editur, sic homo per illam mortis portam ex hac misera vita in perpetuam vitam immigrat. Et quanquam hoc coeli spatium, in quo iam vivimus, item illa terrae magnitudo satis ampla videantur, tanto tamen sunt minora et angustiora, si ad futuros coelos compares,

quanto uterus maternus angustior est eo mundo, in quo iam sumus.

Recte igitur dixerunt, qui piorum mortem regenerationem quandam esse dicunt, et festa quoque in piorum memoriam instituta recte natales appellantur. Verum, quia semita mortis angustior est, ideo et hanc vitam ampliorem, et illam futuram angustiorem esse ducimus.

Fide igitur apprehendenda ista sunt, et potest nobis exemplo esse, quo confirmetur illa infantis nativitas. Proposuit enim et eam similitudinem nobis Christus. Mulier, inquit *), cum parit, dolorem habet, quia venit hora eius, cum autem pepererit puerum, iam non meminit anxietatis, propterea quod gaudeat hominem natum esse in mundo. Sic in morte quoque est hoc periculum constanti fide subeundum, et sunt devorandi illi angores, futurum enim est, ut in longe praestantiorem vitam, in qua perpetuum et solidum sit gaudium, immigremus.

Quarto, porro sic te rectissime ad hoc iter comparaveris principio omnium, si confitearis peccata tua, praesertim ea, quae te magis excruciant, et quae tum maxime se menti offerunt: item si sacramentum corporis et sanguinis Christi, cum commode haberi possit, suscipias. Quod si non possit haberi, solatio tamen hoc esse poterit, quod habere ipsum cupias et exoptes. Neque adeo ea res te conturbabit. Sic enim Christus dicit: Omnia credenti sunt possibilia. Neque enim sunt sacramenta aliud, quam signa, quae fidem confirmant, et quae nos ad credendum invitant, quaeque sine fide prorsus nihil prosunt.

Quinto, hoc autem omnino praestandum est, ne contemnamus sacramenta, sed ut ea magnifaciamus et revereamur, et tuto iis innitamur. Debemus enim sic sentire, maius in iis esse pondus, quam vel in peccatis nostris, vel morte vel inferno, atque his sane opponi sacramenta debent, neque

*) Ioann. 16.

nos tam de peccatis nostris, quam de sacramentis sollicitos esse convenit.

Video autem hic monendum esse, et quid sit venerari sacramenta, et quae eorum vis sit. Porro sic veneranda sunt, ut credas vera esse, et tibi donari quoque omnia illa, quae per sacramenta significantur, item quae a Deo dicuntur, ut dicere illud Mariae possis: Fiat mihi et secundum verba et signa tua. Nam cum verbum et signum tibi a sacerdote, qui Dei vice fungitur, proponantur, nulla maiore contumelia affici et verbum et signum Dei poterat, quam si dé fide ipsius dubites, quemadmodum quoque maiore honore affici Deus non potest, quam si credas ei futurum, ut promissa faciat.

Sexto, sacramentorum vim tum maxime intelliges, si noris antea, quaenam illa sint, contra quae potissimum pugnent. Sunt autem tria, primum est horrenda facies mortis, secundum facies peccati, tertium infernus et aeterna damnatio. Porro unumquodque horum maius et formidabilius efficitur, sí et alia quaedam accedant.

Nam mors tum demum horribilior et gravior esse videtur, cum natura, alioqui imbecillis et desperata, ipsius imaginem quandam animo concipit, et in eam tota defigit oculos.

Atrociora autem illa fiunt, cum Satan quoque accedit, ille enim efficit, ut horribilis et terroris plena mortis facies altius animo imprimatur, ut fractus animus illo intuitu succumbat et desperet.

Nonnunquam etiam Satan omnis generis exempla converrit, quibus nos evertat, horribiles interitus, indignas caedes, subita fata animo obiicit, in memoriam redigit, quicquid unquam vel ipsi vidimus vel legimus alicubi, quam misere quidam perierint.

Addit praeterea iudicium et iram Dei, quam graves et horribiles poenas in peccatores Deus constituerit.

Addit item exempla illorum, quos Deus graviter punivit.

Porro omnia illa ideo exaggerat, ut metu mor-

tis fractus animus avidius vitam expetat, ut occupatus illa sollicitudine retinendae vitae Dei prorsus obliviscatur, ut item mortem fugiat et exosam habeat contra Dei voluntatem ac mandatum. Quanto enim altius illa de morte cogitatio animo fuerit impressa, tanto difficilius adeoque maiore cum periculo mortem toleramus.

Sic igitur faciendum erat, saepius haec de morte cogitatio erat revocanda in animum, dum incolumes vivimus, dumque procul adhuc mortem abesse censemus. Tum cum iam moriendum est ac nos ipsa mors urget, plus diligentior mortis meditatio obest, quam prodest, imo tum omnino alio deflectendi sunt oculi, et quam longissime eiicienda animo illa mortis cogitatio est, sicut infra monebimus. Nam mors tum demum est validissima, si alioqui infirma natura importuna ac nimia cogitatione mortis se defatiget.

Septimo, eadem ratione et peccatum augescit, si saepius et altius de eo cogites. Multum autem ad eam rem facit iam ante territa conscientia, quae et suo iudicio damnata est, et pudet quoque eam admissi peccati. Est autem tum magna fenestra Satanae ad exercendos nos aperta, rimatur omnia, nos urget, peccata quoque longe graviora atque sunt fingit. Et mirus artifex omnia omnium peccatorum, qui unquam fuerunt, exempla ante oculos ponit, redigit in memoriam illorum triste iudicium, qui ob longe leviora peccata aeterna morte sunt damnati.

Efficit autem his tentationibus, ut aut desperatione victus animus succumbat, aut contra Dei voluntatem retinere vitam cupiat, ut oblitus Dei parere Deo nolit, et invitus mortem obeat. Praecipue autem tum illa solent accidere, cum persuadet sibi homo necessariam et utilem hanc de peccato cogitationem esse. Sentit enim se imparatum et ad mortem iam subeundam adeo non instructum, ut omnia illa bona opera, quae per vitam fecerit, tum peccatorum faciem induant, et tantum abest, ut aliquod de illis speret praemium, ut etiam

illorum recordatio gravius sibi faciat divinum iudicium. Tum enim sentit animus, Deum longe praestantiora et magis quoque pura opera a nobis exigere, quam illa, quae fecimus, fuerint.

Necessario igitur sequitur odium mortis, et animus divinae voluntati non obediens, adeoque aeterna damnatio. Neque enim commodum id est tempus, cum nobis moriendum est, quo peccati memoriam revocare in animum conveniebat, illa cogitatio non in periculo vitae, sed tum, cum essemus incolumes, sollicitare nos debebat. Pervertit igitur omnium rerum ordinem Satan: dum vivimus, peccatorum, mortis et inferni faciem prorsus ex oculis removet. Atqui conveniebat, ut tum ea nos cogitatio exerceret, sicut Psalmo 51. dicitur: Peccatum meum coram me est semper. Rursus cum moriendum est, et concipienda erat animo aeterna vita, gratia et beatitudo, fraudulentus spiritus peccata tum animo obiicit, in ea nostrae mentis aciem convertit, ut conspectu peccatorum prohibiti ad vitam et gratiam respicere non possimus.

Octavo, infernus quoque tum augescit et fit amplior, si maior et diligentior de eo cogitatio inopportuniore tempore animum occupet. Maximum autem ad hanc rem momentum affert, quod nescimus Dei iudicium. Satan igitur sollicitat nos non solum impia et vana, sed etiam periculosissima illa cura de iudicio Dei: num simus praedestinati necne. Et sane in hac tentatione omnes suas vires, artes et dolos Satan effundit.

Quare etiam nisi caveat homo, paulatim eum supra Deum evehet, ut quaerat signa divinae voluntatis, et impatienter ferat, quod non certus esse possit de sua salute et de voluntate Dei arcana. Venit igitur nobis in suspicionem Deus, ac si nos odisset, et eo fere ratio pertrahitur, ut cupiat et optet iam alium Deum. Quid multis moror? hac cogitatione ceu turbine quodam dispergere et exstinguere amorem Dei et Dei odium excitare Satan nititur.

Quanto igitur plus huic cogitationi indulserit

animus, eo etiam in graviora coniicitur pericula, neque pervincere potest, quin in odium Dei et blasphemias prolabatur. Nam quid, quaeso, aliud est sollicitum esse de praedestinatione, quam omnia illa velle scire, quae Deus scit, ut nos quoque pares simus Deo, neque ille plus sciat, quam nos? Quod si omnia illa, quae Deus novit, nos quoque nosse cupimus, quid, quaeso, aliud hoc est, quam velle, ut Deus non sit Deus.

Hic animo suggerit malignus ille spiritus, quantus gentium, quantus Iudaeorum, quantus Christianorum quoque numerus damnatus sit. Fit autem his periculosis et vanis cogitationibus, ut, si nulla alia, vel haec unica res odium mortis in nobis excitet. Et hanc quidem de praedestinatione tentationem, tentationem inferni appellarunt, de qua multa passim in Psalmis David conqueritur, quam qui vicerit, is simul et infernum et peccatum et mortem vicit.

Nono, porro summa cura caveri oportet, ne quod horum trium ultro accersamus, venient enim etiam non vocata, et suo obtutu, item disputationibus et demonstrationibus totum volent occupare pectus. Quod si fiat, actum est de homine. Dum enim cum illis cogitationibus luctatur, Dei prorsus obliviscitur. Neque alio consilio Deus nos illa mortis, peccati et inferni cogitatione in morte tentat, quam ut illa omnia a nobis vincantur et prorsus eiiciantur animo. Quod si mors, peccatum, et infernus sola sint, neque tu in morte vitam, in peccato iustitiam, in inferno beatitudinem videas (id quod post latius explicabimus), remittenda tum sunt in infernum usque ad collegium malorum spirituum, neque cogitare debes, quod ad te pertineant.

Qui igitur feliciter cum illis depugnare et vincere volet, ille non hoc faciat, ut suis viribus fortunam tentet. Nam robore et virium vigore longe nos superant. Hoc artis est, prorsus contemnere hos hostes, neque omnino cum eis congredi, id quod hoc modo fiet: si in morte vitam, in peccatis gratiam, in inferno coelos positos esse credas.

Atque haec fides retinenda firmiter est, etiamsi omnes angeli, omnes creaturae, imo etiam Deus ipse diversum videatur sentire, id quod Satan mira arte nonnunquam efficit, ita enim fingit omnia, ut putes omnino aliam Dei esse voluntatem, quam revera est. Quod ergo huic malo inveniemus remedium miseri?

Decimo, mors non est talis concipienda animo, qualis aut ipsa est, aut nobis esse videtur, aut qualis esse apparet, in iis, qui ab irato Deo, a morte victi, sunt condemnati. Nam si talem mortis faciem animo includas, succumbes et ipse.

Sed sic est faciendum, oculos, cor et cogitationes tuas omnes ab illa mortis facie avertes, et talem eius imaginem includes animo, qualis est in iis, qui in Domino obdormierunt, et vicerunt mortem, praecipue autem qualis est in Christo, post, qualis in Sanctis quoque ipsius est.

Qui talem mortis faciem animo concipiunt, vident eam non amplius formidabilem et horrendam esse, sed contemptam et interemptam, per vitam quoque devictam et superatam. In Christo enim et Sanctis eius vita est, neque ulla mortis vestigia apparent.

Quanto igitur altius talem mortis imaginem animo impresseris, tanto ipsa mors magis obscurabitur, et sine ullo labore evanescet. Pacatum quoque cor erit, ut in pace cum Christo feliciter obdormiat, sicut in Apocalypsi scribitur: Beati, qui in Domino Iesu moriuntur.

Est autem huius rei elegantissima figura Nume. 21: illi enim, qui a serpentibus laesi erant, non depugnabant cum serpentibus, sed illi aereum serpentem, qui nihil praeter speciem serpentis habebat, intuebantur, et statim restituebantur sanitati. Sic quoque, si in Christi mortem defigas mentis oculos, vitam reperies. Sin autem aliam quandam mortis conceperis imaginem, succumbes et peribis. Recte igitur Christus *) dixit: In mundo quidem

*) Joann. 16.

(hoc est, in vobis etiam ipsis) afflictionem habebitis, in me autem pacem.

Undecimo, sic peccati quoque facies non est talis concipienda animo, qualis aut est per se, aut esse videtur in iis, qui, cum non emendarent vitam, in peccatis suis perierunt. Nam si id fiat, perimus et nos. Avertendus est animus a peccatorum conspectu, et defigendi sunt oculi in gratiam, illius imaginem et formam animo obversare assiduo convenit.

Porro imago gratiae est Christus pendens in cruce, item omnes Sancti per misericordiam servati. Id quod sic est accipiendum: Ea est gratia et misericordia, quod Christus cruci affixus peccata tua in se recipit, tollit ea, et prorsus abolet. Quod si credas ista, et defigas in crucifixum Christum oculos, nihil dubitans, quin omnia tua peccata simul cruci sint affixa et sublata, id tandem est gratiae faciem et imaginem spectare ac intueri.

Gratiae quoque imago in Sanctis est, qui per misericordiam servati crucem ac mortem tolerant, tuos labores et tentationes tuas suas esse putant, sicut dicit Paulus Gal. 6: Alter alterius onera portate, et sic complete legem Christi. Sic Christus quoque Matth. 11: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Sic tuto et sine aliquo periculo possumus peccata nostra intueri, etiam sine ullo conscientiae nostrae terrore. Sic peccata non sunt amplius peccata, sed sunt per Christum devicta et absorpta.

Quemadmodum enim Christus tuam mortem in se recepit, eamque confecit, ut non possit amplius tibi nocere, si modo hoc credas, et tuam mortem in Christo, non in te, intuearis: sic et peccata tua in se recipit, et vincit ea sua iustitia, quam gratis in te confert. Quod si credas, non possunt amplius peccata te condemnare. Sic est Christus exemplum ac imago gratiae et vitae, quem, quotiescunque vel peccato vel morte tentamur, opponere debemus. Id quod S. Paulus 1. Corinth. 15. his verbis dicit: Deo gratia, qui nobis dedit victo-

riam peccati et mortis per Dominum nostrum Iesum Christum.

Duodecimo, sicut autem de peccato et de morte monuimus, ita quoque de inferno et aeterna damnatione dicimus, cuius imago quaedam est includenda in animum, non talis, qualis aut per se est, aut qualis in iis, qui damnati sunt, esse videtur. Nam si te ille ingens non praedestinatorum hominum numerus sollicitum habeat, periculum est, ne statim illa cogitatio te det praecipitem et evertat. Est igitur vi quadam perrumpendum, et occludendi sunt oculi, ne conspectu illius imaginis terreamur. Neque enim haec cogitatio quicquam nobis prodest, etsi eam per multos annos nobiscum agitaverimus, sed gravissime laedit potius. Defiges igitur oculos in coelestem illam Christi imaginem, qui propter te descendit ad inferos, cum esset antea in cruce a Deo derelictus, non aliter atque ii, qui perpetuis inferni cruciatibus addicti sunt. Sic enim exclamabat in cruce: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti.

In hac Christi imagine vides, quod et peccata omnia sint devicta, et praedestinatio de te confirmata et certificata, de qua alias certus esse non poteras. Si enim haec res te sollicitum habeat, et tu firmiter ista credas, tum te fides illa servabit. Nulla igitur tanta res animum occupabit tuum, quae hanc imaginem obscuret, aut eripiat. Quod si quid tibi deest, quaeres illud non in te, sed in Christo, et sine dubio invenies.

Qui igitur Christum et Sanctos eius ad hunc modum intuentur, et gratiam Dei, qua praedestinati et servati sunt, commendant ac probant, illi quoque praedestinati et electi sunt. Sicut dicitur Gene. 12: Omnes, qui tibi benedicunt, benedicentur et ipsi. Qui autem non in illo gratiae exemplo haerent, sed in se suamque vitam defigunt oculos, in illis quoddam erga Deum et Sanctos eius excitabitur odium, ita ut omnino pereant, id quod omnino diligenter cavendum est, nam Satan omnibus viribus annitetur, ut id efficiat.

Tertio decimo, est autem Iud. 7. quaedam figura eius pugnae descripta, quam humanus animus cum his tribus acerrimis hostibus, peccato, morte et inferno, habet. Gedeon enim parva manu, trecentis scilicet militibus, ingentem Madianitarum exercitum noctu invadit, eosque fundit, non gladio aut vi aliqua, sed tantum edito tubarum sonitu, et concussis lampadibus, quas gestabant. In fugam igitur omnes versi Madianitae in mutua vulnera caedesque mutuas ruebant.

Sic peccatum quoque, mors, item infernus cum omnibus suis viribus funduntur et superantur, si includamus in nostros animos lucentes illas imagines tum Christi, tum Sanctorum eius. Si item nostros animos tuba illa, hoc est, verbo divino, cuius sonitum Satan ferre non potest, accendamus, et quidem in nocte, hoc est, in fide, quae ad illas horrendas facies non respicit, sed contemnit eas potius.

Et sane in hunc modum Isaias cap. 9. hanc figuram accepit, cum inquit: Iugum enim oneris eius, et virgam humeri eius et sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Atque si sic dicat: Peccata tui populi, quibus ceu gravi onere conscientiae ipsorum premebantur: item mortem, quae ceu virga et poena statim peccatum sequebatur, et graviter affligebat humeros, item infernum, qui exigit illam peccati poenam, ceu durus quidam exactor, illa omnia vicisti, sicut tempore Madian, hoc est, per fidem, per quam sine usu gladii in fugam suos hostes Gedeon convertit.

Verum dicat aliquis: Quando ista victoria a Christo est parta? Tum scilicet, cum penderet Christus in cruce, ubi illas tres facies, ut ita dicam, induit, in quas cum fides respicit, confirmatur contra illas alias facies, quas Satan et caro nostra nobis obiiciunt. Solus enim Christus est viva illa mortis imago contra mortem. Quanquam enim vere in cruce sit mortuus, tamen resurrectione sua mortem per vitam victam esse evidenter demonstravit.

Est quoque Christus gratiae imago contra peccata, quae etsi in se recepisset, tamen devicit per invictam illam obedientiam, qua se totum voluntati Patris tradidit.

Est quoque coelestis illa imago contra infernum; quanquam enim a Deo derelictus esset, non aliter atque is, qui aeternae damnationi est addictus, tamen infernum vicit suo amore in Patrem, quo omnia potest. Est autem id satis magnum argumentum, quod sit summe dilectus Filius. Porro omnia illa, quae iam enumeravi, nostra sunt, si credamus.

Quarto decimo, debet autem nobis magnae consolationi esse, quod non solum mortem, peccatum et infernum Christus devicerit, ac nobis credendam illam victoriam proposuerit, sed etiam quod sua sponte praeter necessitatem in se etiam illas tentationes receperit, ut nos suo exemplo consolaretur ac confirmaret, nam tentationem mortis, item peccati et inferni ipse quoque perpessus est.

Morte tum tentabatur, cum dicerent ad eum Iudaei: Descendat nunc de cruce; alios servavit, servet nunc se ipsum. Perinde atque si sic dicerent: Ecce iam sentis mortem, quae tibi nolenti volenti est subeunda, neque poteris effugere. Sicut Satan quoque tum, cum imminet mors, illam moriendi necessitatem horribili facie animo solet obiicere.

Peccato tentabatur Christus, cum dicerent ad eum Iudaei: Alios servavit, si filius Dei est, descendat iam de cruce etc. Perinde atque si sic dicerent: Imposuit nobis suis operibus, fuit impostor et nugator, est filius Satanae, non Dei, est Satanae mancipium tam corpore quam anima, nunquam quicquam boni fecit, merito igitur iam dignas fert poenas.

Quemadmodum autem Iudaei Christo tum peccati, tum mortis, tum etiam inferni faciem, non certo ordine, sed confuse obiiciebant, sic nos quoque uno impetu omnibus illis oppugnamur, ut eo citius desperent animi. Ad eum quoque modum

Christus vastationem Hierusalem describit Luc. 16, quod hostes eam circumdabunt vallo, ut nullibi exitus pateat, ea est mors. Secundo, quod undique coangustabunt eam et prement, ita ut nullum usquam appareat auxilium, id est, peccatum. Tertio, quod eam solo aequabunt, ut non relinquatur lapis super lapidem: is est infernus et extrema desperatio.

Inferno autem tum tentabatur Christus, cum dicerent Iudaei: In Deum sperat, videamus, an eum sit liberaturus. Dicit se esse filium Dei. Perinde atque si sic dicerent: Dignus est inferno, Deus eum non praedestinavit, abiecit eum, nihil ei podest fides, quam habet, nihil spes, quam secum fovet irritam, omnia sunt frustra.

Porro, quemadmodum Christum ad hos insultus Satanae tacere videmus, ita nos quoque faciamus, non colluctatur cum his hostibus, negligit et contemnit eos, perinde atque si eos nec videret neque audiret. Et sane quid profuisset quantumvis acris colluctatio, magis eos irritasset, ac gravius in se commovisset eos. Hoc multo consultius est, quod in voluntatem Patris sui respicit, quod mortem, peccata sua, ac infernum prorsus negligit, et crucifigentium se, imo omnium nostrum mortem, peccata, et infernum deprecatur.

Est autem nobis hoc Christi exemplum ad imitationem propositum, ut nihil moveamur illa mortis, peccati et inferni facie, sed saltem in Dei voluntatem respiciamus. Ea enim est haerere in Christo, et constanter credere, nostram mortem, peccata et infernum per ipsum devicta, nihil amplius nobis nocere posse. Ad hunc modum solius Christi imago nostris mentibus impressa esse debet, eam obversari semper animi oculis convenit, ut cum illo solo disputemus et agamus, illa autem Satanae vana terriculamenta firma fide contemnamus.

Quinto decimo, iam commode redimus ad sacramenta, et ad eorum vim, quam habent, ut discamus, quis eorum sit usus, et quid prosint nobis.

Merito igitur ille Deum amabit et praedicabit, mortem merito cum magna animi laetitia subibit is, cui per gratiam Dei tempus est datum, quo et peccata sua confiteri, et absolutionem audire, item sacramentum altaris sumere possit. Certus enim de sua salute est, qui securus verbo Dei, quod audit, innititur, et fidem suam sacramentis munit et confirmat.

In sacramentis enim tecum loquitur, tecum agit Christus Dominus Deus tuus per sacerdotem. Neque sentiendum est, quod vel opus illud vel verbum, quod audis, sit hominis. Nam ipse Deus omnia tibi in illo verbo promittit, quae iam de Christo diximus. Et vult suae fidei pignora esse illa sacramenta, ut certus sis, quod Christi vita tuam mortem, quod Christi obedientia tua peccata, quod Christi amor infernum tuum in se receperit et devicerit.

Est et aliud quoddam commodum, quod per haec sacramenta reliquis Sanctis te addunt socium, ut venias in Sanctorum congregationem et veram Sanctorum communionem. Nam et tecum in Christo moriuntur, tecum peccata portant, tecum infernum quoque vincunt. Gravis ergo consolatio in illis sacramentis est, quae nihil aliud sunt, quam verbum Dei et signum quoddam visibile, quod in oculos incurrit. Et sicut illud vocale verbum incurrit in aures easque ferit, ita sacramenta signa sunt divinae voluntatis subiecta oculis, quibus inniti fides debet ceu firmo baculo, quo usus est Iacob patriarcha, cum pertransiret Iordanem, in quae nostri oculi defixi esse debent ceu in lucernam, quae viae dux est in obscuro et caliginoso loco mortis, peccati et inferni, sicut Propheta*) quoque dicit: Lucerna pedibus meis verbum tuum, et Petrus**): Habemus firmiorem sermonem propheticum, cui dum attenditis ceu lucernae apparenti in obscuro loco, recte facitis etc.

Et sane, quodnam aliud in mortis periculo quaeres auxilium? Omnes enim, quotquot servantur, hoc servantur signo, quod Christum tibi osten-

*) Psal. 119. **) 1. Pet. 2.

dit et te ad Christum traducit, ut possis morti, peccato et inferno sic dicere: Deus promisit mihi gratiam suam, eiusque rei certum dedit signum ceu pignus quoddam in sacramentis, quod et vita Christi meam mortem sua morte devicerit, et obedientia Christi mea sustulerit sua passione peccata, et amor Christi, in sui derelictione, infernum meum devastaverit.

Haec signa gratiae, haec item salutis promissio nunquam me fallet, Deus promisit, Deus mentiri non potest, Dei neque dicta, neque facta fallunt. Qui ad hunc modum verbo Dei nititur, et sacramentis ceu fulcris suam sustentat fidem, is non multum de praedestinatione sollicitus erit, sed certo sentiet Deum sui misertum in gratiam se recepisse.

Sexto decimo, hoc igitur omnium maximum est, ut magnificemus et revereamur sacramenta, iisque innitamur, proponitur enim nobis in illis verbum Dei, promissio et signum divini favoris. Tum autem illud fiet, cum credemus neque dubitabimus tum de sacramentis, tum de iis rebus, quarum sunt signa. Quod si dubites, nihil omnino ea tibi proderunt. Nam, sicut Christus dicit: Unicuique fit secundum fidem suam.

Quid enim, quaeso, tibi profuerit, si credas Christum peccata, mortem et infernum aliorum devicisse, et non credas devicisse eum tuam mortem, tua peccata, et tuum infernum, teque redemisse? Frustra quoque sacramentum sumes, si non credas omnia illa, quae in sacramento tibi promittuntur, in te iam collata ac tua esse facta. Verum hoc omnium est gravissimum peccatum existimare, quod et in verbo suo, signo et opere Deus mentiatur, item existimare, quod dicat et promittat, quae praestare nunquam velit.

Non igitur levis res est, sacramentum accipere, requiritur ad id fides, qua secura se illis Dei signis et promissionibus committat. Deus enim noster, Deus servator est, qui a morte, peccato et inferno nos liberat. Non igitur contemnenda ne-

que dicta neque facta illius sunt, id quod Satan nobis persuadere nititur. Sic enim suggerit: Heus tu, quid si indigne sacramento esses usus? quid si tua indignitas te promissionibus illis ac gratia privasset?

Quamprimum illae cogitationes sollicitare te coeperint, munies te sancta cruce, et missam facies sive dignitatem, sive indignitatem tuam, hoc tantum specta, ut credas esse signum additum certo et vero Dei verbo, et tum satis eris dignus: Dignos enim sola fides, indignos sola incredulitas efficit.

Satan autem ideo te alia, tum dignitate, tum indignitate tentat, ut fidem tuam evertat, et ut sacramenta nihil tibi prosint. In illud praeterea peccatum te coniicere nititur, ut Deum mendacii arguas; Deus enim neque verbum neque sacramentum suum tuae dignitati vult inniti, sed vult per suam gratiam, ut tu indignus in verbo et signo suo haereas ac nitaris, ut sic dicere possis:

Deus est, qui signum et verbum suum mihi dedit, ut certus essem, Christi vitam, gratiam, et coelos, in quibus est, peccata, mortem et infernum meum sustulisse, sine dubio promissa faciet, tamque certus sum de iis verbis, quibus mihi mea peccata condonavit sacerdos, atque si Deum mecum loquentem audiissem. Si igitur Dei verba sunt, certo fient. Hic consisto, hac spe et fiducia mortem lubens obibo. Hoc enim omnino fieri debet, ut tanti sacerdotis verba facias, atque si Deus per angelum suum aut apostolum aliquem ea ad te perferri iussisset, atque si ipse Christus praesens praesentem absolvisset. Utemur enim communi et noto vocabulo.

Septimo decimo, multum igitur prae aliis is est consecutus, qui sacramenta consequitur; habet enim signa a Deo exhibita, habet promissionem Dei, quibus fidem suam confirmet, se iam omnium illorum esse factum participem, quae Christus habet. Qui autem haec sacramenta non sunt consecuti, illi nulla externa et sensibus subiecta sustentacula fidei suae habent. Fide tamen et cor-

dis desiderio ea quoque consequi possunt. Quod si in ea fide persistant, servantur et ipsi.

Quemadmodum autem antea de absolutione diximus, ita de sacramento altaris quoqué tibi est dicendum. Dedit mihi sacerdos corpus et sanguinem Iesu Christi, quod signum et promissio est, me in consortium Christi et omnium angelorum et Sanctorum receptum esse, ut illi me redament, mei agant curam, orent pro me, meas afflictiones in se recipiant, confirment me, peccata mea portent, et infernum una superent.

Non autem est dubium, quin haec omnia sic sint eventura. Signum enim a Deo datum nunquam me fallet, neque quisquam erit, qui mihi illud eripiat. Et malim ego a toto mundo desciscere, et a me ipso quoque, quam dubitare de hac promissione. Scio Deum meum veracem ac certum esse, scio quod neminem suo signo et promissione sua fallat, sive dignus sim, sive indignus, hoc scio, esse me sanctae Christi ecclesiae membrum, cuius rei signum sacramentum hoc habeo. Longe sonsultius est me indignum esse, quam de Dei fide dubitare, apage sis Satan, cum diversum suggeris.

Iam hoc vide, multos passim reperies, qui cupiunt certi esse de sua salute, qui certum aliquod de coelo signum exoptant, quo certi fiant de praedestinatione. Si igitur daretur eis signum divinitus, quid quaeso prodesset id eis, si non crederent? Signa sine fide nihil prosunt. Et Iudaei signis Christi et apostolorum prorsus nihil iuvabantur, quia erant increduli. Sic qui hodie sine fide sacramentis utuntur, qui sine fide verbum Dei audiunt, prorsus nullum inde fructum capiunt. Si igitur signo aliquo confirmari cupis, quare non sacramentis uteris? quae omnium sunt certissima signa, quae sunt ab ipso Christo instituta, ab omnibus Sanctis probata et cognita, quod certa sint neque fallant credentes, sed quod omnia illa, quorum signa sunt, certo conferant.

In hunc modum discendum est, et quid sint

sacramenta, et quid prosint, quis item eorum sit usus. Invenies autem nullum suavius perturbatae conscientiae solatium in hoc mundo esse, quam sacramenta. In illis enim habes certum Dei verbum, quod nobis promittit et donat Christum, cum omnibus iis quae habet, quod donat nobis partam ab ipso peccati, mortis et inferni victoriam. Quid autem, Deum immortalem, auditu iucundius, quid est suavius, quam abolita et perdita esse per Christum monstra illa, peccatum, mortem et infernum? Porro nos illa quoque per Christum devicimus, ubi recte sacramento fuerimus usi.

Tum autem recte sacramento hoc utemur, ubi crediderimus vera illa esse, quae sacramenta per Dei verbum nobis promittunt. Non igitur hoc tantum faciemus, ut illas tres imagines in Christo nobis exhibitas spectemus, sed addenda quoque signa sunt, quae nos certos et securos faciant, illa omnia nobis per Christum esse donata. Atque hic verus sacramentorum est usus.

Decimo octavo, porro neque de hoc dubitare quemquam convenit, se, cum in mortis periculo est, non solum esse, sed sui curam omnes angelos agere, ac omnium Sanctorum oculos in se defixos. Nam eius rei sacramentum quoque est signum. Ac primo quidem Dei et Christi oculi in te sunt deflexi, ideo, quod tu ipsius verbo credas, ac sacramento eius adhaereas. Post angelorum ac omnium Sanctorum oculi sine dubio te respiciunt. Illi enim omnes ceu integrum corpus laboranti membro subveniunt, teque in illa lucta mortis, peccati et inferni adiuvant, ut superior evadas ac vincas. Hoc autem est illud caritatis opus, haec illa est communio Sanctorum, de qua dicit symbolum apostolicum, quam credere nos convenit, mirabiliter enim nostram fidem confirmat.

Et sane qui hac de re dubitat, is non perfecte sacramento altaris credit. In illo enim hoc quoque significatur et promittitur, esse communionem Sanctorum, qui vires suas, amorem, consolationem et opem in omnibus periculis ad nos confirmandos

conferant. Et Deus quoque non potest non tui agere curam, si verbo et sacramento ipsius credas, sicut Psal. 32 dicit: Firmabo super te oculos meos. Verum cum Deus tui agit curam, idem omnes angeli, omnes sancti ac creaturae omnes faciunt, teque manibus suis sustentant, in fide persistentem, et iam iam morituri excipiunt animam, ne pereas.

Signum est huius rei Heliseus, 4. Reg. 6, qui sic servum suum compellabat: Ne metuas, plures enim nobiscum sunt quam cum illis, cum tamen undique hostium exercitu essent circumsepti, neminemque alium praeter hostes viderent. Aperuit itaque Dominus oculos pueri, ut videret, et ecce mons plenus equorum et curruum igneorum in circumitu Elisei.

Idem omnibus illis fit, qui Deo credunt. Pertinent autem huc illa in Psalmis, Psal. 34: Circumvallat angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos; et 125: Qui confidunt in Domino, sicut mons Zion, non commovebuntur, sed semper habitabunt Hierusalem, montes (hoc est, Dominus ipse) in circuitu populi sui nunc et usque in aeternum.

Et 91: Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, in manibus portabunt te, ne offendas ad lapidem pedem tuum, super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem (hoc est, omnes vires et insidiae diaboli non praevalebunt adversus te). Quoniam in me speravit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognovit nomen meum, clamavit ad me, exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.

Sic quoque apostolus Ebraeis *) scribens, ait: Angelos (quorum innumera est multitudo) esse administratorios spiritus, qui in ministerium emittantur propter eos, qui haeredes erunt salutis. Hinc est, quod patriarcha Iacob iam moriturus dicit,

---

*) Ebrae. 1.

Gene. 49: En ego morior, et congregor ad populum meum. Mortuusque est et congregatus ad populum suum. Sic Deus Mosi et Aaroni promisit: Transibis ad populum tuum et patres tuos. Significatur autem his, mortem esse transitum quendam, ad longe numerosiorem populum, qui nos exspectat, quam is est, a quo morituri discedimus.

Sunt haec omnino magna, quae concipere humanus animus non potest. Sic igitur quisque sibi persuadeat, esse haec Dei opera, quae excedunt nostras cogitationes et rationem nostram. Operatur tamen Deus omnia illa in parvo hoc sacramenti signo, ut discamus, quanta res sit vera in Deum fides.

Nono decimo, porro non ideo haec ratio parandi animi ad mortem a me est tradita, ut tentemus eam nostris parare viribus, sed suppliciter rogandus Deus est, ut ipse in nobis talem sacramentorum cognitionem et talem in sacramenta quoque fidem formet et conservet. Nam sic fiet, ut crescat in nobis timor Dei et reverentia erga Deum, ne quid nostris operibus, sed omnia Deo tribuamus. Sic autem est orandum, ne quid dubitemus fore, ut nos exaudiat Deus. Verum sunt duae causae, propter quas nihil dubitare de oratione convenit.

Altera haec est, iam ante dixi praecepisse Deum angelis suis, ut illos redament et iuvent, qui credunt. Eius mandati et promissionis commonefaciendus est Deus, non quod aut promissionis suae sit oblitus, aut praestare eam nolit, sed ut fiducia in ipsum sic alatur et confirmetur, neque nos morti occurrere metuamus.

Altera autem est, quod illam fidem quoque Christus praeceperit, ut oraturi credamus, Deum velle exaudire, ne quid dubitemus nos de voce, Amen. Eius mandati quoque commonefaciendus est Deus, et dicendum: Tu Deus meus praecepisti orationem, praecepisti hoc quoque, ut crederemus fore, ut nostram orationem exaudias, hoc tuo man-

dato adductus, oro nihil dubitans, quin me exaudias ac veram mihi in te dones fidem.

Hoc igitur per totam vitam erat a Deo postulandum, ut morituris donum fidei concederet. Id quod suavissimo carmine Germani in feriis Pentecostes canunt:

Nu bitten wir den heiligen geist,
Vmb den rechten Glauben allermeist,
Das er vns behüte an vnserm Ende,
Wenn wir heim faren aus diesem Elende, Kirioleis.

Porro tum, cum iam moriendum est, huius orationis, item mandati et promissionis suae commonefacere Deum convenit, nihil dubitantes, quin nostra sit exaudita oratio. Nam si utrumque praecepit, et orationem, et fidem in oratione, si quoque promisit suam gratiam, quid quaeso dubitabimus de fide ipsius? sine dubio exaudiet nos, ac suam redimet fidem.

Vigesimo, quid autem a Deo amplius addi potest ad confirmandos nos, ut sponte mortem obeamus, eamque omni metu deposito superemus.

Ostendit et donat tibi in Christo vitam, gratiam et felicitatem, quibus adiutus neque mortem, neque peccatum, nec infernum metuas.

Praeterea peccatum tuum, mortem tuam, tuumque infernum, illa in unigenitum suum Filium reiicit, ut is victoriam ex illis hostibus partam tibi donet, ne quid amplius laedere te possint.

Praeterea tentatione mortis, inferni et peccati Christum quoque Filium suum exercet, ut habeas exemplum, quomodo ferendae et superandae sint tentationes illae.

Horum autem omnium donorum in te collatorum pignora addit sua sacramenta, ut omnino certus plane nihil dubites.

Suis angelis, Sanctis ac creaturis suis omnibus tui curam demandat, ut nusquam a te deflectant oculos, sed animam iam morituri excipiant et servent.

Mandatum praeterea adiecit, ut illa a se po-

stules, et ut certo credas, omnia illa accepturum te esse. Quid igitur his addi potest amplius?

Vere igitur Deus est, qui maximas tecum res agit. Et quoniam promittit opem et robur, merito hoc mortis onus in te coniecit, ut periculum faceres, quanta gratiae vis ac potentia esset. Sicut dicit Psal. 111: Magna opera Domini, exquisita secundum voluntatem eius. Sic igitur unusquisque se comparet, ut gratias Deo suo pro immensa illa bonitate et misericordia agat, neque tam terrere nos illa mortis facies debet, quam misericordia ad Deum amandum et praedicandum excitare, nam amor erga Deum et praedicatio gratiae mirabiliter quoque mortem mitigat, sicut Isaias*) dicit: Ego os tuum laude mea frenabo, ne pereas. Id quod nobis praestet divina misericordia per Iesum Christum Dominum nostrum. Amen.

F i n i s.

*) Esai. 24.

Epistola Iohannis Eccii

missa ex Lipsia ad famosum et reverendum Patrem F. Jacob. Hochstraten, Magistrum in theologia nostrum, in qua ostendit, quibus scripturis, argumentis et rationibus defenderit articulos romanae ecclesiae in disputatione Lipsica contra D. Mart. Lutherum anno M.D.XIX habita.

Sicuti disputationem Lipsiensem varia antecesserunt scripta, quibus illa est praeparata, ita illam varia subsecuta sunt scripta, quibus illa quodammodo longius producta est et propagata. Ea enata sunt maximam partem ex libellis, quibus disputatio illa est descripta. Praeter epistolam autem, qua Lutherus ipse D. Georgio Spalatino hanc disputationem copiosius enarrat, duae de ea datae sunt gravioris momenti epistolae. Alteram dedit Ioh. Eccius die 24. m. Julii a. 1519 ad Jacobum Hochstratenium, theologiae professorem Coloniensem et haereticae pravitatis inquisitorem, alteram Phil. Melanchthon die 21. m. Julii ad amicum Io. Oecolampadium, quae ipso mense Iulio typis divulgata est (cf. Loescher, Reform. Act. III p. 214 sqq. Seidemann, die Leipziger Disputation im Jahre 1519 p. 78). Eccius, cuius animus hac Melanchthonis epistola offensus erat, mense Julio a. 1519 exeunte aut mense Augusto ineunte Lipsiae suum edidit libellum: Excusatio Joh. Eccii ad ea, quae falso sibi Philippus Melanchthon Grammaticus Vuittembergensis super theologica Disputatione Lipsica adscripsit. Huic

extemplo Melanchthon eodem mense suum opposuit scriptum elegantissimum: Defensio Philippi Melanchthonis contra Iohannem Eccium Theologiae Professorem.

Epistolam Eccii ad Iac. Hochstraten datam et epistolam Melanchthonis ad Oecolampadium missam reddidimus ex edit. Ienensi Opp. Lutheri a. 1556, ubi leguntur T. I. p. 359 sqq.[1]). In edit. Wittenberg. hae epistolae et reliqua quae sequuntur inveniuntur T. I. p. 335 sqq., germanice leguntur in Walchii edit. Opp. Luth. T. XV, p. 1443 sqq.

Textum Excusationis Eccianae repetivimus ex editione principe, quae prodiit sub hoc titulo:

Excusatio Eckii ad ea quae falso sibi philippus Melanchthon grammaticus Vuittenbergen. super Theologica disputatione Lipsica adscripsit. Tituli pagina nec annum nec locum, quo libellus editus est, indicat, signis autem typographicis ornata est, in quibus insigne urbis Lipsiae cernitur. In fine legitur: Cum Privilegio.

Defensio Phil. Melanchthonis reddita est ex editione originali, quae anno 1519 sub hoc titulo Lipsiae prodiit:

Defensio Philippi Melanchthonis contra Ioannem Eckium Theologiae professorem. Tituli pagina nec locum nec annum indicat neque ullum prae se fert ornamentum typographicum. In fine legitur: Lipsi (sic) impressit Vuolfgangus Monacensis 1519.

Cum editionibus originalibus contulimus textum

---

1) Haec Eccii epistola ad Iac. Hochstraten missa in tomo secundo editionis Ienensis Opp. Luth. p. 494 iisdem verbis est repetita sub hac inscriptione: Epistola Notabilissimi Viri et Magistri Magistri Ioannis Eckii missa ex Lipsia ad famosum et reverendum Patrem Fratrem Jacobum Hochstratensem, Magistrum in Theologia nostrum etc. quam ille tanquam pretiosum thesaurum cordialissimis amicis cum magna gloria ostendit, quam etiam multi Iacobitae excopiaverunt (In fine leg.: Ex Lipsia 24. Iulii Anno gratiae M.D.XX (sic).

editionis Ienensis et illum, quem Loescher reddidit in Actis Reform. III p. 214 sqq. et 591 sqq.

Epistola Iohannis Eccii

missa ex Lipsia ad famosum et reverendum Patrem, F. Iacob. Hochstraten, Magistrum in Theologia nostrum, in qua ostendit, quibus scripturis, argumentis et rationibus defenderit articulos Romanae ecclesiae in disputatione Lipsica contra D. Mart. Lutherum anno M.D.XIX. habita.

Salutem in Domino Iesu *).

Non te praeterit, Reverende Pater, quomodo me hactenus opposuerim temerariis hominibus Vuittembergae, omnes Doctores a quadringentis annis, quantumvis S. et doctos, contemnentibus, et multa falsa et erronea in populum seminantibus; potissimum caput huius scandali per impressiones linguae nostrae vulgum seducit et inficit.

Novissime disputavimus Lipsiae, in frequentissimo auditorio doctissimorum virorum, ubique convenientium, ubi (laus Deo, honor et gloria) plurimum imminuta est eorum opinio, etiam apud vulgum, apud doctos vero pro maiori parte lapsa est, audisses hominum temeritatem, quam caeci sunt et ad facinora imperterriti.

Negat Lutherus, Petrum fuisse principem apostolorum, negat obedientiam ecclesiasticam esse de iure divino, sed humano consensu vel imperatoris inductam. Negat super Petrum aedificatam ecclesiam: Super hanc petram etc. Et dum ei Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, Gregorium, Cyprianum, Chrysostomum, Leonem et Bernardum super illo adducerem cum Theophilo, omnes negavit absque rubore, et se unum dixit velle resistere mille, nullo alio fultus, nisi quia Christus esset fundamentum ecclesiae, et aliud fundamentum

*) Ex ed. Jenensi, ex qua textus est redditus, sunt etiam notae repetitae.

nemo ponere potest. Quod dilui, adducens et illud Apoca. 12 de duodecim fundamentis, defendit Graecos etiam Schismaticos, etiamsi non sint sub obedientia Papae, adhuc salvari.

De Bohemorum articulis dixit, ex articulis condemnatis in Concilio Constantiensi aliquos esse Christianissimos et evangelicos, quo temerario errore multos terruit, et discedere fecit, qui prius ei favebant.

Dixit inter alia, cum ei opponerem: Si primatus Papae esset solum de iure humano et consensu fidelium, unde veniret sibi habitus, quem gereret? unde potestatem praedicandi haberet, et confessiones audiendi parochianorum etc. Respondit se velle, nullum esse Ordinem Mendicantium, pleraque alia scandalosa et absurda dixit, quod Concilium, quia essent homines, possit errare, quod non probaretur ex Scriptura sacra, purgatorium esse etc., uti videbitis legendo Disputationem nostram, quia fidelissimis notariis exscripta est.

Verum in multis me obruerunt, primum, quia libros secum attulerant, in quibus erant noti, et apportaverunt secum ad locum Disputationis, et ad illos statim habuerunt recursum, imo ex libris legebant continuo, cum magna eorum irrisione.

Secundo, quia Disputationem semper habebant in scriptis, et postea conferebant domi; ego nunquam inspexi unum verbum, quousque finiretur Disputatio.

Tertio, erant eorum plures, quia ipsi Doctores duo, Dominus Langius Augustinianorum Vicarius, duo Licentiati Theologi, unus nepos Reuchlin, multum a) arrogans, tres Doctores Iuris, Magistri plurimi, qui et privatim et publice iuvabant, etiam in ipso facto Disputationis. At ego b) solus, aequitate comitatus, astabam.

---

a) Eccius non fuit arrogans, sed nepos Reuchlin, id est, Phil. Mel. b) Eccius solus aequitate comitatus.

Commisi ego Fratribus tui Ordinis, ut curent exemplar Disputationis exscribi, et ad te quam primum transmittant. Quocirca precor per eum c), cui servio, et fidem d), quam dudum suscepisti, graviter defendas. Non volo, quod te ingeras, et te odiosum facias et ordinem tuum, sed me consiliis tuis et eruditione adiutes. Nam minus festinarunt Vuitenbergenses cum Disputatione, imo se quaesierunt e) occasionem disputandi. Nam Lutherus nolebat sumere iudicem primo aliquam Universitatem totius mundi. Sed Christianissimus Dominus Georgius Saxoniae noluit admittere aliquam Disputationem de fide, nisi et fidei f) nostrae Magistros pateretur iudicare. Coactus ergo tunc fuit Lutherus, a fautoribus suis stimulatus, nisi enim disputaret et iudicem ferre posset, iam omnes ab eo essent discessuri, unde cum ei omnes obtulissem Universitates, elegit Parisios et Erphordiam.

Quare g), cum Parisiense non agnorim, vestrum autem Studium h) magnam habet cum eo familiaritatem, rogo tuam paternitatem plurimum, ut fide i) Christi velit scribere sibi notis, vel etiam, si videbitur, toti Universitati, ut dum optimus Princeps Georgius scripturus sit et missurus Disputationem ac petiturus iudicium, quod k) tunc illud non recusent, sed propugnatores fortiter adoriantur, cum nos ambo in eos tanquam iudices consenserimus, et rem arbitror esse tam manifestam, ut longa discussione non egeat. Quare sine mora ad petitionem Principis discernant et statuant, quod fidei nostrae sit consentaneum.

Paucis habes, venerande Pater, quae a te in causa fidei velim fieri, idque scriptum puta Praeceptori nostro, Domino Arnoldo de Tongris, et

---

c) Leonem X Romanum Pontificem. d) Romanae sedis. e) Se quaesierunt, lepos est Atticus. f) Magistri fidei aliquando dicuntur Magistri nostri. g) Causa, propter quam Eccius hanc Epistolam scripserit. h) Lovaniense. i) Quam defendit Eccius pro Romano Pontifice. k) Dat Eccius argumentum scribendi.

Doctori Michaeli Swas. Nam certissimum est grammatistarum turbam hos inferre errores in ecclesiam. Quod l) si summus Pontifex via regia dudum fuisset progressus, et non audisset in utramque nostrae subsannationem a Grammaticellis factam, non esset, quo iam caput suum murmure attentarent, ut ante in examine Cabale dudum tumultuantibus, et quasi furibundi, et quasi insalutato hospite abierunt Vuitembergenses.

Ego m) iam nonum diem hic moror finita Disputatione, quae tres duravit septimanas.

Fecerat Lutherus in die S. Petri in absentia Principis in aula Disputationis sermonem Hussiticum plane erroneum. Ego confestim in Visitationis Virginis Mariae, et die sequenti in frequentissimo auditorio, quale nunquam habui, praedicavi contra eius errores, et populum mere concitavi, ut fastidiat errores Lutheranos, cras itidem facturus et sic Lipsiam valedicturus.

Occupationes faciunt, quod Domino Arnoldo scribere non possim nec tibi non plura. Tu si quid velis rescribere, committas Domino Michaeli Swas, qui per Sueteros aut Vualeros tuto potest Ingolstadium mittere.

Valeat reverenda pietas tua, et si quid operae possim impendere, in te, et factum crede 1).

Ex Lipsia XXIV. Iulii, Anno gratiae M.D.XIX.

Epistola Philippi Melanchthonis

de Lipsica Disputatione ad amicum quendum *).

Amico N. Philippus Melanchthon

Salutem in Christo.

Neque referre multum puto, neque tu magno-

l) Accusatio Papae quasi eleganter geminatum.
m) Redit unde digressus est.
1) In Loesch. Act. Reform. III p. 224 legitur: et si quid operae possim impendere in te, id factum crede.
*) i. e. Ioannem Oecolampadium.

pere desideras, studium ac voluntatem animi erga te mei pluribus verbis declarari. Nam eiusmodi auspiciis animos nostros optimus ille sincerae caritatis spiritus conciliavit, ut amicitiam nostram neque labefactari ullo casu, in tam varia omnium rerum humanarum vicissitudine, posse sperem, neque vulgaribus illis, et profecto pedaneis fuffragiis id genus literarum, qualibus fere aluntur amicitiae, altius acturam radices. In utrumque spiritus incumbit pariter, ut inadita sit amicitia tum simulatis, tum nugacibus istis blanditiis. Atque utinam illius queam grato pectore beneficium agnoscere, qui talem non dico Thesea, sed Christiana fide amicum nobis iunxerit. Nemo enim plane mortalium est, cuius praesentior in me iam inde a puero usque fuerit beneficentia, quam tua, eaque vere liberalis ac prorsus *τὸ γυμνὸν τῶν χαρίτων* referens. Neque enim rationes nostrae sinebant aequare beneficium beneficio. Qua parte quandoquidem tu praestas, quaeso, permitte vincere nos amando.

Aristoteles eum, qui beneficio quempiam affecerit, ab illo tantum vult amari, quantum mereretur beneficium, aut certe beneficii gratia. Argute ille quidem, sed non omnino probe. Neque enim nobis scopus est amoris nostri beneficium ullum tuum, sed ille autor amicitiae nostrae Christi spiritus. Tu interim quidquid officii amico dedisti, communi caritatis iure debebas, vicissim in nominibus tuis nos quoque sumus, non defuturi officio, si quando casus aliquis feret.

Iam vero quod attinet, nolui, quandoquidem reliqua fere in studiis literarum communia habemus, frustrari te iis, quae exspectatione maiore, quam pro re Lipsiae de ambiguis quibusdam Theologorum, ut videtur, locis acta sunt. Nec opinor nihil referre tua, qui et pro theologici nominis dignitate in illo Sueviae theatro urbe Augusta sacrum Panegyristen agis, et, ut theologicae literae pure ac simpliciter doceantur, adniteris.

Haec vero disceptandi provincia primum non

ob aliud suscepta est, nisi ut palam fieret, inter veterem et Christi Theologiam ac noviciam et Aristotelicam quantum intersit. Verum quidquid profectum sit, aut quorsum inclinarint res, mihi sane non est in proclivi iudicare. Quo diligentius omnia prosequar, quae ad causam attinent, ut non nihil certi ex his tu queas oculatior assequi. Varia procul dubio fama ad vos perferet, quapropter fide historica et quam simplicissime subnotatis capitibus disceptationis agam, ut intelligas, quid de quoque controversum sit.

Atque ut inde ὥσπερ ἀπὸ γραμμῆς ordiar, superiore anno sententias, quas Lutherus de Indulgentiis proposuit disputandas, Eccius obelis notavit, amarulentius est scriptum, quam ut hinc aliquid proferam. Ex illis revellit aliquot Carolostadius in Conclusionibus suis, quae exstant, Carolostadio respondit Eccius per Apologiam, in qua iam pleraque mitius quam ante in obelis. Apologiam edito libello Carolostadius confutavit, longa est iniuria, longae ambages, placuit ad summum, ut cetera praeteream, disputare, dies dictus est. Lipsiam veniunt Iohannes Eccius Ingolstadiensis, Andreas Carolostadius et Martinus Lutherus Vuitenbergenses. Rerum summa in conclusiones coacta erat pauculas, quo certius id proponeretur, de quo disputandum esset. Satis opinor constare tibi, quid de disceptatione convenerit, videlicet, ut ageretur causa excipientibus notariis, atque id scriptum evulgaretur, essetque iudicium penes optimum quemque.

Primum Eccius causatus est apud eos, qui designati erant ab illustrissimo Principe Georgio Saxoniae Duce, Maecenate humanorum studiorum, praefecti disputationis, contra quam condixerat, videri sibi ex iure disputantium esse, ne dictaretur, gliscentem eorum vim, qui congrediuntur pugnaturi, sensim per styli moram defervere, impetu augeri animos, contando labascere. Id ego nescio an e simplicitate theologica videri possit, ubi nihil tam praestandum est, quam ut ne quid impetu, ne quid

temere, ne quid immodico animo dictum videatur. Et ut in studiis literarum, ac potissimum in negotio pietatis, nihil puto neque prius neque salutarius congressu familiari doctorum ac bonorum, ubi sententia cum sententia, placidis ac tranquillis minimeque pertinacibus animis, confertur, ubi neque vinci indecorum est, neque vincere plausibile. Ita vix aliud censeo perniciosius popularibus illis disceptationibus, ubi non potest quantumvis bonis non obstrepere victoriae cura. Scis tu, quam multa prudenter in hanc sententiam scribat Nazianzenus, quam multa item Erasmus noster.

Iam vero convenerat de notariis, neque enim aliter persuaderi poterat Carolostadius, qui, cum primum susceptum est certamen, ibi certos quoque iudices designari voluit Eccius, non recusavit Carolostadius. Itaque die XXVII. mensis Iunii congrediuntur Iohannes Eccius et Carolostadius. De libero arbitrio propositum est, an sit aliquod nobis αὐθαίρετον, bonum opus, hoc est, ut ipsi dicunt, an de congruo mereamur gratiam, cum facimus, quod in nobis est. Utor enim ipsorum verbis. Hoc cum agi deberet, vide quorsum contentione rapti sint, et in quos scopulos impegerint. Agi debebat, quid per sese citra gratiam posset voluntas nostra. Ipsi quaestionem alio rapiunt, et quatuor credo continuos dies in eo disceptant, an voluntas tantum recipiat bonum opus, ipsumque bonum opus sola efficiat gratia? In has Symplegadas coëgerunt causam non ita multum necessarias, et plane alienas ab instituto Carolostadii.

Dedit Eccius, in voluntate nostra non esse vim genuinam, qua opus bonum producas, sed ascititiam tantum, eamque quam foeneret gratia, id quod primum videbatur oppugnare. Deinde a Carolostadio rogatus, largireturne, totum opus bonum esse a Deo, respondit totum quidem, non autem totaliter. Ecce autem, ut argutum hoc commentum, dignum maiestate theologici nominis, adeo λόγους κυβίζειν cuivis hodie liberum est. Primum fatetur Eccius voluntatem a Deo moveri, deinde,

ut consentiamus in nostra esse potestate, inquit. Id Carolostadius oppugnavit aliquot Augustini locis et hoc Pauli *) fortissime: Deus efficit in nobis velle et perficere. Atque haec, ni fallor, sententia salva Carolostadio mansit. Quaedam pro dogmate suo ex Bernardo transcripserat Eccius ad rem parum attinentia. Atque haec fere sunt, quae cum Carolostadio Eccius. Integram credo hebdomadam perdidimus in his, quorum capita συντόμως notavi.

His autoribus primum didici, quid sit quod veteres σοφιστεύειν dixerunt. Mirum haec omnia quo tumultu, quam tragice tractata sint, quo minus mirum est, parum profectum esse. Sua enim silentia amat Spiritus, per quae nobis illabitur, seque insinuat cupidus non gloriae, sed cognoscendae veritatis. Non prostat in porticibus sponsa illa dilecta Christo, sed in domum matris suae sponsum introducit, imo neque ulli nos sapientiae coelestis radii illustrent, nisi iam ante cruce perpurgatos mortuosque pristinis mundi elementis, ut cum Paulo dicam.

Sub haec et D. Martinus Lutherus in arenam descendit, nam hactenus non satis certum erat congredi, *cum causae invidiosae iudices designare commode non posset, pro iure Appellationis suae. Tamen cum de eo convenisset, agi coeptum est de Romani Pontificis autoritate, controversumque est, an iure divino probari posset oecumenici Pontificis autoritas? Esse oecumenicum Pontificem ingenue fatetur Lutherus. In hoc disputat, an iure divino probari eius autoritas possit. In hunc locum quandoquidem paulo asperior est, dies quinque, ni fallor, impensi sunt. Ibi multa acerbe Eccius, multa inciviliter, breviter omnia eiusmodi, ut invidiam apud vulgus Luthero conflaret.

Argumentum primum erat Eccii, ecclesiam ἀκέφαλον esse non posse, cum civile corpus sit.

*) Philip. 2.

Esse igitur Papam iure divino caput ecclesiae. Tum Lutherus, Christum se fateri caput esse, cum ecclesia sit regnum spiritus, non desiderare aliud caput, ut ad Col. 1.

Ad haec locos aliquot ex Hieronymo et Cypriano addidit Eccius, qui quantum de iure divino probent, ipse viderit. Iam et quidam loci manifestè apud eosdem Scriptores [1]) in dubium vocabantur, quos ipse pro certis proferebat. Bernardi autoritatem ad Eugenium ceu panopliam Achilleam iactabat, cum tamen et in eodem lib. ad Eugenium sint, quae non omnino nihil ad institutum Lutheri faciant. Ceterum Bernardo in hoc negotio quid debeatur, quis est tam stupidus, qui non intelligat.

Ex Evangelio usus est loco Matth. 16: Tu es Petrus et super hanc petram etc. Lutherus confessionem illam fidei esse voluit, Petrumque ibi personam universae ecclesiae gerere, seque Christum petram vocare, idque ex ipsius sententiae ordine pluribus coniecturis coarguit.

Item loco *): Pasce oves meas, quod proprie ac privatim Petro dictum est; respondit Lutherus, post parem apostolis omnibus autoritatem traditam: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis etc. Haec enim verba sunt demandati officii, Christum docuisse, quid sit pascere, et qualem voluerit esse, qui pasturus sit.

Ad haec Eccius concilii Constan. autoritatem allegavit, ubi contra articulos Hussitarum pronunciatum est: De necessitate salutis est, credere Rom. Pontificem oecumenicum esse. Ibi iactatum varie, concilium errare non posse. Prudenter ad haec Lutherus, non omnes articulos pro haereticis damnatos, et reliqua, quae hic omnia molestum est referre. Neque huius est loci tractare, quae sit conciliorum autoritas. Hoc palam est, non posse concilium novos articulos fidei condere. Male au-

1) In ed. Jen.: Scripturus.
*) Iohan. 20.

diit ob haec Lutherus, quod videbatur obstrepere conciliis, cum ille nihil maiore religione praestaret, quam ut sua conciliis esset autoritas. Ibi haereses, Bohemicae factiones, et id genus crimina alia obiiciebantur.

Largius est Eccius, aequalem omnium apostolorum autoritatem fuisse, nec consectaneum esse, ut sint aequales episcopi, interesse enim inter ἀποστολὴν et administrationem, cum non sit ἀποστολή aliud nisi legatio εἰς ὑπακοὴν πίστεως Paulo ad Rom. autore. Neque inter ἀποστολὴν et administrationem quid intersit, video. Intolerabile visum Eccio, alicubi recedere a Pontificiis Decretis, aut a qualibuscunque verbis alicuius e S. Patribus, verum sententiam suam de Pontifi. loco ad Galat. Lutherus muniit, non alieno, quantum video: Ab iis qui videbantur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus enim personam hominis non accipit. Mihi autem qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Interim Eccius opinatur a Christo apostolos lectos esse, sed a Petro ordinatos episcopos. Ex his aestimes reliqua.

Ad constitutionem, quae recensetur in Decretis: Ne Romanus Pontifex universalis episcopus nominetur, respondit: Non quidem universalem episcopum nominandum esse, sed universalis ecclesiae episcopum.

Post haec de purgatorio agi coeptum, cuius quaestionis, arbitror, scopum ne attigisse quidem. Nam cum disserendum esset, quam in purgatorium potestatem habeat Papa, coepit Eccius aliam cantilenam, esse purgatorium, probari ut possit, id quod receptius est, quam ut necesse sit toties in Scholas vocare. Locus est in Machabaeis *) vulgatus, quo sententiam suam muniebat Eccius. Luthero visum est in contentione, iuxta Hieronymi sententiam non valere Machabaeos. Contra ille, tantum deberi Machabaeorum libro, quantum Evan-

*) 2 Mach. 12.

gelio, digna scilicet Theologo vox, et omnino id mordicus tenuit.

Additus Pauli *) locus ad Corinth.: Salvus erit, sic tamen quasi per ignem, de quo scis ut varient interpretes. Iam et hoc Matth. **): Esto consentiens adversario tuo etc. de carcere, et quod dicitur: Donec solverit extremum quadrantem, huc detorsit, quod vides unde petatur, et in quam sit dictum sententiam. Nefas est putare eo loci carcerem de purgatorio intelligi. Vellem Christi plebeculam felicius erudiri. Nam tales interpretationes pleraeque longius a fontibus ducunt Scripturam, quam ut nativam vim retineat.

Iam et hoc in Psalmo ***) pro purgatorio produxit: Transivimus per ignem et aquam, et nescio quae pari fide alia. De indulgentiis minore contentione disputatum est, imo ipsi Eccio iocum et ludum ciebant.

Ad summum, de poenitentia actum est, eius quaestionis scopum Eccii enthymemata nescio an attigerint, poenas aliquas satisfactionis probabant, quas admittebat Lutherus. Ceterum pro singulis peccatis ad singulas poenas deposci poenitentem a iustitia divina, quas in potestate hominis sit remittere, mihi per illas ratiocinationes non apparebat. Atque haec quidem sunt potissima, quae in contentionem istam universam inciderunt, pleraque alia magis ridicula sunt, quam ut iis te onerare possim, alioqui felicius occupatum.

Duo reliqui dies dati sunt Carolostadio. Altero de obice, ut vocant, gratiae actum est, quem largitur Eccius non tolli natura, sed gratia. Altero, an in quolibet bono opere peccemus, de quo plerisque cum ab Eccio, tum a Carolostadio egregiis Scripturae locis pugnatum est. Mihi sane visus est Paulus 7 c. ad Romanos nonnihil adiuvare sententiam Carolostadii.

Plura scripturus alio ad necessarias operas avocabar, quanquam haec fortasse prolixiora sunt.

---

*) 1 Cor. 3. **) Matth. 5. ***) Psal. 66.

Sed placuit nugari tecum amicissimo, eaque de re quam exspectatione maiore, quam fructu agi ipse vidi. De huiusmodi disceptationibus plausibilibus quid alii sentiant, nescio, mihi quidem periculosa videntur. Ingenia eruditionem variam et multiplicem doctrinam hoc theatro ostentarunt isti, ex quibus ad pietatem ut plurima fieret accessio, optarim.

Ceterum apud nos magnae admirationi plerisque fuit Eccius ob varias et insignes ingenii dotes. Carolostadium de scriptis, credo, novisti, bonus est vir, et rara doctrina, planeque non nihil extra vulgi aleam eruditus. In Luthero longo iam usu mihi familiariter cognito vivax ingenium, eruditionem et facundiam admiror, sincerum et pure Christianum animum non possum non deamare.

Amicis communibus ex nobis salutem dicito. Scis quod dici Graecis solet, *πολέμου καινὰ πολλά*. Quare non est, ut de huius disceptationis eventu neque famae, neque iis, qui in ea famae studuerunt, omnia credas. Vale, Vuittembergae 21. Iulii, Anno 1519.

Excusatio Iohannis

Eccii ad ea quae falso sibi Philippus Melanchthon Grammaticus Vuittembergensis super theologica disputatione Lipsica adscripsit.

Iohannes Eccius Candido Lectori S.

Dum in felici Lipsensi Gymnasio cum P. Martino Luthero et Andrea Carolostadio super arduis rebus theologicis disputassem, atque actum esset per illustrissimi Principis D. Georgii Saxoniae Ducis etc. et Universitatis Lipsensis Consiliarios, ne quis disputata nostra per chalcographum disseminaret, antequam per deligendos iudices esset decretum, quis nostrum fidei Christianae consentanea aut pugnantia diceret, ausus est tamen Grammaticus

Vuittembergensis Philippus, graece et latine sane non indoctus, epistolam edere, me lacessere et pluribus nominibus causam non meam, sed fidei obscurare, et officium quod in Parisiense contulimus Studium, sibi usurpare. Cui ut[1]) respondeam opus est, non mea quidem causa, sed simplicium, ne mellitis verbis seducantur, aut in errores praecipitentur. Percurram autem Epistolium eius, per notulas obiter. Non gravabere, mi lector, et tantillum temporis eis ponderandis impende.

1) Scribit Philippus, me causatum coram illustrissimi Principis designatis, videri mihi ex iure disputantium esse, ne dictaretur. In hoc mihi falsum abscribit, quoniam huius nunquam memini apud designatos, semper dixi mihi non displicere, ut notarii exciperent. Privatim, fateor, dixi, languescere animum disputantis mora styli, et aciem mentis non adeo conari, sicut disputationis fervor exigeret; testes sunt designati ab illustrissimo Duce et totius Universitatis consilium.

2) De libero arbitrio ait propositum, an de congruo emereamur gratiam. Hoc cum agi deberet, impingit mihi, quomodo ad aliam materiam plane alienam ab instituto Carlestadii eum traxerim, an scilicet sola gratia efficiat bonum opus? Quam autem impudenter hoc faciat, cuilibet est obvium legenti conclusionem meam septimam. Errat qui liberum arbitrium hominis negat dominum actuum hominis, ex eo, quia ipsum habeat se active ad malum, ad bonum vero tantum passive: et nulla conclucio sonuit de merito congrui. Quid autem fieret de homine faciente quod in se est, in fine quasi disputavimus.

Audaculus tamen, sicut non est reveritus D. Erasmum iudicare in novi Testamenti editione, ita et hic iudicis partes assumit, definiens stetisse salvam Carlestadio sententiam. Hoc scio, demum admisisse Carlestadium voluntatem habere activitatem ad bonum opus. At ego nihil decerno, etenim

1) In ed. origin.: id; in ed. Jen. et apud Loesch.: ut.

pars sum, non iudex, tamen audaculus non veretur dicere, me attulisse impertinentia ex S. Bernardo, olim, cum publicabitur [1]) disputatio, manifestum erit, an verum dixerit Grammaticus.

3) Cum bonum opus dixissem totum esse a Deo, non totaliter, irridet Grammatista hoc velut commentum indignum maiestate theologica, cum in disputatione clare me exposuerim. Nescit essentiam Dei videri totam a beato, at quia non comprehenditur a beato, non videtur totaliter. Quidditas generis est tota in una specie, sed non totaliter, cum etiam sit in alia, sic anima est tota in manu, non sic, quin etiam sit in pede. Sic bonum opus est totum a Deo, non tamen sic, quin etiam sit a libero arbitrio, quia simul agunt non vicissim, mixtim, non sigillatim. Id expresse ait Bernardus pertinentissime ad propositum.

4) Improperat, quod multa inciviliter dixerim contra Lutherum, et breviter omnia eiusmodi, ut invidiam Luthero conflarem apud vulgum. Hoc, inquam, falsum esse noverunt candidi auditores. Et truncate meam affert rationem contra Lutherum [2]) de capite ecclesiae.

5) Ponit Hieronymi et Cypriani locos pro certis a me prolatos, qui tamen in dubium vocabantur. Vide censorem. Hieronymum adduxi lib. 1 contra Iovinianum col. 18, Cyprianum in epistola ad Pupianum lib. 4. Epistolarum. Legat studiosus lector, et iudicet, an locum dubium protulerim de primatu Petri cum aliis locis concordantibus. Imo syngrapha Martini probavi, Cyprianum eo loco arbitrari ecclesiam fundatam super Petro. Sed haec ad iudices.

6) Invidiose satis dicit, me iactitasse Bernardi autoritatem ad Eugenium, cuius tamen tacite derogat autoritati. Plus ego tribuo uni S. Bernardo, quam Philippo et omnibus suis asseclis. Si Bernardus eo libro aliqua dixit pro sententia Lutheri,

---

1) In ed. orig.: publicabatur. 2) Ibid. hic et reliquis locis: Lutterum.

imputet sibi, cur non attulit. Certum est, Bernardum adversari per omnia sententiae Lutheranae.

7) De illo Matthaei: Tu es Petrus, et super hanc petram etc. vere proponit sententiam D. Lutheri pluribus coniecturis monstratam. Sed reticet, quod hanc petram esse Petrum ex Augustino, Hieronymo, Ambrosio, Leone, et aliis produxi. At hoc ad iudices. Sed hoc mirum, quod nedum mihi, sed et D. Luthero falsum imponit, eum scilicet respondisse, Christum, dum Petro dixisset: Pasce oves meas, post hoc apostolis parem potestatem traditam: Accipite Spiritum Sanctum etc., cum Martinus pro sua eruditione non tam foede lapsus esse possit. Sed ita evenit, dum sutor ultra crepidam iudicat. Hoc loco excuso D. Martinum, errorem illum per eum non admissum.

8) Pungit, quod haereses, Bohemicae factiones, et id genus alia crimina fuerint D. Martino obiecta. Sed reticet, quod pro fide Christiana id facere sum coactus, dum ipse assereret aliquos articulos Iohannis Huss haeretici Constantiensi concilio damnatos esse Christianissimos et evangelicos. Quod quam prudenter fecerit, ut Philippus ait, iudices statuent.

9) Imponit mihi, ut[1]) apostolos aequales in apostolatu dixerim, sed non aequales episcopos. Hoc autem est somnium grammatici, non dictum Eccianum. Dixi aequales fuisse apostolatu, ordine sacerdotii et episcopatus, sed non in commissione et administratione regiminis. Id quod S. Leo, Hieronymus et Cyprianus voluerunt, unde literatoris ratiunculam parvipendo.

10) Opinari me scribit, a Christo apostolos lectos esse, sed a Petro ordinatos episcopos. Hoc crudius proponit, quam ego expresserim. Sententia mea fuit ista, non memini me legisse, ubi apostoli fuerint ordinati episcopi, tamen communis sententia habet, eos ordinatos in sacerdotes in coena novissima. Quare possem referre ordinationem aposto-

---

1) In ed. Jen.: quod.

lorum in episcopos in Petrum supremum hierarcham, cum multa sint facta, quae non sunt scripta.

11) De universali episcopo truncate meam adfert solutionem, quoniam verba Decreti sunt B. Gregorii, qui opposuit se contra imperatorem, ob hanc causam, ut scribit Platina. Sed hoc ad iudices.

12) Conviciatur denuo Grammaticus, quod scopum quaestionis de purgatorio non attigerim, scilicet de potestate Papae in purgatorium, sed aliam cantilenam inceperim. Hic, inquam, egregie nugatur Grammatellus, quoniam scopus quaestionis erat conclusio sexta, scilicet, animas in purgatorio non satisfacere pro peccatorum poenis, hoc saxum tunc volvebam. In conclusione vero duodecima vertitur quaestio, cuius meminit Grammaticus. Fateor, dum conclusioni intenderem, dixit D. Martinus, non probari ex sacris Scripturis, purgatorium esse, quamvis sciret esse purgatorium. Assumpsi onus probandi purgatorium ex sacris literis.

13) Ridicule dicit dignam Theologo vocem, scilicet tantum deberi Machabaeorum libro, quantum Evangelio. Sed et hic falsum imponit mihi Grammaticus: nam ad contentionem valere libros Machabaeorum adduxi, quia S. Augustinus libro 18. de civitate Dei, et Hieronymus in Prologo, ac in Decretis dicant, librum illum non fuisse in canone apud Ebraeos, sed ecclesiam recepisse in canonem, modo sicut nescimus, cum plura fuerint scripta evangelia, quae sint indubiae veritatis, nisi ex approbatione ecclesiae approbantis quatuor evangelia, et alia reiicientis. Ita et ex approbatione ecclesiae liber Machabaeorum apud Christianum debet esse indubitatae veritatis, vulgatum est illud Augustini: Ego Evangelio non crederem etc.

14) Quod Matth. 5 per carcerem dixi posse intelligi purgatorium, sed illud nefas esse censet Grammaticus, et optat plebeculam felicius erudiri, quam id genus interpretationis. Sed dic tu pulverulentae Scholae Magister, an nefas arbitraris interpretari sacras literas, velut S. Ambrosius fecit, qui locum similem apud Lucam sic accipit. Anne S.

Ambrosio ita insultas, quod meliorem te interpretem poscis Christianis iam, quam S. Ambrosium. Si intra pellem te contineres, et in tuo numero, haberes quidem tuum album, at iam totum te obscurum reddis.

15) Denuo calumniatur, me scopum de poenitentia non attigisse. Vide procacem iudicem, nec rogatum. Imo ipse ex toto non attigit, quid de poenitentia disputavimus. Hoc actum fuit, an poenitentia incipiat vel ab amore Dei, vel a timore, iuxta conclusionem tertiam. At dum ad quartam et quintam conclusiones venimus, actum fuit de remissione poenae post culpam dimissam. An autem recte firmarim nostra, vel D. Martinus rectius defenderit sua, iudices eruditissimi Parisiensis Studii iudicabunt, non attento, quid Grammatico apparuerit.

16) Scribit, quod indulgentiae mihi iocum et ludum ciebant. Et hoc quidem falsum est, quoniam serio egi, poenitentias[1]) esse utiles, quod et Martinus admisit. Egi et ipsas non esse vitium boni operis. Demum conabar, ut per indulgentias fieret remissio poenae pro peccatis debitae, ubi D. Martinus fortiter mihi contradixit, indulgentias esse remissiones bonorum operum. Sed de hoc refero me ad scripta notariorum Universitatis. Concordavimus tamen ambo, abusus declamantium indulgentias esse reprehendendos.

Haec sunt, iucundissime lector, quae videbantur mihi ex re fore partim Christiana, partim mea, ut scires, si disputationi non fuisses praesens, ut, quemadmodum plurimum cavet Philippus, ne famae credatur, aut his, qui famae student, ita nec ei credas, qui non veritus est, pleraque mihi adscribere, nec quidem a me cogitata. Et quamvis non sit is Philippus, quod theologus cum eo congrediatur in theologico studio[2]), tamen ne agnoscere viderer silentio haec, quae mihi imponit, omnino volui ei occurrere, quod et B. Augustinus non dubitaverit contra Cresconium Grammaticum scribere. Tu vero,

---

1) In ed. Jen.: indulgentias. 2) Ibid.: stadio.

mi lector, his crede, qui praesentes disputationi fuerunt, et humanis affectibus et usu familiaritatis, sicut Philippus, non distinentur. Nostram vero expurgationem boni consule. Deus est mihi testis, quod in hoc negotio veritatem fidei Christianae quaero et Dei honorem. Vale et salve. Ex Lipsia. XXV. Iulii, anno gratiae M.D.XIX.

Defensio Philippi Melanchthonis

contra Iohannem Eccium, Theologiae Professorem.

Philippus Melanchthon
Candido Lectori S.

Evulgata est superioribus diebus forte fortuna epistola quaedam ad Oecolampadium[1]) mea, in qua amico et integerrimo viro et veri amantissimo paucis tantum capita quaedam Lipsicae disputationis adumbravi magis quam descripsi. Neque enim a necessariis operis vacare id temporis diutius dabatur, et pleraque eius certaminis eiusmodi fuerant, quae citra invidiam persequi non licebat. Iam et quaedam leviora videbantur, quam ut iis amicum longe felicius occupatum onerarem. Atque in his praesente animo cavi, ne quenquam offenderem, qui in omni cursu vitae meae nihil habeo prius, nihil duco antiquius bonorum gratia. Et ut Christianum non est male merito par referre, ita inhumanum censeo, nil male merentem laedere, quo nomine cum culpa tum suspicione culpae liberari facile spero. Iam et perspecta eorum, qui disputaverunt, virtus ac eruditio admonere mei me potuit, ac persuadere, ne quenquam incivilius perstringerem: neque enim tam stupidus sum, ut non intelligam, quanto id meo periculo fieret. Breviter sanctiore apud me loco Oecolampadius[1]) est, quam ut eius nomine ad calumniandum quemcunque abuti velim.

Proinde, quaecunque complectitur epistola ad

1) In ed. Jen.: ad N. — N.

illum mea, simpliciter et fide historica, ita me Deus amet, scripsi, nihil minus futurum putans, quam gravatim laturos omnino, quicunque essent lecturi. Verum hanc iniquo fert animo Eccius, qui adeo non laesus est, ut gravius multo queant succensere mihi, D. Andreas Carolostadius, et Martinus Lutherus, si nostra maligne velint interpretari, ad quos non minus quam ad Eccium pertinet, quod de toto hoc genere disputandi, imo de plerisque, quae in disceptationem ἀθεόλογα inciderunt [1]), dixi. Neque arbitror Eccium ipsum adeo perfricta fronte esse, ut neget multa huius disceptationis Lapithas istos Lucianicos, quam Theologos propius retulisse.

Fateor, de Eccio paulo plura a me commemorantur, nempe quod ipsius in hac tota fabula primae partes per omnia fuerint, ut qui unus cum duobus animo plus quam Herculano congressus sit. Atque ea vel ob hoc a me accuratius observata sunt, quod fere aut egregie arguta sunt et vafra, aut tale quiddam prae se ferunt, quod nescio, quomodo visum est mihi a theologica maiestate nonnihil abludere. Quid enim referebat vulgaria notare, insignia quaedam utcunque inter disserendum excepta commemini. Eccium tantum abest ut carpere voluerim, ut non parum argutiarum etiam belle mihi arriserit. In quasdam fortasse liberius lusi, quod ut facerem, magis impulit studium, et anxia quaedam religio, qua videor mihi sacris literis obnoxius esse quam morbus animi, cum audacius illas nonnunquam interpretaretur Eccius, quam patitur ratio. Neque enim refert, quod magnis se autoribus tuetur, quorum sententiam sequi tutum sit. Nam et hos qua fide secutus sit, postea docebimus, et non statim probare nos necesse est, si quid quacunque ratione Ambrosius aut Hieronymus dixere.

Plane eo sum in sanctas literas animo, ut nihil

1) In ed. Jen.: quae in disceptatione intempestive acciderunt.

indignius censeam, quam ipsas pro more humanarum fabularum in varios sensus diripi ac dilaniari[1]), imo ut Penelopes telam texi et retexi, ut sua cuiusque fert libido, ut interim taceam, quam sit impium, Scripturam rapi ad humanos affectus et sancta sanctorum profanis manibus, imo idolothytis violari. Quo nomine ipse scit Eccius, quid deploratae quaestionum theologiae debeamus, quae tam clementer affectibus indulget humanis, quanquam huius se patronum et assertorem velit haberi.

Habes, candide lector, epistolae meae consilium et rationem, in qua si quid peccavi, veniam merebitur vel imprudentia vel casus, certe fraudi dare non licet, quando ipse mihi conscius sum, non malignitate, non odio, id, quidquid est, a me scriptum esse, vehementerque doleo in hanc rapi aleam, et in ea arena, ut Pauli verbo utar, *θεατρίσασθαι,* in qua ut causam fortiter tuear, autoritate tamen adversarii premor, et ut omnia alia feliciter cedant, tamen, id quod longe infestissimum est, subinde calumnias alias aliae serunt, et perpetuo, quod Graeci dicunt, *ἔρις ἔριν ἀντιφυτεύει.*

Proinde consultum mihi videbatur surda aure, nempe *κωφὸν βέλος* calumnias Eccianas praeterire, cum quod eiusmodi fere sint, quas si conferas cum Epistola mea, facile videas responderi quid possit, tum quod ipse liber actorum publicus satis nobis patrocinetur, tamen, quia sic est amicis quibusdam visum, purgabo paucis falsi crimen, quod dissimulare, ut putant, non est satis pium. Interim ita temperabo argumentum, ne quid uspiam petulanter, aut immodeste in Eccium dictum videri possit. Omnino enim pluris est Christus mihi, quam haec tam frivola calumnia.

1) Praeter officium causatur Eccius factum, quod publicarim capita quaedam disputationis, quod inter partes convenerit, ne evulgetur disputatio,

---

1) In ed. Jen.: in varios sensus dilacerari.

priusquam de summa iudices decreverint. Primum, quod inter partes convenit, vides ad me non pertinere. Neque enim quidquam mihi cum Eccio rerum unquam fuit, et Lipsicae pugnae otiosus spectator in reliquo vulgo sedi. Deinde de evulganda disputatione cautum est. At ego obiter et pauculas tantum sententias decerpsi, e quibus magis argumenta disputationis cognoscerentur, quam vel aestimaretur eventus, vel iudicaretur causa. Obsecro, de victoria pronuncio, cum dico non actum esse inter Eccium et Carolostadium de humana iustitia, seu de merito congrui, sed an voluntas bonum opus tantum recipiat? Quid controvertatur, indico, non pronuncio, uter vicerit. Iam quod ait iudicis officio me defunctum, satis me liberat epistola, in qua haec insunt, quorsum inclinarint res, mihi sane non est in proclivi iudicare.

2) Voluisse Eccium, ne dictaretur, testes sunt gravissimi et integerrimi viri, qui coram designatis eam causam partim ipsi egerunt, partim studio factionum praesentes agi viderunt. Iam ut dem apud designatos non id actum esse, palam est, displicuisse consilium excipiendi. Porro, quid oportuit detrectare universi orbis iudicium idque in paucos, nescio quos, reiicere, si fidei causam, ut vocat, obscurari noluit.

3) Susceperat Carolostadius defendendam conclusionem suam undecimam: Liberum arbitrium ante gratiam non valere, nisi ad peccandum. Hanc oppugnabat Eccius, quam vides de humanis viribus propositam, atque adeo de iustitia humana, seu merito congrui. Neque iam disputo, accedat peculiare auxilium, necne, variant enim et ipsi quaestionum Magistri. Certe magno consensu scholae id peculiare auxilium gratiam Iesu Christi esse non permittunt. Atque id erat, quod avidi auditores exspectabamus, quod lectorem ad suam conclusionem relegat, nemo tam stupidus est, qui putet Carolostadium Eccianam conclusionem defendendam suscepisse. Ab illo instituto in angustias quasdam,

an recipiat voluntas tantum, causa sensim tracta est, cum in Carolostadii conclusionibus unica est, quae obiter causatur, totum opus bonum a Deo esse, atque eam ipsam Eccius largitus est, modo non sit opus divinitus totaliter. Ego vero certum habeo, Carolostadio nunquam in mentem venisse, causam in has Symplegadas cogere. Credo, permovit eum, ut diceret, atque id recte, totum opus bonum a Deo esse, propter Eccii profanam scholam, quae gratiae et naturae opera non distinguit, nisi respectu rationis, ut vocant, planeque eadem specie censet actus, quos cum natura citra gratiam, tum voluntas et gratia efficiant. Hic vero tutandus seu excusandus erat barbarus ille Heraclitus, Scotus, quem meministis in rhapsodiis suis quam Christiana hac de re doceat.

Quod subiecit de D. Erasmo, principe studiorum pietatis, vides, mi lector, non alio pertinere, nisi ut optimo viro, deinde bonis omnibus invidiosus reddar. Valeat Eccius, et traducat nos, et triumphetur parvulos [1]. Ad id genus calumniarum satis animi praestabit Christus, ipse agnosco, quantum Erasmo debeant, cum studiosi omnes, tum maxime ego, tot beneficiis privatim ac publice ab eo affectus, quae postquam intelligere coepi, coepi autem Christo duce, scio, quam grato pectore complexus sim, reliqua [2]) debeo isti malarum mentium auctori scholae.

4) Non displicuit argutia de toto et totaliter, nempe festiva, eoque ipso gratior, quod nova est et digna Eccii professione, penes quam hodie cum rerum, tum verborum arbitrium est. Iam quod docet, inter illa quid intersit, non est ingratum amici studium, quanquam iam olim Porphyrium didicimus, et nunc ad id genus nugalia theoremata revocari molestum est. Porro quid necesse erat, novis glossematis et plane fictitiis asserere vim liberi arbitrii, qua bonum efficiat, cum receptissimum sit et apud

1) In ed. Jen.: triumphum agat de parvulis. 2) Ibid. desunt verba: reliqua—scholae.

Scholasticos vel summae notae, nempe Occanicos, quosdam voluntatis actus tantum recipi.

5) Martinus [1]) oecumenici Pontificis autoritatem veneratur ac tuetur. De iure divino disputari voluit, quod in eo probat Eccius ex Matth.: Tu es Petrus et super hanc petram etc. Quem locum quandoquidem de Petri primatu exposuerunt S. Patres, academiae et concilia, valere ad autoritatem oecumenici Pontificis constituendam Eccius censet. Sed haec qua modestia, et qua fide diluerit Martinus [1]), res ipsa declarabit olim. Tamen quando Eccius sanctorum patrum autoritatem tam fortiter iactat et in eis spem omnem ponit victoriae, vide quid efficiat.

Primum non est cordi mihi cuiusquam autoritati quidquam derogare, veneror et adoro tot ecclesiae lumina celeberrimos vindices Christianae doctrinae. Deinde puto non temere fieri, sicubi sententiis S. Patres variant, quemadmodum solet, ut iudice Scriptura recipiantur, non ipsorum, nempe variantibus iudiciis, Scriptura vim patiatur. Quandoquidem unus aliquis et simplex Scripturae sensus est, ut et coelestis veritas simplicissima est, quem collatis Scripturis e filo ductuque orationis licet assequi. In hoc enim iubemur philosophari in Scripturis divinis [2]), ut hominum sententias decretaque ad ipsas ceu ad Lydium lapidem exigamus. Deinde ut omnino ad iudicandas Scripturas adhibendi sint S. Patres, satius est ex his locis Scripturae sententiam colligere, ubi hoc ipsum agunt, ut enarrent, quam iis, ubi vel rhetoricantur, vel affectibus suis quocunque modo indulgent. Quemadmodum hoc et ipsi fere experimur, varie nos Scripturam intelligere, quia varie afficimur, iam hic, iam ille arridet sensus, quia quo quemquam [3]) rapit affectus, in id incumbit, in eo se multiplici animi cogitatione oblectat, et ut polypus cuicunque petrae adhaeserit, eius colorem imitatur, ita nos, quorsum

1) In ed. Jen.: Lutherus, 2) Ibid.: discere Scripturas divinas. 3) Ibid : quemque.

propensum animi studium rapit, id omnibus viribus effigiare studemus.

Iam quoties evenit, ut excipiat vim alicuius sententiae propriam et sinceram mens nostra, oblectetque in ea se paulisper, mirabili quodam modo, quem revocare postea elapsum prorsus nequit. In eum modum S. Patres et affectu quodam rapti in sensum non malum quidem, sed impertinentem saepenumero Scriptura sunt abusi. Quod ut non damno, sic tamen recipio, ut in controversia parum valere arbitrer. Nam, ut Graeci dicunt, *καλῶς τρέχουσιν, ἀλλὰ ἐκτὸς ὁδοῦ*. Imo ausim et hoc dicere, nonnunquam sensu quodam S. Patres interpretatos esse Scripturas, quem suggerebat et inspirabat vivax aliquis affectus, qui sensus et verus sit et non impertinens, quem tamen nos homunculi ad literam quadrare non videmus, nempe alio nos alius spiritus [1]) rapit. Est enim eiusmodi quaedam tacita mentis alimonia, et manna quoddam, quod puto Paulum intellectum spiritalem vocare, quae facilius sit percipere, quam verbis deliniare.

Iam vero quis non videt veteres liberrime Scripturis abusos, pleraque temporibus, pleraque dissensionibus haereticorum data sunt, quod genus exempla liceat innumera producere. Neque raro accidit, praesertim in recentioribus, ut pugnet cum origine sua expositio quaepiam. De Scholasticis non est ut multis agam, quibus divinae literae quidvis sunt potius, quam simplices, imo nescio quem Proteum fingunt, dum eas in allegoricos, tropologicos, anagogicos, literales, grammaticales, historicos sensus transformant, et transfundunt in nescio quas lacunas.

Ad veteres redeo, quos hactenus dixi Scriptura abuti, iam vero et errare saepenumero dico. Quaeso quoties lapsus est Hieronymus? quoties Augustinus? quoties Ambrosius? Nec enim tam ignoti mihi sunt,

1) In ed. Jen.: nostra mediocritas; Loesch.: alius scopus.

ut non hoc libere ausim dicere, imo fortasse notiores aliquanto sunt mihi, quam Eccio suus Aristoteles. Quoties ipsi inter se dissentiunt? quoties suos errores retractant? Et quid multis? una est Scriptura coelestis spiritus, pura, et per omnia verax, quam canonicam vocant.

Proinde, quid piaculi est, si Martinus [1]) alicubi a quibusdam ambiguis veterum expositionibus dissentit? et cur non dissentiat? Locum Matth.: Tu es Petrus, et super hanc petram, Martinus [1]) enarrans sequitur Origenem, qui unus pro multis est, idque eo loco, ubi hoc ipsum agit Origenes, ut enarret, Augustinum in homilia videlicet, evangelii exegesi, Ambrosium in lib. 6 in Lucam, reliquos praetereo. Esto, muniit Eccius sententiam suam aliquot Patrum autoritatibus, Hieronymi et Cypriani, quibus maxime nititur, nam Bernardo et Leoni parum iuris in hoc negotio erit, vides et diversam S. Patrum autoritatibus munitam. Quid igitur? ipsi secum pugnant? quid mirum? Inde consectaneum est, S. Patres non probare locum Matth. ad Oecumenici autoritatem pertinere? Patribus enim credo, quia Scripturae credo, cui vim fieri non licet propter varias illorum sententias. Itaque ex ipso Scripturae ductu, ex argumenti ordine colligenda fuit Martino [2]) firma et stabilis sententia, quam adiuvant optimi quique, qui eum ipsum locum integrum enarrant.

Iam vero vides, a qua parte stent copiae S. Patrum instructiores, a Martino [2]) stant qui integrum locum enarrant, ab Eccio qui uteunque in alieno argumento Matthaei loco abusi sunt. Et haec si libet oculatius videre, cernes in dubium vocari ab ipsis autoribus. Hieronymus castigatione quadam sententiam suam temperat, sic inquiens: At dicis: Super Petrum fundatur ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes apostolos fiat, et cuncti claves regni coelorum accipiant, et ex aequo super

---

1) In ed. Jen.: Lutherus. 2) Ibid.: Luthero.

eos ecclesiae fortitudo solidetur, tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut schismatis tollatur occasio. Vides interpolatam castigatione Hieronymi sententiam. Doceat ergo Eccius, quomodo ex aequo super omnes ecclesiae fortitudo solidetur, et tamen unus eligatur schismatis causa. Et huic unico Hieronymi loco quot liceat alios eiusdem opponere? Cypriani locus ad Pupianum plane huc pertinet, oportere unum esse, cui audiat populus, non quidem totius orbis, sed singularium [1]) dioecesium. Epistolam qui volet diligenter excutere, ni fallor, non aliter iudicabit.

6) Non est in epistola nostra, Christum, dum Petro dixisset: Pasce oves meas, post hoc apostolis parem potestatem traditam etc.; sed sic post parem potestatem traditam, id est, postquam par potestas tradita est, Accipite etc. deinde dictum Petro: Pasce etc.[2]). Hic si vel Grammatistas, quos dicit, consuluisset Eccius, epistolam nostram non adulterasset[3]). Vides, Ecci, redire me ad crepidam, neque periculum est ullum, ne hoc loco Martino[4]) invidiosi per te reddamur, qui tam probe de nostris iudicaveris.

7) Machabaeorum libris tantum esse autoritatis, quantum est evangelio, palam dixit, nec est, ut infitiari possit, quanquam nescio, quot[5]) dissimulat, et nemini obscurum est, quam recte id dictum sit, qui modo Hieronymum viderit, qui sic ait: Sicut ergo Iudith et Thobiae et Machabaeorum libros legit quidem ecclesia, sed inter canonicas scripturas non recipit, sic et haec duo volumina, scilicet Sapientiam et Ecclesiasticum, ad aedificationem plebis, non ad autoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Est ergo inter libros ecclesiae discrimen, quae alios libros aliter recipit, ut non sit consectaneum: Hic liber est in numero nostrorum, igitur est scriptura Spiritus Sancti.

---

1) In ed. Jen.: singularum. 2) Ibid.: Pasce oves meas etc. 3) Ibid.: corripuisset. 4) Ibid.: Luthero. 5) Ibid.: cur. Loesch.: quos.

8) Temere nos Ambrosium invadere accusat Eccius, sane hoc loco dignus, quem paulo durius tractarem. Equidem de Matth. loco dixi, tum quem ille interpretratur Lucae est. At vero primum constat alium esse adversarium apud Lucam, nempe a quo curandum est, ut liberemur, alium apud Matthaeum, qui cum convenire nos oportet, in quem asperius dixi propter eos, quibus placabile, et, ut dicunt, veniale videtur, negare inimico benevolum animum. In summa, in eos, qui ita nobis praecepta consiliis temperarunt, ut longe inferius sit, Christianum esse, quam probum ethnicum, quanquam et ille apud Matth. locus amplius quiddam prae se ferre mihi videtur, eo quod sit in Graecis *ἀντίδικος*. Deinde carcerem per tenebras exteriores apud Matth. exponit Ambrosius, quae inferorum procul dubio descriptio est.

Denique, quod videtur patrocinari Eccio, simpliciter figura quadrantis significari vult culpae compensationem, et sicut textus dicens: Donec reddas extremum quadrantem, non ait, aliquando reddi extremum quadrantem. Ita Ambrosius dicens, figura quadrantis significari culpae compensationem non addit, fieri eam in mortuis compensationem, imo refragantur quaedam aperte, si ad compensationem poenarum in mortuis trahere velis. Brevius expediero locum, si iuxta crebram figuram cum graeci tum Ebraici sermonis verbi, donec, exponam, id quod oportet. Ambrosio nihil, ut vides, adimo. Quanquam ab eo, sicubi a germano sensu variat, dissentire, credo, non est flagitium. Porro et in eo apud Lucam capite de quadrante multa philosophatur, cum in Graecis non sit nisi *λεπτὸν ἔσχατον*, quod partem quadrantis dicunt. Quid? quod ille de diabolo disserit, ne ipsi quidem Hieronymo probatur. Hic quod ait, obscurari me, bene habet. Nam non ingratum est sub umbra Ecciani nominis delitescere.

9) Obiter ad pauca respondimus, sunt et alia in Eccii libello, quae ut verbis excusem, puto non magnopere referrre, nempe quae res ipsa in No-

tariorum commentariis descripta declarabit. Nam et haec, si licuisset, silens malueram praeterire, immodeste a me in illum ne verbum quidem ullum dictum est. Proinde vicissim obtestor, causa pugnet non contumeliis. Debemus enim caritati, quam cupio, ita me Deus amet, ex animo inviolatam illaesamque. Quod vero crassiores nos putat, quam ut de sublimibus theologorum quaestionibus aliquid attingamus, non displicet. Modo permittat et vulgus Christianum de piis nonnunquam quaestionibus colloqui, atque adeo nos, qui a theologiae studiis non omnino abhorremus, id genus sacris deliciis animum nonnunquam pascere. Quanto satius erat parvulos, in quibus nos quoque sumus, favore ac studio animare ad pias literas, imo, etiamsi quid delinquerent per imprudentiam, connivere, quam huiusmodi tragicis vocibus deterrere.

Vale, mi lector, et defensionem nostram boni consule. Nam et ipse testis erit Eccius, potuisse me hanc causam plerisque locis invidiosius agere, si animo liberius indulsissem. Iterum Vale. Ex inclita Saxoniae Vuittemberga.

Anno M. D. XIX.